(C) 12

2:

16 5486

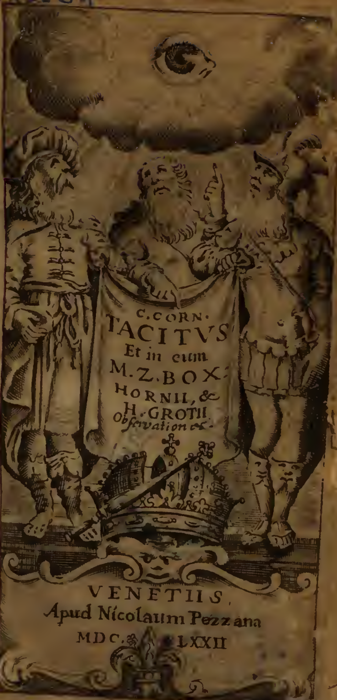
Massimo

Guida

ex librij Ferdinan.
Marena V.J.D. neap: 15
8bris 1566.

BIBLIOTECA
S.A.R.
DVCHESSA HÉLÈNE D'AOSTA
CAPODIMONTE
S. C.
XIII
66

Sh268h

C. CORN.
TACITVS
Et in eum
M. Z. BOX-
HORNII, &
H. GROTII
Obſervationes.
VENETIIS,
Apud Nicolaum Pezzana
MDC. LXXII

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III" - NAPOLI
NAPOLI
Fondo

C·CORNELII TACITI

Vita, honores, & ſcripta.

CAIVS CORNELIVS TACITVS, *cui vulgo P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, ſed alia minus illuſtri natus eſt, extremis, vt opinio mea fert, Ti. Claudij Imp. temporibus. Pater auuſque honores geſſerint, & ad Remp. acceſſerint, necne, vt re vetuſta & incerta nihil adfirmem: propius à vero abeſt, ipſum primum ius imaginis & honores in familiam non nimis illuſtrem intuliſſe. initium dignitatis illi ſub Veſpaſiano fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus Galliæ Belgicæ, rationes Principis adminiſtrauit. quæ dignitates equeſtri ordini diu peculiaris fuit. Reuerſus, à Tito, vt opinor. Quæſturam accepit: certe dignitatem ſuam quam Veſpaſianus inchoauerat, auctam & adiutam eſſe à Tito, ipſe in Hiſtorijs profitetur: nec aliud ſuſpicari eſt quam Quæſturam, aut ſi forte AEdilitatem, quia Prætura* XIV. *demum conſulatu Domitiani auctus eſt. In quo erroris manifeſtus eſt eruditus vir, qui Domitiano* IX.

& Verginio Ruſo II. COSS. *Prætorem Tacitum conſtituit. Nam Tacitus quidem ipſe in Annal.* XI. *diſerte ait, ſe* XV. *virum S. F. ac tum prætorem ludis ſæcularibus Domitiani cum cura adfuiſſe. Atqui ludos ſæculares à Domitiano editos* A. V. C. DCCCVLI. *id eſt, quinquennio ipſo poſterius quam Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquidæ veritatis eſt. Exſtant nummi non pauci cum his notis,* IMP. CÆS. FLAV. DOMITIANVS AVG. GERM. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. COS. XIV. LVD. SÆC. FEC. *Ad conſulatum deinde ſatis longo interuallo imperante Nerua peruenit* A. V. C. DCCCCL. *ſuffectus in locum demortui T. Verginij Ruſi, illius qui delatum à Germanicis legionibus imperium conſtanter ſpreuerat. quem & defunctum pro roſtris Tacitus laudauit. Exſulaſſe eum ſub Domitiano quidam tradiderunt; magis tamen, vt opinor, pro more vulgi, qui magnis viris inſignes caſus adfingere amat, quam quod eius rei certus auctor ſit. Ego legendo non aliud comperio, quam abſuiſſe eum aliquot annis ab vrbe, idque eo ipſo tempore quo Iulius Agricola ſocer eius mortem obierit* COSS. *Pompeio Conlega, & Cor. Priſco, non tam exſilij neceſſitate, vt arbitror, quam tædio temporum & cupidine otij. Nam quod ijdem, vt omni ex parte tam anxia diligentia conſtet, decen-*

nium

nium in exſilio egiſſe ſcribunt, ac demum exorato Domitiano reſtitutum, Latine vt loquar, inanis fabula eſt, ac credo eos homines, cum hoc ſcriberent, indormiiſſe bello Troiano, & illinc decennia ſua ſumſiſſe. Conſtat enim apud vigilantes & ſobrios. Domitianum a ludis ſuis ſæcularibus, quibus certe Tacitus Prætor Romæ adfuit, VII. duntaxat annos vixiſſe, octauo conſpiratione ſuorum occiſum: Hæc fere in republ. ib priuata eius vita iſta ſunt. Vxorem duxit A. V. C. DCCC XXX. Veſpaſiano IIX. & C. Iulio Agricola COSS. Agricolæ filiam, idque illi ad extremam ætatem concors & tranquillum matrimonium fuit. Liberos haut dubie reliquit, & ex iis, niſi coniectura fallor, longo interuallo nepotem M. Claudium Tacitum, qui poſtea Imper. appellatus eſt (ſic enim eum Imperatorem nummi appellant, non vt vulgus, P. Annium Tacitum) qui, vt Fl. Vopiſcus refert, parentem ſuum appellare hunc Tacitum ſolet. Hiſtoriæ ſcribendæ ſenex demum vacauit. cum reliquum ætatis in foro & cauſſis orandis egiſſet. Ex Plinij epiſtolis & Tacitum in principibus oratoribus fuiſſe, & orationes aliquot edidiſſe intelligimus. Æquales habuit, Fab. Quinctilianum, vtrumque Plinium, Iulium Florum, Secundum Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipſanium Meſſallam; Scripſit primum omnium, vti poſt

*3 do-

docebo. Hiſtoriarum libros ab exceſſu Neronis ad imperium Neruæ. Deinde Annales ab Auguſti exceſſu ad finem Neronis, quorum omnium quanta iactura & quibus locis facta ſit, in tempore memorabo. Nominantur & eius Facetiarum libri à Fulgentio, cum hoc fragmento, Cæſi itaque morum elogio in filijs relicto. *Mortis eius tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inueni. Odoratus ſum ex Plinij Nepotis epiſtola, quæ libro* VII. *Nam ait diſerte propemodum ætate æqualem ſe Tacito. At Plinius incendio Veſuuini montis, quo auunculus perijt, agebat, vt ipſe ait, duodeuiceſimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud ſecundo anno Titi) non dubie anno vrbis conditæ,* DCCCXVI. *Memmio Regulo & Verginio Rufo* COSS. *At Tacitus paullo maior natu, quod eadem illa epiſtola teſtatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudij, vel potius, initio Neronis: vixeritque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Hiſtoriam quidem exorſus eſt ſcribere poſt mortem Neruæ, clarum, quoniam principio* I. *Hiſtor. vocat Diuum Neruam, qui honos non habetur, niſi principi mortuo.*

VETE-

VETERVM SCRIPTORVM de Tacito teſtimonia vel eiuſdem fragmenta.

Plin. lib. VII. *Nat. hiſt. cap.* XVI.

IPſi nos pridem vidimus eadem omnia in filio Corn. Taciti equitis R. Galliæ Belgicæ rationes procurantis.

Plinius Nepos lib. II. *Epiſt.* I.

Laudatus eſt Virginius à conſule Cornelio Tacito. Nam hic felicitati eius ſupremus cumulus acceſſit, laudator eloquentiſſimus.

Eodem libro, Epiſt. XI.

Reſpondit Cornelius Tacitus eloquentiſſime, & quod eximium orationi eius ineſt, σεμνῶς.

Libro IV. *Epiſt.* XV.

Idem Cornelium Tacitum, ſcis quem virum, arcta familiaritate complexus eſt.

Libro VI. *Epiſt.* XVI.

Petis auunculi mei exitum tibi ſcribam, quo verius tradere poſteris poſſis. Gratias ago. nam video morti eius, ſi celebretur à te, immortalem gloriam eſse propoſitam.

Libro VII. *ad Tacitum.*

Erit rarum & inſigne duos homines ætate propemodum æquales, nonnullius in litteris nominis, alterum alterius ſtudia fouiſse. Equidem adoleſcentulus, cum iam tua fama gloriaque floreret, te ſequi, tibi longo, ſed proximus, interuallo, & eſse & haberi concupiſcebam.

Nec ipſe tibi plaudis: & ego nihil magis ex fide, quam de te ſcribo. Poſteris an aliqua cura, neſcio: nos certe meremur, vt ſit aliqua, non dico ingenio (id enim ſuperbum) ſed ſtudio, ſed labore, & reuerentia poſterum.

Oroſius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fuſco duce prœlia, quantæque Rom. clades, longo contextu euoluerem, niſi Corn. Tacitus qui hanc hiſtoriam diligentiſſime contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Salluſtium Criſpum, & alios auctores quamplurimos ſanxiſſe, & ſeipſum idem potiſſimum elegiſſe dixiſſet.

Idem.

Deinde vt verbis Corn. Taciti vtar, Sene Auguſto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes ſæpe ex vſu & aliquando cum damno quæruntur, vſque ad Veſpaſiani durauit imperium.

Flauius Vopiſcus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non vt Salluſtios, Liuios, Tacitos, Trogos, atque omnes diſertiſſimos imitarer viros, ſed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum ſcriptorem hiſtoriæ Auguſtæ, quod parentem ſuum eundem diceret, in omnibus Bibliothecis collocari iuſſit.

Sidonius Epiſtol. Lib. IV. *ad Polemium.*

Caius Tacitus è maioribus vnus tuis Vlpianorum temporum conſularis, ſub verbis cuiuſdam Germanici ducis in Hiſtoria ſua retulit, &c.

Idem

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Qua Criſpus breuitate placet, quo pondere Varro,
Quo Genio Plautus, quo flumine Quinctilianus;
Qua pompa Tacitus nunquam ſine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui breuitate Criſpe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

POSTREMVM IVSTI LIPSII
iam ſenis de Tacito iudicium.

NON eſt in Græcis aut Latinis, & fidenter dicam, non erit, qui prudentiæ omnigenæ laude huic ſe comparet: adeo non veremur, ne quis anteponat. Singulæ paginæ, quid paginæ? ſingulæ lineæ, dogmata, conſilia, monita ſunt: ſed breuia ſæpe aut occulta, & opus ſagace quadam mente ad odorandum & aſſequendum. Sicut non omnes canes feram, non item lectores virtutes huius doteſque aut indagent, aut capient. Viris opus eſt, & cum ingenij quadam ſubtilitate, iudicij rectitudine: & vt verbo dicam, naturæ bonitate. Qui non habet, me audiat, & res alias agat.

CON-

CONSVLES.

AD

QVORVM MAGISTRATVS ANNALES ORDINAVIT TACITVS.

SEXTVS POMPEIVS
ET
SEXTVS APVLEIVS.

NERO CLAVDIVS DRVSVS CÆSAR
ET
CAIVS NORBANVS.

STATILIVS SISENNA TAVRVS
ET
L. SCRIBONIVS LIBO.

C. CÆCILIVS RVFVS
ET
L. POMPONIVS FLACCVS.

TIBERIVS CÆSAR AVGVSTVS
ET
GERMANICVS CÆSAR.

M. IVNIVS SILANVS.
ET
C. NORBANVS FLACCVS.

M. VALERIVS.
ET
M. AVRELIVS.

TIBERIVS IMP.
ET
DRVSVS NERO.

C. SVLPITIVS
ET
D. HATERIVS.

C. ASINIVS
ET
C. ANTISTIVS.

COR-

CORNELIVS CETHEGVS
ET
VISELLIVS VARRO.

COSSVS LENTVLVS
ET
ASINIVS AGRIPPA.

CN. LENTVLVS GÆTVL.
E
C. CALVISIVS.

M. LICINIVS CRASSVS
ET
L. CALPVRNIVS PISO.

AP. IVNIVS SILANVS
ET
P. SILIVS NERVA.

M. RVBELLIVS GEMINVS
ET
C. FVFIVS GEMINVS.

M. VINVCIVS QVARTINVS
ET
C. CASSIVS LONGINVS.

TIBERIVS CÆSAR,
ET
L. ÆLIVS SEIANVS.

GN. DOMITIVS
ET
M. FVRIVS CAMILLVS.

SER. SVLPICIVS GALBA
ET
L. CORNELIVS SVLLA.

PAVLVS FABIVS PERSICVS
ET
L. VITELLIVS.

C. SESTIVS GALLVS
ET
M. SERVILIVS RVFVS.

Q. PLAVTIVS
ET
SEXTVS PAPINIVS.

CN. ACERONIVS
ET
C. PONTIVS,

C, VA-

C. VALERIVS ASIATICVS
ET
M. VALERIVS MESSALA.

AVLVS VITELLIVS
ET
L. VIPSANIVS.

C. POMPEIVS
ET
Q. VERANIVS.

C. ANTISTIVS
ET
M. SVILIVS RVFVS.

TI. CLAVDIVS
ET
CORNELIVS ORTITVS.

P. CORNELIVS SVLLA
ET
L. SALVIVS OTHO.

D. IVNIVS SILANVS
ET
Q. HATERIVS.

M. ASINIVS MARCELLVS
ET
M. ACILIVS AVIOLA.

IMP. CLAVDIVS NERO
ET
L. ANTISTIVS VETVS.

Q. VOLVSIVS
ET
P. CORNELIVS SCIPIO.

IMP. CLAVDIVS NERO
ET
L. CALPVRNIVS PISO.

IMP. CLAVDIVS NERO
ET
VALERIVS MESSALA.

C. VIPSANIVS
ET
L. FONTEIVS CAPITO.

IMP. NERO
ET
COSSVS CORNELIVS LENTVLVS,

C, CÆ,

C. CÆSONIVS PÆTVS
ET
C. PETRONIVS TVRPILIANVS

C. MEMMIVS REGVLVS
ET
VERGINIVS RVFVS.

C. LECANIVS PASSVS
ET
M. LICINIVS CRASSVS.

C. SILIVS NERVA
ET
C. IVLIVS ATTICVS VESTINVS.

C. SVETONIVS
ET
L. PONTIVS TELESINVS.

CONSVLES AD QVOS ANNI HISTORIÆ ORDINANTVR.

IMP. SERGIVS GALBA
ET
T. VINIVS.

IMP. VESPASIANVS
ET
TITVS FILIVS.

AMICO LECTORI.

AMice lector, Vt in exigua hac forma, ſine ambitione conſulamus tibi, viſum fuit emendationes, partim Iuſti Lipſij, partim quas ex manu exaratis libris ipſe promſerat (ſine quibus fieri vix poteſt, vt in textu Taciti pede inoffenſo pergas, quia in corruptis locis ſenſum ſuum maximo ſcriptori, reddunt) in librorum ſingulorum finem è marginibus editionum quæ maioris formæ ſunt, reijcere. Vt in mole hac exigua, nullum ſentias incommodum. Et præſertim ab hac ipſa, quam non vna ratione gratam tibi fore exiſtimamus. Minor enim eſt, ni fallor, quam vt poſſit oneri: maior autem, quam vt oculos offendat. quod ab illa ſolet fieri, quæ potius exilis eſt quam commoda. Vale, & induſtriæ huic noſtræ faue.

INDEX
SCRIPTORVM
TACITI.

ANNALIVM, ab exceſſu Auguſti, Libri XVI.

HISTORIARVM, ab exceſſu Neronis, Libri V.

DE MORIBVS Germanorum, Liber I.

DE VITA Iulij Agricolæ, Liber I.

DIALOGVS, de cauſſis corruptæ eloquentiæ ambigui ſcriptoris.

AVGVSTVS
LIVIA
TIBERIVS CÆSAR.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER I.

Breuiarium Libri I.

Rei Rom. ſtatus ante Auguſtum. Eius artes & via ad Imperium, Varij, quos ſucceſſores deſtinauit Auguſtus. Status rerum & affectus ciuium ſub Aug. Indicia de ſucceſſoribus. Morbus Aug. Mors eius celata. Reuocatus ad ſucceſsionem Tiberius. Cædes Agrippæ. Roma prona in ſeruitutem. Iuratum in nomen Princip. Tiberij callida tergi verſatio. Teſtamentum Auguſti. Honores eximij in funere eius. De Aug. indicia in vtramque partem. De Auguſto indicia ſequiora. Tiberius imperium à ſe ſubdole reijcit. At Senatus vrget. Rationarium Imperij. Aſinio & Arruntio iratus Tiber. Haterij & Scauri commiſſum in Tiberium. Senatu: adulatio iu Liuiam, à Tib. temperata. Ratio comitiorum. Ludi Auguſtales, Seditio in Pannonia fax eius Percennius. Percennij ſediciosa oratio. Furit miles. Quem ſiſtere & moderari conatur Blæſus. Legaiio ad princip. Recrudeſcit ſeditio. Blæſus fruſtra obnititur, Vibuleni fallaci facinore pæne oppreſſus. Tribuni mil. pulſi. Lucillius cæſus, Druſus ſeditioni ſedandæ miſ-

*ſus à Tiber. Druſus litteras Tib, recitat: mili-
tum poſtulata differt. hinc tumultus. Lentuli
periculum. Lunæ defectio ſeditioſos terret.
nec deeſt occaſioni Druſus. Miles ponit fero-
ciam. Capita tumultus cæſa. Legiones hiber-
nis ſuis redditæ. Grauior alia ſeditio legion.
Germanicar. Sæuitia in centuriones. Chareæ
facinus. Germanicus Cæſ. ad legiones è Gal-
lia properat: quas ad fidem hortatur. Eæ que-
relas promunt: pars imperium offerunt, acri-
ter abnuenti. Remedia quæſita. Oblata miſsio
& pecunia. Vexillarij turbant: quos fortiter re-
primit Mennius. Denuo legion. inſaniunt. Cæ-
ſari vim, Planco mortem intentant. Germa-
nicus, filio & vxore dimiſsis, multis pœniten-
tiam iniicit, quos facunda oratione alloqui-
tur. Mutati, vltro pœnas in ſe poſcunt: noxios
ipſi puniunt. Centuriones noui ſuffecti. In tur-
bidos adhuc, vis paratur. Tiberius cur non ip-
ſe occurrat. Tib. iter ſimulat. Germanici mi-
næ. Turbidi ſuos turbatores ipſi cædunt. Auidi
in hoſtem eunt. Marſi oppreſsi, Tanfanæ tem-
plum dirutum. Inſidiæ in reditu. Inſidiæ hoſt.
irritæ. Tiber. laudat Germanicum, & inuidet.
Iuliæ mors, & mores. Gracchus caſus. Soda-
les Auguſtal. inſtit. Hiſtrioniæ turbæ. In Cattos
excurſus. Arminius. Segeſtes. Catti improui-
ſo oppreſsi. Mattium incenſum. Segeſtem obſeſ-
ſum liberat Germanicus. Vxor Arminij capta.
Segeſtis oratio. Segeſtes cum ſuis benigne habi-
tus. Arminius in eum & Roman. inuehitur.
Cheruſci &c. rebellant. Bructeri fuſi. Teuto-
burgienſis ſaltus. Vari caſtra. Reliquiæ Varia-
næ cladis tumulatæ. Pugna cum Armin. dubia.
Cæcinam loco iniquo aggreditur Arminius in-
trepidum. Milites conſternati. Cæcinæ ſom-
nium infauſtum. Cæſi pæne Romani. Penicus
terror vi repreſſus. Conſilium Cæcinæ. Felix eru-
ptio. Germanor. clades. Agrippinæ viriles cu-
ræ Tiberium offendunt. Legiones æſtu maris pe-
riclitatæ. Segimerus in deditionem acceptus.
Tiberij ficta modeſtia. Lex maieſtatis reducta,
& in minimis exercita. Marcellus maieſtatis po-
ſtulatus. in eum ira Tiberij incauta. Tiberij li-
beralitas, Tiberis inundatio. Druſi munus: Thea-
tri licentia coercita. Templum Auguſti. Cen-*

teſima. An aqua Tiberi ſubducendæ. Tiberius cur præſides raro mutarit. Comitiorum confuſa ratio.

VRbem Romam à principio reges habuere. Libertatem & Conſulatum L. Brutus inſtituit. Dictaturæ ad tempus ſumebantur: neque Decemuiralis poteſtas vltra biennium, neque Tribunorum militum conſulare ius diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio: & Pompeij Craſſiquè potentia cito in Cæſarem; Lepidi, atque Antonij arma, in Auguſtum ceſſere, qui cuncta diſcordijs ciuilibus feſſa, nomine *Principis* ſubimperium accepit. Sed veteris populi Rom. proſpera vel aduerſa, claris ſcriptoribus memorata ſunt: temporibuſque Auguſti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliſcente adulatione deterrerentur. Tiberij, Caijque, & Claudij, ac Neronis res, florentibus ipſis, ob metum falſæ; poſtquam occiderant, recentibus odijs compoſitæ ſunt. Inde conſilium mihi, pauca de Auguſto, & extrema tradere: mox Tiberij principatum, & cetera, ſine ira & ſtudio, quorum cauſſas procul habeo. Poſtquam Bruto & Caſſio cæſis, nulla iam publica arma; Pompeius apud Siciliam oppreſſus; exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus niſi Cæſar dux reliquus: poſito *Triumuiri* nomine, Conſulem ſe ferens, & ad tuendam plebem Tribunicio iure contentum: vbi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otij pellexit, inſurgere paulatim, munia Senatus, magiſtratuum, legum in ſe trahere, nullo aduerſante, cum ferociſſimi per acies aut proſcriptione cecidiſſent: ceteri nobilium, quanto quis ſeruitio promptior, opibus & honoribus extollerentur: ac nouis ex rebus aucti, tuta & præſentia, quam vetera & periculoſa mallent. Neque prouinciæ illum rerum ſtatum abnuebant, ſuſpecto Senatus populique imperio ob certamina potentium, & auaritiam magiſtratuum: inualido legum auxilio, quæ vi, ambitu, poſtremo pecunia turbabantur. Ceterum Auguſtus ſubſidia dominationi Claudium Marcellum, ſo-

roris filium admodum adoleſcentem, Pontificatu & curuli Ædilitate; M. Agrippam ignobilem loco, bonum militia, & victoriæ ſocium, geminatis conſulatibus extulit: mox defuncto Marcello, generum ſumpſit: Tiberium Neronem & Claudium Druſum priuignos, imperatorijs nominibus auxit, integra etiam dum domo ſua nam genitos Agrippa Caium ac Lucium in familiam Cæſarum induxerat; necdum poſita puerili prætexta. *Principes iuuentutis* appellari, deſtinare conſules, ſpecie recuſantis flagrantiſſime cupiuerat. Vt Agrippa vita conceſſit; L. Cæſarem euntem ad Hiſpaniēſes exercitus, Caium remeantem Armenia, & vulnere inualidum, mors fato propera, vel nouercæ Liuiæ dolus abſtulit: Druſoq; pridē extincto, Nero ſolus è priuignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperij, conſors Tribunicæ poteſtatis adſumitur, omniſque per exercitus oſtentatur: nō obſcuris, vt antea, matris artibus, ſed palam hortatu. nam ſenem Auguſtum deuinxerat adeo, vti nepotem vnicum Agrippam Poſtumū in inſulā Planaſiam proijceret: rudem ſane bonarum artiū, & robore corporis ſtolidè ferocem, nullius tamē flagitij compertum. At hercule Germanicum Druſo ortum, octo apud Rhenum legionibus impoſuit, adſciriq; per adoptionem à Tiberio iuſſit, quāquam eſſet in domo Tiberij filius iuuenis: ſed quo pluribus munimentis inſiſteret. Bellum ea tempeſtate nullū, niſi aduerſus Germanos ſupererat: abolendæ magis infamiæ ob amiſſum cum Quinctilio Varo exercitum; quam cupidine proferendi imperij, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ. eadem magiſtratuum vocabula. iuniores poſt Actiacam victoriam, etiam ſenes plerique iter bella ciuium nati. quotuſquiſque reliquus, qui remp. vidiſſet? Igitur verſo ciuitatis ſtatu, nihil vſquam priſci & integri moris: omnis exuta æqualitate iuſſa principis aſpectare. nulla in præſens formidine, dum Auguſtus ætate validus, ſeque & domū & pacem ſuſtentauit. Poſtquam prouecta iam ſenectus ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis, & ſpes nouæ: pauci bona libertatis in caſſum diſſerere; plures bellum pauefcere; alij cupere; pars multo maxima imminentis dominos varijs rumoribus differebant: *trucem Agrippam, & ignominia accenſum, non ætate, neq; rerum experien-*

tia tanta moli parem. Tiberium Neronem maturum annis, ſpectatum bello ſed vetere atq; inſita Claudia familia ſuperbia; multaque indicia ſæuitia, quamquam premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice: congeſtos iuueni conſulatus, triumphos: ne ijs quidem annis, quibus Rhodi ſpecie ſucceſſus exulem egerit, aliquid quam iram, & ſimulationem, & ſecretas libidines meditatum, accedere matrem muliebri impotentia: ſeruiendum femina, duobuſque inſuper adoleſcentibus, qui remp. interim premant, quandoque diſtrahant. Hæc atq; talia agitantibus, graueſcere valetudo Auguſti. & quidam ſcelus vxoris ſuſpectabant: Quippe rumor inceſſerat paucos ante menſes, Auguſtum electis conſcijs, & comite vno Fabio Maximo Planaſiam vectum, ad viſendum Agrippam. multas illic vtrimque lacrymas, & ſigna caritatis, ſpemque ex eo, fore vt iuuenis penatibus aui redderetur. Quod Maximum vxori Martiæ aperuiſſe: illam Liuiæ, Gnarum id Cæſari. neque multo poſt, extincto Maximo (dubium an quæſita morte) auditos in funere eius Martiæ gemitus ſemet incuſantis, *quod cauſſa exitij marito fuiſſet.* Vtcunq; ſe ea res habuit, vixdum ingreſſus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur. neque ſatis compertum eſt, ſpirantem adhuc Auguſtum apud vrbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque cuſtodijs domum, & vias ſepſerat Liuia: lætique interdum nuntij vulgabantur, donec prouiſis quæ tempus monebat, ſimul exceſſiſse Auguſtum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. Primum facinus noui principatus fuit, Poſtumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumque, quamuis firmatus animo centurio, ægre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud ſenatum diſſeruit. patris iuſſa ſimulabat, quibus præſcripſiſſet Tribuno cuſtodiæ appoſito, *ne cunctaretur Agrippam morte adficere quandocunq; ipſe ſupremum diem expleuiſſet.* Multa ſine dubio ſæuaque Auguſtus de moribus adoleſcentis queſtus, vt exſilium eius Senatus conſulto ſanciretur, perfecerat: ceterum in nullius vnquam ſuorum necem durauit, neque mortem nepoti pro ſecuritate priuigni illatam, credibile erat. propius vero, Tiberium ac Liuiam, illum metu, hanc nouercalibus odijs, ſuſpecti & inuiſi iuuenis cædem feſtinauiſse. Nunciant centurio

turioni, vt mos militiæ, *factum eſſe quod imperaſſet, neque imperaſſe ſeſe, & rationem facti reddendam apud ſenatum*, reſpondit. Quod poſtquam Salluſtius Criſpus particeps ſecretorum (is ad Tribunum miſerat codicillos) comperit: metuens ne reus ſubderetur, iuxta periculoſo ficta ſeu vera promeret, monuit Liuiam, *ne arcana domus, ne conſilia amicorum, miniſteria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus reſolueret, cuncta ad ſenatum vocando, eam conditionem eſſe imperandi, vt non aliter ratio conſtet, quam ſi vni reddatur.* At Romæ ruere in ſeruitium Conſules, Patres, Eques: quanto quis inluſtrior, tanto magis falſi ac feſtinantes, vultuque compoſito, ne læti exceſſu Principis, neu triſtiores primordio lacrymas, gaudium, queſtus, adulatione miſcebant. Sex. Pompeius & Sex. Apuleius COSS. primi in verba Tiberij Cæſaris iurauere: apudque eos Seius Strabo, & C. Turranius, ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ. Mox ſenatus, mileſque & populus. nam Tiberius cuncta per Conſules incipiebat, tanquam vetere Rep. & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, niſi Tribuniciæ poteſtatis præſcriptione poſuit ſub Auguſto acceptæ. verba edicti fuere pauca, & ſenſu permodeſto: *de honoribus parentis conſulturum: neq; abſcedere à corpore: idque vnum ex publicis muneribus vſurpare.* Sed defuncto Auguſto, ſignum prætorijs cohortibus, vt Imperator dederat. excubiæ, arma, cetera aulæ. miles in forum, miles in curiam comitabatur. literas ad exercitus, tanquam adepto principatu miſit: nuſquam cunctabundus, niſi cum in ſenatu loqueretur. Cauſſa præcipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immenſa ſociorum auxilia, mirus apud populum fauor, habere imperium, quam exſpectare mallet. Dabat & famæ, vt vocatus electuſque potius à Rep. videretur, quam per vxorium ambitum, & ſenili adoptione inrepſiſſe. Poſtea cognitum eſt, ad introſpiciendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem. nam verba, vultus, in crimen detorquens recondebat. Nihil primo ſenatus die agi paſſus, niſi de ſupremis Auguſti. cuius teſtamentum inlatum per virgines Veſtæ, Tiberium & Liuiam heredes habuit. Liuia in familiam Iuliam nomenque Auguſtæ adſu-

me-

mebatur. In ſpem ſecundam, nepotes pronepoteſque: tertio gradu primores ciuitatis ſcripſerat: pleroſque inuiſos ſibi, ſed iactantia gloriaque ad poſteros. Legata non vltra ciuilem modum, niſi quod populo & plebi CCCCXXV. prætoriarum cohortium militibus ſingula nummum millia; legionarijs autem cohortibus ciuium Romanorum, trecentos nummos viritim dedit. Tum conſultatū de honoribus. ex quis maxime inſignes viſi: *vt porta triumphali duceretur funus.* Gallus Aſinius; *vt legum latarum tituli, victarum ab eo gentiū vocabula anteferrentur.* L. Arruntius cenſuere. addebat. Meſſala Valerius, *renouandum per annos ſacramentum in nomen Tiberij.* interrogatuſque à Tiberio, *num ſe mandante eam ſententiam prompſiſſet? ſponte dixiſſe,* reſpondit; *neque in ijs quæ ad Rempublic. pertinerent, conſilio niſi ſuo vſurum, vel cum periculo offenſionis.* ea ſola ſpecies adulandi ſupererat. Conclamant patres, *corpus ad rogum humeris ſenatorum ferendum.* Remiſit Cæſar adroganti moderatione: populumque edicto monuit, *ne vt quondam nimijs ſtudijs funus diui Iulij turbaſſent; ita Auguſtum in foro potius, quam in campo Martis ſede deſtinata cremari vellent.* Die funeris, milites velut præſidio ſtetere, multum irridentibus, qui ipſi viderant, quique à parentibus acceperant diem illum crudi adhuc ſeruitij, & libertatis improſperè repetitæ, cum occiſus dictator Cæſar, alijs peſſimum, alijs pulcherrimum facinus videretur. *nunc ſenem principem, longa potentia, prouiſis etiam hæredum in Rempublic. opibus, auxilio ſcilicet militari tuendum, vt ſepultura eius quieta foret.* Multus hinc ipſo de Auguſto ſermo, pleriſque vana mirantibus: *quod idem dies accepti quondam imperij princeps, & vitæ ſupremus. quod Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater eius Octauius, vitam finiuiſſet. numerus etiam conſulatuum celebrabatur, quo Valerium Coruinum & C. Marium ſimul æquauerat: continuata per ſeptem & triginta annos Tribunicia poteſtas: nomen Imperatoris ſemel atque vicies partum: aliaque honorum multiplicata, aut noua.* At apud prudentes vita eius variè extollebatur, arguebaturue. *Hi pietate erga parentem, & neceſſitudine Reipubl. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma ciuilia actum,*

quæ neque parari poſſent, neque haberi per bonas artes. multa Antonio, dum interfectores patris vlciſceretur, multa Lepido conceſſiſſe. poſtquam hic ſocordia ſenuerit, ille per libidines poſſum datus ſit, non aliud diſcordantis patriæ remedium fuiſſe, quam vt ab vno regeretur. Non regno tamen. neque dictatura, ſed Principis nomine conſtitutam Rempub. mari Oceano, aut amnibus longinquis ſeptum imperium: legiones, prouincias, claſſes, cuncta inter ſe connexa: ius apud ciues, modeſtiam apud ſocios: vrbem ipſam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies eſſet, Dicebatur contra, *pietatem erga parentem, & tempora Reipublicæ, obtentui ſumpta, ceterum cupidine dominandi concitos per largitiones veteranos, paratum ab adoleſcente priuato exercitum, corruptas conſulis legiones, ſimulatam Pompeianarum gratiam partium, mox vbi decreto patrum, faſces, & ius prætoris inuaſerit, cæſis Hircio & Panſa (ſiue hoſtis illos, ſeu Panſam venenum vulneri adfuſum, ſui milites Hircium, & machinator doli Cæſar abſtulerant) vtriuſque copias occupauiſſe. extortum inuito ſenatu conſulatum, armaque quæ in Antonium acceperit, contra Rempublicam verſa proſcriptionem ciuium, diuiſiones agrorum, ne ipſi quidem qui fecere laudatas. Sane Caſſij, & Brutorum exitus paternis inimicitijs datos (quamquam fas ſit priuata odia publicis vtilitatibus remittere) ſed Pompeium imagine pacis, ſed Lepidum ſpecie amicitiæ deceptos. poſt Antonium Tarentino Brundiſinoque fœdere, & nuptijs ſororis inlectum, ſubdolæ adfinitatis pœnas morte exſoluiſſe. pacem ſine dubio poſt hæc, verum cruentam. Lollianas, Varianaſque clades: interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Iulos.* Nec domeſticis abſtinebatur. *abducta Neroni vxor: & conſulti per ludibrium pontifices, an concepto, necdum edito partu rite nuberet. qui Atedij & Vedij Polionis luxus: poſtremo Liuia grauis in Rempubl. mater, grauior domui Cæſarum nouerca, nihil deorum honoribus relictum, cum ſe templis & effigie numinum, per flamines & ſacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem caritate, aut Reipubl. cura ſucceſſorem adſcitum: ſed quoniam adrogantiam ſæuitiamque eius introſpexerit, comparatione deterrima ſibi gloriam quæſiuiſſe.* Etenim Auguſtus, paucis ante annis, cum

Ti-

Tiberio Tribuniciam poteſtatem à patribus rurſum poſtularet, quamquam honora oratione, quædam de habitu cultuque & inſtitutis eius iecerat, quæ velut excuſando exprobraret. Ceterum ſepultura more perfecta, templum & cæleſtes religiones decernuntur. Verſæ inde ad Tiberium preces, & ille variè differebat, de magnitudine imperij, ſua modeſtia, *ſolam diui Auguſti mentem tanta molis capacem: ſe in partem curarū ab illo vocatum, experiendo didiciſſe, quam arduum, quam ſubiectum fortuna regendi cuncta onus. proinde in ciuitate tot inluſtribus viris ſubnixa, non ad vnum omnia deferrent; plures facilius munia Reip. ſociatis laboribus exſecuturos.* Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei erat: Tiberioque etiam in rebus quas non occuleret, ſeu natura, ſiue adſuetùdine, ſuſpenſa ſemper & obſcura verba: tunc vero, nitenti vt ſenſus ſuos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At patres quibus vnus metus, ſi intelligere viderentur, in queſtus, lacrymas, vota effundi: ad deos, ad effigiem Auguſti, ad genua ipſius manus tendere: cum proferri libellum recitarique iuſſit. Opes publicæ continebantur. quantum ciuium, ſociorumque in armis: quot claſſes, regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia, & neceſſitates ac largitiones. quæ cuncta ſua manu perſcripſerat Auguſtus: addideratque conſilium coercendi intra terminos imperij. incertum metu, an per inuidiam. inter quæ ſenatu ad infimas obteſtationes procumbente, dixit forte Tiberius, *ſe, vt non toti Reip. parem, ita quæcunque pars ſibi mandaretur, eius tutelam ſuſcepturum.* Tum Aſinius Gallus, *interrogo*, inquit, *Cæſar, quam partem Reipublic. mandari tibi velis?* Perculſus improuiſa interrogatione, paulum reticuit: dein collecto animo reſpondit: *Nequaquam decorum pudori ſuo, legere aliquid aut euitare ex eo, cui in vniuerſum excuſari mallet.* Rurſus Gallus (etenim vultu offenſionem coniectauerat) *non idcirco interrogatum* ait, *vt diuideret quæ ſeparari nequirent: ſed vt ſua confeſſione argueretur, vnum eſſe Reipublic. corpus, atque vnius animo regendum.* addidit laudem de Auguſto, Tiberiumque ipſum victoriarum ſuarum, quæque in toga per tot annos egregie fecisſet, admonuit, Nec ideo iram eius leniuit, pridem in-

 uiſus,

uiſus. tanquam ducta in matrimonium Vipſania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberij vxor fuerat, pluſquam ciuilia agitaret, Pollioniſque Aſinij patris ferociam retineret. Poſt quæ L. Arruntius haud multum diſcrepans à Galli oratione, perinde offendit. quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: ſed diuitem, promptum, artibus egregijs, & pari fama publice ſuſpectabat. Quippe Auguſtus ſupremis ſermonibus cum tractaret, quinam adipiſci principem locum ſuffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel ijdem poſſent cuperentque: *Manium Lepidum* dixerat *capacem, ſed aſpernantem: Gallum Aſinium auidum, & minorem: L. Aruntium non indignum, & ſi caſus daretur, auſurum*. De prioribus conſentitur. pro Arruntio quidam Cn. Piſonem tradidere: omneſque præter Lepidum, varijs mox criminibus, ſtruente Tiberio, circumuenti ſunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus, ſuſpicacem animum perſtrinxere. Haterius cum dixiſſet, *Quouſque patieris Cæſar non adeſſe caput Reipublic.?* Scaurus quia dixerat, *ſpem eſſe ex eo non irritas fore Senatus preces, quod relationi conſulum iure Tribunicia poteſtatis non interceſsiſſet*. In Haterium ſtatim inuectus eſt; Scaurum, cui implacabilius iraſcebatur, ſilentio tranſmiſit. feſſuſque clamore omnium, expoſtulatione ſingulorum, flexit paulatim, non vt fateretur ſuſcipi à ſe imperium, ſed vt negare & rogari deſineret. Conſtat Haterium, cum deprecandi cauſſa palatium introiſſet, ambulantiſque Tiberij genua aduolueretur, prope à militibus interfectum, quia Tiberius caſu, an manibus eius impeditus, prociderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus eſt, donec Haterius Auguſtam oraret, eiuſque curatiſſimis precibus protegeretur. Multa patrum & in Auguſtam adulatio. alij *parentem*, alij *matrem patriæ* appellandam, pleríque vt nomini Cæſaris adſcriberetur, *Iuliæ filius*, cenſebant. ille *moderandos fœminarum honores* dictitans, *eademque ſe temperantia vſurum in his quæ ſibi tribuerentur*; ceterum anxius inuidia, & muliebre faſtigium in diminutionem ſui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni paſſus eſt: aramque adoptionis, & alia huiuſcemodi prohibuit. At

Ger-

Germanico Cæſari proconſulare imperium petiuit, miſſique legati qui deferrent, ſimul mæſtitiam eius ob exceſſum Auguſti ſolarentur. quo minus idem pro Druſo poſtularetur, ea cauſſa, quod deſignatus conſul Druſus, præſenſque erat. Candidatos præturæ duodecim nominauit, numerum ab Auguſto traditum: & hortante ſenatu vt augeret, iureiurando obſtrinxit, ſe non exceſſurum. Tum primum è campo comitia ad patres tranſlata ſunt. nam ad eam diem, etſi potiſſima arbitrio Principis, quædam tamen ſtudijs tribuum fiebant. neque populus ademptum ius queſtus eſt, niſi inani rumore: & ſenatus largitionibus ac precibus ſordidis exſolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret, ſine repulſa & ambitu deſignandos. Inter quæ Tribuni plebei petiuere, vt proprio ſumptu ederent ludos, qui de nomine Auguſti faſtis additi *Auguſtales* vocarentur. ſed decreta pecunia ex ærario, vtque per Circum triumphali veſte vterentur. curru vehi haud permiſſum. mox celebratio annua ad prætorem tranſlata, cui inter ciues & peregrinos iuriſdictio eueniſſet. Hic rerum vrbanarum ſtatus erat, cum Pannonicas legiones ſeditio inceſſit: nullis nouis cauſſis, niſi quod mutatus princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello ſpem præmiorum oſtendebat. Caſtris æſtiuis tres ſimul legiones habebantur, præſidente Iunio Blæſo: qui fine Auguſti, & initijs Tiberij auditis, ob iuſtitium aut gaudium, intermiſerat ſolita munia. Eo principio, laſciuire miles, diſcordare, peſſimi cuiuſque ſermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, diſciplinam & laborem aſpernari. Erat in caſtris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus. Is imperitos animos, & quænam poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquijs, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus, deterrimum quemque congregare. Poſtremo promptis iam & alijs ſeditionis miniſtris, velut concionabundus interrogabat. *Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum ſeruorum obedirent?*

quando auſuros expoſcere remedia,niſi nouum & nu-
tantem, adhuc principem precibus, vel armis ad-
irent? ſatis per tot annos ignauia peccatum, quod
tricena aut quadragena ſtipendia ſenes, & pleri-
que truncato ex vulneribus corpore, tolerent, nè di-
miſsis quidem finem eſſe militiæ, ſed apud vexillum
retentos,alio vocabulo. eoſdem labores perferre ac ſi-
quis tot caſus vita ſuperauerit; trahi adhuc diuer-
ſas in terras. vbi per nomen agrorum, vligines palu-
dum.vel inculta montium accipiant. Enim vero mi-
litiam ipſam grauem, infructuoſam: denis in diem
æſsibus animam & corpus æſtimari.hinc veſtem, ar-
ma,tentoria,hinc ſæuitiam centurionum, & vacatio-
nes munerum redimi.at hercule verbera, & vulnera.
duram hiemē,exercitas æſtates,bellum atrox,aut ſte-
rilē pacem,ſempiterna.nec aliud leuamentū, quam ſi
certis ſub legibus militia iniretur,vt ſingulos denarios
mererent;ſextus decimus ſtipendij annus finem adfer-
ret;ne vltrà ſub vexillis tenerentur, ſed ijſdem in ca-
ſtris præmium pecunia ſolueretur. An prætorias co-
hortes,quæ binos denarios acciperēt,quæ poſt ſexdecim
annos penatib.ſuis reddantur,plus periculorū ſuſcipe-
re? Non obtrectari à ſe vrbanas excubias: ſibi ta-
men apud horridas gentes è contubernijs hoſtem aſpi-
ci. Adſtrepebat vulgus diuerſis incitamentis.
hi verberum notas, illi canitiem, plurimi de-
trita tegmina & nudùm corpus exprobrantes.
Poſtremo eo furoris venere, vt tres legiones mi-
ſcere in vnam agitauerint. depulſi æmulatione,
quia ſuæ quiſque legioni eum honorem quære-
bant,alio vertunt, atque vna tres aquilas & ſigna
cohortium locant: ſimul congerunt ceſpites, ex-
ſtruunt tribunal, quo magis conſpicua ſedes fo-
ret. Properantibus Blæſus aduenit,increpabatque
ac retinebat ſingulos, clamitans, *Mea potius cæde*
imbuite manus. leuiore flagitio legatum interficietis,
quam ab imperatore deſciſcitis. aut incolumis fidem
legionum retinebo: aut iugulatus pœnitentiam adce-
lerabo. Aggerebatur nihilominus ceſpes, iamque
pectori vſque adcreuerat, cum tandem peruica-
cia victi inceptum omiſere. Blæſus multa dicen-
di arte, *Non per ſeditionem & turbas deſideria mili-*
tum ad Cæſarem ferenda, ait. *neque veteres ab im-*
peratoribus priſcis, neque ipſos à diuo Auguſto tam
noua petiuiſſe, & parum in tempore incipientes prin-
cipis curas onerari, Si tamen tenderent in pace

ſen-

tentare, qua ne ciuilium quidem bellorum vectores expoſtulauerint: cur contra morem obſequij, contra fas diſciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, ſeque coram mandata darent. Adclamauere, *vt filius Blæſi tribunus legatione ea fungeretur, peteretq; militibus miſſionem ab ſexdecim annis, cetera mandaturos, vbi prima proueniſſent.* Profectò iuuene, modicum otium: ſed ſuperbire miles, quod filius legati orator publicæ cauſſæ, ſatis, oſtenderet, neceſſitate expreſſa, quæ per modeſtiam non obtinuiſſent. Interea manipuli ante cœptam ſeditionem Nauportum miſſi, ob itinera, & pontes, & alios vſus, poſtquam turbatum in caſtris accepere, vexilla conuellunt: direptiſque proximis vicis, ipſoque Nauporto, quod municipij inſtar erat, retinentis centuriones inriſu & contumelijs, poſtremo verberibus inſectantur: præcipua in Aufidienum Rufum præfectum caſtrorum ira, quem dereptum vehiculo, ſarcinis grauant, aguntq; primo in agmine, per ludibrium rogitantes, *an tam immenſa onera, tam longa itinera libenter ferret?* Quippè Rufus diu manipularis, dein centurio, mox caſtris præfectus, antiquam duramq; militiam reuocabat, vetus operis ac laboris, & eo immitior quia tolerauerat. Horum aduentu redintegratur ſeditio, & vagi circumiecta populabantur. Blæſus paucos maximè præda onuſtos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, claudi carcere iubet. nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prenſare circumſtantium genua, ciere modo nomina ſingulorum, modo centuriam quiſque cuius manipularis erat, cohortem, legionem, *eadem omnibus imminere* clamitantes: ſimul probra in Legatum cumulant, cęlum ac deos obteſtantur. nihil reliqui faciunt, quo minus inuidiam, miſericordiam, metum, & iras permouerent. Adcurritur ab vniuerſis, & carcere effracto, ſoluunt vincula, deſerto reſque ac rerum capitalium damnatos ſibi iam miſcent. Flagrantior inde vis, plures ſeditioni duces, & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæſi adleuatus circumſtantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos: *Vos quidem,* inquit, *his innocentibus & miſerrimis lucem & ſpiritum reddidiſtis; ſed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi*

red-

reddit? quem miſſum ad vos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit per gladiatores ſuos, quos in exitium militum habet atque armat. Reſponde Blaſe, vbi cadauer abieceris? ne hoſtes quidem ſepultura inuident. cum oſculis, cum lacrimis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube: dum interfectos nullum obſcelus: ſed quia vtilitati legionum conſulebamus, hi ſepeliant; Incendebat hæc fletu, & pectus atque os manibus verberans: mox diſiectis quorum per humeros ſuſtinebatur, præceps & ſingulorum pedibus aduolutus, tantum conſternationis inuidiæque conciuit, vt pars militum, gladiatores qui è ſeruitio Blæſi erant, pars ceteram eiuſdem familiam vincirent, alij ad quærendum corpus effunderentur, ac ni propere, neque corpus vllum reperiri, & ſeruos adhibitis cruciatibus abnuere cædẽ, neque illi fuiſſe vmquam fratrem pernotuiſſet, haud multum ab exitio Legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum caſtrorum extruſere, ſarcinę fugientium direptæ, & centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetijs vocabulum, *Cedo alteram*, indiderant; quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rurſus aliam poſcebat, ceteros latebræ texere, vno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. Quin ipſæ inter ſe legiones Octaua & Quinta decuma ferrum parabant: dum centurionem cognomento Sirpicum, illa morti depoſcit, Quintadecumani tuentur; ni miles Nonanus preces, & aduerſum aſpernantis minas interieciſſet. Hæc audita, quamquam abſtruſum, & triſtiſſima quæque maxime occultantem Tiberium perpulere, vt Druſum filium cum primoribus ciuitatis, duabuſque prætoriis cohortibus mitteret, nullis ſatis certis mandatis, ex re conſulturum, & cohortes delecto milite ſupra ſolitum firmatæ, additur magna pars prętoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum cuſtodes imperatori aderant; ſimul prætorii pręfectus Ælius Seianus, collega Straboni patri ſuo datus, magna apud Tiberium autoritate, rector iuueni, & ceteris periculorum præmiorumque oſtentator; Druſo propinquanti, quaſi per officium obuiæ fuere legiones, non lætæ, vt adſolet, neque inſignibus fulgentes, ſed illuuie deformi, & vultu,

quam-

quamquam mæſtitiam imitarentur, contumaciæ propiores. Poſtquam vallum introijt; p ortas ſtationibus firmant, globos armatorum certis caſtrorum locis opperiri iubent, ceteri tribunal ingenti agmine circumueniunt. Stabat Druſus ſilentium manu poſcens, illi quoties oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis ſtrepere; rurſum viſo Cæſare, trepidare. murmur incertum, atrox clamor, & repente quies. diuerſis animorum motibus, pauebant, terrebantque. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat. in quis perſcriptum erat, *præcipuam ipſi fortiſſimarum legionum curam, quibuſcum plurima bella tolerauiſſet; vbi primum à luctu requieſſet animus, acturum apud patres de poſtulatis eorum. miſiſſe interim filium, vt ſine cunctatione concederet quæ ſtatim tribui poſſent; cetera Senatui ſeruanda, quem neque gratiæ, neque ſeueritatis expertem haberi par eſſet.* Reſponſum eſt à concione, *mandata Clementi centurioni quæ perferret.* Is orditur *de miſſione à ſexdecim annis: de præmijs finitæ militiæ: vt denarius diurnum ſtipendium foret: ne veterani ſub vexillo haberentur.* Ad ea Druſus, cum arbitrium ſenatus & patris obtenderet, clamore turbatur. *Cur veniſſet, neque augendis militum ſtipendijs, neque adleuandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera & necem cunctis permittit. Tiberium olim nomine Auguſti deſideria legionum fruſtrari ſolitum; eaſdem artes Druſum retuliſſe. numquamne ad ſe niſi filios familiarum venturos? nouum id plane, quod imperator ſola militis commoda ad ſenatum reyciat. eundem ergo ſenatum conſulendum, quotiens ſupplicia aut prælia indicantur. an præmia ſub dominis, pœnas ſine arbitro eſſe?* Poſtremo deſerunt tribunal, vt quis prætorianorum militum amicorumue Cæſaris accurreret, manus intentantes, cauſſam diſcordiæ, & initium armorum, maxime infenſi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli, firmare Druſum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aſpernari. Nec multo poſt, digredientem cum Cæſare, ac prouiſu periculi hiberna caſtra repetentem, circumſiſtunt, rogitantes, *quo pergeret? ad imperatorem, an ad patres? vt illic quoque commodis legionum aduerſaretur?* ſimul ingruunt, ſaxa iaciunt, iamque lapidis ictu cruen-

tus.

tus, & exitij certus, adcurſu multitudinis, quæ cum Druſo aduenerat, protectus eſt. Noctem minacem, & in ſcelus erupturam fors leniuit. nam Luna claro repente cœlo viſa languefcere. Id miles rationis ignarus omen præſentium accepit, ac ſuis laboribus defectionem ſideris adſimilans, *proſpereque ceſſura quæ pergerent, ſi fulgor, & claritudo deæ redderetur*. Igitur æris ſono, tubarum cornuumq; concentu ſtrepere: provt ſplendidior, obſcuriorve, lætari, aut mœrere, & poſtquam ortæ nubes offecere viſui, creditumque conditam tenebris; vt ſunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes, *ſibi æternum laborem portendi, ſua facinora auerſari deos* lamentantur. Vtendum inclinatione ea Cæſar, & quæ caſus obtulerat in ſapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemens, & ſi alij bonis artibus grati in vulgus: ij vigilijs, ſtationibus, cuſtodijs portarum ſe inſerunt, ſpem offerunt, metum intendunt. *Quouſque filium imperatoris obſidebimus? quis certaminum finis? Percennio ne & Vibuleno ſacramentum dicturi ſumus? Percennius & Vibulenus ſtipendia militibus, agros emeritis largientur? deniq; pro Neronibus, & Druſis, imperium populi Rom. capeſſent? quin potius vt nouiſſimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam ſumus? Tarda ſunt quæ in commune expoſtulantur: priuatàm gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias*. Commotis per hæc mentibus, & inter ſe ſuſpectis, tironem à veterano, legionem à legione diſſociant. Tum redire paulatim amor obſequij: omittunt portas ſigna vnum in locum principio ſeditionis congregata, ſuas in ſedes referunt. Druſus orto die, & vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incuſat priora, probat præſentia; negat *ſe terrore & minis vinci: flexos ad modeſtiam ſi videat, ſi ſupplices audiat: ſcripturum patri, vt placatus legionum preces exciperet.* orantibus, rurſum idem Blæſus, & L. Apronius eques Romanus è cohorte Druſi, Iuſtuſq; Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde ſententijs, cum alii *operiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem* cenſerent; alij *fortioribus remedijs agendum, nihil in vulgo modicum: terrere, ni paueant: vbi pertimuerint, impune contemni. dum ſuperſtitio vrgeat, adijciendos ex duce metus, ſublatis ſeditionis*

Auctoribus. Promptum ad aſperiora ingenium Druſo erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici iubet. Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obruptos: alii corpora extra vallum abiecta oſtentui. Tum vt quiſque præcipuus turbator, cõquiſiti, & pars extra caſtra palantes à cẽturionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæſi: quoſdã ipſi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems. imbribus continuis, adeoque ſæuis, vt non egredi tentoria, congregari inter ſe, vix tutari ſigna poſſent, quæ turbine atque vnda raptabantur. durabat & formido cœleſtis iræ, *nec fruſtra aduerſus impios hebeſcere ſidera, ruere tempeſtates. non aliud malorum leuamentum, quam ſi linquerent caſtra infauſta temerataque, & ſoluti piaculo ſuis quiſque hibernis redderentur.* primum octaua, dein quinta decuma legio rediere. Nonanus *opperiendas Tiberij epiſtolas* clamitauerat. mox deſolatus aliorum diſceſſione, imminentem neceſſitatem ſpontè præuenit. & Druſus non exſpectato legatorum regreſſu, quia præſentia ſatis conſederant, in vrbem redijt. Ijſdem ferme diebus, iiſdem cauſſis, Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto violentius: & magna ſpe, fore vt Germanicus Cæſar imperium alterius pati nequiret, daretque ſe legionibus, vi ſua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant. cui nomen ſuperiori, ſub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat, Regimen ſummæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum cenſui tum intentum. Sed quibus Sillius moderabatur, mente ambigua fortunam ſeditionis alienæ ſpeculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapſus eſt, orto ab vnetviceſimanis quintaniſque initio, & tractis prima quoque ac viceſima legionibus. nam ijſdem æſtiuis in finibus Vbiorum habebantur, per otium, aut leuia munia. Igitur audito fine Auguſti, vernacula multitudo, nuper acto in vrbe delectu, laſciuiæ ſueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos. *Veniſſe tempus quo veterani maturam miſſionem, iuuenes largiora ſtipendia, cuncti modum miſeriarum expoſcerent, ſæuitiamque centurionum vlciſcerentur.* Non vnus hæc, vt Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus re-

ſpi-

ſpicientium, ſed multa ſeditionis ora voceſque: *ſua in manu ſitam rem Romanam, ſuis victorijs augeri Remp. in ſuum cognomentum adſciſci imperatores*. Nec Legatus obuiam iba', quippe plurium vecordia conſtantiam exemerat, repente lymphati, diſtrictis gladijs in centuriones inuadunt, ea vetuſtiſſima militaribus odijs materies, & ſæuiendi principium, proſtratos verberibus mulctant, ſexageni ſingulos, vt numerum centurionum adæquarent. Tum conuulſos laniatoſque & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum proijciunt. Septimius cum perfugiſſet ad tribunal, pedibuſque Cæcinæ aduolueretur, eo vſque flagitatus eſt, donec ad exitium dederetur. Caſſius Chærea, mox cæde C. Cæſaris memoriam apud poſteros adeptus, tum adoleſcens, & animi ferox, inter obſtantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus vltra, non caſtrorum præfectus ius obtinuit: vigilias, ſtationes, & ſi qua alia præſens vſus indixerat, ipſi partiebantur. Id militares animos altius coniectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque diſiecti, vel paucorum inſtinctu, ſed pariter ardeſcerent, pariter ſilerent; tanta æqualitate & conſtantia, vt regi crederes. Interea Germanico per Gallias, vt diximus, cenſus accipienti, *exceſſiſſe Auguſtum* adfertur. Neptem eius Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipſe Druſo fratre Tiberii genitus, Auguſtæ nepos: ſed anxius occultis in ſe patrui auiæque odiis, quorum cauſſæ acriores, quia iniquæ, quippe Druſi magna apud populum Roman. memoria, credebaturque ſi rerum potitus foret, libertatem redditurus. vnde in Germanicum fauor, & ſpes eadem. Nam iuueni ciuile ingenium, mira comitas, & diuerſa à Tiberij ſermone, vultu, adrogantibus & obſcuris. Accedebant muliebres offenſiones, nouercalibus Liuiæ in Agrippinam ſtimulis: atque ipſa Agrippina paulo commotior, niſi quod caſtitate, & mariti amore, quamuis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus quanto ſummæ ſpei propior, tanto impenſius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum ciuitates in verba eius adigit. Dehinc audito legionum tumultu raptim profectus, obuias extra caſtra habuit, deiectis in terram oculis velut pœnitentia.

Poſt-

Poſtquam vallum iniit, diſſoni queſtus audiri cœpere,& quidam prehenſa manu eius per ſpeciem oſculandi, inſeruerunt digitos, vt vacua dentibus ora cōtingeret: alii curuata ſenio membra oſtendebant. Adſiſtentem concionem, quia permixta videbatur, *diſcedere in manipulos* iubet, *ſic melius audituros reſponſum: vexilla præferri, vt id ſaltem diſcerneret cohortes*. Tarde obtemperauere. Tunc *à veneratione Auguſti* orſus, flexit ad *victorias triumphoſque Tiberij*, præcipuis laudibus celebrans, *quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima feciſſet*. *Italiæ* inde *conſenſum*, *Galliarum fidem* extollit, *nil vſquam turbidum aut diſcors*. Silentio hæc, vel murmure modico audita ſunt. vt ſeditionem attigit, *vbi modeſtia militaris? vbi veteris diſciplinæ decus? quonam tribunos? quò centuriones exegiſſent?* rogitans; nudant vniuerſi corpora, *cicatrices ex vulneribus*, *verberum notas* exprobrant. mox indiſcretis vocibus *pretia vacationum*, *anguſtias ſtipendij*, *duritiam operum*, ac propriis nominibus incuſant, *vallum, foſſas; pabuli materiæ, lignorum adgeſtus*, & ſi qua alia ex neceſſitate, aut aduerſus otium caſtrorum quæruntur. Atrociſſimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut ſupra ſtipendia numerantes, *mederetur feſſis, neu mortem in iiſdem laboribus, ſed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem*, orabant. fuere etiam qui legatam à diuo Auguſto pecuniam repoſcerent, fauſtis in Germanicum ominibus? & ſi vellet imperium, promptos oſtentauere. Tum vero quaſi ſcelere contaminaretur, præceps tribunali deſiluit. oppoſuerunt abeunti arma, minitantes ni regrederetur. At ille *moriturum potius quam fidem exuere:* clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prehenſam dextram vi attinuiſſent. extrema & conglobata inter ſe pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam ſinguli propius incedentes, *feriret*, hortabantur;& miles nomine Clauſidius, ſtrictum obtulit gladium, addito, *Acutiorem eſſe*. Sæuum id, malique moris, etiam furentibus viſum; ac ſpatium fuit quo Cæſar ab amicis in tabernaculum raperetur. Conſultatum ibi de remedio, etenim nuntiabatur *parari legatos, qui ſuperiorem exercitum ad cauſſam eandem traderent: deſtinatum excidio Vbiorum*

rum opidum: imbulaſque præda manus, in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanæ ſeditionis, & ſi omitteretur ripa, inuaſurus hoſtis: ac ſi auxilia & ſocij aduerſum abſcedentis legiones armarentur, ciuile bellum ſuſcipi: periculoſa ſeueritas: flagitioſa largitio: ſeu nihil militi, ſeu omnia concederentur in ancipiti Reſp. Igitur volutatis inter ſe rationibus, placitum vt epiſtolæ nomine principis ſcriberentur: *miſſionem dari vicena ſtipendia meritis, exauctorari qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub vexillo, ceterorum immunes, niſi propulſandi hoſtis: legata quæ petiuerant exſolui duplicarique.* Senſit miles in tempus conficta, ſtatimq; flagitauit. miſſio per tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cuiuſque. Non abſceſſere quintani vnetviceſimanique, donec iiſdem in æſtiuis contracta ex viatico amicorum ipſiuſque Cæſaris pecunia perſolueretur. Primam ac viceſimam legiones Cæcina legatus in ciuitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, cum fiſci de imperatore rapti inter ſigna interque aquilas veherentur. Germanicus ſuperiorem ad exercitum profectus, ſecundam, & tertiam decumam, & ſextam decumam legiones nihil cunctatas ſacramento adigit. Quarta decumani paulum dubitauerant. pecunia & miſſio, quamvis non flagitantibus oblata eſt. At in Chaucis cęptauere ſeditionem præſidium agitantes vexillarij diſcordium legionum, & præſenti duorum militum ſupplicio paulum repreſſi ſunt. Iuſſerat id Mennius caſtrorum præfectus, bono magis exemplo, quam conceſso iure. deindè intumeſcente motu profugus repertuſque, poſtquam intutæ latebræ, præſidium ab audacia mutuatur: *Non præfectum ab ijs, ſed Germanicum ducem, ſed Tiberium imperatorem violari,* ſimul exterritis qui obſtiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & *ſi quis agmine deceſſiſset, pro deſertore fore* clamitans reduxit in hiberna turbidos, & nihil auſos. Interea legati ab ſenatu regreſſum iam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque viceſima, veteraniq; nuper miſſi ſub vexillo hiemabant. Pauidos & conſcientia vecordes intrat metus, veniſse patrum iuſsu, qui irrita facerent, quæ per ſeditionem expreſserant. vtque mos vulgo, quamvis falſis reum ſubdere. Munatium Plancum conſulatu ſunctum,

prin-

principem legationis, auctorem ſenatuſconſulti incuſant: & nocte concubia vexillum in domo Germanici ſitum flagitare occipiunt concurſuque ad ianuam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæſarem tradere vexillum intento mortis metu ſubigunt. mox vagi per vias & obuios habuere legatos, audita conſternatione ad Germanicum tendentes, ingerunt contumelias: cædem parant. Planco maximè, quem dignitas fugam impediuerat. neque aliud periclitanti ſubſidium, quam caſtra primæ legionis, illic ſigna & aquilam amplexus, religione ſeſe tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuiſſet, rarum etiam inter hoſtes, legatus populi Romani, Romanis in caſtris, ſanguine ſuo altaria deum commaculauiſſet. Luce demum, poſtquam dux, & miles, & facta noſcebantur, ingreſſus caſtra Germanicus, perduci ad ſe Plancum imperat, recipitq; in tribunal. Tum *fatalem* increpans *rabiem, neque militum, ſed deum ira reſurgere*, cur venerint legati aperit: *ius legationis, atque ipſius Planci grauem, & immeritum caſum, ſimul quantum dedecoris adierit legio*, facundè miſeratur, attonitaque magis, quam quieta concione, legatos præſidio auxiliarium equitum dimittit. Eo in metu arguere Germanicum omnes, *quod non ad ſuperiorem exercitum pergeret, vbi obſequia, & contra rebellis auxilium: Satis ſuperque miſſione & pecunia, & mollibus conſultis peccatum, vel ſi vilis ipſi ſalus, cur filium paruulum, cur grauidam coniugem, inter furentes, & omnis humani iuris violatores haberet? illos ſaltem auo & Reipub. redderet*. Diu cunctatus, aſpernantem vxorem, cum *ſe diuo Auguſto ortam, neque degenerem ad pericula* teſtaretur, poſtremo veterum eius, & communem filium multo cum fletu complexus, vt abiret perpulit. Incedebat muliebre, & miſerabile agmen, profuga ducis vxor paruulum ſinu filium gerens: lamentantes circum amicorum coniuges, quæ ſimul trahebantur; nec minus triſtes, qui manebant. Non florenteis Cæſaris, neque ſuis in caſtris, ſed velut in vrbe victa facies, gemituſque ad planctus, etiam militum aures oraque aduertere. Progrediuntur contubernijs: *quis ille flebilis ſonus? quod tam triſte? feminas inluſtres non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoria vxoris,*

ris, aut comitatus ſoliti, pergere ad Treueros, & externæ fidei. Pudor inde & miſeratio, & patris Agrippæ, Auguſti aui memoria, ſocer Druſus: ipſa inſigni fecunditate, præclara pudicitia: iam infans in caſtris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo *Caligulam* appellabant, qui plerumque ad concilianda vulgi ſtudia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam inuidia in Treueros, orant, obſiſtunt, *rediret, maneret:* pars Agrippinæ occurſantes, plurimi ad Germanicum regreſſi, iſque vt erat recens dolore & ira, apud circumfuſos ita cœpit. *Non mihi vxor, aut filius, patre, & Repub. cariores ſunt: ſed illum quidem ſua maieſtas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent: coniugem, & liberos meos, quos pro gloria veſtra libens ad exitium offerrem, nunc procul à furentibus ſummoueo, vt quidquid iſtuc ſceleris imminet, meo tantum ſanguine pietur: neue occiſus Auguſti pronepos, interfecta Tiberij nurus, nocentiores vos faciat, quid enim per hos dies inauſum, intemeratumve vobis? Quod nomen huic cœtui dabo?* milites *ne appellem? qui filium imperatoris veſtri vallo & armis circumſediſtis. An* ciues? *quibus tam proiecta ſenatus auctoritas. hoſtium quoque ius, & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis. Diuus Iulius ſeditionem exercitus verbo vno compeſcuit.* Quirites *vocando, qui ſacramentum eius detractabant. Diuus Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones exterruit. nos, vt nondum eoſdem, ita ex illis ortos, ſi Hiſpania Siriaue miles aſpernaretur, tamen mirum & indignum erat: primane, & viceſima legiones, illa ſignis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum ſocia, tot præmijs aucta, egregiam duci veſtro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia àlijs è prouincijs audienti, feram? ipſius tirones, ipſius veteranos, non miſſione, non pecunia ſatiatos: hic tantum interfici centuriones, eijci tribunos, includi legatos: infecta ſanguine caſtra, flumina: meque precariam animam inter infenſos trahere? Cur enim primo concionis die ferrum illud quod pectori meo infigere parabam, detraxiſtis: O improuidi amici! melius & amantius ille qui gladium offerebat: cecidiſſem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conſcius: legiſſetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam ſineret, Vari tamen & trium legionum*

vlciſceretur. Neque enim dij ſinant vt Belgarum, quamquam offerentium, decus iſtud & claritudo ſit, ſubueniſſe Romano nomini, compreſſiſſe Germaniæ populos. Tua diue Auguſte cælo recepta mens, tua pater Druſe imago, tui memoria, iiſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, iraſque ciuiles in exitium hoſtibus vertant. Vos quoque quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, ſi legatos ſenatui, obſequium imperatori, ſi mihi coniugem ac filium redditis, diſcedite à contactu, ac diuidite turbidos. id ſtabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit. Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, *puniret noxios, ignoſceret lapſis, & duceret in hoſtem, reuocaretur coniunx, rediret legionum alumnus, neue obſes Gallis traderetur.* Reditum Agrippinæ excuſauit ob imminentem partum, & hiemem; *venturum filium: cetera ipſi exſequerentur.* Diſcurrunt mutati, & ſeditioſiſſimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ C. Cetronium, qui iudicium & pœnas de ſingulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones diſtrictis gladiis: reus in ſuggeſtu per tribunum oſtendebatur: ſi *nocentem* adclamauerant, præceps datus trucidabatur, & gaudebat cędibus miles, tanquam ſemet abſolueret: nec Cæſar arcebat, quando nullo ipſius iuſſu, penes eoſdem ſæuitia facti & inuidia erat. ſecuti exemplum veterani, haud multo poſt in Rhætiam mittuntur, ſpecie defendendę prouinciæ ob imminẽteis Sueuos; ceterum vt auellerentur caſtris, trucibus adhuc, non minus aſperitate remedii, quam ſceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen, ordinem, patriam, numerum ſtipendiorum, quæ ſtrenue in prœliis feciſſet, & cui erant donaria militaria, edebat. ſi tribuni, ſi legio, induſtriam innocentiamque adprobauerant, retinebat ordines: vbi auaritiam, aut crudelitatem conſenſu obiectauiſſent, ſoluebatur militia. Sic compoſitis præſentibus haud minor moles ſupererat, ob ferociam quintæ, & vndeuiceſimæ legionum, ſexageſimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen eſt) hibernantium. nam primi ſeditionem cœptauerant: atrociſſimum quodque facinus horum manibus patratum: nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia conuerſi, iras

ſi, iras retinebant. Igitur Cæſar arma, claſsem, ſocios demittere Rheno parat, ſi imperium detrectetur, bello certaturus. At Romæ nondum cognito, qui fuiſset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum mutu audito, trepida ciuitas incuſare Tiberium, *quod dum patres, & plebem, inualida & inermia, cunctatione ficta ludificetur, diſſideat interim miles, neque duorum adoleſcentium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire ipſum, & opponere maieſtatem imperatoriam debuiſſe, ceſſuris, vbi principem longa experientia, eundemque ſeueritatis & munificentiæ ſummum, vidiſſent. An Auguſtum feſſa ætate totiens in Germanias commeare potuiſſe: Tiberium vigentem annis ſedere in ſenatu verba patrum cauillantem? ſatis proſpectum vrbanæ ſeruituti: militaribus animis adhibenda fomenta, vt ferre pacem velint.* Immotum aduerſus eos ſermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque ſe remque publicam in caſum dare. Multa quippè & diuerſa angebant: *Validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus ſubnixus, hic Italiæ imminens: quos igitur anteferret? ac, ne poſtpoſiti contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, maieſtate ſalua, cui maior è longinquo reuerentia ſimul adoleſcentibus excuſatum quædam ad patrem reijcere: reſiſtentiſque Germanico, aut Druſo, poſſe à ſe mitigari, vel infringi: quod aliud ſubſidium ſi imperatorem ſpreuiſſent?* Ceterum vt iam iamque iturus legit comites, conquiſiuit impedimenta, adornauit naues: mox hiemem, aut negotia varie cauſſatus, primo prudentes, dein vulgum, diutiſſime prouincias fefellit. At Germanicus quamquam contracto exercitu, & parata in defectores vltione, dandum adhuc ſpatium ratus, ſi recenti exemplo ſibi ipſi conſulerent, præmittit literas ad Cæcinam, *venire ſe valida manu, ac ni ſupplicium in malos præſumant, vſurum promiſcua cæde.* Eas Cæcina aquiliferis ſigniferiſque, & quod maximè caſtrorum ſincerum erat, occultè recitat: *vtque cunctos infamiæ, ſeipſos morti eximant* hortatur. *nam in pace cauſſas & merita ſpectari: vbi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere.* Illi, tentatis, quos idoneos rebantur, poſtquam maiorem legionum partem in officio vident: de ſententia legati, ſtatuunt tempus, quo fœdiſſimum

quem-

quemque, & ſeditioni promptum ferro inuadant. Tunc ſigno inter ſe dato irrumpunt contubernia, trucidant ignaros : nullo niſi conſcijs , noſcente quod cædis initium , quis finis . Diuerſa omnium , quæ vnquam accidere , ciuilium armorum facies . non prœlio, non aduerſis è caſtris , ſed iiſdem è cubilibus , quos ſimul veſcentis dies, ſimul quietos nox habuerat , diſcedunt in partes , ingerunt tela . clamor, vulnera,ſanguis palam ; cauſſa in occulto : cetera fors regit : & quidam bonorum cæſi, poſtquam, intellecto in quos ſæuiretur,peſſimi quoque arma rapuerant . neq; legatus, aut tribunus moderator adfuit; permiſſa vulgo licentia, atque vltio & ſatietas . Mox ingreſſus caſtra Germanicus,*non medicinam illud* plurimis cum lacrymis , *ſed cladem* adpellans, *cremari corpora* iubet . Truces etiam tum animos cupido inuolat eundi in hoſtem, piaculum furoris . nec aliter poſſe placari commilitonum manes , quam ſi pectoribus impijs honeſta vulnera accepiſſent.Sequitur ardorē militum Cæſar,iunctoq; pōte tramittit duodecim millia è legionibus , ſex & viginti ſocias cohortes , octo equitum alas ,quarum ea ſeditione intemerata modeſtia fuit. Læti neq;procul Germani agitabāt, dum iuſtitia ob amiſſum Auguſtū, poſt diſcordijs attinemur . At Romanus agmine propero ſiluam Cæſiam, limitemq; à Tiberio cœptum ſcindit: caſtra in limite locat:frontem ac tergum vallo; latera,concædibus munitus. Inde ſaltus obſcuros,permeat, conſultatque *ex duobus, breue & ſolitum ſequatur* ; *an impeditius & intentatum,eoque hoſtibus incautum* . Delecta longiore via , cetera accelerantur . etenim attulerant exploratores *feſtam eam Germanis noctem , ac ſolemnibus epulis ludicram.* Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obſtantia ſiluarum amoliri iubetur : legiones modicò interuallo ſequuntur . Iuuit nox ſideribus inluſtris . ventumque ad vicos Marſorum , & circumdatæ ſtationes, ſtratis etiam tum per cubilia , propterque menſas, nullo metu, non antepoſitis vigilijs . adeo cuncta incuria diſiecta erant ; neque belli timor : ac ne pax quidem, niſi languida & ſoluta inter temulentos . Cæſar auidas legiones , quo latior populatio foret , quatuor in cuneos diſpertit : quinquaginta millium ſpatium ferro flammiſque peruaſtat : non ſexus, non

ætas miſerationem attulit: profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfanæ* vocabant, ſolo æquantur. ſine vulnere milites, qui ſemiſomnos, inermos, aut palanteis ceciderant. Exciuit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vſipetes, ſaltuſque, per quos exercitui regreſſus, inſedere: quod gnarum duci: inceſſitque itineri, & prœlio pars equitum, *&* auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio: & medijs impedimentis, ſiniſtrum latus vnetviceſimani, dextrum quintani clauſere: viceſima legio terga firmauit, poſt ceteri ſociorum. Sed hoſtes, donec agmen per ſaltus porrigeretur immoti: dein latera, *&* frontem modice adſultantes, tota vi nouiſſimos incurrere: turbabanturque denſis Germanorum caternis leues cohortes, cum Cæſar aduectus ad viceſimanos, voce magna, *hoc illud tempus oblitterandæ ſeditionis* clamitabat: *pergerent, properarent culpam in decus vertere*. Exarſere animis, vnoque impetu perruptum hoſtem redigunt in aperta, cæduntque: ſimul primi agminis copiæ euaſere ſiluas, caſtraque communiuere. Quietum inde iter, fidenſque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur. Nunciata ea, Tiberium lætitia curaque adfecere: gaudebat oppreſſam ſeditionem; ſed quod largiendis pecunijs, & miſſione feſtinata fauorem militum quæſiuiſſet, bellica quoque Germanici gloria angebatur. Rettulit tamen ad ſenatum de rebus geſtis, multaque de virtute eius memorauit, magis in ſpeciem verbis adornata, quam vt penitus ſentire crederetur. Paucioribus Druſum, & finem Illyrici motus laudauit, ſed intentior, & fida oratione. cunctaque quæ Germanicus indulſerat, ſeruauit etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno Iulia ſupremum diem obijt, ob impudicitiam olim à patre Auguſto Pandateria inſula, mox oppido Rheginorum qui Siculum fretum accolunt, clauſa. Fuerat in matrimonio Tiberij florentibus Caio, & Lucio Cæſaribus, ſpreueratque vt imparem, nec alia tam intima Tiberio cauſſa, cur Rhodum abſcederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, & poſt interfectum Poſtumum Agrippam, omnis ſpei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obſcuram fore necem longinquitate exſilij ratus. Par

cauſſa

cauſſa ſæuitiæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, ſollers ingenio, & praue facundus eamdem Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temerauerat, nec is libidini finis, traditam Tiberio, peruicax adulter contumacia, & odijs in maritum accendebat, litteræque quas Iulia patri Auguſto cum inſectatione Tiberij ſcripſit, à Graccho compoſitæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris inſulam, quatuordecim annis exſilium tolerauerit. Tunc milites ad cædem miſſi inuenere in prominenti littoris nihil lætum opperientem. quorum aduentu *breue tempus* petiuit, *vt ſuprema mandata vxori Alliariæ per litteras daret:* ceruicemque percuſſoribus obtulit. conſtantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita, degenerauerat. quidam non Roma, eos milites, ſed ab L. Aſprenate proconſule Africæ miſſos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis poſſe in Aſprenatem verti, fruſtra ſperauerat. Idem annus nouas cærimonias accepit, addito ſodalium Auguſtalium ſacerdotio: vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum ſacris ſodales Titios inſtituerat. ſorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti. Tiberius, Druſuſque, & Claudius, & Germanicus adijciuntur. Ludos Auguſtales tunc primum cœpta turbauit diſcordia, ex certamine hiſtrionum. Indulſerat ei ludicro Auguſtus, dum Mæcenati obtemperat effuſo in amorem Bathylli: neque ipſe abhorrebat talibus ſtudijs, & ciuile rebatur miſceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: ſed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere. Druſo Cæſare, C. Norbana Coſſ. decernitur Germanico triumphus manente bello: quod quamquam in æſtatem ſumma ope parabat: initio veris & repentino in Cattos excurſu præcepit. nam ſpes inceſſerat diſſidere hoſtem in Arminium, ac Segeſtem, inſignem vtrumque perfidia in nos, aut fide: Arminius turbator Germaniæ, Segeſtes *parari rebellionem*, ſæpè alias, & ſupremo conuiuio poſt quod in arma itum, aperuit: ſuaſitque Varo *vt ſe, & Arminium, & cæteros proceres vinciret, nihil auſuram plebem principibus amotis, atque ipſi tempus fore quo crimina, & innoxios diſcerneret.* ſed Varus fato, & vi Arminij cecidit. Segeſtes quamquam conſenſu gentis in bellum tractus, diſcors

manebat, auctis primatim odijs, quod Arminius filiam eius alijs pactam rapuerat. gener inuiſus inimici ſoceri: quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infenſos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias cateruas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem ſociorum numerum ipſe ducit: poſitoque caſtello ſuper veſtigia paterni præſidij in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit: L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto. nam, rarum illi cœlo, ſiccitate, & amnibus modicis inoffenſum iter properauerat: imbreſque & fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeò improuiſus aduenit, vt quod imbecillum ætate, ac ſexu, ſtatim captum, aut trucidatum ſit: iuuentus flumen Adranam nando tramiſerat, Romanoſque pontem cœptantis arcebant. dein tormentis ſagittiſque pulſi, tentatis fruſtra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugiſsent, reliqui omiſſis pagis viciſque in ſiluas diſperguntur. Cæſar incenſo Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auſo hoſte terga abeuntium laceſsere, quod illi moris, quotiens aſtu magis, quam per formidinem ceſſit. Fuerat animus Cheruſcis iuuare Cattos, ſed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma: & Marſos congredi auſos proſpero prœlio cohibuit. Neque multo poſt legati à Segeſte venerunt, auxilium orantes aduerſus vim popularium, à quis circumſedebatur: validiore apud eos Arminio, quando bellum ſuadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus; tanto magis fidus, rebuſq; motis potior habetur. Addiderat Segeſtes legatis filium, nomine Segimundum, ſed iuuenis conſciẽtia cunctabatur, quippè anno quo Germaniæ deſciuere, ſacerdos apud Aram Vbiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in ſpem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benigneque exceptus, cum præſidio Gallicam in ripam miſsus eſt. Germanico pretium fuit, conuertere agmen: pugnatumq; in obſidentis, & ereptus. Segeſtes magna cum propinquorum, & clientium manu. Inerant fęminæ nobiles, inter quas vxor Arminij, eademque filia Segeſtis, mariti

ma-

magis, quam parentis animo, neq; victa in lacrymas, neq; voce ſupplex, compreſſis intra ſinum manibus, grauidum vterum intuens. Ferebantur & ſpolia Varianæ cladis, pleriſq; eorum qui tum in deditionem veniebant prædæ data. Simul Segeſtes ipſe ingens viſu, & memoria bonæ ſocietatis impauidus. verba eius in hunc modum fuere: *Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei, & conſtantiæ dies; ex quo à diuo Auguſto ciuitate donatus ſum, amicos inimicoſque ex veſtris vtilitatibus delegi: neque odio patriæ (quippe proditores, etiam ijs quos anteponunt, inuiſi ſunt) verum quia Romanis Germaniſque idem conducere: & pacem, quam bellum probabam. ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis veſtri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præſidebat, reum feci. dilatus ſegnitia ducis, quia parum præſidij in legibus erat; vt me & Arminium, & conſcios vinciret, flagitaui. teſtis illa nox, mihi vtinam potius nouiſſima! quæ ſecuta ſunt defleri magis, quam defendi poſſunt. ceterum & inieci catenas Arminio, & à factione eius iniectas perpeſſus ſum. Atque vbi primum tui copia: vetera nouis, & quieta turbidis antehabeo: neq; ob præmium, ſed vt me perfidia exſoluam: ſimul genti Germanorum idoneus conciliator, ſi pœnitentiam quam perniciem maluerit. Pro iuuenta & errore filij veniam precor: filiam neceſſitate huc adductam fateor. tuum erit conſultare, vtrum praualeat, quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita eſt.* Cæſar, clementi reſponſo, liberis propinquiſque eius incolumitatem, ipſi ſedem vetere in prouincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque *Imperatoris* auctore Tiberio accepit. Arminij vxor virilis ſexus ſtirpem edidit: educatus Rauennæ puer quo mox ludibrio conflictatus ſit, in tempore memorabo. Fama dediti benigneque excepti Segeſtis vulgata, vt quibuſque bellum inuitis, aut cupientibus erat, ſpe, vel dolore accipitur. Arminium ſuper inſitam violentiam, rapta vxor, ſubiectus ſeruitio vxoris vterus, vecordem agebant: volitabatq; per Cheruſcos, arma in Segeſtem, arma in Cæſarem poſcens. neque probris temperabat: *egregium patrem! magnum imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus vnam mulierculam auexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuiſſe.* Non e-

nim ſe proditione neque aduerſus feminas grauidas, ſed palam aduerſus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis ſigna Romana, quæ dijs patrijs ſuſpenderit. coleret Segeſtes victam ripam: redderet filio ſacerdotium: hominem Germanos nunquam ſatis excuſaturos, quod inter Albim, & Rhenum virgas, & ſecures, & togam viderint, alijs gentibus, ignorantia imperij Romani, inexpertia eſſe ſupplicia, neſcia tributa: quæ quando exuerint, inritusque diſceſſerit ille inter numina dicatus Auguſtus, ille delectus Tiberius, ne imperitum adoleſcentulum, ne ſeditioſum exercitum paueſcerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos, & colonias nouas, Arminium potius gloriæ, ac libertatis, quam Segeſtem flagitioſæ ſeruitutis ducem ſequerentur. Conciti per hæc non modo Cheruſci, ſed conterminæ gentes: tractuſque in partis Inguiomerus Arminij patruus, veteri apud Romanos auctoritate. vnde maior Cæſari metus: & ne bellum mole vna ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, diſtrahendo hoſti, per Bructeros ad flumen Amiſiam mittit, equitem Pedo præfectus finibus Friſiorum ducit. ipſe impoſitas nauibus quatuor legiones per lacus vexit: ſimulque pedes, eques, claſſis, apud prædictum amnem conuenere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in commilitium adſciti ſunt. Bructeros ſua vrenteis, expedita cum manu L. Stertinius, miſſu Germanici fudit: interque cædem, & prædam repperit vndeuiceſimæ legionis aquilam cum Varo amiſſam. Ductum inde agmen ad vltimos Bructerorum: quantumque Amiſiam & Luppiam amnes inter, vaſtatum: haud procul Teutoburgienſi ſaltu, in quo reliquiæ Vari legionumque inſepultæ dicebantur. Igitur cupido Cæſarem inuadit ſoluendi ſuprema militibus, ducique: permoto ad miſerationem omni. qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob caſus bellorum, & ſortem hominum, præmiſſo Cæcina vt occulta ſaltuum ſcrutaretur pontesque, & aggeres humido paludum, & fallacibus campis imponeret, incedunt mœſtos locos, viſuque, ac memoria deformes. Prima Vari caſtra lato ambitu, & dimenſis principijs, trium legionum manus oſtentabant: dein ſemiruto vallo, humili foſsa, acciſæ iam reliquiæ conſediſſe

in-

intelligebantur: medio campi albentia oſſa, vt fugerant, vt reſtiterant, diſiecta, vel aggerata, adiacebant fragmina telorum, equorumque artus, ſimul truncis arborum antefixa ora, lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactauerant, & cladis eius ſuperſtites pugnam, aut vincula elapſi, referebant, *hic cecidiſſe legatos, illic raptas aquilas, primum vbi vulnus Varo adactum, vbi infelici dextra, & ſuo ictu mortem inuenerit: quo tribunali concionatus Arminius; quot patibula captiuis, quæ ſcrobes, vtque ſignis & aquilis per ſuperbiam inluſerit*. Igitur Romanus qui aderat exercitus, ſextum poſt cladis annum, trium legionum oſſa, nullo noſcente alienas reliquias, an ſuorum humo tegeret, omnes vt coniunctos, vt conſanguineos, aucta in hoſtem ira, mœſti ſimul, & infenſi condebant. Primum extruendo tumulo ceſpitem Cæſar poſuit, gratiſſimo munere in defunctos, & præſentibus doloris ſocius. Quod Tiberio haud probatum, ſeu cuncta Germanici in deterius trahenti; ſiue exercitum imagine cæſorum inſepultorumque tardatum ad prælia, & formidoſiorem hoſtium credebat: *neque imperatorem auguratu, & vetuſtiſſimis cærimonijs præditum, attrectare feralia debuiſſe*. Sed Germanicus cedentem in auia Arminium ſecutus, vbi primum copia fuit, euehi equites, campumque quem hoſtis inſederat, eripi iubet. Arminius colligi ſuos, & propinquare ſiluis monitos vertit repente: mox ſignum prorumpendi dedit ijs, quos per ſaltus occultauerat. Tunc noua acie turbatus eques, miſſæque ſubſidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulſæ auxerant conſternationem: trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam neſcijs, ni Cæſar productas legiones inſtruxiſset: inde hoſtibus terror, fiducia militi: & manibus equis abceſſum. Mox reducto ad Amiſiam exercitu, legiones claſse, vt aduexerat reportat: pars equitum littore Oceani petere Rhenum iuſſa: Cæcina qui ſuum militem ducebat monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos, quam maturrime ſuperare. Anguſtus is trames, vaſtas inter paludes, & quondam à L. Domitio aggeratus: cetera limoſa, tenacia graui cœno, aut riuis incerta erant, circum ſiluæ paulatim

adcliues: quas tum Arminius impleuit, compendijs viarum, & cito agmine, onuſtum ſarcinis armiſque militem cum anteueniſſet. Cæcinæ dubitanti quonam modo ruptos vetuſtate pontes reponeret, ſimulque propulſaret hoſtem, caſtrametari in loco placuit: vt opus, & alij prælium inciperent. Barbari perfringere ſtationes, ſeque inferre munitoribus niſi, laceſſunt, circumgrediuntur, occurſant: miſcetur operantium bellantiumque clamor; & cuncta pariter Romanis aduerſa; locus vligine profunda, idem ad gradum inſtabilis, procedentibus lubricus: corpora grauia loricis; neque librare pila inter vndas poterant. Contra Cheruſcis ſueta apud paludes prœlia; procera membra, haſtæ ingentes ad vulnera facienda, quamvis procul. nox demum inclinantis tum legiones aduerſæ pugnæ exemit, Germani ob proſpera indefeſſi, ne tum quidem ſumpta quiete, quantum aquarum circumſurgentibus iugis oritur, vertere in ſubiecta: merſaque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadrageſimum id ſtipendium Cæcina parendi, aut imperitandi habebat: ſecundarum ambiguarumque rerum ſciens, eoq; interritus. Igitur futura voluens, non aliud repperit, quam vt hoſtem ſiluis coerceret, donec ſaucij, quantumque grauioris agminis, anteirent. nam medio montium, & paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri: vnetviceſima in læuum: primani ducendum ad agmen; viceſimanus aduerſum ſecuturos. Nox per diuerſa inquies: cum barbari feſtis epulis, læto cantu, aut truci ſonore ſubiecta vallium, ac reſultantis ſaltus complerent; apud Romanos inualidi ignes, interruptæ voces, atque ipſi paſſim adiacerent vallo, oberrarent tentorijs, inſomnes magis quam peruigiles. ducemque terruit dira quies, nam Quinctilium Varum ſanguine oblitum, & paludibus emerſum, cernere, & audire viſus eſt velut vocantem, non tamen obſecutus, & manum intendentis reppuliſſe. Cœpta luce, miſſæ in latera legiones metu, an contumacia, locum deſeruere: capto propere campo, humentia vltra. Neq; tamen Arminius, quanquam libero incurſu, ſtatim prorupit: ſed vt hæſere cœno foſſiſque impedimenta, turbati circum milites; incertus ſigno-

gnorum ordo: vtque tali in tempore, ſibi quiſque properus, & lentæ aduerſum imperia aures: irrumpere Germanos iubet, clamitans, *En Varus, & eodem iterum fato victæ legiones!* Simul hæc, & cum delectis ſcindit agmen, equiſque maxime vulnera ingerit; illi ſanguine ſuo & lubrico paludum lapſantes, excuſſis rectoribus, disijcere obuios, proterere iacentes: plurimus circa aquilas labor, quæ neque aduerſum ferri ingruentia tela, neque figi limoſa humo poterant. Cæcina dum ſuſtentat aciem, ſuffuſſo equo delapſus circumueniebatur, ni prima legio ſeſe oppoſuiſset. iuuit hoſtium auiditas, omiſſa cæde prædam ſectantium: eniſæque legiones, veſperaſcente die, in aperta & ſolida. neque is miſeriarum finis. Inſtruendum vallum, petendus agger: amiſſa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur ceſpes: non tentoria manipulis, non fomenta ſauciis: infectos cęno, aut cruore cibos diuidentes, funeſtas tenebras, & tot hominum millibus vnum iam reliquum diem lamentabantur: Forte equus abruptis vinculis vagus, & clamore territus, quoſdam occurrentium obturbauit, tanta inde conſternatio, inrupiſſe Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas, quarum Decumana maximè petebatur, auerſa hoſti, & fugientibus tutior. Cæcina comperto vanam eſse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neq; precibus, ne manu quidem obſiſtere, aut retinere militem quiret: proiectus in limine portæ, miſeratione demùm, quia per corpus legati eundum erat, clauſit viam: ſimul tribuni & centuriones falſum pauorem docuerunt. Tunc contractos in principia, iuſſoſque dicta cum ſilentio accipere, temporis, ac neceſſitatis monet: *Vnam in armis ſalutem, ſed ea conſilio temperandа; manendumq; intra vallum, donec expugnandi hoſtes ſpe, propius ſuccederent: mox vndique erumpendum. illa eruptione ad Rhenum perueniri. quod ſi fugerent, pluris ſiluas, profundas magis paludes, ſæuitiam hoſtium ſupereſſe: at victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ in caſtris honeſta*, memorat: reticuit de aduerſis. Equos dehinc, orſus à ſuis, legatorum tribunorumq; nulla ambitione, fortiſſimo cuiq; bellatori tradit, vt hi, mox pedes, in hoſtem inuaderent. Haud minus inquies Germanus, ſpe, cupidine, & di-

diuerſis ducum ſententijs agebat: Arminio, *ſinerent egredi, egreſſoſque rurſum per humida, & impedita circumuenirent,* ſuadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, *vt vallum armis ambirent promptam expugnationem, plures captiuos, incorruptam prædam fore*. Igitur orta die; proruunt foſſas, inijciunt crates, ſumma valli prenſant, raro ſuper milite, & quaſi ob metum defixo, poſtquam hæſere munimentis, datur cohortibus ſignum, cornuaque, ac tubæ concinuere. exin clamore, & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, *non hic ſiluas, nec paludes, ſed æquis locis æquos deos.* Hoſti, facile excidium, & paucos, ac ſemermos cogitanti, ſonus tubarum, fulgor armorum, quantum inopina, tanto maiora offunduntur: cadebantq; vt rebus ſecundis, auidi, ita aduerſis incauti. Arminius integer, Inguiomerus poſt graue vulnus, pugnam deſeruere: vulgus trucidatum eſt, donec ira, & dies permanſit. Nocte demũ reuerſæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egeſtas fatigaret: vim, ſanitatem, copias, cuncta in victoria habuere. Peruaſerat interim *circumventi exercitus* fama, & *infeſto Germanorum agmine Gallias peti*: ac ni Agrippina impoſitũ Rheno pontem ſolui prohibuiſſet, erant qui id flagitium formidine auderent. ſed femina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibuſq; vt quis inops, aut ſaucius, veſtem, & fomenta dilargita eſt. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorũ ſcriptor, ſtetiſſe apud principium pontis, laudes & grates reuerſis legionibus habentem. Id Tiberij animum altius penetrauit. *non enim ſimplices eas curas: nec aduerſus externos militem quæri. nihil relictum imperatoribus, vbi femina manipulos interuiſat, ſigna adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitioſe filium ducis gregali habitu circumferat.* Cæſaremq; Caligulam *appellari velit. Potiorem iam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quã duces: compreſſam à muliere ſeditionem cui nomen principis obſiſtere non quiuerit*. Accendebat hæc, onerabatque Seianus, peritia morum Tiberij odia in longum iaciens, quæ reconderet, auctaque promeret. At Germanicus legionum quas nauibus vexerat, ſecundam, & quartam decimam itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradit, quo leuior claſſis vadoſo mari innaret, vel reciproco ſi-

de-

derêt. Vitellius primum iter ſicca humo, aut modice adlabente æſtu, quietum habuit: mox impulſu aquilonis, ſimul ſidere æquinoctij, quo maximè tumeſcit Oceanus, rapi agique agmen, & opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies: neque diſcerni poterant incerta ab ſolidis, breuia profundis, ſternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: iumenta, ſarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occurſant. permiſcentur inter ſe manipuli, modo pectore, modo ore tenus extantes, aliquando ſubtracto ſolo diſiecti, aut obruti. non vox, & mutui hortatus iuuabant, aduerſante vnda: nihil ſtrenuus ab ignauo, ſapiens à prudente, conſilia à caſu diff rre: cuncta pari violentia inuoluebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eodem agmen ſubduxit, pernoctauere ſine vtenſilibus, ſine igni, magna pars nudo, aut mulcato corpore: haud minus miſerabiles, quam quos hoſtis circumſidet. quippè illis etiam honeſtæ mortis vſus: his inglorium exitium, lux reddidit terram: penetratumque ad amnem Viſurgim, quo Cæſar claſse contenderat. impoſitæ deindè legiones, vagante fama ſubmerſas. nec fides ſalutis, antequam Cæſarem exercitumq; reducem videre: Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat, data vtrique venia; facilè Segimero, cunctantius filio: quia Quinctilij Vari corpus inluſiſſe dicebatur. Ceterum ad ſupplenda exercitus damna certauere Galliæ, Hiſpaniæ, Italia: quod cuiq; promptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum laudato ſtudio Germanicus, armis modo, & equis ad bellum ſumptis, propria pecunia militem iuuit. vtque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire ſaucios: facta ſingulorum extollere: vulnera intuens, alium ſpe, alium gloria, cunctos alloquio, & cura, ſibiq; & prœlio firmabat. Decreta eo anno triumphalia inſignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C Silio, ob res cum Germanico geſtas. Nomen *patris patriæ* Tiberius à populo ſæpiùs ingeſtum, repudiauit: neq; in acta ſua iurari, quamquam cenſente ſena u, permiſit: *cuncta mortalium incerta, quantoq; plus adeptus foret, tanto ſe magis in lubrico* dictans: non tamen ideò faciebat fidem ciuilis animi, nam legem maieſta-

tis reduxerat: cui nomen apud veteres idem, ſed alia in iudicium veniebant: ſi quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, deniq; malè geſta Rep. maieſtatem populi Romani minuiſſet. facta arguebantur, dicta impunè erant. Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis ſpecie legis eius tractauit, commotus Caſſij Seueri libidine, qua viros feminaſque illuſtres procacibus ſcriptis diffamauerat, mox Tiberius, conſultante Pompeio Macro prætore, *an iudicia maieſtatis redderentur? exercendas leges eſſe* reſpondit. Hunc quoque aſperauere carmina, incertis auctoribus vulgata, in ſæuitiam ſuperbiamque eius, & diſcordem cum matre animum. Haud pigebit referre in Falanio, & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina: vt, quibus initiis, quanta Tiberij arte grauiſſimum exitium irrepſerit, dein repreſſum ſit, poſtremo arſerit, cunctaque corripuerit, noſcatur. Falanio obijciebat accuſator, *quod inter cultores Auguſti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Caſſium quendam mimum corpore infamem adſciuiſſet: quodque venditis hortis, ſtatuam Auguſti ſimul mancipaſſet* Rubrio crimini dabatur *violatum periurio nomen Auguſti*. Quæ vbi Tiberio notuere, ſcripſit conſulibus: *Non ideo decretum patri ſuo cælum, vt in perniciem ciuium is honor verteretur. Caſſium hiſtrionem ſolitum inter alios eiuſdem artis intereſſe ludis, quos mater ſua in memoriam Auguſti ſacraſſet, Nec contra religiones fieri, quod effigies eius, vt alia numinum ſimulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant. Iuſiurandum perindè æſtimandum, quam ſi Iouem fefelliſſet, deorum iniurias dijs curæ.* Nec multo poſt Granium Marcellũ prætorem Bithyniæ Quæſtor ipſius Cæpio Criſpinus maieſtatis poſtulauit, ſubſcribente Romano Hiſpone, qui formam vitæ inijt, quam poſtea celebrem miſeriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis ſæuitiæ principis adrepit, mox clariſſimo cuique periculum faceſſit: potentiam apud vnum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod ſecuti, ex pauperibus, diuites, ex contemptis metuendi, perniciem alijs, ac poſtremum ſibi inuenere. Sed Marcellum inſimulabat *ſiniſtros de Tiberio ſermones habuiſſe*, ineuitabile

crimen,

crimen, cum ex moribus principis fœdiſſima quæque deligeret accuſator, obiectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hiſpo, *ſtatuam Marcelli altius quam Cæſarum ſitam: & alia in ſtatua, amputato capite Auguſti, effigiem Tiberij inditam*. ad quod exarſit adeo, vt rupta taciturnitate proclamaret, *ſe quoque in ea cauſa laturum ſententiam palam & iuratum, quo ceteris eadem neceſsitas fieret*. Manebant etiam tum veſtigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piſo, *Quo*, inquit, *loco cenſebis Cæſar? ſi primus, habebo quod ſequar: ſi poſt omnes, vereor ne imprudens diſſentiam*. permotus his, quantoque incautius efferbuerat, pœnitentia patiens, tulit abſolui reum criminibus maieſtatis. de pecunijs repetundis ad reciperatores itum eſt. Nec patrum cognitionibus ſatiatus iudicijs adſidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret; multaque eo coram, aduerſus ambitum & potentium preces conſtituta, ſed dum veritati conſulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius ſenator, queſtus *mole publicæ viæ, ductuq; aquarum, labefactas ædis ſuas*, auxilium patrum inuocabat. reſiſtentibus ærarij prætoribus, ſubuenit Cæſar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honeſta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum cæteras exueret. Propertio Celeri prætorio veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies ſeſtertium largitus eſt. ſatis comperto paternas ei anguſtias eſſe. tentantes eadem alios, probare cauſſam ſenatui iuſſit; cupidine ſeueritatis in his etiam quæ rite faceret, acerbus. vnde ceteri ſilentium & paupertatem, confeſſioni & beneficio præpoſuere. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana vrbis ſtagnauerat: relabentem ſecuta eſt ædificiorum & hominum ſtrages. Igitur cenſuit Aſinius Gallus, *vt libri Sibyllini adirentur*. renuit Tiberius, perinde diuina humanaque obtegens. Sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis, leuari in præſens proconſulari imperio, tradique Cæſari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac ſuo nomine obtulerat, Druſus præſedit, quanquam vili ſanguine nimis gaudens; quod vulgus formidoloſum, & pater arguiſſe diceba-

cebatur, cur abſtinuerit ſpectaculo ipſe, variè trahebant: alij tædio cœtus, quidam triſtitia ingenij, & metu comparationis, quia Auguſtus comiter interfuiſſet. Non crediderim ad oſtentandam ſæuitiam, mouendaſque populi offenſiones conceſſam filio materiem: quamquam id quoque dictum eſt. At Theatri licentia proximo priore anno cœpta, grauius tum erupit, occiſis non modo è plebe, ſed militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magiſtratus & diſſenſionem vulgi prohibent. Actum de ea ſeditione apud patres, dicebanturque ſententiæ, *vt prætoribus ius virgarum in hiſtriones eſſet*. interceſſit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpituſque eſt Aſinij Galli oratione, ſilente Tiberio, qui ea ſimulacra libertatis ſenatui præbebat. valuit tamen interceſſio, quia diuus Auguſtus *immunes verberum hiſtriones* quõdam reſponderat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. De modo lucaris, & aduerſus laſciuiam fautorum, multa decernuntur; ex quis maximè inſignia: *Ne domos Pantomimorum ſenator introiret; ne egredientis in publicum equites Romani cingerent: aut alibi quam in theatro ſpectarentur: & ſpectantium immodeſtiam exſilio multandi poteſtas prætoribus fieret*. Templum vt in colonia Tarraconenſi ſtrueretur Auguſto, petentibus Hiſpanis permiſſum; datumque in omnes prouincias exemplum. Centeſimam rerum venalium poſt bella ciuilia inſtitutam deprecante populo, edixit Tiberius *militare ærarium eo ſubſidio niti: ſimul imparem oneri Remp. niſi viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur*. ita proximæ ſeditionis male conſulta, quibus ſexdecim ſtipendiorum finem expreſſerant, abolita in poſterum. Actum deinde in ſenatu ab Arruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augeſcit. Auditæque municipiorum & coloniarum legationes; orantibus Florentinis, *ne Clanis ſolito alueo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipſis perniciem adferret*, Congruentia his Interamnates diſſerere; *peſſum ituros fœcundiſsimos Italiæ campos, ſi amnis Nar* (id enim parabatur) *in riuos diductus ſuperſtagnauiſſet*. Nec Reatini ſilebant. Velinum lacum, quà in Narem effunditur, obſtrui recuſantes;

tes; *quippe in adiacentia erupturum. optume rebus mortalium conſuluiſſe naturam, quæ ſua ora fluminibus, ſuos curſus, vtque originem, ita fines dederit. ſpectandas etiam religiones ſociorum, qui ſacra, & lucos, & aras patrijs amnibus dicauerint. quin ipſum Tiberim nolle prorſus accolis fluuijs orbatum minore gloria fluere.* Seu preces coloniarum, ſeu difficultas operum, ſiue ſuperſtitio, valuit vt in ſententiam Piſonis concederetur, qui nil mutandum cenſuerat. Prorogatur Poppæo Sabino prouincia Mœſia, additis Achaia & Macedonia. Id quoque morum Tiberij fuit, continuare imperia, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus, aut iuriſdictionibus habere. Cauſſæ variæ traduntur: alij *tædio nouæ curæ, ſemel placita pro æternis ſeruauiſſe:* quidem *inuidia, ne plures fruerentur.* ſunt qui exiſtiment, vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium. neque enim eminentis virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat: ex optimis periculum ſibi, à peſſimis dedecus publicum metuebat. qua hæſitatione poſtremo eo prouectus eſt, vt mandauerit quibuſdam prouincias, quos egredi vrbe non erat paſſurus. De comitijs conſularibus quæ tum primum illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare auſim; adeo diuerſa non modo apud auctores, ſed in ipſius orationibus reperiuntur. Modo ſubtractis candidatorum nominibus, originem cuiuſque, & vitam, & ſtipendia deſcripſit, vt qui forent intelligeretur: aliquando ea quoque ſignificatione ſubtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, ſuam ad id curam pollicitus eſt plerumque *eos tantum apud ſe profeſſos* diſſeruit, *quorum nomina conſulibus edidiſſet; poſſe & alios profiteri, ſi gratiæ aut meritis confiderent.* ſpecioſa verbis, re inania, aut ſubdola: quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infenſius ſeruitium.

C. COR-

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER II.

Breuiarium Libri II.

Initia Parthici belli. Phrahates. Vonones popularibus ingratus. Vonones ab Artabano pulſus. In Armenia mutatio regum. Germanicus à Tib. auocatus, Germanos prius mari aggreditur. Claſsis eius. Rhenus. Irruptio in Cattos. Ara Druſi. Foſſa Druſiana. Amiſia. Angriuariÿ rebelles cæſi. Arminÿ cum Flauio colloquium. Viſurgim Rom. tranſeunt. Batauorum diſcrimen. Carioualda cæſus. Germanorum militum animos explorat. Trãſfugÿ præmium pronunciatum. Caſtris adſultatum. Germanici ſomnium. Eius & Arminÿ ad ſuos oratio. Locus pugnæ. Acierum diſpoſitio. Augurium felix. Fuga Germanorum, & clades. Iidem trophæo Romanorum accenſi pugnam iterant. Germani ægre victi, Monumentum & titulus rerum magnificus. Milites claſſe reducti. Clades & pene exitium ex tempeſtate. Naufragi recollecti. Cæſar erectos ea clade Germanos cædit. Germanicus à Tib. per inuidiam auocatus. Libo Druſus ab amico delatus. Accuſatus in Senatu, non tam ſceleris quam vecordiæ conuincitur. Torti in dominum ſerui. Libo ſe conficit. Vates decreto pulſi. Luxus publicus leuiter coercitus. quem defendit Aſin. Piſonis libertas. Vrgulaniæ potentia. De rebus agendis certamen. Aſinÿ ſententia ſuper comitÿs. Tiberius eam reÿcit. Hortali, ſubſidium poſcentis oratio, aſpere excepta à Tiber. Dat tamen aliquid, in poſterum negat, Clementis ſer-

ui

vi facinus. Is Agrippam ſe mentitus, res Romanas turbat. dolo Salluſtij captus occiditur. Germanici triumphus. Archelaus Cappadocum R. in Vrbem accitus. Oriens concuſſus Germanico permittitur: Piſoni Syria, cum occultis in eum mandatis. Druſus in Illyr. miſſus. Germani inter ſe diſcordes, parantur ad pugnam. Arminij ad ſuos oratio, Marobodui ad ſuos, Acris pugna. Maroboduus pro victo. Terræmotus in Aſia. Eos preſſos ſubleuat Tib. in alios quoque liberalis. Ædes dedicatæ. Varilia maieſtatis poſtulata. De prætore ſubſtitit contentio. Tacfarinatem & Mazippam, bellum in Africa mouentes fundit. ei triumphal. decreta. Germanici diuerſa itinera. Conſulit in reditu Clarium Apoll. Oraculi ratio. Piſo cum vxore Plancina Germanicum inſectatur: caſtra corrumpit. Germanicus Armenios adit: Zenonem iis regem imponit, &c. Germanici & Piſonis ſimultates. Von. Syria demotus. Germanic. Ægyptum petit, incuſante Tiberio. Canopus. Thebæ veteres. Memn. ſtatua. Pyramides. In Germania diſcordia, aſtu Druſi. Maroboduus vi Catualdæ pulſus, ad Rom. confugit. Idem Catualdæ mox caſus. Rheſcuporis Cotye fratre per dolum oppreſſo, Thracia omni potitur. Idem in vincla datus, Romam perductus occiſus. Vonones fugam tentat: deprenſus occiditur. Germanicus ægrotat ſcelere Piſonis, cui amicitiam renunc. Mandata amicis vltione, datiſque coniugi monitis, obit. Cum Alex. compar. Sentius Syriæ fit præſes. Agrippina Romam properat. Piſoni reditum in Syr. diſſuadet filius, ſuadent alij, & perſuadent. Piſo vim parat in Sentium: obuiat Agrippina: caſtellum occupat: aciem ſtruit: pellitur a Sentio: dimittitur Romam. Ibi magnus ob morbum & mortem Germanici luctus. Honores mortuo decreti. Clypeus inter oratores. Liuia gemellos parit. Scita in mulierum libid. Pulſa ſacra ext. Capta Veſtal. Frumenti pretium. Tib. titulo titulos auerſatur, Arminij cædes, & elogium.

SIſenna Statilio Tauro, L. Libone COSS. mota Orientis regna, prouinciæque Romanæ; initio apud Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamuis gentis Arſacidarum, vt externum aſpernabantur. Is fuit Vonones, obſes Auguſto datus à Phrahate. Nam Phrahates quamquam depuliſſet exercitus, ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Auguſtum verterat, partemque prolis firmandę amicitiæ miſerat: haud perinde noſtri metu, quam fidei popularium diffiſus. Poſt finem Phrahatis & ſequentium regum, ob internas cædes, venere in vrbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem vetuſtiſſimum liberorum eius accirent. Magnificum id ſibi credidit Cæſar auxitque opibus. Et accepere barbari lætantes, vt ferme ad noua imperia. Mox ſubit pudor, *degenerauiſſe Parthos, petitum alio ex orbe regem hoſtium artibus infectum: iam inter prouincias Romanas ſolium Arſacidarum haberi, dariq; Vbi illam gloriam trucidantium Craſſum, exturbantium Antonium; ſi mancipium Cæſaris, tot per annos ſeruitutem perpeſſum, Parthis imperitet?* Accendebat dedignantes & ipſe, diuerſus à maiorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum cura; quotiens per vrbes incederet, lecticæ geſtamine, faſtuque erga patrias epulas. inridebantur & Græci comites, ac viliſſima vtenſilium anulo clauſa: ſed prompti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia; & quia ipſorum moribus aliena, perinde odium prauis & honeſtis. Igitur Artabanus Arſacidarum è ſanguine apud Dahas adultus excitur, primoque congreſſu fuſus reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit. vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, ob ſcelus Antonij, qui Artauaſdem regem Armeniorum ſpecie amicitiæ inlectum, dein catenis oneratum, poſtremo interfecerat. Eius filius Artaxias memoria patris nobis infenſus, Arſacidarum vi ſeque regnumque tutatus eſt. occiſo Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæſare Armenijs Tigranes, deductuſque in regnum à Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis eius, quamquam ſociatis more externo in matrimo-

nium regnumque. Dein iuſſu Auguſti impoſitus Artauaſdes, & non ſine clade noſtra deiectus. Tum C. Cæſar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob inſignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armenijs præfecit. Ariobarzane morte fortuita abſumpto, ſtirpem eius haud tolerauere: tentatoque feminæ imperio, cui nomen Erato, eaque breui pulſa; incerti ſolutique, & magis ſine domino, quam in libertate; profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed vbi minitari Artabanus, & parum ſubſidij in Armenis, vel ſi noſtra vi defenderetur, bellum aduerſus Parthos ſumendum erat; rector Syriæ Creticus Silanus excitum cuſtodia circumdat, manente luxu & regio nomine. quod ludibrium vt effugere agitauerit Vonones, in loco reddemus. Ceternm Tiberio haut ingratum accidit turbari res Orientis, vt ea ſpecie Germanicum ſuetis legionibus abſtraheret; nouiſque prouincijs impoſitum, dolo ſimul & caſibus obiectaret. At ille quanto acriora in eum ſtudia militum, & auerſa patrui voluntas, celerandæ victoriæ intentior, tractare præliorum vias, & quæ ſibi tertium iam annum belligeranti ſæua vel proſpera eueniſſent; *fundi Germanos acie, & iuſtis locis: iuuari ſiluis, paludibus, breui æſtate, & præmatura hieme: ſuum militem haud perinde vulneribus, quam ſpatijs itinerum, damno armorum adfici: feſſas Gallias miniſtrandis equis: longum impedimentorum agmen, oportunum ad inſidias, defenſantibus iniquum. at ſi mare intretur, promptam ipſis poſſeſſionem, & hoſtibus ignotam; ſimul bellum maturius incipi, legioneſque & commeatus pariter vehi; integrum equitem, equoſque, per ora & alueos fluminum media in Germania fore.* Igitur huc intendit: miſſis ad cenſus Galliarum, P. Vitellio & Cantio; Silius, & Anteius, & Cæcina fabricandæ claſſi præponuntur. Mille naues ſufficere viſæ, properatæque aliæ breues, anguſta puppi proraque, & lato vtero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, vt ſine noxa ſiderent: plures appoſitis vtrimque gubernaculis, conuerſo vt repente remigio, hinc vel illinc appellerent. multæ pontibus ſtratæ, ſuper quas tormenta veherentur, ſimul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum

in ſpeciem ac terrorem. Inſula Batauorum in quam conuenirent prædicta, ob faciles adpulſus, accipiendiſque copiis, & transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus vno alueo continuus, aut modicas inſulas circumueniens, apud principium agri Bataui velut in duos amnes diuiditur: ſeruatque nomen, & violentiam curſus, qua Germaniam præuehitur, donec Oceano miſceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluẽs, verſo cognomento *Vahalem* accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat *Moſa* flumine, eiuſque immenſo ore eundem in Oceanum effunditur. Sed Cæſar, dum adiguntur naues, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattos facere iubet: ipſe, audito caſtellum Lupiæ flumini adpoſitum obſideri, ſex legiones eo duxit. Neque Silio ob ſubitos imbres aliud actum, quam vt modicam prædam, & Arpi principis Cattorum coniugem filiamque raperet: neque Cæſari copiam pugnæ obſeſſores fecere, ad famam aduentus eius dilapſi. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus ſtructum, & veterem aram Druſo ſitam diſiecerant. reſtituit aram; honorique patris princeps ipſe cum legionibus decucurrit: tumulum iterare haud viſum, & cuncta inter caſtellum, Aliſonem, ac Rhenum, nouis limitibus, aggeribuſque permunita. Iamque claſſis aduenerat, cum præmiſſo commeatu, & diſtributis in legiones ac ſocios nauibus, foſſam cui *Druſianæ* nomen, ingreſſus, precatuſq; Druſum patrem, *vt ſe eadem auſum, libens placatuſq; exemplo ac memoria conſiliorum atque operum iuuaret*; lacus inde, & Oceanum vſque ad Amiſiam flumen, ſecunda nauigatione peruehitur: claſſis Amiſiæ relicta, læuo amne; erratumque in eo, quod non ſubuexit: tranſpoſuit militem dexteras in terras iturum. ita plures dies efficiendis pontibus abſumpti. Et eques quidem ac legiones prima æſtuaria, nondum adcreſcente vnda, intrepidi tranſiere, poſtremum auxiliorum agmen, Batauique in parte ea, dum inſultant aquis, artemque nandi oſtentant, turbati, & quidam hauſti ſunt. Metanti caſtra Cæſari Angriuariorum defectio à tergo nuntiatur. miſſus illico Stertinius cum equite, & armatura leui, igne & cædibus perfidiam vltus eſt: Flumen Viſurgis Romanos Cheruſcoſq; interfluebat, cuius in ripa cum ceteris pri-

moribus Arminius adſtitit, quæſitoq; *an Cæſar veniſſet?* poſtquam *adeſſe* reſponſum eſt; *vt liceret cum fratre conloqui* orauit. Erat is in exercitu cognomento Flauius, inſignis fide, & amiſso per vultus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. tum permiſſum, progreſſuſque ſalutatur ab Arminio, qui amotis ſtipatoribus, *vt ſagittarij noſtra pro ripa diſpoſiti abſcederent*, poſtulat; & poſtquam digreſſi, *vnde ea deformitas oris?* interrogat fratrem: illo locum, & prœlium referente; *quodnam præmium recepiſſet?* exquirit. Flauius *aucta ſtipendia, torquem & coronam, aliaque militaria dona* memorat, irridente Arminio vitia ſeruitij pretia. Exin diuerſi ordiuntur: hic *magnitudinem Romanam, opes Cæſaris, & victis graues pœnas; in deditionem venienti paratam clementiam; neque coniugem & filium eius hoſtiliter haberi.* Ille *fas patriæ, libertatem auitam, penetralis Germaniæ deos, matrem precum ſociam; ne propinquorum, & adfinium, denique gentis ſuæ deſertor & proditor, quam imperator eſſe mallet.* Paulatim inde ad iurgia prolapſi, quo minus pugnam conſererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur: ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, *armaque & equum* poſcentem Flauium attinuiſſet, cernebatur contra minitabundus Arminius prœliumque denuntians. nam pleraqne Latino ſermone interiaciebat, vt qui Romanis in caſtris ductor popularium meruiſſet. Poſtero die Germanorum acies trans Viſurgim ſtetit. Cæſar, niſi pontibus præſidijſque impoſitis, dare in diſcrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. præfuere Stertinius, & è numero primipilarium Æmilius, diſtantibus locis inuecti, vt hoſtem diducerent. qua celerrimus amnis, Carioualda dux Batauorum erupit; eum Cheruſci fugam ſimulantes in planitiem ſaltibus circumiectam traxere: dein coorti, & vndique effuſi trudunt aduerſos, inſtant cedentibus, collectoſq; in orbem, pars congreſſi, quidam eminus proturbant. Carioualda diu ſuſtentata hoſtium ſæuitia, hortatus ſuos vt ingruentes cateruas globo frangerent; atque ipſe in denſiſſimos inrumpens, congeſtis telis & ſuffoſſo equo labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis ſua, aut equites cum Stertinio Æmilioque ſubuenientes, periculo exemere, Cæſar tranſgreſſus Viſurgim indicio perfu-

gæ

gæ cognoſcit, *delectum ab Arminio locum pugnæ: conueniſſe & alias nationes in ſiluam Herculi ſacram, auſuroſq; nocturnam caſtrorum oppugnationem*. habita iudici fides, & cernebantur ignes; ſuggreſſiq; proprius ſpeculatores, *audiri fremitum equorum. immenſiq; & inconditi agminis murmur*, attulere. Igitur propinquo ſummæ rei diſcrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, ſecum agitabat. *Tribunos & centuriones læta ſæpius quam comperta nuntiare; libertorum ſeruilia ingenia; amicis ineſſe adulationem; ſi concio vocetur, illic quoq;, quæ pauci incipiant, reliquos adſtrepere. penitus noſcendas mentes, cum ſecreti & incuſtoditi, inter militaris cibos, ſpem aut metum proferrent*. Nocte cœpta egreſſus augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite vno, contectus humeros ferina pelle, adit caſtrorum vias, adſiſtit tabernaculis, fruiturque fama ſui: cum hic *nobilitatem ducis, decorem* alius plurimi *patientiam, comitatem, per ſeria, per iocos eundem animum*, laudibus ferrent, *reddendamque gratiam in acie* faterentur; ſimul *perfidos & ruptores pacis, vltioni & gloriæ mactandos*. Inter quæ vnus hoſtium Latinæ linguæ ſciens, acto ad vallum equo, voce magna, *coniuges, & agros, & ſtipendij indies, donec bellaretur, ſeſtertios centenos, ſi quis transfugiſſet*, Arminij nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: *veniret dies, daretur pugna: ſumpturum militem Germanorum agros, tracturum coniuges; accipere omen, & matrimonia ac pecunias hoſtium prædæ deſtinare*. Tertia ferme vigilia adſultatum eſt caſtris, ſine coniectu teli; poſtquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remiſſum ſenſere. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque ſe operatum, & ſanguine ſacro reſperſa prætexta, pulchriorem aliam manibus auiæ Auguſtæ accepiſſe. Auctus omine, addicentibus auſpicijs, vocat concionem, & quæ ſapientia præuiſa aptaque imminenti pugnæ diſſerit: *Non campos modo militi Romano ad prælium bonos, ſed ſi ratio adſit, ſiluas & ſaltus. nec enim immenſa barbarorum ſcuta, enormes haſtas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta perinde haberi quam pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina. denſarent ictus, ora mucronibus quærerent: non loricam Germano, non galeam; ne ſcuta quidem ferro, neruove firmata*,

mata, ſed viminum textus, vel tenuis & fucatas colore tabulas: primam vtcunque aciem haſtatam; ceteris, præuſta aut breuia tela, iam corpus vt viſa toruum, & ad breuem impetum validum; ſic nulla vulnerum patiētia: ſine pudore flagitij, ſine cura ducum, abire, fugere; pauidos aduerſis, inter ſecunda, non diuini, non humani iuris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant; hac acie parari: propiorem iam Albim, quam Rhenum; neque bellum vltra, modo ſe patris patruique veſtigia prementem iiſdem in terris victorem ſiſterent. Orationem ducis ſecutus militum ardor: ſignumque pugnæ datum, Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant ſuos quiſque teſtari: *Hos eſſe Romanos Variani exercitus fugaciſsimos, qui ne bellum tolerarent, ſeditionem induerint: quorum pars onuſta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus, infenſis rurſum hoſtibus, aduerſis dijs obijciant, nulla boni ſpe. claſſem quippe, & auia Oceani quæſita, ne quis venientibus occurreret; ne pulſos premeret: ſed vbi miſcuerint manus, inane victis ventorum remorumue ſubſidium. meminiſſent modo auaritiæ, crudelitatis, ſuperbiæ; aliud ſibi reliquum quam tenere libertatem aut mori ante ſeruitium?* Sic accenſos, & prœlium poſcentes in campum, cui *Idiſtaviſo* nomen, deducunt: is medius inter Viſurgim & colles. vt ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium reſiſtunt, inæqualiter ſinuatur. pone tergum inſurgebat ſilua, editis in altum ramis, & pura humo inter arborum truncos. Campum & prima ſiluarum barbara acies tenuit: ſoli Cheruſci iuga inſedere, vt prœliantibus Romanis deſuper incurrerent. Noſter exercitus ſic inceſſit: auxiliares Galli, Germanique in fronte: poſt quos pedites ſagittarij: dein quatuor legiones, & cum duabus prætorijs cohortibus, ac delecto equite Cæſar: exin totidem aliæ legiones, & leuis armatura cum equite ſagittario, ceteræque ſociorum cohortes. Intentus paratuſque miles, vt ordo agminis, in aciem adſiſteret. Viſis Cheruſcorum cateruis, quæ per ferociam proruperant, validiſſimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque inuadere iubet, ipſe in tempore adfuturus. interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ petere ſiluas & intrare viſæ. Imperatorem aduertere. ex-

clamat, *Irent, ſequerentur Romanas aues, propria legionum numina.* ſimul pedeſtris acies infertur, & præmiſſus eques, poſtremos ad latera impulit: mirumque dictu, duo hoſtium agmina diuerſa fuga, qui ſiluam tenuerant in aperta, qui campis adſtiterant in ſiluam ruebant. medij inter hos Cheruſci collibus detrudebantur; inter quos inſignis Arminius manu, voce, vulnere, ſuſtentabat pugnam: Incubueratque ſagittarijs: illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes ſigna obieciſſent. niſu tamen corporis, & impetu equi peruaſit, oblitus faciem ſuo cruore, ne noſceretur. quidam *agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus emiſſumque* tradiderunt. Virtus ſeu fraus eadem Inguiomero effugium dedit; ceteri paſſim trucidatim, & pleroſque tranare Viſurgim conantes, iniecta tela, aut vis fluminis, poſtremo moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga in ſumma arborum niſi, ramiſque ſe occultantes, admotis ſagittarijs per ludibrium figebantur: alios prorutæ arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem cæſi hoſtes decem millia paſſuum cadaueribus atque armis oppleuere; repertis inter ſpolia eorum catenis, quas in Romanos, vt non dubio euentu, portauerant. Miles in loco prœlij Tiberium *imperatorem* ſalutauit, ſtruxitque aggerem, & in modum trophæorum arma, ſubſcriptis victarum gentium nominibus, impoſuit. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea ſpecies dolore & ira adfecit. qui modo abire ſedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt; plebes, primores, iuuentus, ſenes, agmen Romanum repente incurſant, turbant, poſtremo deligunt locum, flumine & ſiluis clauſum, arta intus planitie, & humida; ſiluas quoque profunda palus ambibat, niſi quod latus vnum Angriuarij lato aggere extulerant, quo à Cheruſcis dirimerentur. hic pedes adſtitit: equitem propinquis lucis texere, vt ingreſſis ſiluam legionibus à tergo foret. Nihil ex ijs Cæſari incognitum: conſilia, locos, prompta, occulta nouerat, aſtuſque hoſtium in perniciem ipſis vertebat: Seio Tuberoni legato tradit equitem, campumque: peditum aciem ita inſtruxit, vt pars æquo in ſiluam aditu incederet, pars obiectum ag-

gerêm eniteretur. quod arduum, ſibi; cetera legatiſ permiſit. quibus plana euenerant, facile inrupere: quis impugnandus agger, vt ſi murum ſuccederent grauibus ſuperne ictibus conflictabantur. Senſit dux imparem cominus pugnam, remotiſque paulum legionibus, funditores libratoreſque excutere tela, & proturbare hoſtem iubet. miſſæ è tormentis haſtæ, quantoque conſpicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus deiecti. Primus Cæſar cum prætorijs cohortibus, capto vallo, dedit impetum in ſiluas. conlato illic gradu certatum: hoſtem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: vtriſque neceſſitas in loco, ſpes in virtute, ſalus ex victoria. Nec minor Germanis animus; ſed genere pugnæ & armorum ſuperabantur: cum ingens multitudo, artis locis, prælongas haſtas non protenderet, non colligeret, neque adſultibus & velocitate corporum vteretur, coacta ſtabile ad prœlium: contra miles cui ſcutum pectori adpreſſum, & inſidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque ſtrage hoſtium aperiret: imprompto iam Arminio, ob continua pericula, ſiue illum recens acceptum vulnus tardauerat. Quin & Inguiomerum tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deſerebat. & Germanicus quo magis adgnoſceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatq; *inſiſterent cædibus, nil opus captiuis, ſolam internecionem gentis finem bello fore*. Iamque ſero diei ſubducit ex acie legionem faciendis caſtris: ceteræ ad noctem cruore hoſtium ſatiatæ ſunt. equites ambiguè certauere. Laudatis pro concione victoribus, Cæſar congeriem armorum ſtruxit, ſuperbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS, EXERCITVM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. de ſe nihil addidit, metu inuidiæ, an ratus conſcientiam facti ſatis eſſe. Mox bellum in Angriuarios Stertinio mandat, ni deditionem properauiſſent. atque illi ſupplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere. Sed æſtate iam adulta legionum aliæ itinere terreſtri in hibernacula remiſſæ: plures Cæſar claſſi impoſitas per flumen Amiſiam Oceano inuexit. Ac primo placi-

dum æquor mille nauium remis ſtrepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effuſa grando, ſimul varijs vndique procellis incerti fluctus proſpectum adimere, regimen impedire: mileſque pauidus, & caſuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempeſtiue iuuat, officia prudentium corrumpebat. omne dehinc cælum, & mare omne in auſtrū ceſſit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenſo nubium tractu validus, & rigore vicini ſeptemtrionis horridior, rapuit diſiecitque naues in aperta Oceani, aut inſulas ſaxis abruptis, vel per occulta vada infeſtas. quibus paulum ægreque vitatis, poſtquam mutabat æſtus, eodemque quo ventus ferebat, non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentis vndas poterant: equi, iumenta, ſarcinæ, etiam arma præcipitātur, quo leuarentur aluei manātes per latera, & fluctu ſuperurgente. Quanto violentior cetero mari Oceanus, & truculentia cæli præſtat Germania, tantum illa clades nouitate & magnitudine exceſſit, hoſtilibus circum litoribus, aut ita vaſto & profundo, vt credatur nouiſſimum ac ſine terris mare, pars nauium hauſtæ ſunt; plures, apud inſulas longius ſitas eiectæ: mileſq; nullo illic hominum cultu, fame abſumptus, niſi quos corpora equorum eodem eliſa tolerauerant. ſola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies nocteſque apud ſcopulos & prominentis oras, cum *ſe tanti exitij reum* clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æſtu, & ſecundante vento, claudæ naues raro remigio, aut intentis veſtibus, & quædam à validiorib. tractæ, reuertere: quas raptim refectas miſit, vt ſcrutarentur inſulas. collecti ea cura plerique: multos Angriuarij nuper in fidem accepti redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, & remiſſi à Regulis. Vt quis ex longinquo reuenerat. *miracula* narrabant, *vim turbinum, & inauditas volucres, monſtra maris, ambiguas hominum & beluarum formas.* viſa, ſiue ex metu credita. Sed fama claſſis amiſſæ, vt Germanos ad ſpem belli, ita Cæſarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum milibus ire in Cattos imperat: ipſe maioribus copijs Marſos inrumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus, *pro-*

pin-

pinquo luco defoſſam Varianæ legionis aquilam modico præſidio ſeruari indicat. Miſſa extemplo manus, quæ hoſtem à fronte eliceret; alij qui terga circumgreſſi recluderent humum: & vtriſque adfuit fortuna. eò promptior Cæſar pergit introrſus, populatur, exſcindit non auſum congredi hoſtem; aut ſicubi reſtiterat, ſtatim pulſum: nec vnquam magis, vt ex captiuis cognitum eſt, pauentem. Quippe *inuictos & nullis caſibus ſuperabiles Romanos* prædicabant, *qui perdita claſſe, amiſsis armis, poſt conſtrata equorum virorumq; corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupiſſent*. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod aduerſa maris expeditione proſpera penſauiſſet. addidit munificentiam Cæſar, quantum quis damni profeſſus erat exſoluendo. Nec dubium habebatur labare hoſtes, petendæque pacis conſilia ſumere, & ſi proxima æſtas adijceretur, poſſe bellum patrari; ſed crebris epiſtolis Tiberius, monebat; *rediret ad decretū triumphum, ſatis iam euentuum, ſatis caſuum: proſpera illi & magna prœlia: eorum quoq; meminiſſet, quæ venti & fluctus, nulla ducis culpa, grauia tamen & ſæua damna intuliſſent. ſe nouies a diuo Auguſto in Germaniam miſſum, plura conſilio quam vi perfeciſſe. ſic Sugambros in deditionem acceptos, ſic Sueuos, regemque Marobodum pace obſtrictum, poſſe & Cheruſcos, ceteraſq; rebellium gentes, quando Romanæ vltioni conſultum eſt, internis diſcordijs relinqui*. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modeſtiam eius adgreditur, alterum conſulatum offerendo, cuius munia præſens obiret, ſimul adnectebat, *ſi foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Druſi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoſte, non niſi apud Germanias adſequi* nomen imperatorium, *& deportare lauream poſſet*. Haud cunctatus eſt vltra Germanicus, quamquam fingi ea, ſeque per inuidiam parto iam decori abſtrahi intelligeret. Sub idem tempus è familia Scriboniorum Libo Druſus defertur moliri res nouas. Eius negotij initium, ordinem, finem curatius diſſeram; quia tum primum reperta ſunt, quæ per tot annos Remp. exedere. Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, iuuenem improuidum & faciem inanibus, ad Chaldæorum promiſſa, Magorum ſacra, ſomniorum etiam interpretes

impulit: dum *proauum Pompeium, amitam Scriboniam, quæ quondam Auguſti coniunx fuerat, conſobrinos Cæſares, plenam imaginibus domum* oſtentat: hortaturque ad luxum & æs alienum, ſocius libidinum & neceſſitatum, quo pluribus indicijs inligaret. Vt ſatis teſtium, & qui ſerui eadem noſcerent, reperit, aditum ad principem poſtulat; demonſtrato crimine & reo per Flaccum Veſcularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio vſus erat. Cæſar indicium haud aſpernatus, congreſſus abnuit. *poſſe enim eodem Flacco internuntio, ſermones commeare.* Atque interim Libonem ornat prætura, conuictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque eius dicta factaq; cum prohibere poſſet, ſcire malebat. donec Iunius quidam tentatus vt infernas vmbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accuſatores Trionis ingenium erat, auidumq; famæ malæ. Statim corripit reum, adit conſules, ſenatus cognitionem poſcit: & vocantur patres, addito, *conſultandum ſuper re magna & atroci*. Libo interim ve.te mutata, cum primoribus fœminis circumire domos, orare adfines, vocem aduerſum pericula poſcere: abnuentibus cunctis, cum diuerſa prætenderent, eadem formidine. die ſenatus metu & ægritudine feſſus, ſiue, vt tradidere quidam, ſimulato morbo lectica delatus ad fores curiæ, inniſuſque fratri, & manus ac ſupplices voces ad Tiberium tendens, immoto eius vultu excipitur. mox libellos & auctores recitat Cæſar, ita moderans, ne lenire, neue aſperare crimina videretur. Acceſſerant præter Trionem & Catum accuſatores, Fonteius Agrippa, & C. Liuius, certabantque cui ius perorandi in reum daretur: donec Liuius, quia nec ipſi inter ſe concederent, & Libo ſine patrono introiſſet, ſingillatim ſe crimina obiecturum profeſſus, protulit libellos vecordes adeo, vt conſultauerit Libo, *an habiturus foret opes, quis viam Appiam Brundiſium vſque pecunia operiret.* inerant & alia huiuſcemodi, ſtolida, vana; ſi mollius acciperes, miſeranda. Vni tamen libello manu Libonis, nominibus Cæſarum aut ſenatorum, additas atroces vel occultas notas, accuſator arguebat. Negante reo, adgnoſcentes ſeruos per tormenta interrogari placuit, Et quia vetere ſena-

ſenatuſconſulto quæſtio in caput domini prohibebatur, callidus & noui iuris repertor Tiberius mancipari ſingulos actori publico iubet: ſcilicet vt in Libonem ex ſeruis ſaluo ſenatuſconſulto quæreretur. Ob quæ poſterum diem reus petiuit. domumque digreſſus, extremas preces P. Quirinio propinquo ſuo ad principem mandauit. reſponſum eſt, *vt ſenatum rogaret*. cingebatur interim milite domus, ſtrepebant etiam in veſtibulo, vt audiri, vt aſpici poſſent: cum Libo, ipſis, quas in nouiſſimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percuſſorem, prenſare ſeruorum dextras, inſerere gladium, atq; illis, dum trepidant, dum refugiunt, euertentibus adpoſitum menſa lumen, feralibus iam ſibi tenebris duos ictus in viſcera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrere liberti, & cæde viſa miles abſtitit. Accuſatio tamen apud patres adſeueratione eadem peracta, iurauitq; Tiberius, *petiturum ſe vitam quamuis nocenti, niſi voluntariam mortem properauiſſet*. Bona inter accuſatores diuiduntur: & præturæ extra ordinem datæ, his qui ſenatorij ordinis erant. Tunc Cotta Meſſallinus, *ne imago Libonis exequias poſterorum comitaretur*, cenſuit: Cn. Lentulus; *ne quis Scribonius cognomentum Druſi adſumeret: ſupplicationum dies* Pomponij Flacci ſententia conſtituti, *vt dona Ioui, Marti, Concordiæ, vtque Iduum Septembrium dies quo ſe Libo interfecerat, dies feſtus haberetur*; L.P. & Gallus Aſinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decreuere: quorum auctoritates, adulationeſque retuli, vt ſciretur vetus id in Republ. malum. Facta & de Mathematicis Magiſque Italia pellendis ſenatus conſulta; quorum è numero, L. Pituanius ſaxo deiectus eſt. In P. Martium conſules extra portam Exquilinam, cum claſſicum canere iuſſiſſent, more priſco aduertere. Proximo ſenatus die multa in luxum ciuitatis dicta, à Q. Haterio conſulari, Octauio Frontone prætura functo: decretumque *ne vaſa auro ſolida miniſtrandis cibis fierent*; *ne veſtis ſerica viros fœdaret*. Exceſſit Fronto, ac poſtulauit *modum argento, ſupellectili, familiæ*. Erat quippe adhuc frequens ſenatoribus, ſi quid è Republic. crederent, loco ſententiæ promere. Contra Gallus Aſinius diſſeruit: *Auctu imperij adoleuiſſe etiam priuatas opes; idque non nouum, ſed è vetuſtiſſimis moribus, a-*

liam apud Fabricios, aliã apud Scipiones pecuniam; & cuncta ad Rempubl. referri: qua tenui, anguſtas ciuium domos; poſtquam eo magnificentiæ venerit, gliſcere ſingulos, neque in familia & argento, quæque ad vſum parentur, nimium aliquid, aut modicum, niſi ex fortuna poſsidentis. diſtinctos ſenatus & equitum cenſus, non quia diuerſi natura, ſed vt locis, ordinibus, dignationibus antiſtent, taleſque ad requiem animi, aut ſalubritatem corporum parentur. niſi forte clariſsimo cuique plures curas, maiora pericula ſubeunda; delinimentis curarum & periculorum carendum eſſe. Facilem adſenſum Gallo, ſub nominibus honeſtis, confeſſio vitiorum, & ſimilitudo audientium dedit. Adiecerat & Tiberius, *non id tempus cenſuræ; nec ſi quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem*. Inter quæ L. Piſo *ambitum fori, corrupta iudicia, ſæuitiam oratorum, accuſationes minitantium* increpans, *abire ſe & cedere vrbe, victurum in aliquo abdito & longinquo rure* teſtabatur: ſimul curiam relinquebat. Commotus eſt Tiberius, & quamquam mitibus verbis Piſonem permulſiſſet, propinquos quoque eius impulit, vt abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piſo mox dedit, vocata in ius Vrgulania quam ſupra leges amicitia Auguſtæ extulerat. nec aut Vrgulania obtemperauit, in domum Cæſaris ſpreto Piſone vecta; aut ille abſtitit, quamquam Auguſta *ſe violari & imminui* quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri ciuile ratus, vt *ſe iturum ad prætoris tribunal, adfuturum Vrgulaniæ* diceret, proceſſit palatio, procul ſequi iuſſis militibus, ſpectabatur occurſante populo, compoſitus ore, & ſermonibus varijs tempus atque iter ducens, donec propinquis Piſonem fruſtra coercentibus, deferri Auguſta pecuniam quæ petebatur iuberet. Iſque finis rei, ex qua neque Piſo inglorius, & Cæſar maiore fama fuit. Ceterum Vrgulaniæ potentia adeo nimia ciuitati erat, vt teſtis in cauſa quadam quæ apud ſenatum tractabatur, venire dedignaretur; miſſus eſt prætor, qui domi interrogaret: cum virgines Veſtales in foro & iudicio audiri, quotiens teſtimonium dicerent, vetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, Cn. Piſonis & Aſinij Galli ſuper eo nego-
tio

tio diuerſas ſententias noſcere. Piſo, *quamquam abſuturum ſe dixerat Cæſar, ob id magis agendum* cenſebat, *vt abſente principe, ſenatus & equites poſſent ſua munia ſuſtinere. decorum Reip. fore.* Gallus, quia ſpeciem libertatis Piſo præceperat, *nihil ſatis inluſtre, aut ex dignitate populi Romani, niſi coram & ſub oculis Cæſaris: eoque conuentum Italiæ, & adfluentis prouincias, præſentiæ eius ſeruanda* dicebat. Audiente hæc Tiberio ac ſilente, magnis vtrinque contentionibus acta; ſed res dilatæ. Et certamen Gallo aduerſus Cæſarem exortum eſt. nam cenſuit *in quinquennium magiſtratuum comitia habenda: vtq; legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, iam tum prætores deſtinarentur: princeps duodecim candidatos, in annos ſingulos nominaret.* Haud dubium erat, eam ſententiam altius penetrare & arcana imperij tentari. Tiberius tamen quaſi augeretur poteſtas eius, diſſeruit: *Graue moderationi ſuæ, tot eligere, tot differre, vix per ſingulos annos offenſiones vitari, quamuis repulſam propinqua ſpes ſoletur: quantum odij fore ab his qui vltra quinquennium proijciantur! vnde proſpici poſſe quæ cuique tam longo temporis ſpacio mens, domus, fortuna? ſuperbire homines etiam annua deſignatione: quid ſi honorem per quinquennium agitent? quintuplicari prorſus magiſtratus, ſubuerti leges, quæ ſua ſpacia exercendæ candidatorum induſtriæ, quærendiſque aut potiundis honoribus ſtatuerint.* Fauorabili in ſpeciem oratione vim imperij tenuit, cenſuſque quorundam ſenatorum iuuit. quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali nobilis iuuenis, in paupertate manifeſta, ſuperbius accepiſſet. Nepos erat oratoris Hortenſij, inlectus à diuo Auguſto liberalitate decies ſeſtertium ducere vxorem, ſuſcipere liberos, ne clariſſima familia exſtingueretur. Igitur quatuor filijs ante limen curiæ adſtantibus, loco ſententiæ, quum in palatio ſenatus haberetur, modo Hortenſij inter oratores ſitam imaginem, modo Auguſti intuens, ad hunc modum cœpit: *Patres conſcripti, hos quorum numerum & pueritiam videtis, non ſponte ſuſtuli, ſed quia princeps monebat: ſimul maiores mei meruerant, vt poſteros haberent, nam ego qui non pecuniam, non ſtudia populi, neque eloquentiam gentile domus noſtræ bonum varietate temporum accipere*

vel parare potuiſſem, ſatis habebam, ſi tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent, iuſſus ab imperatore, vxorem duxi. En ſtirps & progenies tot conſulum, tot dictatorum. nec ad inuidiam iſta, ſed concilianda miſericordiæ refero. adſequentur florente te Cæſar quos dederis honores, interim Q. Hortenſii pronepotes, diui Auguſti alumnos, ab inopia defende. Inclinatio ſenatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius aduerſaretur, his ferme verbis vſus: *Si quantum pauperum eſt, venire huc, & liberis ſuis petere pecunias cœperint, ſinguli nunquam exſatiabuntur, Reſp. deficiet, nec ſane ideo a maioribus conceſſum eſt egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat loco ſententiæ proferre, vt priuata negotia, res familiares noſtras hic augeamus, cum inuidia ſenatus & principum, ſiue indulſerint largitionem, ſiue abnuerint. non enim preces ſunt iſtuc, ſed efflagitatio intempeſtiua quidem & improuiſa, cum alijs de rebus conuenerint patres, conſurgere, & numero atque ætate liberum ſuorum vrgere modeſtiam ſenatus, eandem vim in me tranſmittere, ac velut perfringere ærarium: quod ſi ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit. dedit tibi Hortale diuus Auguſtus pecuniam, ſed non compellatus, nec ea lege vt ſemper daretur. langueſcet alioqui induſtria, intendetur ſocordia, ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes; & ſecuri omnes aliena ſubſidia exſpectabunt, ſibi ignaui, nobis graues.* Hæc atque talia, quamquam cum adſenſu audita ab his, quibus omnia principum honeſta atque inhoneſta laudare mos eſt, plures per ſilentium aut occultum murmur excepere. ſenſitque Tiberius, & cum paulum reticuiſſet, *Hortalo ſe reſpondiſſe* ait: *cæterum ſi patribus videretur, daturum liberis eius ducena ſeſtertia ſingulis, qui ſexus virilis eſſent.* egere alij grates; ſiluit Hortalius, pauore, an auitæ nobilitatis etiam inter anguſtias fortunæ retinens. neque miſeratus eſt poſthac Tiberius, quamuis domus Hortenſij pudendam ad inopiam dilaberetur. Eodem anno mancipij vnius audacia, ni mature ſubuentum foret, diſcordijs armiſque ciuilibus Rempublic. perculiſſet. Poſtumi Agrippæ ſeruus nomine *Clemens*, comperto fine Auguſti, pergere in inſulam Planaſiam, & fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germa-

manicos, non ſeruili animo concepit. auſa eius impediuit tarditas onerariæ nauis: atque interim patrata cæde, ad maiora & magis præcipitia conuerſus, furatur cineres, vectuſque Coſam Ethruriæ promontorium, ignotis locis ſeſe abdit, donec crinem barbamque promitteret. nam ætate & forma haud diſſimili in dominum erat. tum per idoneos & ſecreti eius ſocios, crebreſcit *viuere Agrippam*, occultis primum ſermonibus, vt vetita ſolent; mox vago rumore apud imperitiſſimi cuiuſque promptas aures, aut rurſum apud turbidos, eoque noua cupientes. atque ipſe adire municipia obſcuro diei, neque propalam adſpici, neque diutius iiſdem locis, ſed quia veritas viſu & mora; falſa feſtinatione & incertis valeſcunt, relinquebat famam, aut præueniebat. Vulgabatur interim per Italiam *ſeruatum munere deum Agrippam*; credebatur Romæ: iamq; Hoſtiam inuectum multitudo ingens, iam in vrbe clandeſtini cœtus celebrabant: cum Tiberium anceps cura diſtrahere, vine militum ſeruum coerceret, an inanem credulitatem tempore ipſo vaneſcere ſineret. modo nihil ſpernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. poſtremo dat negotium Salluſtio Criſpo: ille è clientibus duos (quidam milites fuiſse tradunt) deligit, atque hortatur, ſimulata conſcientia adeant, offerant pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur. Exſequuntur vt iuſsū erat. dein ſpeculati noctē incuſtoditā, accepta idonea manu, vinctum clauſo ore in palatium traxere. percunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus eſſet?* reſpondiſse fertur, *Quomodo tu Cæſar?* Vt ederet ſocios, ſubigi non potuit. nec Tiberius pœnam eius palam auſus, in ſecreta palatij parte interfici iuſſit, corpuſque clam auferri. & quamquam multi è domo principis, equiteſque ac ſenatores, ſuſtentaſse opibus, iuuiſse conſilijs dicerentur, haud quæſitum. Fine anni arcus propter ædem Saturni ob recepta ſigna cum Varo amiſsa, ductu Germanici, auſpicijs Tiberij, & ædes Fortis fortunæ Tiberim iuxta in hortis, quos Cæſar dictator populo Romano legauerat; ſacrarium genti Iuliæ, effigieſque diuo Auguſto apud Bouillas, dicantur. C. Cælio L. Pomponio COSS. Germanicus Cæſar ad VII. Calendas Iunias triumphauit de Cheru-

ſcis Cattiſque & Angriuarijs, quæque aliæ nationes vſque ad Albim colunt: vecta ſpolia, captiui, ſimulacra montium, fluminum, præliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies, curruſque quinque liberis onuſtus. ſed ſuberat occulta formido reputantibus, *haud proſperum in Druſo patre eius fauorem vulgi: auunculum eiuſdem Marcellum flagrantibus plebis ſtudijs intra iuuentam ereptum: breues & infauſtos populi Romani amores.* Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi ſeſtertios viritim dedit, ſeque collegam conſulatui eius deſtinauit. nec ideo ſinceræ caritatis fidem adſecutus, amoliri iuuenem ſpecie honoris ſtatuit, ſtruxitque cauſſas, aut forte oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquageſimum annum Cappadocia potiebatur, inuiſus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluiſſet. nec id Archelaus per ſuperbiam omiſerat, ſed ab intimis Auguſti monitus; quia florente C. Cæſare, miſsoque ad res Orientis, intuta Tiberij amicitia credebatur. Vt verſa Cæſarum ſobole, imperium adeptus eſt; elicit Archelaum matris litteris, quæ non diſſimulatis filij offenſionibus, clementiam offerebat, ſi ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel ſi intelligere crederetur, vim metuens, in vrbem properat: exceptuſque immiti à principe, & mox accuſatus in ſenatu; non ob crimina, quæ fingebantur, ſed angore, ſimul feſsus ſenio, & quia regibus æqua nedum infima inſolita ſunt, finem vitæ, ſponte, an fato impleuit. Regnum in prouinciam redactum eſt. *fructibuſque eius leuari poſſe centeſima vectigal* profeſsus Cæſar, ducenteſimam in poſterum ſtatuit. Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, pleriſque Romanum, alijs regium imperium cupientibus: & prouinciæ Syria atque Iudæa, feſsæ oneribus, deminutionem tributi orabant. Igitur hæc, & de Armenia quæ ſupra memoraui apud patres diſseruit; *nec poſſe motum Orientem niſi Germanici ſapientia componi. nam ſuam ætatem vergere, Druſi nondum ſatis adoleuiſſe.* Tunc decreto patrum permiſsæ Germanico prouinciæ quæ mari diuiduntur, maiuſque imperium quoquo

adiſ-

adiſset, quam his qui forte aut miſsu principis obtinerent. Sed Tiberius demouerat Syria Creticum Silanum per adfinitatem connexum Germanico; quia Silani filia Neroni vetuſtiſſimo liberorum eius pacta erat: præfeceratque Cn. Piſonem ingenio violentum, & obſequij ignarum, inſita ferocia à patre Piſone, qui ciuili bello reſurgentes in Africa partes acerrimo miniſterio aduerſus Cæſarem iuuit: mox Brutum & Caſſium ſecutus, conceſso reditu, petitione honorum abſtinuit, donec vltro ambiretur delatum ab Auguſto conſulatum accipere. Sed præter paternos ſpiritus, vxoris quoque Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur. vix Tiberio concedere: liberos eius vt multum infra deſpectare: nec dubium habebat, ſe delectum, qui Syriæ imponeretur, ad ſpes Germanici coercendas. credidere quidam data & à Tiberio occulta mandata, & Plancinam haud dubiè Auguſta monuit muliebri æmulatione Agrippinam inſectandi, diuiſa namque & diſcors aula erat, tacitis in Druſum, aut Germanicum ſtudijs. Tiberius vt proprium & ſui ſanguinis Druſum fouebat: Germanico alienatio patrui amorem apud ceteros auxerat, & quia claritudine materni generis anteibat, auum M. Antonium, auunculum Auguſtum ferens. contra Druſo proauus eques Rom. Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur. & coniunx Germanici Agrippina, fecunditate ac fama Liuiam vxorem Druſi præcellebat. ſed fratres egregie concordes, & proximorum certaminibus inconcuſſi. Nec multo poſt Druſus in Illyricum miſsus eſt, vt ſueſceret militiæ, ſtudiaque exercitus pararet; ſimul iuuenem vrbano luxu laſciuientem melius in caſtris haberi Tiberius, ſeque tutiorem rebatur, vtroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur, auxilium aduerſus Cheruſcos orantes: nam diſceſsu Romanorum ac vacui externo metu, gentis adſuetudine, & tum æmulatione gloriæ, arma in ſe verterant vis nationum, virtus ducum in æquo: ſed Maroboduum regis nomen inuiſum apud populares; Arminium pro libertate bellantem fauor habebat. Igitur non modo Cheruſci ſocijq; eorum, vetus Arminij miles, ſumpſere bellum; ſed è regno etiam Maroboduí Sueuæ gentes

Semnones, ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduũ perfugiſset; non aliam ob cauſam, quã quia fratris filio iuueni, patruus ſenex parere dedignabatur. Diriguntur acies pari vtrimque ſpe, nec, vt olim apud Germanos, vagis incurſibus, aut diſiectas per cateruas: quippe longa aduerſus nos militia inſueuerant ſequi ſigna, ſubſidijs firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo conluſtrans cuncta, vt quoſque aduectus erat. *Recuperatam libertatem, trucidatas legiones, ſpolia adhuc & tela Romanis direpta in manibus multorum*, oſtentabat. *contra fugacem Marobodnum* appellans, *præliorum expertem, Hercyniæ latebris defenſum, ac mox per dona & legationes petiuiſſe fœdus, proditorem patriæ, ſatellitem Cæſaris. haud minus infenſis animis exturbandum, quam Varum Quinctilium interfecerint. meminiſſent modo tot præliorum, quorum euentu, & ad poſtremum eiectis Romanis, ſatis probatum, penes vtros ſumma belli fuerit.* Neque Maroboduus iactantia ſui, aut probris in hoſtem abſtinebat: ſed Inguiomerum tenens, *Illo in corpore decus omne Cheruſcorum. illius conſilijs geſta quæ proſpere ceciderint*, teſtabatur. *vecordem Arminium, & rerum neſcium, alienã gloriam in ſe trahere, quoniam tres vacuas legiones & ducem fraudis ignarum perfidia deceperit; magna cum clade Germaniæ, & ignominia ſua, cum coniunx, cum filius eius ſeruitium adhuc tolerent. At ſe duodecim legionibus petitum duce Tiberio, illibatã Germanorum gloriam ſeruauiſſe. mox conditionibus æquis diſceſſum: neq; pœnitere quod ipſorum in manu ſit, integrum aduerſos Romanos bellum, an pacem incruentam malint.* His vocibus inſtinctos exercitus propriæ quoque cauſæ ſtimulabant. cum à Cheruſcis, Langobardiſque pro antiquo decore, aut recenti libertate; & contra, augendæ dominationi certaretur. Non alias maiore mole concurſum, neque ambiguo magis euentu, fuſis vtrimque dextris cornibus. Sperabaturque rurſum pugna, ni Maroboduus caſtra in colles ſubduxiſſet. Id ſignum perculſi fuit: & transfugis paulatim nudatus, in Marcomannos conceſſit. miſitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Reſponſum eſt, *non iure eum aduerſus Cheruſcos arma Romana inuocare, qui pugnantis in eundem hoſtem Romanos*

nulla

nulla ope iuuiſſet. Miſſus tamen Druſus, vt retulimus, pacis firmator. Eodem anno duodecim celebres Aſiæ vrbes conlapſæ nocturno motu terræ, quo improuiſior grauiorque peſtis fuit, neque ſolitum in tali caſu effugium ſubueniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebatur. *Sediſſe immenſos montes, viſa in arduo quæ plana fuerint, effulſiſſe inter ruinam ignes* memorant. Aſperrima in Sardianos lues plurimum in eoſdem miſericordiæ traxit. nam centies ſeſtertium pollicitus Cæſar, & quantum ærario, aut fiſco pendebant, in quinquennium remiſit. Magnetes à Sipylo, proximi damno, ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægeatas, Apollonienſes, quique Moſceni, aut Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæſaream, Myrinam, Cymen, Tmolum leuari idem in tempus tributis, mittique ex ſenatu placuit, qui præſentia ſpectaret, refoueretque. delectus eſt M. Aletus e prætorijs, ne conſulari obtinente Aſiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæſar haud minus grata liberalitate, quod bona Æmiliæ Muſæ locupletis inteſtatæ petita in fiſcum, Æmilio Lepido, cuius è domo videbatur, & Patulei diuitis equitis Romani hęreditatem (quamquam ipſe hęres in parte legeretur) tradidit M. Seruilio, quem prioribus neque ſuſpectis tabulis ſcriptum compererat, *nobilitatem vtriuſque pecunia iuuandam* præfatus. Neque hęreditatem cuiuſquam adiit, niſi cum amicitia meruiſſet ignotos & aliis infenſos, eoque principem nuncupantes procul arcebat. Ceterum vt honeſtam innocentium paupertatem leuauit, ita prodigos, & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium mouit ſenatu, aut ſponte cedere paſſus eſt. Iiſdem temporibus Deum ædes vetuſtate, aut igni abolitas cœptaſque ab Auguſto, dedicauit: Libero Liberæque & Cereri iuxta Circum maximum, quam A. Poſtumus dictator vouerat: eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio, & Marco Publicijs ædilibus conſtitutam: & Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius ſtruxerat, qui primus rem Romanam proſpere mari geſſit, triumphumque naualem

de

de Pœnis meruit. Spei ædes à Germanico ſacratur: hanc Atilius uouerat eodem bello. Adoleſcebat interea lex maieſtatis, & Apuleiam Variliam ſororis Auguſti neptem, quia probroſis ſermonibus diuum Auguſtum, ac Tiberium, & matrem eius inluſiſſet: Cæſarique connexa adulterio teneretur, maieſtatis delator arceſſebat. *De adulterio ſatis caueri lege Iulia* viſum; *maieſtatis crimen diſtingui* Cæſar poſtulauit: *damnarique ſi qua de Auguſto inreligioſe dixiſſet: In ſe iacta nolle ad cognitionem vocari*. Interrogatus à conſule *quid de his cenſeret, quæ de matre eius locuta ſecus argueretur*, reticuit: dein proximo ſenatus die, illius quoque nomine orauit, *ne cui verba in eam quoque modo habita crimini forent*. liberauitque Apuleiam lege maieſtatis: adulterij grauiorem pœnam deprecatus, *vt exemplo maiorum propinquis ſuis vltra ducenteſimum lapidem remoueretur* ſuaſit. Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum eſt. De prætore in locum Vipſanii Galli, quem mors abſtulerat, ſubrogando, certamen inceſſit. Germanicus atque Druſus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fouebant: contra plerique nitebantur, vt numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex iubebat. lætabatur Tiberius cum inter filios eius & leges ſenatus diſceptaret. victa eſt ſine dubio lex, ſed neque ſtatim, & paucis ſuffragijs: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur. Eodem anno ceptum in Africa bellum, duce hoſtium Tacfarinate. is natione Numida, in caſtris Romanis auxiliariis ſtipendia meritus, mox deſertor, vagos primum, & latrocinijs ſuetos ad prædam & raptus congregare: dein more militiæ per vexilla, & turmas componere: poſtremo non inconditæ turbæ, ſed Muſulanorum dux haberi. valida ea gens, & ſolitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum vrbium cultu, cepit arma, Mauroſque accolas in bellum traxit. dux & his Mazippa: diuiſuſque exercitus: vt Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos caſtris attineret, diſciplina, & imperijs ſueſceret; Mazippa leui cum copia incendia, & cædes, terrorem circumferret. compulerantq; Cinithios haud ſperne-

nen-

nendam nationem in eadem: cum Furius Camillus proconſul Africæ, legionem & quod ſub ſignis ſociorum, in vnum conductos ad hoſtem duxit. modicam manum, ſi multitudinem Numidarum atque Maurorum ſpectares: ſed nihil æquè cauebatur, quam ne bellum metu eluderent. ſpe victoriæ inducti ſunt, vt vincerentur. Igitur legio medio, leues cohortes, duæque alæ in cornibus locantur, nec Tacfarinas pugnam detrectauit, fuſi Numidæ, multoſque poſt annos Furio nomini partum decus militiæ. nam poſt illum reciperatorem vrbis, filiumque eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memorauimus, bellorum expers habebatur: eo pronior Tiberius res geſtas apud Senatum celebrauit: & decreuere patres triumphalia inſignia, quod Camillo ob modeſtiam vitæ impune fuit. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum conſules habuit. ſed eum honorem Germanicus inijt apud vrbem Achaiæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram viſo fratre Druſo in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionij maris aduerſam nauigationem perpeſſus. igitur paucos dies inſumpſit reficiendæ claſſi: ſimul ſinus Actiaca victoria inclitos, & ſacratas ab Auguſto manubias, caſtraque Antonij cum recordatione maiorum ſuorum adijt. namq; ei, vt memoraui, auunculus Auguſtus, auus Antonius erant, magnaque illic imago triſtium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderiſque ſociæ, & vetuſtæ vrbis datum, vt vno lictore vteretur. Excepere Græci quæſitiſſimis honoribus, vetera ſuorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet. Petita indè Eubœa, tramiſit Lesbum vbi Agrippina nouiſſimo partu Iuliam edidit. tum extrema Aſiæ, Perinthumque, ac Byzanthium Thracias vrbes, mox Propontidis anguſtias, & os Ponticum intrat, cupidine veteres locos, & fama celebratos noſcendi: pariterq; prouincias internis certaminibus, aut magiſtratuum iniurijs feſſas refouebat. atque illum in regreſſu ſacra Samothracum viſere nitentem, obuij aquilones depulere. Igitur alio * quæque ibi varietate fortunæ, & noſtri origine veneranda, relegit Aſiam, appellitque Colophona, vt Clarij

Apol-

rum, quo noſtris prouinciis latè prætenta, penitus ad Medos porrigitur, maximiſque imperiis interiecti, & ſæpius diſcordes ſunt, aduerſus Romanos odio, & in Parthum inuidia. Regem illa tempeſtate non habebant amoto Vonone: ſed fauor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia inſtituta, & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque iuxta deuinxerat. Igitur Germanicus in vrbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfuſa multitudine, inſigne regium capiti eius impoſuit, ceteri venerantes regem, *Artaxiam* conſalutauere, quod illi vocabulum indiderant ex nomine vrbis. At Cappadoces in formam prouinciæ redacti Q. Veranium legatum accepere: & quædam ex regijs tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium ſperaretur. Comagenis Q. Seruæus præponitur, tum primum ad ius prætoris translatis. Cunctaque ſocialia proſperè compoſita, non ideo lætum Germanicum habebant, ob ſuperbiam Piſonis, qui iuſſus partem legionum ipſe, aut per filium in Armeniam ducere, vtrumq; neglexerat. Cyrri demum apud hiberna decumæ legionis conuenere, firmato vultu, Piſo aduerſus metum, Germanicus ne minari crederetur: & erat, vt retuli, clementior, ſed amici accendendis offenſionibus callidi, intendere vera, adgerere falſa, ipſumq; & Plancinam, & filios varijs modis criminari, poſtremo paucis familiarium adhibitis ſermo cœptus à Cæſare qualem ira, & diſſimulatio gignit: reſponſum à Piſone precibus contumacibus, diſceſſeruntq; opertis odijs, poſtque rarus in tribunali Cæſaris Piſo: & ſi quando adſideret, atrox, ac diſſentire manifeſtus. vox quoque eius audita eſt in conuiuio, cum apud Regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæſari & Agrippinæ, leues Piſoni & cæteris offerrentur; *Principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari:* abiecitque ſimul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere: miſerat *amicitiam, ac fœdus* memoraturos, *& cupere renouari dextras, daturumq; honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in*

Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntijs ad diſcordias traheret. Ad ea Germanicus, de ſocietate Romanorum Parthorumque magnifice: de aduentu regis & cultu ſui, cum decore, ac modeſtia reſpondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam vrbem amotus eſt: datum id non modo precibus Artabani, ſed contumeliæ Piſonis, cui gratiſſimus erat, ob plurima officia & dona, quibus Plancinam deuinxerat: M. Silano L. Norbano COSS. Germanicus Ægyptum proficiſcitur cognoſcendæ antiquitatis. ſed cura prouinciæ prætendebatur, leuauitque apertis horreis pretia frugum: multaq; in vulgus grata vſurpauit, ſine milite incedere pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauiſſe apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque eius lenibus verbis perſtricto, acerrime increpuit, quod contra inſtituta Auguſti, non ſpontè principis Alexandriam introiſſet. nam Auguſtus inter alia dominationis arcana, vetitis, niſi permiſſu, ingredi ſenatoribus, aut equitibus Romanis inluſtribus, ſepoſuit Ægyptum: ne fame vrgeret Italiam, quiſquis eam prouinciam, clauſtraque terræ, ac maris, quamvis leui præſidio aduerſum ingentes exercitus inſediſſet. Sed Germanicus, nondum comperto profectionem eam incuſari, Nilo ſubuehebatur, orſus oppido à Canopo. Condidere id Spartani ob ſepultum illic rectorem nauis Canopum: qua tempeſtate Menelaus Græciam repetens, diuerſum ad mare terramque Libiam delatus. Inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenæ ortum apud ſe, & antiquiſſimum perhibent, eoſque qui poſtea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adſcitos. Mox viſit veterum Thebarum magna veſtigia. & manebant ſtructis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: iuſſuſq; è ſenioribus ſacerdotum patrium ſermonem interpretari, referebat, *habitaſſe quondam ſeptingenta millia ætate militari: atq; eo cum exercitu regem Rhamſen Libya, Æthiopia, Mediſque & Perſis, & Bactriano, ac Scythia potitum; quaſque terras Suri Armenijque & contigui Cappadoces colunt, indè Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuiſſe*, legebantur, & indicta gentibus

tri-

tributa, pondus argenti, & auri, numerus armorum equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quaſque copias frumenti, & omnium vtenſilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum, aut potentia Romana iubentur. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere Memnonis ſaxea effigies vbi radiis ſolis icta eſt vocalem ſonum reddens: disiectaſque inter, & vix pervias arenas inſtar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum: Iacuſque effoſſa humo, ſuperfluentis Nili receptacula. atque alibi anguſtiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium ſpatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinem, ac Syenen, clauſtra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare pateſcit. Dum ea æſtas Germanico plures per prouincias tranſigitur, haud leue decus Druſus quæſiuit illiciens Germanos ad diſcordias: vtq; fracto iam Maroboduo vſque in exitium inſiſteretur. Erat inter Gotones nobilis iuuenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc dubiis rebus, eius vltionem auſus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptiſque primoribus ad ſocietatem, inrumpit regiam, caſtellumque iuxta ſitum, veteres illic Sueuorum prædæ, & noſtris è prouincijs lixæ, ac negotiatores reperti, quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, poſtremum obliuio patriæ, ſuis quemque ab ſedibus hoſtilem in agrum tranſtulit. Maroboduo vndique deſerto non aliud ſubſidium quam miſericordia Cæſaris fuit. tranſgreſſus Danubium qua Noricam prouinciam præfluit, ſcripſit Tiberio, non vt profugus, aut ſupplex, ſed ex memoria prioris fortunæ. *nam multis nationibus clariſſimum quondam regem ad ſe vocantibus, Romanam amicitiam prætuliſſe.* Reſponſum à Cæſare, *tutam ei honoratamque ſedem in Italia fore, ſi maneret: ſin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide qua veniſſet.* ceterum apud ſenatum diſſeruit, *non Philippum Athenienſibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuiſſe.* Extat oratio, qua *magnitudinem viri, violentiam ſubiectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hoſtis, ſuaque in deſtruendo eo conſilia* extollit. Et Maroboduus qui-

dem

dem Rauennæ habitus, ſi quando inſoleſcerent Sueui, quaſi rediturus in regnum oſtentabatur. ſed non exceſſit Italia per duodeuiginti annos: conſenuitque multum imminuta claritate ob nimiam viuendi cupidinem. Idem Catualdæ caſus, neque aliud perfugium. pulſus haud multo poſt Hermundurorum opibus, & Vibilio duce, receptuſque, forum Iulium Narbonenſis Galliæ coloniam mittitur. Barbari vtrumque comitati ne quietas prouincias immixti turbarent, Danubium vltra inter flumina Marum, & Cuſum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nunciato *regem Artaxiam, Armenijs à Germanico datum*, decreuere patres *vt Germanicus atq; Druſus ouantes vrbem introirent*. ſtructi & arcus circum latera templi Martis Vltoris, cum effigie Cæſarum: lætiore Tiberio, quia pacem ſapientia firmauerat, quam ſi bellum per acies confeciſset. Igitur Rheſcuporim quoque Thraciæ regem aſtu adgreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto Auguſtus partem Thracum Rheſcuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permiſit. In ea diuiſione arua, & vrbes & vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hoſtibus, Rheſcuporidi ceſſit: ipſorumq; regum ingenia, illi mite & amœnum, huic atrox, auidum, & ſocietatis impatiens erat. Sed primo ſubdola concordia egere. mox Rheſcuporis egredi fines, vertere in ſe Cotyi data, & reſiſtenti vim facere: cunctanter ſub Auguſto, quem auctorem vtriuſque regni, ſi ſperneretur, vindicem metuebat, enimverò audita mutatione principis, immittere latronum globos, exſcindere caſtella, cauſſas bello. Nihil æquè Tiberium anxium habebat, quam ne compoſita turbarentur. deligit centurionem, qui nuntiaret regibus *ne armis diſceptarent*: ſtatimque à Cotye dimiſſa ſunt, quæ parauerat, auxilia. Rheſcuporis ficta modeſtia, poſtulat, *eundem in locum coiretur, poſſe de controuerſiis colloquio tranſigi*, nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter ſe concederent, acciperentque Rheſcuporis ſanciendo, vt dictitabat, fęderi, conuiuium adiicit, tractaque in multam noctem lætitia, per epulas, ac vinolentiam incautum Cotyn, & poſtquam dolum intellexerat, *ſacra*

regni

regni, eiuſdem familiæ deos, & hoſpitalis menſæ obteſtantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, ſcripſit ad Tiberium, *ſtructas ſibi inſidias, præuentum inſidiatorem*: ſimul bellum aduerſus Baſternas, Scythaſque prætendens, nouis peditum & equitum copiis ſeſe firmabat. Molliter reſcriptum, *ſi fraus abeſſet, poſſe eum innocentiæ fidere; ceterum neque ſe, neque ſenatum, niſi cognita cauſſa, ius & iniuriam diſcreturos. proinde tradito Cotye veniret, transferretque inuidiam criminis.* Eas litteras Latinius Pandus proprætor Mœſiæ, cum militibus quis Cotys traderetur, in Thraciam miſit: Rheſcuporis inter metum & iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus eſſe: *occidi Cotyn* iubet, *mortemq; ſponte ſumptam* ementitur. Nec tamen Cæſar placitas ſemel artes mutauit, ſed defuncto Pando, quem ſibi infenſum Rheſcuporis arguebat, Pomponium Flaccum veterem ſtipendiis, & arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maximè Mœſiæ præfecit. Flaccus in Thraciam tranſgreſſus, per ingentia promiſsa quamvis ambiguum & ſcelera ſua reputantem, perpulit, vt præſidia Romana intraret. circumdata hinc regi ſpecie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, ſuadendo, & quanto longius abſcedebatur apertiore cuſtodia: poſtremò gnarum neceſſitatis in vrbem traxere. Accuſatus in ſenatu ab vxore Cotys, damnatur, vt procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis conſilijs aduerſatum conſtabat: inque liberos Cotyjs diuiditur: iiſque nondum adultis Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret: exemplo quo maiores, Marcum Lepidum Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miſerant. Rheſcuporis Alexandriam deuectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoraui, corruptis cuſtodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochoſque, & conſanguineum ſibi regem Scytharum conatus eſt, ſpecie venandi, omiſſis maritimis locis, auia ſaltuum petijt: mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolæ ruperant, audita regis fuga: neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa flu-

mi-

minis, à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur. mox Remmius euocatus priori cuſtodiæ regis adpoſitus, quaſi per iram gladio eum tranſigit: vndè maior fides, conſcientia ſceleris, & metu indicij, mortem Vononi inlatam. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones, aut vrbes iuſserat, abolita, vel in contrarium verſa cognoſcit: hinc graues in Piſonem contumeliæ, nec minus acerba quæ ab illo in Cæſarem tentabantur. Dein Piſo abire Suria ſtatuit: mox aduerſa Germanici valetudine detentus, vbi recreatum accepit, votaque pro incolumitate ſoluebantur, admotas hoſtias, ſacrificalem apparatum, feſtam Antiochenſium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rurſum Germanico acciderat. ſæuam vim morbi augebat perſuaſio veneni à Piſone accepti: & reperiebantur ſolo, ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & deuotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum, ſemuſti cineres, ac tabe obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis ſacrari. ſimul miſſi à Piſone incuſabantur, vt valetudinis adverſa rimantes. Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta: *ſi limen obſideretur, ſi effundendus ſpiritus ſub oculis inimicorum foret, quid deindè miſerrimæ coniugi, quid infantibus liberis euenturum? lenta videri veneficia: feſtinare & vrgere vt prouinciam, vt legiones ſolus habeat. ſed non vſque eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem manſura.* Componit epiſtolas, *quis amicitiam ei renunciabat*. Addunt pleriq; iuſſum *prouincia decedere*. Nec Piſo moratus vltra, nauis ſoluit, moderabaturque curſui, quo propius regrederetur, ſi mors Germanici Suriam aperuiſſet. Cæſar pauliſper ad ſpem erectus, dein feſſo corpore, vbi finis aderat, aſſiſtentes amicos in hunc modum adloquitur: *Si fato concederem, iuſtus mihi dolor etiam aduerſus deos eſſet, quod me parentibus, liberis, patriæ, intra iuuentam præmaturo exitu raperent, nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus, vltimas preces pectoribus veſtris relinquo, referatis patri, ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidijs circumventus, miſerrimam vitam peſſima morte finierim. Si quos ſpes mea, ſi quos pro-*

pin-

pinquus ſanguis, etiam quos inuidia erga viuentem mouebat, inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud ſenatum, inuocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignauo queſtu: ſed quæ voluerit meminiſſe, quæ mandauerit exſequi: flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, ſi me potiùs quam fortunam meam foueatis. Oſtendite populo Romano diui Auguſti neptem, eandemque coniugem meam: numerate ſex liberos. Miſericordia cum accuſantibus erit: fingentibuſque ſceleſta mandata, aut non credent homines, aut non ignoſcent. Iurauere amici, dextram morientis contingentes, *ſpiritum antequam vltionem amiſſuros*. Tum ad vxorem verſus, *per memoriam ſui, per communes liberos* orauit, *exueret ferociam, ſæuienti fortunæ ſubmitteret animum: neu regreſſa in vrbem æmulatione potentiæ validiores inritaret*. Hæc palam, & alia ſecreto, per quæ oſtendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multò poſt exſtinguitur, ingenti luctu prouinciæ, & circumiacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regeſque: tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes; viſuque & auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem, & grauitatem ſummæ fortunæ retineret, inuidiam & adrogantiam effugerat. Funus ſine imaginibus, & pompa, per laudes, & memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. *Nam vtrumque corpore decoro, genere inſigni, haud multum triginta annos egreſſum, ſuorum inſidijs externas inter gentes occidiſſe: ſed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, vno matrimonio, certis liberis egiſſe: neque minus præliatorem, etiam ſi temeritas abfuerit, præpedituſque ſit, perculſas tot victorijs Germanias ſeruitio premere, quod ſi ſolus arbiter rerum, ſi iure & nomine regio fuiſſet, tanto promptius adſecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præſtitiſſet:* Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochenſium, qui locus ſepulturæ deſtinabatur, prætuleritne veneficij ſigna, parum conſtitit; nam vt quis miſericordia in Germa-

ma-

manicum, & præſumpta ſuſpicione, aut fauore in Piſonem pronior, diuerſi interpretabantur. Conſultatum indè inter legatos, quique alii ſenatorum aderant, *quiſnam Suriæ præficeretur*. & ceteris modice niſis, inter Vibium Marſum, & Cn. Sentium diu quæſitum: dein Marſus ſeniori, & acrius tendenti Sentio conceſſit. Iſque infamem veneficijs ea in prouincia, & Plancinæ percaram nomine Martinam in vrbem miſit, poſtulantibus Vitellio, ac Veranio, ceteriſque qui crimina, & accuſationem tamquam aduerſus receptos iam reos inſtruebant. At Agrippina, quamquam defeſſa luctu, & corpore ægro, omnium tamen, quæ vltionem morarentur intolerans, aſcendit claſſem cum cineribus Germanici, & liberis: miſerantibus cunctis, *quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes, gratantiſq; aſpici ſolita, tunc feralis reliquias ſinu ferret, incerta vltionis, anxia ſui, & infelici fecunditate fortunæ toties obnoxia*. Piſonem interim apud Coum inſulam nuntius adſequitur, *exceſſiſſe Germanicum*. Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa: neque ipſe gaudium moderans, & magis inſoleſcente Plancina, quæ luctum amiſſæ ſororis tùm primùm læto cultu mutauit. Adfluebant centuriones, monebantque, *prompta illi legionum ſtudia, repeteret prouinciam non iure ablatam, & vacuam*. Igitur *quid agendum* conſultanti, M. Piſo filius *properandum in vrbem* cenſebat: *nihil adhuc inexpiabile admiſſum, neque ſuſpiciones imbecillas, aut inania famæ pertimeſcenda: diſcordiam erga Germanicum odio fortaſſe dignam, non pœna: & ademptione prouinciæ, ſatisfactum inimicis. Quod ſi regrederetur, obſiſtente Sentio, ciuile bellum incipi: nec duraturos in partibus centuriones militeſque. apud quos recens imperatoris ſui memoria, & penitus infixus in Cæſares amor præualeret*. Contra Domitius Celer ex intima eius amicitia diſſeruit; *Vtendum euentu. Piſonem, non Sentium, Suriæ præpoſitum: huic legiones datas, ſi quid hoſtile ingruat, quem iuſtius arma oppoſiturum, qui legati auctoritatem, & propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo ſeneſcant, plerumque innocentes, recenti inuidiæ impares: At ſi teneat exercitum, augeat vires; multa quæ prouideri non poſſint fortuito in melius caſura*,

ſura. An feſtinamus cum Germanici cineribus ad-
pellere, vt te inauditum, & indefenſum planctus A-
grippinæ, ac vulgus imperitū, primo rumore rapiant?
Eſt tibi Auguſtæ conſcientia, eſt Cæſaris fauor, ſed in
occulto: & periiſſe Germanicum nulli iactantius mæ-
rent, quam qui maximè lætantur. Haud magna mo-
le Piſo promptus ferocibus in ſententiam trahi-
tur: miſſiſq; ad Tiberium epiſtolis, incuſat *Ger-*
manicum luxus, & ſuperbiæ; ſeque pulſum, vt locus
rebus nouis pateſieret, curam exercitus, eadem fide,
qua tenuerit, repetiuiſſe. Simul Domitium impoſi-
tum triremi *vitare litorum oram, præterque inſu-*
las lato mari pergere in Suriam iubet, concurren-
tes deſertores per manipulos componit, armat li-
xas, traiectiſque in continentem nauibus, vexillū
tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis
Cilicum *vt ſe auxiliis iuuarent* ſcribit: haud igna-
uo ad miniſteria belli iuuene Piſone, quamquam
ſuſcipiendum bellum abnuiſſet. Igitur oram Ly-
ciæ, ac Pamphyliæ prælegentes, obuiis nauibus,
quæ Agrippinam vehebant, vtrumque infenſi, ar-
ma primo expediere; dein mutua formidine,
non vltra iurgium proceſſum eſt: Marſuſque Vi-
bius nuntiauit Piſoni, *Romam ad dicendam cauſ-*
ſam veniret. Ille eludens reſpondit, *adfuturum*
vbi prætor, qui de veneficiis quæreret, reo atque accu-
ſatoribus diem prædixiſſet. Interim Domitius Lao-
diceam vrbem Suriæ adpulſus, cum hiberna ſex-
tæ legionis peteret, quod eam maximè nouis
conſiliis idoneam rebatur, à Pacunio legato præ-
uenitur. Id Sentius Piſoni per litteras aperit, mo-
netque *ne caſtra corruptoribus, ne prouinciam bello*
tentet. quoſque Germanici memores, aut inimi-
cis eius aduerſus cognouerat, contrahit; *magni-*
tudinem imperatoris identidem ingerens, *& Rem-*
publicam armis peti; ducitque validam manum,
& prœlio paratam. Nec Piſo, quamquam cœpta
ſecus cadebant, omiſit tutiſſima è præſentibus,
ſed caſtellum Ciliciæ munitum admodum, cui
nomen Celendris, occupat. Nam admixtis de-
ſertoribus, & tirone nuper intercepto, ſuiſque
& Plancinæ ſeruitiis, auxilia Cilicum, quæ reguli
miſerant, in numerum legionis compoſuerat. *Cæ-*
ſariſq; ſe legatum teſtabatur, *prouincia quam is de-*
diſſet arceri, non à legionibus (earum quippè accitu
venire) ſed à Sentio priuatum odium falſis crimi-

nibus tegente. conſiſterent in acie, non pugnaturis militibus, vbi Piſonem ab ipſis parentem *quondam appellatum: ſi iure ageretur, potiorem; ſi armis, non inualidum, vidiſſent.* Tum pro munimentis caſtelli manipulos explicat, colle arduo & derupto: nam cetera mari cinguntur. Contra veterani ordinibus, ac ſubſidijs inſtructi. hinc militum, inde locorum aſperitas, ſed non animus, non ſpes, ne tela quidem niſi agreſtia ad ſubitum vſum properata, vt venere in manus non vltra dubitatum, quam dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur. vertunt terga Cilices, ſeque caſtello claudunt. Interim Piſo claſſem haud procul opperientem oppugnare fruſtra tentauit: regreſſuſq; & pro muris modo ſemet adflictando, modo ſingulos nomine ciens, præmijs vocans, ſeditionem cœptabat, adeoque commouerat, vt ſignifer legionis ſextæ ſignum ad eum tranſtulerit. Tum Sentius *occanere cornua tubaſque, & peti aggerem, erigi ſcalas* iuſſit, *ac promptiſſimum quemque ſuccedere; alios tormentis haſtas, ſaxa, & faces ingerere.* Tandem victa pertinacia Piſo orauit, *vti traditis armis maneret in caſtello, dum Cæſar cui Syriam permitteret, conſulitur.* Non receptæ conditiones: nec aliud quam naues, & tutum in vrbem iter conceſſum eſt. At Romæ poſtquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque vt ex longinquo aucta in deterius adferebantur: dolor, ira, & erumpebant queſtus. *Ideo nimirum in extremas terras relegatum: ideo Piſoni permiſſam prouinciam: hoc egiſſe ſecretos Auguſtæ cum Plancina ſermones. vera prorſus de Druſo ſeniores locutos. diſplicere regnantibus ciuilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo iure complecti reddita libertate agitauerint.* Hos vulgi ſermones audita mors adeo incendit, vt ante edictum magiſtratuum, ante ſenatuſconſultum, ſumpto iuſtitio deſererentur fora, clauderentur domus: paſſim ſilentia, & gemitus. nihil compoſitum in oſtentationem, & quamquam neque inſignibus lugentium abſtinerent, altiùs animis mærebant. Fortè negotiatores viuente adhuc Germanico Syria egreſſi, lætiora de valetudine eius attulere: ſtatim credita, ſtatim vulgata ſunt: vt quiſque obvius, quamvis leuiter audita, in alios, atque illi in plures cumulato gaudio transferunt, curſant per vrbem, moliuntur

tem-

templorũ fores. iuuit credulitatem nox, & promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obſtitit falſis Tiberius, donec tempore, ac ſpatio vaneſcerent. Et populus quaſi rurſum ereptum acrius doluit. Honores vt quis amore in Germanicum, aut ingenio validus, reperti, decretiq; *vt nomen eius Saliari carmine caneretur: ſedes curules ſacerdotum Auguſtalium locis, ſuperq; eas querceæ coronæ ſtatuerentur: ludos Circenſes eburna effigies præiret: neue quis flamen, aut augur in locum Germanici, niſi gentis Iuliæ, crearetur.* Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cum inſcriptione rerum geſtarum, ac *mortem ob Remp. obijſſe*. ſepulchrum Antiochiæ vbi crematus: tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve in quis coleretur, haud facilè quis numerum iniret. Cum cenſeretur clypeus, auro & magnitudine inſignis, inter auctores eloquentiæ: adſeruit Tiberius, *ſolitum paremque ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna diſcerni; & ſatis inluſtre, ſi veteres inter ſcriptores haberetur*. Equeſter ordo *cuneum Germanici* appellauit, qui *Iuniorum* dicebatur, inſtituitq; vti turmæ Idibus Iulijs imaginem eius ſequerentur. pleraque manent: quædam ſtatim omiſſa ſunt, aut vetuſtas oblitterauit. Ceterum recenti adhuc mæſtitia, ſoror Germanici Liuia nupta Druſo duos virilis ſexus ſimul enixa eſt. quod rarum lætumq; etiam modicis penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, vt non temperauerit, quin iactaret apud patres, *nulli ante Romanorum eiuſdem faſtigij viro geminam ſtirpem editam.* nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat. Sed populo in tali tempore id quoque dolorem tulit; tanquam auctus liberis Druſus, domum Germanici magis vigeret. Eodem anno grauibus ſenatus decretis libido fœminarum coercita, cautumq; *ne quæſtum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus Eques Roman. fuiſſet*. nam Viſtilia prætoria familia genita, licentiam ſtupri apud ædiles vulgauerat; more inter veteres recepto, qui ſatis pœnarum aduerſum impudicas in ipſa profeſſione flagitij credebant exactum, & à Titidio Labeone Viſtiliæ marito, *cur in vxore delicti manifeſta vltionem legis omiſiſſet?* atq; illo prætendente *ſexaginta dies ad conſultandum datos nec dum præteriſſe*, ſatis viſum de Viſtilia ſta-

tuere: eaque in inſulam Seriphon abdita eſt. Actū & de ſacris Ægyptijs Iudaicisq; pellendis: factū que patrum conſultum, *vt quatuor millia liberti ni generis eà ſuperſtitione infecta, quis idonea ætas, in inſulam Sardiniam veherentur.* coercendis illic latrocinijs, & ſi ob grauitatem cœli interiſſent, vile damnum: *ceteri cederent Italia, niſi certā ante diem profanos ritus exuiſſent.* Poſt quæ retulit Cæſar, *capiendam virginem in locum Occiæ*, quæ ſeptem, & quinquaginta per annos ſumma ſanctimonia Veſtalibus ſacris præſederat; egitq; grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, *quod offerendo filias, de officio in Rempublicam certarent.* prælata eſt Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater eius in eodem coniugio manebat. nam Agrippa diſſidio domum imminuerat. Et Cęſar quamvis poſt habitam, decies ſeſtertij dote ſolatus eſt. *Sæuitiam annonæ*, incuſante plebe, ſtatuit frumento pretium, quod emptor penderet, *binoſq; nummos ſe additurū negotiatoribus in ſingulos modios*. Neq; tamen ob ea *parentis patriæ* delatum, & antea vocabulū adſumpſit, acerbeq; increpuit eos, qui *diuinas occupationes* ipſumq; *dominum* dixerāt. vndè anguſta, & lubrica oratio ſub principe, qui libertatem metuebat; adulationem oderat. Reperio apud ſcriptores ſenatoreſque eorundem temporum, Adgandeſtrij principis Cattorum lectas in ſenatu litteras, quibus *mortem Arminij* promittebat, *ſi patrandæ neci venenum mitteretur*: reſponſumq; eſſe, *non fraude neque occultis, ſed palam, & armatum populum Romanum hoſtes ſuos vlciſci.* qua gloria æquabat ſe Tiberius priſcis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantq; Ceterum Arminius abſcedentibus Romanis, & pulſo Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium aduerſam habuit: petituſque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Rom. ſicut alij reges duceſque, ſed florentiſſimum imperium laceſſierit: prœlijs ambiguus, bello non victus, ſeptem, & triginta annos vitæ, duodecim potentię expleuit: caniturq; adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui ſua tantum mirantur: Romanis haud perindè celebris, dum vetera extollimus, recentium incurioſi,

C, COR,

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER III.

Breuiarium Libri III.

Agrippina cum vrna ferali, magno planctu paſſim excipitur. Primores vrbis obvij. Tib. Auguſta & Antonia latent. Mæror publicus. Tiberius parcus viſu in honorando funere. ſe excuſat, & populum erigit, Iuſtitium omiſſum. Piſo ad Druſum dein Romam alacer animi venit. Accuſatur à pluribus, cauſſam ad Sen. reijcit. Patroni reo. Tiberij oratio ad patres. Accuſatorum criminatio quam reus male diluit. In eum iudices haud proni, & populus offenſiſſimus. Plancina cauſſam ſuam diſſociat. Piſonis mors dubium an iuſſa, & ad Tiberium codicilli. Piſo filius abſoluitur. Plancina precibus erepta, Sententia in Piſ. quas Tib. mitigat. Adulatio imprudens. Druſus ouat. Vipſania obit. Tacfarinus bellum in Afric. renouat: quod Apronij ſeueritate opprimitur. Lepida ſuppoſiti partus, &c. accuſata, perplexe agente Tiberio, damnatur. Silanus exſilij veniam impetrat. Lex Papia Poppæa. Delatores. Excurſus de legibus quæ pauca initio, & ſimplices, paulatim creuerunt. Earum correctio tentata. Nero Germanici filius in viros tranſcribitur. Voluſij Salluſtijque mors, & elogium. Aulæ potentia infida. Tib. Druſ. coſſ. Irreuerentia iuuentutis notata. Viarum cura. Lepidus in Aſiam proconſul. Cæcina vxores à prouincijs arcet. ei repugnat Valerius Meſſalinus, aſtipulante Druſo. Lepidus proconſulatum Africæ recuſat. Blæſus ſuſcipit, Abuſus imaginum Principalium

repreſſus à Druſo. Accuſationis Thraciæ motum comprimit Velleius. Gallia rebellat duce Floro; & Sacro v. Primi motus ab Auiola compreſſi. Flori conatus, & mors. Æduos turbat Sacrouir. Romanos percellit, ſed non Tiberium. Obuiat Silius. Duces excitant vtrinque ſuos. Fuſi Galli. Crupellarij caſi. Sacro v. ſua manu cadit. Tiber. ſimulat iter in Gall. Quirinij mors honeſtata. Lutorius accuſatus. Pro eo Lepidi oratio: ſed plures damnant. S.C. de differenda pœna. Agitatum de luxu coercendo. Tiberius epiſtola medicinam diſſuadet: quia vitia præualent: quia etiam alia maiora curanda, Igitur omiſſa coercitio, & ſponte in melius mutati mores. Tribunicia poteſtas petita Druſo, & impetrata cum adulatione patrum, Flamen Dialis ambit prouinciam. alij obſiſtunt. Druſus ſuperbiæ notatur. Imago libertatis. Aſyla Græcorum, Senatu iudice, luſtrata, & repurgata. Auguſtæ morbus, Tiberij in eam non ſincerus amor. Fœda tunc adulationis crebritas. C. Silanus repetundar. & maieſtatis poſtulatur. Ei omnia aduerſa: etiam ipſe Princeps. Sententiæ in eius damnatione. Tiberius Dolabellæ adulationem reprimit: ſententias mitigat. Cordus, Ennius, Capito. Equeſtris fortuna. Ius Flaminium. Baſilica Pauli. Pompeij Theatrum. Tacfarinatis impudens petitio. Blæſus eum aggreditur diuiſis copijs. Fratrem eius capit, nec bellum conficit. Salonini, Capitonis, Iuniæ mors.

NIHIL intermiſſa nauigatione hiberni maris Agrippina Corcyram inſulam aduehitur, litora Calabriæ contra ſitam. Illic paucos dies componendo animo inſumit, violenta luctu, & neſcia tolerandi. Interim aduentu eius audito, intimus quiſque amicorum, & plerique militares, vt quiſq; ſub Germanico ſtipendia fecerant, multiq; etiam ignoti vicinis è municipijs, pars officium in principem rati, plures illos ſecuti, ruere ad oppidum Brundiſium, quod nauiganti celerrimum, fideliſſimumque adpulſu erat. Atque vbi primum ex alto viſa claſſis, complentur non modò portus, & proxima maris, ſed mœnia ac tecta, quaque longiſſimè proſpectari po-

ri poterat, mærentium turba, ac rogitantium inter ſe. *ſilentio ne an voce aliqua egredientem exciperent?* neque ſatis conſtabat quid pro tempore foret : cū claſſis paulatim ſucceſſit, non alacri vt adſolet remigio, ſed cunctis ad triſtitiam compoſitis. Poſtquam duobus cum liberis feralem vrnam tenens egreſſa naui, defixit oculos: idem omnium gemitus; neq; diſcerneres, proximos, alienos, virorum, feminarumve planctus : niſi quod comitatum Agrippinæ longo mœrore feſſum, obuij & recentes in dolore anteibant. Miſerat duas prętorias cohortes Cæſar, addito *vt magiſtratus Calabria, Apulique, & Campani, ſuprema erga memoriam filij ſui munera fungerentur.* Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur ; præcedebant incompta ſigna, verſi faſces: atq; vbi colonias transgrederentur atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, veſtem, odores, aliaq; funerum ſolemnia cremabant. etiam quorum diuerſa oppida, tamen obuij, & victimas atque aras Dijs Manibus ſtatuentes, lacrymis, & conclamationibus dolorem teſtabantur. Druſus Terracinam progreſſus eſt, cum Claudio fratre liberiſq; Germanici, qui in vrbe fuerant. Conſules M. Valerius, & M. Aurelius (iam enim magiſtratum occœperant) & ſenatus, ac magna pars populi viam compleuere, diſiecti, & vt cuiq; libitum flentes. aberat quippè adulatio, gnaris omnibus lętam Tiberio Germanici mortem male diſſimulari. Tiberius atq; Auguſta publico abſtinuere ; inferiùs maieſtate ſua rati ſi palam lamentarentur; an ne omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus, falſi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum ſcriptura, reperio vllo inſigni officio functam; cum ſuper Agrippinam, & Druſum, & Claudium, ceteri quoq; conſanguinei nominatim perſcripti ſint: ſeu valetudine prępediebatur, ſeu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre viſu non tolerauit, facilius crediderim, Tiberio & Auguſta, qui domo non excedebant, cohibitam; vt par mæror, & matris exemplo auia quoq; & patruus attineri viderentur. Dies quo reliquiæ tumulo Auguſti inferebantur, modo per ſilētium vaſtus, modo ploratibus inquies: plena vrbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, ſine inſignibus magiſtratus, po-

pulus per tribus, *concidiſſe Rempubl. nihil ſpei reliquum* clamitabant; promptius apertiuſq; quam vt meminiſse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetrauit, quam ſtudia hominum accenſa in Agrippinam; cum *decus patriæ, ſolum Auguſti ſanguinem, vnicum antiquitatis ſpecimen*, appellarent, verſiq; ad cœlum ac deos, *integram illi ſobolem, ac ſuperſtitem iniquorum* precarentur. Fuere qui *publici funeris pompam* requirerent, compararentq; *quæ in Druſum patrem Germanici honora, & magnifica Auguſtus feciſſet. ipſum quippè aſperrime hiemis Ticinum vſque progreſsum, neq; abſcedentem à corpore ſimul vrbem intraniſse: circũfuſas lecto Claudiorum Iuliorũq; imagines, defletũ in foro, laudatum pro roſtris: cuncta à maioribus reperta, aut quæ poſteri inuenerint, cumulata. At Germanico ne ſolitos quidẽ, & cuicumq; nobili debitos honores, contigiſse. ſanè corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: ſed tanto plura decora mox tribui par fuiſſe, quanto prima ſors negauiſset. non fratrẽ niſi vnius diei via, non patrũ ſaltem porta tenus obuium. vbi illa veterum inſtituta? propoſitam thoro effigiẽ, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes, & lacrymas, vel doloris imitamenta?* Gnarũ id Tiberio fuit: vtq; premeret vulgi ſermones, monuit edicto: *Multos illuſtrium Romanorũ ob Rempubl. obÿſse: neminem tam flagranti deſiderio celebratũ, idque & ſibi, & cunctis egregium, ſi modus adÿceretur. non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populoque, modicis domibus, aut ciuitatibus conueniſse recenti dolore luctum, & ex mærore ſolatia: ſed referendum iam animum ad firmitudinem, vt quondã diuus Iulius amiſsa vnica filia, vt D. Auguſtus ereptis nepotibus, abſtruſerint triſtitiam. Nil opus vetuſtioribus exemplis. quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amiſsas nobiles familias conſtanter tulerit. Principes mortales, Rempubl. æternam eſse. proin repeterent ſolennia: &* quia ludorum Megalenſium ſpectaculum ſuberat, *etiam voluptates reſumerent*. Tum exuto iuſtitio, reditum ad munia: & Druſus Illyrico ad exercitus profectus eſt, erectis omnium animis petendæ è Piſone vltionis: & crebro queſtu, *quod vagus interim per amœna Aſiæ, atque Achaiæ, adroganti, & ſubdola mora*

ſce-

ſcelerum probationes ſubuerteret. Nam vulgatum erat *miſſam*, vt dixi, *à Cn. Sentio famoſam veneficijs Martinam, ſubita morte Brundiſij extinctam. venenumque nodo crinium eius occultatum: nec vlla in corpore ſigna ſumpti exitij reperta*. At Piſo præmiſſo in vrbem filio, datiſque mandatis, per quæ principem molliret: ad Druſum pergit: quem haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiorem ſibi ſperabat. Tiberius quo integrum iudicium oſtentaret, exceptum comiter iuuenem, ſueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Druſus Piſoni, *ſi vera forent, quæ iacerentur, præcipuum in dolore ſuum locum* reſpondit; *ſed malle falſa, & inania, nec cuiquam mortẽ Germanici exitialem eſſe*. Hæc palam, & vitato omni ſecreto; neq, dubitabantur præſcripta ei à Tiberio, cum incallidus alioqui, & facilis iuuenta, ſenilibus tum artibus vteretur. Piſo Dalmatico mari tramiſſo, relictiſq; apud Anconam nauibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adſequitur legionem quæ è Pannonia in vrbem, dein præſidio Africæ ducebatur, eaque res agitata rumoribus, *vt in agmine, atque itinere crebro ſe militibus oſtentauiſſet*. ab Narnia vitandæ ſuſpicionis, an quia pauidis conſilia in incerto ſunt, Nare, ac mox Tiberi deuectus, auxit vulgi iras, quia nauem tumulo Cæſarum adpulerat: dieque, & ripa frequenti, magno clientium agmine, ipſe, feminarum comitatu Plãcina, & vultu alacres inceſſere. Fuit inter inritamenta inuidiæ domus foro imminens, feſto ornatu, conuiuiumque, & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Poſtera die Fulcinius Trio Piſonem apud conſules poſtulauit. contra Vitellius, ac Veranius, ceteriq; Germanicum comitati tendebant, *nullas eſſe partes Trioni, neq; ſe accuſatores, ſed rerum indices & teſtes mandata Germanici perlaturos*. Ille dimiſſa eius cauſſæ delatione, *vt priorem vitam accuſaret* obtinuit, petitumq; eſt à principe, *cognitionem exciperet*: quod ne reus quidem abnuebat, ſtudia populi, & patrum metuens: *contra Tiberium ſpernendis rumoribus validum, & conſcientia matris innexum eſſe: veraq; aut in deterius credita, iudice ab vno facilius diſcerni: odium & inuidiam apud multos valere*. Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipſe fama diſtraheretur, Igitur paucis familiarium adhibitis, mi-

nas accuſantium, & hinc preces audit, integramq; cauſsam ad ſenatum remittit. Atque interim Druſus rediens Illyrico, quamquam patres cenſuiſſent, *ob receptum Maraboduum, & res priore æſtate geſtas, vt ouans iniret*, prolato honore vrbem intrauit. Poſtquam reo T. *Arruntium*, *Fulcinium*, *Aſinium Gallum*, *Æſerninum Marcellum*, *Sex. Pompeium patronos* petenti, iiſque diuerſa excuſantibus, M. Lepidus, & L. Piſo, & Liueneius Regulus adfuere, arrecta omni ciuitate, *quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo, ſatin' cobiberet ac premeret ſenſus ſuos Tiberius, an promeret*, iis haud alias intentior populus, plus ſibi in principem occultæ vocis, aut ſuſpicacis ſilentij permiſit. Die ſenatus Cæſar orationem habuit meditato temperamento: *Patris ſui legatum, atque amicum Piſonem fuiſſe, adiutoremque Germanico datum à ſe, auctore ſenatu, rebus apud Orientem adminiſtrandis, illic contumacia, & certaminibus aſperaſſet iuuenem, exituq; eius lætatus eſſet; an ſcelere exſtinxiſſet, integris animis dijudicandum. Nam ſi legatus officij terminos, obſequium erga imperatorem exuit, eiuſdemque morte, & luctu meo lætatus eſt; odero, ſeponamque à domo mea, & priuatas inimicitias, non Principis vlciſcar: Sin facinus in cuiuſcumque mortalium nece vindicandum detegitur; vos verò, & liberos Germanici, & nos parentes iuſtis ſolatijs adficite. ſimulque illud reputate, turbide, & ſeditioſe tractauerit exercitus Piſo: quæſita ſint per ambitionem ſtudia militum; armis repetita prouincia: an falſa hæc in maius vulgauerint accuſatores. quorum ego nimijs ſtudijs iure ſuccenſeo. Nam quo pertinuit nudare corpus, & contrectandum vulgi oculis permittere differrique etiam per externos, tamquam veneno interceptus eſſet, ſi incerta adhuc iſta, & ſcrutanda ſunt? Defleo equidem filium meum, ſemperque deflebo: ſed neq; reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius ſubleuari, aut ſi qua fuit iniquitas Germanici coargui poſſit: voſq; oro, ne, quia dolori meo cauſſa connexa eſt, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus ſanguis, aut fides ſua patronos dedit, quantum quiſque eloquentia, & cura valet, iuuate periclitantem: ad eundem laborem, eandem conſtantiam accuſatores hortor. Id ſolum Germanico ſuper leges præſtiterimus, quod in curia*

potiùs quam in foro, apud ſenatum, quam apud iudices, de morte eius anquiritur, ceteri pari modeſtia tractentur. nemo Druſi lacrymas, nemo mæſtitiam meam ſpectet, nec ſi qua in nos aduerſa finguntur. Exin *biduum criminibus obijciendis* ſtatuitur, *vtq; ſex dierum ſpatio interiecto, reus per triduum defẽderetur.* Tum Fulcinius vetera, & inania orditur; *ambitioſè, auareq; habitam Hiſpaniam*, quod neque conuictum noxæ reo, ſi recentia purgaret; neq; defẽſum abſolutioni erat, ſi teneretur maioribus flagitijs. Poſt quem Seruæus, & Veranius, & Vitellius conſimili ſtudio, ſed multa eloquentia Vitellius, obiecere; *odio Germanici, & rerum nouarum ſtudio, Piſonem vulgus militum per licentiam, & ſociorum iniurias eo vſque corrupiſſe, vt* parens legionum *à deterrimis appellaretur: contra, in optimum quemque, maximè in comites & amicos Germanici, ſæuiſſe: poſtremo ipſum deuotionibus, & veneno peremiſſe: ſacra hinc, & immolationes neſandas ipſius atque Plancinæ: petitam armis Remp. vtque reus agi poſſet, acie victum.* Defenſio in ceteris trepidauit. nam neque ambitionem militarem, neque prouinciam peſſimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem aduerſum imperatorem inficiari poterat. ſolum veneni crimen viſus eſt diluiſſe. quod ne accuſatores quidem ſatis firmabant, *in conuiuio Germanici, cum ſuper eum Piſo diſcumberet, infectos manibus eius cibos* arguentes, quippè abſurdum videbatur, inter aliena ſeruitia, & tot adſtantium viſu, ipſo Germanico coram id auſum, offerebatque familiam reus, & miniſtros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diuerſa implacabiles erant: Cæſar ob bellum prouinciæ inlatum; Senatus, numquam ſatis credito, ſine fraude Germanicum interijſſe. * *ſcripſiſſent* expoſtulantes: quod haud minus Tiberius quam Piſo abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur: *non temperaturos manibus, ſi patrum ſententias euaſiſſet.* effigieſque Piſonis traxerant in Gemonias, ac diuellebant, ni iuſſu principis protectæ repoſitæque forent. Igitur inditus lecticæ, & è tribuno prætoriæ cohortis deductus eſt: vario rumore, cuſtos ſalutis, an mortis exactor ſequeretur. Eadem Plancinæ inuidia, maior gratia: eoque ambiguum habebatur quantum Cæſari in eam liceret, atque

ipſa, donec mediæ Piſoni ſpes, *ſociam ſe cuiuſcūq; fortunæ, & ſi ita ferret, comitē exitÿ* promittebat. Vt ſecretis Auguſtę precibus veniā obtinuit, paulatim ſegregari à marito, diuidere defēſionē cępit. quod reus poſtquā ſibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortātibus filiis durat mētem, ſenatūq; rurſum ingreditur: redintegratamq; accuſationem, infenſas patrum voces, aduerſa, & ſæua cuncta perpeſſus, nullo magis exterritus eſt, quam quod Tiberium ſine miſeratione, ſine ira, obſtinatum clauſumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. relatus domum, tamquam defenſionem in poſterum meditaretur, pauca conſcribit, obſignatque & liberto tradit. Tum ſolita curando corpori exſequitur, dein multam poſt noctem, egreſſa cubiculo vxore, *operiri fores* iuſſit: & cœpta luce, perfoſſo iugulo, iacente humi gladio, repertus eſt. Audire me memini ex ſenioribus, viſum ſæpius inter manus Piſonis libellum, quem ipſe non vulgauerit, ſed amicos eius dictitauiſſe *literas Tiberÿ, & mandata in Germanicum cōtinere: ac deſtinatum promere apud patres, principemq; arguere, ni eluſus a Seiano per vana promiſſa foret; nec illum ſponte exſtinctum, verum immiſſo percuſſore*. quorū neutrum adſeuerauerim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui noſtram ad iuuentam durauerunt. Cæſar flexo in mæſtitiam ore, *ſuam inuidiam tali morte quæſitā*, apud ſenatum, * crebriſque interrogationibus exquirit *qualem Piſo diem ſupremum, noctemq; exegiſſet*. Atque illo pleraque ſapienter, quædam inconſultius reſpondente, recitat codicillos à Piſone in hunc ferme modum compoſitos: *Conſpiratione inimicorum, & inuidia falſi criminis oppreſſus, quatenus veritati, & innocentiæ meæ nuſquā locus eſt: deos immortales teſtor vixiſſe me Cæſar cū fide aduersū te, neq; alia in matrē tuā pietate: voſq; oro liberis meis conſulatis ex quibus Cn. Piſo qualicūque fortunæ meæ nō eſt adiūctus, cū omne hoc tēpus in vrbe egerit: M. Piſo repetere Syriam dehortatus eſt. atq; vtinam ego potius filio iuueni, quā ille patri ſeni ceſſiſſet! eo impenſius precor, ne meæ prauitatis pœnas innoxius luat. Per 5. & 40. annorum obſequium, per collegium conſulatus quondam D. Auguſto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam poſt hæc rogaturus, ſalutē infelicis filÿ rogo.* De Plancina nihil addidit, Poſt quę
Ti-

Tiberius adoleſcentem crimine ciuilis belli purgauit: *patris quippe iuſſa, nec potuiſſe filium detrectare:* ſimul *nobilitatem domus;* etiam *ipſius, quoquo modo meriti, grauem caſum* miſeratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio diſſeruit, *matris preces* obtendens: in quam optimi cuiuſque ſecreti queſtus magis ardeſcebant: *Id ergo fas auiæ interfectricem nepotis adſpicere, adloqui, eripere ſenatui? quod pro omnibus ciuibus leges obtineant, vni Germanico non contigiſſe! Vitellij & Veranij voce defletum Cæſarem: ab imperatore & Auguſta defenſam Plancinam! proinde venena, & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque auiam ac patruum ſanguine miſerrimæ domus exſatiaret.* Biduum ſuper hæc imagine cognitionis abſumptum; vrgente Tiberio liberos Piſonis, *matrem vti tuerentur.* Et cum accuſatores ac teſtes certatim perorarent, reſpondente nullo, miſeratio quam inuidia augebatur. Primus ſententiam rogatus Aurelius Cotta conſul (nam referente Cæſare magiſtratus eo etiam munere fungebantur) *nomen Piſonis radendum faſtis* cenſuit; *partem bonorum publicandam; pars vt Cn. Piſoni filio concederetur, iſque prænomen mutaret. M. Piſo exuta dignitate, & accepto quinquagies ſeſtertio, in decem annos relegaretur, conceſſa Plancinæ incolumitate ob preces Auguſtæ.* Multa ex ea ſententia mitigata ſunt à principe: *ne nomen Piſonis faſtis eximeretur, quando M. Antonij qui bellum patriæ feciſſet, Iuli Antonij qui domum Auguſti violaſſet, manerent.* & M. Piſonem ignominiæ exemit, conceſſitque ei paterna bona; ſatis firmus, vt ſæpe memoraui, aduerſum pecuniam; & tum pudore abſolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem cum Valerius Meſſallinus *ſignum aureum in æde Martis Vltoris,* Cæcina Seuerus *aram Vltioni ſtatuendam* cenſuiſſent, prohibuit: *ob externas ea victorias ſacrari* dictitans; *domeſtica mala triſtitia operienda.* Addiderat Meſſallinus, *Tiberio, & Auguſtæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Druſoq;, ob vindictam Germanici grates agendas,* omiſeratque Claudij mentionem, & Meſſallinum quidem L. Aſprenas ſenatu coram percunctatus eſt, *an prudens præteriſſet?* ac tum demum nomen Claudij adſcriptum eſt. Mihi, quanto plura recentium, ſeu veterum reuoluo, tanto magis ludibria

bria rerum mortalium cunctis in negotijs obuerſantur. quippe fama, ſpe, veneratione potius omnes deſtinabantur imperio, quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. Paucis poſt diebus Cæſar auctor ſenatui fuit, *Vitellio, atque Veranio, & Seruæo ſacerdotia tribuendi*. Fulcinio *ſuffragium ad honores* pollicitus, monuit; *ne facundiam violentia præcipitaret*. Is finis fuit vlciſcenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam ſecutis temporibus vario rumore iactata. adeo maxima quæque ambigua ſunt, dum alij quoquo modo audita pro compertis habent; alij vera in contrarium vertunt, & gliſcit vtrumque poſteritate. At Druſus vrbe egreſſus repetendis auſpicijs, mox ouans introijt. paucoſque poſt dies Vipſania mater eius exceſſit, vna omnium Agrippæ liberorum miti obitu, nam ceteros manifeſtum ferro, vel creditum eſt, veneno, aut fame exſtinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æſtate pulſum à Camillo memoraui, bellum in Africa renouat, vagis primũ populationibus, & ob pernicitatem inultis: dein vicos exſcindere; trahere graues prædas: poſtremo haud procul Pagyda flumine cohortem Romanam circumſedit. Præerat caſtello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obſidionem flagitij ratus. Is cohortatus milites *vt copiam pugnæ in aperto facerent*, aciem pro caſtris inſtruit. Primoque impetu pulſa cohorte, promptus inter tela occurſat fugientibus, increpat ſigniferos, *quod inconditis aut deſertoribus miles Romanus terga daret*. ſimul excepta vulnera, & quamquam transfoſſo oculo, aduerſum os in hoſtem intendit; neque prœlium omiſit, donec deſertus ſuis caderet. Quæ poſtquam L. Apronio (nam Camillo ſucceſſerat) comperta; magis dedecore ſuorum, quam gloria hoſtis anxius, raro ea tempeſtate, & è vetere memoria facinore, decumum quemque ignominioſæ cohortis ſorte ductos, fuſte necat. Tantumque ſeueritate profectum, vt vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, eaſdem Tacfarinatis copias, præſidiũ, cui Thala nomen, adgreſſas fuderint; quo prœlio Rufus Heluius gregarius miles ſeruati ciuis decus retulit; donatuſque eſt ab Apronio torquibus & haſta: Cæſar addidit ciuicam coronam, *quod non eam*

quo-

quoque Apronius iure proconſulis tribuiſſet, queſtus magis, quam offenſus. Sed Tacfarinas perculſis Numidis,& obſidia aſpernātibus, ſpargit bellum, vbi inſtaretur,cedens,ac rurſum in terga remeans; & dum ea ratio barbaro fuit, inritum feſſumque Romanum impune ludificabatur: poſtquam deflexit ad maritimos locos; inligatus præda,ſtatiuis caſtris adhærebat. miſſu patris Apronius Cæſianus cum equite & cohortibus auxiliarijs, quis velociſſimos legionum addiderat, proſperam aduerſum Numidas pugnam facit,pellitque in deſerta. At Romæ Lepida, cui ſuper Æmiliorum decus L. Sulla,ac Cn. Pompeius proaui erant, defertur, *ſimulauiſſe partum ex P. Quirinio diuite atque orbo*,adijcebantur *adulteria,venena*; *quæſitumq;per Chaldæos in domum Cæſaris*, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinus poſt dictum repudium adhuc infenſus, quamuis infami ac nocenti miſerationem addiderat. Haud facile quis diſpexerit illa in cognitione mentem Principis; adeo vertit ac miſcuit iræ & clementiæ ſigna; deprecatus primo ſenatum, *ne maieſtatis crimina tractarētur*:mox M.Seruilium è conſularibus, alioſque teſtes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat. idemq; ſeruos Lepidæ,cum militari cuſtodia haberentur, tranſtulit ad conſules; ireque per tormenta interrogari paſſus eſt de his quæ ad domum ſuam pertinerent. Exemit etiam Druſum conſulem deſignatum dicendæ primo loco ſententiæ. quod alij ciuile rebantur; *ne ceteris adſentiendi neceſſitas fieret*: quidam ad ſæuitiam trahebant.*neque enim ceſſurum niſi damnandi officio*. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem interuenerant, theatrum cum claris fęminis ingreſſa, lamentatione flebili *maiores ſuos* ciens, *ipſumque Pompeium*, cuius ea monimenta & adſtantes imagines viſebantur, tantum miſericordiæ permouit, vt effuſi in lacrymas *ſæua & deteſtanda Quirinio* clamitarent,*cuius ſenectæ atque orbitati & obſcuriſſimæ domui,deſtinata quondam vxor L.Cæſari,ac diuo Auguſto nurus,dederetur*.dein tormentis ſeruorum patefacta ſunt flagitia,itumque in ſententiam Rubellij Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. huic Druſus adſenſit, quamquam alij mitius cenſuiſſent,mox Scauro,qui filiam ex ea genuerat,datum,ne bona publicarentur. Tum demum aperuit

Ti-

Tiberius, *compertũ ſibi etiam ex P. Quirinij ſeruis, veneno eum à Lepida petitum.* Inluſtrium domum aduerſa (etenim haud multum diſtanti tempore Calpurnij Piſonem, Æmilij Lepidam amiſerant) ſolatio adfecit D. Silanus Iuniæ familiæ redditus. caſum eius paucis repetam; Vt valida diuo Auguſto in Rempublic. fortuna; ita domi improſpera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas vrbe depulit, adulteroſque earum morte aut fuga puniuit. nam culpam inter viros ac fęminas vulgatam, graui nomine *læſarum religionum*, ac *violatæ maieſtatis* appellando, clementiam maiorum ſuaſque ipſe leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, ſimul cętera illius ætatis memorabo, ſi effectis in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Auguſti adulter, quamquam non vltra foret ſæuitum, quam vt amicitia Cæſaris prohiberetur; exſilium ſibi demonſtrari intellexit: nec niſi Tiberio imperitante deprecari Senatum ac Principem auſus eſt, M. Silani fratris potentia, qui per inſignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram reſpondit, *ſe quoque lætari, quod frater eius è peregrinatione longinqua reuertiſſet. idq; iure licitum, quia non ſenatuſconſulto, non lege pulſus foret. ſibi tamen aduerſus eum integras parentis ſui offenſiones: neq; reditu Silani, diſſoluta quæ Auguſtus voluiſſet.* Fuit poſthac in vrbe, neque honores adeptus eſt. Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam ſenior Auguſtus poſt Iulias rogationes incitandis cælibum pœnis, & augendo ærario ſanxerat: nec ideo coniugia & educationes liberum frequentabantur, præualida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliſcebat. cum omnis domus delatorum interpretationibus ſubuerterentur: vtque antehac flagitijs, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet vt de principijs iuris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum peruentum ſit, altius diſſeram. Vetuſtiſſimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coercitionibus agebant: neque præmijs opus erat, cum honeſta ſuopte ingenio peterentur; & vbi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At poſtquam exui æqualitas, & pro mo-

modeſtia ac pudore, ambitio & vis incedebat; prouenere dominationes: multoſque apud populos æternum manſere. Quidam ſtatim, aut poſtquam Regum pertæſum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum animis ſimplices erant: maximeque fama celebrauit Cretenſium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Athenienſibus quæſitiores iam & plures Solon perſcripſit. Nobis Romulus vt libitum, imperitauerat: dein Numa religionibus & diuino iure populum deuinxit; repertaque quædam à Tullo & Anco: ſed præcipuus Seruius Tullius ſanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent. Pulſo Tarquinio, aduerſum patrum factiones multa populus parauit tuendæ libertatis, & firmandæ concordiæ: creatique decemuiri, & accitis quæ vſquam egregia, compoſitæ duodecim tabulæ, finis æqui iuris. nam ſecutæ leges, etſi aliquando in maleficos ex delicto, ſæpius tamen diſſenſione ordinum, & apiſcendi inlicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob praua, per vim latæ ſunt. Hinc Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor nomine ſenatus Druſus; corrupti ſpe, aut inluſi per interceſſionem ſocij. Ac ne bello quidem Italico, mox ciuili omiſſum, quin multa & diuerſa ſciſcerentur; donec L. Sulla dictator abolitis vel conuerſis prioribus, cum plura addidiſſet, otium ei rei haud in longum parauit; ſtatim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo poſt Tribunis reddita licentia quoquò vellent populum agitandi. Iamque non modo in commune, ſed in ſingulos homines latæ quæſtiones: & corruptiſſima Repub. plurimæ leges. Tum Cn. Pompeius tertium conſul, corrigendis moribus delectus, & grauior remedijs quam delicta erant, ſuarumque legum auctor idem ac ſubuerſor, quæ armis tuebatur armis amiſit. Exin continua per viginti annos diſcordia, non mos, non ius; deterrima quæque impune; ac multa honeſta exitio fuere. Sexto demum conſulatu Cæſar Auguſtus, potentiæ ſecurus, quæ triumuiratu iuſſerat aboleuit; deditque iura, quis pace & principe vteremur. acriora ex eo vincla, inditi cuſtodes, & lege Papia Poppæa præmijs inducti, vt ſi * à priuilegijs parentum ceſſaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. ſed altius penetrabant; vrbemque, &

Ita-

Italiam, & quod vſquam ciuium, corripuerant, multorumque exciſi ſtatus: & terror omnibus intentabatur; ni Tiberius ſtatuendo remedio, quinque conſulariũ, quinque è prætorijs, totidem è cetero ſenatu ſorte duxiſſet; apud quos exſoluti pleriq; legis nexus modicum in præſens leuamentum fuere. Per idem tempus Neronem è liberis Germanici iam ingreſſum iuuentam, commendauit patribus; *vtq; munere capeſſendi vigintiviratus ſolueretur, & quinquennio maturis quam per leges Quæſituram peteret*, non ſine inriſu audientium poſtulauit, prætendebat *ſibi atque fratri decreta eadem, petente Auguſto*, ſed neque tum fuiſſe dubitauerim, qui eiuſmodi preces occulti inluderent, ac tamen initia faſtigij Cæſaribus erant: magiſque in oculis vetus mos, & priuignis cum vitrico leuior neceſſitudo, quam auo aduerſum nepotem. Additur pontificatus, & quo primum die forum ingreſſus eſt, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici ſtirpem iam puberem adſpiciebat. Auctum dehinc gaudium, nuptijs Neronis & Iuliæ Druſi filiæ. Vtque hæc ſecundo rumore, ita aduerſis animis acceptum, quod filio Claudij ſocer Seianus deſtinaretur. polluiſſe nobilitatem familiæ videbantur, ſuſpectumque iam nimiæ ſpei Seianum vltro extuliſſe. Fine anni conceſſere vita inſignes viri, L. Voluſius & Salluſtius Criſpus. Voluſio vetus familia, neque tamen præturam egreſſa: ipſe cõſulatum intulit, cenſoria etiam poteſtate legendis equitum decurijs functus, opumq; quis domus illa immenſum viguit, primus adcumulator. Criſpum equeſtri ortum loco, C. Salluſtius, rerum Romanarum florentiſſimus auctor, ſororis nepotem in nomen adſciuit. atque ille, quamquam prompto ad capeſſendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, ſine dignitate ſenatoria multos triumphalium conſulariumque potentia anteijt. diuerſus à veterum inſtituto, per cultum & munditias; copiaque & affluentia luxu propior: ſuberat tamen vigor animi, ingentibus negotij par; eo acrior, quo ſomnum & inertiam magis oſtentabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus; mox præcipuus cui ſecreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Poſtumi Agrippæ conſcius, ætate prouecta ſpeciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque & Mæcenati

acci-

acciderat; fato potentiæ raro ſempiternæ: an ſatias capit, aut illos cum omnia tribuerunt; aut hos, cum iam nihil reliquum eſt quod cupiant. Sequitur Tiberij quartus, Druſi ſecundus conſulatus, patris atq; filij collegio inſignis. nam biennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Eius anni principio Tiberius, quaſi firmandæ valetudini, in Campaniam conceſſit: longam & continuam abſentiam paulatim meditans; ſiue vt amoto patre Druſus munia conſulatus ſolus impleret. Ac forte parua res magnum ad certamen progreſſa, præbuit iuueni materiam adipiſcendi fauoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sulla nobili iuuene queſtus eſt apud ſenatũ, *quod ſibi inter ſpectacula gladiatorum, loco non deceſsiſſet*. pro Corbulone ætas, patrius mos, ſtudia ſeniorum erant: contra Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, alijq; Sullæ propinqui nitebantur. certabant orationibus, & memorabantur *exempla maiorũ, qui iuuentutis inreuerentiã grauibus decretis notauiſſent*. donec Druſus apta temperandis animis diſſeruit; & ſatisfactum Corbuloni per Mamercũ, qui patruus ſimul ac vitricus Sullæ, & oratorum ea ætate vberrimus erat. Idẽ Corbulo *plurima per Italiam itinera, fraude mancipum & incuria magiſtratuum interrupta & imperuia* clamitando, exſecutionem eius negotij libens ſuſcepit: quod haud perinde publice vſui habitum, quam exitioſum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus & haſta ſæuiebat. Neque multo poſt miſſis ad ſenatum litteris Tiberius *motam rurſum Africã incurſu Tacfarinatis* docuit; *iudicioque patrum deligendum proconſulem, gnarum militiæ, corpore validum, & bello ſuffecturum*. quod initium Sex. Pompeius agitandi aduerſus M. Lepidum odij nactus, *vt ſocordem, inopem, & maioribus ſuis dedecorum, eoque etiam Aſiæ ſorte depellendum*, incuſauit; aduerſo ſenatu, qui *Lepidum mitem magis quam ignauum; paternas ei anguſtias & nobilitatem ſine probro actam, honori quam ignominiæ habendam* ducebat. Igitur miſſus in Aſiam. Et *de Africa* decretum *vt Cæſar legeret, cui mandata foret*. Inter quæ Seuerus Cæcina cenſuit; *ne quem magiſtratum, cui prouincia obueniſſet, vxor comitaretur*: multum ante repetito, *concordem ſibi coniugem, & ſex partus enixam*

eque

ſeque quæ in publicum ſtatueret domi ſeruauiſſe; cohibita intra Italiam, quamquam ipſe pluris per prouincias quadraginta ſtipendia expleuiſſet. Haud enim fruſtra placitum olim, ne fæminæ in ſocios aut gentes externas traherentur. ineſſe mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad ſimilitudinem barbari inceſſus conuertant. Non imbecillum tantum, & imparem laboribus ſexum; ſed ſi licentia adſit, ſæuum, ambitioſum, poteſtatis auidum: incedere inter milites, habere ad manum centuriones: præſediſſe nuper fæminam exercitio cohortium, decurſu legionum, Cogitarent ipſi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura vxoribus obiectari: his ſtatim adhæreſcere deterrimum quemq; prouincialium: ab his negotia ſuſcipi, tranſigi: duorum egreſſus coli, duo eſſe prætoria; peruicacibus magis & impotentibus mulierum iuſſis, quæ Oppijs quondam, alijſque legibus conſtrictæ, nunc vinclis exſolutis, domos, fora, iam & exercitus regerent. Paucorum hæc adſenſu audita; plures obturbabant, *neque relatum de negotio; neque Cæcinam dignum tantæ rei cenſorem.* mox Valerius Meſſalinus, cui parens Meſſalla, ineratque imago paternæ facundiæ, reſpondit: *Multa duritie veterum melius & lætius mutata. neque enim vt olim, obſideri vrbem bellis, aut prouincias hoſtiles eſſe. & pauca fæminarum neceſſitatibus concedi, quæ ne coniugum quidem penates, adeo ſocios non onerent; cetera promiſcua cum marito, nec vllum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda: ſed reuertentibus poſt laborem, quod honeſtius quam vxorium leuamentum? At quaſdam in ambitionem aut auaritiam prolapſas. Quid ipſorum magiſtratuum, nonne pleroſque varijs libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in prouinciam mitti. corruptos ſæpe prauitatibus vxorum maritos: num ergo omnes cælibes integros? placuiſſe quondam Oppias leges, ſic temporibus Reipublic. poſtulantibus: remiſſum aliquid poſtea, & mitigatum, quia expedierit. Fruſtra noſtram ignauiam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, ſi fæmina modum excedat. porro ob vnius aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis conſortia rerum ſecundarum aduerſarumque. Simul ſexum natura inualidum deſeri, & exponi ſuo luxu, cupidinibus alienis, vix præſenti cu-*

ſto-

ſtodia manere inlæſa coniugia: quid fore: ſi per plures annos in modum diſcidij oblitterentur? Sic obuiam irent ijs quæ alibi peccarentur, vt flagitiorum vrbis meminiſſent. Addidit pauca Druſus de matrimonio ſuo. *nam principibus adeunda ſæpius longinqua imperij. Quotiens diuum Auguſtum in Occidentem atque Orientem meauiſſe comite Liuia? ſe quoque in Illyricum profectum; & ſi ita conducat, alias ad gentes iturum, haud ſemper æquo animo, ſi ab vxore cariſsima, & tot communium liberorum parente diuelleretur.* Sic Cæcinæ ſententiæ eluſa. Et proximi ſenatus die, Tiberius per litteras caſtigatis oblique patribus, *quod cuncta curarum ad principem reijcerent*, Manium Lepidum & Iunium Blæſum nominauit; ex quis proconſul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excuſante ſe Lepido, cum *valetudinem corporis, ætatem liberum, nubilem filiam* obtenderet: intelligereturque etiam quod ſilebat, auunculum eſſe Seiani Blęſum, atque eo præualidum. Reſpondit Blæſus ſpecie recuſantis, ſed neque eadem adſeueratione; & conſenſu adulantium auditus eſt. Exin promptum quod multorum intimis queſtibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra, & inuidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæſaris; libertique etiam ac ſerui, patrono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, vltro metuebantur. Igitur C. Ceſtius ſenator diſſeruit; *Principes quidem inſtar deorum eſſe: ſed neq; à dijs niſi iuſtas ſupplicum preces audiri, neq; quemquam in Capitolium aliaue vrbis templa perfugere, vt eo ſubſidio ad flagitia vtatur. Abolitas leges, & funditus verſas, vbi in foro, in limine curiæ, ab Annia Rufilla, quam fraudis ſub iudice damnauiſſet, probra ſibi & minæ intendantur: neq; ipſe audeat ius experiri, ob effigiem imperatoris oppoſitam.* Haud diſſimilia alij, & quidam atrociora circumſtrepebant; precabanturque Druſum, *daret vltionis exemplum:* donec accitam conuictamque attineri publica cuſtodia iuſſit. Et Conſidius Æquus, & Cœlius Curſor equites Rom. quod fictis maieſtatis criminibus Magium Cæcilianum prætorem petiuiſſent, auctore principe, ac decreto ſenatus puniti. Vtrumque in laudem Druſi trahebatur: *ab eo, in vrbe inter cœtus & ſermones hominum obuerſante, ſecreta patris miti-*

gari,

gari. neque luxus in iuuene adeò diſplicebat. *huc potius intenderet, diem editionibus, noctem conuiuijs traheret, quā ſolus & nullis voluptatibus auocatus, maſtam vigilantiam, & malas curas exerceret*. Non enim Tiberius, non accuſatores fatiſcebat; Et Ancharius Priſcus Cæſium Cordum proconſulem Cretæ poſtulauerat repetundis; addito maieſtatis crimine, quod tum omnium accuſationum complementum erat. Cæſar Antiſtium Veterem è primoribus Macedoniæ abſolutum adulterij, increpitis iudicibus, ad dicendam maieſtatis cauſſam retraxit, vt turbidum, & Rheſcuporidis conſilijs permixtum, qua tempeſtate Cotye fratre interfecto, bellum aduerſus nos voluerant. Igitur *aqua & igni interdictum reo, adpoſitumque, vt teneretur inſula, neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna*. Nam Thracia diuiſo imperio in Rhœmetalcen & liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, inſolentia noſtri diſcors agebat; neque minus Rhœmetalcen quam Trebellienum incuſans, popularium iniurias inultas ſinere. Cœlaletæ, Odruſæque, & alij, validæ nationes, arma cepere, ducibus diuerſis & paribus inter ſe per ignobilitatem; quæ cauſſa fuit, ne in bellum atrox coaleſcerent. pars turbant præſentia, alij montem Hæmum tranſgrediuntur, vt remotos populos concirent: plurimi ac maxime compoſiti regem, vrbemque Philippopolim à Macedone Philippo ſitam, circumſidunt. Quæ vbi cognita P. Velleio, (is proximum exercitum præſidebat) alarios equites ad leues cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut adſumendis auxilijs vagabantur. Ipſe robur peditum, ad exſoluendum obſidium ducit. Simulque cuncta proſpere acta, cæſis populatoribus, & diſſenſione orta apud obſidentes, regiſque opportuna eruptione, & aduentu legionis. neque aciem aut prœlium dici decuerit, in quo ſemermes ac palantes trucidati ſunt, ſine noſtro ſanguine. Eodem anno Galliarum ciuitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptauere: cuius exſtimulator acerrimus inter Treueros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrouir. nobilitas ambobus, & maiorum bona facta, eoque Romana ciuitas olim data, cum id rarum, nec niſi virtuti pretium eſſet. Ii ſecretis conloquis, fe-

ro-

rociſſimo quoque adſumpto, aut quibus ob egeſtatem, ac metum ex flagitijs maxima peccandi neceſſitudo, componunt: Florus Belgas, Sacrouir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus ſeditioſa diſſerebant, *de continuatione tributorum, grauitate fænoris, ſæuitia ac ſuperbia præſidentium, & diſcordare militem, audito Germanici exitio, egregium reſumendæ libertati tempus, ſi ipſi florentes, quam inops Italia, quam imbellis vrbana plebes, nihil validum in exercitibus, niſi quod externum, cogitarent*. Haud ferme vlla ciuitas intacta ſeminibus eius motus fuit: ſed erupere primi Andecaui, ac Turonij: quorum Andecauos Acilius Auiola legatus, excita cohorte quæ Lugduni præſidium agitabat, coercuit. Turonij legionario milite, quem Viſellius Varro inferioris Germaniæ legatus miſerat, oppreſſi, eodem Auiola duce, & quibuſdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo diſſimularent defectionem, magiſque in tempore efferrent. ſpectatus & Sacrouir intecto capite pugnam pro Romanis ciens, *oſtentandæ*, vt ferebat, *virtutis*: ſed captiui, *ne inceſſeretur telis, adgnoſcendum ſe præbuiſſe*, arguebant. Conſultus ſuper eo Tiberius, aſpernatus eſt indicium, aluitque dubitatione bellum. Interim Florus inſiſtere deſtinatis, pellicere alam equitum, quæ conſcripta Treueris, militia diſciplinaque noſtra habebatur, vt cæſis negotiatoribus Romanis bellum inciperet: paucique equitum corrupti; plures in officio manſere. Aliud vulgus obæratorum aut clientium arma cepit: petebantque ſaltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones vtroque ab exercitu, quas Viſellius & C. Silius aduerſis itineribus obiecerant, arcuerunt. Præmiſſuſque cum delecta manu Iulius Indus è ciuitate eadem, diſcors Floro, & ob id nauandæ operæ auidior, inconditam multitudinem adhuc diſiecit. Florus incertis latebris victores fruſtratus, poſtremo viſis militibus qui effugia inſederant, ſua manu cecidit. Iſque Treuerici tumultus finis. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto ciuitas opulentior, & comprimendi procul præſidium. Auguſtodunum caput gentis, armatis cohortibus Sacrouir occupauerat, nobiliſſimam Galliarum ſobolem, liberalibus ſtudijs ibi operatam, vt eo pignore parentes propin-

quoſ-

quoſque eorum adiungeret, ſimul arma occulte fabricata iuuentuti diſpertit. Quadraginta millia fuere, quinta ſui parte legionarijs armis; ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela ſunt. adduntur è ſeruitijs gladiaturæ deſtinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen (*Crupellarios* vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hæ copiæ vicinarum ciuitatum, vt nondum aperta conſenſione, ita viritim promptis ſtudijs; & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, vtroque bellum ſibi poſcente: mox Varro inualidus ſenecta, vigenti Silio conceſſit. At Romæ *non Treueros modo, & Aeduos, ſed quatuor & ſexaginta Galliarum ciuitates deſciuiſſe; adſumptos in ſocietatem Germanos, dubias Hiſpanias*, cuncta (vt mos famæ) in maius credita. optimus quiſque Reipub. cura mærebat; multi odio præſentium, & cupidine mutationis, ſuis quoque periculis lætabantur: increpabantque Tiberium, *quod in tanto rerum motu libellis accuſatorum inſumeret operam. An Iulium Sacrouirum maieſtatis crimine reum in ſenatu fore? extitiſſe tandem viros, qui cruentas epiſtolas armis cohiberent, miſeram pacem vel bello bene mutari*. Tanto impenſius in ſecuritatem compoſitus, neque loco, neque vultu mutato, ſed vt ſolitum, per illos dies egit: altitudine animi; an compererat modica eſſe, & vulgatis leuiora. Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmiſſa auxiliari manu, vaſtat Sequanorum pagos, qui finium extremi & Aeduis contermini, ſocijque in armis erant. Mox Auguſtodunum petit propero agmine, certantibus inter ſe ſigniferis, fremente etiam gregario milite; *ne ſuetam requiem, ne ſpatia noctium opperiretur; viderent modo aduerſos, & adſpicerentur: id ſatis ad victoriam*. Duodecimum apud lapidem, Sacrouir, copiæque patentibus locis apparuere. in fronte ſtatuerat ferratos; in cornibus cohortes; à tergo ſemermos. Ipſe inter primores equo inſigni adire, memorare *veteres Gallorum glorias, quæque Romanis aduerſa intuliſſent: quam decora victoribus libertas: quanto intolerantior ſeruitus iterum victis*: Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies; inconditique ac malitiæ neſcij opidani, neque oculis, neque auribus ſatis com-

competebant. contra Silius, etſi præſumpta ſpes hortandi cauſſas exemerat, clamitabat tamen: *Pudendum ipſis, quod Germaniarum victores aduerſum Gallos, tanquam in hoſtem ducerentur. vna nuper cohors rebellem Turonium, vna ala Treuerum, paucæ huius ipſius exercitus turmæ profligauere Sequanos. quanto pecunia dites, & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Aeduos, euincite, & fugientibus conſulite.* Ingens ad ea clamor: & circumfudit eques; frontemque pedites inuaſere, nec cunctatum apud latera. paulum moræ attulere ferrati, reſtantibus laminis aduerſum pila & gladios: ſed miles correptis ſecuribus & dolabris, vt ſi murum perrumperet, cædere tegmina & corpora. quidam trudibus aut furcis, inertem molem proſternere; iacenteſque nullo ad reſurgendum niſu, quaſi exanimes linquebantur. Sacrouir primo Auguſtodunum, dein metu deditionis in villam propinquam cum fidiſſimis pergit. Illic ſua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. incenſa ſuper villa, omnes cremauit. Tum demum Tiberius ortum patratumq; bellum ſenatui ſcripſit: neque dempſit, aut addidit vero; ſed *fide ac virtute legatos, ſe conſilijs ſuperfuiſſe.* ſimul cauſſas, cur non ipſe, non Druſus profecti ad id bellum forent, adiunxit; *magnitudinem imperij* extollens; *neque decorum principibus, ſi vna alteraue ciuitas turbet, omiſſa vrbe, vnde in omnia regimen. nunc quia non metu ducatur, iturum vt præſentia ſpectaret, componeretque.* Decreuere patres vota pro reditu eius, ſupplicationeſque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, abſurdam in adulationem progreſſus, cenſuit *ut ouans è Campania urbem introiret.* Igitur ſecutæ Cæſaris litteræ, quibus *ſe non tam uacuum gloria prædicabat, ut poſt ferociſſimas gentes perdomitas, tot receptos in iuuenta aut ſpretos triumphos, iam ſenior peregrinationis ſuburbanæ inane præmium peteret.* Sub idem tempus, *vt mors Sulpicij Quirinij publicis exſequijs frequentaretur,* petiuit a ſenatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium: ſed impiger militiæ, & acribus miniſterijs conſulatum ſub Diuo Auguſto; mox expugnatis per Ciliciam Homonadenſium caſtellis, inſignia triumphi adeptus;

datuſque rector C. Cæſari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat. quod tunc patefecit in ſenatu: laudatis in ſe officiis, & incuſato *M. Lollio*, quem *auctorem C. Cæſari prauitatis & diſcordiarum* arguebat, ſed cæteris haud læta memoria Quirinij erat, ob intenta, vt memoraui, Lepidæ pericula, ſordidamque & præpotentem ſenectam. Fine anni C. Lutorium Priſcum equitem Romanum, poſt celebre carmen, quo Germanici ſuprema defleuerat, pecunia donatum à Cæſare, corripuit delator; obiectans *ægro Druſo compoſuiſſe, quod, ſi exſtinctus foret, maiore præmio vulgaretur*. Id C. Lutorius in domo P. Petronij, ſocru eius Vitellia coram, multiſque inluſtribus fœminis, per vaniloquentiam legerat. Vt delator extitit, cęteris ad dicendum teſtimonium exterritis, ſola Vitellia *nihil ſe audiuiſſe* adſeuerauit. ſed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. ſententiaque Harterij Agrippæ conſulis deſignati indictum reo vltimum ſupplicium. Contra Manius Lepidus in hunc modum exorſus eſt. *Si P. C. vnum id ſpectamus, quam nefaria voce Lutorius Priſcus mentem ſuam & aures hominum polluerit; neque carcer, neque laqueus, ne ſeruiles quidem cruciatus in eum ſuffecerint. ſin flagitia & facinora ſine modo ſunt; ſupplicijs ac remedijs, principis moderatio, maiorumque & veſtra exempla temperant; & vana à ſceleſtis, dicta à maleficijs differunt: eſt locus ſententiæ, per quam neque huic delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeueritatis non pœniteat. Sæpe audiui principem noſtrum conquerentem, ſi quis ſumpta morte miſericordiam eius præueniſſet. vita Lutorij in integro eſt, qui neque ſeruatus in periculum Reipub. neque interfectus in exemplum ibit. ſtudia illi vt plena vecordia, ita inania & fluxa ſunt: nec quidquam graue ac ſerium ex eo metuas, qui ſuorum ipſe flagitiorum proditor, non virorum animis, ſed muliercularum adrepit. cedat tamen vrbe, & bonis amiſſis aqua & igni arceatur. Quod perinde cenſeo, ac ſi lege maieſtatis teneretur.* Solus Lepido Rubellius Blandus è conſularibus adſenſit: ceteri ſententiam Agrippæ ſecuti: ductuſque in carcerem Priſcus, ac ſtatim exanimatus. Id Tiberius ſolitis ſibi ambagibus apud ſenatum incuſauit, cum extolleret *pietatem quamuis modicas principis*

cipis iniurias acriter vlciſcentium : deprecaretur
tam præcipitis verborum pœnas : laudaret Lepi-
dum, neque Agrippam argueret. Igitur factum
*S.C. ne decreta patrum ante diem decimum ad ara-
rium deferrentur; idque vitæ ſpatium damnatis pro-
rogaretur*. ſed non ſenatui libertas ad pœniten-
dum erat; neque Tiberius interiectu temporis mi-
tigabatur. C. Sulpicius D. Haterius conſules ſe-
quuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi
ſuſpecta ſeueritate aduerſum luxum; qui immen-
ſum proruperat, ad cuncta quis pecunia prodigi-
tur. Sed alia ſumptuum quamuis grauiora, diſ-
ſimulatis plerumque pretijs occultabantur; ventris
& ganeæ paratus adſiduis ſermonibus vulgati,
fecerant curam, ne princeps antiquæ parcimoniæ
durius aduerteret. Nam incipiente C. Bibulo, ce-
teri quoque ædiles diſſeruerant, *ſperni ſumptua-
riam legem, vetitaque vtenſilium pretia augeri in
dies: nec mediocribus remedijs ſiſti poſſe*. & conſulti
patres, integrum id negotium ad principem di-
ſtulerant. Sed Tiberius ſæpe apud ſe penſita-
to, an coerceri tam profuſæ cupidines poſſent;
num coercitio plus damni in Remp. ferret; quam
indecorum adtrectare quod non obtineretur;
vel retentum ignominiam & infamiam virorum
inluſtrium poſceret; poſtremo litteras ad ſena-
tum compoſuit, quarum ſententia in hunc mo-
dum fuit. *Cæteris forſitan in rebus P. C. magis ex-
pediat me coram interrogari, & dicere quid è Repub.
cenſeam: & in hac relatione, ſubtrahi oculos meos
melius fuit, ne denotantibus vobis ora, ac metum
ſingulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipſe e-
tiam viderem eos, ac velut deprehenderem. Quod ſi
mecum ante viri ſtrenui ædiles conſilium habuiſſent;
neſcio an ſuaſurus fuerim omittere potius prævali-
da & adulta vitia, quam hoc adſequi, vt palam fie-
ret quibus flagitijs impares eſſemus. ſed illi quidem
officio functi ſunt, vt cæteros quoque magiſtratus ſua
munia implere velim: mihi autem neque honeſtum
ſilere, neque proloqui expeditum, quia non ædilis,
aut prætoris, aut conſulis partes ſuſtineo: maius
aliquid & excelſius à principe poſtulatur; & cum
recte factorum ſibi quiſque gratiam trahant: vnius
inuidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum
prohibere & priſcum ad morem recidere adgrediar?
villarumne infinita ſpatia, familiarum numerum*

& nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularumque miracula? promiſcuas viris & fœminis veſtes? atque illa fœminarum propria, quis lapidum cauſſa pecuniæ noſtra ad externas aut hoſtilis gentes transferuntur? Nec ignoro in conuiuijs & circulis incuſari iſta, & modum poſci: ſed ſi quis legem ſanciat, pœnas indicat; ijdem illi ciuitatem verti, ſplendidiſsimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, niſi per dura & aſpera coerceas; corruptus ſimul & corruptor, æger & flagrans animus, haud leuioribus remedijs reſtinguendus eſt, quam libidinibus ardeſcit. tot à maioribus repertæ leges, tot quas diuus Auguſtus tulit, illæ obliuione, hæ (quod flagitioſius eſt) contemptu abolitæ, ſecuriorem luxum fecere. nam ſi velis quod nondum vetitum eſt; timeas, ne vetere: at ſi prohibita impune tranſcenderis; neque metus vltra, neque pudor eſt. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia ſibi quiſque moderabatur: quia vnius vrbis ciues eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus, externis victorijs aliena, ciuilibus etiam noſtra conſumere didicimus. Quantulum iſtud eſt, de quo ædiles admonent! Quam, ſi cætera reſpicias, in leui habendum! At Hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris & tempeſtatum quotidie voluitur. ac niſi prouinciarum copiæ & dominis, & ſeruitijs, & agris ſubuenerint: noſtra nos ſcilicet nemora noſtræque villæ tuebuntur. Hanc P. C. curam ſuſtinet princeps. hæc omiſſa funditus Remp. trahet. reliquis intra animum medendum eſt: nos, pudor; pauperes, neceſsitas; diuites, ſatias in melius mutet. Aut ſi quis ex magiſtratibus, tantam induſtriam ac ſeueritatem pollicetur, vt ire obuiam queat; hunc & laudo, & exonerari laborum meorum partem fateor. ſin accuſare vitia volunt, dein cum gloriam eius rei adepti ſunt, ſimultates faciunt, ac mihi relinquunt, credite P. C. me quoque non eſſe offenſionum auidum. quas cum graues, & plerumque iniquas pro Rep. ſuſcipiam, inanes & irritas, neque mihi aut vobis vſui futuras, iure deprecor. Auditis Cæſaris litteris, remiſſa Aedilibus talis cura; luxuſque menſæ, à fine Actiaci belli ad ea arma quis Ser. Galba rem R. adeptus eſt, per annos centum profuſis ſumptibus exerciti, paula-

tim

tim exoluere. Cauſſas eius mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine inſignes, ſtudio magnificentiæ prolabebantur. nam etiam tum plebem, ſocios, regna colere, & coli licitum: vt quiſque opibus, domo, paratu ſpecioſus, per nomen & clientelas inluſtrior habebatur. poſtquam cædibus ſæuitum, & magnitudo famæ exitio erat, ceteri ad ſapientiora conuertere. ſimul noui homines è municipijs & colonijs, atque etiam prouincijs, in ſenatum crebro adſumpti, domeſticam parcimoniam intulerunt, & quamquam fortuna vel induſtria plerique pecunioſam ad ſenectam peruenirent, manſit tamen prior animus. Sed præcipuus adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque obſequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quam pœna ex legibus & metus. Niſi forte rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur; nec omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque ætas multa laudis & artium imitanda poſteris tulit. Verum hæc nobis maiores certamina ex honeſto maneant. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentis accuſatores repreſſerat, mittit litteras ad ſenatum, quis *poteſtatem tribuniciam* Druſo petebat. Id ſummi faſtigij vocabulum Auguſtus repperit, ne *regis* aut *dictatoris* nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliqua cętera imperia præmineret. M. deinde Agrippam ſocium eius poteſtatis, quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne ſucceſſor in incerto foret, ſic cohiberi prauas aliorum ſpes rebatur: ſimul modeſtiæ Neronis, & ſuæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Druſum ſummæ rei admouet: cum incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuiſſet. Sed principio litterarum veneratus deos, *vt conſilia ſua Reip. proſperarent*, modica de moribus adoleſcentis, neque in falſum aucta retulit; *eſſe illi coniugem & tres liberos, eamque ætatem qua ipſe quondam à diuo Auguſto ad capeſſendum hoc munus vocatus ſit. Neque nunc propere, ſed per octo annos capto experimento, compreſſis ſeditionibus, compoſitis bellis, triumphalem & bis conſulem, noti laboris participem ſumi*. Præceperant animis orationem patres; quo quæſitior adulatio

fuit. nec tamen repertum, niſi *vt effigies principum, aras deum, templa & arcus*, aliaque ſolita cenſerent, niſi quod M. Silanus ex contumelia conſulatus, honorem principibus petiuit: dixitque pro ſententia, *vt publicis priuatiſue monimentis, ad memoriam temporum, non conſulum nomina præſcriberentur; ſed eorum qui tribuniciam poteſtatem gererent*. At Q. Haterius, cum *eius diei ſenatus conſulta aureis litteris figenda in curia* cenſuiſſet, deridiculo fuit, ſenex fœdiſſimæ adulationis tantum infamia vſurus. Inter quæ prouincia Africa Iunio Blæſo prorogata, Seruius Maluginenſis flamen Dialis, vt Aſiam ſorte haberet poſtulauit, *fruſtra vulgatum* dictitans, *non licere Dialibus egredi Italia. neque aliud ius ſuum, quam Martialium, Quirinaliumque Flaminum: porro ſi hi duxiſſent prouincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi ſcita, non in libris cærimoniarum reperiri. Sæpe Pontifices dialia ſacra feciſſe, ſi flamen valetudine aut munere publico impediretur: duobus & ſeptuaginta annis poſt Cornelij Merulæ cædem, neminem ſuffectum; neque tamen ceſſauiſſe religiones. Quod ſi per tot annos poſſit non creari, nullo ſacrorum damno; quanto facilius abfuturum, ad vnius anni proconſulare imperium? Priuatis olim ſimultatibus effectum, vt a pontificibus maximis ire in prouincias prohiberentur: nunc deum munere, ſummum Pontificum etiam ſummum hominum eſſe, non æmulatione, non odio, aut priuatis adfectionibus obnoxium*. Aduerſus quæ cum augur Lentulus alijque varie diſſererent, eo decurſum eſt, *vt Pontificis Max. ſententiam opperirentur*. Tiberius dilata notione de iure Flaminis, decretas ob tribuniciam Druſi poteſtatem cærimonias temperauit? nominatim arguens *inſolentiam ſententiæ, aureaſque litteras contra patrium morem*. Recitatæ & Druſi epiſtolæ, quamquam ad modeſtiam flexæ, pro ſuperbiſſimis accipiuntur. *Huc decidiſſe cuncta, vt ne iuuenis quidem tanto honore accepto, adiret vrbis deos, ingrederetur ſenatum, auſpicia ſaltem gentile apud ſolum inciperet? Bellum ſcilicet, aut diuerſo terrarum diſtineri, litora & lacus Campaniæ tum maxime peragrantem. ſic imbui rectorem generis humani: id primum è paternis conſilijs diſcere, ſane grauaretur aſpectum ciuium ſenex imperator, feſſamque ætatem, & actos labores prætenderet;*

deret: *Druſo quod, niſi ex adrogantia, impedimentum?* Sed Tiberius vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis ſenatui præbebat, poſtulata prouinciarum ad diſquiſitionem patrum mittendo. Crebreſcebat enim Græcas per vrbes licentia atque impunitas aſyla ſtatuendi: complebantur templa peſſimis ſeruitiorum: eodem ſubſidio obærati aduerſum creditores, ſuſpectique capitalium criminum receptabantur. Nec vllum ſatis validum imperium erat coercendis ſeditionibus populi, flagitia hominum vt cærimonias deum protegentis. Igitur placitum vt mitterent ciuitates iura, atque legatos. Et quædam quod falſo vſurpauerant ſponte omiſere: multæ vetuſtis ſuperſtitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque eius diei ſpecies fuit, quo ſenatus maiorum beneficia, ſociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta: ipſorumque numinum religiones introſpexit, libero, vt quondam, quid firmaret mutaretue. Primi omnium Epheſij adiere, memorantes; *non vt vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: eſſe apud ſe Cenchrium amnem, lucum Ortygam, vbi Latonam partu grauidam, & olea quæ tum etiam maneat adniſam, edidiſſe ea numina: deorumque monitu ſacratum nemus. Atque ipſum illic Apollinem, poſt interfectos Cyclopas, Iouis iram vitauiſſe. Mox Liberum patrem bello victorem, ſupplicibus Amazonum quæ aram inſederant, ignouiſſe. Auctam hinc conceſſu Herculis, cum Lydia potiretur, cærimoniam templo: neque Perſarum ditione, diminutum ius. Poſt Macedonas, dein nos ſeruauiſſe.* Proximo Magnetes L. Scipionis, & L. Sullæ conſtitutis nitebantur: quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulſis, fidem atque virtutem Magnetum decorauere, *vti Diana Leucophryna perfugium inuiolabile foret.* Aphrodiſienſes poſthac & Stratonicenſes dictatoris Cæſaris ob vetuſta in parteis merita, & recens diui Auguſti decretum attulere. Laudati *quod Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum conſtantia, pertuliſſent.* Sed Aphrodiſienſium ciuitas Veneris; Stratonicenſium, Iouis & Triuiæ religionem tuebantur. Altius Hierocæſarienſes expoſuere, *Perſicam apud ſe Dianam, delubrum rege Cyro dicatum,* & memorabantur

Perpernæ, *Iſaurici*, multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, ſed duobus millibus paſſuum eandem ſanctitatem tribuerant. Exin Cyprij tribus delubris, quorum vetuſtiſſimum Paphiæ Veneri auctor Aerias, poſt filius eius Amathus Veneri Amathuſiæ, & Ioui Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus poſuiſſent. Auditæ aliarum quoque ciuitatum legationes. Quorum copia feſſi patres, & quia ſtudijs certabatur, conſulibus permiſere, *vt perſpecto iure, & ſi qua iniquitas inuolueretur, rem integram rurſum ad ſenatum referrent*. Conſules ſuper eas ciuitates quas memoraui, *apud Pergamum Aeſculapij compertum aſylum* retulerunt: *cæteros obſcuris ob vetuſtatem initijs niti. nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicauerint; Tenios eiuſdem carmen referre, quo* ſacrare Neptuni effigiem ædemque *iuſſi ſint propiora Sardianos; Alexandri victoris id donum, neque minus Mileſios Dario rege niti. ſed cultus numinum vtriſque, Dianam aut Apollinem venerandi, Petere & Cretenſes ſimulacro diui Auguſti*. Factaque ſenatuſconſulta, quis multo cum honore, modus tamen præſcribebatur, iuſſique *ipſis in templis figere æra, ſacrandam ad memoriam, neu ſpecie religionis in ambitionem delaberentur*. Sub idem tempus Iuliæ Auguſtæ valetudo atrox neceſſitudinem Principi fecit feſtinati in vrbem reditus: ſincera adhuc inter matrem filiumque concordia; ſiue occultis odijs. Neque enim multo ante, cum haud procul theatro Marcelli, effigiem diuo Auguſto Iulia dicaret, Tiberij nomen ſuo poſtſcripſerat; idque ille credebatur; vt inferius maieſtate principis, graui & diſſimulata offenſione abdidiſſe. Sed tum *ſupplicia dijs, ludique Magni* ab ſenatu decernuntur, *quos Pontifices, & augures, & quindecimuiri, ſeptemuiris ſimul & ſodalibus Auguſtalibus ederent*. Cenſuerat L. Apronius, *vt feciales quoq; ijs ludis præſiderent*. Contradixit Cæſar, diſtincto ſacerdotiorum iure, & repetitis exemplis, *neque enim vnquam fecialibus hoc maieſtatis fuiſſe? ideo Auguſtales adiectos, quia proprium eius domus ſacerdotium eſſet, pro qua vota perſoluerentur*. Exſequi ſententias haud inſtitui, niſi inſignes per honeſtum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor, ne
vir-

virtutes ſileantur, vtque prauis dictis factiſque ex poſteritate & infamia metus ſit. Ceterum tempora ille adeo infecta & adulatione ſordida fuere, vt nō modo primores ciuitatis, quibus claritudo ſua obſequijs protegenda erat: ſed omnes conſulares, magna pars eorum qui prætura functi, multique etiam pedarij ſenatores certatim exſurgerent, fœdaque & nimia cenſerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Gręcis verbis in hunc modum eloqui ſolitum, *ò homines ad ſeruitutem paratos!* ſcilicet etiam illum, qui libertatem publicā nollet, tam proiectę ſeruientium patientię tædebat. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infeſta tranſgrediebantur. C. Silanum proconſulem Aſiæ repetūdarum à ſocijs poſtulatum, Mamercus Scaurus è Conſularibus, Iunius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, ſimul corripiunt. Obiectantque *uiolatum Auguſti numen, ſpretam Tiberij maieſtatē.* Mamercus antiqua exēpla iaciens, *L. Cottam à Scipione Africano, Ser. Galbam à Catone cenſorio, P. Rutilium à M. Scauro accuſatos.* videlicet Scipio & Cato talia vlciſcebantur, aut ille Scaurus, quē proauū ſuum, opprobriū maiorū Mamercus, infami opera dehoneſtabat. Iunio Othoni litterariū ludum exercere vetus ars fuit: mox Seiani potentia ſenator, obſcura initia impudentibus auſis propellebat. Brutidium artibus honeſtis copioſum, & ſi rectum iter pergeret, ad clariſſima quæque iturum, feſtinatio extimulabat, dum æqualis, dein ſuperiores, poſtremo ſuaſmet ipſe ſpes anteire parat. quod multos etiam bonos peſſum dedit, qui ſpretis quæ tarda cum ſecuritate, præmatura vel cum exitio properant. Auxere numerum accuſatorum Gellius Poplicola, & M. Paconius. Ille quæſtor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, ſæuitiæ captarumque pecuniarum teneri reum: ſed multa adgerebantur etiam inſontibus periculoſa, cum ſuper tot ſenatores aduerſos, facundiſſimis totius Aſiæ, eoque ad accuſandum delectis reſponderet ſolus, & orandi neſcius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipſe creberrime interrogabat. neque refellere, aut eludere dabatur; ac ſæpe etiam confitendum erat, ne fruſtra quæſiuiſſet. Seruos quoque Silani, vt tormentis interrogarentur, actor publi-

cus mancipio acceperat. & ne quis neceſſariorum iuuaret periclitantem, maieſtatis crimina ſubdebantur, vinclum & neceſſitas ſilendi. Igitur petito paucorum dierum interiectu, defenſionem ſui deſeruit, auſis ad Cæſarem codicillis, quibus inuidiam & preces miſcuerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, quo excuſatius ſub exemplo acciperentur, libellos diui Auguſti de Voleſo Meſſalla eiuſdem Aſiæ proconſule, factumque in eum ſenatuſconſultum recitari iubet. Tum L. Piſonem ſententiam rogat. ille multum de *clementia principis* præfatus, *aqua atq; igni Silano interdicendum* cenſuit, *ipſumque in inſulam Gyarum relegandum.* eadem ceteri, niſi quod Cn. Lentulus *ſeparanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio* dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius ſequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, *ne quis vita probroſus, & opertus infamia, prouinciam ſortiretur, idq; princeps diiudicaret. nam à legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipſos, melius in ſocios, prouideri ne peccaretur?* Aduerſum quæ diſſeruit Cæſar *non quidem ſibi ignara quæ de Silano vulgabantur: ſed non ex rumore ſtatuendum. multos in prouinciis contra quam ſpes aut metus de illis fuerit, egiſſe. excitari quoſdam ad meliora magnitudine rerum: hebeſcere alios. neq; poſſe principem ſua ſcientia cuncta complecti: neque expedire, vt ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta conſtitui, quia futura in incerto ſint. ſic à maioribus inſtitutum, vt ſi antiſſent delicta, pœnæ ſequerentur. ne verterent ſapienter reperta, & ſemper placita. ſatis onerum principibus, ſatis etiam potentiæ. minui iura, quotiens gliſcat poteſtas: nec vtendum imperio, vbi legibus agi poſſit.* Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, ſi propria ira non impelleretur, addidit, *inſulam Gyarum immitem & ſine cultu hominum eſſe: darent Iuniæ familiæ, & viro quondam ordinis eiuſdem, vt Cytheram potius concederet. id ſororem quoq; Silani Torquatam, priſcæ ſanctimoniæ virginem expetere.* In hanc ſententiarum facta diſceſſio. Poſt auditi Cyrenenſes, & accuſante Anchario Priſco, Cæſius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum maieſtatis poſtulatum, *quod effigiem principis promiſcuum ad vſum*

vſum argenti vertiſſet. recipi Cæſar inter reos vetuit; palam aſpernante Ateio Capitone, quaſi per libertatem. *Non enim debere eripi patribus vim ſtatuendi: neque tantum maleficium impune habendum. ſa e lentus in ſuo dolore eſſet; Reip. iniurias ne largiretur*. Intellexit hæc Tiberius vt erant magis, quam vt dicebantur: perſtititque intercedere. Capito inſignitior infamia fuit, quod humani diuinique iuris ſciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehoneſtauiſſet. Inceſſit dein religio quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Auguſtæ equites Romani vouerant *Equeſtri Fortunæ*. nam etſi delubra eius deæ multa in vrbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum eſt ædem eſſe apud Antium quæ ſic nuncuparetur, *cunctaſque cærimonias Italicis in opidis, templaque, & numinum effigies, iuris atque imperij Romani eſſe*. ita donum apud Antium ſtatuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper reſponſum aduerſus Seruium Maluginenſem Flaminem Dialem, prompſit Cæſar, recitauitque decretum pontificum: *quotiens valetudo aduerſa Flaminem Dialem inceſsiſſet, vt Pontificis maximi arbitrio, pluſquam binoctium abeſſet: dum ne diebus publici ſacrificij, neu ſæpius quam bis eundem in annum*. Quæ principe Auguſto conſtituta, ſatis oſtendebant, annuam abſentiam & prouinciarum adminiſtrationem dialibus non conceſſi, memorabaturq; L. Metelli Pontificis maximi exemplū, qui Aulum Poſtumium Flaminem attinuiſſet. Ita ſors Aſiæ in eum, qui conſularium Maluginenſi proximus erat, conlata. Iiſdem diebus Lepidus à ſenatu petiuit, *vt baſilicam Pauli, Aemilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque*. erat etiam tum in more publica munificentia: nec Auguſtus arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hoſtiles exuuias, aut exundantis opes ornatum ad vrbis, & poſterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, auitum decus recoluit. At *Pompeij theatrum* igne fortuito hauſtum, Cæſar *exſtructurum* pollicitus eſt, *eo quod nemo è familia reſtaurando ſufficeret; manente tamen nomine Pompeij* ſimul laudibus Seianum extulit, *tanquam labore vigilantiaque eius tanta vis vnum intra damnum ſtetiſſet*. Et cenſuere patres *effigiem Seiano, quæ apud theatrum Pompeij*

locaretur. neque multo poſt Cæſar cum Iunium Blæſum proconſulem Africæ triumphi inſignibus attolleret, *dare id ſe* dixit *honori Seiani*, cuius ille auunculus erat. Ac tamen res Blæſi dignæ decore tali fuere. nam Tacſarinas quamquam ſæpius depulſus, reparatis per intima Africæ auxilijs, huc adrogantiæ venerat, vt legatos ad Tiberium mitteret, *ſedem* quæ vltro *ſibi atque exercitui ſuo* poſtularet, aut *bellum inexplicabile* minitaretur. Non alias magis ſua populique Rom. contumelia indoluiſſe Cæſarem ferunt, quam *quod deſertor & prædo, hoſtium more ageret. ne Spartaco quidem, poſt tot conſularium exercituum clades inultam Italiam vrenti, quamquam Sertorij atque Mithridatis ingentibus bellis labaret Reſp. datum, vt pacto in fidem acciperetur: nedum pulcherrimo populi Romani faſtigio, latro Tacſarinas, pace & conceſſione agrorum redimeretur*. Dat negotium Blæſo, *cæteros quidem ad ſpem proliceret arma ſine noxa ponendi; ipſius autem ducis quoquo modo potiretur*. Et recepti ea venia plerique. mox aduerſum artes Tacſarinatis, haud diſſimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos incurſaret, eluderetque, & inſidias ſimul tentaret; tres inceſſus, totidem agmina parantur, ex quis Cornelius Scipio legatus præfuit, qua prædatio in Leptinos, & ſuffugia Garamantum: alio latere, ne Cirtenſium pagi impune extraherentur, propriam manum Blæſus filius duxit: medio cum delectis caſtella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipſe, arta & infenſa hoſtibus cuncta fecerat; quia quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & ſæpe à tergo erat: multique eo modo cæſi, aut circumuenti. Tunc tripartitum exercitum plures in manus diſpergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, vt mos fuerat, acta æſtate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris prouinciæ componit: ſed vt in limine belli, diſpoſitis caſtellis, per expeditos, & ſolitudinum gnaros, mutantem mapaliam Tacſarinatem proturbabat. donec fratre eius capto regreſſus eſt. properantius tamen quã ex vtilitate ſociorũ, relictis per quos reſurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæſo tribuit, vt *Imperator* à legionibus ſalutaretur; priſco erga

duces

duces honore, qui benè geſta Rep. gaudio, & impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures ſimul Imperatores, nec ſuper ceterorum æqualitatem. conceſſit quibuſdam, & Auguſtus id vocabulum: ac tunc Tiberius Blæſo poſtremum. Obiere eo anno viri inluſtres Aſinius Saloninus, M. Agrippa, & Pollione Aſinio auis, fratre Druſo inſignis, Cæſarique progener deſtinatus. Et Capito Ateius, de quo memoraui, principem in ciuitate locum ſtudiis ciuilibus adſecutus, ſed auo centurione Sullano, patre prætorio. conſulatum ei adcelerauerat Auguſtus, vt Labeonem Antiſtium iiſdem artibus præcellentem dignatione eius magiſtratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora ſimul tulit. ſed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior: Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra ſtetit, commendatio ex iniuria, huic, quod conſulatum adeptus eſt, odium ex inuidia oriebatur. Et Iunia ſexageſimoquarto poſt Philippenſem aciem anno ſupremum diem expleuit, Catone auunculo genita, C. Caſſii vxor, M. Bruti ſoror. Teſtamentum eius multò apud vulgum rumore fuit; quia in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominauiſſet, Cæſarem omiſit, quod ciuiliter acceptum: neque prohibuit quo minus laudatione pro roſtris, ceteriſq; ſolemnibus funus cohoneſtaretur. Viginti clariſſimarum familiarum imagines antelatæ ſunt, Manlij, Quinctij, aliaque eiuſdem nobilitatis nomina: ſed præfulgebant Caſſius, atque Brutus, eo ipſo, quod effigies eorum non viſebantur.

C. COR-

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER IV.

Breuiarium Libri I V.

Iuniæ funus. Tiberius fit peior. Æl. Seiani præfecti prætorio ingenium, & mores. Is ad imperium adſpirans, Druſo inſidiatur per vxorem Liuiam ſtupro cognitam, Druſus minor in viros lectus. Quis tunc numerus, quæ loca claſſium, & militum imperij Romani. Ciuilis adminiſtratio qualis hactenus. Seianus Druſum veneno tollit. Tiberius animum obfirmat: ſenatum erigit, eique liberos Germanici commendat. Funus Druſo. Fama de morte ipſius, quaſi ea ab incauto patre fuerit illata, falſi redarguitur. Seianus Germanici liberis inſidiatur, Sublenat vrbes. Accuſati quidam, inter eos Gracchus. De aſylis actum. Hiſtriones Italia pulſi. Lucilij funus publicum. Capito damnatus. Flaminis Dialis allectio. Veſtalibus honos. Nero & Druſ. votis publ. inſerti. indignante Tiberio. quem acuit Seianus, & Germanici amicos impetit. Silius euertitur, cum vxòre Soſa. Lepidi moderatio ſapiens. Piſo accuſatus, ante damnat. obit. Caſſius Seuerus. Plautus Siluanus. Tacfarinas iterum bellum mouet, quem Dolabella opprimit, diuiſis copijs, ipſumq; cædit, Triumphal. tamen non impetrat. Ptolemæo dona. Seruile bellum in herba ſtatim oppreſſum. Q. Serenus à filio accuſatus, damnatur, & deportatur. Accuſatorem præmia. C. Cominio ignoſcitur. P. Suilius deportatur. Firmius ſenatu motus. Iudicium de his Annalibus, & quis eorum vſus. Crem. Cordus nouo, & futili crimine poſtulatus oratione li-

bera

bera ſe defendit, & vita abit. Libri eius exuſti fruſtra, & augendæ famæ. Saluianus. Cyzicenis adempta libertas. Tib. oblatum ab Hiſpanis honorem templi ſpernit, varijs hominum iudicijs. Seian. nuptias Liuiæ ſcripto petit à Tiber. At Tiberius obliq; negat, rationeſq; Seiani refellit. Seianus potentiam ſuam aucturus, Tiberio ſeceſſum ab vrbe ſuadet. Plures accuſati, damnati. Controuerſia Laced. & Meſſen. ſuper templo. Mors Lentuli, Domitij, Antonij. Piſo interfectus ab agreſte miræ conſtantiæ. Traces montani rebellant. Obuiam it Sabinus, & primo impetu pellit. Illi populares ſuos vagos cædunt. Sed à Sabino arctius obſidentur. Diſſident ſuper deditione. Alij ſua manu cadunt, alij erumpunt, adorti caſtra, irrito conatu. Denique ſe dedunt. Claudia Pulchra accuſata, indignante Agrippina. Agrippina maritum petit, nec impetrat. Seiani in eam inſidiæ. Certamen Aſiaticarum vrbium in quo eorum templum Tiberio ſtatueretur prælati Smyrnæi. Tib. Roma abſcedit, incertum qua cauſa. Pauci illius comites. De eius emanſione prædictio. Periculo cognito Seiani fides. Nero incautus artibuſq; calumnijſq; Seiani ſubuertitur. Agrippæ, & Haterij mors. Fidenis amphiteatrum magna hominum ſtrage corruit. Incendium Romæ. Tiberij ſtatua intacta igni. Cœlij montis nomina. Varus accuſatur. Tib. Capreis abdit. Eius inſulæ deſcriptio. Occultæ ibi calumniæ. Titius Sabinus per ſpeciem amicitiæ, turpi fraude circumventus accuſatur, ipſiſq; Calendis anni damnatur. Miniſtri ſcelerum puniti. Tib. recludi mentem ſuam indignatur. Iulia, neptis Aug. obit. Friſij auare habiti rebellant. L. Apronius obviam it parum feliciter. Clades duplex Romanor. diſſimulata Tiberio. Adulatio Senatus. Seiani faſtus. Agrippina nubit Domitio.

C. Aſinio C. Antiſtio COSS. nonus Tiberio annus erat, compoſitæ Reipub. florentis domus (nam Germanici mortem inter proſpera ducebat) cum repente turbare fortuna cœpit: ſæuire ipſe, aut ſæuientibus vires præbere. Initium & cauſſa penes Ælium Seianum, cohortibus prætorijs præfectum: cuius de potentia ſupra memoraui: nunc ori-

originem, mores, & quo facinore dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulſinijs, patre Seio, Strabone equite Romano, & prima iuuenta C. Cæſarem diui Auguſti nepotem ſectatus, non ſine rumore Apicio diuiti, & prodigo ſtuprum venum dediſſe: mox Tiberium variis artibus deuinxit adeo, vt obſcurum aduerſum alios, ſibi vni incautum intectumq; efficeret: non tam ſollertia, (quippè ijſdem artibus victus eſt) quam deum ira in rem Romanam, cuius pari exitio viguit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans: animus audax, ſui obtegens: in alios criminator: iuxta adulatio & ſuperbia: palam compoſitus pudor: intus ſumma apiſcendi libido, eiuſque cauſſa modo largitio, & luxus, ſæpius induſtria, ac vigilantia, haud minus noxiæ, quotiens parando regno finguntur. Vim præfecturæ modicam antea intendit. diſperſas per vrbem cohortes vna in caſtra conducendo: vt ſimul imperia acciperent, numeroque, & robore, & viſu inter ſe, fiducia ipſis, in ceteros metus crederetur. Prætendebat *laſciuire militem diductum: ſi quid ſubitum ingruat, maiore auxilio pariter ſubueniri: & ſeuerius acturos, ſi uallum ſtatuatur procul urbis inlecebris*. Vt perfecta ſunt caſtra, inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: ſimul centuriones, ac tribunos ipſe deligere. neque ſenatorio ambitu abſtinebat, clientes ſuos honoribus, aut prouinciis ornando, facili Tiberio, atque ita prono, vt *ſocium laborum*, non mòdo in ſermonibus, ſed apud patres, & populum celebraret, colique per theatra, & fora effigies eius, interque principia legionum ſineret. Ceterum plena Cæſarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant. & quia vi tot ſimul corripere intutum: dolus interualla ſcelerum poſcebat. placuit tamen occultior via, & à Druſo incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Druſus impatiens æmuli, & animo commotior, orto fortè iurgio, intenderat Seiano manus, & contra tendentis os verberauerat. Igitur cuncta tentanti promptiſſimum viſum, ad vxorem eius Liuiam conuertere. Quæ ſoror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat.

Hanc

Hanc, vt amore incenſus, adulterio pellexit: & poſtquam primi flagitii potitus eſt, (neque fœmina amiſſa pudicitia alia abnuerit,) ad coniugij ſpem, conſortium regni, & necem mariti impulit. Atque illa cui auunculus Auguſtus, ſocer Tiberius, ex Druſo liberi, ſeque, ac maiores & poſteros municipali adultero fœdabat: vt pro honeſtis, & præſentibus, flagitioſa & incerta expectaret. Sumitur in conſcientiam Eudemus amicus, ac medicus Liuiæ, ſpecie artis frequens ſecretis: pellit domo Seianus vxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici ſuſpectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diuerſa interdum conſilia adferebat. Interim anni principio Druſus ex Germanici liberis togam virilem ſumpſit: quæque fratri eius Neroni decreuerat ſenatus, repetita. addidit orationem Cæſar multa cum laude filii ſui, *quod patria beneuolentia in fratris liberos foret*. Nam Druſus (quamquam arduum ſit, eodem loci potentiam, & concordiam eſſe) æquus adoleſcentibus, aut certè non aduerſus habebatur. Exin vetus, & ſæpè ſimulatum proficiſcendi in prouincias conſilium refertur. *multitudinem veteranorum* prætexebat imperator, & *delectibus ſupplendos exercitus. nam voluntarium militem deeſſe: ac ſi ſuppeditet, non eadem virtute, ac modeſtia agere: quia plerumque inopes, ac vagi ſponte militiam ſumant*. percenſuitque curſim numerum legionum, & quas prouincias tutarentur. Quod mihi quoque exſequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui ſocii reges, quanto ſit anguſtius imperitatum. Italiam vtroque mari duæ claſſes. Miſenum apud, & Rauennam: proximumque Galliæ litus roſtratæ naues præſidebant, quas Actiaca victoria captas Auguſtus in oppidum Foroiulienſe miſerat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Galloſque ſubſidium, octo legiones erant. Hiſpaniæ recens perdomitæ tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat donum populi Romani. Cetera Africæ, per duas legiones: parique numero Ægyptus. dehinc initio ab Suria vſque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum ſinu ambitur, quatuor legionibus coerci-

ercit

ercitū: accolis Hybero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine noſtra proteguntur aduerſum externa imperia. & Thraciam Rhœmetalces, ac liberi Cotyis: ripamque Danubij, legionum duæ in Pannonia: duæ in Mœſia attinebant. totidem apud Dalmatiam locatis, quæ poſitu regionis à tergo illis, ac ſi repentinum auxilium Italia poſceret, haud procul accirentur: quamquam inſideret vrbem proprius miles, tres vrbanæ, nouem prætoriæ cohortes, Etruria ferme Vmbriaque delectæ, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea prouinciarum ſociæ triremes, alæque, & auxilia cohortium: neque multo ſecus in ijs virium; ſed perſequi incertum fuerit, cum ex vſu temporis huc illuc mearent, gliſcerent numero, & aliquando minuerentur. Congruens crediderim recenſere ceteras quoque Reipublicæ partes, quibus modis ad eam diem habitæ ſint: quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primum publica negotia, & priuatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturque primoribus differere; & in adulationem lapſos, cohibebat ipſe: mandabatque honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, inluſtres domi artes ſpectando: vt ſatis conſtaret, non alios potiores fuiſſe. ſua conſulibus, ſua prætoribus ſpecies. minorum quoque magiſtratuum exercita poteſtas, legeſque, ſi maieſtatis quæſtio eximeretur, bono in vſu. At frumenta, & pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, ſocietatibus equitum Romanorum agitabantur. Res ſuas Cæſar ſpectatiſſimo cuique, quibuſdam ignotis ex fama mandabat: ſemelque adſumpti tenebantur, prorſus ſine modo, cum plerique iiſdem negotijs inſeneſcerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: ſed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati terrarum, aut aſperis maris obuiam iit, quantum impendio, diligentiaque poterat. Et ne prouinciæ nouis oneribus turbarentur, vtque vetera ſine auaritia, aut crudelitate magiſtratuum tolerarent, prouidebat. corporum verbera, ademptiones bonorum aberant. Rari per Italiam Cæſaris agri: modeſta ſeruitia: intra paucos libertos domus,

ac

ac ſi quando cum priuatis diſceptaret, forum,
& ius. Quæ cuncta, non quidem comi via, ſed
horridus, ac plerumque formidatus retinebat
tamen, donec morte Druſi verterentur: nam-
dum ſuperfuit, manſere: quia Seianus inci-
piente adhuc potentia, bonis conſiliis noteſcere
volebat, & vltor metuebatur, non occultus odij,
& crebro querens, *incolumi filio adiutorem impe-
rij alium vocari: & quantum ſupereſſe vt collega
dicatur? Primas dominandi ſpes in arduo: vbi ſis
ingreſſus, adeſſe ſtudia, & miniſtros. exſtru-
cta iam ſponte præfecti caſtra: datos in manum
milites: cerni effigiem eius, in monumentis Cn.
Pompeij: communes illi cum familia Druſorum
fore nepotes. precandam poſt hac Modeſtiam, vt
contentus eſſet.* Neque raro, neque apud paucos
talia iaciebat: & ſecreta quoque eius corrupta
vxore prodebantur. Igitur Seianus maturandum
ratus, deligit venenum, quo paulatim inrepen-
te, fortuitus morbus adſimularetur id Druſo da-
tum per Lygdum ſpadonem, vt octo poſt an-
nos cognitum eſt. Ceterum Tiberius per om-
nes valetudinis eius dies, nullo metu (an vt fir-
mitudinem animi oſtentaret:) etiam defuncto,
necdum ſepulto, curiam ingreſſus eſt. conſulesſ-
que ſede vulgari per ſpeciem mæſtitiæ ſedentes,
honoris locique admonuit: & effuſum in lacri-
mas ſenatum, victo gemitu, ſimul oratione-
continua erexit. *Non quidem ſibi ignarum, poſſe
argui, quod tam recenti dolore ſubierit oculos ſena-
tus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix
diem adſpici à pleriſque lugentium. neque illos
imbecillitatis damnandos: ſe tamen fortiora ſola-
tia è complexu Reipublic. petiuiſſe.* Miſeratuſque
*Auguſtæ extremam ſenectam, rudem adhuc ne-
potum, & vergentem ætatem ſuam, vt Germa-
nici liberi, vnica præſentium malorum leuamen-
ta, inducerentur*, petiuit. Egreſſi conſules firma-
tos adloquio adoleſcentulos, deductoſque ante-
Cæſarem ſtatuunt. Quibus adprehenſis, *Patres
conſcripti, Hos*, inquit, *orbatos parente, tradidi pa-
truo ipſorum, precatuſque ſum, quamquam eſſet
illi propriæ ſoboles, ne ſecus quam ſuum ſanguinem
foueret, ac tolleret, ſibique, & poſteris conformaret.
erepto Druſo, preces ad vos conuerto, dijſq; & patria
coram obteſtor, Auguſti pronepotes, clariſſimis ma-*

iori-

vibus genitos ſuſpicite, regite: veſtram meamq; vicem explete. Hi vobis Nero, & Druſe parentum loco, ita nati eſtis, vt bona malaq; veſtra ad Rempub. pertineant. Magno ea fletu, & mox precationibus fauſtis audita; ac ſi modum orationi poſuiſſet, miſericordia ſui gloriaque animos audientium impleuerat ad vana & totiens inriſa reuolutus, *de reddenda Rep. vtque conſules, ſeu quis alius regimen ſuſciperent,* verò quoque, & honeſto fidem dempſit. Memoriæ Druſi eadem, quæ in Germanicum decernuntur, pleriſque additis, vt fermè amat poſterior adulatio. Funus imaginum pompa maximè inluſtre fuit, cum origo Iuliæ gentis Æneas, omneſque Albanorum reges, & conditor vrbis Romulus, poſt Sabina nobilitas, Attus Clauſus, ceteræque Claudiorum effigies, longo ordine ſpectarentur. In tradenda morte Druſi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata ſunt, retuli. ſed non omiſerim eorundem temporum rumorem validum adeò, vt nondum exoleſcat. *Corrupta ad ſcelus, Liuia, Seianum Lygdi quoque ſpadonis animum ſtupro vinxiſſe: quod is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primores miniſtros erat. deindè inter conſcios, vbi locus veneficij tempuſque compoſita ſint, eo audaciæ prouectum, vt verteret, & occulto indicio Druſum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem, quæ prima ei apud filium epulanti offerretur, ea fraude tum ſenem, poſtquam conuiuium inierat, exceptum poculum Druſo tradidiſſe: atque illo ignaro, & iuueniliter hauriente, auctam ſuſpicionem, tamquam metu, & pudore ſibimet inrogaret mortem, quam patri ſtruxerat.* Hæc vulgò iactata, ſuper id quod nullo auctore certo firmantur, promptè refutaueris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque ſua manu, & nullo ad pœnitendum regreſſu? Quin potiùs miniſtrum veneni excruciaret. auctorem exquireret: inſita denique etiam in extraneos cunctatione & mora, adverſum vnicum, & nullius ante flagitij compertum vteretur. Sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæſaris, & ceterorum in vtrumque odio, quamvis fabuloſa, & immania credebantur: atrociore ſemper fama

erga dominantium exitus. Ordo alioqui ſceleris per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus eſt. neque quiſquam ſcriptor, tam infenſus exſtitit, vt Tiberio obiectaret, cum omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris cauſſa fuit, vt claro ſub exemplo falſas auditiones depellerem, peteremque ab ijs quorum in manus cura noſtra venerit, ne diuulgata, atque incredibilia, auide accepta, veris, neque in miraculum corruptis antehabeant. Ceterum laudante filium pro roſtris Tiberio, ſenatus populuſque habitum, ac voces dolentum, ſimulatione magis, quam libens induebat, domumque Germanici reuiuiſcere occulti lætabantur. Quod principium fauoris, & mater Agrippina ſpem malè tegens perniciem adcelerauere. Nam Seianus vbi videt mortem Druſi inultam interfectoribus, ſine mærore publico eſſe: ferox ſcelerum, & quia prima prouenerant, volutare ſecum, quonam modo Germanici liberos peruerteret, quorum non dubia ſucceſſio, neque ſpargi venenum in tres poterat, egregia cuſtodum fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam eius inſectari, vetus Auguſtæ odium, recentem Liuiæ conſcientiam exagitare, vt *ſuperbiam fecunditate ſubnixam, popularibus ſtudijs inhiare dominationi*, apud Cæſarem arguerent. Atque hæc callidis criminatoribus (inter quos delegerat Iulium Poſtumum per adulterium Mutiliæ Priſcæ inter intimos auiæ, & conſiliis ſuis peridoneum: quia Priſca in animo Auguſtæ valida) anum ſuapte natura potentiæ anxiam, inſociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi inliciebantur prauis ſermonibus tumidos ſpiritus perſtimulare. At Tiberius nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens, ius ciuium, preces ſociorum tractabat. Factaque auctore eo ſenatuſconſulta, *vt ciuitati Cibyraticæ apud Aſiam, Ægirenſi apud Achaiam motu terræ labefactis, ſubueniretur remiſſione tributi in triennium*. Et Vibius Serenus proconſul vlterioris Hiſpaniæ de vi publica damnatus, ob atrocitatem morum in inſulam Amorgum deportatur. Carſius Sacerdos reus, tamquam frumento hoſtem Tacfarinatem iuuiſſet, abſoluitur; eiuſdemque criminis C. Gracchus.

Hunc

Hunc comitem exſilij admodum infantem, pater Sempronius in Inſulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres, & liberalium artium neſcios, mox per Africam, ac Siciliam mutando ſordidas merces ſuſtentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius, qui Africam obtinuerant, inſontem protexiſſent, claritudine infauſti generis, & paternis aduerſis foret abſtractus. Is quoque annus legationes Græcarum ciuitatum habuit: Samiis *Iunonis*, Cois *Æſculapij delubro, vetuſtum aſyli ius vt firmaretur*, petentibus. Samij decreto Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempeſtate Græci conditis per Aſiam vrbibus ora maris potiebantur. Neque diſpar apud Coos antiquitas, & accedebat meritum ex loco. Nam ciues Romanos templo Æſculapij induxerant, cum iuſſu regis Mithridatis apud cunctas Aſiæ inſulas, & vrbes trucidarentur. Variis de hinc & ſæpius irritis prętorum queſtibus, poſtremo Cæſar *de immodeſtia hiſtrionum* retulit: *multa ab ijs in publicum ſeditioſe, fœda per domos tentari: Oſcum quondam ludicrum leuiſſimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum, & virium veniſſe, vt auctoritate patrum coercendum ſit*. Pulſi tum hiſtriones Italia. Idem annus alio quoque luctu Cæſarem adficit, alterum ex geminis Druſi liberis exſtinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus, omnium illi triſtium lætorumque ſocius, vnuſque è ſenatoribus Rhodii ſeceſſus comes. Ita quamquam nouo homini, cenſorium funus: effigiem apud forum Auguſti publica pecunia patres decreuere. apud quos etiam, tum cuncta tractabantur: adeo vt procurator Aſiæ Lucillius Capito, accuſante prouincia cauſſam dixerit, magna cum adſeueratione principis, *non ſe ius niſi in ſeruitia, & pecunias familiares dediſſe: quod ſi vim prætoris vſurpaſſet, manibuſque militum vſus foret; ſpreta in eo mandata ſua: audirent ſocios*, Ita reus cognito negotio damnatur. Ob quam vltionem: & quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decreuere Aſiæ vrbes *templum Tiberio matriq; eius, ac ſenatui*, Et permiſſum ſtatuere. Egitque Nero grates ea cauſſa patribus, atque auo, lætas

inter

Inter audientium adfectiones, qui recenti memoria Germanici, illum adſpici, illum audiri rebantur. aderantque iuueni modeſtia, ac forma principe viro digna, notis in eum Seiani odijs ob periculum gratiora. Sub idem tempus *de flamine Diali in locum Seruij Maluginenſis defuncti legendo, ſimul roganda noua lege* diſſeruit Cæſar. *Nam patricios confarreatis parentibus genitos, tres ſimul nominari, ex quis vnus legeretur; vetuſto more; neque adeſſe vt olim. eam copiam, omiſſa confarreandi adſuetudine, aut inter paucos retenta. pluresque eius rei cauſas adferebat; potiſſimam, penes incuriam virorum feminarumque. Accedere ipſius carimoniæ difficultates, quæ conſulto vitarentur: & quando exiret è iure patrio, qui id flaminium apiceretur, quæque in manu flaminis conuenirent. Ita medendum ſenatus decreto, aut lege, ſicut Auguſtus quædam ex horrida illa antiquitate, ad præſentem vſum flexiſſet*. Igitur tractatis religionibus, placitum *inſtituto flaminum nihil demutari*. Sed lata lex, qua *flaminica Dialis ſacrorum cauſſa in poteſtate viri, cetera promiſcuo fœminarum iure ageret*, & filius Maluginenſis patri ſuffectus. Vtq; gliſceret dignatio ſacerdotum, atque ipſis promptior animus foret ad capeſſendas cærimonias, decretum *Corneliæ virgini*, quæ in locum Scantiæ capiebatur, LLS. XX. *& quotiens Auguſta theatrum introiſſet, vt ſedes inter Veſtalium conſideret*. Cornelio Cethego, Viſellio Varone COSS. Pontifices, eorumque exemplo ceteri ſacerdotes, cum *pro incolumitate principis* vota ſuſciperent, *Neronem* quoque, & *Druſum* ijſdem dijs commendauere: non tam caritate iuuenum, quam adulatione: quæ moribus corruptis, perindè anceps ſi nulla, & vbi nimia eſt. Nam Tiberius haud vnquam domui Germanici mitis, tum verò *æquari adoleſcentes ſenectæ ſuæ*, impatienter indoluit: accitoſq; Pontifices percunctatus eſt, *num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuiſſent*. Et illi quidem quamquam abnuerent, modice perſtricti, (etenim pars magna è propinquis ipſius, aut primores ciuitatis erant;) ceterum in ſenatu, oratione monuit in poſterum, *ne quis mobiles adoleſcentium animos, præmaturis honoribus ad ſuperbiam extolleret*. Inſtabat quippè Seianus, incuſabatq; *diductam ciuitatem, vt ciuili bello: eſſe qui ſe partium Agrip-*

pinæ

*pinæ nocent : ac ni reſiſtatur , foro pluris , neq;aliud
gliſcentis diſcordiæ remedium, quam ſi unus alterue
maximè prompti ſubuerterentur* . Qua cauſa C.Si-
lium , & Titium Sabinum adgreditur. amicitia
Germanici pernicioſa vtrique : Silio , & quod in-
gentis exercitus ſeptem per annos moderator ;
partiſque apud Germaniam triumphalibus Sacro-
viriani belli victor , quanto maiore mole proci-
deret, plus formidinis in alios diſpergebatur,cre-
debant pleriq; auctam offenſionem ipſius intẽpe-
rantia , immodice iactantis , *ſuum militem in obſe-
quio durauiſſe,cum alÿ ad ſeditiones prolaberentur :
neq;manſurum Tiberio imperium , ſi ÿs quoq;legio-
nibus cupido nouandi fuiſſet* . Deſtrui per hæc for-
tunam ſuam Cæſar , imparemq; tanto merito re-
batur . Nam beneficia eo vſque læta ſunt,dum vi-
dentur exſolui poſse: vbi multum anteuenere,pro
gratia odium redditur . Erat vxor Silio Soſia Gal-
la , caritate Agrippinæ inuiſa principi. Hos corri-
pi, dilato ad tempus Sabino,placitum:immiſſuſq;
Varro conſul, qui *paternas inimicitias* obtendens ,
odijs Seiani per dedecus ſuum gratificabatur. pre-
cante reo *breuem moram , dum accuſator conſulatu
abiret* , aduerſatus eſt Cæſar. *ſolitum quippe magi-
ſtratibus , diem priuatis dicere : nec infrigendum
conſulis ius,cuius uigilÿs niteretur,ne quod reſpubl.
detrimentum caperet* . Proprium id Tiberio fuit ,
ſcelera nuper reperta priſcis verbis obtegere . I-
gitur multa adſeueratione , quaſi aut legibus cum
Silio ageretur , aut Varro conſul, aut illud Reſpu-
bl.eſset,coguntur patres ; ſilente reo; vel ſi defen-
ſionem cœptaret , non occultante cuius ira pre-
meretur . *Conſcientia belli Sacrouir diù diſſimula-
tus , uictoria per auaritiam fœdata , & uxor Soſia*
arguebantur , nec dubiè repetundarum crimini-
bus hærebant : ſed cuncta quæſtione maieſtatis
exercita , & Silius imminentem damnationem
voluntario fine præuertit . Sæuitum tamen in bo-
na,non vt ſtipendiariis pecuniæ redderentur,quo-
rum nemo repetebat:ſed liberalitas Auguſti auul-
ſa, computatis ſingillatim , quæ fiſco petebantur .
ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligen-
tia fuit . Soſia in exſilium pellitur Aſinij Galli
ſententia , qui *partem bonorum publicandam , pars
ut liberis relinqueretur* , cenſuerat; contra Manius
Lepidus *quartam accuſatoribus ſecundum neceſſi-*

tem.

dinem legis,cetera liberis conceſſit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, grauem, & ſapientem virum fuiſſe comperio. Nam pleraque ab ſæuis adulationibus aliorum, in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate, & gratia apud Tiberium viguerit. Vndè dubitare cogor, fato & ſorte naſcendi, vt cetera, ita principum inclinatio in hos, offenſio in illos: an ſit aliquid in noſtris conſilijs, liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obſequium, pergere iter ambitione, ac periculis vacuum. At Meſſallinus Cotta haud minus claris maioribus, ſed animus diuerſus, cenſuit *cauendum ſenatuſconſulto, vt quamquam inſontes magiſtratus, & culpa aliena neſcij, prouincialibus vxorum criminibus, perindè quam ſuis plecterentur.* Actum dehinc de Calpurnio Piſone, nobili, ac feroci viro. Is namque vt retuli, *ceſſurum ſe vrbe ob factiones accuſatorum* in ſenatu clamitauerat: & ſpreta potentia Auguſtæ trahere in ius Vrgulaniam, domoque principis excire auſus erat. Quæ in præſens Tiberius ciuiliter habuit: ſed in animo reuoluente iras, etiam ſi impetus offenſionis langueret, memoria valebat: Piſonem Q. Granius ſecreti ſermonis incuſauit aduerſum maieſtatem habiti. adiecitque *in domo eius venenum eſſe, eumque gladio accinctum introire curiam.* quod vt atrocius verò tramiſſum: ceterorum, quæ multa cumulabantur, receptus eſt reus: neque peractus ob mortem opportunam. Relatum, & de Caſſio Seuero exſule, qui ſordidæ originis, maleficæ vitæ, ſed orandi validus, per immodicas inimicitias, vt iudicio iurati ſenatus Cretam amoueretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia aduertit: boniſq; exutus, interdicto igni atque aqua, ſaxo Seriphio conſenuit. Per idem tempus Plautius Siluanus prætor, incertis cauſſis Aproniam coniugem in præceps iecit: tractuſq; ad Cæſarem ab L. Apronio ſocero, turbata mente reſpondit, tamquam *ipſe ſomno grauis, atq; eo ignarus, & vxor ſponte mortem ſumpſiſſet.* Non cunctanter Tiberius pergit in domum, viſit cubiculum: in quo reluctantis, & impulſæ veſtigia cernebantur. Refert ad ſenatum, datiſque iudicibus Vrgulania Siluani auia pugionem nepoti miſit. Quod perindè creditum quaſi princi-

pis monitus ob amicitiam Auguſtæ cum Vrgulania. Reus fruſtra tentato ferro, venas præbuit exſoluendas. Mox Numantina prior vxor eius accuſata *inieciſſe carminibus, & veneficÿs vecordiam marito*, inſons iudicatur. Is demum annus populum Romanum longo aduerſum Numidam Tacfarinatem bello abſoluit. Nam priores duces, vbi impetrando triumphalium inſigni ſufficere res ſuas crediderant, hoſtem omittebant. iamque tres laureatæ in vrbe ſtatuæ, & adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui Ptolemæo Iubæ filio iuuenta incurioſo, libertos regios, & ſeruilia imperia bello mutauerant. Erat illi prædarum receptor, ac ſocius populandi, rex Garamantum; non vt cum exercitu incederet, ſed miſſis leuibus copijs, quæ ex longinquo in maius audiebantur: ipſaque è prouincia, vt quis fortunæ inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæſar poſt res à Blæſo geſtas, quaſi nullis iam in Africa hoſtibus, reportari Nonam legionem iuſſerat. nec proconſul eius anni P. Dolabella retinere auſus erat, iuſſa principis magis, quam incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas diſperſo rumore. *rem Romanam alÿs quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac poſſe reliquos circumveniri, ſi cuncti, quibus libertas ſeruitio potior, incubuiſſent*, auget vires, poſitiſque caſtris Thubuſcum oppidum circumſidet. At Dolabella contracto, quod erat militum, terrore nominis Romani; & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo ſui inceſſu ſoluit obſidium, locorumque opportuna permuniuit: ſimul principes Muſulamorum defectionem cœptantes ſecuri percutit. Dein quia pluribus aduerſum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non graui, nec vno incurſu conſectandum hoſtem vagum: excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis, ac tribunis data, & prædatorias manus, delecti Maurorum duxere. ipſe conſultor aderat omnibus. Nec multò poſt adfertur, *Numidas apud caſtellum ſemirutum, ab ipſis quondam inceuſum, cui nomen Auſea, poſitis mapalibus conſediſſe; fiſos loco, quia vaſtis circum ſaltibus claudebatur*. Tum expeditæ cohortes alæque, quam
in

in partem ducerentur ignaræ,cito agmine rapiun-
tur. Simulque cœptus dies, & concentu tuba-
rum, ac truci clamore aderant ſemiſomnos in
barbaros: præpeditis Numidarum equis, aut
diuerſos paſtus pererrantibus. Ab Romanis con-
fertus pedes, diſpoſitæ turmæ, cuncta prœlio
prouiſa: hoſtibus contra omnium neſcijs, non
arma, non ordo, non conſilium: ſed pecorum
modo, trahi, occidi, capi. Infenſus miles
memoria laborum, & aduerſum eludentes op-
tatæ toties pugnæ, ſe quiſque vltione, & ſangui-
ne explebant. Differtur per manipulos, *Tacfari-*
natem omnes notum tot prœlijs conſectentur: non niſi
duce interfecto, requiem belli fore. At ille deletis
circum ſtipatoribus, vinctoque iam filio, & effu-
ſis vndique Romanis, ruendo in tela, captiuita-
tem haud multa morte effugit. Iſque finis armis
impoſitus. Dolabellæ petenti abnuit triumpha-
lia Tiberius Seiano tribuens, ne Blæſi auunculi
eius laus obſoleſceret. Sed neque Blæſus ideo in-
luſtrior, & huic negatus honor gloriam intendit.
Quippè minore exercitu, inſigneis captiuos, cæ-
dem ducis bellique confecti famam deportarat.
Sequebantur, & Garamantum legati raro in vrbe
viſi, quos Tacfarinate cæſo, perculſa gens, &
culpæ neſcia, ad ſatisfaciendum populo Rom.
miſerat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bel-
lum ſtudijs, repetitus ex vetuſto mos, miſſuſq;
è ſenatoribus qui Scipionem eburnum, togam
pictam, antiqua patrum munera daret, *regem-*
que, & ſocium, atque amicum appellaret. Ea-
dem æſtate mota per Italiam ſeruilis belli ſemina
fors oppreſſit. Auctor tumultus T. Curtiſius quon-
dam prætoriæ cohortis miles, primo cœtibus
clandeſtinis, apud Brundiſium, & circumiecta
oppida: mox poſitis propalam libellis, ad liber-
tatem vocabat agreſtia per longinquos ſaltus, &
ferocia ſeruitia: cum velut munere deum, tres
biremes adpulere ad vſus commeantium illo ma-
ri. Et erat iiſdem regionibus Curtius Lupus quæ-
ſtor, cui prouincia vetere ex more Cales euene-
rat. Is diſpoſita claſſiariorum copia, cœptantem,
tùm maximè coniurationem diſiecit. Miſſuſque
à Cæſare propere Staius tribunus cum valida ma-
nu, ducem ipſum, & proximos audaciæ in vr-
bem traxit, iam trepidam, ob multitudinem fa-

miliarum, quæ gliſcebat immenſum, minore in dies plebe ingenua. Iiſdem conſulibus miſeriarum, ac ſæuitiæ exemplum atrox, reus pater, accuſator filius, nomen vtrique Vibius Serenus, in ſenatum inducti ſunt. ab exſilio retractus, illuuieque, ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus perorante filio. * Præparatur adoleſcens multis munditiis, alacri vultu. *ſtructas principi inſidias, miſſos in Galliam concitores belli*, index idem, & teſtis dicebat; adnectebatque *Cæcilium Cornutum prætorium miniſtrauiſſe pecuniã*. qui tædio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in ſe feſtinauit. At contra reus nihil infracto animo obuerſus in filium, quatere vincula, vocare *vltores deos*, *vt ſibi quidem redderent exſilium*, *vbi procul tali more ageret*; *filium autem quandoque ſupplicia ſequerentur*. Adſeuerabatq; *innocentem Cornutum, & falſa exterritum. idque facilè intellectu, ſi proderentur alij: non enim ſe cædem principis, & res nouas vno ſocio cogitaſſe*. Tum accuſator *Cn. Lentulum, & Seium Tuberonem* nominat: magno pudore Cæſaris, cum primores ciuitatis, Intimi ipſius amici, Lentulus ſenectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultus hoſtilis, & turbandæ Reipub. arceſſerentur. Sed hi quidem ſtatim exempti. In patrem ex ſeruis quæſitum: & quæſtio aduerſa accuſatori fuit. qui ſcelere vecors, ſimul vulgi rumore territus; *robur, & ſaxum, aut parricidarum pœnas* minitantium, ceſſit vrbe, ac retractus Rauenna, exequi accuſationem adigitur: non occultante Tiberio vetus odium: aduerſus exſulem Serenum. Nam poſt damnatum Libonem, miſſis ad Cæſarem litteris exprobrauerat, *ſuum tantum ſtudium ſine fructu fuiſſe*; addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures ſuperbas, & offenſioni proniores ea Cæſar octo poſt annos retulit, medium tempus varie arguens: etiam ſi tormenta, peruicacia ſeruorum, contra eueniſſent. Dictis dein ſententijs, *vt Serenus more maiorum puniretur*. quo molliret inuidiam, interceſſit. Gallus Aſinius, *Gyaro aut Donuſa claudendum* cenſeret. id quoque aſpernatus eſt, *egenam aqua vtramq; inſulam* referens, *dandoſque vitæ vſus cui vita concederetur*. ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus ſua manu ceciderat,

derat, actum *de præmijs accuſatorum abolendis, ſi quis maieſtatis poſtulatus ante perfectum iudicium ſe ipſe vita priuauiſſet*. ibaturque in eam ſententiam, ni durius contraque morem ſuum palam pro accuſatoribus Cæſar, *Inritas leges Rempub. in præcipiti* conqueſtus eſſet, *ſubuerterent potius iura, quam cuſtodes eorum amouerent*. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem numquam ſatis coercitum, per præmia eliciebantur. His tam adſiduis tamq; mæſtis modica lætitia interiicitur, quod C. Cominium equitem Romanum probroſi in ſe carminis conuictum Cæſar precibus fratris, qui ſenator erat, conceſſit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam ſequeretur, triſtiora malle. neque enim ſocordiæ peccabat; nec occultum eſt quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur. quin ipſe compoſitus alia, & velut eluctantium verborum, ſolutius promptiuſq; eloquebatur, quotiens ſubueniret. At P. Suilium quæſtorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, conuictus pecuniam ob rem iudicatam cepiſſe, *amouendum in inſulam* cenſuit: tanta contentione animi, vt & iurando obſtringeret, *è Repub. id eſſe*. Quod aſpere acceptum ad præſens, mox in laudem vertit, regreſſo Suilio: quem vidit ſequens ætas præpotentem, venalem, & Claudij principis amicitia diu proſpere, numquam benè vſum. Eadem pęna in Catum Firmium ſenatorem ſtatuitur, *tamquam falſis maieſtatis criminibus ſororem petiuiſſet*. Catus, vt retuli, Libonem inlexerat inſidiis, deindè indicio perculerat. eius operæ memor Tiberius, ſed alia prętendens, exſilium deprecatus eſt: quo minus ſenatu pelleretur non obſtitit. Pleraq; eorum quæ retuli, quæq; referam, parua forſitan & leuia memoratu videri non neſcius ſum: ſed nemo Annales noſtros cum ſcriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res compoſuere. Ingentia illi bella, expugnationes vrbium, fuſos captoſq; reges; aut, ſi quando ad interna præuerterent, diſcordias conſulum aduerſum tribunos, agrarias frumentariaſque leges, plebis, & optimatium certamina, libero egreſſu memorabant. Nobis in arto, & inglorius labor, Immota quippè, aut modicè laceſſita pax, mæſtæ

vrbis res, & princeps proferendi imperij incurioſus erat. Non tamen ſine vſu fuerit, introſpicere illa primo aſpectu leuia, ex quis magnarum ſæpè rerum motus oriuntur. Nam cunctas rationes, & vrbes populus, aut primores, aut ſinguli regunt: delecta ex his, & conſtituta Reipub. forma, laudari faciliùs quam euenire: vel ſi euenit, haud diuturna eſſe poteſt. Igitur vt olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; ſenatuſque, & optimatum ingenia, qui maximè perdidicerant, callidi temporum, & ſapientes credebantur: ſic conuerſo ſtatu, neque alia rerum, quam ſi vnus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia, honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxiis diſcernũt; plures aliorum euentis docentur. ceterum vt profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam ſitus gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus, retinent, ac redintegrant legentium animum: nos ſæua iuſſa, continuas accuſationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & eaſdem exitu cauſſas coniungimus: obvia rerum ſimilitudine, & ſatietate. Tum quod antiquis ſcriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiuſquam, Punicas Romanaſve acies lætius extuleris, at multorum, qui Tiberio regente pœnam, vel infamiam ſubiere, poſteri manent. vtque familiæ ipſæ iam exſtinctæ ſint; reperies qui ob ſimilitudinem morum, aliena malefacta ſibi obiectari putent. etiam gloria, ac virtus infenſos habet, vt nimis ex propinquo diuerſa arguens. Sed ad incepta redeo Cornelio Coſſo, Aſinio Agrippa COSS. Cremutius Cordus poſtulatur, nouo, ac tunc primum audito crimine, *quod editis annalibus, laudatoq; M. Bruto, C. Caſſium* Romanorum vltimum *dixiſſet*. Accuſabant Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Seiani clientes: id perniciabile reo, & Cæſar truci vultu defenſionem accipiens, quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorſus eſt: *Verba mea P. C. arguuntur: adeo factorum innocens ſum. Sed neque hac in principem, aut principis parentem, quos lex maieſtatis amplectitur: Brutum, & Caſſium laudauiſſe dicor. quorum res geſtas cum plurimi compoſuerint,*

nemo

nemo ſine honore memorauit. Titus Liuius eloquentia, ac fidei præclarus in primis. Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum *eum Auguſtus appellaret, neque id amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipſum Caſſium, hunc Brutum nuſquam* latrones, & parricidas, *quæ nunc vocabula imponuntur, ſæpè vt inſignis viros nominat, Aſinij Pollionis ſcripta, egregiam eorundem memoriam tradunt. Meſſalla Coruinus, imperatorem ſuum Caſſium prædicabat: & vterque opibuſque atque honoribus peruiguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquauit, quid aliud dictator Cæſar, quam reſcripta oratione, velut apud iudices reſpondit? Antonij epiſtolæ, Bruti conciones, falſa quidem in Auguſtum probra, ſed multa cum acerbitate habent. carmina Bibaculi, & Catulli, referta contumelijs Cæſarum leguntur. ſed ipſe diuus Iulius, ipſe diuus Auguſtus, & tulere iſta, & reliquere: haud facilè dixerim, moderatione magis, an ſapientia. namq; ſpreta exoleſcunt: ſi iraſcare, adgnita videntur. Non attingo Græcos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita: aut ſi quis aduertit, dictis dicta vltus eſt. Sed maximè ſolutum, & ſine obtrectatore fuit, prodere de ijs quos mors odio, aut gratiæ exemiſſet. num cum armatis Caſſio & Bruto, ac Philippenſes campos obtinentibus, belli ciuilis cauſſa populum per conciones incendo? an illi quidem ſeptuageſimum ante annum perempti, quo modo imaginibus ſuis noſcuntur, quas nec victor quidem aboleuit, ſic partem memoriæ apud ſcriptores retinent? ſuum cuique decus poſteritas rependit, nec deerunt, ſi damnatio ingruit, qui non modo Caſſij, & Bruti, ſed etiam mei meminerint.* Egreſsus dein ſenatu, vitam abſtinentia finiuit, lioros per ædiles cremandos cenſuere patres: ſed manſerunt occultati, & editi. Quo magis ſocordiam eorum irridere libet, qui præſenti potentia credunt extingui poſse etiam ſequentis æui memoriam. Nam contra punitis ingeniis gliſcit auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui eadem ſæuitia vſi ſunt, niſi dedecus ſibi, atque illis gloriam peperere. Ceterum poſtulandis reis tam continuus annus fuit, vt feriarum Latinarum diebus, Præfectum vrbis Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſsum, adierit Calpurnius Saluianus in Sex. Marium. quod à Cæſare palam incre-

pitum cauſſa exſilij Saluiano fuit. Obiecta publicè Cyziceni *incuria cæremoniarum Diui Augusti*, additis *violentiæ criminibus aduerſum ciues Romanos*. & amiſere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumſeſſi, nec minus ſua conſtantia, quam præſidio Luculli pulſo rege. At Fonteius Capito, qui proconſul Aſiam curauerat, abſoluitur, comperto ficta in eum crimina, per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. Nam vt quis diſtrictior accuſator, velut ſacroſanctus erat: leues, ignobiles, pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hiſpania vlterior, miſſis ad ſenatum legatis orauit, *vt exemplo Aſiæ delubrum Tiberio matrique eius exſtrueret*. qua occaſione Cæſar validus alioqui ſpernendis honoribus, & reſpondendum ratus, ijs quorum rumore arguebatur *in ambitionem flexiſſe*, huiuſcemodi orationem cœpit. *Scio P.C. conſtantiam meam à pleriſque deſideratam, quod Aſiæ ciuitatibus nuper idem iſtud petentibus, non ſim aduerſatus. ergo & prioris ſilentij defenſionem; & quid in futurum ſtatuerim, ſimul aperiam. Cum Diuus Auguſtus, ſibi atque vrbi Romæ templum apud Pergamum ſiſti non prohibuiſſet: qui omnia facta dictaque eius vice legis obſeruem, placitum iam exemplum promptius ſecutus ſum, quia cultui meo veneratio ſenatus adiungebatur. Ceterum vt ſemel recepiſſe, veniam habuerit: ita per omnes prouincias effigie numinum ſacrari, ambitioſum, ſuperbum: & vaneſcet Auguſti honor, ſi promiſcuis adulationibus vulgatur. Ego me P.C. mortalem eſſe, & hominum officia fungi, ſatiſque habere, ſi locum principem impleam, & vos teſtor. & meminiſſe poſteros volo. qui ſatis ſuperque memoriæ meæ tribuent, vt maioribus meis dignum, rerum veſtrarum prouidum; conſtantem in periculis: offenſionum pro vtilitate publica non pauidum credant. Hæc mihi in animis veſtris templa, hæ pulcerrimæ effigies, & manſuræ. nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi iudicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulchris ſpernuntur. Proindè ſocios, ciues, & deos ipſos precor: hos, vt mihi ad finem vſque vitæ, quietam, & intelligentem humani diuinique iuris mentem duint; illos, vt quandocumque conceſſero, cum laude, & bonis recordationibus,*

tionibus, facta atque famam nominis mei proſequantur. Perſtititque poſthac ſecretis etiam ſermonibus aſpernari talem ſui cultum. quod alij *modeſtiam*; multi *quia diffideret*, quidam, *vt degeneris animi* interpretabantur. *Optumos quippè mortalium altiſſima cupere. Sic Herculem, & Liberum apud Græcos. Quirinum apud nos, deum numero additos. Melius Auguſtum, qui aſperauerit. Cetera principibus ſtatim adeſse: vnum inſatiabiliter parandum, proſperam ſui memoriam. nam contemptu famæ, contemni virtutes*. At Seianus nimia fortuna ſocors, & muliebri inſuper cupidine incenſus, promiſſum matrimonium flagitante Liuia, componit ad Cæſarem codicillos. moris quippè tum erat, quamquam præſentem, ſcripto adire. eius talis forma fuit: *Beneuolentia patris Auguſti, & mox plurimis Tiberij iudicijs ita inſueuiſse, vt ſpes votaque ſua non priùs ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum vnquam precatum: excubias, ac labores, vt vnum e militibus, pro incolumitate imperatoris malle. Attamen, quod pulcherrimum, adeptum, vt coniunctione Cæſaris dignus crederetur: hinc initium ſpei. Et quoniam audierit, Auguſtum in conlocanda filia, nonnihil etiam de equitibus Romanis conſultauiſse: ita ſi maritus Liuiæ quæreretur, haberet in animo amicum, ſola neceſſitudinis gloria vſurum, non enim exuere impoſita munia: ſatis æſtimare firmari domum aduerſum iniquas Agrippinæ offenſiones; idque liberorum cauſa. nam ſibi multum ſuperque vitæ fore, quod tali cum principe expleuiſſet.* Ad ea Tiberius, laudata pietate Seiani, ſuiſque in eum beneficijs modicè percurſis, cum tempus tamquam ad integram conſultationem petiuiſset, adiunxit: *Ceteris mortalibus in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere putent: Principum diuerſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. ideo ſe non illuc decurrere, quod promptum reſcriptu: poſſe ipſum Liuiam ſtatuere. nubendum poſt Druſum, an in penatibus ijſdem tolerandum haberet: eſſe illi matrem, & auiam, propiora conſilia. ſimplicius acturum. de inimicitijs primum Agrippinæ: quas longè acrius arſuras, ſi matrimonium Liuiæ, velut in partes, domum Cæſarum diſtraxiſſet. ſic quoq; erũpere æmulationem fœminarum,*

rum, eaque diſcordia nepotes ſuos conuelli: quid ſi intendatur certamen tali coniugio? Falleris enim Seiane, ſi te manſurum in eodem ordine putas, & Liuiam, quæ C.Cæſari, mox Druſo nupta fuerit, ea mente acturam vt cum equite Romano ſeneſcat. Ego vt ſinam credisne paſſuros, qui fratrem eius, qui patrem maioreſque noſtros in ſummis imperijs videre? Vis tu quidem iſtum intra locum ſiſtere: ſed illi magiſtratus, & primores qui te inuito perrumpunt, omnibuſque de rebus conſulunt, exceſſiſſe iam pridem equeſtre faſtigium, longeque antiſſe patris mei amicitias non occulti ferunt, perque inuidiam tui me quoque incuſant. At enim Auguſtus filiam ſuam equiti Romano tradere meditatus eſt. Mirum hercule, ſi cum in omneis curas diſtraheretur immenſumque attolli prouideret, quem coniunctione tali ſuper alios extuliſſet. C.Proculeium, & quoſdam in ſermonibus habuit, inſigni tranquillitate vitæ, nullis Reipub.negotijs permixtos. Sed ſi dubitatione Auguſti mouemur: quanto validius eſt, quod M. Agrippæ, mox mihi conlocauit? Atq; ego hæc pro amicitia, non occultaui: ceterum neq; tuis, neque Liuiæ deſtinatis aduerſabor. Ipſe quid intra animum volutauerim, quibus adhuc neceſſitudinibus immiſcere te mihi parem, omittam ad præſens referre; id tantum aperiam, nihil eſſe tam excelſum. quod non virtutes iſtæ, tuuſque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in ſenatu, vel in concione non reticebo. Rurſum Seianus, non iam de matrimonio, ſed altiùs metuens, *tacita ſuſpicionum, vulgi rumorem, ingruentem inuidiam* deprecatur. Ac ne adſiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam: aut receptando, facultatem criminantibus præberet: huc flexit, vt Tiberium ad vitam procul Roma, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippè prouidebat: ſua in manu aditus: litterarumque magna ex parte ſe arbitrum fore, cum per milites commearent: mox Cæſarem vergente iam ſenecta, ſecretoque loci mollitum, munia imperij facilius tramiſſurum: & minui ſibi inuidiam, adempta ſalutantum turba: ſublatiſque inanibus, vera potentia augere. Igitur paulatim negotia vrbis, populi adcurſus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus *quietem*, & *ſolitudinem: quis abeſſe tædia, & offenſiones, ac præcipua*

re-

rerum maximè agitari. Ac fortè habita per illos dies de Votieno Montano celebris ingenij viro cognitio, cunctantem iam Tiberium perpulit, vt vitandos crederet patrum cœtus, voceſque, quæ plerumque veræ, & graues coram ingerebantur. nam poſtulato Votieno *ob contumelias in Cæſarem dictas*, teſtis Æmilius è militaribus viris, dum ſtudio probandi cuncta refert, & quamquam inter obſtrepentes magna adſeueratione nititur, audiuit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur, adeoque perculſus eſt, vt *ſe vel ſtatim, vel in cognitione purgaturum* clamitaret: precibuſque proximorum, adulatione omnium ægrè componeret animum. Et Votienus quidem maieſtatis pœnis adfectus eſt. Cæſar obiectam ſibi aduerſus reos inclementiam eo peruicacius amplexus, Aquiliam adulterij delatam, cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Getulicus conſul deſignatus lege Iulia damnaſſet, exſilio puniuit: Apidiumque Merulam, *quod in acta diui Auguſti non iurauerat*, albo ſenatorio eraſit. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum, & Meſſeniorum legationes, de iure templi Dianæ Limenetidis, quod *ſuis à maioribus, ſuaque in terra dicatum*, Lacedæmonij firmabant annalium memoria; vatumque carminibus: *ſed Macedonis Philippi, cum quo bellaſſent armis ademptum, ac poſt C. Cæſaris, & M. Antonij ſententia reditum*. Contra Meſſenij, *veterem inter Herculis poſteros diuiſionem Peloponneſi* protulere, *ſuoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, ceſſiſſe: monimentaque eius rei ſculpta ſaxis, & ære priſco manere. quod ſi vatum, annalium ad teſtimonia vocentur, plures ſibi, ac locupletiores eſſe. neque Philippum potentia, ſed ex vero ſtatuiſſe. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummij iudicium. ſic Mileſios permiſſo publicè arbitrio. poſtremo Atidium Geminum prætorem Achaiæ decreuiſſe*. Ita ſecundum Meſſenios datum. Et Segeſtani *ædem Veneris, montem apud Erycum vetuſtate delapſam, reſtaurari* poſtulauere: nota memorantes de origine eius, & læta Tiberio, ſuſcepit curam libens, vt conſanguineus. Tunc tractatæ Maſſilienſium preces, probatumque P. Rutilij exemplum. namque eum legibus pulſum, ciuem ſibi Smyrnæi addiderant. quo iure Vulcatius Mo-

ſchus exul in Maſſilienſes receptus, bona ſua Reipub. eorum, vt patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles, Cn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo ſuper conſulatum, & triumphalia de Getulis, gloriæ fuerat benè tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter partæ, & modeſte habitæ. Domitium decorauit pater ciuili bello maris potens, donec Antonij partibus, mox Cæſaris miſceretur. Auus Pharſalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipſe delectus cui minor Antonia Octauia genita in matrimonium daretur. Poſt exercitu flumen Albim tranſcendit, longius penetrata Germania, quam quiſquam priorum. eaſque ob res inſignia triumphi adeptus eſt. Obijt, & L. Antonius multa claritudine generis, ſed improſpera. nam patre eius Iulio Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc admodum adoleſcentulum ſororis nepotem ſepoſuit Auguſtus in ciuitatem Maſſilienſem, vbi ſpecie ſtudiorum nomen exſilij tegeretur. habitus tamen ſupremis honor: oſſaque tumulo Octauiorum inlata, per decretum ſenatus. Iiſdem conſulibus facinus atrox in citeriore Hiſpania admiſſum à quodam agreſte, nationis Termeſtinæ. is prætorem prouinciæ L. Piſonem pace incurioſum ex improuiſo in itinere adortus, vno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, poſtquam ſaltuoſos locos attigerat, dimiſſo equo, per derupta & auia ſequenteis fruſtratus eſt. neq; diu fefellit. nam prehenſo ductoque per proximos pagos equo. cuius foret cognitum. & repertus cum tormentis edere conſcios adigeretur: voce magna, ſermone patrio, *fruſtra ſe interrogari* clamitauit. *adſiſterent ſocij, ac ſpectarent. nullam vim tantam doloris fore, vt veritatem eliceret*, idemque cum poſtero ad quæſitionem retraheretur, eo niſu proripuit ſe cuſtodibus, ſaxoque caput adflixit, vt ſtatim exanimaretur. Sed Piſo Termeſtinorum dolo cæſus habetur: qui pecunias è publico interceptas, acrius, quam vt tolerarent barbari, cogebat. Lentulo Getulico, C Caluiſio CoSS. decreta triumphi inſignia Poppæo Sabino, contuſis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Cauſſa motus, ſuper hominum ingenium, quod pati delectus, & validiſſimum quemque militiæ noſtræ dare aſpernaban-

bantur; ne regibus quidem parere niſi ex libidine ſoliti; aut ſi mitterent auxilia, ſuos ductores præficere, nec niſi aduerſum accolas belligerare. Ac tum rumor inceſſerat fore, vt diſiecti alijſque nationibus permixti, diuerſas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, miſere legatos, *amicitiam, obſequiumque memoraturos, & manſura hæc, ſi nullo nouo onere temtarentur: ſin vt victis ſeruitium indiceretur, eſſe ſibi ferrum & iuuentutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum*. Simul caſtella rupibus indita, conlatoſque illuc parentes & coniuges oſtentabant, *bellumque impeditum, arduum, cruentum*, minitabantur. At Sabinus, donec exercitus in vnum conduceret, datis mitibus reſponſis, dum Pomponius Labeo è Mœſia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxilijs popularium, qui fidem non mutauerant, veniret; addita præſenti copia, ad hoſtem pergit, compoſitum iam per anguſtias ſaltum. quidam audentius apertis in collibus viſebantur: quos dux Romanus, acie ſuggreſſus, haud ægre pepulit, ſanguine barbarorum modico, ob propinqua ſuffugia. Mox caſtris in loco communitis, valida manu montem occupat, anguſtum, & æquali dorſo continuum vſque ad proximum caſtellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur. ſimul in ferociſſimos qui ante vallum more gentis cum carminibus, & tripudijs perſultabant, mittit delectos ſagittariorum. Ij dum eminus graſſabantur, crebra & multa vulnera fecere; propius incedentes, eruptione ſubita turbati ſunt, receptique ſubſidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum & armorum tumultu trucem, haud procul inſtruxerat. Tranſlata dehinc caſtra hoſtem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus; quos nobis adfuiſſe memoraui, iiſque permiſſum *vaſtare, vrere, trahere prædas, dum populatio lucem intra ſiſteretur; noctemq; in caſtris tutam & vigilem capeſſerent*. id primo ſeruatum: mox verſi in luxum, & capti opulentia omittere ſtationes; laſciuia epularum, aut ſomno & vino procumbere. Igitur hoſtes incuria eorum comperta, duo agmina parant; quorum altero populatores inuaderentur, alij caſtra Romana adpugnarent;

non

non ſpe capiendi, ſed vt clamore, telis, ſuo quiſque periculo intentus, honorem alterius prœlij non acciperet. tenebræ inſuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur. Thracum auxilia repentino incurſu territa, cum pars munitionibus adiacerent, plures extra palarentur, tanto infenſius cæſi, quanto *perfugæ & proditores ferre arma ad ſuum patriæque ſeruitium* incuſabantur. Poſtera die Sabinus exercitum æquo loco oſtendit, ſi barbari ſucceſſu noctis alacres, prœlium auderent, & poſtquam caſtello, aut coniunctis tumulis non degrediebantur, obſidium cœpit per preſidia, quæ oppurtune iam muniebat: dein foſſam loricamque contexens, quatuor millia paſſuum ambitu amplexus eſt: tum paulatim, vt aquam pabulumque eriperet, contrahere clauſtra, artaque circumdare: & ſtruebatur agger, vnde ſaxa, haſtæ, ignes propinquum iam in hoſtem iacerentur. Sed nihil æque quam ſitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, vno reliquo fonte vterentur. Simul equi, armenta (vt mos barbaris) iuxta clauſa, egeſtate pabuli exanimari: adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos ſitis peremerat: pollui cuncta ſanie, odore, contactu. Rebuſque turbatis malum extremum diſcordia acceſſit; his deditionem, alijs mortem, & mutuos inter ſe ictus parantibus. & erant qui *non inultum exitium, ſed eruptionem* ſuaderent, neque ignobiles, quamuis diuerſi ſententijs. Verum è ducibus, Dinis prouectus ſenecta, & longo vſu vim atque clementiam Romanam edoctus, *ponenda arma, vnum adflictis id remedium*, diſſerebat. Primuſque ſecum coniuge & liberis victori permiſit, ſecuti ætate aut ſexu imbecilli, & quibus maior vitæ quam gloriæ cupido. At iuuentus Tarſam inter & Tureſim diſtrahebatur, vtrique deſtinatum cum libertate occidere: ſed Tarſa *properum finem, abrumpendas pariter ſpes ac metus* clamitans, dedit exemplum, demiſſo in pectus ferro, nec defuere qui eodem modo oppeterent. Tureſis ſua cum manu noctem opperitur, haud neſcio duce noſtro. Igitur firmatæ ſtationes denſioribus globis. & ingruebat nox nimbo atrox, hoſtiſque clamore turbido, modo per

vaſtum ſilentium, incertos obſeſſores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, *ne ad ambigua ſonitus, aut ſimulationem quietis, caſum inſidiantibus aperirent, ſed ſua quiſque munia ſeruarent immoti, teliſque non in falſum iactis*. Interea barbari cateruis decurrentes, nunc in vallum manu alia ſaxa, præuſtas ſudes, deciſa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere foſſas: quidam pontes & ſcalas ante fabricati inferre propugnaculis, eaque prenſare, detrahere, & aduerſus reſiſtentis cominus niti: miles contra deturbare telis, pellere vmbonibus; muralia pila, congeſtas lapidum moles prouoluere. His partæ victoriæ ſpes, & ſi cedant, inſignitius flagitium; illis extrema iam ſalus, & adſiſtentes pleriſque matres & coniuges, earumque lamenta addunt animos. nox alijs in audaciam, alijs ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improuiſa, ſuorum atque hoſtium ignoratio; & montis anfractu repercuſſæ velut à tergo voces, adeo cuncta miſcuerant, vt quædam munimenta Romani quaſi perrupta omiſerint, neque tamen peruaſere hoſtes niſi admodum pauci: cęteros, deleto promptiſſimo quoque aut ſaucio, adpetente iam luce truſere ad ſumma caſtelli. vbi tandem coacta deditio, & proxima ſponte incolarum recepta, reliquis, quo minus vi aut obſidio ſubigerentur, præmatura montis Hæmi & ſæua hiems ſubuenit. At Romæ commota principis domo, vt ſeries futuri in Agrippinam exitij inciperet, Claudia Pulchra ſobrina eius poſtulatur, accuſante Domitio Afro. Is recens prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clareſcere, *crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principem & deuotiones* obiectabat. Agrippina ſemper atrox, tum & periculo propinquæ accenſa, pergit ad Tiberium, ac forte ſacrificantem patri repperit. quo initio inuidiæ, *Non eiuſdem*, ait, *mactare diuo Auguſto victimas, & poſteros eius inſectari, non in effigies mutas diuinum ſpiritum transfuſum; ſed imaginem veram cæleſti ſanguine ortam intelligere diſcrimen, ſuſcipere ſordes. fruſtra Pulchram præſcribi, cui ſola exitij cauſſa ſit, quod Agrippinam ſtulte prorſus ad exitum delegerit, oblita Soſia ab eadem adflicta*. Audita

dita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque Græco verſu admonuit: *ideo lædi, quia non regnaret*. Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio, & ſecuta adſeueratione Cæſaris, qua *ſuo iure diſertum* eum appellauit. mox capeſſendis accuſationibus; aut reos tutando, proſperiore eloquentiæ quam morum fama fuit: niſi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempſit, dum feſſa mente retinet ſilentij impatientiam. At Agrippina peruicax iræ, & morbo corporis implicata, cum viſeret eam Cæſar, profuſis diu ac per ſilentium lacrymis, mox inuidiam & preces orditur: *ſubueniret ſolitudini, daret maritum, habilem adhuc iuuentam ſibi, neque aliud probis quam ex matrimonio ſolatium: eſſe in ciuitate.... Germanici coniugem: ac liberos eius recipere dignarentur*. Sed Cæſar non ignarus quantum ex Rep. peteretur; ne tamen offenſionis aut metus manifeſtus foret, ſine reſponſo, quamquam inſtantem, reliquit. Id ego à ſcriptoribus annalium non traditum, reperi in commentarijs Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater, vitam ſuam & caſus ſuorum poſterius memorauit. Cęterum Seianus mærentem & improuidam altius perculit, immiſſis qui per ſpeciem amicitiæ monerent, *paratum ei venenum; vitandas ſoceri epulas*. Atque illa ſimulationum neſcia; cum propter diſcumberet, non vultu aut ſermone flecti, nullos attingere cibos; donec aduertit Tiberius, forte, an quia audiuerat. idque quo acribus experiretur, poma vt erant adpoſita laudans, nurui ſua manu tradidit, aucta ex eo ſuſpicio Agrippinæ, & intacta ore, ſeruis tramiſit. nec tamen Tiberij vox coram ſecuta, ſed obuerſus ad matrem, *non mirum*, ait, *ſi quid ſeuerius in eam ſtatuiſſet, à qua veneficij inſimularetur*. Inde rumor, *parari exitium; neque id imperatorem palam audere, ſecretum ad perpetrandum quæri*. Sed Cæſar quo famam auerteret, adeſſe frequens ſenatui, legatoſque Aſiæ ambigentes *quanam in ciuitate templum ſtatueretur*, pluris per dies audiuit. Vndecim vrbes certabant pari ambitione, viribus diuerſæ. neque multum inter ſe diſtantia memorabant, *de vetuſtate generis, ſtudio in populum Romanum, per*

per bella Perſi & Ariſtonici aliorumque regum. Verum Hypæpeni Tralianique Laodicenis & Magnetibus ſimul tramiſſi, vt parum validi. Ne Ilienſes quidem cum *parentem vrbis Romæ Troiam* referrent, niſi antiquitatis gloria pollebant, paulum addubitatum, quod Halicarnaſſii *mille & ducentos per annos nullo motu terræ nutauiſſe ſedes ſuas, viuoque in ſaxo fundamenta templi adſeuerauerant.* Pergamenos (eo ipſo nitebantur) æde Auguſto ibi ſita, ſatis adeptos creditum. Epheſii, Mileſijque, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupauiſſe ciuitates viſi. Ita Sardianos inter, Smyrnæoſque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitauere, vt conſanguinei. nam *Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos, ob multitudinem diuiſiſſe gentem: Lydum patrijs in terris reſediſſe; Tyrrheno datum nouas vt conderet ſedes. & ducum è nominibus indita vocabula, illis per Aſiam, his in Italia: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, miſſis in Græciam populis, cui mox à Pelope nomen.* ſimul *litteras imperatorum, & icta nobiſcum fœdera bello Macedonum, vbertatemque fluminum ſuorum, temperiem cæli, ac dites circum terras* memorabant. At Smyrnæi repetita vetuſtate, *ſeu Tantalus Ioue ortus illos, ſiue Theſeus diuina & ipſe ſtirpe, ſiue vna Amazonum condidiſſet;* tranſcendere ad ea, quis maxime fidebant in populum Romanum officijs, miſſa nauali copia non modo externa ad bella, ſed quæ in Italia tolerabantur: *ſeque primos templum vrbis Romæ ſtatuiſſe, M Porcio conſule, magnis quidem iam populi Romani rebus, nondum tamen ad ſummum elatis, ſtante adhuc Punica vrbe, & validis per Aſiam regibus* Simul *L. Sullam teſtem* adferebant, *grauiſſimo in diſcrimine exercitus ob aſperitatem hiemis & penuriam veſtis, cum id Smyrnam in concionem nunciatum foret, omnes qui adſtabant detraxiſſe corpori tegmina, noſtriſq; legionibus miſiſſe.* Ita rogati ſententiam patres, Smyrnæos prætulerunt. Cenſuitque Vibius Marſus, *vt M. Lepido, cui ea prouincia obuenerat, ſuper numerum legaretur qui templi curam ſuſciperet,* & quia Lepidus ipſe deligere per modeſtiam abnuebat, Valerius Naſo è prætorijs ſorte miſſus eſt. Inter quæ diu meditato, prolatoque ſæpius conſilio, tandem Cæſar in Campaniam, ſpecie dedicandi templum apud

apud Capuam Ioui, apud Nolam Auguſto; ſed certus procul vrbe degere. Cauſſam abſceſſus, quamquam ſecutus plurimos auctorum ad Seiani artes retuli; quia tamen cæde eius patrata, ſex poſtea annos pari ſecreto coniunxit, plerumque permoueor, num ad ipſum referri verius ſit, ſæuitiam ac libidinem cum factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent in ſenectute quoque corporis habitum pudori fuiſſe. quippe illi prægracilis & incurua proceritas, nudus capillo vertex, vlceroſa facies ac plerumque medicaminibus interſtincta, & Rhodi ſecreto, vitare cœtus, recondere voluptates inſueerat. Traditur etiam matris impotentia extruſum, quam dominationis ſociam aſpernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipſam donum eius accepiſſet. Nam dubitauerat Auguſtus Germanicum ſororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanæ imponere: ſed precibus vxoris euictus. Tiberio Germanicum, ſibi Tiberium adſciuit. idque Auguſta exprobrabat. repoſcebat. Profectio arto comitatu fuit: vnus ſenator conſulatu functus, Cocceius Nerua, cui legum peritia; eques Romanus, præter Seianum, ex inluſtribus Curtius Atticus; ceteri liberalibus ſtudijs præditi, ferme Græci, quorum ſermonibus leuaretur. Ferebant periti cæleſtium, *ijs motibus ſiderum exceſsiſſe Roma Tiberium, vt reditus illi negaretur*. vnde exitij cauſſa multis fuit, properum finem vitæ coniectantibus, vulgantibuſque. neque enim tam incredibilem cauſſam prouidebant, vt vndecim per annos libens patria careret. Mox patuit breue confinium artis, & falſi; veraque quam obſcuris tegerentur. nam *in vrbem non regreſſurum*, haud forte dictum: ceterorum neſcij egere, cum propinquo rure, aut litore, & ſæpe mœnia vrbis adſidens, extremam ſenectam compleuerit. Ac forte illis diebus oblatum Cæſari anceps periculum, auxit vana rumoris; præbuitque ipſi materiem, cur amicitiæ conſtantiæque Seiani magis fideret. Veſcebantur in villa cui vocabulum *Speluncæ*, mare Amulcanum inter Fundanoſque montes, natiuo in ſpecu eius os lapſis repente ſaxis, obruit quoſdam miniſtros: hinc metus in omnes, & fuga eorum qui conuiuium celebrabant.

Seianus genu, vultuque & manibus ſuper Cæſarem ſuſpenſus, oppoſuit ſeſe incidentibus, atque habitu tali repertus eſt à militibus, qui ſubſidio venerant. Maior ex eo; & quamquam exitioſa ſuaderet, vt non ſui anxius, cum fide audiebatur. Adſimulabatque iudicis partes aduerſus Germanici ſtirpem, ſubditis qui accuſatorum nomina ſuſtinerent, maximeque inſectarentur Neronem proximum ſucceſſioni, & quamquam modeſta iuuenta. plerumque tamen quid in præſentiarum conduceret oblitum; dum à libertis & clientibus apiſcendæ potentiæ properis æſtimulatur, *vt erectum & fidentem animi oſtenderet: velle id populum Romanum: cupere exercitus: neque auſurum contra Seianum, qui nunc patientiam ſenis, & ſegnitiam iuuenis iuxta inſultet*. Hæc atque talia audienti, nihil quidem prauæ cogitationis, ſed interdum voces procedebant contumaces, & inconſultæ; quas adpoſiti cuſtodes exceptas auctaſque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diuerſæ inſuper ſolicitudinum formæ oriebantur. nam alius occurſum eius vitare: quidam ſalutatione reddita ſtatim auerti: plerique inceptum ſermonem abrumpere; inſiſtentibus contra irridentibuſque, qui Seiano fautore aderant. Enimuero Tiberius toruus, aut falſum renidens vultu; ſeu loqueretur, ſeu taceret iuuenis; crimen ex ſilentio, ex voce. ne nox quidem ſecura, cum vxor vigilias, ſomnos, ſuſpiria matri Liuiæ, atque illa Seiano patefaceret, qui fratrem quoque Neronis Druſum traxit in partes, ſpe obiecta principis loci, ſi priorem ætate & iam labefactum demouiſſet. Atrox Druſi ingenium, ſuper cupidinem potentiæ, & ſolita fratribus odia, accendebatur inuidia, quod mater Agrippina promptior Neroni erat. neque tamen Seianus ita Druſum fouebat, vt non in eum quoque ſemina futuri exitij meditaretur; gnarus præferocem, & inſidijs magis opportunum. Fine anni exceſſere inſignes viri, Aſinius Agrippa, claris maioribus quam vetuſtis, vitaque non degener; & Q. Haterius familia ſenatoria, eloquentiæ quoad vixit celebratæ: monimenta ingenij eius haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigebat, vtque aliorum me-

meditatio & labor in poſterum valeſcit; ſic Haterij canorum illud & profluens, cum ipſo ſimul exſtinctum eſt M. Licinio, L. Calpurnio Coſs. ingentium bellorum cladem æquauit malum improuiſum, eius initium ſimul & finis extitit. Nam cœpto apud Fidenam amphiteatro, Atilius quidam libertini generis, quo ſpectaculum gladiatorum celebraret; neque fundamenta per ſolidum ſubdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem ſuperſtruxit: vt qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, ſed in ſordida mercede id negotium quæſiuiſſet. Adfluxere auidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virilis ac muliebris ſexus, omnis ætas, ob propinquitatem loci effuſus. vnde grauior peſtis fuit, conferta mole, dein conuulſa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immenſamque vim mortalium ſpectaculo intentos, aut qui circum adſtabant, præceps trahit, atque operit. Et illi quidem, quos principium ſtragis in mortem adflixerat, vt tali ſorte, cruciatum effugere. Miſerandi magis, quos abrupta parte corporis, nondum vita deſeruerat: qui per diem viſu, per noctem vlulatibus, & gemitu, coniuges aut liberos noſcebant. Iam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari etiam quorum diuerſa de cauſſa amici aut neceſsarij aberant, pauere tamen: neque dum comperto quos illa vis perculiſſet, latior ex incerto metus. Vt cœpere dimoueri obruta; concurſus ad exanimos, complectentium, oſculantium: & ſæpe certamen, ſi confuſior facies, & par forma aut ætas, errorem adgnoſcentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo caſu debilitata vel obtrita ſunt. Cautumque in poſterum ſenatuſconſulto, *ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res, neue amphitheatrum imponeretur, niſi ſolo firmitatis ſpectatæ*. Atilius in exſilium actus eſt. Cæterum ſub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici paſſim præbiti: fuitque vrbs per illos dies, quamquam mæſta facie, veterum inſtitutis ſimilis, qui magna poſt prœlia ſaucios largitione, & cura ſuſtentabant, Non-

Nondum ea clades exoleuerat, cum ignis violentia vrbem vltra ſolitum adfecit, deuſto monte Cœlio. *feralemque annum ferebant, & ominibus aduerſis ſuſceptum principi conſilium abſentiæ*, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Cæſar obuiam iſset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud ſenatum, ab inluſtribus; famaque apud populum, quia ſine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & vltro accitos munificentia iuuerat. Adduntur ſententiæ, vt mons Cælius in poſterum *Auguſtus* appellaretur: quando cunctis circumflagrantibus, ſola Tiberij effigies, ſita in domo Iunij ſenatoris, inuiolata manſiſset. *Eueniſſe id olim Claudiæ Quinctæ, eiuſque ſtatuam vim ignium bis elapſam, maiorem apud ædem Matris deum conſecrauiſſe, ſanctos acceptoſque numinibus Claudios: & augendam cærimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem dij oſtenderint*. Haud fuerit abſurdum tradere, montem eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuiſse, quod talis ſiluæ frequens, fecunduſque erat: mox *Cælium* appellitatum à Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruſcæ cum auxilium appellatum ductauiſset, ſedem eam acceperat à Tarquinio Priſco, ſeu quis alius regum dedit. nam ſcriptores in eo diſsentiunt: cętera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitaſse, vnde *Thuſcum vicum* è vocabulo aduenarum dictum. Sed vt ſtudia procerum, & largitio principis aduerſum caſum ſolatium tulerant: ita accuſatorum maior in dies & infeſtior vis ſine leuamento graſsabatur: corripueratque Varum Quinctilium diuitem & Cæſari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ matris eius condemnator; nullo mirante, quod diu egens, & parto nuper præmio male vſus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam ſocium delationis exſtitiſse, miraculo erat, quia claris maioribus, & Varo connexus, ſuam ipſe nobilitatem, ſuum ſanguinem perditum ibat. Reſtitit tamen ſenatus, & *opperiendum imperatorem* cenſuit: quod vnum, vrgentium malorum ſuffugium in tempus erat. At Cæſar dedicatis per Campaniam templis, quamquam dicto monuiſſet,

ſet, *ne quis quietes eius inrumperet*, concurſuſque opidanorum diſpoſito milite prohiberentur; peroſus tamen municipia, & colonias, omniaque in continenti ſita, Capreas ſe in inſulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorij dijunctam. Solitudinem eius placuiſſe maxime crediderim, quoniam importuoſum circa mare, & vix modicis nauigijs pauca ſubſidia; neque adpulerit quiſquam, niſi gnaro cuſtode. cæli temperies hieme mitis, obiectu montis quo ſæua ventorum arcentur: æſtas in Fauonium obuerſa, & aperto circum pelago peramœna; proſpectabatque pulcherrimum ſinum, antequam Veſuuius mons ardeſcens faciem loci verteret. Græcos ea tenuiſſe, Capreaſque Thelebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus inſederat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malum otium reſolutus. Manebat quippe ſuſpicionum & credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in vrbe ſuetus, acrius turbabat, non iam occultis aduerſum Agrippinam & Neronem inſidijs. quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, ſecreta, velut in annales referebat. vltroque ſtruebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem diui Auguſti amplecti, populumque ac ſenatum auxilio vocare. Eaque ſpreta ab illis, velut pararent, obijciebantur. Iunio Silano & Silio Nerua Coss. fœdum anni principium inceſſit, tracto in carcerem inluſtri, equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Germanici neque enim omiſerat coniugem liberoſque eius percolere, ſectator domi comes in publico, poſt tot clientes vnus; eoque apud bonos laudatus, & grauis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opſius prætura functi adgrediuntur, cupidine conſulatus; ad quem non niſi per Seianum aditus: neque Seiani voluntas, niſi ſcelere quærebatur. Compoſitum inter ipſos, vt Latiaris, qui modico vſu Sabinum contingebat, ſtrueret dolum, cęteri teſtes adeſſent: deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris iacere fortuitos primum ſermones: mox laudare conſtantiam, *quod non, vt cæteri,*

flo-

florentis domus amicus, adflictam deſeruiſſet: ſimul honora de Germanico, Agrippinam miſerans, diſſerebat. Et poſtquam Sabinus, vt ſunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, iunxit queſtus; audentius iam onerat Seianum, ſæuitiam, ſuperbiam, ſpes eius. ne in Tiberium quidem conuicio abſtinet. Iique ſermones, tamquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem artæ amicitiæ facere. Ac iam vltro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores ſuos quaſi ad fidiſſimum deferre. Conſultant quos memoraui, quonam modo ea plurium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, ſeruanda ſolitudinis facies; & ſi pone fores adſiſterent, metus viſus, ſonitus, aut forte ortæ ſuſpicionis erat. Tectum inter & laquearia, tres ſenatores, haud minus turpi latebra quam deteſtanda fraude, ſeſe abſtrudunt, foraminibus & rimis aurem admouent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit; præteritaque & inſtantia, quorum adfatim copia; ac nouos terrores cumulat. Eadem ille, & diutius. quanto mæſta, vbi ſemel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde accuſatio, miſſiſque ad Cæſarem litteris, ordinem fraudis, ſuumque ipſi dedecus narrauere. Non alias magis anxia & pauens ciuitas, egens aduerſum proximos, congreſſus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumſpectabantur. Sed Cæſar ſolennia incipientis anni Kalen. Ianuarias, epiſtola precatus; vertit in Sabinum, *corruptos quoſdam libertorum: & petitum ſe* arguens, vltionemque haud obſcure poſcebat. nec mora, quin decerneretur: & trahebatur damnatus, quantum obducta veſte & adſtrictis faucibus niti poterat, clamitans, *Sic inchoari annum, has Seiano victimas cadere*. quo intendiſſet oculos, quo verba acciderent, fuga, vaſtitas: deſeri itinera, fora: & quidam regrediebantur, oſtentabantque ſe rurſum, idipſum pauentes, quod timuiſſent. *Quem enim diem vacuum pœna, vbi inter ſacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abſtineri mos eſſet, vincla & laqueus inducantur? non imprudentem Tiberium tantam in-*

ni-

uidiam adiiſſe: quaſitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus noui magiſtratus, quo modo delubra & altaria, ſic carcerem recludant. Secutæ inſuper litteræ, grates agentis, *quod hominem inſenſum Reipub. puniuiſſent:* adiecto, *trepidam ſibi vitam, ſuſpectas inimicorum inſidias,* nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi. Ni mihi deſtinatum foret, ſuum quæque in annum referre, auebat animus anteire, ſtatimque memorare exitus, quos Latinius atque Opſius ceterique flagitij eius repertores habuere, non modo poſtquam C. Cæſar rerum potitus eſt, ſed incolumi Tiberio: qui ſcelerum miniſtros, vt peruerti ab alijs nolebat; ita plerumque ſatiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraues adflixit. verum has atque alia ſontium pœnas, in tempore t
demus. Tum cenſuit Aſinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, *petendum à principe, vt metus ſuos ſenatui fateretur, amoueri que ſineret.* Nullam æque Tiberius, vt rebatur, ex virtutibus ſuis quam diſſimulationem diligebat: eo ægrius accepit recludi quæ premeret. ſed mitigauit Seianus, non Galli amore, verum vt cunctationes principis aperirentur: gnarus lentum in meditando, vbi prorupiſset, triſtibus dictis atrocia facta coniungere. Per idem tempus Iulia mortem obijt. quam neptem Auguſtus conuictam adulterij damnauerat, proieceratque in inſulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti annis exſilium tolerauit, Auguſtæ ope ſuſtentata: quæ florentes priuignos cum per occultum ſubuertiſset, miſericordiam erga adflictos palam oſtentabat. Eodem annno Friſij transrhenanus populus pacem exuere, noſtra magis auaritia, quam obſequij impatientes. Tributum ijs Druſus iuſserat modicum, pro anguſtia rerum, *vt in vſus militares, coria boum penderent:* non intenta cuiuſquam cura, quæ firmitudo, quæ menſura; donec Olennius è primipilaribus, regendis Friſijs impoſitus, *terga vrorum* delegit, quorum ad formam acciperentur. Id alijs quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur,

quis

quis ingentium belluarum feraces ſaltus, modica
domi armenta ſunt. Ac primo boues ipſos, mox
agros, poſtremo corpora coniugum aut libero-
rum, ſeruitio tradebant. Hinc ira & queſtus. &
poſtquam non ſubueniebatur, remedium ex bel-
lo; rapti qui tributo aderant milites, & patibulo
adfixi. Olennius infenſos fuga præuenit, rece-
ptus caſtello cui nomen *Fleuum*: & haud ſper-
nenda illic ciuium ſociorumque manus litora O-
ceani præſidebat. Quod vbi L. Apronio: inferio-
ris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla le-
gionum è ſuperiore prouincia, peditumque &
equitum auxiliarium delectos acciuit: ac ſimul
vtrumque exercitum Rheno deuectum, Friſijs in-
tulit; ſoluto iam caſtelli obſidio, & ad ſua tutan-
da digreſſis rebellibus. Igitur proxima æſtuaria
aggeribus & pontibus traducendo grauiori ag-
mine firmat, atq; interim repertis vadis, alam Ca-
ninefatem, & quod peditum Germanorum inter
noſtros merebat, circumgredi terga hoſtium iu-
bet: qui iam acie compoſiti pellunt turmas ſocia-
les, equiteſq; legionum ſubſidio miſſos. Tum tres
leues cohortes; ac rurſum duæ; dein tempore in-
teriecto, alarius eques immiſſus, ſatis validi ſi ſi-
mul incubuiſſent; per interuallum aduentantes,
neque conſtantiam addiderant turbatis & pauore
fugientium auferebantur. Cethego Labeoni le-
gato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum
tradit; atq; ille dubia ſuorum re, in anceps tractus,
miſſis nuntijs vim legionum implorabat. pro-
rumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoſte
pulſo, recipiunt cohortis alaſq; feſſas vulneribus.
Neque dux Romanus vltum ijt, aut corpora huma-
uit; quamquam multi tribunorum pręfectorumque
& inſignes centuriones cecidiſſent. Mox comper-
tum à transfugis, nongentos Romanorum apud
lucum, quem *Baduhennæ* vocant, pugna in poſte-
rum extracta, confectos: & aliam quadringento-
rum manum, occupata Cruptoricis quondam ſti-
pendiarij villa, poſtquam proditio metuebatur,
mutuis ictibus procubuiſſe. Clarum inde inter
Germanos Friſium nomen: diſſimulante Tiberio
damna, ne cui bellum permitteret. Neque ſenatus
in eo cura, an imperij extrema dehoneſtarentur:
pauor internus occupauerat animos, cui reme-
dium adulatione quærebatur. Ita quamquam

diuerſis ſuper rebus conſulerentur, *aram Clementiæ, aram Amicitiæ, effigieſque circum Cæſaris ac Seiani cenſuere*: crebriſque precibus efflagitabant, *uiſendi ſui copiam facerent*. Non illi tamen in vrbem, aut propinqua vrbi digreſſi ſunt: ſatis viſum, omittere inſulam, & in proximo Campaniæ adſpici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxij erga Seianum; cuius durior congreſſus, atq; eo per ambitum, & ſocietate conſiliorum parebatur. Satis conſtabat auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo ſeruitium ſpectanti. quippe Romæ, ſueti diſcurſus; & magnitudine vrbis incertum, quod quiſque ad negotium pergat; ibi campo aut litore iacentes, nullo diſcrimine noctem ac diem, iuxta gratiam aut faſtus ianitorum perpetiebantur. donec idque vetitum. & reuenere in vrbem tepidi, quos non ſermone, non viſu dignatus erat: quidam male alacres, quibus infauſtæ amicitiæ grauis exitus imminebat. Cęterum Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidiſſet, in vrbe celebrare nuptias iuſſit. In Domitio, ſuper vetuſtatem generis propinquum Cæſaribus ſanguinem delegerat. nam is auiam Octauiam, & per eam Auguſtum auunculum præferebat.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER V.

Breuiarium Libri V.

Iuliæ Auguſtæ mors & elogium. Tib. etiam mortuæ parum æquus, uergit imperium. Arg & Nero accuſati. In eos populi fauor, irato Tiberio. Deſunt triennij fere acta. *Seiani ob res nouas euerſi ruina trahit amicos eius. puniti & liberi. Pſeudo. Druſus in Græcia ſe oſtentat. eum perſequitur Sabinus. Diſcordia conſulum.*

RVbellio & Fuſio COSS. quorum vtrique Geminus cognomentum erat, Iulia Auguſta mortẽ obijt, ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, & adoptione Liuiorum Iuliorumq; clariſſimæ. Primum ei matrimonium & liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Peruſino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumuiros pacta in vrbem redijt. Exin Cæſar cupidine formæ aufert marito, incertũ an inuitam, adeo properus, vt ne ſpatio quidem, ad enitendum dato, penatibus ſuis grauidam induxerit. Nullam poſthac ſobolem edidit: ſed ſanguini Auguſti per coniunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priſcum ad morem, comis vltra quam antiquis fęminis probatum, mater impotens, vxor facilis, & cum artibus mariti, ſimulatione filij bene compoſita. Funus eius modicum, teſtamentum diu

initum fuit, laudata eſt pro roſtris à C. Cæſare pronepote, qui mox rerum potitus eſt. At Tiberius quod ſupremis in matrem officijs defuiſſet, nihil mutata amœnitate vitæ, *magnitudinem negotiorum* per litteras excuſauit: honoreſq; memoriæ eius ab ſenatu large decretos, quaſi per modeſtiam imminuit, paucis admodum receptis; & addito *ne cæleſtis religio decerneretur: ſic ipſum maluiſſe*.. quin & parte eiuſdem epiſtolæ increpuit *amicitia muliebres*, Fufium conſulem oblique perſtringens. is gratia Auguſtæ floruerat, aptus alliciendis fœminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis facetijs inridere ſolitus, quarum apud præpotentes in longum memoria eſt. Cęterum ex eo prærupta iam & vrgens dominatio. nam incolumi Auguſta, erat adhuc perfugium, quia Tiberio inueteratum erga matrem obſequium; neque Seianus audebat auctoritati parentis anteire, tunc velut frenis exſoluti proruperunt: miſſæque in Agrippinam ac Neronem litteræ, quas pridem adlatas & cohibitas ab Auguſta credidit vulgus, haud enim multum poſt mortem eius recitatæ ſunt, verba inerant quæſita aſperitate: ſed non arma, non rerum nouarum ſtudium; *amores iuuenum, & impudicitiam* nepoti obiectabat. in nurum ne id quidem confingere auſus, *adrogantiam oris & contumacem animum* incuſauit, magno ſenatus pauore ac ſilentio: donec pauci, quis nulla ex honeſto ſpes, (& publica mala ſingulis in occaſionem gratiæ trahuntur) *vt referretur* poſtulauere, promptiſſimo CottaMeſſallino cum atroci ſententia: ſed alijs à primoribus, maximeq; à magiſtratibus trepidabatur: quippe Tiberius, etſi infenſe inuectus, cętera ambigua reliquerat. Fuit in ſenatu Iunius Ruſticus, componendis patrum actis delectus à Cæſare, eoq; meditationes eius introſpicere creditus: is fatali quodam motu (neq; enim ante ſpecimen cōſtantiæ dederat) ſeu praua ſolertia, dum imminentium oblitus incerta pauet, inſerere ſe dubitantibus, ac monere conſules *ne relationem inciperent*: diſſerebatq;, *breuibus momentis ſumma verti poſſe, dandumq; interſtitium pœnitentiæ ſenis*. Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumſiſtit curiam, feſtiſq; in Cæſarem ominibus, *falſas litteras, & principe inuito exitium domui eius intendi* clamitat. ita nihil triſte illo die patratum. ferebau-

bantur etiam ſub nominibus conſularium fictæ in
Seianum ſententiæ, exercentibus pleriſque per oc-
cultum, atq; eo procacius, libidinem ingeniorum.
vnde illi ira violentior, & materies criminandi:
ſpretum dolorem principis ab ſenatu; deſciuiſſe popu-
lum, audiri iam & legi nouas conciones, noua patrum
conſulta; quid reliquum niſi vt caperent ferrum? &
quorum imagines pro vexillis ſecuti forent, duces im-
peratoreſq; deligerent? Igitur Cæſar repetitis aduer-
ſum nepotem & nurum probris, increpitaq; per e-
dictū plebe, queſtus apud patres, *quod fraude vnius*
ſenatoris imperatoria maieſtas eluſa publice foret; in-
tegra tamen ſibi cuncta poſtulauit: nec vltra delibe-
ratum, quo minus non quidem extrema decerne-
rent, id enim vetitum, ſed *paratos ad vltionem vi*
principis impediri teſtarentur.* Quatuor & quadra-
ginta orationes ſuper ea re habitæ, ex quis ob me-
tum paucæ, plures adſuetudine,* *mihi pudorem aut*
Seiano inuidiam allaturam cenſui.
verſa eſt fortuna, & ille quidem qui collegam & ge-
nerum adſciuerat, ſibi ignoſcit. ceteri quem per dede-
cora fauere, cum ſcelere inſectantur. * *miſerius ſit ob*
amicitiam accuſari, an amicū accuſare haud diſcre-
uerim. * *non crudelitatem, non clemētiam cuiuſquam*
experiar, ſed liber & mihi ipſi probatus antibo pericu-
lum. Vos obteſtor, ne memoriam noſtri per mœrorem
quam læti retineatis, adÿciendo me quoq; eis, qui ſine
egregio publica mala effugerūt. Tunc ſingulos vt cui-
que adſiſtere, adloqui animus erat, retinens aut di-
mittens partem diei abſumſit, multoq; adhuc cœ-
tu, & cunctis intrepidum vultum eius ſpectātibus,
cum ſupereſſe tempus nouiſſimis crederent, gla-
dio quem ſinu abdiderat incubuit. Neq; Cæſar vllis
criminibus aut probris defunctum inſectatus eſt,
cum in Blæſum multa fœdaq; incuſauiſſet. Relatum
inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo. illum
indices arguebant, *clauſtra ærarÿ cui præfectus erat,*
& militarem pecuniam rebus nouis obtuliſſe: huic à
Conſidio prætura functo obiectabatur *Ælÿ Galli*
amicitia, qui punito Seiano, in hortos Pomponÿ quaſi
fidiſſimum ad ſubſidium perfugiſſet. neque aliud pe-
riclitantibus auxilij, quam in fratrum conſtantia
fuit, qui vades exſtitere. mox crebris prolationi-
bus ſpem ac metum iuxta grauatus Vitellius, pe-
tito per ſpeciem ſtudiorum ſcalpro, leuem ictum
venis intulit, vitamque ægritudine animi finiuit.

At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio inluſtri., dum aduerſam fortunam æquus tolerat, Tiberio ſuperſtes fuit. Placitum poſthac *vt in reliquos Seiani liberos aduerteretur*; vaneſcente quamquam plebis ira, ac pleriſq; per priora ſupplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens; puella adeo neſcia, vt crebro interrogaret, *quod ob delictum, & quo traheretur? neq; facturam vltra; & poſſe ſe puerili verbere moneri*. Tradunt temporis eius auctores, *quia triumnirali ſupplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum iuxta compreſſam: exin obliſis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abiecta*. Per idem tempus Aſia atque Achaia exterritæ ſunt, acri magis quam diuturno rumore, *Druſum Germanici filium apud Cycladas inſulas, mox in cõtinenti viſum*. & erat iuuenis haud diſpari ætate, quibuſdam Cæſaris libertis, velut agnitus, per dolumq; comitantibus. Alliciebantur ignari, fama nominis, & promptis Græcorum animis ad noua & mira: *quippe lapſum cuſtodia pergere ad paternos exercitus. Ægyptũ aut Syriam inuaſurum*. fingebant ſimul, credebantq; iam iuuentutis concurſu, iam publicis ſtudijs frequentabatur, lætus præſentibus, & inanium ſpe; cum auditum id Poppęo Sabino. Is Macedonię tum intentus, Achaiam quoq; curabat. Igitur quo vera ſeu falſa anteiret, Toronæum Thermæumque ſinum præfeſtinans, mox Eubœam Ægæi maris inſulam, & Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthienſe litus, anguſtiaſque Iſthmi euadit: marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingreſſus, ibi demum cognoſcit, ſollertius interrogato *quiſnam foret*, dixiſſe, & *M. Silano genitum*: multis ſectatorum dilapſis aſcendiſſe nauem, tamquam Italiam peteret. ſcripſitque hæc Tiberio. neque nos originem finemue eius rei vltra comperimus. Exitu anni diu aucta diſcordia conſulum erupit. nam Trio facilis capeſſendis inimicitijs, & foro exercitus, *vt ſegnem Regulum ad opprimendos Seiani miniſtros* oblique perſtrinxerat. ille niſi laceſſeretur modeſtiæ retinens, non modo retudit collegam: ſed *vt noxium coniurationis* ad diſquiſitionem trahebat. Multiſque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, manſere infenſi ac minitantes, donec magiſtratu abirent.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER VI.

Breuiarium Libri VI.

Tiberij fœda libidines. Decreta in Seianum & Liuiam. Togonij Galli adulationem Tiberius irridet Gallionis increpat & punit. Pacomanus. Latiaris. Diſſidium conſulum ſedat Maximus. Cotta Meſſallinus accuſatus. Tiberij confeſsio. Tyrannorum occulta ſupplicia. Cecilianus, Seruaus, Thermus, damnati. Delationes crebra. M. Terentius ob Seiani amicitiam accuſatus, ex omnium voto libere ſe defendit. Idem abſoluitur. Veſtilius ſe interimit. Pluresgregatim accuſati. L. Piſonis mors & laus. Præfectura vrbis origo & progreſſus. Libri Sibyllini. Seditio pane ob annonam artam. S. C. & edicto coercita. Damnati Germanici filiæ nuptum datæ. Fœneratores accuſati. repreſſæ vſura. Tiberij liberalitate fides refecta. Iterum accuſationes maieſtatis, & promiſcua cædes. Caligula Claudiam ducit. de Galba Tiberij præſagium. Ars Chaldæa. Thraſullus. Fato an ſorte res mortalium volnantur, dubitatum. Mors Aſ. Galli, & Druſi. In hunc varia Tiberij atrocitas. Dira in Tiberium. Agrippina inedia perit. Nerua ſponte vita abit. Aliquot aliorum illuſtrium mortes. Phœnis in Ægypto viſa. De phœnice narrationes ac iudicia. Labeo ſponte moritur, inuidiam amoliente Tiberio: Scanrus accuſatus de ſe ſtatuit. Exilia. Getulicus poſtulatus mira fiducia euadit. Parthi Artabanum amoturi, Phrahatem Romæ regem petunt, quo mortuo, Tib. Tiridatem ſubmittit. Orienti præficit

Vitell. Parthus inuaditur. is Orodem opponit. Hiberi & Albani vnde orti. Pugna inter Armenios & Parthos, in qua ſuccubuit Orod. Artabanus regno exutus. cui Tiridates ſufficitur, Vitellij conſilio & armis. Iuuant Ornoſp. Sinnaces, Abdag. Tiberij tenax ſæuitia. Plurium mortes. Poppæi Sab. exitus. Mors Agrippæ, Tigranis, &c. Cappadoces rebelles: A Trebellio repreſſi. Tiridati Seleucenſes, &c. ſe iungunt. Coronatur. Lente agit: itaque diſſidio procerum pellitur. Artabanus in regnum iterum accitur. Incendium Romæ, cui ſolamen à Tib. Macro Caligulam captat. Tiberij deliberatio de ſucceſſore. Præſag. de Calig. Morbum diſſimulat. Accuſationes illuſtrium. Arruntius vita abit tædio temporum. Albucilla, &c. Papin. ſe præcipitat. Tiberius defectionem ſuam tegit, aſtu medici compertam. Finit oppreſſus. Tiberij caſus varij, & mores.

CN. Domitius & Camillus Scribonianus conſulatum inierant.cum Cæſar tramiſſo quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam pręlegebat,ambiguus an vrbem intraret: ſeu quia contra deſtinauerat,ſpeciem venturi ſimulans:& ſæpe in propinqua digreſſus,aditis iuxta Tiberim hortis,ſaxa rurſum & ſolitudinem maris repetijt, pudore ſcelerum & libidinum : quibus adeo indomitis exarſerat,vt more regio pubem ingenuam ſtupris pollueret, nec formam tantum & decora corpora, ſed in his modeſtam pueritiam in alijs imagines maiorum,incitamentum cupidinis habebat.tuncq;primum ignota ante vocabula reperta ſunt, *ſellariorum* & *ſpintriarum*, ex fœditate loci ac multiplici patientia. præpoſitiq;ſerui qui quærerent,pertraherent,dona in promptos,minas aduerſum abnuentes,& ſi retinerent propinquus aut parens,vim,raptus, ſuaque ipſi libita velut in captos exercebant. At Romæ principio anni, quaſi recens cognitis Liuiæ flagitijs,ac non pridem etiam punitis,atroces ſententię dicebantur in effigies quoq; ac memoriam eius: & *bona Seiani ablata ærario, vt in fiſcum cogerentur*, tanquam referret. Scipiones hæc, & Silani, & Caſſii.iiſdem ferme aut paulum immutatis verbis

ad

adſeueratione multa cenſebant; cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem ſuam magnis nominibus inſerit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat *deligere ſenatores, ex quis viginti ſorte ducti & ferro accincti, quotiens curiam iniſſet, ſalutem eius defenderent*, crediderat nimirum epiſtolæ, *ſubſidio ſibi alterum ex conſulibus poſcentis, vt tutus à Capreis vrbem peteret*. Tiberius tamen ludibria ſerijs permiſcere ſolitus egit gratias beneuolentiæ patrum: *ſed quos omitti poſſe? quos deligi? ſemper ne eoſdem? an ſubinde alios? & honoribus perſunctos, an iuuenes? priuatos, an è magiſtratibus? quam deinde ſpeciem fore, ſumentium in limine curiæ gladios? neque ſibi vitam tanti ſi armis tegenda foret*. Hæc aduerſus Togonium, verbis moderans: neque vltra abolitionem ſententiæ ſuadere. At Iunium Gallionem, qui cenſuerat, *vt prætoriani actis ſtipendijs, ius apiſcerentur in quatuordecim ordinibus ſedendi*, violenter increpuit velut coram rogitans, *quid illi cum militibus? quos neq; dicta imperatoris, neque præmia niſi ab imperatore accipere par eſſet. repperiſſe prorſus quod diuus Auguſtus non prouiderit. an potius diſcordiam & ſeditionem à ſatellite Seiani quæſitam? qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret*. hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, ſtatim curia, deinde Italia exactus: & quia incuſabatur facile toleraturus exſilium, delecta Lesbo, inſula nobili & amœna, retrahitur in vrbem, cuſtoditurque domibus magiſtratuum. Iiſdem litteris Cæſar Sextium Paconianum prætorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium ſecreta rimantem, delectumque à Seiano, cuius ope dolus C. Cæſari pararetur. quod poſtquam patefactum, prorupere concepta pridem odia, & ſummum ſupplicium decernebatur, ni profeſſus indicium foret. Vt vero Latinium Latiarem ingreſſus eſt, accuſator ac reus iuxta inuiſi, gratiſſimum ſpectaculum præbebatur. Latiaris, vt retuli, præcipuus olim circumueniendi Titij Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa conſules anni prioris inuaſit, *Cur mutua accuſatione intenta, nunc ſilerent? metum prorſus & noxiam conſcientiæ pro fœdere haberi. at non patribus reticenda quæ audiuiſent*. Regulus *manere tem-*

pus vltionis, ſeque coram principe exſecuturum: Trio *æmulationem inter collegas, & ſi qua diſcordes ieciſſent, melius oblitterari*, reſpondit. Vrgente Agrippa, Sanquinius Maximus è conſularibus orauit ſenatum, *ne curas imperatoris, conquiſitis inſuper acerbitatibus augerēt: ſufficere ipſum ſtatuēdis remedijs.* ſic Regulo ſalus, & Trioni dilatio exitij quæſita. Haterius inuiſior fuit, quia ſomno aut libidinoſis vigilijs marcidus, & ob ſegnitiam, quamuis crudelem principem non metuens, inluſtribus viris perniciem inter ganeam ac ſtupra meditabatur. Exin Cotta Meſſallinus ſæuiſſimæ cuiuſque ſententiæ auctor, eoque inueterata inuidia, vbi primum facultas data, arguitur pleraque C. Cæſarem quaſi inceſtæ virilitatis, & cum die natali Auguſtę inter ſacerdotes epularetur: *nouendialem* eam *cenam* dixiſſe: quęrenſque de potentia M. Lepidi, ac L. Arruntij, cum quibus ob rem pecuniariam diſceptabat, addidiſſe, *illos quidem ſenatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* neq; cuncta à primoribus ciuitatis reuincebatur: ijſque inſtantibus ad imperatorem prouocauit. nec multo poſt litteræ adferuntur, quibus in modum defenſionis, repetito *inter ſe atque Cottam amicitiæ principio, crebriſque eius officijs* commemoratis, *ne verba praue detorta, neu conuiualium fabularum ſimplicitas in crimen duceretur*, poſtulauit. inſigne viſum eſt earum Cæſaris litterarum initium. nam his verbis exorſus eſt: *Quid ſcribam vobis P. C. aut quomodo ſcribam, aut quid omnino non ſcribam hoc tempore, dij me deæque peius perdant quam perire quotidie ſentio, ſi ſcio.* Adeo facinora atque flagitia ſua ipſi quoque in ſupplicium verterant. Neque fruſtra præſtantiſſimus ſapientiæ firmare ſolitus eſt, ſi recludantur tyrannorum mentes, poſſe aſpici laniatus & ictus; quando vt corpora verberibus, ita ſæuitia, libidine, malis conſultis, animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non ſolitudines protegebant, quin tormenta pectoris ſuaſque ipſe pœnas fateretur. Tum facta patribus poteſtate ſtatuendi de *Caciliano ſenatore, qui plurima aduerſus Cottam prompſerat*, placitum *eandem pœnam inrogari, quam in Aruſeium & Sanquinium accuſatores L. Arruntij.* quo non aliud honorificentius Cottæ euenit, qui nobilis quidem, ſed egens ob luxum, per flagitia infamis,
ſan-

ſanctiſſimis Arruntij artibus dignitate vltionis æquabatur. Quintus Seruæus poſthac, & Minutius Thermus inducti: Seruæus prætura functus, & quondam Germanici comes: Minutius equeſtri loco, modeſte habita Seiani amicitia: vnde illis maior miſeratio. contra Tiberius *præcipuos ad ſcelera* increpans, admonuit C. Ceſtium patrem *dicere ſenatui quæ ſibi ſcripſiſſet*; ſuſcepitque Ceſtius accuſationem. quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores ſenatus infimas etiam delationes exercerent, alij propalam, multi per occultum: neque diſcerneres alienos à coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens aut vetuſtate obſcurum: perinde in foro, in conuiuio, quaqua de re locuti incuſabantur, vt quis præuenire & reum deſtinare properat; pars ad ſubſidium ſui, plures infecti quaſi valetudine & contactu. Sed Minutius & Seruæus damnati, indicibus acceſſere. Tractique ſunt in caſum eundem Iulius Africanus è Santonis Gallica ciuitate; Seius Quadratus, originem non repperi. Neque ſum ignarus, à pleriſque ſcriptoribus omiſſa multorum pericula & pœnas, dum copia fatiſcunt; aut quæ ipſis nimia & mæſta fuerant, ne pari tædio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obuenere, quamquam ab alijs incelebrata. Nam ea tempeſtate qua Seiani amicitiam ceteri falſo exuerant, auſus eſt eques Romanus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud ſenatum ordiendo: *Fortunæ quidem meæ fortaſſe minus expediat adgnoſcere crimen, quam abnuere. ſed vtcunque caſura res eſt; fatebor & fuiſſe me Seiano amicum. & vt eſſem expetiſſe; & poſtquam adeptus eram, lætatum. Videram collegam patris regendis prætoriis cohortibus; mox vrbis & militiæ munia ſimul obeuntem. illius propinqui & adfines honoribus augebantur; vt quiſque Seiano intimus, ita ad Cæſaris amicitiam validus: contra quibus infenſus eſſet, metu ac ſordibus conflictabantur, nec quemquam exemplo adſumo, cunctos qui nouiſſimi conſilij expertes fuimus, meo vnius diſcrimine defendam. Non enim Seianum Vulſinienſem, ſed Claudiæ & Iuliæ domus partem, quas adfinitate occupauerat, tuum Cæſar generum, tui conſulatus ſocium, tua officia in Repub. capeſſentem colebamus. Non eſt no-*

ſtrum aſtimare, quem ſupra cæteros, & quibus de cauſsis extollas. Tibi ſummum rerum iudicium dij dedere: nobis obſequij gloria relicta eſt. Spectamus porro quæ coram habentur. cui ex te opes. honores, quis plurima iuuandi nocendiue potentia. quæ Seiano fuiſſe, nemo negauerit. abditos principis ſenſus, & ſi quid occultis parat, exquirere inlicitum, anceps, nec ideo adſequare. Ne P. C. vltimum Seiani diem, ſed ſexdecim annos cogitaueritis. etiam Satrium atque Pomponium venerabamur; libertis quoque ac ianitoribus eius noteſcere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indiſtincta hæc defenſio & promiſcua dabitur? imo iuſtis terminis diuidatur. inſidiæ in Rempub. conſilia cædis aduerſum imperatorem, puniantur: de amicitia & officijs idem finis & te Caſar & nos abſoluerit. Conſtantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eo vſque potuere, vt accuſatores eius, additis quæ ante deliquerant, exſilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberij litteræ in Sex. Veſtilium prætorium, quem Druſo fratri percarum in cohortem ſuam tranſtulerat. cauſſa offenſionis Veſtilio fuit, ſeu compoſuerat quædam in C. Cæſarem, vt impudicum, ſiue ficto habita fides. atque ob id conuictu principis prohibitus, cum ſenili manu ferrum tentauiſſet, obligauit venas, precatuſque per codicillos, immiti reſcripto, venas reſoluit. Aceruatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco ſimul ac Sabino Caluiſio, maieſtatis poſtulantur, & Vinicianus Pollioni patri adijciebatur, clari genus, & quidam ſummis honoribus. contremuerantque patres. nam quotus quiſque adfinitatis, aut amicitiæ tot inluſtrium virorum, expers erat? ni Celſus vrbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Clauiſium diſcrimini exemiſſet. Cæſar Pollionis, ac Viniciani Scaurique cauſſam vt ipſe cum ſenatu noſceret, diſtulit; datis quibuſdam in Scaurum triſtibus notis. Ne feminæ quidem exſortes periculi, qua occupandæ Reip. argui non poterant, *ob lacrimas* incuſabantur: necataque eſt anus Vitia Fuſij Gemini mater quod filij necem fleuiſſet. Hæc apud ſenatum. nec ſecus apud principem Veſcularius Flaccus, ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, è vetuſtiſſimis familiarium Rhodum ſecuti, & apud

Capreas indiuidui. Veſcularius inſidiatum in Libonem internuntius: Marino participe, Seianus Curtium Atticum oppreſſerat. quo lætius acceptum, ſua exempla in conſultores recidiſſe. Per idem tempus L.Piſo Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit: nullius ſeruilis ſententiæ ſponte auctor, & quotiens neceſſitas ingrueret, ſapienter moderans. patrem ei Cenſorium fuiſſe memoraui: ætas ad octogeſimum annum proceſſit: decus triumphale in Thracia meruerat. ſed præcipua ex eo gloria, quod præfectus vrbi recens, continuam poteſtatem, & inſolentia parendi grauiorem, mire temperauit. Namque antea profectis domo regibus, ac mox magiſtratibus, ne vrbs ſine imperio foret, in tempus deligebatur qui ius redderet, ac ſubitis mederetur. feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, poſt ab Tullo Hoſtilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impoſitos dein conſules mandabant: duratque ſimulacrum quotiens ob ferias Latinas præficitur, qui conſulare munus vſurpet. Ceterum Auguſtus bellis ciuilibus Cilnium Mæcenatem equeſtris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præpoſuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, ſumpſit è conſularibus qui coerceret ſeruitia, & quod ciuium audacia turbidum niſi vim metuat, primuſque Meſſalla Coruinus eam poteſtatem, & paucos intra dies finem accepit, quaſi neſcius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam prouecta ætate, egregiè tolerauit. Dein Piſo viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto ſenatus celebratus eſt.

Relatum indè ad patres à Quinctiliano tribuno plebei *de libro Sibulla*, quē Caninius Gallus quindecimvir *recipi inter ceteros eiuſdem vatis, & ea de re ſenatuſconſultum* poſtulauerat: quo per diſceſſionem facto, miſit litteras Cæſar modicè tribunum increpans, *ignarum antiqui moris ob iuuentam*; Gallo exprobrabat, *quod ſcientiæ cærimoniarumq; vetus incerto auctore, ante ſententiam collegij, non, vt aſſolet, lecto per magiſtros æſtimatoque carmine, apud infrequentem ſenatum egiſſet*. Simul commonefecit; *quia multa vana ſub nomine celebri vulgabantur, ſanxiſſe Auguſtum, quem intra diem ad prætorem vrbanum deferrentur, neque ha-*

bere priuatim liceret, quod à maioribus quoque decretum erat, poſt exuſtum ſociali bello Capitolium, quæſitis Samo, Ilio, Erythris per Africam etiam, ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ, vna ſeu plures fuere, datoq; ſacerdotibus negotio, quantum humana ope potuiſsent, vera diſcernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber ſubiicitur. Iiſdem conſulibus, grauitate annonæ iuxta ſeditionem ventum, multaque, & plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam ſolitum aduerſum imperatorem. quis commotus, incuſauit magiſtratus patreſque, *quod non publica auctoritate populum coercuiſſent*: addiditque *quibus è prouinciys, & quanto maiorem quam Auguſtus rei frumentariæ copiam aduectaret*. Ita caſtigandæ plebi compoſitum ſenatuſconſultum, priſca ſeueritate: neque ſegnius conſules edixere: ſilentium ipſius non ciuile, vt crediderat, ſed in ſuperbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celſus, Pompeius equites Romani cecidere coniurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum, ac mollitia vitæ amicus Seiano, nihil ad ſerium. Et Iulius Celſus tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circumdatam in diuerſum tendens, ſuam ipſe ceruicem perfregit. At Rubrio Fabato, tanquam deſperatis rebus Romanis, Parthorum ad miſericordiam fugeret, cuſtodes additi. ſanè is repertus apud fretum Siciliæ, retractuſque per centurionem, nullas probabiles cauſsas longinquę peregrinationis adferebat. manſit tamen incolumis, obliuione magis, quam clementia. Seruio Galba L. Sulla COSS. diu quæſito quos neptibus ſuis maritos deſtinaret Cæſar, poſtquam inſtabat virginum ætas, L. Caſſium, M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus: Callibus ortus, patre atq; auo conſularibus, cetera equeſtri familia erat; mitis ingenio, & comtæ facundiæ. Caſſius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, & ſeuera patris diſciplina eductus, facilitate ſæpiùs, quam induſtria commendabatur. Huic Druſillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas coniungit: ſuperque ea re ſenatui ſcripſit, leui cum honore iuuenum. dein redditis abſentiæ cauſſis admodum vagis, flexit ad grauiora, & offenſiones ob Remp. ceptas: vtque *Macro præfectus, tribunorumque, & centurionum pauci, ſecum introi-*

troirent, quotiens curiam ingrederetur, pertinit. factoque largè, & ſine præſcriptione generis, aut numeri, ſenatuſconſulto, ne tecta quidem vrbis, adeò publicum conſilium nunquam adiit, deuiis plerumque itineribus ambigens patriam, & declinans. Interea magna vis accuſatorum in eos inrupit, qui pecunias fœnore auctitabant: aduerſum legem dictatoris Cæſaris, qua *de modo credendi, poſſidendique intra Italiam* cauetur: omiſſam olim; quia priuato vſui bonum publicum poſtponitur. Sanè vetus vrbi fœnebre malum, & ſeditionum diſcordiarumque creberrima cauſſa: eoque cohibebatur antiquis quoque, & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis ſanctum, *ne quis vnciario fœnore amplius exerceret*. cum antea ex libidine locupletium agitaretur: dein rogatione tribunicia, ad ſemuncias redacta: poſtremo vetita verſura, multiſque plebis ſcitis obuiam itum fraudibus, quæ totiens repreſſæ, miras per artes rurſum oriebantur. Sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæſtio euenerat, multitudine periclitantium ſubactus, retulit ad ſenatum, trepidique patres (neque enim quiſquam tali culpa vacuus) veniam à principe petiuere: & concedente, annus in poſterum, ſexque menſes dati, quis ſecundum iuſſa legis, rationes familiares quiſque componerent. Hinc inopia rei nummariæ, commoto ſimul omnium ære alieno: & quia tot damnatis, boniſque eorum diuenditis, ſignatum argentum fiſco, vel ærario attinebatur: ad hoc ſenatus præſcripſerat, *duas quiſque fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret*. Sed creditores in ſolidum appellabant: nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primo concurſatio, & preces: dein ſtrepere prætoris tribunal. eaque quæ remedio quæſita, venditio, & emptio, in contrarium mutari: quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi ſecuta vilitate, quanto quis obæratior, ægrius diſtrahebant: multique fortunis prouoluebantur: euerſio rei familiaris dignitatem, ac famam præceps dabat donec tulit opem Cæſar, diſpoſito per menſas millies ſeſtertio, factaque mutuandi copia ſine vſuris per triennium, ſi debitor populo in duplum prædiis cauiſſet. Sic refecta fides, & paulatim pri-

uati

nati quoque creditores reperti. neq; emptio agrorum exercita ad formam ſenatuſconſulti, acribus, vt fermè talia, initijs, incurioſo fine. Dein redeunt priores metus, poſtulato maieſtatis Conſidio Proculo: qui nullo pauore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterq; damnatus interfectuſq; Et ſorori eius Sanciæ aqua atque igni interdictum, accuſante Q. Pomponio, is moribus inquies, *hæc, & huiuſcemodi à ſe factitari* prætendebat, *vt parta apud principem gratia, periculi Pomponij Secundi fratris mederetur*. Etiam in Pompeiam Macrinam exſilium ſtatuitur, cuius maritum Argolicum, ſocerum Laconem è primoribus Achæorum Cæſar adflixerat. Pater quoq; inluſtris eques Romanus, ac frater prætorius, cum damnatio inſtaret, ſe ipſi interfecere. datum erat crimini *quod Theophanem Mitylenæum proauum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuiſſet: quodq; defuncto Theophani, celeſtes honores Græca adulatio tribuerat.* Poſt quos Sex. Marius Hiſpaniarum ditiſſimus, defertur *inceſtaſſe filiam*, & ſaxo Tarpeio deijcitur, ac ne dubium haberetur, magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe, aurariaſq; eius, quamquam publicarentur, ſibimet Tiberius ſepoſuit, inritatuſq; ſuppliciis, cunctos qui carcere attinebantur accuſari ſocietatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit immenſa ſtrages: omnis ſexus, omnis ætas: inluſtres, ignobiles, diſperſi, aut aggerati, neque propinquis, aut amicis adſiſtere, inlacrymare, ne viſere quidem diutiùs dabatur: ſed circumiecti cuſtodes, & in mærorem cuiuſq; intenti, corpora putrefacta adſectabantur, dum in Tiberim traherentur: vbi fluitantia, aut ripis adpulſa, non cremare quiſquam, non contingere, interciderat ſortis humanæ commercium vi metus: quantumque ſæuitia gliſceret, miſeratio arcebatur. Sub idem tempus C. Cæſar diſcedenti Capreas auo comes, Claudiam M. Silani filiam coniugio accepit, immanem animum ſubdola modeſtia tegens, non damnatione matris, non exſilio fratrum rupta voce, qualem diem Tiberius induiſſet, pari habitu, haud multum diſtantibus verbis. Vndè mox ſcitũ Paſſieni oratoris dictum percrebuit; *Neq; meliorem vnquam ſeruũ, neq; deteriorem dominum fuiſſe.* Non omiſerim præſagium Tiberii, de Ser. Galba tũ conſule; quem accitum, & diuerſis ſermonibus pertẽ-

ta-

tatum, poſtremò Gręcis verbis in hanc ſententiam adlocutus: *Et tu Galba quandoque deguſtabis imperium*, ſeram ac breuem potentiam ſignificans, ſcientia Chaldæorum artis, cuius apiſcendæ, otium apud Rhodum, magiſtrum Traſullum habuit, peritiam eius hoc modo expertus: Quotiens ſuper negotio conſultaret, edita domus parte, ac liberti vnius conſcientia vtebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per auia, ac derupta (nam ſaxis domus imminet) pręibat eum cuius artem experiri Tiberius ſtatuiſſet: & regredientem, ſi vanitatis, aut fraudum ſuſpicio inceſſerat, in ſubiectum mare præcipitabat, ne index arcani exiſteret. Igitur Thraſullus iiſdem rupibus inductus, poſtquam percunctantem commouerat, *imperium* ipſi, & futura ſollerter patefaciens: interrogatur, *an ſua quoque genitalem horam comperiſſet; quem tum annum, qualem diem haberet?* Ille poſitus ſiderum, ac ſpatia dimenſus, hærere primo, dein paueſcere; & quantum introſpiceret, magis, ac magis trepidus admirationis, & metus: poſtremo exclamat, *ambiguum ſibi, ac prope vltimum diſcrimen inſtare*. Tum complexus eum Tiberius, *præſcium periculorum, & incolumen fore* gratatur; quæque dixerat, oracli vice accipiens, inter intimos amicorum tenet. Sed mihi hæc, ac talia audienti, in incerto iudicium eſt, fatonè res mortalium, & neceſſitate immutabili, an fortè voluantur. quippè ſapientiſſimos veterum, quique ſectam eorum æmulantur, diuerſos repperies; ac multis inſitam opinionem, *non initia noſtri, non finem, non deniq; homines dijs curæ. ideò creberrima, & triſtia in bonos, læta apud deteriores eſſe.* Contra alii, *fatum quidem congruere rebus* putant, *ſed non è vagis ſtellis, verum apud principia, & nexus naturalium cauſſarum: ac tamen electionem vitæ* nobis relinquunt; *quam vbi elegeris, certum imminentium ordinem, neq; mala, vel bona, quæ vulgus putet: multos qui conflictari a diuerſis videantur, beatos: ac pleroſque, quamquam magnas per opes, miſerrimos: ſi illi grauem fortunam conſtanter tolerent, hi proſpera inconſulte vtantur.* Ceterum plurimis mortalium non eximitur, quin *primo cuiuſque ortu ventura deſtinentur: ſed quædam ſecus quam dicta ſint cadere, fallacijs ignara dicentium, ita corrumpi fidē artis, cuius clara documenta, & antiqua*

ætas,

ætas, & noſtra tulerit. Quippe à filio eiuſdem Thraſulli prædictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne tunc incepto longius abierim. Iiſdem conſulibus Aſinii Galli mors vulgatur, quem egeſtate cibi peremptum haud dubium: ſponte, vel neceſſitate, incertum habebatur. Conſultuſque Cæſar *an ſepeliri ſineret*, non erubuit permittere, vltroque incuſare *caſus, qui reum abſtuliſſent antequam coram conuinceretur*. ſcilicet medio triennio defuerat tempus ſubeundi iudicium conſulari ſeni, tot conſularium parenti. Druſus deindè exſtinguitur, cum ſe miſerandis alimentis, mandendo è cubili tormento, nonum ad diem detinuiſſet. Tradidere quidam, deſcriptum fuiſse Macroni, ſi arma ab Seiano tentarentur, extractum cuſtodia iuuenem, (nam in palatio attinebatur) ducem populo imponere. mox quia rumor incedebat, *fore vt nurui ac nepoti conciliaretur Cæſar*; ſæuitiam, quam pœnitentiam maluit. Quin & inuectus in defunctum; *probra corporis, exitiabilem in ſuos, inſenſum Reipub. animum* obiecit: *recitarique factorum dictorumque eius deſcripta per dies* iuſſit. quo non aliud] atrocius viſum: adſtitiſſe tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent: & potuiſſe auum audire, legere, in publicum promere, vix fides: niſi quod Actij centurionis, & Didymi liberti epiſtolæ, ſeruorum nomina præferebant, vt quis egredientem cubiculo Druſum pulſauerat, exterruerat, etiam ſua verba centurio ſæuitiæ plena, tamquam egregium, voceſque deficientis adiecerat, quis primo alienationem mentis ſimulans, quaſi per clementiam, funeſta Tiberio: mox vbi exſpes vitæ fuit, meditatas, compoſitaſque diras imprecabatur: *vt quemadmodum nurum filiumque fratris, & nepotes, domumque omnem cædibus compleuiſſet, ita pœnas nomini generiq; maiorum, & poſteris exſolueret*. Obturbabant quidem patres, ſpecie deteſtandi: ſed penetrabat pauor, & admiratio, callidum olim, & tegendis ſceleribus obſcurum, huc confidentiæ veniſſe, vt tamquam dimotis parietibus oſtenderet nepotem ſub verbere centurionis, inter ſeruorum ictus, extrema vitæ alimenta fruſtra orantem. Nondum is dolor exoleuerat, cum de Agrippina auditum, quam interfecto Seiano ſpe ſuſtentatam

tatam

tatam prouixiſſe reor: & poſtquam nihil de ſæuitia remittebatur, voluntate exſtinctam. niſi ſi negatis alimentis, adſimulatus eſt finis, qui videretur ſponte ſumptus. Enimverò Tiberius fœdiſſimis criminationibus exarſit, *impudicitiam* arguens, *& Aſinium Gallum adulterum, eiuſque morte ad tædium vitæ compulſam*. Sed Agrippina æqui impatiens, dominandi auida, virilibus curis, fœminarum vitia exuerat. *Eodem die defunctam quo biennio ante Seianus pœnas luiſſet, memoriæque id prodendum* addidit Cæſar: iactauitque *quod non laqueo ſtrangulata, neque in Gemonias proiecta foret.* Actæ ob id grates, decretumque *vt quintodecimo Kal Nouembris vtriuſque necis die, per omnis annos, donum Ioui ſacraretur.* Haud multò poſt Cocceius Nerua continuus principis, omnis diuini humanique iuris ſciens, integro ſtatu, corpore inlæſo, moriendi conſilium cepit. Quod vt Tiberio cognitum: adſidere, cauſſas requirere, addere preces, fateri poſtremò *graue conſcientiæ, graue famæ ſuæ, ſi proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret.* auerſatus ſermonem Nerua, abſtinentiam cibi coniunxit. Ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala Reip. viſeret, ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honeſtum finem voluiſſe. Ceterum Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Piſoni: & palam læta morte Germanici, cum Piſo caderet, precibus Auguſtæ, nec minus inimicitiis Agrippinæ defenſa erat. vt odium, & gratia deſiere; ius valuit. petitaque criminibus haud ignotis ſua manu, ſera magis, quam immerita ſupplicia perſoluit. Tot luctibus funeſta ciuitate, pars mæroris fuit, quod Iulia Druſi filia, quondam Neronis vxor, denupſit in domum Rubellii Blandi, cuius auum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant. Extremo anni mors Ælii Lamiæ funere cenſorio celebrata, qui adminiſtrandæ Suriæ imagine tandem exſolutus, vrbi præfuerat; genus illi decorum; viuida ſenectus: & non permiſſa prouincia dignationem addiderat. Exin Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæſaris litteræ, quis incuſabat *egregium quemque, & regendis exercitibus idoneum, abnuere id manus: ſeque ea neceſſitudine ad preces cogi, per quas conſularium*

ali-

aliqui capeſſere prouincias adigerentur : oblitus Arruntium, ne in Hiſpaniam pergeret, decimum iam annum attineri. Obiit eodem anno, & Manius Lepidus, de cuius moderatione, atque ſapientia in prioribus libris ſatis conlocaui. neque nobilitas diutiùs demonſtranda eſt: quippè Æmilium genus fecundum bonorum ciuium, & qui eadem familia corruptis moribus inluſtri tamen fortuna egere. Paullo Fabio L. Vitellio COSS. poſt longum ſæculorum ambitum, auis Phœnix in Ægyptum venit: præbuitque materiem doctiſſimis indigenarum, & Græcorum, multa ſuper eo miraculo diſſerendi, de quibus congruunt, & plura ambigua, ſed cognitu non abſurda; promere libet. Sacrum Soli id animal, & ore ac diſtinctu plumarum à ceteris auibus diuerſum, conſentiunt, qui formam eius definiere. De numero annorum varia traduntur. maximè vulgatum, quingentorum ſpatium, ſunt qui adſeuerent, mille quadringentos ſexaginta. vnum in terris: prioreſque alites Seſoſtride primum. poſt Amaſide dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnauit, in ciuitatem cui Heliopolis nomen, advolauiſſe, multo ceterarum volucrum comitatu, nouam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obſcura: inter Ptolemæum, ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. vndè nonnulli falſum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidere, nihilque vſurpauiſſe ex his, quæ vetus memoria firmauit. confecto quippè annorum numero, vbi mors propinquet, ſuis in terris ſtruere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri; & primam adulto curam ſepeliendi patris, neque id temere, ſed ſublato murrhæ pondere, tentatoque per longum iter, vbi par oneri, par meatui ſit, ſubire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atq; adolere. Hæc incerta, & fabuloſis aucta. Ceterum aſpici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur. At Romæ cæde continua Pomponius Labeo, quem præfuiſſe Mœſiæ retuli, per abruptas venas ſanguinem effudit; æmulataq; eſt coniunx Paxea. nam promptas eiuſmodi mortes, metus carnificis faciebat: & quia damnati, publicatis bonis, ſepultura prohibebantur: eorum qui de ſe ſtatuebant, humabantur corpora, manebant teſta-

menta

menta pretium feſtinandi. Sed Cæſar miſſis ad ſenatum litteris diſſeruit, *morem fuiſſe maioribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere: id ſe repetiuiſſe in Labeone. atque illum quia malè adminiſtratæ prouinciæ, aliorumque criminum vrgebatur, culpam inuidia velauiſſe; fruſtra conterrita vxore, quam etſi nocentem, periculi tamen expertem fuiſſe*. Mamercus dein Scaurus rurſum poſtulatur, inſignis nobilitate, vt orandis cauſſis, vita probroſus. nihil hunc amicitia Seiani, ſed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui eaſdem artes occultius exercebat: detuleratq; argumentum tragœdiæ à Scauro ſcriptæ, additis verſibus, qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Seruilio & Cornelio accuſatoribus, *adulterium Liuiæ, magorum ſacra* obiectabantur. Scaurus, vt dignum veteribus Æmilijs, damnationem anteit: hortante Sextia vxore, quæ incitamentum mortis, & particeps fuit. Ac tamen accuſatores, ſi facultas incideret, pœnis adficiebantur: vt Seruilius Corneliuſque perdito Scauro famoſi, quia pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant, in inſulas, interdicto igni atque aqua demoti ſunt, & Abudius Ruſo functus ædilitate, dum Lentulo Getulico, ſub quo legioni præfuerat, periculum faceſſit, *quod is Seiani filium generum deſtinaſſet*, vltro damnatur, atq; vrbe exigitur. Getulicus ea tempeſtate ſuperioris Germaniæ legiones curabat, mirumq; amorem adſecutus erat, effuſæ clementiæ, modicus ſeueritate, & proximo quoque exercitui per L. Apronium ſocerum non ingratus vndè fama conſtans, auſum mittere ad Cæſarem litteras, *Adfinitatem ſibi cum Seiano haud ſpontè, ſed conſilio Tiberij cœptam: perindè ſe quam Tiberium falli potuiſſe. neque errorem eundem illi ſine fraude, alijs exitio habendum. ſibi fidem integram, & ſi nullis inſidijs peteretur, manſuram: ſucceſſorem non aliter, quam indicium mortis accepturũ. firmarent velut fœdus, quo princeps ceterarum rerũ potiretur, ipſe prouinciam retineret.* Hęc mira quãquam, fidem ex eo trahebant, quod vnus omnium Seiani adfinium incolumis, multaq; gratia manſit: reputante Tiberio publicum ſibi odium, extremam ætatem, magiſq; fama quam vi, ſtare res ſuas. C. Ceſtio, M. Seruilio COSS. nobiles Parthi in vrbem venere, ignaro rege Artabano.

Is metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in ſuos, mox ſuperbiam in nos, ſæuitiam in populares ſumpſit: fretus bellis, quæ ſecunda, & aduerſum circumiectas nationes exercuerat, & ſenectutem Tiberii vt inermem deſpiciens: auiduſque Armeniæ, cui defuncto rege Artaxia, Arſacem liberorum ſuorum veterrimum impoſuit, addita contumelia, & miſſis qui *gazam a Vonone relictam in Syria Ciliciaque* repoſcerent, ſimul *veteres Perſarum, ac Macedonum terminos*, ſeque *inuaſurum poſſeſſa Cyro, & poſt Alexandro*. per vaniloquentiam, ac minax iaciebat. Sed Parthis mittendi ſecretos nuntios validiſſimus auctor fuit Sinnaces, inſigni familia, ac perindè opibus, & proximus huic Abdus, ademptæ virilitatis. non deſpectum id apud barbaros, vltroque potentiam habet. Ij adſcitis, & aliis primoribus, quia neminem gentis Arſacidarum ſummæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano pleriſque, aut nondum adultis Phrahaten regis Phrahatis filium Roma poſcebant: *Nomine tantum & auctore opus, vt ſponte Cæſaris, vt genus Arſacis ripam apud Euphratis cerneretur*. Cupitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad faſtigium: deſtinata retinens, conſilijs, & aſtu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis inſidiis, Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictæ inardeſcere. & barbaris cunctatio ſeruilis: ſtatim exſequi, regium videtur: Valuit tamen vtilitas, vt Abdum ſpecie amicitiæ vocatum ad epulas lento veneno inligaret: Sinnacen diſſimulatione, ac donis, ſimul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum omiſſo cultu Romano, cui per tot annos inſueuerat, inſtituta Parthorum reſumit, patriis moribus impar, morbo abſumptus eſt. Sed non vt Tiberius omiſit incepta. Tiridatem ſanguinis eiuſdem, æmulum Artabano, reciperandæq; Armeniæ Hiberum Mithridatem deligit, conciliatque fratri Pharaſmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. eo de homine haud ſum ignarus, ſiniſtram in vrbem famam, pleraque fœda memorari: ceterum regendis prouincijs priſca virtute egit. Vndè regreſſus, & formidine C. Cæſaris familiaritate Claudij, turpe in ſeruitium mutatus

tatus, exemplar apud poſteros adulatorij dedeco-
ris habetur: ceſſeruntque prima poſtremis, & bo-
na iuuentæ ſenectus flagitioſa oblitterauit. At ex
regulis, prior Mithridates Pharaſmanem perpu-
lit, dolo & vi conatus ſuos iuuare: repertique
corruptores miniſtros Arſacis multo auro ad ſce-
lus cogunt: ſimul Hiberi magnis copiis Arme-
niam irrumpunt, & vrbe Artaxata potiuntur. Quæ
poſtquam Artabano cognita, filium Orodem vl-
torem parat, datque Parthorum copias, mittit qui
auxilia mercede facerent. Contra, Pharaſmanes
adiungere Albanos, accipere Sarmatas; quorum
Sceptruchi vtrimque donis acceptis, more genti-
co diuerſa induere. Sed Hiberi locorum poten-
tes, Caſpia via Sarmatam in Armenios raptim ef-
fundunt, at qui Parthis aduentabant, facilè arce-
bantur: cum alios inceſſus, hoſtis clauſiſſet; vnum
reliquum, mare inter, & extremos Albanorum
montes, æſtas impediret: quia flatibus Eteſiarum
implentur vada, hibernus Auſter reuoluit fluctus,
pulſoque introrſus freto, breuia litorum nudan-
tur. Interim Orodem ſociorum inopem, auctus
auxilio Pharaſmanes vocare ad pugnam, & detre-
ctantem inceſsere, adequitare caſtris, infenſare
pabula: ac ſępè in modum obſidij ſtationibus cin-
gebat. donec Parthi contumeliarum inſolentes,
circumſiſterent regem, poſcerent prœlium, atque
illis ſola in equite vis: Pharaſmanes, & pedite va-
lebat. Nam Hiberi Albanique ſaltuoſos locos in-
colentes, duritiæ patientiæque magis inſueuere.
Feruntque *ſe Theſſalis ortos, qua tempeſtate Iaſon
poſt auectam Medeam, genitoſque ex ea liberos ina-
nem mox regiam Æta, vacuoſque Colchos repeti-
uit.* Multaque de nomine eius, & oraculum Phry-
xi celebrant. nec quiſquam ariete ſacrificauerit,
credito vexiſse Phryxum: ſiue id animal: ſeu
nauis inſigne fuit. Ceterum directa vtrimq; acie,
Parthus *imperium Orientis, claritudinem Arſacida-
rum; contraque ignobilem Hiberum mercenario mi-
lite.* diſserebat Pharaſmanes, *integros ſemet à Par-
thico dominatu; quanto maiora peterent, plus decori:
victores: aut ſi terga darent, flagitij atque periculi
laturos.* ſimul horridam ſuorum aciem, picta au-
ro Medorum agmina; hinc viros, indè prædam
oſtendere. Enim verò apud Sarmatas non vna
vox ducis; ſe quiſque ſtimulant, *ne pugnam per ſa-*

gittas

gittas inirent, impetu & comminus praeueniendum. Variæ hinc bellantium ſpecies: cum Parthus ſequi vel fugere pari arte ſuetus, diſtraheret turmas, ſpatium ictibus quæreret: Sarmatæ omiſſo arcu, quo breuius valent, contis gladiiſque ruerent, modo equeſtris prœlij more, frontis, & tergi vices: aliquando, vt conferta acies, corporibus, & pulſu armorum pellerent, pellerentur. Iamque & Albani Hiberiq; prenſare, detrudere, ancipitem pugnam hoſtibus facere. Quos ſuper, eques, & propioribus vulneribus pedites adfligabant. Inter quæ Pharaſmanes Orodeſque dum ſtrenuis adſunt, aut dubitantibus ſubueniunt, conſpicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: inſtantius Pharaſmanes: nam vulnus per galeam adegit, nec iterare valuit, prælatus equo, & fortiſſimis ſatellitum protegentibus ſaucium. Fama tamen occiſi falſo credita exterruit Parthos, victoriamque conceſſere. Mox Artabanus tota mole regni vltum ijt, peritia locorum, ab Hiberis pugnatum, nec ideò abſcedebat, ni contractis legionibus Vitellius, & ſubdito rumore tamquam Meſopotamiam inuaſurus, metum Romani belli feciſſet. Tum omiſſa Armenia, verſæque Artabani res: inliciente Vitellio, *deſererent regem ſæuum in pace, & aduerſis prœliorum exitioſum.* Igitur Sinnaces, quem ante infenſum memoraui, patrem Abdageſem, alioſque occultos conſulit, & tunc continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis, quam beneuolentia ſubiecti, repertis auctoribus ſuſtulerant animum. Nec iam aliud Artabano reliquum, quam ſi qui externorum, corpori cuſtodes aderant ſuis, quiſque ſedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, ſed mercede aluntur, miniſtri ſceleribus. His adſumptis, in longinqua, & contermina Scythiæ fugam maturauit, ſpe auxilij; (quia Hyrcanis Carmaniiſque per adfinitatem innexus erat) atque interim poſſe Parthos abſentium æquos, præſentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari. At Vitellius profugo Artabano, & flexis ad nouum regem popularium animis, hortatus Tiridatem *parata capeſſere*, robur legionum ſociorumque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano Suouetauri liu daret, ille equum placando.

do amni adornaſſet; nuntiauere accolæ, *Euphraten, nulla imbrium vi, ſpontè, & immenſum attolli: ſimul albentibus ſpumis in modum diadematis ſinuare orbes: auſpicium proſperi tranſgreſſus*, quidam callidius interpretabantur, *initia conatus ſecunda, neque diuturna: quia eorum quæ terra celovè portenderentur, certior fides: fluminum inſtabilis natura, ſimul oſtenderet omnia, raperetque.* Sed ponte nauibus effecto, tramiſſoque exercitu, primus Ornoſpades multis equitum millibus in caſtra venit: exul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eòque ciuitate Romana donatus, mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate, & Tigre incultis amnibus circumflui, Meſopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo poſt, Sinnaces auget copias: & columen partium Abdageſes, gazam, & paratus regios adicit. Vitellius oſtentaſſe Romana arma ſatis ratus, monet Tiridaten primoreſque: hunc *Phrahatis aui, & altoris Cæſaris, quæ vtrobique pulchra. meminerint*; illos, *obſequium in regem, reuerentiam in nos, decus quiſque ſuum, & fidem retinerent*. exin cum legionibus in Syriam remeauit. Quæ duabus æſtatibus geſta coniunxi, quo requieſceret animus à domeſticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio poſt cædem Seiani, quæ ceteros mollire ſolent, tempus, preces, ſatias, mitigabant, quin incerta, vel abolita pro grauiſſimis, & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentis accuſatores haud perpeſſus, ſupremis tabulis multa, & atrocia in Macronem, ac præcipuos libertorum Cæſaris compoſuit; ipſi *fluxam ſenio mentem, & continuo abſceſſu, velut exſilium* obiectando. Quæ ab heredibus occultata, recitari Tiberius iuſſit: patientiam libertatis alienæ oſtentans, & contemptor ſuæ infamiæ: an ſcelerum Seiani diu neſcius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatiſque, cui adulatio officit, per probra ſaltem gnarus fieri. Iiſdem diebus Granius Martianus ſenator à C. Graccho maieſtatis poſtulatus, vim vitæ ſuæ attulit. Tatiuſque Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad ſupplicium damnatus. Nec diſpares Trebellieni Rufi, & Sextii Paconiani

exitus : Nam Trebellienus ſua manu cecidit ; Paconianus in carcere , ob carmina illic in principem factitata , ſtrangulatus eſt . Hæc Tiberius non mari , vt olim , diuiſus , neque per longinquos nuntios accipiebat , ſed vrbem iuxta : eodem vt die , vel noctis interiectu , litteris conſulum reſcriberet : quaſi aſpiciens vndantem per domos ſanguinem , aut manus carnificum . Fine anni Poppæus Sabinus conceſſit vita , modicus originis , principum amicitia conſulatum, ac triumphale decus adeptus : maximiſque prouinciis per quatuor & viginti annos impoſitus : nullam ob eximiam artem , ſed quod par negotijs, neque ſupra erat . Q. Plautius Sex. Papinius COSS. ſequuntur . Eo anno , * neque quod L. Aruſeius morte adfecti forent , adſuetudine malorum vt atrox aduertebatur : ſed exterruit , quod Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum perorasſent accuſatores , in ipſa curia depromptum ſinu venenum hauſit : prolapſuſque , ac moribundus , feſtinatis lictorum manibus in carcerem raptus eſt , fauceſque iam exanimis laqueo vexatæ . Nec Tigranes quidem Armenia quondam potitus , ac tunc reus , nomine regio ſupplicia ciuium effugit . At C. Galba conſularis, & duo Blæſij voluntario exitu cecidere : Galba , triſtibus Cæſaris litteris prouinciam ſortiri prohibitus . Blæſijs ſacerdotia integra eorum domo deſtinata, conuulſa , diſtulerat : tunc vt vacua contulit in alios . quod ſignum mortis intellexere , & exſecuti ſunt . Et Æmilia Lepida, quam iuueni Druſo nuptam retuli , crebris criminibus maritum inſecuta, quamquam inteſtabilis , tamen impunita agebat , dum ſuperfuit pater Lepidus; poſt à delatoribus corripitur , ob ſeruuum adulterum ; nec dubitabatur de flagitio . ergo omiſsa defenſione , finem vitæ ſibi poſuit . Per idem tempus Clitarum natio Cappadoci Archelao ſubiecta , quia noſtrum in modum deferre cenſus , pati tributa adigebatur , in iuga Tauri montis abſceſſit : locorumque ingenio ſeſe contra imbelles regis copias tutabatur : donec M. Trebellius legatus à Vitellio præſide Syriæ cum quatuor millibus legionariorum , & delectis auxilijs miſsus , duos colles , quos barbari inſederant (minori *Cadra* , alteri *Dauara* nomen eſt) operibus circum-

cumdedit: & erumpere auſos, ferro: ceteros, ſitî ad deditionem coegit. At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium, & Anthemuſiada, ceteraſque vrbes, quæ Macedonibus ſitæ, Græca vocabula vſurpant, Halumque, & Artemitam Parthica oppida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob ſæuitiam exſecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes ſperabant. Plurimum adulationis Seleucenſes inducere, ciuitas potens, ſepta muris, neque in barbarum corrupta, ſed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut ſapientia delecti, vt ſenatus: ſua populo vis: & quoties concordes agunt, ſpernitur Parthus: vbi diſſenſere, dum ſibi quiſque contra æmulos ſubſidium vocant, accitus in partem, aduerſum omnes valeſcit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex ſuo vſu. nam populi imperium iuxta libertatem: paucorum dominatio regiæ libidini propior eſt. Tum aduentantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius inuenit: ſimul probra in Artabanum fundebant, *materna origine Arſaciden, cetera degenerem*. Tiridates rem Seleucenſem populo permittit. Mox conſultans *quonam die ſolemnia regni capeſſeret?* litteras Phrahatis, & Hieronis, qui validiſſimas præfecturas obtinebant, accipit: *breuem moram precantium*. Placitumque *operiri viros præpollentis*: atque interim Cteſiphon ſedes imperij petita. ſed vbi diem ex die prolatabant, multis coram, & adprobantibus, Surena patrio more Tiridaten inſigni regio euinxit. Ac ſi ſtatim interiora, ceteraſque nationes petiuiſset. oppreſsa cunctantium dubitatio, & omnes in vnum cedebant: adſidendo caſtellum, in quod pecuniam, & pellices Artabanus contulerat, dedit ſpatium exuendi pacta. Nam Phrahates, & Hiero, & ſi qui alij delectum capiendo diademati diem haud concelebrauerant, pars metu, quidam inuidia in Abdageſen, qui tum aula, & nouo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Iſque in Hyrcanis repertus eſt, inluuie oblitus, & alimenta arcu expediens, ac primo tamquam dolus pararetur, territus; vbi data fides *reddenda dominationi veniſſe*, adleuatur animum, & *quæ repentina mutatio* exquirit. Tum Hiero

exitus; Nam Trebellienus ſua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, ſtrangulatus eſt. Hæc Tiberius non mari, vt olim, diuiſus, neque per longinquos nuntios accipiebat, ſed vrbem iuxta: eodem vt die, vel noctis interiectu, litteris conſulum reſcriberet: quaſi aſpiciens vndantem per domos ſanguinem, aut manus carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus conceſſit vita, modicus originis, principum amicitia conſulatum, ac triumphale decus adeptus: maximiſque prouinciis per quatuor & viginti annos impoſitus: nullam ob eximiam artem, ſed quod par negotijs, neque ſupra erat. Q. Plautius Sex. Papinius COSS. ſequuntur. Eo anno, * neque quod L. Aruſeius morte adfecti forent, adſuetudine malorum vt atrox aduertebatur: ſed exterruit, quod Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum peroraſſent accuſatores, in ipſa curia depromptum ſinu venenum hauſit: prolapſuſque, ac moribundus, feſtinatis lictorum manibus in carcerem raptus eſt, fauceſque iam exanimis laqueo vexatæ. Nec Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio ſupplicia ciuium effugit. At C. Galba conſularis, & duo Blæſij voluntario exitu cecidere: Galba, triſtibus Cæſaris litteris prouinciam ſortiri prohibitus. Blæſijs ſacerdotia integra eorum domo deſtinata, conuulſa, diſtulerat: tunc vt vacua contulit in alios. quod ſignum mortis intellexere, & exſecuti ſunt. Et Æmilia Lepida, quam iuueni Druſo nuptam retuli, crebris criminibus maritum inſecuta, quamquam inteſtabilis, tamen impunita agebat, dum ſuperfuit pater Lepidus; poſt à delatoribus corripitur, ob ſeruuum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. ergo omiſſa defenſione, finem vitæ ſibi poſuit. Per idem tempus Clitarum natio Cappadoci Archelao ſubiecta, quia noſtrum in modum deferre cenſus, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abſceſſit: locorumque ingenio ſeſe contra imbelles regis copias tutabatur: donec M. Trebellius legatus à Vitellio præſide Syriæ cum quatuor millibus legionariorum, & delectis auxilijs miſſus, duos colles, quos barbari inſederant (minori *Cadra*, alteri *Dauara* nomen eſt) operibus circum-

cumdedit: & erumpere auſos, ferro: ceteros, ſiti ad deditionem coegit. At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium, & Anthemuſiada, ceteraſque vrbes, quæ Macedonibus ſitæ, Græca vocabula vſurpant, Halumque, & Artemitam Parthica oppida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob ſæuitiam exſecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes ſperabant. Plurimum adulationis Seleucenſes induere, ciuitas potens, ſepta muris, neque in barbarum corrupta, ſed conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut ſapientia delecti, vt ſenatus: ſua populo vis: & quoties concordes agunt, ſpernitur Parthus: vbi diſſenſere, dum ſibi quiſque contra æmulos ſubſidium vocant, accitus in partem, aduerſum omnes valeſcit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex ſuo vſu. nam populi imperium iuxta libertatem: paucorum dominatio regiæ libidini propior eſt. Tum aduentantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius inuenit: ſimul probra in Artabanum fundebant, *materna origine Arſaciden, cetera degenerem*. Tiridates rem Seleucenſem populo permittit. Mox conſultans *quonam die ſolemnia regni capeſſeret?* litteras Phrahatis, & Hieronis, qui validiſſimas præfecturas obtinebant, accipit: *breuem moram* precantium. Placitumque *operiri viros præpollentis*: atque interim Cteſiphon ſedes imperij petita. ſed vbi diem ex die prolatabant, multis coram, & adprobantibus, Surena patrio more Tiridaten inſigni regio euinxit. Ac ſi ſtatim interiora, ceteraſque nationes petiuiſſet. oppreſſa cunctantium dubitatio, & omnes in vnum cedebant: adſidendo caſtellum, in quod pecuniam, & pellices Artabanus contulerat, dedit ſpatium exuendi pacta. Nam Phrahates, & Hiero, & ſi qui alij delectum capiendo diademati diem haud concelebrauerant, pars metu, quidam inuidia in Abdageſen, qui tum aula, & nouo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Iſque in Hyrcanis repertus eſt, inluuie oblitus, & alimenta arcu expediens, ac primo tamquam dolus pararetur, territus; vbi data fides *reddendæ dominationi veniſſe*, adleuatur animum, & *quæ repentina mutatio* exquirit. Tum Hiero

pueritiam Tiridatis increpat : *neque penes Arſacidem imperium, ſed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdageſis domo*. Senſit vetus regnandi, falſos in amore, odia non fingere, nec vltra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præueniens inimicorum aſtus, amicorum pœnitentiam : neque exuerat pædorem, vt vulgum miseratione aduerteret. non fraus, non preces, nihil omiſſum, quo ambiguos inliceret, prompti firma. rentur. Iamque multa manu, propinqua Seleuciæ aduentabat : cum Tiridate ſimul fama atque ipſo Artabano perculſus, diſtrahi conſilijs, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus prœlium, & feſtinati caſus placebant, *diſiectos & longinquitate itineris feſſos, ne animo quidem ſatis ad obſequium coaluiſſe* differunt, *proditores nuper hoſteſque eius, quem rurſum foueant*. Verum Abdageſes *regrediendum in Meſopotamiam* cenſebat, *vt amne obiecto, Armenijs interim Elymeiſque, & ceteris à tergo excitis, aucti copijs ſocialibus, & quas dux Romanus miſiſſet, fortunam tentarent*. Ea ſententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdageſen, & Tiridates ignauus ad pericula erat. ſed fugæ ſpecie diſceſſum : ac principio à gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in caſtra Artabani : donec Tiridates cum paucis in Syriam reuectus, pudore proditionis omnes exſoluit. Idem annus graui igne vrbem adficit, deuſta parte Circi, quæ Auentino contigua, ipſoque Auentino. quod damnum Cæſar ad gloriam vertit, exſolutis domuum, & inſularum pretijs. Millies ſeſtertium ea munificentia conlocatum ; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus priuatis ædificationibus. Ne publicè quidem niſi duo opera ſtruxit, templum Auguſto, & ſcenam Pompeiani theatri : eaque perfecta contemptu ambitionis, an per ſenectutem, haud dedicauit, ſed æſtimando cuiuſque detrimento quatuor progeneri Cæſaris Cn. Domitius, Caſſius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, addituſque nominatione conſulum P. Petronius. Et pro ingenio cuiuſque quæſiti decretique in principem honores, quos omiſerit recepe-ritve in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem,

Neque

Neque enim multo poſt ſupremi Tiberio conſules, Cn. Acerronius C. Pontius magiſtratum occepere, nimia iam potentia Macronis, qui gratiam C.Cæſaris numquam ſibi neglectam, acrius in dies fouebat. impuleratque poſt mortem Claudiæ, quam nuptam ei retuli, vxorem ſuam Enniam immittendo, amore iuuenem inlicere, pactoque matrimonij vincire, nihil abnuentem dum dominationis apiſceretur. Nam & ſi commotus ingenio, ſimulationum tamen falſa, in ſinu aui perdidicerat. Gnarum hoc principi. eòque dubitauit de tradenda Rep. primum inter nepotes, quorum Druſo genitus, ſanguine & caritate propior, ſed nondum pubertatem ingreſſus: Germanici filio robur iuuentæ, vulgi ſtudia, eaque apud auum odii cauſſa. Etiam de Claudio agitanti, quod is compoſita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens eius obſtitit. Sin extra domum ſucceſſor quæreretur, ne memoria Auguſti, ne nomen Cæſarum in ludibria, & contumelias verterent, metuebat. quippè illi non perindè curæ gratia præſentium, quam in poſteros ambitio. Mox incertus animi, feſſo corpore, conſilium cui impar erat, fato permiſit; iactis tamen vocibus, per quas intelligeretur prouidus futurorum. Namque Macroni non abdita ambage, *Occidentem ab eo deſeri, Orientem ſpectari* exprobrauit. Et C. Cæſari fortè orto ſermone L. Sullam inridenti, *omnia Sullæ vitia, & nullam eiuſdem virtutem habiturum* prædixit. ſimul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: *Occides hunc tu*, inquit, *& te alius*. Sed graueſcente valetudine, nihil è libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem ſimulans, ſolituſque eludere medicorum artes, atque eos qui poſt triceſimum ætatis annum ad internoſcenda corpori ſuo vtilia vel noxia, alieni conſilij indigerent. Interim Romæ futuris etiam poſt Tiberium cædibus ſemina iaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P.Vitellij quondam vxorem maieſtatis poſtulauerat: qua damnata, cum præmium accuſatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei interceſſit. vndè illis odia, mox Othoni exſilium. Dein multorum amoribus famoſa Albucilla, cui

matrimonium cum Satrio Secundo coniuratio-nis indice fuerat, defertur impietatis in principem; connectebantur vt conſcij, & adulteri eius, Cn. Domitius, Vibius Marſus, L. Arruntius de claritudine Domitij ſupra memoraui. Marſus quoque vetuſtis honoribus, & inluſtris ſtudijs erat. Sed *teſtium interrogationi, tormentis ſeruorum Macronem præſediſſe*, commentarij ad ſenatum miſſi ferebant; nullæque in eos imperatoris litteræ ſuſpicionem dabant, inualido, ac fortaſſe ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defenſionem meditans: Marſus tamquam inediam deſtinauiſſet, & produxere vitam: Arruntius cunctationem, & moras ſuadentibus amicis, *Non eadem omnibus decora* reſpondit. *ſibi ſatis ætatis, neque aliud pœnitendum, quam quod inter ludibria, & pericula anxiam ſenectam tolerauiſſet, diu Seiano, nunc Macroni, ſemper alicui potentium inuiſus: non culpa, ſed vt flagitiorum impatiens. Sanè paucos, & ſupremos principis dies poſſe vitari; quemadmodum euaſurum imminentis iuuentam? An cum Tiberius poſt tantam rerum experientiam, vi dominationis conuulſus, & mutatus ſit; C. Cæſarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut peſſimis innutritum, meliora capeſſiturum Macrone duce? qui vt deterior ad opprimendum Seianum delectus, plura per ſcelera Rempub. conflictauiſſet. proſpectare iam ſe acrius ſeruitium, eoque fugere ſimul acta, & inſtantia*, Hæc vatis in modum dictitans, venas reſoluit. Documento ſequentia erunt, benè Arruntium morte vſum. Albucilla inrito ictu à ſemet vulnerata, iuſſu ſenatus in carcerem fertur. Stuprorum eius miniſtri, *Graſidius Sacerdos prætorius vt in inſulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem ſenatorium; & eadem pœna in Lælium Balbum* decernuntur. id quidem à lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus aduerſum inſontes. Iiſdem diebus Sex. Papinius conſulari familia, repentinum, & informem exitum delegit, iacto in præceps corpore. cauſſa ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adſentationibus, atque luxu perpuliſſet iuuenem ad ea, quorum effugium non niſi

niſi morte inueniret. Igitur accuſata in ſenatu, quamquam genua patrum aduolueretur, *luctumque communem, & magis imbecillum tali ſuper caſu fœminarum animum*, aliaque in eundem dolorem mœſta, & miſeranda diù ferret, vrbe tamen in decem annos prohibita eſt, donec minor filius lubricum iuuentæ exiret. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum diſſimulatio deſerebat. Idem animi rigor, ſermone, ac vultu intentus, quæſita interdum comitate, quamvis manifeſtam defectionem tegebat, mutatiſque ſæpiùs locis, tandem apud promontorium Miſeni conſedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus, illic cum adpropinquare ſupremis, tali modo compertum. Erat medicus arte inſignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis ſolitus, conſilij tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per ſpeciem officij manum complexus, pulſum venarum attigit: neque fefellit. nam Tiberius incertum an offenſus, tantoque magis iram premens, *inſtaurari epulas* iubet, diſcumbitque vltra ſolitum: quaſi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen *labi ſpiritum, nec vltra biduum duraturum* Macroni firmauit. indè cuncta conloquiis inter præſentes, nuntijs apud legatos, & exercitus feſtinabantur. Decimoſeptimo Kalend. Aprilis interclusa anima, creditus eſt mortalitatem expleuiſſe. Et multo gratantum concurſu, ad capienda imperij primordia C. Cæſar egrediebatur. cum repente adfertur, *redire Tiberio vocem, ac viſus, vocariq; qui recreandæ defectioni cibum adferrent*. pauor hinc in omnes: & cæteri paſſim diſpergi, ſe quiſque mæſtum, aut neſcium fingere: Cæſar in ſilentium fixus, à ſumma ſpe, nouiſſima exſpectabat: Macro intrepidus, *opprimi ſenem iniectu multæ veſtis* iubet, *diſcedique ab limine*. Sic Tiberius finiuit, octauo, & ſeptuageſimo ætatis anno. Pater ei Nero, & vtrimque origo gentis Claudiæ, quamquam mater in Liuiam, & mox Iuliam familiam, adoptionibus transferit. Caſus prima ab infantia ancipites. nam proſcriptum patrem exſul ſecutus, vbi domum Auguſti priuignus introijt, multis æmulis conflicta-

flictatus eſt, dum Marcellus, & Agrippa, mox Caius Luciuſque Cæſares viguere. etiam frater eius Druſus proſperiore ciuium amore erat. Sed maximè in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam vxoris tolerans, aut declinans. Dein Rhodo regreſſus, vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme, & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diuerſa: egregium vita famaque quoad priuatus, vel in imperiis ſub Auguſto fuit: occultum, ac ſubdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus, ac Druſus ſuperfuere. idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: inteſtabilis ſæuitia, ſed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit, timuitve: poſtremo in ſcelera ſimul, ac dedecora prorupit, poſtquam remoto pudore, & metu, ſuo tantum ingenio vtebatur.

C. COR-

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER XI.

Breuiarium Libri XI.

Valerius Aſiaticus à Suilio, & Soſibio accuſatur: in vrbem rapitur: clam auditur: fraude Vitellij euertitur, Secure moritur. Ob ſomnium interfecti. In perfidiam aduocatorum lex Cincia poſtulatur, inſtigante Silio, repugnante Suilio, & alijs. Princeps aduocatis præmia definit. Parthi diſcordant. Gotarzes pulſus vires reparat: pacem dein cum Bardane init. Iterum diſſident. Bardanes victor à ſuis cæſus. Gotar. regnat. Ludi ſæcul. Domit. Nero ſpe deſtinatur imperio. Meſſallina Silium deperit. At Claudius aliud agit: leges fert: nouas litteras format: haruſpices firmat. Cheruſci regem Roma petunt: qui gratus primo, mox vileſcit. in eum ſurgitur. ipſe quoque ſeparat. Chauchos rebelles Corbulo reprimit. Seueritas eius in milit. Friſios componit: Gannaſcum cadit. Ardor eius à Claud. inhibitus. Curtij Rufi obſcuritas, & incrementa. Nouius deprehenſus cum ferro in principem. Quæſtorum munus & numerus. Galli ciuitatem plenam adfectant. contradicitur. ſed Princeps ab eorum ſtat partibus: igitur impetrant, & primi quidem Ædui. Patricij ſuppleti. Senatus purgatus. Luſtrum conditum. Meſſallina ruit, præcipiti etiam Silio, cui palam nubit. Vndè turbantur aulici, deliberantque. Narciſſus per pellices rem defert. Claud. conſultis amicis, trepidat. Meſſallina bacchatur. preces per Veſtalem parat. Narciſſus principem nutantem firmat, & incitat, preces amolitur. Supplicia ſentiunt.

Mneſter, & Traulus fruſtra ſe excuſant. Claudium languentem præuenit Narciſſus. Meſſalina à tribuno interficitur, Claudio, nec quærente, nec curante.

NAm Valerium Aſiaticum bis conſulem, fuiſſe quondam adulterum eius credidit: pariterq; hortis inhians, quos ille à Lucullo cœptos inſigni magnificentia extollebat, Suilium accuſandis vtriſque immittit. Adiungitur Soſibius Britannici educator, qui per ſpeciem beneuolentiæ moneret Claudium, *auri vim atque opes principibus infenſas; præcipuum auctorem Aſiaticum interficiendi Cæſaris, non extimuiſſe in concione populi Romani fateri, gloriamque facinoris vltro petere. clarum ex eo in vrbe, didita per prouincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus: quando genitus Viennæ, multiſque, & validis propinquitatibus ſubnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet*. At Claudius nihil vltra ſcrutatus, citis cum militibus, tanquam opprimendo bello, Criſpinum prætorij præfectum miſit: à quo repertus eſt apud Baias, vincliſque inditis in vrbem raptus. neq; data ſenatus copia, intra cubiculum auditur, Meſſallina corā, & Suilio *corruptione militum, quos pecunia, & ſtupro in omni flagitio obſtrictos* arguebat, exin *adulterium Poppææ*, ac poſtremum *mollitiam corporis* obiectante. ad quod victo ſilentio prorupit reus, & *Interroga*, inquit, *Suili filios tuos, virum me eſſe fatebuntur*: ingreſſuſque defenſionem, commoto maiorem in modum Claudio, Meſſallinæ quoque lacrymas exciuit. quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum ſineret. ipſa ad perniciem Poppææ feſtinat, ſubditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent: adeò ignaro Cæſare, vt paucos poſt dies epulantem apud ſe maritum eius Scipionem percunctaretur, *cur ſine vxore diſcubuiſſet?* atque ille *functam fato* reſponderet. Sed conſultanti ſuper abſolutione Aſiatici, flens Vitellius commemorata *vetuſtate amicitiæ, vtq; Antoniam principis matrem pariter obſeruauiſſent*, dein percurſis *Aſiatici in Rempub. officijs, recentiq; aduerſus Britanniam militia*, quæque alia conciliandæ miſeri-

ſeri-

ſericordiæ videbantur ; *liberum ni mortis arbitrium* permiſit: & ſecuta ſunt Claudij verba, in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibuſdam *inediam,& lenem exitum,remittere beneficium* Aſiaticus ait ; & vſurpatis quibus inſueuerat exercitationibus,lauto corpore,hilarè epulatus,cum ſe *honeſtius calliditate Tiberij , vel impetu C. Cæſaris periturum* dixiſſet , *quam quod fraude muliebri & impudico Vitellij ore caderet* , venas exſoluit : viſo tamen ante rogo , iuſſoque *transferri partem in aliam , ne opacitas arborum vapore ignis minueretur*. tantum illi ſecuritatis nouiſſimæ fuit . Vocantur poſt hæc patres , pergitque Suilius addere reos equites Romanos inluſtres , quibus Petra cognomentum , at cauſſa necis ex eo , quod domum ſuam Mneſteris,& Poppææ congreſſibus præbuiſſent. Verum *nocturna quietis ſpecies* alteri obiecta,*tamquam vidiſſet Claudium ſpicea corona euinctum,ſpicis retro conuerſis : eaq; imagine grauitatem annonæ dixiſſet* . Quidam *pampineam coronam albentibus folijs viſam,atq;ita interpretatum* tradidere , *vergente autumno mortem principis oſtendi* . Illud haud ambigitur , qualicumque inſomnio, ipſi fratrique perniciem allatam . Seſtertium quindecies, & inſignia præturæ Criſpino decreta . Adiecit Vitellius ſeſtertium decies Soſibio ; quod *Britanicam præceptis , Claudium conſilijs iuuaret* . Rogatus ſententiam , & Scipio : *cum idem* , inquit , *de admiſſis Poppææ ſentiam , quod omnes, putate me idem dicere quod omnes*. eleganti temperamento inter coniugalem amorem , & ſenatoriam neceſſitatem . Continuis indè , & ſæuus accuſandis reis Suilius , multiq;audaciæ eius æmuli , nam cuncta legum,& magiſtratuum munia in ſe trahens princeps, materiam prædandi patefecerat . nec quidquam publicæ mercis , tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia : adeò vt Samius inſignis eques Romanus , quadringentis nummorum millibus Suilio datis , & cognita præuaricatione , ferro in domo eius incubuerit . Igitur incipiente C. Silio conſule deſignato , cuius de potentia , & exitio in tempore memorabo , conſurgunt patres, legemque Cinciam flagitant . qua cauetur antiquitus , *ne quis ob cauſſam orandam pecuniam donumvè accipiat* . Deindè obſtrepentibus his quibus ea contumelia parabatur , diſcors Suilio Silius

acriter incubuit, *veterum oratorum exempla* refe-rens, *qui famam in poſteros, præmia eloquentiæ cogitauiſſent pulcherrima. alioquin, & bonarum artium principem ſordidis miniſterijs fœdari; ne fidem quidem integram manere, vbi magnitudo quæſtuum ſpectetur, quod ſi in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accuſationes, odia, & iniurias foueri, vt quomodo vis morborum pretia medentibus, ſic fori tabes pecuniam aduocatis ferat. meminiſſent C. Aſinij, & Meſſallæ, ac recentiorum Arruntij, & Æſernini, ad ſumma prouectorum incorrupta vita, & facundia.* Talia dicente conſule deſignato, conſentientibus aliis parabatur ſententia, qua *lege repetundarum tenerentur*: cum Suilius, & Coſſutianus, & ceteri qui non iudicium (quippè in manifeſtos) ſed pœnam ſtatui videbant, circumſiſtunt Cæſarem, ante acta deprecantes. Et poſtquam annuit tacens, incipiunt; *Quem vllum tanta ſuperbia eſſe, vt æternitatem famæ ſpe præſumat? vſui & rebus ſubſidiū præparari, ne quis inopia aduocatorum potentioribus obnoxius ſit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere omitti curas familiares, vt quis ſe alienis negotijs intendat. multos militias, quoſdam exercendo agros tolerare vitam. nihil à quoquam expeti, niſi cuius fructus ante prouiderit. Facile Aſinium, & Meſſallam, inter Antonium, & Auguſtum bellorum præmijs refertos, aut ditium familiarum hæredes Æſerninos, & Arruntios magnum animum induiſſe: prompta ſibi exempla quantis mercedibus P. Clodius, aut C. Curio concionari ſoliti ſint. ſe modicos ſenatores, quieta Repub. nulla niſi pacis emolumenta petere. Cogitaret plebem, quæ toga eniteſceret. ſublatis ſtudiorum pretijs, etiam ſtudia peritura.* Vt minus decora hæc, ita haud fruſtra dicta princeps ratus, capiendis pecunijs poſuit modum, vſque ad dena ſeſtertia, quem egreſſi repetundarum tenerentur. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitaſſe Armenijs, & ad præſentiam Cæſaris vectum memoraui, monente Claudio in regnum remeauit, fiſus Pharaſmanis opibus, Is rex Hiberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat *diſcordare Parthos: ſummaq; imperij ambigua minora ſine cura haberi.* Nam inter Gotarzis pleraque ſæua (qui necem fratri Artabano, coniugiq; ac filio eius præparauerat, vnde metus eius in

In cęteros) acciuere Bardanem. Ille, vt erat magnis auſis promptus, biduo tria millia ſtadiorum inuadit,ignarumque & exterritum Gotarzem proturbat: neque cunctatur, quin proximas præfecturas corripiat, ſolis Seleucenſibus dominationem eius abnuentibus, in quos vt patris ſui quoque defectores, ira magis quam ex vſu præſenti accenſus,implicatur obſidione vrbis validæ, & munimentis obiecti amnis muroque & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumque opibus auctus,bellum renouat:coactuſque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos caſtra contulit. Tunc diſtractis Orientis viribus,& quonam inclinarent incertis; caſus Mithridati datus eſt occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda caſtellorum ardua, ſimul Hibero exercitu campos perſultante. Nec enim reſtitére Armenij, fuſo qui prœlium auſus erat Demonacte præfecto.Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, verſis illuc quibuſdam procerum; dein litteris Cæſaris coercitus. & cuncta in Mithridatem fluxere, atrociorem quam nouo regno conduceret. At Parthi imperatores cum pugnam pararent,fœdus repente faciunt,cognitis popularium inſidijs, quas Gotarxes fratri patefecerat. congreſſique primo cunctanter, deinde complexi dextras, apud altaria deum pepigere,*fraudem inimicorum vlciſci, atque ipſi inter ſe concedere*.Potiorque Bardanes viſus retinendo regno:at Gotarzes, ne quid æmulationis exſiſteret,penitus in Hyrcaniam abijt.regreſſoque Bardani deditur Seleucia, ſeptimo poſt defectionem anno, non ſine dedecore Parthorum, quos vna ciuitas tamdiu eluſerat. Exin validiſſimas præfecturas inuaſit. & recuperare * Armeniam, ni Vibio Marſo Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret. Atque interim Gotarzes pœnitentia conceſſi regni,& reuocante nobilitate, cui in pace durius ſeruitium eſt,contrahit copias, & huic contra itum ad amnem Erindem: in cuius tranſgreſſu multum certato, peruicit Bardanes, proſperiſque prœlijs medias nationes ſubegit ad flumen Ginden, quod Dahas Arioſque diſterminat. Ibi modus rebus ſecundis poſitus. nam Parthi quamquam victores, longinquam militiam aſpernabantur, Igitur exſtructis monimentis, quibus

opes

opes ſuas teſtabatur, nec cuiquam ante Arſacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria, atque eo ferocior, & ſubiectis intolerantior. qui dolo ante compoſito, incautum venationique intentum interfecere, primam intra iuuentam, ſed claritudine paucos inter * ſenum regum, ſi perinde amorem inter populares, quam metum apud hoſtes quæſiuiſset. Nece Bardanis turbatæ Parthorum res, inter ambiguos quis in regnum acciperetur: multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdatem prolem Phrahatis obſidio nobis datum. dein præualuit Gotarzes. potituſque regiam, per ſæuitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, qui *permitti Meherdatem patrium ad faſtigium* orabant. Iiſdem conſulibus ludi ſæculares octingenteſimo poſt Romam conditam, quarto & ſexageſimo quam Auguſtus ediderat, ſpectati ſunt. Vtriuſque principis rationes prætermitto, ſatis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani compoſui. nam is quoque edidit ludos ſæculares; iiſque intentius affui ſacerdotio Quindecimuirali præditus, ac tum prætor. quod non iactantia refero, ſed quia collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, & magiſtratus potiſſimum exſequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circenſibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent; interque eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adſcitus, fauor plebis acrior in Domitium, loco præſagij acceptus eſt, vulgabaturque *affuiſſe infantiæ eius dracones in modum cuſtodum*, fabuloſa & externis miraculis adſimilata. nam ipſe haudquaquam ſui detractor, vnam omnino *anguem in cubiculo viſam* narrare ſolitus eſt. Verum inclinatio populi ſupererat ex memoria Germanici, cuius illa reliqua ſoboles virilis: & matri Agrippinæ miſeratio augebatur, ob ſæuitiā Meſſallinæ quæ ſemper infeſta, & tunc commotior, quo minus ſtrueret crimina & accuſatores, nouo & furori proximo amore diſtinebatur. Nam in C. Silium iuuentutis Romanæ pulcherrimum ita exarſerat, vt Iuniam Sylanam nobilem feminam, matrimonio eius exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitij aut periculi neſcius erat; ſed certo ſi

ab-

abnueret exitio,& nõnulla fallendi ſpe, ſimul magnis præmijs, opperiri futura, & præſentibus frui pro ſolatio habebat.illa non furtim,ſed multo comitatu ventitare domum; egreſſibus adhæreſcere; largiri opes;honores poſtremo velut translata iam fortuna,ſerui,liberti, paratus principis apud adulterũ viſebantur. At Claudius matrimonij ſui ignarus,& munia cenſoria vſurpans, *theatralem populi laſciuiam* ſeueris edictis increpuit,*quod in P. Pomponium conſularem*(is carmina ſcenæ dabat) *inque fæminas inluſtres probra iecerat*. Et lege lata, ſæuitiam creditorum coercuit, *ne in mortem parentum pecunias filijs familiarum fænori darent*. Fonteſque aquarum ſub Imbruinis collibus deductos,vrbi intulit. Ac nouas litterarum formas addidit, vulgauitque;comperto Græcam quoq; litteraturam non ſimul cæptam,abſolutamq;. Primi per figuras animalium Ægyptij ſenſus mentis effingebant,& antiquiſſima monimenta memoriæ humanæ impreſſa ſaxis cernuntur, & *litterarum ſemet inuentores* perhibent; *inde Phœnicas,quia mari propellebant, intuliſſe Græciæ,gloriamq;adeptos,tamquam reppererint quæ acceperant*. Quippe fama eſt, *Cadmum claſſe Phœnicum vectum,rudibus adhuc Græcorũ populis artis eius auctorem fuiſſe*. Quidam *Cecropem Athenienſem*, vel *Linum Thebanum,& temporibus Troianis Palamedẽ Argiuum* memorant, *ſexdecim litterarũ formas; mox alios,ac præcipuum Simonidẽ cæteras reperiſſe*. At in Italia Etruſci ab Corinthio Damarato, Aborigenes Arcade ab Euandro didicerunt, & forma litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primum fuere:deinde additæ ſunt.Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit,quæ vſui,imperitãte eo,poſt oblitteratæ, aſpiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiſcitis per fora ac templa fixo. Retulit deinde ad ſenatum ſuper collegio haruſpicum,*ne vetuſtiſſima Italiæ diſciplina per deſidiam exoleſceret: ſæpe aduerſis Reip. temporibus accitos,quorum monitu redintegratas cærimonias, & in poſterum rectius habitas.primoreſque Etruriæ ſponte aut patrum Romanorum impulſu retinuiſſe ſcientiam,& in familias propagaſſe: quod nunc ſegnius fieri, publica circa bonas artes ſocordia, & quia externæ ſuperſtitiones valeſcant. & læta quidem in præſens omnia; ſed benignitati deum gratiam referendam,ne ritus ſacrorum in-*

ter ambigua culti, per proſpera oblitterarentur. Factū ex eo ſenatuſconſultum; *viderent pontifices, quæ retinenda firmandaque haruſpicum.* Eodem anno Cheruſcorum gens regem Roma petiuit, amiſſis per interna bella nobilibus; & vno reliquo ſtirpis regiæ, qui apud vrbem habebatur, nomine *Italus.* Paternum huic genus è Flauio fratre Arminij; mater ex Catumero principe Cattorum erat: ipſe forma decorus, & armis equiſque in patrium noſtrumque morem exercitus. Igitur Cæſar auctum pecunia, additis ſtipatoribus, hortatur *gentile decus magno animo capeſſere, Illum primum Romæ ortum, nec obſidem, ſed ciuem, ire externum ad imperium.* Ac primo lętus Germanis aduentus, atque eo magis, quod nullis diſcordijs imbutus pari in omnes ſtudio ageret; celebrari, coli, modo comitatem & temperantiam nulli inuiſam, ſæpius vinolentiam ac libidines grata barbaris vſurpans. Iamque apud proximos, iam longius clareſcere, cum potentiam eius ſuſpectantes qui factionibus floruerant, diſcedunt ad conterminos populos, ac teſtificantur, *adimi veterem Germaniæ libertatem, & Romanas opes inſurgere. adeo neminem ijſdem in terris ortum, qui principem locum impleat; niſi exploratoris Flauij progenies ſupra cunctos attollatur? Fruſtra Arminium præſcribi: cuius ſi filius hoſtili in ſolo adultus, in regnum veniſſet, poſſe extimeſci, infectum alimonia, ſeruitio, cultu, omnibus externis. at ſi paterna Italo mens eſſet, non alium infenſius arma contra patriam ac deos penates, quam parentes eius exercuiſſe.* His atque talibus magnas copias coegere. Nec pauciores Italum ſequebantur. *non enim inrupiſſe ad inuitos, ſed accitum* memorabant. *quando nobilitate cæteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum ſe patruo Arminio, auo Catumero præberet, nec patrem illi rubori eſſe, quod fidem aduerſus Romanos volentibus Germanis ſumptam, nunquā omiſiſſet. falſo libertatis vocabulum obtendi ab ijs qui priuatim degeneres, in publicum exitioſi, nihil ſpei, niſi per diſcordias habeant.* Adſtrepebat huic alacre vulgus; & magno inter Barbaros prœlio victor rex; dehinc ſecunda fortuna ad ſuperbiam prolapſus, pulſuſque, ac rurſus Langobardorum opibus refectus, per læta, per aduerſa res Cheruſcas adflictabat. Per idem tempus Chauci nulla diſſenſione domi, & morte Sanquinij alacres, dum

Cor-

Curbulo aduentat, inferiorem Germaniam incurſauere, duce Gannaſco. qui natione Caninefas, auxiliaris & diu meritus, poſt transfuga, leuibus nauigijs prædabundus, Gallorum maxime oram vaſtabat, non ignarus dites & imbelles eſſe.

At Corbulo prouinciam ingreſſus, magna cum cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alueo Rheni, cęteras nauium, vt quæque habiles, per æſtuaria & foſſas adegit: lintribuſque hoſtium depreſſis, & exturbato Gannaſco; vbi præſentia ſatis compoſita ſunt, legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam niſi iuſſus iniret, ſtationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. Feruntque *militem, quia vallum non accinctus; atque alium quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos*. quæ nimia, & incertum an falſo iacta vel aucta, originem tamen è ſeueritate ducis traxere. intentumque & magnis delictis inexorabilem ſcias, cui tantum aſperitatis etiam aduerſus leuia credebatur. Cęterum is terror milites hoſteſque in diuerſum affecit. nos, virtutem auximus: Barbari ferociam infregere.

Et natio Friſiorum poſt rebellionem clade L. Apronij cœptam infenſa, aut male fida, datis obſidibus conſedit apud agros à Corbulone conſcriptos. Idem ſenatum, magiſtratus, leges impoſuit. ac ne iuſſa exuerent, præſidium immuniuit; miſſis qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, ſimul Gannaſcum dolo aggrederentur. nec irritæ aut degeneres inſidiæ fuere aduerſus transfugam & violatorem fidei. Sed cæde eius motæ Chaucorum mentes, & Corbulo ſemina rebellionis prębebat; vt læta apud pleroſque, ita apud quoſdam ſiniſtra fama. *cur hoſtem conciret? aduerſa in Rempublicam caſura: ſin proſpere egiſſet, formidoloſum paci virum inſignem, & ignauo principi prægrauem.* Ideo Claudius adeo nouam in Germanias vim prohibuit, *vt referri præſidia cis Rhenum* iuberet.

Iam caſtra in hoſtili ſolo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re ſubita, quamquam multa ſimul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud ſocios; nihil aliud prolocutus, quam *beatos quondam duces Romanos!* ſignum receptui dedit. Vt tamen miles o-

tium

tium exueret, inter Moſam Rhenumque trium &
viginti millium ſpatio foſſam produxit, qua incer-
ta Oceani vetarentur. inſignia tamen triumphi in-
dulſit Cæſar, quamuis bellum negauiſſet. Nec mul-
to poſt Curtius Rufus eundem honorem adipiſci-
tur, qui in agro Mattiaco recluſerat ſpecus quæ-
rendis venis argenti; vnde tenuis fructus, nec in
longum fuit: at legionibus cum damno labor, ecfo-
dere riuos, quæque in aperto grauia, humum infra
moliri, quis ſubactus miles. & quia plures per pro-
uincias ſimilia tolerabantur, componit occultas
litteras nomine exercituum precantium impera-
torem, *vt quibus permiſſurus eſſet exercitus, trium-
phalia ante tribueret*. De origine Curtij Ruſi, quem
gladiatore genitum quidam prodidere. neque falſa
prompſerim; & vera exſequi pudet. Poſtquam a-
doleuit, ſectator quæſtoris cui Africa obtigerat, dũ
in opido Adrumeto vacuis per medium diei por-
ticibus ſecretus agitat, oblata ei ſpecies muliebris
vltra modum humanum, & audita eſt vox; *Tu es
Ruſe, qui in hanc prouinciam pro conſule venies*. Tali
omine in ſpem ſublatus, digreſſuſque in vrbem, &
largitione amicorum, ſimul acri ingenio, quęſturã,
& mox nobiles inter candidatos præturam princi-
pis ſuffragio aſſequitur: cum hiſce verbis Tiberius
dedecus natalium eius velauiſſet, *Curtius Rufus vi-
detur mihi ex ſe natus*. Longa poſt hæc ſenecta, &
aduerſus ſuperiores triſti adulatione, atrogans mi-
noribus, inter pares difficilis, conſulare imperium,
triumphi inſignia, ac poſtremo Africam obtinuit:
atque ibi defunctus, fatale præſagium impleuit. In-
terea Romæ, nullis palam neq; cognitis mox cauſ-
ſis, Cn. Nouius eques Romanus, ferro accinctus
repperitur in cętu ſalutantiũ principẽ. Nam poſt-
quam tormentis dilaniabatur, de ſe Nouius.......
conſcios nõ edidit, incertum an occultans. Iiſdem
conſulibus P. Dolabella cẽſuit *ſpectaculum gladia-
torum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum
qui quæſturam adipiſcerentur*. Apud maiores, vir-
tutis id præmium fuerat, cunctiſque ciuium, ſi bo-
nis artibus fiderent, licitum petere magiſtratus: ac
ne ætas quidem diſtinguebatur, quin prima iuuen-
ta conſulatum ac dictaturas inirent. Sed quæſto-
res, regibus etiam tum imperãtibus, inſtituti ſunt:
quod lex curiata oſtendit, ab L. Bruto repetita.
Manſitque conſulibus poteſtas deligendi, donec
eum

cum quoque honorem populus mandaret, creatique primum Valerius Potitus, & Æmilius Mamercus, LXIII. anno poſt Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. Dein gliſcentibus negotijs, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, ſtipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus. Poſt lege Syllæ viginti creati ſupplendo ſenatui, cui iudicia tradiderat, & quamquam equites iudicia recuperauiſſent; quæſtura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec ſententia Dolabellę velut venundaretur. A. Vitellio, L. Vipſanio conſulibus, cum de ſupplendo ſenatu agitaretur, primoreſq; Galliæ quæ *comata* appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem aſſecuti, ius adipiſcendorum in vrbe honorum expeterent; multus ea ſuper re variuſque rumor, & ſtudijs diuerſis apud principem certabatur, aſſeuerantium; *non adeo ægram Italiam, vt ſenatum ſuppeditare vrbi ſuæ nequiret. ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineis populis, nec pœnitere veteris Reip. Quin adhuc memorari exempla, quæ priſcis moribus ad virtutem & gloriã Romanã indoles prodiderit. An parũ quod Veneti & Injubres curiam inruperint, niſi cœtus alienigenarum velut captiuitas inferatur? quem vltra honorem reſidui nobilium? aut ſi quis pauper è Latio ſenator foret? oppleturos omnia diuites illos, quorum aui proauique hoſtilium nationum duces exercitus noſtros ferro vique ceciderint; diuum Iulium apud Aleſiam obſederint. Recentia hæc. quid ſi memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem * proſtratis, fruerentur ſane vocabulo ciuitatis: inſignia patrum, decora magiſtratuum, ne vulgarent.* His atque talibus haud permotus princeps, & ſtatim contra diſſeruit, & vocato ſenatu ita exorſus eſt: *Maiores mei (quorum antiquiſſimus Clauſus origine Sabina, ſimul in ciuitatem Romanam & in familias patriciorum adſcitus eſt) hortantur, vti paribus conſilijs Remp. capeſſam, transferendo huc quod vſquam egregium fuerit. Neque enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camarico, Porcios Tuſculo: & ne vetera ſcrutemur, Etruria Lucaniaque, & omni Italia, in ſenatum accitos. Poſtremo ipſam ad Alpeſ. promotam, vt non modo ſinguli viritim, ſed terræ genteſque in nomen noſtrum coaleſcerent. Tunc*

ſoli-

ſolida domi quies, & aduerſus externa floruimus, cũ Transſpadani in ciuitatem recepti, cum ſpecie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium validiſsimis, feſſo imperio ſubuentum eſt. num pœnitet Balbos ex Hiſpania. nec minus inſignes viros è Gallia Narbonenſi tranſiuiſſe? Manent poſteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmonÿs & Athenienſibus fuit, quamquam armis pollerent, niſi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noſter Romulus tantum ſapientia valuit; vt pleroſque populos eodem die hoſtes, dein ciues habuerit. Aduenæ in nos regnauerunt. Libertinorum filÿs magiſtratus mandari, non vt plerique falluntur, repens, ſed priori populo factitatum eſt. At cum Senonibus pugnauimus. ſcilicet Volſci & Æqui, nunquam aduerſam nobis aciem ſtruxere! Capti à Gallis ſumus. ſed & Tuſcis obſides dedimus, & Samnitium iugum ſubiuimus. Attamen ſi cuncta bella recenſeas, nullum breuiore ſpatio quam aduerſus Gallos confectum. continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus noſtris mixti, aurum & opes ſuas inferant potius, quam ſeparati habeant. Omnia P. C. quæ nunc vetuſtiſſima creduntur, noua fuere, plebei magiſtratus poſt patricios; Latini poſt plebeios; cæterarum Italiæ gentium poſt Latinos. Inueteraſcet hoc quoque: & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit. Orationem principis ſecuto patrum conſulto, primi Ædui ſenatorum in vrbe ius adepti ſunt. datum id fœderi antiquo, & quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano vſurpant. Iiſdem diebus in numerum patriciorum aſciuit Cæſar vetuſtiſſimum quemque è ſenatu aut quibus clari parentes fuerant: paucis iam reliquis familiarum quas Romulus *maiorum*, & L. Brutus *minorum gentium* appellauerant, exhauſtis etiam quas dictator Cæſar lege Caſſia, &, princeps Auguſtus lege Senia ſublegere. Lætaque hæc in P.R. munia multo gaudio Cenſoris inibantur. Famoſos probris quo nam modo ſenatu depelleret anxius, mitem & recens repertam, quam ex ſeueritate priſca rationem adhibuit; monendo; *ſecum quiſque de ſe conſultaret, peteretque ius exeundi ordinis. facilem eius rei veniam & motos ſenatu. & excuſatos ſimul propoſiturum: vt iudicium cenſorum ac pudor ſponte cedentium permixti, ignominiam mollirent.*

Ob

Ob ea Vipſanius conſul rettulit, *patrem ſenatus appellandum eſſe Claudium, quippe promiſcuum* patris patriæ *cognomentum: noua in Remp. merita, non vſitatis vocabulis honoranda*. Sed ipſe cohibuit conſulem vt nimium aſſentantem. condiditq; luſtrum quo cenſa ſunt ciuium LXVIIII. cētena, & XLIIII. millia. Iſque illi finis inſcitiæ erga domum ſuam fuit. haud multo poſt, flagitia vxoris noſcere ac punire adactus, vt deinde ardeſceret in nuptias inceſtas. Iam Meſſallina facilitate adulterorum in faſtidium verſa, ad incognitas libidines profluebat; cum *abrumpi diſſimulationem* etiam Silius, ſiue fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipſa pericula ratus, vrgebat. *Quippe non eo ventum, vt ſenectam principis opperirentur. inſontibus innoxia conſilia; flagitijs manifeſtis, ſubſidium ab audacia petendum: adeſſe conſcios paria metuentes. Se cælibem, orbum, nuptijs, & adoptando Britannico paratum. manſuram eandem Meſſallinæ potentiam, addita ſecuritate ſi praeuenirent Claudium, vt inſidijs incautum, ita ira properum*. Segniter hæ voces acceptæ non amore in maritum; ſed ne Silius ſumma adeptus, ſperneret adulteram, ſceluſque inter ancipitia probatum, veris mox pretijs æſtimaret. nomen tamen matrimonij concupiuit, ob magnitudinem infamiæ, cuius apud prodigos nouiſſima voluptas eſt. Nec vltra exſpectato, quam dum ſacrificij gratiæ Claudius Hoſtiam proficiſceretur, cuncta nuptiarum ſolennia celebrat. Haud ſum ignarus, fabuloſum viſum iri, tantum vilis mortalium ſecuritatis fuiſſe, in ciuitate omnium gnara & nihil reticente; nedum conſulem deſignatum, cum vxore principis, prædicta die, adhibitis qui obſignarent, velut ſuſcipiendorum liberorum cauſſa, conueniſſe: atq; illam audiſſe auſpicum verba, ſubiſſe, ſacrificaſſe apud deos, diſcubitum inter conuiuas, oſcula, cōplexus, noctem denique actam licentia coniugali. Sed nihil compoſitū miraculi cauſſa, verum audita ſcriptaque ſenioribus tradam. Igitur domus principis inhorruerat, maximeque quos penes potentia, & ſi res verterent, formido, non iam ſecretis colloquijs, ſed aperte fremere; *Dum hiſtrio cubiculum principis perſultauerit, dedecus quidem illatum; ſed excidium procul abfuiſſe: nunc iuuenem nobilem, dignitate forma, vi mētis, ac propinquo conſulatu, ma-*

iorem

iorem ad ſpem accingi. nec enim occultum, quid poſt tale matrimonium ſupereſſet. Subibat ſine dubio metus reputantes, *hebetem Claudium & vxori deuinctum, multaſq; mortes iuſſu Meſſallinæ patratas.* Rurſus ipſa facilitas imperatoris fiduciam dabat, *ſi atrocitate criminis præualuiſſent, poſſe opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo diſcrimen verti, ſi defenſio audiretur, vtq; clauſæ aures etiam confitenti forent.* Ac primo Calliſtus iam mihi circa necem Cæſaris narratus, & Appianæ cædis molitor Narciſſus, flagrantiſſimaq; eo in tempore gratia Pallas agitauere; *num Meſſallinam ſecretis minis depellerent amore Silij, cuncta alia diſſimulantes*, deinde metu, ne ad perniciem vltro traherentur, deſiſtũt, Pallas per ignauiam; Calliſtus prioris quoq; regiæ peritus, & potentiam cautis quam acrioribus conſilijs tutius haberi. Perſtitit Narciſſus, & ſolum id immutans, ne quo ſermone præſciam criminis & accuſatoris faceret; ipſe ad occaſiones intẽtus, longa apud Hoſtiam Cæſaris mora, duas pellices, quarum is corpori maxime inſueuerat, largitione ac promiſſis, & vxore deiecta plus potentię oſtentando, perpulit delationem ſubire. Exin Calpurnia (id pellici nomen) vbi datum ſecretum, Cæſaris genibus prouoluta, *nupſiſſe Meſſallinam Silio* exclamat. ſimul Cleopatram, quæ idem opperiens adſtabat, *an comperiſſet?* interrogat: atque illa annuente, *cieri Narciſſum* poſtulat. Is *veniam in præteritum petens, quod eis cis Vectium, cis Plautiũ diſſimulauiſſet, nec nunc adulteria obiecturum* ait, *ne domum, ſeruitia, & cæteros fortunæ paratus repoſceret; frueretur imo ijs, & redderet vxorem, rumperetq; tabulas nuptiales, an diſſidium,* inquit, *tuum noſti? nam matrimonium Silij vidit populus, & ſenatus & miles: ac ni propere agis, tenet vrbem maritus.* Tum potiſſimum amicorum vocat, primumq; rei frumentariæ præfectum Turranium, poſt Luſium Getam prętorianis impoſitum, percunctatur. Quibus fatentibus, tum certatim cęteri circumſtrepunt, *iret in caſtra, firmaret prætorias cohortes, ſecuritati antequam vindictæ conſuleret.* Satis conſtat eo pauore offuſum Claudium, vt identidem interrogaret, *an ipſe imperij potens? an Silius priuatus eſſet?* At Meſſallina non alias ſolutior luxu, adulto autumno, ſimulacrum vindemiæ per domum celebrat; vrgeri præla, fluere lacus, & feminę pellibus accinctæ aſſultabant, vt ſacrifican-

tes

tes vel inſanientes Bacchæ,ipſa crine fluxo, thyr-
ſum quatiens,iuxtaq; Silius hedera vinctus, gerere
cothurnos, iacere caput, ſtrepente circum procaci
choro. Ferunt VectiumValentem laſciuia in præal-
tam arborem conniſum, interrogantibus *quid aſpi-
ceret?* reſpondiſſe, *tempeſtatem ab Hoſtia atrocem*:
ſiue cœperat ea ſpecies; ſeu forte lapſa vox in præ-
ſagium vertit. Non rumor interea, ſed vndiq; nun-
tij, qui *gnara Claudio cuncta, & venire promptum
vltioni* afferrent. Igitur Meſſallina Lucillianos in
hortos, Silius diſſimulando metu, ad munia fori di-
grediuntur. Cęteris paſſim dilabentibus, affuere
centuriones, inditaq; ſunt vincula, vt quis reperie-
batur in publico aut per latebras. Meſſallina tamē
quamquam res aduerſæ conſilium adimerent, ire
obuiam, & aſpici à marito, quod ſæpe ſubſidium
habuerat, haud ſegniter intendit: iuſſitq; *vt Britan-
nicus & Octauia in complexum patris pergerent*. Et
Vibidiam virginum Veſtalium vetuſtiſſimam ora-
uit, *Pontificis maximi aures adire, clementiam expe-
tere*. Atq; interim tribus omnino comitantibus (id
repente ſolitudinis erat) ſpatium vrbis pedibus e-
menſa, vehiculo quo purgamenta hortorum eri-
piuntur, Hoſtienſem viam intrat: nulla cuiuſquam
miſericocdia, quia flagitiorum deformitas præua-
lebat. Trepidabatur nihilominus à Cæſare. quippe
Getæ prætorij præfecto haud ſatis fidebat, ad ho-
neſta ſeu praua iuxta leui. Ergo Narciſſus, aſſum-
ptis quibus idem metus, *non aliam ſpem incolumi-
tatis Cæſaris* affirmat, *quam ſi ius militum vno illo
die in aliquem libertorum transferret*; *ſeq;* offert *ſu-
ſcepturum*. Ac ne, dum in vrbem vehitur, ad pœni-
tentiam à L. Vitellio, P. Largo Cæcina mutaretur,
in eodem geſtamine ſedem poſcit, ſumitque. Cre-
bra poſt hæc fama fuit, inter diuerſas principis vo-
ces, cum modo incuſaret flagitia vxoris, aliquando
ad memoriam coniugij, & infantiam liberorum re-
uolueretur, nō aliud prolocutum Vitellium, quam
ò facinus! ò ſcelus! Inſtabat quidem Narciſſus *aperi-
re ambages, & veri copiam facere*: ſed non ideo per-
uicit, quin ſuſpenſa & quo ducerentur inclinatura
reſponderet; exemploq; eius Largus Cæcina vtere-
tur. Et iam erat in aſpectu Meſſallina, clamitabatq;
audiret Octauiæ & Britannici matrem; cum obſtre-
peret accuſator, *Silium, & nuptias* referens: ſimul
codicillos libidinum indices tradidit, quibus viſus

Cæ-

Cæſaris auerteret. Nec multo poſt vrbem ingredienti offerebantur communes liberi; niſi Narciſſus *amoueri eos* iuſſiſſet: Vibidiam depellere nequiuit, quin multa cum inuidia flagitaret, *ne indefenſa coniunx exitio daretur*. Ergo *auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem* reſpondit; *Iret interim virgo, & ſacra capeſſeret*. Mirum inter hæc ſilentiū Claudij: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant, *pateferi domum adulteri, atq; illuc deduci imperatorem* iubet. Ac primum in veſtibulo effigiem patris Silij conſulto ſenatus abolitam, demonſtrat: tum quidquid habitum Neronibus & Druſis, in pretium probri ceſſiſſe. incēſumq; & ad minas prorumpentem, caſtris infert, parata concione militum; apud quos, præmonente Narciſſo, pauca verba fecit: nam & ſi iuſtum dolorem, pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc continuus, *nomina reorum & pœnas* flagitantium: admotuſq; Silius tribunali, non defenſionem, non moras tentauit, precatus *vt mors acceleraretur*. eadē conſtantia & inluſtres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. Titium Proculum cuſtodem à Silio Meſſallinæ datum, & indicium offerentem Vectium Valentem, & confeſſum, & Pompeium Vrbicum, ac Saufellum Trogum ex conſcijs *trahi ad ſupplicium* iubet. Decius quoque Calpurnianus vigilum præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Virgilianus ſenator, eadem pœna affecti. Solus Mneſter cunctationem attulit, dilaniata veſte ſclamitans, *aſpiceret verberum notas, reminiſceretur vocis, qua ſe obnoxium iuſſis Meſſallinæ dediſſet. Alijs largitione aut ſpei magnitudine, ſibi ex neceſſitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuiſſe, ſi Silius rerum potiretur*, Commotum & his pronum ad miſericordiam Cæſarem perpulere liberti, *ne tot illuſtribus viris interfectis, hiſtrioni conſuleretur: ſponte an coactus tam magna peccauiſset, nihil referre*. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defenſio recepta eſt. is modeſta iuuenta, ſed corpore inſigni, accitus vltro, noctemq; intra vnam à Meſſallina proturbatus erat, paribus laſciuijs ad cupidinem & faſtidia. Suilio Ceſonino, & Plautio Laterano mors remittitur: huic ob patrui egregiū meritum; Ceſoninus vitijs protectus eſt, tamquam in illo fœdiſſimo cœtu paſſus muliebria. Interim Meſſallina Lucullianis in hortis prolatare vitam, com-

componere preces,nonnulla ſpe,& aliquando ira: tanta inter extrema ſuperbia agebat. Ac ni cædem eius Narciſſus properauiſſet, verterat pernicies in accuſatorem. Nam Claudius domum regreſſus, & tempeſtiuis epulis delinitus,vbi vino incaluit, *iri* iubet,*nuntiariq; miſeræ* (hoc enim verbo vſum ferunt)*dicendam ad cauſſam poſtera die adeſſet*. Quod vbi auditum, & langueſcere ira, redire amor, ac ſi cunctarentur, propinqua nox, & vxorij cubiculi memoria timebantur;prorumpit Narciſſus,denuntiatq; centurionibus & tribuno qui aderant,*exſequi cædem: ita imperatorem iubere*, cuſtos & exactor è libertis,Euodus datus. Iſque raptim in hortos prægreſſus,repetit fuſam humi, aſſidente matre Lepida quæ florenti filiæ haud concors, ſupremis eius neceſſitatibus ad miſerationem euicta erat; ſuadebatq; *ne percuſſorem opperiretur, tranſiſſe vitam, neq; aliud quam morti decus quærendum*. Sed animo per libidines corrupto, nihil honeſtum inerat, lacrymæq; & queſtus irriti ducebantur; cum impetu venientium pulſæ fores, aſtititq; tribunus per ſilentium, at libertus increpans multis ac ſeruilibus probris. Tunc primum fortunam ſuam introſpexit,ferrumq; accepit,quod fruſtra iugulo ac pectori per trepidationem admouens, ictu tribuni transfigitur: corpus matri conceſſum. Nuntiatumq; Claudio epulanti *periiſſe Meſſallinam*, non diſtincto ſua an aliena manu: nec ille quæſiuit; popoſcitque poculum, & ſolita conuiuio celebrauit. Nec ſecutis quidem diebus,odij,gaudij,iræ,triſtitiæ,vllius denique humani affectus ſigna dedit,non cum lætantes accuſatores aſpiceret,non cum filios mærentes. Iuuitque obliuionem eius ſenatus,cenſendo *nomen & effigies priuatis ac publicis locis demouendas*. decreta Narciſſo *quæſtoria inſignia*, leuiſſimum faſtigij eius, cum ſecundum Pallantem & Calliſtum ageret, honeſta quidem, ſed ex quibus deterrima orirentur, flagitijs inultis,

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER XII.

Breuiarium Libri XII.

Claudius vxorem quærit: vxores ipſum. Liberti alij aliam commendant. Agrippina alijs prælata. Dolus in Silanum, adminiſtro Vitellio: cuius artibus inducti ſenatus populuſque probant infames nuptias. Lex pro inceſto. Seneca poſt exilium præeſt Neroni: cui ſponſa Octauia. Parthi regem Roma petunt Meherd. quem à Claudio miſſum Caſsius in regnum ducere conatur. fraus & imperitia obfuit. Gotarzes fraude ac prælio victor obit. Mithridates Ponti regnum affectat: Cotys & Rom. reſiſtunt. Ii pellunt hoſtem. Vſpen expugnant. Zorſines deſerit Mithridatem: qui ſupplex Eunoni per eum à Principe veniam orat, & impetrat, Romam ducitur. Lollia euertitur, & Calpurnia. Pomœrium vrbis prolatum. Nero à Claudio adoptatus inſtinctu Pallantis. Britan. depreſſus. Colonia Agripp. ducta. Catti latrones victi. Vannus Sueuorum rex à ſuis victus, regnum cedit alijs. In Britannia turbæ: quibus obſiſtit Oſtorius. Iceni Cangi. Brigantes. Caractacus rex prælium in Romanos auſus: ab Oſtorio vincitur, & cum ſuis Romam perducitur, oſtentaturque. Maſcule Cæſarem alloquitur. veniam impetrat. Britanni vires reparant. Oſtorius moritur, cui Didius ſuccedit. Venutius Britan. dux Cartiſmandua. Nero in viros tranſit. Britannico præfertur: comitatu fido nudatur. Burrhus præt. præf. Agrippina. Vitell. Prodigia Romæ. caritas annonæ. Bellum inter Armen, & Hiber, qua occaſione exortum.

tum. Rhadamiſt. Mithridat. Præfecti Romani perfidia. Rhadamiſtus Mithridatem vinclis onerat, & cum ſuis interimit. Romani de vltione deliberant. Peligni conatus infelix. Parthi Armen. inuadunt. Rhadamiſtus à ſuis pellitur. Zenobia. Furius relegatus. SC. de mathem. & fem. libid. Adulatio in Pallantem: Felix & Ventidius turbant Iudæam: Quadratus componit. In Cilicia motus, quem ſedat Antiochus rex. Lacus Fucinus emiſſus cum periculo. Nero ducit Octauiam. Stat. Taurus euerſus. Procuratorum poteſtas aucta. Cois immunitas conceſſa. ByZant. tributum remiſſum. Eius loci ſitus. Prodigia Claudianæ necis. Agrippinæ in Lepidam æmulatio. Narciſſi liberæ voces. Claudius ægrotat: veneno perit. Mors eius celata dum Nero imperium capeſſit, Funus & conſecratio Claudij.

CÆde Meſſallinæ conuulſa principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret vxorem Claudio cælibi vitæ intonanti, & coniugum imperijs obnoxio. Nec minore ambitu fœminæ exarſerant, ſuam quæq; nobilitatem, formam, opes contendere, ac digna tanto matrimonio oſtentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollij conſularis filiam, & Iuliam Agrippinam Germanico genitam: huic Pallas, illi Calliſtus, fautores aderant, at Ælia Petina è familia Tuberonũ, Narciſſo fouebatur. Ipſe modo huc, modo illuc, vt quemq; ſuadentium audierat promptus, diſcordãtes in concilium vocat, ac *promere ſententiam, & adijcere rationes* iubet. Narciſſus *vetus matrimonium, familiam communem* (nam Antonia ex Petina erat) *nihil in penatibus eius nouum* diſſerebat, *ſi ſueta coniunx rediret, haudquaquam nouercalibus odijs vſura in Britannicum & Octauiam, proxima ſuis pignora.* Calliſtus *improbatam longo diſſidio, ac ſi rurſus aſſumeretur, eo ipſo ſuperbam: longeque rectius Lolliam induci, quando nullus liberos genuiſſet, vacuam æmulatione, & priuignis parentis loco futuram.* At Pallas id maxime in Agrippina laudare, *quod Germanici nepotem ſecum traheret, dignum prorſus imperatoria fortuna, ſtirpem nobilem & familiæ Claudiæ, quæ poſteros coniungeret, ne*

fœmina experta fecunditatis, integra iuuenta, claritudinem Cæſarum aliam in domum ferret. Præualuere hæc adiuta Agrippinæ illecebris, quæ ad eum per ſpeciem neceſſitudinis crebro ventitando pellicit patruum, vt prælata cœteris, & nondum vxor, potentia vxoria iam vteretur. Nam vbi ſui matrimonij certa fuit, ſtruere maiora, nuptiaſque Domitij, quem ex Cn. Ænobarbo genuerat, & Octauiæ Cæſaris filiæ moliri: quod ſine ſcelere perpetrari non poterat, qua L. Silano deſponderat Octauiam Cæſar. iuuenemque & alia clarum, inſigni triumphalium, & gladiatorij muneris magnificentia, protulerat ad ſtudia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat, niſi indita & iuſſa. Igitur Vitellius nomine Cenſoris, ſeruiles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum prouiſor, quo gratiam Agrippinæ pararet, conſilijs eius implicari, ſerere crimina in Silanum, cui ſane decora & procax ſoror Iunia Caluina haud multum antè Vitellij nurus fuerat, hinc initium accuſationis, fratrumque non inceſtum, ſed incuſtoditum amorem ad infamiam traxit. & præbebat Cæſar aures, accipiendis aduerſum generum ſuſpicionibus caritate filiæ promptior. At Silanus inſidiarum neſcius, ac forte eo anno prætor, repente per edictum Vitellij ordine ſenatorio mouetur, quamquam lecto pridem ſenatu, luſtroque condito. ſimul affinitatem Claudius diremit; adactuſque Silanus eiurare magiſtratum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus eſt. C. Pompeio Q. Verannio COSS. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium, iam fama, iam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare ſolennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ. Quin & inceſtum, ac ſi ſperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omiſſa cunctatio, quam Vitellius ſuis artibus id perpetrandum ſumpſit. Percunctatuſque Cæſarem, *an iuſsis populi, an auctoritati ſenatus cederet?* vbi ille *vnum ſe ciuium, & conſenſui imparem* reſpondit, *opperiri intra palatium* iubet. ipſe curiam ingreditur, ſummamque Reip. agi obteſtans, veniam dicendi ante alios expoſcit, orditurque: *Grauiſ-*

ſimos

ſimos principis labores. quis orbem terræ capeſſat, egere adminiculis, vt domeſtica cura vacuus, in commune conſulat. quod porro honeſtius cenſoriæ mentis leuamen, quam aſſumere coniugem proſperis dubijſque ſociam? cui cogitationes intimas, cui paruos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus aſſuefactus, ſed qui prima ab iuuenta legibus obtemperauiſſet. Poſtquam hæc fauorabili oratione præmiſit, multaque patrum aſſentatio ſequebatur: capto rurſus initio, *Quando maritandum principem cuncti ſuaderent, deligi oportere fœminam nobilitate, puerperijs, ſanctimonia inſignem. Nec diu inquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea fœcunditatis experimentum: & congruere artes honeſtas. Id vero egregium, quod prouiſu deum vidua iungeretur principi, ſua tantum matrimonia experto, audiuiſſe à parentibus, vidiſſe ipſos, arripi coniuges ad libita Cæſarum: procul id à præſenti modeſtia. ſtatueretur imo documentum, quo vxorem imperator..... acciperet. At enim noua nobis in fratrum filias coniugia. ſed alijs gentibus ſolennia, nec lege vlla prohibita. & ſobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuiſſe. morem accommodari prout conducat, & fore hoc quoque in his quæ mox vſurpentur.* Haud defuere qui certatim, *ſi cunctaretur Cæſar, vi acturos* teſtificantes, erumperent curia. Conglobatur promiſcua multitudo, *populumq; Romanum eadem rogare* clamitat. Nec Claudius vltra exſpectato, obuium apud forum præbet ſe gratantibus; ſenatumque ingreſſus *decretum poſtulat, quo iuſtæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur.* Neque tamen repertus eſt, niſi vnus talis matrimonij cupitor, Talledius Seuerus eques Romanus, quem plerique *Agrippinæ gratia impulſum* ferebant. Verſa ex eo ciuitas, & cuncta fęminæ obediebant; non per laſciuiam, vt Meſſallina, rebus Romanis illudenti adductum, & quaſi virile ſeruitium: palam ſeueritas, ac ſæpius ſuperbia: nihil domi impudicum, niſi dominationi expediret. cupido auri immenſa obtentum habebat, quaſi ſubſidium regno pararetur. Die nuptiarum Silanus ſibi mortem conſciuit: ſiue eo vſque ſpem vitæ produxerat; ſeu delecto die, augendam ad inuidiam. Caluina ſoror eius Italia pulſa eſt, Addidit Claudius, *ſacra ex legibus*

*Tulli regis, piaculaque apud lucem Dianæ per pon-
tifices danda:* irridentibus cunctis, quod pœnæ
procurationeſque inceſti id temporis exquire-
rentur. At Agrippina ne malis tantum facinori-
bus noteſceret, veniam exſilij pro Annæo Sene-
ca, ſimul præturam impetrat, lætum in publicum
rata, ob claritudinem ſtudiorum eius, vtque Domi-
tij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſilijs
eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur, quia
Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij,
& infenſus Claudio dolore iniuriæ credebatur.
Placitum dehinc non vltra cunctari, ſed deſigna-
tum conſulem Memmium Pollionem ingentibus
promiſſis inducunt, ſententiam expromere, qua
oraretur Claudius, *deſpondere Octauiam Domitio.*
quod ætati vtriuſque non abſurdum, & maiora
patefacturum erat. Pollio haud diſparibus ver-
bis, ac nuper Vitellius, cenſet; deſpondeturque
Octauia, ac ſuper priorem neceſſitudinem, ſpon-
ſus iam & gener Domitius æquari Britannico, ſtu-
dijs matris, arte eorum quis ob accuſatam Meſ-
ſalinam vltio ex filio timebatur. Per idem tem-
pus legati Parthorum ad expetendum, vt retuli,
Meherdatem miſſi, ſenatum ingrediuntur, man-
dataque in hunc modum incipiunt: *Non ſe fœderis
ignaros, nec defectione à familia Arſacidarum ve-
nire; ſed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accer-
ſere aduerſus dominationem Gotarzis, nobilitati ple-
bique iuxta intolerandam. Iam fratres, iam pro-
pinquos, iam longius ſitos, cædibus exhauſtos: adijci
coniuges grauidas, liberos paruos, dum ſocors domi,
bellis infauſtus, ignauiam ſæuitia tegat. Veterem
ſibi ac publice cœptam nobiſcum amicitiam; & ſub-
ueniendum ſocijs virium æmulis, cedentibuſque per
reuerentiam. Ideo regum obſides liberos dari, vt ſi
domeſtici imperij tædeat, ſit regreſſus ad principem
patreſque, quorum moribus aſſuefactus rex melior
aſciſceretur.* Vbi hæc atque talia diſſertauere, inci-
pit orationem Cæſar *de faſtigio Romano, Partho-
rumque obſequijs:* ſeque diuo Auguſto adæquabat,
petitum ab eo regem referens; omiſſa Tiberij me-
moria, quamquam is quoque miſerat. Addiditque
præcepta (etenim aderat Meherdates) *vt non do-
minationem & ſeruos, ſed rectorem & ciues cogita-
ret; clementiamque ac iuſtitiam, quanto ignara bar-
baris tanto tolerātiora capeſſeret.* Hinc verſus ad le-

ga-

gatos, extollit laudibus *alumnum vrbis, ſpectata ad id modeſtiæ; ac tamen ferenda regum ingenia, neque vſui crebras mutationes. rem Romanam huc ſatiatæ gloria prouectam, vt externis quoque gentibus quietem velit.* Datũ poſt hæc C. Caſſio qui Syriæ præerat, deducere iuuenem ripam ad Euphratis iubet. Ea tempeſtate Caſſius cœteros præminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, induſtrioſque ac ignauos pax in æquo tenet. Attamen quantum ſine bello dabatur, reuocare priſcum morem, exercitare legiones, cura, prouiſu perinde agere, ac ſi hoſtis ingrueret. ita dignum maioribus ſuis, & familia Caſſia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de ſententia petitus rex, poſitiſq; caſtris apud Zeugma, vnde maxime peruius amnis, poſtquam illuſtres Parthi, rexque Arabum Abbarus aduenerat, monet Meherdatem, *barbarorum impetus acres cunctatione langueſcere, aut in perfidiam mutari: itaque vrgeret cœpta.* Quod ſpretum fraude Abbari, qui iuuenem ignarum, & ſummam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud oppidũ Edeſſam. Et vocante Carrhene, *promptaſque res* oſtentante *ſi citi aduenissent*, non cominus Meſopotamiam, ſed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occipiebat. Exin niuibus & montibus feſſi poſtquam campis propinquabant, copijs Carrhenis adiunguntur. Tranſmiſſoque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum rex Izates ſocietatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in tranſitu vrbs Ninos vetuſtiſſima ſedes Aſſyriæ, * caſtellum inſigne fama, quod poſtremo inter Darium atque Alexandrum prœlio Perſarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem cui nomen *Sambulos*, vota dijs loci ſuſcipiebat, præcipua religione Herculis: qui tempore ſtato, per quietem monet ſacerdotes, *vt templum iuxta, equos venatui adornatos ſiſtant*. equi vbi pharetras telis onuſtas accepere, per ſaltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rurſus deus, qua ſiluas pererrauerit, nocturno viſu demonſtrat: reperiunturque fuſæ paſſim feræ. Cœterum Gotarzes nondum ſatis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento vti; & quamquam per inſectationes

& nuntios ad prœlium vocaretur, nectere moras, locos mutare, & miſſis corruptioribus, exuendam ad fidem hoſtes emercari. Ex quis Izates Adiabenus, mox Abbarus Arabum cum exercitu abſcedunt, leuitate gentili, & quia experimentis cognitum eſt, Barbaros malle Roma petere Reges quam habere. At Meherdates validis auxilijs nudatus, cęterorum proditione ſuſpecta, quod vnum erat reliquum, rem in caſum dare, prœlioque experiri ſtatuit. Nec detrectauit pugnam Gotarzes, deminutis hoſtibus ferox, Concurſumq; magna cęde, & ambiguo euentu: donec Carrhenem profligatis obuerſis longius euectum, integer à tergo globus circumueniret. Tum omni ſpe perdita, Meherdates promiſſa Parrhacis paterni clientis ſecutus, dolo eius vincitur, traditurque victori. Atque ille *non propinquum, neq; Arſacis de gente, ſed alienigenam & Romanum* increpans, auribus decisſis viuere iubet, oſtentui clementiæ ſuæ, & in nos dehoneſtamento. Dein Gotarzes morbo obijt, accitusque in regnum Vonones, Medis tum præſidens. Nulla huic proſpera aut aduerſa quis memoraretur. breui & inglorio imperio perfunctus eſt; resque Parthorum in filium eius Vologeſen tranſlatæ. At Mithridates Boſphoranus amiſſis opibus vagus, poſteaquam Didium ducem Romanum, roburq; exercitus abijſſe cognouerat; relictos in nouo regno Cotyn iuuenta rudem, & paucas cohortium cum Iulio Aquila Equite Romano: ſpretis vtriſque, cōcire nationes, illicere perfugas, poſtremo exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat, imperioque eius potitur. Quæ vbi cognita & iam iamq; Boſphorum inuaſurus habebatur, diffiſi proprijs viribus Aquila, & Cotys, quia Zorſines Soracorum rex hoſtilia reſumpſerat, externas & ipſi gratias quæſiuere, miſſis legatis ad Eunonem, qui Adorſorū genti præcellebat. Nec fuit in arduo ſocietas, potentiam Romanam aduerſus rebellem Mithridatem oſtentantibus. Igitur pepigere, *equeſtibus prœlijs Eunones certaret; obſidia urbiū Romani capeſſerent*. Tum compoſito agmine incedunt: cuius frontem & terga. Adorſi; media cohortes, & Boſporani tutabantur, noſtris in armis. Sic pulſus hoſtis, ventumq; Sozam oppidum Dandaricæ, quod deſertum à Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi præſidio viſum,

Exin

Exin in Soracos pergunt. & tranſgreſſi amnem Pādam, circumueniunt vrbem Vſpen, editam loco, & mœnibus ac foſſis munitam; niſi quod mœnia non ſaxo, ſed cratibus & vimentis, ac media humo aduerſum inrumpentes inualida erant: eductæque altius turres, facibus atque haſtis turbabant obſeſſos, ac ni prœlium nox diremiſſet, cœpta patrataque expugnatio eundem intra diem foret. Poſtero miſere legatos, *veniam liberis corporibus orantes; ſeruitij decem millia* offerebant. quod aſpernati ſunt victores, quia trucidare deditos ſæuum, tantam multitudinem cuſtodia cingere arduum: vt belli potius iure caderent. Datumque militibus, qui ſcalis euaſerant, ſignum cædis. Excidio Vſpenſium metus cęteris iniectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci amneſque & vrbes iuxta perrumperentur. Igitur Zorſines diu penſitato, Mithridatiſne rebus extremis, an patrio regno conſuleret; poſtquam præualuit gentilis vtilitas, datis obſidibus, apud effigiem Cæſaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum & victorem, tridui itinere abſuiſſe ab amne Tanai conſtitit. Sed in regreſſu diſpar fortuna fuit; quia nauium quaſdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumuenere barbari, præfecto cohortis, & pleriſque centurionum interfectis. Interea Mithridates nullo in armis ſubſidio, conſultat cuius miſericordiam experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hoſtis, metuebatur: Romanorum nemo id auctoritatis aderat, vt promiſſa eius magni penderentur: Ad Eunonem conuertit, [nullis] proprijs odijs infenſum, & recens coniuncta nobiſcum amicitia validum. Igitur cultu vultuq; quam maxime ad præſentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibuſque eius prouolutus: *Mithridates*, inquit, *terra mariq; Romanis per tot annos quæſitus, ſponte adſum. Vtere vt voles prole magni Achemenis, quod mihi ſolum hoſtes non abſtulerunt.* At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, & prece haud degenere permotus, alleuat ſupplicem, laudatq; *quod gentem Adorſorum, quod ſuam dexteram petenda veniæ delegerit.* Simul legatos litteraſque ad Cæſarem in hunc modum mittit: *Po. Romani imperatoribus magnarumq; nationum regibus, primam ex ſimilitu-*

dina fortuna amicitiam : ſibi & Claudio, etiam communionem victoriæ eſſe . Bellorum egregios fines, quotiens ignoſcendo tranſigatur . Sic Zorſini victo nihil ereptum. Pro Mithridate, quando grauius mereretur, non potentiam, neque regnum precari ; ſed ne triumpharetur , neue pœnas capite expenderet . Atq; Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis , dubitauit tamen , accipere captiuum pacto ſalutis , an repetere armis rectius foret , Hinc dolor iniuriam , & libido vindictæ adigebat . Sed differebatur contra : *Suſcipi bellum auio itinere, importuoſo mari: ad hoc reges feroces; vagos populos ; ſolum frugum egens: tum tædium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiæ ſi pellerentur. quin arriperet oblata, & ſeruaret exſulem: cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus ſupplicij fore .* His permotus ſcripſit Eunoni , *meritum quidem nouiſsima exempla Mithridatem, nec ſibi vim ad exequendum deeſſe : verum ita maioribus placitum, quanta peruicacia in hoſtem , tanta beneficentia aduerſus ſupplices vtendum. nam triumphos de populis regniſque integris adquiri .* Traditus poſt hæc Mithridates , vectuſque Romam per Iunium Cilonem procuratorem Ponti , ferocius quam pro fortuna diſseruiſse apud Cæſarem ferebatur. Elataque vox eius in vulgum hiſce verbis : *Non ſum remiſſus ad te , ſed reuerſus : vel ſi non credis , dimitte & quære .* vultu quoque interrito permanſit, cum roſtra iuxta, cuſtodibus circumdatus, viſui populo præberetur . Conſularia inſignia Ciloni , Aquilæ prætoria decernuntur . Iiſdem conſulibus atrox odij Agrippina , ac Lolliæ infenſa , quod ſecum de matrimonio principis certauiſſet; molitur crimina, & accuſatorem , qui obijceret *Chaldæos, magos , interrogatumque Apollinis Clarij ſimulacrum ſuper nuptijs imperatoris.* Exin Claudius inaudita rea , multa de claritudine eius apud ſenatum præfatus, *orore L. Voluſii genitam , maiorem ei patruum Cottam Meſſallinum eſſe , Mennio quondam Regulo nuptam (nam de C. Cæſaris nuptijs conſulto reticebat)* addidit *pernicioſa in Remp. conſilia , & materiam ſceleri detrahendam . Proin publicitatis bonis , cederet Italia .* Ita quinquagies ſeſtertium ex opibus immenſis exuli relictum . Et Calpurnia illuſtris fœmina peruertitur , quia formam eius laudauerat princeps ; nulla libidine, ſed fortuito ſer-

mo-

mone, vnde vis Agrippinæ citra vltima ſtetit. in Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum Cadius Rufus, accuſantibus Bithynis. Galliæ Narbonenſi ob egregiam in patres reuerentiam datum, *vt ſenatoribus eius prouinciæ, non exquiſita principis ſententia, iure quo Sicilia haberetur, res ſuas inuiſere liceret*. Ituræique & Iudæi, defunctis regibus Sohemo atque Agrippa, prouinciæ Syriæ additi. Salutis augurium quinque & viginti annis omiſſum repeti, ac deinde continuari placitum. Et pomœrium vrbis auxit Cæſar more priſco; quo ijs qui protulere imperium, etiam terminos vrbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus ſubactis, vſurpauerant, niſi L. Sylla, & diuus Auguſtus. Regum in eo ambitio, vel gloria varie vulgata. Sed initium condendi, & quod pomœrium Romulus poſuerit, noſcere haud abſurdum reor. Igitur à foro boario, vbi æreum tauri ſimulacrum aſpicimus, quia id genus animalium aratro ſubditur, ſulcus deſignandi opidi cœptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis ſpatijs interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Conſi, mox ad Curias veteres, tum ad ſacellum Latium: forumque Romanum & Capitolium non à Romulo, ſed à T. Tatio additum vrbi credidere; Mox pro fortuna pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos poſuerit, facile cognitu, & publicis actis præſcriptum. C. Antiſtio M. Suilio COSS. adoptio in Dominum auctoritate Pallantis feſtinatur. qui obſtrictus Agrippinæ vt conciliator nuptiarum, & mox ſtupro eius illigatus, ſtimulabat Claudium, *conſuleret Reipub. Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud diuum Auguſtum, quamquam nepotibus ſubnixum, viguiſſe priuignos: a Tiberio, ſuper propriam ſtirpem, Germanicum aſſumptum. Se quoque accingeret iuuene, partem curarum capeſſituro*. His euictus, biennio maiorem natu Domitium filio anteponit, habita apud ſenatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. Adnotabant periti, nullam ante hac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eoſque ab Atto Clauſo continuos duruiſse. Ceterum actæ Principi grates, ex quæſitiore in Domitium adulatione. Rogataque lex, qua

in familiam Claudiam & nomen Neronis tranſiret. Augetur & Agrippina cognomento *Auguſtæ.* quibus patratis, nemo adeo expers miſericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ mœror afficeret. deſolatus paulatim etiam ſeruilibus miniſterijs, per intempeſtiua nouercæ officia in ludibria vertebat, intelligens falſi. neque enim ſegnem ei fuiſſe indolem ferunt; ſiue verum; ſeu periculis commendatus retinuit famam ſine experimento. Sed Agrippina, quo vim ſuam ſocijs quoque nationibus oſtentaret, in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat; cui nomen inditum ex vocabulo ipſius. Ac forte acciderat, vt eam gentem Rheno transgreſſam auus Agrippa in fidem acciperet. Ijſdem temporibus in ſuperiore Germania trepidatum, aduentu Cattorum latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas, addito equite alario, monuit, *vt anteirent populatores, vel dilapſis improuiſi circumfunderentur.* Et ſecuta conſilium ducis induſtria militum; diuiſique in duo agmina, qui læuum iter petiuerant, recens reuerſos, prædaque per luxum vſos, & ſomno graues circumuenere. Aucta lætitia, quod quoſdam è clade Variana, quadrageſimum poſt annum, ſeruitio exemerant. At qui dextris & proprioribus compendijs ierant, obuio hoſti & aciem auſo, plus cladis faciunt. Et præda famaq; onuſti, ad montem Taunum reuertuntur, vbi Pomponius cum legionibus opperiebatur, ſi Catti cupidine vlciſcendi caſum pugnæ præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cheruſci, cum quis æternum diſcordant, circumgrederentur, legatos in vrbem & obſides miſere, decretuſque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ eius apud poſteros, in quis carminum gloria præcellit. Per idem tempus Vannius Sueuis à Druſo Cæſare impoſitus, pellitur regno: prima imperij ætate clarus acceptuſque popularibus; mox diuturnitate in ſuperbiam mutans, & odio accolarum, ſimul domeſticis diſcordijs circumuentus. Auctores fuere Iubillius Hermundurorum rex, & Vangio ac Sido ſorore Vannij geniti. Nec Claudius, quamquam ſæpe oratus, arma certantibus barbaris interpoſuit, *tutum* Vannio *perfugium*

pro-

promittens *ſi pelleretur.* ſcripſitque P. Atellio Hiſtro, qui Pannoniam præſidebat, *legionem ipſaq; è prouincia lecta auxilia, pro ripa componeret, ſubſidio victis, & terrori aduerſus victores, ne fortuna elati, noſtram quoque pacem turbarent.* nam vis innumera Ligij, aliæque gentes aduentabant, fama ditis regni, quod Vannius XXX. per annos prædationibus, & vectigalibus auxerat. Ipſi manus propria pedites eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hoſtium: eoque caſtellis ſeſe defenſare, bellum: ducere ſtatuerat. Sed Iazyges obſidionis impatientes, & proximos per campos vagi, neceſſitudinem pugnæ attulere, quia Ligius Hermundurusque illic ingruerant. Igitur digreſſus caſtellis Vannius, funditur prœlio: quamquam rebus aduerſis, laudatus, *quod & pugnam manu capeſſijt, & corpore aduerſo vulnera except*. Ceterũ ad claſsem in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannonia locati ſunt. Regnum Vangio, ac Sido inter ſe partiuere, egregia aduerſus nos fide: ſubiectis ſuone an ſeruitij ingenio, dum adipiſcerentur dominationes multa caritate, & maiore odio poſtquam adepti ſunt. At in Britannia P. Oſtorium proprætorem turbidæ res excepere, effuſis in agrum ſociorum hoſtibus, eo violentiùs, quod nouum ducem exercitu ignoto, & cœpta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus primis euentibus metum, aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit; & cæſis qui reſtiterunt, diſiectos conſectatus, ne rurſus conglobarentur, infenſaq; & infida pax non duci, non militi requiem permitteret; detrahere arma ſuſpectis, cinctoſque caſtris Antonam, & Sabrinam fluuios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida gens, nec prçlijs contuſi, quia ſocietatem noſtram volentes acceſſerant. hiſque auctoribus circumiectæ nationes locum pugnæ delegere, ſeptum agreſti aggere, & aditu anguſto, ne peruius equiti foret. Ea munimẽta dux Romanus, quãquam ſiue robore legionũ ſociales copias ducebat, perrumpere aggreditur, & diſtributis cohortibus, turmas quoq; peditum ad munia accingit. Tunc dato ſigno perfringunt aggerem, ſuiſq; clauſtris impeditos turbant. Atque illi conſcientia rebellionis, & obſeptis effugijs, multa & clara facinora fęcere, Qua pugna filius legati M. Oſtorius

ſer-

ſeruari ciuis decus meruit. Ceterum clade Icenorum compoſiti qui bellum inter, & pacem dubitabant: & ductus in Cangos exercitus. Vaſtati agri, prædę paſſim actæ: non auſis aciem hoſtibus, vel ſi ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam inſulam aſpectat: cum ortæ apud Brigantes diſcordiæ retraxere ducem, deſtinationis certum, ne noua moliretur, niſi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis qui arma ceptabant interfectis, in reliquos data venia, reſedere: Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, caſtriſque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, colonia Camalodunum valida veteranorum manu deducitur in agros captiuos, ſubſidium aduerſus rebelles: & imbuendis ſociis ad officia legum. Itum inde in Siluras, ſuper propriam ferociam, Caractaci viribus confiſos: quem multa ambigua, multa proſpera extulerant, vt ceteros Britannorum imperatores præmineret. Sed tum aſtu, locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordouicas, additiſque qui pacem noſtram metuebant, nouiſſimum caſum experitur: ſumpto ad prœlium loco, vt aditus, abſceſſus, cuncta nobis importuna, & ſuis in melius eſſent. Tunc montibus arduis, & ſi qua clementer accedi poterant, in modum valli ſaxa præſtruit: & præfluebat amnis vado incerto, cateruaque * maiorum pro munimentis conſtiterant. Adhoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda ſpe: aliiſque belli incitamentis. Enimverò Caractacus huc illuc volitans, *illum diem, illam aciem teſtabatur, aut reciperandæ libertatis, aut ſeruitutis æternæ initium fore*. vocabatque nomina *maiorum, qui dictatorem Cæſarem pepuliſſent: quorum virtute vacui à ſecuribus, & tributis, intemerata coniugum & liberorum corpora retinerent*. Hæc atque talia dicenti adſtrepere vulgus, gentili quiſque religione obſtringi, *non telis, non vulneribus ceſſuros*. Obſtupefecit ea alacritas ducem Romanum: ſimul obiectus amnis, additum vallum, imminentia iuga, nihil niſi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poſcere, *cuncta virtute expugnabilia* clamitare, præfectique ac tribuni

paria

paria differentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Oſtorius, circumſpectis, quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit infenſos, amnemque haud difficulter euadit. Vbi ventum ad aggerem, dum miſſilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræque cædes oriebantur. Poſtea quam facta teſtudine, rudes, & informes ſaxorum compages diſtractæ, perque cominus acies, decedere Barbari in iuga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius grauiſque miles: illi telis aſsultantes; hi conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumue tegmina: & ſi auxiliaribus reſiſterent, gladiis, ac pilis legionariorum; ſi huc verterent, ſpatis, & haſtis auxiliarium ſternebantur. clara ea victoria fuit, captaque vxore, & filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti. Ipſe (vt fermè intuta ſunt aduerſa) cum fidem Chartiſmanduæ reginæ Brigantum petiuiſſet, vinctus, ac victoribus traditus eſt, nono poſt anno, quam bellum in Britannia cœptum. Vndè fama eius euecta inſulas, & proximas prouincias peruagata, per Italiam quoque celebrabatur: auebantque viſere, quis ille tot per annos opes noſtras ſpreuiſſet. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat, & Cæſar dum ſuum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippè vt ad inſigne ſpectaculum populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes, campo qui caſtra præiacet. Tunc incedentibus regiis clientelis phaleræ torqueſque, quæque externis bellis quæſierat, traducta; mox fratres, & coniux, & filia: poſtremo ipſe oſtentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu. At non Caractacus, aut vultu demiſſo, aut verbis miſericordiam requirens, vbi tribunali aſtitit, in hunc modum loquutus eſt: *Si quanta nobilitas, & fortuna mihi fuit; tanta rerum proſperarum moderatio fuiſſet; amicus potius in hanc vrbem, quam captus veniſſem: neque dedignatus eſſes claris maioribus ortum, pluribus gentibus imperitantem fœdere pacis accipere. Præſens ſors mea, vt mihi informis, ſic tibi magnifica eſt. habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, ſi hæc inuitus amiſi? Num ſi vos omnibus imperitare vultis, ſequitur vt omnes ſeruitutem accipiant? Si ſtatim deditus traderer: neque mea fortuna, neque*

tua

tua gloria inclaruiſſet : & ſupplicium mei obliuio ſequeretur , at ſi incolumem ſeruaueris, æternum exemplar clementiæ ero. Ad ea Cæſar veniam ipſique coniugi, & fratribus tribuit. Atque illi vinclis exſoluti , Agrippinam quoque haud procul alio ſuggeſtu conſpicuam, ijſdem quibus principem laudibus gratibuſque venerati ſunt. nouum ſanè, & moribus veterum inſolitum, fœminam ſignis Romanis præſidere. ipſa ſemet parti à maioribus ſuis imperij ſociam ferebat . Vocati poſthac patres , multa & magnifica ſuper captiuitate Caractaci diſſeruere; *neque minus id clarum, quam cum Siphacem P. Scipio , Perſem L. Paulus , & ſi qui alij vinctos reges populo Rom. oſtendere* . Cenſentur *Oſtorio triumphi inſignia*; proſperis ad id rebus eius , mox ambiguis : ſiue quod amoto Caractaco, quaſi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit ; ſiue hoſtes miſeratione tanti regis, acrius ad vltionem exarſere . Præfectum caſtrorum , & legionarias cohortes exſtruendis apud Siluras præſidiis relictas, circumfundunt . Ac ni cito vicis & caſtellis proximis ſubuentum foret : copiæ tum occidione occubuiſſent . Præfectus tamen , & octo centuriones , ac promptiſſimus quiſque manipulus cecidere, nec multò poſt pabulantis noſtros , ipſaſque miſſas ad ſubſidium turmas profligant. Tum Oſtorius cohortes expeditas expoſuit : nec ideò fugam ſiſtebat, ni legiones prælium excepiſſent : earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit effugere hoſtes tenui damno , quia inclinabat dies . Crebra hinc prœlia , & ſæpius in modum latrocinij : per ſaltus, per paludes ; vt cuique ſors , aut virtus , temere , prouiſo : ob iram, ob prædam; iuſſu , & aliquando ignaris ducibus , ac præcipua Silurum peruicacia, quos accendebat, vulgata imperatoris Rom. vox : *vt quondam Sugambri exciſi , & in Gallias traiecti forent , ita Silurum nomen penitus exſtinguendum* . Igitur duas auxiliares cohortes, auaritia præfectorum incautius populantes, intercepere , ſpoliaque & captiuos largiendo , ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant cum tædio curarum feſſus Oſtorius , conceſſit vita ; lætis hoſtibus, tamquam ducem haud ſpernendum , & ſi non prælium , at certè bellum, abſumpſiſſet . At Cæſar , cognita morte legati , ne pro-

uin-

uincia ſine rectore foret, A. Didium ſuffecit. Is propere vectus, non tamen integras res inuenit, aduerſa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat, auctaque, & apud hoſtes eius rei fama, quo venientem ducem exterrerent: atque illo augente audita, vt maior laus compoſitis, vel ſi durauiſſent, venia iuſtior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, lateque perſultabant, donec accurſu Didij pellerentur. Sed poſt captum Caractacum, præcipuus ſcientia rei militaris Venuſius è Iugantum ciuitate, vt ſupra memoraui, fiduſque diu, & Romanis armis defenſus, cum Cartiſmanduam reginam matrimonio teneret, mox orto diſſidio, & ſtatim bello, etiam aduerſus nos hoſtilia induerat. Sed primo tantum inter ipſos certabatur, callidiſq; Cartiſmandua artibus, fratrem, ac propinquos Venuſij intercepit. Indè accenſi hoſtes, ſtimulante ignominia, ne fœminæ imperio ſubderentur, valida, & lecta armis iuuentus regnum eius inuadunt, quod nobis præuiſum, & miſſæ auxilio cohortes acre prælium fecere, cuius initio ambiguo, finis lætior fuit. Neq; diſpari euentu pugnatum à legione, cui Ceſius Naſica præerat. Nam Didius ſenectute grauis, & multa copia honorum, per miniſtros agere, & arcere hoſtem ſatis habebat. Hæc, quamquam à duobus, Oſtorio Didioq; proprætoribus plures per annos geſta, coniunxi, ne diuiſa haud perindè ad memoriam ſui valerēt. Nunc ad temporum ordinem redeo. Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito COSS. virilis toga Neroni maturata, quo capeſſendæ Reipub. habilis videretur. Et Cæſar adulationibus ſenatus libens ceſſit, *vt viceſimo ætatis anno conſulatū Nero iniret: atq; interim deſignatus, proconſulare imperium extra vrbem haberet*, ac Princeps iuuentutis *appellaretur*. Additum nomine eius donatiuum militi, congiarium plebi. Et ludicro Circenſium, quod adquirendis vulgi ſtudijs edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triūphaliū veſte tranſvecti ſunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio; illum puerili habitu, ac perindè fortunam vtriuſque præſumeret. Simul qui centurionum tribunorumq; ſortem Britannici miſerabantur, remoti fictis cauſſis, & alii per ſpeciē honoris. etiam libertorum ſi quis incorrupta fide, depellitur, tali occaſione. Obuij inter ſe, Nero

Bri-

Britannicum nomine, ille *Domitium*, ſalutauere. Quod vt diſcordię initium, Agrippina multo queſtu, ad maritum defert: *ſperni quippe adoptionem, quæque cenſuerint patres, iuſſerit populus, intra penates abrogari: ac niſi prauitas tam infenſa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem*. Commotus his quaſi criminibus Claudius, optimum quemque educatorem filii exſilio, ac morte afficit; datoſq; à nouerca, cuſtodiæ eius imponit. Nondum tamen ſumma moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exſoluerentur Luſius Geta, & Rufus Criſpinus, quos Meſſallinæ memores, & liberis eius deuinctos credebat. Igitur *diſtrahi cohortes ambitu duorum, & ſi ab vno regerentur, intentiorem fore diſciplinam* aſſeuerante vxore, transfertur regimen cohortium ad Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarum tamen cuius ſponte præficeretur. Suum quoque faſtigium Agrippina extollere altius, carpento Capitolium ingredi, qui mos ſacerdotibus, & ſacris antiquitus conceſſus, venerationem augebat fœminæ, quam imperatore genitam, ſororem eius qui rerum potitus ſit, & coniugem, & matrem fuiſſe, vnicum ad hunc diem exemplum eſt. Inter quæ præcipuus propugnator eius Vitellius, validiſſima gratia, ætate extrema (adeo incertæ ſunt potentium res) accuſatione corripitur, deferente Iunio Lupo ſenatore. Is crimina maieſtatis, & cupidinem imperij obiectabat. Præbuiſſetque aures Cæſar, niſi Agrippinæ minis magis quam precibus mutatus eſſet, vt accuſatori aqua atque igne interdiceret. hactenus Vitellius voluerat. Multa eo anno prodigia euenere. Inſeſſum diris auibus Capitolium: crebris terræ motibus prorutæ domus: ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi, inualidus quiſque obtriti. Frugum quoque egeſtas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum queſtus: ſed iura reddentem Claudium circumuaſere clamoribus turbidis, pulſumque in extremam fori partem vi vrgebant, donec militum globo infeſtos perrupit. Quindecim dierum alimenta vrbi non amplius, ſuperfuiſſe conſtitit. magnaq; deum benignitate, & modeſtia hiemis rebus extremis ſubuentum. At hercule olim ex Italiæ regionibus longinquas in prouincias commeatus portabant.

nec nunc infecunditate laboratur, ſed Africam potius, & Ægyptum exercemus, nauibuſque & caſibus vita populi Romani permiſsa eſt. Eodem anno bellum inter Armenios Hiberoſque exortum, Partis quoque, ac Romanis grauiſſimorum inter ſe motuum cauſsa fuit. Genti Parthorum Vologeſes imperitabat, materna origine ex pellice Græca conceſsu fratrum regnum adeptus. Hibernos Pharaſmanes vetuſta poſseſſione: Armenios frater eius Mithridates obtinebat opibus noſtris. Erat Pharaſmani filius nomine Rhadamiſtos, decora proceritate, vi corporis inſignis, & patrias artes edoctus, claraque inter accolas fama. *Is modicum Hiberiæ regnum ſenectæ patris detineri* ferocius crebriuſque iactabat, quam vt cupididinem occultaret. Igitur Pharaſmanes iuuenem potentiæ promptæ, & ſtudio popularium accinctum, vergentibus iam annis ſuis metuens, aliam ad ſpem trahere, & *Armeniam* oſtentare, *pulſis Parthis datam Mithridati à ſemet* memorando: ſed *vim differendam, & potiorem dolum, quo incautum opprimerent*. Ita Rhadamiſtus ſimulata aduerſus patrem diſcordia, tamquam nouercæ odiis impar, pergit ad patruum, multaque ab eo comitate in ſpeciem liberum cultus, primores Armeniorum ad res nouas illicit, ignaro & ornante inſuper Mithridate. Reconciliationis ſpecie aſsumpta, regreſsus ad patrem *quæ fraude confici potuerint prompta* nuntiat, *cetera armis exſequenda*. Interim Pharaſmanes belli cauſsas confingit: *prælianti ſibi aduerſus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrem aduerſatum, eamque iniuriam excidio ipſius vltum iturum*. Simul magnas copias filio tradidit: ille eruptione ſubita territum exutumque campis Mithridatem, compulit in caſtellum Corneas, tutum loco, ac præſidio militum, queis Cælius Pollio præfectus, centurio Caſperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta, & aſtus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maxime gnara eſt. ita Rhadamiſtus fruſtra, vel cum damno tentatis munitionibus obſidium incipit: & cum vis negligeretur, auaritiam præfecti emercatur, obteſtante Caſperio, *ne ſocius rex, ne Armenia donum populi Romani, ſcelere, & pecunia venderentur*. Poſtremo quia mul-

multitudinem hoſtiū Pollio, iuſſa patris Rhadamiſtus obtendebant, pactus inducias abſcedit, vt niſi Pharaſmanem bello abſterruiſset, T. Vinidiū Quadratum præſidem Syriæ doceret, quo in ſtatu Armeniæ forent. Digreſſu centurionis velut cuſtode exſolutus præfectus, hortari Mithridatem ad ſanciendum fœdus: *coniunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharaſmanem, & cetera neceſſitudinum nomina* referens, *quod filiam eius in matrimonio haberet; quod ipſe Rhadamiſto ſocer eſſet. Non abnuere pacem Hiberos, quamquam in tempore validiores; & ſatis cognitam Armeniorum perfidiam. nec aliud præſidij quam caſtellum commeatu egenum. ne dubitaret * armis, quam incruentas conditiones malle.* Cunctante ad ea Mithridate, & ſuſpectis præfecti conſiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omne libidinem venalis habebatur, Caſperius interim ad Pharaſmanem peruadit, *vtque Hiberi obſidio decedant* expoſtulat. Ille propalam incerta, & ſæpiùs molliora reſpondens, ſecretis nuntiis monet Rhadamiſtum, *oppugnationem quoquo modo accelerare*. Augetur flagitij merces, & Pollio occulta corruptione impellit milites, vt *pacem* flagitarent, *ſeque præſidio abituros* minitarentur. Qua neceſſitate Mithridates diem locumque fœderi accepit, caſtelloque egreditur. Ac primo Rhadamiſtus in amplexus eius effuſus, ſimulare obſequium, *ſocerum, ac parentem* appellare. Adiicit iuſiurandum, *non ferro, non veneno, vim allaturum*: ſimul in lucum propinquum trahit, *prouiſum illic ſacrificium imperatum* dictitans, *vt dijs teſtibus pax firmaretur*. Mos eſt regibus quotiens in ſocietatem coeant, implicare dextras, polliceſque inter ſe vincire, nodoque præſtringere: mox vbi ſanguis in artus extremos ſe effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt: id fœdus arcanum habetur, quaſi mutuo cruore ſacratum. Sed tunc qui ea vincula admouebat, decidiſſe ſimulans, genua Mithridatis inuadit, ipſumque proſternit: ſimulque concurſu plurium iniiciuntur catenæ, ac compedes (quod dedecorum Barbaris) trahebatur. Moxque vulgus duro imperio habitum, probra, ac verbera intentabat. Et erant econtra, qui tantam fortunæ commutationem miſerarentur. Secutaque cum paruis liberis coniunx, cun-

cta

cta lamentatione complebat . Diuerſis & contectis vehiculis abduntur , dum Pharaſmanis iuſſa exquirerentur . Illi cupido regni fratre , & filia potior , animuſque ſceleribus paratus . viſui tamen conſuluit , ne coram interficerentur . Et Rhadamiſtus quaſi iuſiurandi memor , non ferrum , non venenum in ſororem , & patruum expromit : ſed proiectos in humum , & veſte multa grauique opertos necat . Filij quoque Mithridatis, quod cædibus parentum illacrymauerant , trucidati ſunt . At Quadratus cognoſcens proditum Mithridatem , & regnum ab interfectoribus obtineri, vocat conſilium , docet acta , & an vlciſceretur conſultat . Paucis decus publicum curæ : plures tuta diſſerunt : *Omne ſcelus externum , cum lætitia habendum. ſemina etiam odiorum iacienda , vt ſæpè principes Romani eamdem Armeniam ſpecie largitionis , turbandis Barbarorum animis præbuerint . Potiretur Rhadamiſtus malè partis , dum inuiſus , infamis ; quando id magis ex vſu , quam ſi cum gloria adeptus foret .* In hanc ſententiam itum. Ne tamen annuiſſe facinori viderentur, & diuerſa Cæſar præciperet . miſſi ad Pharaſmanem nuntij , *vt abſcederet à finibus Armenijs , filiumq; abſtraheret* . Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus , ignaui animi , & deridiculo corporis iuxta deſpiciendus : ſed Claudio perquam familiaris , cum priuatus olim conuerſatione ſcurrarum iners otium oblectaret . Is Pelignus auxilijs prouincialium contractis , tanquam recuperaturus Armeniam , dum ſocios magis quam hoſtes prædatur, abſceſſu ſuorum,& incurſantibus Barbaris, præſidij egens,ad Rhadamiſtum venit : doniſque eius euictus, vltro *regium inſigne ſumere* cohortatur : ſumentiq; adeſt auctor & ſatelles . Quod vbi turpi fama diuulgatum, ne ceteri quoque ex Peligno coniectarentur, Heluidius Priſcus legatus cum legione mittitur , rebus turbidis pro tempore vt cõſuleret.Igitur propere montem Taurum tranſgreſſus,moderatione plura quam vi compoſuerat; cum *redire in Syriam* iubetur,*ne initium pelli aduerſus Parthos exiſteret*.Nam Vologeſes caſum inuadendæ Armeniæ obueniſſe ratus, quam à maioribus ſuis poſſeſſam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremq; Tiridatem deducere in regnum parat, ne qua pars

domus

domus ſine imperio ageret. Inceſsu Parthorum, ſine acie pulſi Hiberi: vrbeſque Armeniorum Artaxata, & Tigranocerta iugum accepere. Dein atrox hiems, ſeu parum prouiſi commeatus, & orta ex vtroque tabes, perpellunt Vologeſen omittere præſentia. vacuamque rurſus Armeniam Rhadamiſtus inuaſit, truculentior quam antea, tamquam aduerſus defectores, & in tempore rebellaturos. Atque illi quamuis ſeruitio ſueti, patientiam abrumpunt, armiſq; regiam circumueniunt: Nec aliud Rhadamiſto ſubſidium fuit, quam pernicitas equorum, quis ſeque, & coniugem abſtulit. Sed coniunx grauida, primam vtcumque fugam ob metum hoſtilem, & mariti caritatem tolerauit. poſt feſtinatione continua, vbi quati vterus, & viſcera vibrantur, orare *vt morte honeſta contumelys captiuitatis eximeretur.* Ille primo amplecti, alleuare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore æger, ne quis relicta potiretur. Poſtremo violentia amoris, & facinorum non rudis, diſtrinxit acinacem, vulneratamq; ad ripam Araxis trahit flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. ipſe præceps Hiberos ad patrium regnum peruadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida illuuie, ſpirantem, ac vitæ manifeſtam aduertere paſtores, & dignitate formæ haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agreſtia medicamina adhibent: cognitoque nomine, & caſu, in vrbem Artaxata ferunt. vnde publica cura deducta ad Tiridatem, comiterque excepta, cultu regio habita eſt. Fauſto Sylla, Saluio Othone COSS. Furius Scribonianus in exſilium agitur, quaſi *finem Principis per Chaldaos ſcrutaretur*, adnectabatur crimini *Iunia mater eius*, vt *caſus prioris* (nam relegata erat) *impatiens*. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam mouerat: idque ad clementiam trahebat Cæſar, quod ſtirpem hoſtilem iterum conſeruaret. Neque tamen exſuli longa poſthac vita fuit. morte fortuita, an per venenum extinctus eſſet, vt quiſque credidit, vulgauere. *De mathematicis Italia pellendis* factum Senatuſconſultum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, *qui ob anguſtias familiares ordine ſenatorio ſponte cederent*, motique *qui remanendo impudentiam paupertati adycerent*. Inter, quæ
refer-

fertur ad patres *de pœna fœminarum, quæ ſeruis coniugerentur*, ſtatuiturque *vt ignaro domino ad id prolapſa, in ſeruitutem ſui conſenſiſſet, & qui nati eſſent, pro libertis haberentur*. Pallanti, quem *repertorem eius relationis* ediderat Cæſar, *prætoria inſignia, & centies quinquageſies ſeſtertium* cenſuit conſul deſignatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio *grates publicè agendas, quod regibus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem vſui publico poſtponeret, ſeque inter miniſtros Principis haberi ſineret*. Aſſeuerauit Claudius, *contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem ſubſiſtere*. Et fixum eſt ære publico Senatuſconſultum, quo libertinus ſeſtertii ter millies poſſeſſor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non frater eius cognomento *Felix* pari moderatione agebat, iam pridem Iudææ impoſitus, & cuncta malefacta ſibi impunè ratus, tanta potentia ſubnixo. Sanè præbuerant Iudæi ſpeciem motus orta ſeditione, poſtquam cognita cæde * Caij haud obtemperatum eſſet. manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempeſtiuis remedijs delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars prouinciæ habebatur: ita diuiſis, vt huic Galilæorum natio: Felici Samaritæ parerent, diſcordes olim, & tum contemptu regentium minus coercitis odiis. Igitur raptare inter ſe, immittere latronum globos, componere inſidias, & aliquando prœlijs congredi, ſpoliaque, & prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari, mox gliſcente pernicie, cum arma militum interieciſſent, cæſi milites. Arſiſſetque bello prouincia, ni Quadratus Syriæ rector ſubueniſſet. Nec diu aduerſus Iudæos, qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pęnas luerent: Cumanus, & Felix cunctationem afferebant, quia Claudius cauſſis rebellionis auditis, ius ſtatuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iudices oſtentauit, receptum in tribunal, quo ſtudia accuſantium deterrerentur: damnatuſque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus: & quies prouinciæ reddita. Nec multo poſt agreſtium Cilicum nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, ſæpè, & alias commotæ tunc Troſobo-

ſobore duce, montes aſperos caſtris cepere: Atque indè decurſu in litora, aut vrbes, vim cultoribus, ac oppidanis, ac plerumque in mercatores, & nauicularios audebat. Obſeſſaque ciuitas Anemurienſis, & miſſi è Syria in ſubſidium equites cum præfecto Curtio Seuero turbantur: quod duri circum loci, peditibuſque ad pugnam idonei, equeſtre prœlium haud patiebantur. Dein rex eius oræ Antiochus, blandimentis aduerſus plebem fraude in ducem, cum Barbarorum copias diſſociaſſet. Troſobore pauciſque primoribus interfectis, ceteros clementia compoſuit. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemque Lyrin perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus viſeretur, lacu in ipſo nauale prœlium adornatur: vt quondam Auguſtus ſtructo cis Tiberim ſtagno, ſed leuibus nauigiis, & minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremeſq; & vndeviginti hominum millia armauit: cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent: attamen ſpatium amplexus ad vim remigij, gubernantium artes. impetus nauium, & prœlio ſolita, in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adſtiterant, antepoſitis propugnaculis, ex quis catapultæ baliſtæq; tenderentur. Reliqua lacus, claſſiarij tectis nauibus obtinebant. Ripas, & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera compleuit, proximis è municipijs, & alii vrbe ex ipſa, viſendi cupidine, aut officio in principem. Ipſe inſigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata præſedere. Pugnatum, quamquam inter ſontes, fortium virorum animo: ac poſt multum vulnerum, occidioni exempti ſunt. Sed perfecto ſpectaculo apertum aquarum iter, & incuria operis manifeſta fuit, haud ſatis depreſſi ad lacus ima, vel media. Eoque tempore interiecto, altius effoſſi ſpecus, & contrahendæ rurſus multitudini, gladiatorum ſpectaculum editur: inditis pontibus pedeſtrem ad pugnam. Quin & conuiuium effluuio lacus appoſitum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, conuulſis vlterioribus, aut fragore, & ſonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis vſa, miniſtrum operis Narciſſum incuſat *cupidinis, ac prædarum*. nec

ille

ille reticet, *impotentiam muliebrem nimiaſque ſpes eius* arguens. D. Iunio Q. Haterio COSS. ſedecim annos natus Nero Octauiam Cæſaris filiam in matrimonium accepit. Vtque ſtudiis honeſtis, & eloquentiæ gloria niteſceret, cauſſa Ilienſium ſuſcepta: *Romanum Troia demiſſum, & Iuliæ ſtirpis auctorem Æneam,* aliaque haud procul fabulis vetera facundè exſecutus, impetrat *vt Ilienſes omni publico munere ſoluerentur*. Eodem oratore, Bononienſi Coloniæ igni hauſtæ ſubuentum, centies ſeſtertii largitione. Redditur Rhodiis libertas, adempta ſæpè, aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi ſeditione deliquerant. Tributumque Apamienſibus terræmotu conuulſis, in quinquennium remiſſum. At Claudius ſæuiſſima quæque promere adigebatur eiuſdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus inluſtrem, hortis eius inhians, peruertit, accuſante Tarquitio Priſco. Legatus is Tauri Africam imperio proconſulari regentis, poſtquam reuenerant, pauca *repetundarum crimina*, ceterum *magicas ſuperſtitiones* obiectabat. Nec ille diutius falſum accuſatorem indigna ſorte perpeſſus, vim vitæ ſuæ attulit, ante ſententiam ſenatus. Tarquitius tamen curia exactus eſt: quod patres odio delatoris, contra ambitum Agrippinæ peruicere. Eodem anno ſæpiùs audita vox Principis, *parem vim rerum habendam à procuratoribus ſuis iudicatarum, ac ſi ipſe ſtatuiſſet*. ac ne fortuito prolapſus videretur. Senatus quoque conſulto cautum, plenius, quam antea, & vberius. Nam diuus Auguſtus *apud equeſtres qui in Ægypto præſiderent lege agi, decretaque eorum proinde haberi* iuſſerat, *ac ſi magiſtratus Romani conſtituiſſent*: mox alias per prouincias, & in vrbe pleraque conceſſa ſunt, quæ olim à prætoribus noſcebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo totiens ſeditione, aut armis certatum cum Sempronìis rogationibus equeſter ordo in poſſeſſione iudiciorum locaretur: aut rurſum Seruiliæ leges ſenatui iudicia redderent: Mariuſque & Sylla olim de eo vel præcipuè bellarunt. Sed tunc ordinum diuerſa ſtudia: & qui vicerant publicè valebant C. Opius, & Cornelius Balbus primi Cæſaris oppibus potuere conditiones pacis, & arbitria belli tractare. *Matios* poſthac, & *Vedios*, & cetera equitum Roma-

manorum præualida nomina, referre nihil attinuerit: cum Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibique, & legibus adæquauerit. Retulit deinde *immunitate Cois tribuenda*. multaque *ſuper antiquitate eorum* memorauit; *Argiuos, vel Cœum Latonæ parentem, vetuſtiſſimos inſulæ cultores: mox aduentu Æſculapij artem medendi, illatam, maximeque inter poſteros eius celebrem fuiſſe*, nomina ſingulorum referens, & quibus quiſque ætatibus viguiſſent. Quin etiam dixit *Xenophontem, cuius ſcientia ipſe vteretur, eadem familia ortum: precibuſque eius dandum, vt omni tributo vacui in poſterum Coi, ſacram & tantum dei miniſtram inſulam colerent*. Neque dubium habetur, multa eorumdem in Pop. Rom. merita, ſociaſque victorias potuiſſe tradi. Sed Claudius facilitate ſolita, quod vni conceſſerat, nullis extrinſecus adiumentis velauit. At Byzantij data dicendi copia, cum *magnitudinem onerum* apud ſenatum deprecarentur, cuncta repetiuere: orſi *a fœdere quod nobiſcum icerant, qua tempeſtate bellauimus aduerſus regem Macedonum, cui vt degeneri, Pſeudophilippi vocabulum impoſitum. Miſſas poſthac copias in Antiochum, Perſen, Ariſtonicum, & piratico bello adiutum Antonium* memorabant: *quæque Syllæ, aut Lucullo, aut Pompeio obtuliſſent:* mox *recentia in Cæſares merita quando ea loca inſiderent, quæ tranſmeantibus terra marique ducibus, exercitibuſque, ſimul vehendo commeatu opportuna forent*. Namque artiſſimo inter Europam Aſiamque diuortio, Byzantium in extrema Europa poſuere Græci. quibus Pythium Apollinem conſulentibus *vbi conderent vrbem?* redditum oraculum eſt, *quærerent ſedem cæcorum terris aduerſam*. Ea ambage Chalcedonij monſtrabantur, quod priores illuc aduecti, præuiſa locorum vtilitate peiora legiſſent. Quippè Byzantium fertili ſolo, fecundoque mari; quia vis piſcium in Metapontum erumpens, & obliquis ſubter vndas ſaxis exterrita, omiſſo alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vndè primò quæſtuoſi, & opulenti: poſt magnitudine onerum vrgente, *finem aut modum* orabant, annitente principe, qui *Thracio Boſphoranoque bello recens feſſos iuuandoſque* retulit. Ita tributa

In quinquennium remiſſa. M. Aſinio M. Acilio COSS. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum eſt crebris prodigiis. Signa enim, ac tentoria militum igne cæleſti arſere. Faſtigio Capitolij examen apium inſedit. Biformes hominum partus. Et ſuis fetus editus, cui accipitrum vngues ineſſent. Numerabatur inter oſtenta, deminutus omnium magiſtratuum numerus, quæſtore, ædili, tribuno, ac prætore, & conſule paucos intra menſes defunctis. Sed in præcipuo pauore Agrippina vocem Claudij, quam temulentus iecerat, *fatale ſibi, vt coniugum flagitia ferret, dein puniret* metuens, agere, & celerare ſtatuit, perdita prius Domitia Lepida muliebribus cauſſis: quia Lepida minore Antonia genita, auunculo Auguſto, Agrippinæ ſobrina prior, ac Gnei mariti eius ſoror, parem ſibi claritudinem credebat. nec forma, ætas, opes multum diſtabant: & vtraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis æmulabantur, quam ſi qua ex fortuna proſpera acceperant. Enimverò certamen acerrimum, amita potius, an mater apud Neronem praualeret. Nam Lepida blandimentis, & largitionibus iuuenilem animum deuinciebat, truci contra, ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat. Ceterum obiecta ſunt *quod coniugium principis deuotionibus petiuiſſet, quodque parum coercitis per Calabriam ſeruorum agminibus pacem Italiæ turbaret*. Ob hæc mors indicta, multum aduerſante Narciſſo, qui Agrippinam magis magiſque ſuſpectans, prompſiſſe inter proximos ferebatur, *certam ſibi perniciem, ſeu Brittanicus rerum, ſeu Nero potiretur. Verum ita de ſe meritum Cæſarem, vt vitam vſui eius impenderet. Conuictam Meſſallinam, & Silium. Pares iterum accuſandi cauſſas eſſe, ſi Nero imperitaret. Britannico ſucceſſore nullum principi meritum, ac nouercæ inſidijs domum omnem conuelli, maiore flagitio, quam ſi impudicitiam prioris coniugis reticuiſſet. quamquam ne impudicitiam quidem nunc abeſſe, Pallante adultero, ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere*. Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum: *robur ætatis quam maturrimum* precari: modo ad deos, modo ad ip-

ipſum tendere manus *adoleſceret , patris inimicos, depelleret : matris etiam interfectores vlciſceretur*. In tanta mole curarum , Claudius valetudine aduerſa corripitur, refouendiſque viribus mollitie cœli , & ſalubritate aquarum . Sinueſſam pergit . Tum Agrippina ſceleris olim certa , & oblatæ occaſionis propera , nec miniſtrorum egens , de genere veneni conſultauit ; *ne repentino , & præcipiti facinus proderetur* ; *ſi lentum , & tabidum delegiſſet , ne admotus ſupremis Claudius , & dolo intellecto , ad amorem filij rediret : exquiſitum aliquid* placebat , *quod turbaret mentem , & mortem differret*. Deligitur artifex talium , vocabulo *Locuſta* nuper veneficij damnata , & diu inter inſtrumenta regni habita . Eius mulieris ingenio paratum virus , cuius miniſter è ſpadonibus fuit Halotus, inferre epulas , & explorare guſtu ſolitus. Adeoque cuncta mox pernotuere , vt temporum illorum ſcriptores prodiderint , *infuſum delectabili cibo boletorum venenum,nec vim medicamini ſtatim intellectam;ſocordiane Claudij, an vinolentia* : ſimul ſoluta aluus ſubueniſſe videbatur . igitur exterrita Agrippina , & quando vltima timebantur , ſpreta præſentium inuidia, prouiſam iam ſibi Xenophontis medici conſcientiam adhibet. Ille tamquam niſus euomentis adiuuaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus eius demiſiſse creditur ; haud ignarus ſumma ſcelera incipi cum periculo , peragi cum præmio . Vocabatur interim ſenatus : votaque *pro incolumitate principis* conſules , & ſacerdotes nuncupabant , cum iam exanimis veſtibus , & fomentis obtegeretur , dum res firmando Neronis imperio componuntur . Iam primum Agrippina , velut dolore victa , & ſolatia conquirens tenere amplexu Brrtannicum , *veram paterni oris effigiem* appellare , ac varijs artibus demorari , ne cubiculo egrederetur . Antoniam quoque , & Octauiam ſorores eius attinuit , & cunctos aditus cuſtodijs clauſerat : crebroque vulgabat , *ire in melius valetudinem principis* , quo miles bona in ſpe ageret , tempuſque proſperum ex monitis Chaldæorum aduentaret . Tunc medio diei , tertium ante idus Octob. foribus palatij repente diductis , comitante Burrho , Nero egreditur ad cohortem , quæ more militiæ excubijs adeſt . Ibi

monente Præfecto , feſtis vocibus exceptus , inditur lecticæ . Dubitauiſse quoſdam ferunt reſpectantes , rogitanteſque *vbi Britannicus eſſet ?* mox nullo in diuerſum auctore, quæ offerebantur ſecuti ſunt . Illatuſque caſtris Nero , & congruentia tempori præfatus , promiſso donatiuo , ad exemplum paternæ largitionis , *Imperator* conſalutatur . Sententiam militum ſecuta Patrum conſulta,nec dubitatum eſt apud prouincias. *Cæleſteſque honores Claudio* decernuntur , & funeris ſolenne perindè , ac Diuo Auguſto celebratur : æmulante Agrippina proauiæ Liuiæ magnificentiam . Teſtamentum tamen haud recitatum , ne antepoſitus filio priuignus iniuria , & inuidia animos vulgi turbaret ,

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM
LIBER XIII.

Breuiarium Libri XIII.

Silanus veneno necatus Agrippinæ fraude. Narciſsus ad mortem actus. Burrhi & Senecæ laus. Claudij funebris laudatio, ore Neronis, ſtylo Senecæ. Bona Neronis initia. Senatui auctoritas reddita. Agripp. viriles curæ Armeniam turbat. Serm. de Ner. Nero curam belli ſuſcipit, Parthi omittunt Armen. cui Corbulo præficitur. Volog. dat obſides. Nero diſſidium ducum componit: populariter quædam Romæ gerit: clementiam oſtentat. Acten amat, fremente matre, mox blandiente, fruſtra. Nam ipſe ab ea auerſus. Pallas deiectus. Agrippina minax orat. Nero Britannicum veneno tollere parat, & quidem præcipiti. Ordo illius ſceleris. Britannici feſtinatum funus. Super ea re Neronis edictum. Agrippinæ potentia fracta. Eadem rerum nouarum accuſata, valdè exterrito Nerone. qui in cædem matris imminens à Burrho coercetur. Agrippina ſe purgat. Accuſatores eius puniti. Pallas & Burrhus delati. Ner. nocturna laſciuia. Montani mors. Hiſtrion. Ital. pulſi. Contra libertos ingratos, & pro ijs dicta in ſenatu Paris ingenuus iudicatur. Ius Tribunorum & Ædilium cohibitum. Ærarij cura varie habita. L. Voluſij mors. Amphiteatr. Ner. Præſid. ludos edere prohibiti. Vita dom. conſultum. Pomp. Rei P. Cæler. Coſſut. Capito, Ephr. Marc. Meſſal. conſul. Ner. lib. Corbulonis diſciplina, virtus, ſeueritas. Pactius contra imperium pugnans fuſuſque, extra vallum tendit. Tirid, in Armenia, legat. eius ad

Cor-

Corbul. Per colloquium fraudem parat. quam eludit Rom. & Armeniæ caſtella capit. Artaxata aggreditur. Tirid. fruſtra prohibente. Corbul. acies Tirid. abſcedit. Artaxata deduntur, delentur. Ob hæc Neroni, & dijs honores. P. Suilius reus in Senecam inuehitur. Suil. variè accuſatus deportatur. Octauij Sagittæ vecors amor, & immane factum. Liberti fides. Poppææ genus, forma, opes, mores, matrimonia, adulter Nero maritum eius Othonem amouet. Sylla ſuſpectus Ner. Grapti dolo. Puteol. ſeditio. Thraſea ICto contradicit, & quare. Vectig. contra Ner. impetum retenta. Leges publican. Agger Rheno coercendo, Foſſa inter Ararim & Moſellam. Fruſij agros Roman. occupant. Germanorum virtus, & fides. Anſibarij eoſdem agros inſident. Boiocali conſtantia. Anſibarij deleti. Catti ab Hermunduris caſi. Ignes è terra. Ficus Ruminalis.

PRima nouo principatu mors Iunij Silani proconſulis Aſię ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur. non quia ingenij violentia exitum irritauerit, ſegnis & dominationibus alijs faſtiditus, adeò vt C. Cæſar *pecudem auream* eum appellare ſolitus ſit: verum Agrippina fratri eius L. Silano necem molita, vltorem metuebat, crebra vulgi fama, *anteponendum eſſe vix dũ pueritiam egreſſo Neroni, & imperium per ſcelus adepto, virum ætate compoſita, inſontem, nobilem, &* & quod tunc ſpectaretur *è Cæſarũ poſteris.* quippè & Silanus D. Auguſti abnepos erat. hæc cauſſa necis. miniſtri fuere P. Celer eques Romanus. & Ælius libertus rei familiari Principis in Aſia impoſiti. ab his proconſuli venenum inter epulas datum eſt, apertius, quam vt fallerent. Nec minus properato Narciſſus Claudij libertus, de cuius iurgijs aduerſus Agrippinam retuli, aſpera cuſtodia, & neceſſitate extrema, ad mortem agitur: inuito principe, cuius abditis adhuc vitijs per auaritiam, ac prodigentiam mire congruebat. Ibaturq; in cædes, niſi Afranius Burrhus, & Annæus Seneca obuiam iſſent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ, & pari in ſocietate potentiæ concordes, diuerſa arte ex æquo pollebant; Burrhus militaribus curis, & ſeueritate

morum: Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honeſta, iuuantes inuicem, quo facilius lubricā principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerent. Certamen vtrique vnum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallātem; quo auctore Claudius nuptiis inceſtis, & adoptione exitioſa, ſemet peruerterat. Sed neq; Neroni infra ſeruos ingenium: & Pallas triſti arrogantia modum liberti egreſſus, tædium ſui mouerat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, ſignumq; more militiæ petenti tribuno dedit, OPTIMÆ MATRIS. Decreti, & à ſenatu *duo lictores: flaminium Claudiale*, ſimul *Claudio cenſorium funus*, & mox *conſecratio*. Die funeris laudationem eius princeps exorſus eſt. Dum *antiquitatem generis, conſulatus, ac triumphos maiorum* enumerabat, intentus ipſe, & ceteri: *liberalium* quoque *artium* commemoratio; *& nihil regente eo Reip. triſte ab externis accidiſſe*, pronis animis audita: poſtquam ad *prouidentiam ſapientiamque* flexit, nemo riſui temperare, quamquam oratio à Seneca compoſita multum cultus præferret: vt fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accommodatum. Adnotabant ſeniores quibus otioſum eſt vetera, & præſentia contendere, *primum ex ijs, qui rerum potiti eſſent. Neronem alienæ facundiæ eguiſſe.* Nam dictator Cæſar ſummis oratoribus æmulus: & Auguſto prompta, ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tib. artem quoque callebat qua verba expenderet, tum validus ſenſibus, aut conſulto ambiguus. Etiam C. Cæſaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio quotiens meditata diſſereret, elegantiam requires. Nero puerilibus ſtatim annis, viuidum animū in alia detorſit: cælare, & pingere, cantus, aut regimen equorum exercere: & aliquando carminibus pangendis, ineſſe ſibi elementa doctrinæ oſtendebat. Ceterum peractis triſtitiæ imitamentis, curiam ingreſſus, *& de auctoritate patrum, & conſenſu militum* præfatus, *conſilia ſibi, & exempla capeſſendi egregie imperij* memorauit; *nec iuuentam armis ciuilibus, aut domeſticis diſcordijs imbutam: nulla odia, nullas iniurias, nec cupidinem vltionis afferre.* Tum *formam futuri principa-*

tus

tus præſcripſit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabat inuidia. *Non enim ſe negotiorum omnium iudicem fore, vt clauſis vnam intra domum accuſatoribus, & reis, paucorum potentia graſſaretur. Nihil in penatibus ſuis venale, aut ambitioni peruium: diſcretam domum, & Remp. Teneret antiqua munia ſenatus. Conſulum tribunalibus Italia & publicæ prouinciæ aſſiſterent. Illi patrum aditum præberent: ſe mandatis exercitibus conſulturum.* Nec defuit fides. Multaq; arbitrio ſenatus conſtituta ſunt; *Ne quis ad cauſſam orandam mercede, aut donis emeretur: Ne deſignatis quidem quæſtoribus edendi gladiatores neceſſitas eſſet.* Quod quidem aduerſante Agrippina, *tamquam acta Claudij ſubuerterentur*, obtinuere patres, qui in palatium ob id vocabantur, vt aſtaret abditis à tergo foribus velo diſcreta, quod viſum arceret, auditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum cauſſam gentis adud Neronem orantibus, aſcendere ſuggeſtum imperatoris, & præſidere ſimul parabat: niſi ceteris pauore defixis, Seneca admonuiſſet, *venienti matri occurreret*. Ita ſpecie pietatis, obuiam itum dedecori. Fine anni turbidis rumoribus *prorupiſſe rurſum Parthos, & rapi Armeniam* allatum eſt: *pulſo Rhadamiſto*, qui ſæpè regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deſeruerat. Igitur in vrbe ſermonum auida, *quemadmodum princeps vix ſeptemdecim annos egreſſus, ſuſcipere eam molem, aut propulſare poſſet? quod ſubſidium in eo, qui à fœmina regeretur? num prælia quoque, & oppugnationes vrbium, & cetera belli per magiſtros adminiſtrari poſſent*, anquirebant. Contra alij *melius euenisse* diſſerunt, *quam ſi inualidus ſenecta, & ignauia Claudius, militiæ ad labores vocaretur, ſeruilibus iuſſis obtemperaturus. Burrhum tamen, & Senecam multarum rerum experientia cognitos: & imperatori quantum ad robur deeſſe? cum octauodecimo ætatis anno Cn. Pompeius, nonodecimo Cæſar Octauianus, ciuilia bella ſuſtinuerint. Pleraque in ſumma fortuna auſpicijs, & conſilijs, quam telis, & manibus geri. Daturum planè documentum, honeſtis an ſecus amicis vteretur, ſi ducem amota inuidia egregium, quam ſi pecunioſum, & gratia ſubnixum per ambitum deligeret.* Hæc atque talia vulgantibus, Nero & *iuuentutem proximas per prouincias quæſitam*

ſupplendis Orientis legionibus admouere, legioneſque ipſas propius Armeniam collocari iubet. *Duoſque veteres reges Agrippam, & Iocchum expedire copias, quis Parthorum fines vltro intrarent: ſimul pontes per amnem Euphratem iungi. Et minorem Armeniam Ariſtobulo, regionem Sophenem Sohemo cum inſignibus regijs mandat*. Exortuſque in tempore æmulus Vologeſo, filius Vardanes, & abſceſsere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum. Sed apud Senatum omnia in maius celebrata ſunt, ſententijs eorum, qui *ſupplicationes & diebus ſupplicationum veſtem principi triumphalem, vtque ouans vrbem iniret, effigieſque eius pari magnitudine, ac Martis Vltoris, eodem in templo* cenſuere: præter ſuetam adulationem læti, quod Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præpoſuerat. videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ orientis ita diuiduntur. vt pars auxiliarium cum duabus legionibus apud prouinciam Syriam, & legatum eius Quadratum Vinidium remaneret: par ciuium ſociorumque numerus Corbuloni eſset, additis cohortibus aliſque, quæ apud Cappadociam hiemabant: ſocij reges provt bello conduceret, parere iuſſi. Sed ſtudia eorum in Corbulonem promptiora erant, qui vt famæ inſeruiret, quæ in nouis cœptis validiſſima eſt, itinere propere confecto, apud Ægeas ciuitatem Ciliciæ obuiam Quadratum habuit, illuc progreſsum, ne ſi ad accipiendas copias Syriam intrauiſset Corbulo, omnium ora in ſe verteret, corpore ingens, verbis magnificus, & ſuper experientiam ſapientiamque, etiam ſpecie inanium validus. Ceterum vterque Vologeſem regem nuntijs monebant, *pacem, quam bellum mallet, datiſque obſidibus, ſolitam prioribus reuerentiam in populum Romanum continuaret*. Et Vologeſes, quo bellum ex commodo pararet, an vt æmulationis ſuſpectos per nomen obſidum amoueret, tradit nobiliſſimos ex familia Arſacidarum. Accepitque eos centurio Hiſteius ab Vinidio miſsus, forte prior ea de cauſsa adito rege. Quod poſtquam Corbuloni cognitum eſt, *ire* præfectum cohortis Arrium Varum, *& reciperare obſides* iubet. Hinc ortum inter præfectum, & centurionem iurgium, ne diutiùs externis ſpectaculo eſset, arbitrium rei

obſi-

obſidibus legatiſque, qui eos ducebant, permiſ-
ſum. Atque illi ob recentem gloriam, & incli-
natione quadam etiam hoſtium, Corbulonem
prætulere. Vndè diſcordia inter duces: queren-
te Vinidio *prærepta, quæ ſuis conſilijs patrauiſſet*:
teſtante contra Corbulone, *non prius conuerſum
regem ad offerendos obſides, quam ipſe dux bello de-
lectus ſpes eius ad metum mutaret*. Nero quo com-
poneret diuerſos, ſic euulgari iuſſit: *Ob res à
Quadrato, & Corbulone proſperè geſtas laurum fa-
ſcibus imperatorijs addi*. Quæ in alios conſules e-
greſſa, coniunxit. Eodem anno Cæſare *effigiem
Cn. Domitio patri, conſularia inſignia Aſconio La-
beoni*, quo tutore vſus erat, petiuit à ſenatu. ſibi-
que *ſtatuas argento, vel auro ſolidas* aduerſus of-
ferentes prohibuit. Et quamquam cenſuiſſent pa-
tres, *vt principium anni inciperet menſe Decemb.*
quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalen-
darum Ianuarium inchoando anno retinuit. Neq;
recepti ſunt in reos Carinas Celer ſenator, ſeruo
accuſante, aut Iulius Denſus eques ter, cui fauor in
Britannicum crimini dabatur. Claudio Nerone L.
Antiſtio COSS. cum in acta principum iurarent
magiſtratus, *in ſua acta collegam Antiſtium iura-
re* prohibuit: magnis patrum laudibus, vt iuueni-
lis animus leuium quoque rerum gloria ſublatus,
maiores continuaret. Secutaque lenitas in Plau-
tium Lateranum, quem ob adulterium Meſſallinæ
ordine remotum, reddidit ſenatui, *clementiam
ſuam* obſtringens crebris orationibus, quas Sene-
ca, teſtificando quam honeſta præciperet, vel
iactandi ingenij, voce principis vulgabat. Cete-
rum infracta paulatim potentia matris, delapſo
Nerone in amorem libertæ, cui vocabulum *Acte*
fuit: ſimul aſſumptis in conſcientiam Othone, &
Claudio Senecione adoleſcentulis decoris: quo-
rum Otho familia conſulari, Senecio liberto Cæ-
ſaris patre genitus, ignara matre. dein fruſtra
obnitente, penitus irrepſerant per luxum, & am-
bigua ſecreta, ne ſeuerioribus quidem principis
amicis aduerſantibus, muliercula nulla cuiuſque
iniuria cupidines principis explente: quando v-
xore ab Octauia nobili quidem, & probitatis ſpe-
ctatæ, fato quodam, an quia præualent illicita,
abhorrebat: metuebaturq; ne in ſtupra fœmina-
rum illuſtrium prorumperet, ſi illa libidine

prohiberetur. Sed Agrippina *libertam æmulam, nurum ancillam*, aliaque eundem in modum muliebriter fremere. Neq; pœnitentiam filij, aut ſatietatem opperiri: quantoque fœdiora exprobrabrat, acrius accendere. donec vi amoris ſubactus, exueret obſequium in matrem. Senecæque permitteret. Ex cuius familiaribus Annæus Serenus, ſimulatione amoris aduerſus eandem libertam, primas adoleſcentis cupidines velauerat, præbueratque nomen, vt quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina verſis artibus, per blandimenta iuuenem aggredi, *ſuum potius cubiculum, ac ſinum* offerre *contegendis, quæ prima ætas, & ſumma fortuna expeterent*. Quin, & fatebatur *intempeſtiuam ſeueritatem*, . & ſuarum opum, quæ haud procul imperatorijs aberant, copias tradebat. vt nimia nuper coercendo filio, ita rurſum intemperanter demiſſa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabantq; *cauere inſidias mulieris ſemper atrocis, tum, & falſæ.* Forte illis diebus Cæſar inſpecto ornatu, quo principum coniuges, ac parentes effulſerant, deligit veſtem, & gemmas, miſitque donum matri: nulla parſimonia, cum præcipua & cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina *non his inſtrui cultus ſuos, ſed ceteris arceri* proclamat, *& diuidere filium, quæ cuncta ex ipſa haberet*. Nec defuere, qui in deterius referrent. Et Nero infenſus ijs quibus ſuperbia muliebris innitebatur, demouet Pallantem cura rerum quis à Claudio impoſitus, velut arbitrum regni agebat. Ferebaturque digrediente eo, magna proſequentium multitudine, non abſurdè dixiſſe: *Ire Pallantem vt eiuraret*. Sanè pepigerat Pallas, *ne cuius facti in præteritum interrogaretur. pareſque rationes cum Repub. haberet*. Præceps poſthæc Agrippina ruere ad terrorem, & minas, neque principis auribus abſtinere, quo minus teſtaretur: *adultum iam eſſe Britannicum, veram dignamq; ſtirpem ſuſcipiendo patris imperio, quod inſitus & adoptiuus, per iniurias matris exerceret. Non abnuere ſe, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, ſua in primis nuptia, ſuum veneficium. Id ſolum dijs, & ſibi prouiſum, quod viueret priuignus. Ituram cum illo in caſtra. Audiretur hinc Germanici filia, indè debilis rurſus Bur-*

rhus & exſul Seneca, trunca ſcilicet manu, & profeſſoria lingua, generis humani regimen expoſtulantes. Simul intendere manus; aggerere probra; *conſecratum Claudium infernos Silanorum manes* inuocare, & *tot irrita facinora*. Turbatus his Nero, & propinquo die, quo quartumdecimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare ſecum, modo matris violentiam, modo ipſius indolem, vt quidem experimento nuper cognitam, quo tamen fauorem late quæſiuiſſet. Feſtis Saturno diebus inter alia æqualium ludicra, regnum luſu ſortientium, euenerat ea ſors Neroni. Igitur cęteris diuerſa, nec ruborem illatura, vbi Britannico iuſſit *exſurgeret, progreſſuſque in medium, cantum aliquem inciperet*, irriſum ex eo ſperans pueri, ſobrios quoque conuictus, nedum temulentos ignorantis; ille conſtanter exorſus eſt carmen, quo *euolutum eum ſede patria rebuſque ſummis* ſignificabatur. Vnde orta miſeratio manifeſtior, quia diſſimulationem nox & laſciuia exemerat. Nero intellecta inuidia, odium intendit. Vrgentibuſque Agrippinę minis, quia nullum crimen; neque iubere cædem fratris palam audebat, occulta molitur: *parari venenum* iubet, miniſtro Pollione Iulio prętoriæ cohortis tribuno, cuius cura attinebatur damnata veneficij nomine Locuſta, multa ſcelerum fama. Nam vt proximus quiſque Britannico, neque fas neque fidem penſi haberet, olim prouiſum erat. Primum venenum ab ipſis educatoribus accepit, tranſmiſitq; exſoluta aluo parum validum, ſiue temperamentum inerat, ne ſtatim ſæuiret. Sed Nero lenti ſceleris impatiens, minitari tribuno, iubere *ſupplicium veneficæ, quod dũ rumorem reſpiciunt, dum parant defenſiones, ſecuritatem morarentur*. Promittentibus dein *tam præcipitem necem quam ſi ferro vrgeretur*, cubiculum Cæſatis iuxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum. Mos habebatur, principum liberos cum cęteris idem ętatis nobilibus ſedẽtes veſci in aſpectu propinquorum, propria & parciore mẽſa. Illic epulante Britannico, quia cibos potuſque eius delectus ex miniſtris guſtu explorabat, ne omitteretur inſtitutum, aut vtriuſq; morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus eſt. Innoxia adhuc ad præcalida, & libata guſtu potio traditu Britannico: dein poſtquam feruore aſpernabatur, frigida in a-

qua

qua affunditur venenum; quod ita cunctos eius artus peruaſit, vt vox pariter & ſpiritus eius raperentur. Trepidatum à circumſedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, reſiſtunt defixi, & Neronem intuentes. Ille vt erat reclinis, & neſcio ſimilis, *ſolitum ita, ait, per comitialem morbum, quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus, & redituros paulatim viſus ſenſuſque*. At Agrippinæ is pauor, ea conſternatio mentis, quamuis vultu premeretur, emicuit; vt perinde ignaram fuiſſe ac Octauiam ſororem Britannici conſtiterit. quippe ſibi ſupremum auxilium ereptum & parricidij exemplum intelligebat. Octauia quoq; quamuis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affectus abſcondere didicerat. Ita poſt breue ſilentium, repetita conuiuij lætitia. Nox eadem necem Britannici & rogum coniunxit, prouiſo ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis ſepultus eſt, adeo turbidis imbribus, vt vulgus iram deum portendi crediderit aduerſus facinus, cui plerique etiam hominum ignoſcebant, antiquas fratrum diſcordias, & inſociabile regnum exiſtimantes. Tradunt plerique eorum temporum ſcriptores. *crebris ante exitium diebus, illuſiſſe pueritiæ Britannici Neronem*, vt iam non præmatura, neque ſæua videri, quamuis inter ſacra menſæ, ne tempore quidem ad complexum ſorori dato, ante oculos inimici properata ſit, in illum ſupremum Claudiorum ſanguinem, ſtupro prius quam veneno pollutum. Feſtinationem exſequiarum edicto Cæſaris defendit, id à maioribus inſtitutum referens, *ſubtrahere oculis acerba funera, neq; laudationibus, aut pompa detinere. Cæterum & ſibi amiſſo fratris auxilio, reliquas ſpes in Rep. ſitas & tanto magis fouendum patribus populoque principem, qui vnus ſupereſſet è familia ſummum ad faſtigium genita*. Exin largitione potiſſimos amicorum auxit. Nec defuerunt, qui arguerent viros grauitatem aſſeuerantes, *quod domos villaſque id temporis quaſi prædas diuiſiſſent*. Alij neceſſitatem adhibitam credebant à principe, ſceleris ſibi conſcio & veniam ſperante, ſi largitionibus validiſſimum quemque obſtrinxiſſet. At matris ira nulla munificentia leniri, ſed amplecti Octauiam; crebra cum amicis ſecreta habere; ſuper ingenitam auaritiam; vndiq; pecunias quaſi in ſubſidium

cor-

torripiens, tribunos & centuriones comiter excipere: nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum ſupererant, in honore habere; quaſi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, *excubiaſque militares*, quæ vt coniugi imperatoris olim, tum, & vt matri, ſeruabantur, *& Germanos* ſuper eundem honorem cuſtodes additos *digredi* iubet. Ac ne cœtu ſalutantium frequentaretur, ſeparat domum, matremque transfert in eam quæ Antoniæ fuerat: quotiens ipſe illuc ventitaret, ſeptus turba centurionum, & poſt breue oſculum digrediens. Nihil rerum mortalium tam inſtabile ac fluxum eſt, quam fama potentiæ, non ſua vi nixæ. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo ſolari, nemo adire, præter paucas fœminas, amore an odio, incertum. Ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Silij à Meſſallina depulſam, ſupra retuli, inſignis genere, forma, laſciuia, & Agrippinæ diu percara: mox occultis inter eas offenſionibus, quia Sextium Africanum nobilem iuuenem à nuptijs Silanæ deterruerat Agrippina, *impudicam & vergentem annis* dictitans; non vt Africanum ſibi ſeponeret, ſed ne opibus & orbitate Silanæ maritus potiretur. Illa ſpe vltionis oblata, parat accuſatores ex clientibus ſuis Iturium & Caluiſium, non vetera, & ſæpius iam audita deferens, *quod Britannici mortem lugeret*, aut *Octauiæ iniurias euulgaret*; ſed *deſtinauiſſe eam Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu à diuo Auguſto, ad res nouas extollere; coniugioque eius etiam imperio Rempub. rurſus inuadere*. hæc Iturius & Caluiſius Atimeto Domitiæ Neronis amitæ liberto aperiunt. Qui lætus oblatis (quippe inter Agrippinam & Domitiam infenſa æmulatio exercebatur) Paridem hiſtrionem libertum & ipſum Domitiæ impulit, *ire propere, crimenque atrociter deferre*. Prouecta nox erat, & Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, ſolitus alioquin id temporis luxus principis intentare. Sed tunc compoſitus ad mæſtitiam, expoſitoque indicij ordine, ita audientem exterret, vt non tantum matrem Plautumque interficere, ſed Burrhum etiam demouere præfectura deſtinaret, tamquam Agrippinæ gratia prouectum, & vicem reddentem. Fabius Ruſticus auctor eſt, *ſcriptos eſſe ad Cacinam Thuſcum* codi-

codicillos mandata ei prætoriarum cohortium cura, ſed ope Senecæ dignationem Burrho retentam. Plinius & Cluuius nihil dubitatum de fide præfecti referunt. ſane Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cuius amicitia floruit. Nos conſenſum auctorum ſecuturi, quæ diuerſa prodiderint, ſub nominibus ipſorum trademus. Nero trepidus, & interficiendæ matris auidus, non prius differri potuit, quam Burrhus necem eius promitteret, ſi facinoris coargueretur: *ſed cuicumque, nedum parenti defenſionem tribuendam. nec accuſatores adeſſe, ſed vocem vnius ex inimica domo afferri. Refutare tenebras, & vigilatam conuiuio noctem, omniaque temeritati & inſcitiæ propiora.* Sic lenito principis metu, & luce orta, itur ad Agrippinam vt noſceret obiecta, diſſolueretque, vel pœnas lueret, Burrhus ijs mandatis, Seneca coram fungebatur. aderant & ex libertis, arbitri ſermonis. Deinde à Burrho poſtquam crimina & auctores expoſuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, *Non miror,* inquit, *Silanam numquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde à parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur. Nec ſi Iturius & Caluiſius adeſis omnibus fortunis, nouiſſimam ſuſcipiendæ accuſationis operam anni rependunt, ideo aut mihi infamia parricidij, aut Cæſari conſcientia ſubeunda eſt. nam Domitiæ inimicitijs gratias agerem, ſi beneuolentia mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & hiſtrionem Paridem quaſi ſcenæ fabulas componit. Baiarum piſcinas excolebat, cum meis conſilijs adoptio, & proconſulare ius, & deſignatio: conſulatus, & cætera adipiſcendo imperio præpararentur. Aut exiſtat qui cohortes in vrbe tentatas, qui prouinciarum fidem labefactatam; denique ſeruos vel libertos ad ſcelus corruptos arguat. Viuere ego Britannico potiente rerum poteram: at ſi Plautus aut quis alius Remp. iudicaturus obtinuerit, deſunt ſcilicet mihi accuſatores, qui non verba impatientia caritatis aliquando incauta, ſed ea crimina obijciant, quibus niſi à filio mater abſolui non poſſim?* Commotis qui aderant, vltroq; ſpiritus eius mitigantibus, *colloquium filij* expoſcit. Vbi nihil pro innocentia quaſi diffideret; nec beneficijs quaſi exprobraret, differuit; ſed vltionem in delatores &

præmia amicis obtinuit. Præfectura annonæ Senio Rufo; cura ludorum qui à Cæſare parabantur, Arruntio Stellæ; Ægyptus C. Balbillo permittuntur. Syria P. Anteio deſtinata & varijs mox artibus eluſus; ad poſtremum in vrbe retentus eſt. At Silana in exſilium acta. Caluiſius quoque & Iturius relegantur. De Atimeto ſupplicium ſumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam vt pœna afficeretur. Plautus ad præſens ſilentio tranſmiſſus eſt. Deferuntur dehinc *conſenſiſſe Pallas ac Burrhus, vt Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudij*, cui per nuptias Antoniæ, gener erat, *ad imperium vocaretur*. Eius accuſationis auctor exſtitit Pætus quidam, exercendis apud ærarium ſectionibus famoſus, & tum vanitatis manifeſtus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quam grauis ſuperbia fuit: quippe nominatis libertis eius, quos conſcios haberet, reſpondit; *nihil vnquam ſe domi, niſi nutu aut manu ſignificaſſe, vel ſi plura demonſtranda eſſent ſcripto vſum ne vocem conſociaret*. Burrhus quamuis reus, inter iudices ſententiam dixit. Exiliumque accuſatori irrogatum, & tabulæ exuſtæ ſunt, quibus oblitterata ærarij monimenta retrahebat. Fine anni ſtatio cohortis aſſidere ludis ſolita, demouetur, quo maior ſpecies libertatis eſſet: vtque miles theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret; & plebes daret experimentum, an amotis cuſtodibus, modeſtiam retineret. Vrbem princeps luſtrauit è reſponſo haruſpicum, quod Iouis ac Mineruæ ædes de cælo tactæ erant. Q. Voluſio P. Scipione COSS. otium foris, fœda domi laſciuia, qua Nero itinera vrbis, & lupanaria, & diuerticula, veſte ſeruili in diſſimulationem ſui compoſitus pererrabat; comitantibus qui raperent ad venditionem expoſita, & obuijs vulnera inferrent: aduerſus ignaros adeo, vt ipſe quoque acciperet ictus, & ore præferret. Deinde vbi *Cæſarem eſſe qui graſſaretur* pernotuit, augebanturque iniuriæ aduerſus viros fœminaſque inſignes: & quidam permiſſa ſemel licentia ſub nomine Neronis, inulti proprijs cum globis eadem exercebant, & in modum captiuitatis nox agebatur. Iulius quidam Montanus ſenatorij ordinis, ſed qui nondum honorem capeſſiſſet, congreſſus forte per tenebras cum Principe, quia vim tentantem acriter repulerat, deinde

agni-

agnitum orauerat, quaſi exprobraſſet, mori adactus eſt. Nero autem metuentior in poſterum, milites ſibi, & pleroſque gladiatorum circumdedit, qui rixarum initia modica, & quaſi priuata ſinerent: ſi à læſis validius ageretur; arma inferrent. Ludicram quoq; licentiam, & fautores hiſtrionum velut in prœlia conuertit, impunitate & præmijs, atq; ipſe occultus, & plerumq; coram proſpectans: donec diſcordi populo, & grauioris motus terrore non aliud remedium repertum eſt, quam vt hiſtriones Italia pellerentur, milesque theatro rurſum aſſideret. Per idem tempus actum in ſenatu *de fraudibus libertorum*, efflagitatumque *vt aduerſus male meritos reuocandæ libertatis ius patronis daretur.* Nec deerant qui cenſerent. Sed conſules relationem incipere non auſi ignaro principe, perſcripſere tamen conſenſum ſenatus. *Ille auctor conſtitutionis fieret*, vt inter paucos & ſententiæ aduerſos, quibuſdam coalitam libertate irreuerentiam eo prorupiſſe frementibus, *vt ne an æquo cum patronis iure agerent, ſententiam eorũ conſultarent, ac verberibus manus vltro intẽderẽt, impellerẽtne vel pœnã ſuam diſſuadentes. Quid enim aliud læſo patrono conceſſum, quam vt vicéſimum vltra lapidem, in oram Campaniæ libertum releget? Cæteras actiones promiſcuas & pares eſſe. Tribuendum aliquod telum quod ſperni nequeat. Nec graue manumiſsis, per idem obſequium retinendi libertatem, per quod aſſecuti ſint. At criminum manifeſtos, merito ad ſeruitutem retrahi; vt metu coerceantur, quos beneficia non mutauiſſent.* Diſſerebatur contra; *Paucorum culpam ipſis exitioſam eſſe debere: nihil vniuerſorum iuri derogandum. quippe late fuſum id corpus. Hinc plerumque tribus, decurias, miniſteria magiſtratibus & ſacerdotibus, cohortes etiam in vrbe conſcriptas. & plurimis equitum, pleriſque ſenatoribus, non aliunde originem trahi. Si ſeparentur libertini; manifeſtam fore penuriam ingenuorum. non fruſtra maiores cum dignitatem ordinum diuiderent, libertatem in communi poſuiſſe. Quin & manumittendi duas ſpecies inſtitutas. vt relinqueretur pœnitentiæ aut nouo beneficio locus. quos vindicta patronus non liberauerit; velut vinculo ſeruitutis attineri. Diſpiceret quiſque merita, tardeq; concederet, quod datum non adimeretur.* Hæc ſententia valuit. Scripſitque Cæſar ſenatui, *priuatim expenderent cauſſam liber-*

libertorum, quotiens à patronis arguerentur: in commune nihil derogent. Nec multo poſt, ereptus amitæ libertus Paris, quaſi iure ciuili, non ſine infamia principis, cuius iuſſu perpetratum ingenuitatis iudicium erat. Manebat nihilominus quædam imago Reip. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antiſtium ortum certamen, quod immodeſtos fautores hiſtrionum & à prætore in vincula ductos, tribunus *omitti* iuſſiſſet. comprobauere patres, incuſata *Antiſtij licentia*. Simul prohibiti tribuni *ius prætorum & conſulum præripere, aut vocare ex Italia cum quibus lege agi poſſet*. Addidit L. Piſo deſignatus conſul, *ne quid intra domum pro poteſtate animaduerterent: neue multam ab ijs dictam, quæſtores ærarij in publicas tabulas ante quattuor menſes referrent; medio temporis contradicere liceret: deque eo conſules ſtatuerent*. Cohibita artius & ædilium poteſtas, ſtatutumque *quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœna irrogarent*. Eo Heluidius Priſcus tribunus plebis aduerſus Obultronium Sabinum ærarij quæſtorem contentiones proprias exercuit, *tamquam ius haſta aduerſus inopes inclementer augeret*. Dein princeps curam tabularum publicarum à quæſtoribus ad præfectos transtulit. Varie habita, ac ſæpe immutata eius rei forma. nam Auguſtus permiſit ſenatui deligere præfectos: dein ambitu ſuffragiorum ſuſpecto, ſorte ducebantur ex numero prætorum qui præeſſent. neque id diu manſit, quia ſors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæſtores rurſum impoſuit, ijſque ne metu offenſionum ſegnius conſulerent, extra ordinem honores promiſit. Sed deerat robur ætatis eum primum magiſtratum capeſſentibus. igitur Nero prætura perfunctos, & experientia probatos delegit. Damnatus ijſdem conſulibus Viſpanius Lenas, *ob Sardiniam prouinciam auare habitam*. Abſolutus Ceſtius Proculus repetundarum, cedentibus accuſatoribus. Clodius Quirinalis, *quod præfectus remigum qui Rauennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria ſæuitiaque afflictauiſſet*, veneno damnationem anteuertit. C. Aminius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ ſenectæ miſſo per venas ſanguine effugit; haud creditus ſufficere ad conſtantiam ſu-

men-

mendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At L. Voluſius egregia fama conceſſit: cui tres & nonaginta anni ſpatium viuendi, præcipuæq; opes bonis artibus, inoffenſa tot imperatorum malitia, fuit. Nerone ſecundum L. Piſone conſulibus, pauca memoria digna euenere, niſi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quis molem amphitheatri apud campum Martis Cæſar adſtruxerat, volumina implere: cum ex dignitate populi Romani repertum ſit, res illuſtres annalibus, talia diurnis vrbis actis mandare. Cœterum coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ ſunt: plebeique congiarium quadrageni nummi viritim dati, & ſeſtertium quadringenties ærario illatum eſt, ad retinendam populi fidem. Vectigal quoque quintæ & viceſimæ venalium mancipiorum remiſſum, ſpecie magis quam vi. quia cum venditor pendere iuberetur, in partem pretij emptoribus accreſcebat. Edixit Cæſar, *ne quis magiſtratus, aut procurator qui prouinciam obtineret, ſpectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet*. Nam ante non minus tali largitione, quam corripiendis pecunijs, ſubiectos affligebant; dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant. Factum & S. conſultum vltioni iuxta & ſecuritati, *vt ſi quis à ſuis ſeruis interfectus eſſet, ij quoque qui teſtamento manumiſſi ſub eodem tecto manſiſſent, inter ſeruos ſupplicia penderent*. Redditur ordini Luſius Varius conſularis, auaritiæ criminibus olim perculſus. Et Pomponia Græcina, inſignis fœmina, Plautio, qui ouans ſe de Britannijs rettulit, nupta, ac *ſuperſtitionis externæ* rea, mariti iudicio permiſſa. Iſque priſco inſtituto, propinquis coram, de capite famaque coniugis cognouit, & inſontem nuntiauit. Longa huic Pomponiæ ætas, & continua triſtitia fuit. Nam poſt Iuliam Druſi filiam dolo Meſſallinę interfectam, per quadraginta annos, non cultu niſi lugubri, non animo niſi mæſto egit. Idq; illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit. Idem annus plures reos habuit. quorum P. Celerem, accuſante Aſia, quia abſoluere nequibat Cæſar, traxit ſenecta donec mortem obiret, nam Celer interfecto, vt memoraui, Silano proconſule, magnitudine ſceleris cetera flagitia obtegebat. Coſſutianum Capitonem Cilices detulerant *maculoſum fœdumque, & idem*

ius audacia in prouincia ratum, quod in vrbe exercuerat. Sed peruicaci accuſatione conflictatus, poſtremo defenſionem omiſit, ac lege repetundarum damnatus eſt. Pro Eprio Marcello, à quo Lycij res repetebant, eo vſque ambitus præualuit, vt quidam accuſatorum eius exſilio multarentur, *tamquam inſontis periculum feciſſent*. Nerone tertium conſule ſimul inijt conſulatum Valerius Meſſalla, cuius proauum oratorem Coruinum, diuo Auguſto abauo Neronis, collegam in eo magiſtratu fuiſſe, pauci iam ſenum meminerant: ſed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertijs, quibus Meſſalla paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aurelio quoque Cottæ & Haterio Antonino annuam pecuniam ſtatuit princeps, quamuis per luxum auitas opes diſſipaſſent. Eius anni principio, mollibus adhuc initijs prolatatum inter Parthos Romanoſque de obtinenda Armenia bellum, acriter ſumitur: quia nec Vologeſes ſinebat fratrem Tiridatem dati à ſe regni expertem eſſe, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompeioque recipere. Ad hæc Armenij ambigua fide vtraque arma inuitabant, ſitu terrarum, ſimilitudine morum Parthis propiores, connubijſque permixti, ac libertate ignota illuc magis ad ſeruitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis aduerſus ignauiam militum, quam contra perfidiam hoſtium erat. Quippe Syria tranſmotæ legiones, pace longa ſegnes, munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis conſtitit fuiſſe in eo exercitu veteranos, qui non ſtationem, non vigilias iniſſent; vallum foſsamque quaſi noua & mira viſerent; ſine galeis, ſine loricis, nitidi & quæſtuoſi, militia per oppida expleta. Igitur dimiſſis quibus ſenecta, aut valetudo aduerſa erat, ſupplementum petiuit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam delectus. Adiectaque ex Germania legio cum equitibus alarijs, & peditatu cohortium: retentuſque omnis exercitus ſub pellibus, quamuis hieme ſæua adeo, vt obducta glacie, niſi effoſsa humus tentorijs locum non præberet. Ambuſti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati ſunt. Annotatuſque miles, qui faſcem lignorum geſtabat, ita præriguiſse manus, vt oneri ad-

hæ-

hærentes, truncis brachijs deciderent. Ipſe cultu leui, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adeſſe, laudem ſtrenuis, ſolatium inualidis, exemplum omnibus oſtendere. Dehinc quia duritiam cæli militięque multi abnuebant, deſerebantque, remedium ſeueritate quæſitum eſt. Nec enim, vt in alijs exercitibus, primum alterumq; delictum venia proſequebatur, ſed qui ſigna reliquerat, ſtatim capite pœnas luebat. Idque vſu ſalubre, & miſericordia melius apparuit. quippe pauciores illa caſtra deſeruere, quam ea in quibus ignoſcebatur. Interim Corbulo legionibus intra caſtra habitis, donec ver adoleſceret, diſpoſitiſque per idoneos locos cohortibus auxiliarijs; ne pugnam priores auderent, prædicit. Curam præſidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quamquam incautos Barbaros; & bene gerendæ rei caſum offerri ſcripſerat, *tenere ſe munimentis, & maiores copias opperiri* iubetur. Sed rupto imperio, poſtquam paucæ è proximis caſtellis turmæ aduenerant, pugnamque imperitia poſcebant, congreſſus cum hoſte funditur. Et damno eius exterriti qui ſubſidium ferre debuerant, ſua quiſque in caſtra trepida fuga rediere. Quod grauiter Corbulo accepit; increpitumq; Pactium, & præfectos militeſque *tendere omnes extra vallum* iuſſit, inque ea contumelia detenti, nec niſi precibus vniuerſi exercitus exſoluti ſunt. At Tiridates ſuper proprias clientelas, ope Vologeſi fratris adiutus, non furtim iam, ſed palam bello infenſare Armeniam, quoſque fidos nobis rebatur depopulari; & ſi copiæ contra ducerentur, eludere, huc quoque & illuc volitans, plura fama quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quæſito diu prœlio, fruſtra habitus, & exemplo hoſtium circumferre bellum coactus, diſpartit vires, vt legati præfectique diuerſos locos pariter inuaderent. Simul Antiochum regem monet, *proximas ſibi præfecturas petere*. Nam Pharaſmanes interfecto filio Rhadamiſto, *quaſi proditore ſui*; quo fidem in nos teſtaretur, vetus aduerſus Armenios odium promptius exercebat. Tuncque primum illecti Inſechi gens ante alias ſocia Romanis, auia Armeniæ incurſauit. Ita conſilia Tiridati in contrarium vertebantur. Mittebatque oratores, qui ſuo Parthorumque nomine expoſtularent; *cur da-*

tis

tis nuper obſidibus, redintegrataq; amicitia, quæ nouis quoq; beneficijs locum aperiret, vetere Armeniæ poſſeſsione depelleretur? Ideo nondum ipſum Vologeſem commotum, quia cauſſa, quum vi agere mallent. Sin perſtaretur in bello, non defore Arſacidis virtutem fortunamque, ſæpius iam clade Romana expertam. Ad ea Corbulo, ſatis comperto Vologeſem defectione Hyrcaniæ attineri, ſuadet Tiridati, *precibus Cæſarem aggredi; poſſe illi regnum ſtabile, & res incruentas contingere, ſi omiſſa ſpe longinqua & ſera, præſentem potioremque ſequeretur.* Placitum dehinc, *quia commeantibus inuicem nuntijs, nihil in ſumma pacis proficiebatur, colloquio ipſorum tempus locumque deſtinari. Mille equitum præſidium* Tiridates *affore ſibi* dicebat; *quantum Corbuloni cuiuſque generis militum aſsiſteret, non ſtatuere, dum poſitis loricis & galeis, in faciem pacis veniretur.* Cuicumque mortalium, nedum veteri & prouido duci, barbaræ aſtutiæ patuiſſent. Ideo artum inde numerum finiri, & hinc maiorem afferri, vt dolus pararetur. nam equiti ſagittarum vſu exercito, ſi detecta corpora obijcerentur, nihil profuturam multitudinem. Diſſimulato tamen intellectu, *rectius de his quæ in publicum conſulerentur, totis exercitibus coram diſſertaturos* reſpondit. Locumque delegit, cuius pars altera colles erant clementer aſſurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo ſocias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio ſextam legionem conſtituit; cui accita per noctem alijs ex caſtris, tria millia tertianorum permiſcuerat, vna cum aquila, quaſi eadem legio ſpectaretur. Tiridates vergente iam die procul aſtitit, vnde videri magis quam audiri poſſet. Ita ſine congreſſu dux Romanus abſcedere militem ſua quemque in caſtra iubet. Rex ſiue fraudem ſuſpectans, quia plura ſimul in loca ibatur, ſiue vt commeatus noſtros Ponticio mari, & Trapezunte oppido aduentantes interciperet, propere diſcedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præſidijs noſtris inſeſſos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, vtque Armenios ad ſua defendenda cogeret, exſcindere parat caſtella, ſibique quod validiſſimum in ea præfectu-

ta cognomento *Volandum* ſumit; minora Cornelio Flacco legato, & Inſterio Capitoni caſtrorum præfecto mandat. Tum circumſpectis munimentis, & quæ expugnationi idonea, prouiſis; hortatur milites, *vt hoſtem vagum, neque paci aut prœlio paratum, ſed perfidiam & ignauiam fuga confitentem, exuerent ſedibus, gloriaque pariter & præda conſulerent*. Tum quadripartito exercitu, hos in teſtudinem conglobatos, ſubruendo vallo inducit; alios ſcalas mœnibus admouere, multos tormentis faces & haſtas incutere iubet. Libratoribus funditoribuſque attributus locus, vnde eminus glandes torquerent; ne qua pars ſubſidium laborantibus ferret, pari vndique metu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, vt intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum ſubuerſi, capta eſcenſu munimenta, omneſque puberes trucidati ſint, nullo milite amiſſo, paucis admodum vulneratis, & imbelle vulgus ſub corona venundatum: reliqua præda victoribus ceſſit. Pari fortuna legatus ac præfectus vſi ſunt, tribuſque vna die caſtellis expugnatis, cetera terrore, & alia ſponte incolarum, in deditionem veniebant. vnde orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ ſi amnem Araxem, qui mœnia alluit, ponte tranſgrederentur, ſub ictum dabantur: procul & latioribus vadis tranſiere. At Tiridates pudore & metu, ne ſi conceſſiſſet obſidioni, nihil opis in ipſo videretur; ſi prohiberet, impeditis locis ſeque & equeſtres copias illigaret: ſtatuit poſtremo oſtendere aciem, & dato die prœlium incipere, vel ſimulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce noſtro, qui viæ pariter & pugnæ compoſuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, ſiniſtro ſexta incedebat, medijs decumanorum delectis recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur, quibus iuſſerat, *vt inſtantibus cominus reſiſterent, refugos non ſequerentur*. In cornibus pedes ſagittarius, & cetera manus equitum ibat. productiore cornuum ſiniſtro per ima collium, vt ſi hoſtis intrauiſſet, fonte ſimul & ſinu exciperetur. Aſſultare ex diuerſo Tiridates, non vſque ad iactum teli, ſed tum minitans, tum ſpecie trepidan-

dantis, ſi laxare ordines & diuerſo conſectari poſſet. Vbi nihil temeritate ſolutum, nec amplius quam decurio equitum audentius progreſſus, & ſagittis confixus, cœteros ad obſequium exemplo firmauerat, propinquis iam tenebris abſceſſit. Et Corbulo caſtra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obſidioneque circumdaret, agitauit. conceſſiſſe illuc Tiridatem ratus. Dein poſtquam exploratores attulere *longinquum regis iter, & Medi an Albani peterentur, incertum*, lucem opperitur præmiſſaq; leuis armatura quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed oppidani portis ſponte patefactis, ſe ſuaque Romanis permiſere. quod ſalutem ipſis tulit; Artaxatis ignis immiſſus, deletaque & ſolo æquata ſunt. quia nec teneri ſine valido præſidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmando præſidio, & capeſſendo bello diuideretur. Vel ſi integra & incuſtodita relinquerentur, nulla in eo vtilitas aut gloria quod capta eſſent. Adijcitur miraculum velut numine oblatum, nam cuncta extra, tectis tenus ſole illuſtria fuere; quod mœnibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribuſque diſcretum eſt, vt quaſi infenſantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc conſalutatus *imperator* Nero & ſenatuſconſulto *ſupplicationes* habitæ *: ſtatuæq; & arcus, & continui conſulatus principi: vtque inter feſtos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea eſſet*, aliaque in eandem formam decernuntur, adeo modum egreſſa, vt C. Caſſius de cęteris honoribus aſſenſus; *ſi pro benignitate fortunæ dijs grates agerentur, ne totum quidem annum ſupplicationibus ſufficere* diſſeruerit: *eoque oportere diuidi ſacros & negotioſos dies, quis diuina colerentur, & humana non impedirent*. Varijs deinde caſibus iactatus, & multorum odia meritus reus, haud tamen ſine inuidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demiſſus; quique ſe nocentem videri, quam ſupplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur ſenatuſconſultum, pœnaque Cinciæ legis, aduerſum eos qui pretio cauſſas orauiſſent. Nec Suilius queſtu aut exprobatione abſtinebat,

præter ferociam animi, extrema ſenecta liber, & Senecam increpans; *infenſum amicis Claudij, ſub quo iuſtiſsimum exſilium pertuliſſet. Simul ſtudijs inertibus, & iuuenum imperitia ſuetum, inuidere ijs qui viuidam & incorruptam eloquentiam tuendis ciuibus exercerent. Se quæſtorem Germanici; illum domus eius adulterum fuiſſe. An grauius exiſtimandum, ſponte litigatoris præmium honeſtæ operæ aſſequi, quam corrumpere cubicula principum fœminarum? Qua ſapientia, quibus philoſophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies ſeſtertium parauiſſet? Romæ teſtamenta & orbos, velut indagine eius capi. Italiam & prouincias, immenſo fenore hauriri. At ſibi labore quæſitam, & modicam pecuniam eſſe. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac diu partam dignationem ſubitæ felicitati ſubmittere.* Nec deerant qui hæc ijſdem verbis, aut verſa in deterius Senecæ deferrent. Repertique accuſatores, *direptos ſocios cum Suilius prouinciam Aſiam regeret, ac publicæ pecuniæ peculatum* detulere. Mox quia inquiſitionem annuam impetrauerant, breuius viſum, ſuburbana crimina incipi, quorum obuij teſtes erant. *Ii acerbitate accuſationis Q. Pomponium ad neceſsitatem belli ciuilis detruſum: Iuliam Druſi filiam, Sabinamque Poppæam ad mortem actas: & Valerium Aſiaticum, Luſium Saturninum, Cornelium Lupum circumuentos: iam equitum Romanorum agmina damnata, omnemque Claudij ſæuitiam Suilio obiectabant.* Ille *nihil ex his ſponte ſuſceptum, ſed principi paruiſſe* defendebat, donec eam orationem Cæſar cohibuit, *compertum ſibi* referens *ex commentarijs patris ſui, nullam cuiuſquam accuſationem ab eo coactam*. Tum *iuſſa Meſſallinæ* prætendi, & labare defenſio. *Cur enim neminem alium electum, qui ſæuienti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium miniſtros, vbi pretia ſcelerum adepti, ſcelera ipſa alijs delegent.* Igitur adempta bonorum parte (nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam quæ teſtamento matris, aut aui acceperant) in inſulas Baleares pellitur: non in ipſo diſcrimine, non poſt damnationem fractus animo. Ferebaturque copioſa & molli vita, ſecretum illud tolerauiſſe. Filium eius Nerulinum agreſſis accuſatoribus per

inul-

inuidiam patris. & crimina repetundarum, interceſſit princeps, tamquam ſatis expleta vltione. Per idem tempus Octauius Sagitta plebei tribunus, Pontiæ mulieris nuptæ amore vecors, ingentibus donis adulterium, & mox vt omitteret maritum emercatur; ſuum matrimonium promittens, ac nuptias eius pactus. Sed vbi mulier vacua fuit, nectere moras, *aduerſam patris voluntatem* cauſſari, repertaq; ſpe ditioris coniugis, promiſſa exuere. Octauius contra modo conqueri, modo minitari, *famam perditam, pecuniam exhauſtam* obteſtans: deniq; ſalutem, quæ ſola reliqua eſſet, arbitrio eius permittens. Ac poſtquam ſpernebatur, *noctem vnam ad ſolatium* poſcit, *qua delinitus, modum in poſterum adhiberet*. Statuitur nox. Et Pōtia conſciæ ancillæ cuſtodiam cubiculi mandat. Ille vno cum liberto, ferrum veſte occultum infert. Tum, vt aſſolet in amore & ira, iurgia, preces, exprobratio, ſatisfactio, & pars tenebrarum libidine ſepoſita. Et queſtu incenſus, nihil metuentem ferro tranſuerberat, & accurrentem ancillam vulnere abſterret, cubiculoque prorumpit. Poſtera die manifeſta cædes, haud ambiguus percuſſor, quippe manſitaſſe vna conuincebatur. Sed libertus *ſuum illud facinus* profiteri, *ſe patronis iniuria vltum eſſe*. Commoueratq; quoſdam magnitudine exempli; donec ancilla ex vulnere refecta, verum aperuit. poſtulatuſque apud conſules à patre interfectæ, poſtquam tribunatu abierat, ſententia patrum, & lege Cornelia de ſicarijs condemnatur. Non minus inſignis eo anno impudicitia, magnorum Reip. malorum initium fecit. Erat in ciuitate Sabina Poppæa, T. Ollio patre genita, ſed nomen aui materni ſumpſerat, illuſtri memoria Poppæi Sabini conſulari & triumphali decore præfulgentis. nam Ollium honoribus nondum functum, amicitia Seiani peruertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, præter honeſtum animum, quippe mater eius ętatis ſuæ fœminas pulchritudine ſupergreſſa, gloriam pariter & formam dederat. Opes claritudini generis ſufficiebant, ſermo comis nec abſurdum ingenium, modeſtiam præferre, & laſciuia vti, rarus in publicum egreſſus, idque velata parte oris, ne ſatiaret aſpectum, vel quia ſic decebat. Famæ nunquam pepercit, maritos & adulteros non diſtinguens: neque affectui ſuo, aut alieno ob-

noxia, vnde vtilitas oſtenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio Rufi Criſpini equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit iuuenta ac luxu, & quia flagrantiſſimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulterio matrimonium iungeretur. Otho, ſiue amore incautus, laudare *formam elegantiamque vxoris* apud principem; ſiue vt accenderet, ac ſi eadem fęmina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adijceret. Sæpe auditus eſt conſurgens è conuiuio Cæſaris, *ſe ire ad illam, ſibi conceſſam dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium, & gaudia felicium*. His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta & artes valeſcere, *imparem cupidini ſe, & forma Neronis captam* ſimulans: mox acri iam principis amore ad ſuperbiam vertens, ſi vltra vnam alteramque noctem attineretur, *nuptam eſſe ſe dictitans, nec poſſe matrimonium amittere, deuinctam Othoni per genus vita, quod nemo adæquaret. Illum animo & cultu magnificum: ibi ſe ſumma fortuna digna viſere. at Neronem pellice ancilla, & aſſuetudine Actes deuinctum, nil è contubernio ſeruili, niſi abiectum & ſordidum traxiſſe*. Deijcitur familiaritate ſueta, poſt congreſſu & comitatu Otho; & poſtremo, ne in vrbe æmulatus ageret, prouinciæ Luſitaniæ præficitur. Vbi vſque ad ciuilia arma, non ex priore infamia, ſed integre ſanctèque egit, procax otij, & poteſtatis temperantior. Hactenus Nero flagitijs & ſceleribus velamenta quæſiuit. Suſpectabat maxime Cornelium Syllam, ſocors ingenium eius in contrarium trahens, callidumque & ſimulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæſaris, vſu & ſenecta à Tiberio vſque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Miluius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat; ventitabatque illuc Nero, quo ſolutius vrbem extra laſciuiret. Igitur *regredienti per viam Flaminiam compoſitas inſidias, fatoque euitatas, quoniam diuerſo itinere Salluſtianos in hortos remeauerit, auctoremque eius doli Syllam* ementitur: quia forte redeuntibus miniſtris principis, quidam per iuuenilem licentiam quæ tunc paſſim exercebatur, inanem me-

tum

tum fecerant. Neque ſeruorum quiſquam, neque clientium Syllæ agnitus; maximeque deſpecta & nullius auſi capax natura eius, à crimine abhorrebat: perinde tamen quaſi conuictus eſſet, cedere patria, & Maſſilienſium mœnibus coerceri iubetur. Iiſdem conſulibus auditæ Puteolanorum legationes. quas diuerſas ſenatorius ordo plebeſque ad ſenatum miſerant: illi *vim multitudinis*; *hi magiſtratum & primi cuiuſque auaritiam* increpantes. Cumque ſeditio ad ſaxa & minas ignium progreſſa, necem & arma perliceret, C. Caſſius adhibendo remedio delectus, quia ſeueritatem eius non tolerabant, precante ipſo, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria. cuius terrore & paucorum ſupplicio redijt oppidanis concordia. Non referrem vulgatiſſimum ſenatuſcónſultum quo *ciuitati Syracuſanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur*; niſi Pætus Thraſea contradixiſset, præbuiſsetque materiem obtrectatoribus arguendæ ſententiæ; *Cur enim ſi Remp. egere libertate ſenatoria crederet, tam leuia conſectaretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus, quibuſque alijs Romana continentur, ſuaderet diſſuaderetue? Licere patribus, quotiens ius dicendæ ſententiæ accepiſſent, quæ vellent expromere, relationemque in ea poſtulare. An ſolum emendatione dignum, ne Syracuſis ſpectacula largius ederentur? Cætera per omnes imperij partes perinde egregia, quam ſi non Nero, ſed Thraſea regimen eorum teneret? Quæ ſi ſumma diſsimulatione tranſmitterentur, quanto magis inanibus abſtinendum?* Thraſea contra, rationem poſcentibus amicis, *non præſentium ignarum* reſpondebat, *eiuſmodi conſulta corrigere; ſed patrum honori dare, vt manifeſtum fieret, magnarum rerum curam non diſsimulaturos, qui animum etiam leuiſsimis aduerterent*. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodeſtiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero, *an cuncta vectigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret*. Sed impetum eius, multum prius laudata *magnitudine animi*, attinuere ſenatores, *diſſolutionem imperij* docendo, *ſi fructus quibus Reſp. ſuſtineretur, deminuerentur. quippe ſublatis portorijs, ſequens vt tributorum abolitio expoſtularetur*. Pleraſque vectigalium ſocieta-

tes à conſulibus & tribunis plebis conſtitutas; acri etiam populi Romanorom tum libertate: reliqua mox ita prouiſa, vt ratio quaſtuum & neceſsitas erogationum inter ſe congruerentur. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos ſine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam verterent. Ergo edixit princeps, *vt leges cuiuſque publici occulta ad id tempus, proſcriberentur: omiſſas petitiones, non vltra annum reſumerent: Romæ prætor; per prouincias qui pro pratore aut conſule eſſent, iura aduerſus publicanos extra ordinem redderent, militibus immunitas ſeruaretur, niſi in ijs quæ vano exercerent.* Aliaque admodum æquã; quæ breui ſeruata, dein fruſtra habita ſunt. Manet tamen abolitio quadrageſimæ quinquageſimæque, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud tranſmarinas prouincias frumenti ſubuectio. *Et ne cenſibus negotiatorum naues aſcriberentur, tributumque pro illis penderent*, conſtitutum. Reos ex prouinciã Africa, qui proconſulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum, & Pomponium Siluanum, abſoluit Cæſar Camerinum aduerſus priuatos & paucos; ſæuitiæ magis quam captarum pecuniarum crimina obijcientes: Siluanum magna vis accuſatorum circumſteterat, poſcebatque *tempus euocandorum teſtium*, reus *illico defendi* poſtulabat. Valuitque pecunioſa orbitate & ſenecta, quam vltra eorum vitam produxit, quorum ambitu euaſerat. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui peruulgatis triumphi inſignibus, maius ex eo decus ſperabant, ſi pacem continuauiſſent. Paullinus Pompeius, L. Vetus, ea tempeſtate exercitui præerant. Ne tamen ſegnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres & ſexaginta annos à Druſo aggerem coercendo Rheno, abſoluit: Vetus Moſellam atque Ararim, facta inter vtrumque foſſa connectere parabat, vt copiæ per mare, dein Rhodano & Arare ſubuectæ, per eam foſſam, mox fluuio Moſella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent: ſublatiſq; itinerum difficultatibus, nauigabilia inter ſe occidentis ſeptentrioniſq; litora fierent. Inuidit operi Ælius Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, *ne legiones alienæ prouincia inferret, ſtudiaque Galliarum affectaret. for-*

mi-

m idoloſum id imperatori dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honeſti. Ceterum continuo exercitum otio fama inceſſit, *ereptum ius legatis ducendi in hoſtem.* Eoque Friſij iuuentutem ſaltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admouere ripæ, agroſque vacuos, & militum vſui ſepoſitos inſedere, auctore Verrito & Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. Iamque fixerant domos, ſemina aruis intulerant, vtq; patrium ſolum exercebant; cum Dubius Auitus accepta à Paullino prouincia, minitando *vim Romanam, niſi abſcederent Friſii veteres in locos, aut nouam ſedem à Cæſare impetrarent*, perpulit Verritum & Malorigem preces ſuſcipere. Profectique Romam, dum alijs curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quæ Barbaris oſtentantur, intrauere Pompeij theatrum, quo magnitudinem populi viſerent. Illic per otium (neque enim ludicris, ignari, oblectabantur) dum *conſeſſum cauea, diſcrimina ordinum, quis eques, vbi ſenatus* percunctantur, aduertere quoſdam cultu externo in ſedibus ſenatorum: & *quinam forent* rogitantes, poſtquam audiuerant, *earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent*; NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE exclamant, degrediunturque & inter patres conſidunt. quod comiter à viſentibus exceptum, quaſi impetus antiqui, & bona æmulatione. Nero ciuitate Romana ambos donauit: *Friſio decedere agris* iuſſit. Atque illis aſpernantibus, auxiliaris eques repente immiſſus, neceſſitatem attulit, captis cæſiſue qui peruicacius reſtiterant. Eoſdem agros Anſibarij occupauere, validior gens, non modo ſua copia, ſed adiacentium populorum miſeratione: quia pulſi à Chaucis & ſedis inopes, tutum exſilium orabant. Aderatque ijs clarus per illas gentes, [& nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, *vinctum ſe rebellione Cheruſca, iuſſu Arminij* referens, *mox Tiberio & Germanico ducibus, ſtipendia meruiſſe. Quinquaginta annorum obſequio id quoque adiungere, quod gentem ſuam ditioni noſtræ ſubijceret. Quotam partem campi iacere, in quam pecora & armenta militum aliquando tranſmitterentur? Seruarent ſane receptus gregibus inter hominum famem; modo ne vaſtitatem & ſolitudinem mallent, quam amicos populos.* Cha-

manorum quondam ea arua, mox Tubantum, & poſt Vſipiorum fuiſſe. Sicut cælum dijs, ita terras generi mortalium datas: quæque vacua, eas publicas eſſe. Solem deinde reſpiciens, & cetera ſidera vocans, quaſi coram interrogabat, *vellentne contueri inane ſolum? potius mare ſuperfunderent aduerſus terrarum ereptores*. Et commotus his Auitus, *patienda meliorum imperia. Id dijs quos implorarent placitum, vt arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent; neque alios iudices, quam quod ſeipſos paterentur*. Hæc in publicum Anſibarijs reſpondit, ipſi Boiocalo, *ob memoriam amicitiæ daturum agros*, quod ille, vt proditionis pretium, aſpernatus addidit, *Deeſſe nobis terram, in qua viuamus; in qua moriamur, non poteſt*. atque ita infenſis vtrimque animis diſceſſum. Illi Bructeros, Tencteros, vlteriores etiam nationes ſocias bello vocabant. Auitus ſcripto ad Curtilium Manciam ſuperioris exercitus legatum, *vt Rhenum tranſgreſſus, arma à tergo oſtenderet*; ipſe legiones in agrum Tencterum induxit, *excidium* minitans, *niſi cauſſam ſuam diſſociarent*. Igitur abſiſtentibus his, pari metu exterriti Bructeri. & ceteris quoq; aliena pericula deferentibus, ſola Anſibariorum gens, retro ad Vſipios & Tubantes conceſſit. quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruſcos petiſſent, errore longo, hoſpites, egeni, hoſtes, in alieno, quod iuuentutis erat, cæduntur: imbellis ætas in prædam diuiſa eſt. Eadem æſtate inter Hermunduros Cattoſque certatum magno prœlio, dum flumen gignendo ſale fecundum, & conterminum, vi trahunt; ſuper libidinem cuncta armis agendi, religione inſita, *eos maxime locos propinquare cælo, preceſque mortalium à deis nuſquam propius audiri, inde indulgentia numinum illo in amne, illiſque ſiluis ſalem prouenire, non vt aliàs apud gentes eluuie maris areſcente vnda. ſed ſuper ardentem arborum ſtruem fuſa, ex contrarijs inter ſe elementis, igne atque aquis concretum*. Sed bellum Hermunduris proſperum, Cattis exitioſius fuit: quia *victores diuerſam aciem Marti ac Mercurio* ſacrauere, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hoſtiles in ipſos vertebantur. Sed ciuitas Iuhonum ſocia nobis, malo improuiſo afflicta eſt. nam ignes terra editi, villas, arua, vicos paſſim corripiebant, ferebanturque in ipſa con-

conditæ nuper Coloniæ mœnia, neque extingui poterant; non ſi imbres caderent, non ſi fluuialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedij, & ira cladis agreſtes quidam eminus ſaxa iacere, dein reſidentibus flammis propius ſuggreſſi, ictu fuſtium, alijſque verberibus, vt feras abſterrebant: poſtremo tegmina corpori direpta iniciunt, quanto magis profana & vſu polluta, tanto magis oppreſſura ignes. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ ſuper octingentos & quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & areſcente trunco deminutam, prodigij loco habitum eſt, donec in nouos fetus reuireſceret.

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER XIV.

Breuiarium Libri XIV.

Nero cædem matris agitat, incitante Poppæa. Agrippina inceſtum tentat: an Nero potius? Nero deliberat de cæde matris. Aniceti ingenium. Agrippinæ cum Nerone ſcelus diſsimulante conuiuium. periculum, quod euadit. Aceroniæ cædes, & teſtamentum. Neronis trepidatio. Burrhi & Senatus dubitatio. Anicetus cædem Agrippinæ ſuſcipit. Agrippinæ interitus, & ſepultura. Nero conſcientia vecors adulatione omnium erigitur, ad ſenatum ſcribit, cum inuidia Senecæ. SCita adulatoria. Thraſii libertas. Nero vt matrem grauet, mitis. Vrbem adul. paratam init. Nero citharœdus, auriga, nobiles ad paria flagitia adigit. Iuuenalia. Nero in ſcena. Auguſtani. Neronis carmina. Cædes inter Nucerinos & Pompeianos. Blæſus damnatur. Strabo abſolutus. Mors Dom. Afri, Seruilij. Certamina quinquennalia. Sermones contra theatra & ludos, & pro ijs. Cometes & fulgur, Plauti exilium. Neronis morbus. Corbulo Mardorum latrocinia punit. percuſſorem vitat. Tigranocertis potitur. Hyrcan. adſociat. Armen. Tigrani tradita, Syriæ præficitur, Coloniæ deducta Comitia Prætorum compoſita. Vib. damnatus. Res Britann. In Mona prælium Sueton. Icenor. & Trinobant rebellant. Camalodunum expugnant. Petilium Cerialem cum legione nona vincunt. Suetonius Londinium deſerit: id cum Verulamio ſpoliant Britanni. Bodiceæ concio ad ſuos, & Suetonij ad Romano-

norum prælium, & fuga Britannorum. Boudic. & Pœnij mors. Claſsiciani prauitas. Nero libertum in Britanniam mittit, irridentibus Barbaris. Ob falſum teſtamentum damnati. Antonius Primus. Præfectus vrbis interfectus à ſeruis. In quos lege agi vult C. Caſsius, & contra aliorum ſententiam obtinet. Populum id impedient. Nero increpat. Tarquin. Priſcus damnatus. Cenſus Galliarum. Mors & laus Reguli. Sententia Thraſeæ Adulat. Vitellij. Neronis reſcriptum. Veiento Italia pellitur. Burrhi mors, laus, ſucceſſores. In Senecam criminationes. quibus infringendi Neronem alloquitur. Neronis ad orationem Senecæ ſubdola reſponſio. Fenius imminuitur, valeſcente Tigellino: qui Plauto & Syllæ peric. ſtruit. quorum hic ignarus opprimitur. Plaut. quamquam præmonitus, necem exſpectat. Nero ducta Poppæa, Octauiam amolitur. ob Octauiam reuocatam populi lætitia, Poppææ metus, & doli. Aniceti ſcelus. ex quo Octauia exilium, & mors. Temporum infelicitas. Seneca accuſatur. Piſonis inſidiæ in Neronem.

CAio Vipſanio L. Fonteio COSS. diu meditatum ſcelus non vltra Nero diſtulit, vetuſtate imperij coalita audacia, & flagrantior in dies amore Poppææ, quæ ſibi matrimonium, & diſſidiũ Octauiæ incolumi Agrippina haud ſperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incuſare principem, & *pupillum* vocare, *qui iuſsis alienis obnoxius non modo imperij, ſed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias ſuas? formam ſcilicet diſplicere, & triumphales auos? An fecunditatem, & verum animum? timeri, ne vxor ſaltem iniurias patrum, iram populi aduerſus ſuperbiã auaritiamq; matris aperiat. Quod ſi nurum Agrippina non niſi filio infeſtam ferre poſſet, reddatur ipſa Othonis coniugio. ituram quoquo terrarum, vbi audiret potius contumelias imperatoris, quam viſeret periculis eius immixta.* Hæc atque talia lacrymis & arte adulteræ penetrantia nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, vſque ad cædem eius duratura filij odia. Tradit Cluuius *ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eo vſque prouectam,*

vt medio diei, cum id temporis Nero per vinum & epulas incaleſceret, offerret ſe ſæpius temulento comptam, & inceſto paratam. Iamque laſciua oſcula, & prænuntias flagitij blanditias, annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras ſubſidium à fœmina petiuiſſe: immiſſamque Acten libertam, quæ ſimul ſuo periculo & infamia Neronis anxia, deferret, peruulgatum eſſe inceſtum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Ruſticus *non Agrippinæ, ſed Neroni cupitum id* memorat, *eiuſdemque libertæ aſtu diſiectum.* Sed quæ Cluuius, eadem cœteri quoque auctores prodidere, & fama huc inclinat, ſeu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, ſeu credibilior nouæ libidinis meditatio in ea viſa eſt, quæ puellaribus annis ſtuprum cum Lepido ſpe dominationis admiſerat, pari cupidine vſque ad libita Pallantis prouoluta, & exercita ad omne flagitium patrui nuptijs. Igitur Nero vitare ſecretos eius congreſſus: abſcedentem in hortos, aut Tuſculanum vel Antiatem in agrum, laudare *quod otium laceſſeret.* Poſtremo vbicumque haberetur, prægrauem ratus, interficere conſtituit: hactenus conſultans, *veneno, an ferro, vel qua alia vi.* placuitque primo venenum. Sed inter epulas principis ſi daretur, referri ad caſum non poterat, tali iam Britannici exitio: & miniſtros tentare arduum videbatur, mulieris vſu ſcelerum aduerſus inſidias intentæ: atque ipſa præſumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; & ne quis illi tanto facinori delectus, iuſſa ſperneret metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, claſſis apud Miſenum præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odijs Agrippinæ inuiſus. Ergo, *nauem poſſe componi* docet, *cuius pars ipſo in mari per artem ſoluta effunderet ignaram, nihil tam capax fortuitorum quam mare, & ſi naufragio intercepta ſit, quem adeo iniquum, vt ſceleri aſſignet, quod venti & fluctus deliquerint? Additurum principem defunctæ templum, & aras, & cætera oſtentandæ pietatis.* Placuit ſollertia, tempore etiam iuta, quando Quinquatruum feſtos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrem elicit, *ferendas parentum iracundias, & placandum animum* dictitans, quo rumorem reconciliationis

effi-

efficeret, accederetq; Agrippina, facili fęminarum credulitate ad gaudia. Veniētem dehinc obuius in litora (nam Antio aduentabat) excipit manu, & complexu, ducitq; Baulos: id villæ nomen eſt, quæ promontorium Miſenum inter, & Baianum lacum flexo mari alluitur, ſtabat inter alias nauis ornatior, tamquam id quoq; honori matris daretur, quippè ſueuerat triremi, & claſſiariorum remigio vehi, ac tum inuitata ad epulas erat, vt occultando facinori nox adhiberetur. Satis conſtitit extitiſſe proditorem, & Agrippinam, auditis inſidijs, an crederet ambiguam, geſtamine ſellæ Baias peruectam. Ibi blandimentum ſubleuauit metum, comiter excepta, ſuperq; ipſum collocata. Nam pluribus ſermonibus modo familiaritate iuuenili Nero, & rurſus adductus quaſi ſeria conſociaret, tracto in longum conuictu, proſequitur abeuntem, artius oculis & pectori hærens, ſiue explenda ſimulatione, ſeu perituræ matris ſupremus aſpectus, quamvis ferum animum retinebat. Noctem ſideribus illuſtrem, & placido mari quietam, quaſi conuincendum ad ſcelus, dij præbuere. Nec multū erat progreſſa nauis, duobus è numero familiariū Agrippinam comitantibus: ex quibus Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adſtabat, Aceronia ſuper pedes cubitantis recliuis, *pœnitentiam filij, & reciperatam matris gratiā* per gaudiū memorabat, cū dato ſigno, ruere tectum loci multo plumbo graue, preſſusq; Crepereius, & ſtatim exanimatus. Agrippina, & Aceronia eminentibus tecti parietibus, ac fortè validioribus, quā vt oneri cederent, protectæ ſunt: nec diſſolutio nauigij ſequebatur turbatis omnibus, & quod pleriq; ignarī etiam conſcios impediebant. Iuſſum dehinc remigibus, *vnū in latus inclinare, atq; ita nauem ſubmergere.* Sed neque ipſis promptus in rem ſubitam conſenſus, & alij contra nitentes dedere facultatem lenioris in mare iactus. Verum Aceronia imprudens, dum *ſe Agrippinam eſſe, & vt ſubueniretur matri principis* clamitat, contis, & remis, & quę fors obtulerat, naualibus telis conficitur. Agrippina ſilens, eoque minus agnita, vnum tamen vulnus humero excepit. Nando, deindè occurſu lenbunculorum Lucrinum in lacum vecta, villæ ſuæ infertur. Illic reputans, ideo ſe fallacibus litteris accitam, & honore præcipuo habitam; quodque

litus iuxta non ventis acta, non ſaxis impulſa nauis, ſumma ſui parte, veluti terreſtre machinamentum concidiſſet: obſeruans etiam Aceroniæ necem, ſimul ſuum vulnus aſpiciens, ſolum inſidiarum remedium eſſe, ſi non intelligerentur: miſit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, *benignitate deum, & fortuna eius euaſiſſe grauem caſum, orare, vt quamuis periculo matris exterritus viſendi curam differret. ſibi ad præſens quiete opus.* Atque interim ſecuritate ſimulata, medicamina vulneri, & fomenta corpori adhibet. *Teſtamentum Aceroniæ requiri bonaque obſignari*, iubet. id tantum non per ſimulationem. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti, affertur *euaſiſſe ictu leui ſauciam, & hactenus adito diſcrimine ne auctor dubitaretur*. Tum pauore exanimis, & *iam iamque affore* obteſtans *vindictæ properam, ſiue ſeruitia armaret, vel militem accenderet, ſiue ad ſenatum, & populum peruaderet, naufragium, & vulnus, & interfectos amicos obijciendo; quod contra ſubſidium ſibi? niſi quid Burrhus, & Seneca expergiſcerentur*. quos ſtatim acciuerat, incertum an & ante ignaros. Igitur longum vtriuſque ſilentium, ne irriti diſſuaderent: an eo deſcenſum credebant, vt niſi præueniretur Agrippina, pereundum Neroni eſſet. Poſt Seneca promptior, reſpicere Burrhum, ac ſi ſcitaretur, *an militi imperanda cædes eſſet?* Ille *prætorianos toti Cæſarum domui obſtrictos, & memores Germanici, nihil aduerſus progeniem eius atrox auſuros* reſpondit *perpetraret Anicetus promiſſa*. Qui nihil cunctatus, poſcit ſummam ſceleris. Ad illam vocem Nero, *illo ſibi die dari imperium, auctoremq; tanti muneris libertum* profitetur; *iret propere, duceretque promptiſſimos ad iuſſa*. Ipſe audito, *veniſſe miſſis Agrippinæ nuntium Agerinum*, ſcenam vltro criminis parat: gladiumque dum mandata perfert, abiicit inter pedes eius. tum quaſi deprehenſo, *vincla inijci* iubet: vt *exitium principis molitam matrem, & pudore deprehenſi ſceleris ſpontè mortem ſumpſiſſe* confingeret. Interim vulgato Agrippinæ periculo, quaſi caſu eueniſſet, vt quiſque acceperat, decurrere ad litus. Hi molium obiectus, hi proximas ſcaphas ſcandere. Alii quantum corpus ſinebat, vadere in mare, quidam manus protendere, Queſtibus, votis, clamore di-

uerſa rogitantium, aut incerta reſpondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque vbi incolumen eſſe pernotuit, vt ad gratandum ſeſe expedire, donec aſpectu armati, & minitantis agminis diſiecti ſunt. Anicetus villam ſtatione circumdat, refractaque ianua, obvios ſeruorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adſtabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum vna: magis, ac magis anxia Agrippina, quod nemo à filio, ac ne Agerinus quidem. aliam ferè litore faciem nunc, ſolitudinem, ac repentinos ſtrepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, *Ea quoque me deſeris*, prolocuta, reſpicit Anicetum trierarcho Herculeo, & Oloarito centurione claſſiario comitatum. Ac *ſi ad viſendum veniſſet, refotam nuntiaret: ſin facinus patraturus, nihil ſe de filio crederet; non imperatum parricidium*. Circumſiſtunt lectum percuſſores, & prior trierarchus fuſti caput eius afflixit. Nam in mortem centurioni ferrum diſtringenti, protendens vterum, *Ventrem feri*, exclamauit: multiſque vulneribus confecta eſt. Hæc conſenſu traduntur. Aſpexeritne matrem exanimem Nero, & formam corporis eius laudauerit, ſunt qui tradiderint, ſunt qui abnuant. Cremata eſt nocte eadem, conuiuali lecto, & exſequiis vilibus: neque dum Nero rerum potiebatur congeſta, aut clauſa humo. mox domeſticorum cura, leuem tumulum accepit, viam Miſeni propter, & villam Cæſaris dictatoris, quæ ſubiectos ſinus editiſſima proſpectat. Accenſo rogo libertus eius, cognomento Mneſter, ipſe ferro ſe tranſegit; incertum caritate in patronam, an metu exitij. Hunc ſui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempſeratque. Nam conſulenti ſuper Nerone, reſponderunt Chaldæi, *fore vt imperaret, matremque occideret*: atque illa, *Occidat*, inquit, *dum imperet*. Sed à Cæſare perfecto demum ſcelere, magnitudo eius intellecta eſt. reliquo noctis, modo per ſilentium defixus, ſæpiùs pauore exurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, tamquam exitium allaturam. Atque eum auctore Burrho, prima centurionum tribunorumque adulatio ad ſpem

fir-

firmauit, prehenſantium manum, gratantiumq; *quod diſcrimen improuiſum, & matris facinus euaſiſſet*. Amici dehinc adire templa: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis, & legationibus lætitiam teſtari. Ipſe diuerſa ſimulatione, mæſtus, & quaſi incolumitati ſuæ infenſus, ac morti parentis illacrymans: quia tamen non vt hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obuerſabanturque maris illius, & litorum grauis aſpectus (& erant qui crederent, ſonitum tubæ collibus circum editis, planctuſq; tumulo matris audiri) Neapolim conceſſit, litteraſq; ad ſenatum miſit, quarum ſumma erat: *Repertum cum ferro percuſſorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis, & luiſſe eam pœnam conſcientia, qua ſcelus parauiſſet*. Adiiciebat crimina longius repetita; *quod conſortium imperij, iuraturaſq; in fœmina verba prætorias cohortes, idemque dedecus ſenatus, & populi ſperauiſſet: ac poſteaquam fruſtra optata ſint, infenſa militibus patribuſque, & plebi, diſſuaſiſſet donatiuum & congiarium, pericula q; viris illuſtribus inſtruxiſſet. Quanto ſuo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis reſponſa daret?* Temporum quoque Claudianorum obliqua inſectatione, cuncta eius dominationis flagitia in matrem tranſtulit, *publica fortuna extinctam* referens. namq; & naufragium narrabat. Quod fortuitum fuiſſe, quis adeo hebes inueniretur, vt crederet? aut à muliere naufraga miſſum cum telo vnum, qui cohortes, & claſſes imperatoris perfringeret? Ergo non iam Nero, cuius immanitas omnium queſtus anteibat, ſed aduerſo rumore Seneca erat, *quod oratione tali confeſſionem ſcripſiſſet*. Miro tamen certamine procerum decernuntur *ſupplicationes apud omnia puluinaria, vtq; Quinquatrus, quibus apertæ eſſent inſidiæ, ludis annuis celebrarentur. aureum Mineruæ ſimulacrum in curia, & iuxta principis imago ſtatueretur, dies natalis Agrippinæ inter ne faſtos eſſet*. Thraſea Pætus ſilentio, vel breui aſſenſu priores adulationes tranſmittere ſolitus, exijt tum ſenatu: ac ſibi cauſſam periculi fecit, ceteris libertatis initium non præbuit. Prodigia quoq; crebra, & irrita interceſſere. anguem enixa mulier, & alia in concubitu mariti fulmine exanimata: Iam ſol repente obſcuratus, & tactæ de cœlo quatuordecim

decim vrbis regiones. quæ adeo ſine cura deum eueniebant, vt multos poſt annos Neró imperium, & ſcelera continuauerit. Ceterum quo grauaret inuidiam matris, eaque demota, aucta lenitatem ſuam teſtificaretur, fœminas illuſtres Iuniam, & Calpurniam, præfectura functos Valerium Capitonem, & Licinium Gabolum, ſedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulſos. Etiam Lolliæ Paullinæ cineres reportari, ſepulcrumque exſtrui permiſit: quoſque ipſe nuper relegauerat, Iturium, & Caluiſium pœna exſoluit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exſilio Tarentum regreſſa, labante iam Agrippina, cuius inimicitiis conciderat, vel tum mitigata. Cunctanti in opidis Campaniæ, *quonam modo vrbem ingrederetur: an obſequium ſenatus, an ſtudia plebis repperiret* anxio, contra deterrimus quiſque quorum non alia regia fecundior exſtitit, *inuiſum Agrippinæ nomen, & morte eius accenſum populi fauorem* diſſerunt: *iret intrepidus, & venerationem ſui coram experiretur*. Simul *progredi* expoſcunt, & promptiora, quam promiſerant inueniunt, obuias tribus, feſto culti ſenatum: coniugum, ac liberorum agmina per ſextum, & ætatem diſpoſita: exſtructos qua incederet ſpectaculorum gradus, quo modo triumphi viſuntur. Hinc ſuperbus, ac publici ſeruitii victor, Capitolium adiit, grates exſoluit: ſeque in omnes libidines effudit, quas malè coercitas qualiſcumque matris reuerentia tardauerat. Vetus illi copia erat curriculo quadrigarum inſiſtere, nec minus fœdum ſtudium cithara ludicrum in modum canere, cum cœnaret: quod *regibus & antiquis ducibus factitatum* memorabat: *idque vatum laudibus celebre, & deorum honori datum. Enimverò cantus Apollini ſacros, talique ornatu aſtare, non modo Græcis in vrbibus, ſed Romana apud templa, numen præcipuum, & præſcium*. Nec iam ſiſti poterat, cum Senecæ, ac Burrho viſum, ne vtraq; peruinceret, alterum concedere clauſumq; valle Vaticana ſpatium, in quo equos regeret: haud promiſcuo ſpectaculo. mox vltro vocari populus Romanus, laudibuſque extollere, vt eſt vulgus cupiens voluptatum: & ſi eodem princeps trahat lętum. Ceterum euulgatus pudor non ſatietatem, vt rebantur, ſed incitamentum attulit. Ratuſque de-

decus

decus amoliri, ſi plures fœdaſſet, nobilium familiarum poſteros, egeſtate venales in ſcenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam; maioribus eorum tribuendum puto. nam, & eius flagitium eſt, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere ſubegit, donis ingentibus: niſi quod merces ab eo, qui iubere poteſt, vim neceſſitatis affert. Ne tamen adhuc publico theatro dehoneſtaretur, inſtituit ludos *Iuuenalium* vocabulo, in quos paſſim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas, aut actu honores impedimento, quo minus Græci Latinivè hiſtrionis artem exercerent, vſque ad geſtus modoſque haud viriles. Quin & fœminæ illuſtres deformia meditari. exſtructaque apud nemus, quod nauali ſtagno circumpoſuit Auguſtus, conuenticula, & cauponæ. & poſita væno irritamenta luxus. dabanturque ſtipes, quas boni neceſſitate; intemperantes gloria conſumerent. Indè gliſcere flagitia & infamia: nec vlla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluuies. vix artibus honeſtis pudor retinetur: nedum inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modeſtia, aut quidquam probi moris reſeruaretur. Poſtremo ipſe ſcenam inſcendit, multa cura tentans citharam, & præmeditans, aſſiſtentibus familiaribus, acceſſerat cohors militum, centuriones tribunique: & mærens Burrhus, ac laudans. Tuncque primum conſcripti ſunt equites Romani, cognomento *Auguſtanorum*, ætate, ac robore conſpicui, & pars ingenio procaces, alij in ſpe potentiæ. Hi dies, ac noctes plauſibus perſonare. Formam principis vocemque deum vocabulis appellantes, quaſi per virtutem clari honoratique agere. Ne tamen ludicræ tantum imperatoris arte noteſcerent, carminum quoque ſtudium affectauit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum inſignis* ætatis nati, conſidere ſimul, & allatos vel ibidem repertos verſus connectere: atque ipſius verba quoquomodo prolata ſupplere. quod ſpecies ipſa carminum docet, non impetu, & inſtinctu, nec ore vno fluens. Etiam ſapientiæ doctoribus tempus impertiebat poſt

epu-

epulas, vtque contraria aſſeuerantium diſcordiæ eruerentur. nec deerant, qui voce vultuque triſti inter oblectamenta regia ſpectari cuperent. Sub idem tempus, leui contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos Pompeianoſque, gladiatorio ſpectaculo, quod Liuineius Regulus, quem motum ſenatu retuli, edebat, quippè oppidana laſciuia inuicem inceſſentes, probra, deindè ſaxa, poſtremo ferrum ſumpſere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos ſpectaculum edebatur. Ergo reportati ſunt in vrbem multi è Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique *liberorum, aut parentum mortes* deflebant. Cuius rei iudicium princeps ſenatu i, ſenatus conſulibus permiſit. Et rurſus re ad patres delata, prohibiti publicè in decem annos eiuſmodi cœtu Pompeiani: collegiaque quæ contra leges inſtituerant, diſſoluta. Liuineius, & qui alij ſeditionem conciuerant, exſilio multati ſunt. Motus ſenatu, & Pedius Blæſus, accuſantibus Cyrenenſibus, *violatum ab eo theſaurum Æſculapij, delectumque militarem pretio, & ambitione corruptum*. Iidem Cyrenenſes reum agebant Acilium Strabonem. prætoria poteſtate vſum, & miſsum diſceptatorem à Claudio agrorum, quos regis Apionis quondam habitos, & Pop. Rom. cum regno relictos, proximus quiſque poſseſsor inuaſerant, diutinaque licentia, & iniuria, quaſi iure, & æquo nitebantur. Igitur abiudicatis agris orta aduerſus iudicem inuidia: & ſenatus *ignota ſibi eſſe mandata Claudij, & conſulendum principem* reſpondit Nero probata Strabonis ſententia, *ſe nihilominus ſubuenire ſocijs, & vſurpata concedere* ſcripſit. Sequuntur virorum illuſtrium mortes, Domitij Afri, & M. Seruilij, qui ſummis honoribus, & multa eloquentia viguerant. Ille orando cauſsas, Seruilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, & elegantia vitæ, quam clariorem effecit. vt par ingenio, ita morum diuerſus. Nerone quartum Cornelio Coſso COSS. quinquennale ludicrum Romæ inſtitutum eſt, ad mortem Græci certaminis, varia fama, vt cuncta fermè noua. Quippè erant qui *Cn. quoque Pompeium incuſatum a ſenioribus* ferrent, *quod manſuram theatri ſedem poſuiſſet*.

nam antea ſubitarijs gradibus, & ſcena in tempus ſtructa, ludos edi ſolitos: vel ſi vetuſtiora repetas, ſtantem populum ſpectauiſſe: ſi conſideret, theatro dies totos ignauia continuaret. Ne ſpectaculorum quidem antiquitas ſeruaretur, quotiens Prætores ederent, nulla cuiquam ciuium neceſſitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores, funditus euerti per accitam laſciuiam, vt quod vſquam corrumpi, & corrumpere queat, in vrbe viſatur, degeneretque ſtudijs externis iuuentus, gymnaſia, & otia, & turpes amores exercendo, principe & ſenatu auctoribus: qui non modo licentiam vitijs permiſerint: ſed vim adhibeant. Proceres Romani ſpecie orationum, & carminum, ſcena polluantur. quid ſupereſſe, niſi vt corpora quoque nudent, & caſtus aſſumant, eaſque pugnas pro militia, & armis meditentur? An iuſtitiam augurij, & decurias equitum, egregium iudicandi munus expleturos, ſi fractos ſonos, & dulcedinem vocum perite audiſſent? Noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, ſed cœtu promiſcuo, quod perditiſſimus quiſque per diem concupiuerit, per tenebras audeat.
Pluribus ipſa licentia placebat, ac tamen honeſta nomina prætendebant; *Maiores quoque non abhorruiſſe ſpectaculorum oblectamentis; pro fortuna quæ tum erat; eoque à Thuſcis, accitos hiſtriones, a Thurijs equorum certamina, & poſſeſſa Achaia Aſiaque ludos curatius editos. nec quemquam Romæ honeſto loco ortum, ad theatrales artes degenerauiſſe, ducentis iam annis à L. Mumij triumpho, qui primus id genus ſpectaculi in vrbe præbuerit. Sed & conſultum parcimoniæ, quod perpetua ſedes theatro locata ſit, potius, quam immenſo ſumptu, ſingulos per annos conſurgeret, ac strueretur. Nec perindè magiſtratus rem familiarem exhauſturos, aut populo efflagitandi Græca certamina à magiſtratibus cauſſam fore, cum eo ſumptu Reſpubl. fungatur. oratorum, ac vatum victorias incitamentum ingenijs allaturas: nec cuiquam iudici graue, aures ſtudijs honeſtis, & voluptatibus conceſſis impartire, lætitiæ magis, quam laſciuiæ dari paucas totius quinquennij noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil inlicitum occultari queat.* Sane nullo inſigni dehoneſtamento id ſpectaculum tranſiit, Ac ne modica

qui-

quidem ſtudia] plebis exarſere , quia redditi quamquam ſcenæ Pantomimi , certaminibus ſacris prohibebantur . Eloquentiæ primas partes nemo tulit , ſed *victorem eſſe Cæſarem* pronuntiatum Græci amictus , quomodo per eos dies plerique inceſſerant , tum exoleuerant . Inter quæ , & ſidus cometes effulſit , de quo vulgi opinio eſt , tamquam mutationem regis portendat . Igitur quaſi iam depulſo Nerone , quis nam diligeretur inquirebant . & omnium , ore Rubellius Plautus celebrabatur , cui nobilitas per matrem ex Iulia familia . Ipſe placita maiorum colebat , habitu ſeuero , caſta , & ſecreta domo , quantoque metu occultior , tanto plus famæ adeptus . Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris . Nam quia diſcumbentis Neronis apud Simbruina ſtagna , * cui *Sublaqueum* nomen eſt , ictæ dapes , menſaque diiecta erat , idque finibus Tiburtum acciderat , vndè paterna Plauto origo ; hunc illum numine deum deſtinari credebant . fouebantque multi , quibus noua & ancipitia præcolere auida & plerumque fallax ambitio eſt . Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum literas, *conſuleret quieti vrbis , ſeque praue diffamantibus ſubtraheret . eſſe illi per Aſiam auitos agros . in quibus tuta , & inturbida iuuenta frueretur* . Ita illuc cum coniuge Antiſtia , & paucis familiarium conceſſit . Iiſdem diebus nimia luxus cupido , infamiam , & periculum Neroni tulit , quia fontem aquæ Martiæ ad vrbem deductæ nando inceſſerat : videbaturque potus ſacros , & cærimoniam loci corpore toto polluiſſe : ſecutaque anceps valetudo , iram deum affirmauit . At Corbulo poſt deleta Artaxata , vtendum recenti terrore ratus , ad occupanda Tigranocerta ; quibus exciſis , metum hoſtium intenderet , vel ſi peperciſſet , clementiæ famam adipiſceretur : illuc pergit , non infenſo exercitu , ne ſpem veniæ auferret : neque tamen remiſſa cura , gnarus facilem mutatu gentem , vt ſegnem ad pericula , ita infidam ad occaſiones . Barbari pro ingenio quiſque , alij preces offerre , quidam deſerere vicos , & in auia digredi , ac fuere , qui ſe ſpeluncis , & cariſſima ſecum abderent . Igitur dux Romanus diuerſis artibus , mi-

miſericordia aduerſus ſupplices, celeritate aduerſus profugos, immitis ijs, qui latebras inſederant, ora & editus ſpecuum ſarmentis virgultiſque completos, igni exurit. Atque illum fines ſuos prætergredientem incurſauere Mardi, latrociniis exerciti, contraque inrumpentem montibus defenſi. quos Corbulo immiſſis Hiberis vaſtauit, hoſtilemque audaciam externo ſanguine vltus eſt. Ipſe exercituſque, vt nullis ex prælio damnis, ita per inopiam, & labores fatiſcebant, carne pecudum propulſare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, feruida æſtas, longinqua itinera; ſola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quam gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demeſſæque ſegetes, & ex duobus caſtellis in quæ confugerant Armenij, alterum impetu captum, qui primam vim depulerant, obſidione coguntur. Vndè in regionem Taurantium tranſgreſsus, improuiſum periculum vitauit. Nam haud procul tentorio eius, non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem inſidiarum. *ſeque auctorem, & ſocios per tormenta edidit*. conuictique, & puniti ſunt, qui ſpecie amicitiæ dolum parabant. Nec multo poſt legati Tigranocerta miſſi, *patere mœnia* afferunt, *intentos popularis ad iuſſa*. Simul hoſpitale donum, coronam auream tradebant. Accepitque cum honore, nec quidquam vrbi detractum, quo promptius obſequium integri retinerent. At præſidium regium, quod ferox iuuentus clauſerat, non ſine certamine expugnatum eſt. nam & prœlium pro muris auſi erant, & pulſi intra munimenta aggeris, demum inrumpentium armis ceſſere. quæ faciliùs proueniebant, quia Parthi Hyrcano bello diſtinebantur. Miſerantque Hyrcani ad principem Romanum ſocietatem oratum, *attineri à ſe Vologeſen pro minore amicitia* oſtentantes eos regredientes Corbulo, ne Euphratem tranſgreſſi hoſtium cuſtodijs circumvenirentur, dato præſidio ad litora maris rubri deduxit. vndè vitatis Parthorum finibus, patrias in ſedes remeauere. Quin & Tiridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmiſſo cum auxilijs Verulano legato, atque ipſe legionibus citis, abire procul, ac ſpem belli amittere ſubegit: quoſque nobis

ob

ob regem auerſos animi cognouerat, cædibus & incendiis perpopulatus, poſſeſſionem Armeniæ vſurpabat: cum aduenit Tigranes, à Nerone ad capeſſendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, ſed quod diù obſes apud vrbem fuerat, vſque ad ſeruilem patientiam demiſſus. Nec conſenſu acceptus, durante apud quoſdam fauore Arſacidarum. at plerique ſuperbiam Parthorum peroſi, datum à Romanis regem malebant, additum & præſidium, mille legionarij, tres ſociorum cohortes, duæque equitum alæ. & quo faciliùs nouum regnum tueretur, pars Armeniæ vt cuique finitima, pars * Nipoſique & Ariſtobulo, atque Antiocho parere iuſsæ ſunt. Corbulo in Syriam abſceſſit, morte Vinidij legati vacuam, ac ſibi permiſſam. Eodem anno ex illuſtribus Aſiæ vrbibus, Laodicea tremore terræ prolapſa, nullo à nobis remedio. propriis opibus reualuit. At in Italia vetus oppidum Puteoli, ius Coloniæ, & cognomentum à Nerone adipiſcuntur. Veterani Tarentum, & Antium aſcripti non tamen infrequentiæ locorum ſubuenere, dilapſis pluribus in prouincias, in quibus ſtipendia expleuerant. Neque coniugiis ſuſcipiendis, neque alendis liberis ſueti, orbas ſine poſteris domos relinquebant. Non enim, vt olim, vniuerſæ legiones deducebantur cum tribunis, & centurionibus, & ſuis cuiuſque ordinis militibus, vt conſenſu, & caritate Rempubl. efficerent: ſed ignoti inter ſe, diuerſis manipulis, ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repente in vnum collecti numerus magis, quam colonia. Comitia prætorum arbitrio ſenatus haberi ſolita, quod acriore ambitu exarſerant, princeps compoſuit, tris qui ſupra numerum petebant, legioni præficiendo. Auxitque patrum honorem, ſtatuendo *vt qui à priuatis iudicibus ad ſenatum prouocauiſſent, eiuſdem pecuniæ periculum facerent, cuius ij qui imperatorem appellauere*. nam antea vacuum id, ſolutumque pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, accuſantibus Mauris repetundarum damnatur, atque Italia exigitur: ne grauiore pœna afficeretur. Vibij Criſpi fratris opibus enixus, Cæſonio Pæto Petronio Turpiliano

llano COSS. grauis clades in Britannia accepta. In qua neque Auitus legatus, vt memoraui, niſi parta retinuerat, & ſucceſsor Veranius, modicis excurſibus Siluras populatus, quin vltra bellum proferret, morte prohibitus eſt: magna dum vixit ſeueritatis fama, ſupremis teſtamenti verbis ambitionis manifeſtus. quippè multa in Neronem adulatione, addidit, *ſubiecturum ei prouinciam fuiſſe, ſi biennio proximo vixiſſet*. Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, ſcientia militiæ, & rumore populi, qui neminem ſine æmulo ſinit, Corbulonis concertator; receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam inſulam incolis validam, & receptaculum perfugarum aggredi parat, naueſque fabricatur plano alueo aduerſus breue litus, & incertum. Sic pedites, equites vado ſecuti, aut altiores inter vndas, adnantes equis tranſmiſere. Stabat pro litore diuerſa acies, denſa armis viriſque, intercurſantibus fęminis: in modum Furiarum, veſte ferali, crinibus deiectis, faces præferebant. Druidæque circum, preces diras ſublatis ad cælum manibus fundentes, nouitate aſpectus perculere milites, vt quaſi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis, & ſe ipſi ſtimulantes, ne muliebre, & fanaticum agmen paueſcerent, inferunt ſigna, ſternuntque obvios, & igni ſuo inuoluunt. Præſidium poſthac impoſitum victis, exciſique luci, ſæuis ſuperſtitionibus ſacri: nam cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, *repentina defectio prouinciæ* nunciatur. Rex Icenorum Praſutagus, longa opulentia clarus, Cæſarem hæredem duaſque filias ſcripſerat, tali obſequio ratus regnum, & domum ſuam procul iniuria fore: quod contra vertit: adeò vt regnum, per centuriones, domus per ſeruos, velut capta vaſtarentur. Iam primum vxor eius Boudicea verberibus affecta, & filiæ ſtupro violatæ ſunt. Præcipui quique Icenorum, quaſi cunctam regionem muneri accepiſſent, auitis bonis exuuntur. & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia, & metu grauiorum (quando in formam prouinciæ ceſſerant) rapiunt arma

ma, commotis ad rebellationem Trinobantibus &: qui alij nondum ſeruitio facti, reſumere libertatem occultis coniurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio: quippè in coloniam Camalodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, *captiuos, ſeruos* appellando: fouentibus impotentiam veteranorum militibus, ſimilitudine vitæ, & ſpe eiuſdem licentiæ. Ad hæc templum Diuo Claudio conſtitutum, quaſi arx æternæ dominationis aſpiciebatur: delectique ſacerdotes ſpecie religionis omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, exſcindere coloniam nullis munimentis ſeptam: quod ducibus noſtris parum prouiſum erat, dum amœnitati prius, quam vſui conſulitur. Inter quæ nulla palam cauſſa delapſum Camaloduni ſimulacrum Victoriæ, ac retro conuerſum, quaſi cederet hoſtibus. Et fęminæ in furore turbatæ *adeſſe exitium* canebant. Externoſque fremitus in curia eorum auditos: conſonuiſſe vlulatibus theatrum: viſamque ſpeciem in æſtuario Tameſæ ſubverſæ coloniæ: iam Oceanum cruento aſpectu, dilabente æſtu, humanorum corporum effigies relictas, vt Britanni ad ſpem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petiuere à Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius, quam ducentos ſine iuſtis armis miſit: & inerat modica militum manus, tutela templi freti. Et impedientibus, qui occulti rebellionis conſcij conſilia turbabant, neque foſſam, aut vallum præduxerunt, neque motis ſenibus, & fœminis, iuuentus ſola reſtitit: quaſi media pace incauti, multitudine barbarorum circumueniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incenſa ſunt. templum in quo ſe miles conglobauerat, biduo obſeſſum, expugnatumque. Et victor Britannus Petilio Ceriali legato legionis nonæ in ſubſidium aduentanti obvius, fudit legionem, & quod peditum interfecit. Cerialis cum equitibus euaſit in caſtra, & munimentis defenſus eſt. Qua clade, & odiis prouinciæ, quam auaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam tranſijt. At Suetonius mira conſtantia medio inter hoſtes Londinium perrexit, cognomento quidem colo-

niæ non inſigne, ſed copia negotiatorum, & commeatuum maximè celebre; ibi ambiguus an illam ſedem bello deligeret, circumſpecta infrequentia militis, ſatiſque magnis documentis temeritatem Petilij coercitam, vnius opidi damno ſeruare vniuerſa ſtatuit. Neque fletu, & lacrimis auxilium eius orantium, flexus eſt, quin daret profectionis ſignum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis ſexus, aut feſſa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoſte oppreſſi ſunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari omiſſis caſtellis. præſidiiſque militarium, quod vberrimum ſpoliant, & defendentibus intutum, læti præda, & aliorum ſegnes petebant. Ad ſeptuaginta millia ciuium, & ſociorum, iis quæ memoraui locis, cecidiſſe conſtitit. neque enim capere, aut venundare, aliudve quod belli commercium, ſed cædes, patibula, ignes, cruces, tamquam reddituri ſupplicium, ac prærepta interim vltione, feſtinabant. Iam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis viceſimariis, & è proximis auxiliares, decem fermè millia armatorum erant; cum omittere cunctationem, & congredi acie parat. deligitq; locum artis faucibus, & à tergo ſilua clauſum, ſatis cognito, nihil hoſtium niſi in fronte, & apertam planitiem, eſſe ſine metu inſidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, leui circum armatura conglobatus, pro cornibus eques aſtitit. At Britannorum copiæ paſſim per cateruas & turmas exſultabant, quanta non aliàs multitudo, & animo adeo fero, vt coniuges quoque teſtes victoriæ ſecum traherent, plauſtriſque imponerent, quæ ſuper extremum ambitum campi poſuerant. Boudicea curru filias præ ſe vehens, vt quamque nationem acceſſerat; *& Solitum quidem Britannis fœminarum ductu bellare teſtabatur: ſed tunc non vt tantis maioribus ortam, regnũ opes; verum vt vnam è vulgo, libertatem amiſſam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam vlciſci. eo prouectas Romanorum cupidines, vt non corpora, nec ſenectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adeſſe tamen deos iuſtæ vindictæ. cecidiſſe legionem, quæ prœlium auſa ſit: ceteros caſtris occultari, aut fugam circumſpicere. Ne ſtrepitum quidem, & clamorem tot millium, nedum impetus, & manus perlaturos. Si copias arma-*

to-

torum : ſi cauſas belli ſecum expenderent, vincendū illa acie, vel cadendum eſſe : Id mulieri deſtinatum viuerent viri, & ſeruirent. Ne Suetonius quidem in tanto diſcrimine ſilebat. qui quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes, & preces miſcebat: *vt ſpernerent ſonoras Barbarorum, & inanes minas, plus ille fœminarum, quam iuuentutis aſpici, imbelles, inermes, ceſſuros ſtatim, vbi ferrum virtutemq; vincentium, totiens fuſi agnouiſſent. etiam in multis legionibus, paucos eſſe qui prælia profligarent. gloriaeq; eorum acceſſurum, quod modica manu, vniuerſi exercitus famam adipiſcerentur, Conferti tantum, & pilis emiſſis, poſt vmbonibus, & gladijs ſtragem cædemq; continuarent; prædæ immemores: parta victoria, cuncta ipſis ceſſura.* Is ardor verba ducis ſequebatur, ita ſe ad intorquenda pila expedierat vetus miles, & multa pręliorum experientia, vt certus euentus Suetonius, daret pugnæ ſignum. Ac primum legio gradu immota, & anguſtias loci pro munimento retinens; poſtquam propius ſuggreſſus hoſtis certo iactu tela exhauſerat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: & eques protentis haſtis, perfringit, quod obvium, & validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula ſepſerant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaq; telis etiam iumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus parta. quippe ſunt qui paulo minus, quam octoginta millia Britannorum, cecidiſſe tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boudicea vitam veneno finiuit. Et Pœnius Poſtumus præfectus caſtrorum, ſecundæ legionis, cognitis quartadecimanorum viceſimanorumque proſperis rebus, quia pari gloria legionem ſuam fraudauerat, abnueratque contrarium militiæ iuſſa ducis, ſe ipſum gladio tranſegit. Contractus deindè omnis exercitus, ſub pellibus habitus eſt, ad reliqua belli perpetranda. Auxitq; copias Cæſar, miſſis è Germania duobus legionariorum millibus, octo. auxiliariorum cohortibus, ac mille equitibus: quorum aduentu, nonani legionario milite ſuppleti ſunt: cohortes alæq; nouis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum, aut aduerſum fuerat, igni atque ferro va-

vaſtatur. Sed nihil æque quam fames affligebat ferendis frugibus incurioſos, & omni ætate ad bellum verſa, dum noſtros commeatus ſibi deſtinant: genteſque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia Iulius Claſſicianus ſucceſſor Cato miſſus, & Suetonio diſcors bonū publicum priuatis ſimultatibus impediebat. diſperſeratq; *nouum legatum opperiendum eſſe. ſine hoſtili ira, & ſuperbia victoris clementer deditis conſulturum*. Simul in vrbem mandabat, *nullum prœlio finem exſpectarent, niſi ſuccederetur Suetonio*, cuius aduerſa, prauitati ipſius: proſpera, ad fortunam Reip. referebat. Igitur ad ſpectandum Britanniæ ſtatum miſſus eſt ex libertis Polycletus, magna Neronis ſpe, poſſe auctoritate eius, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni: ſed & rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italiæ Gallięque grauis, poſtquam Oceanum transmiſerat, militibus quoque noſtris terribilis incederet. Sed hoſtibus irriſui fuit, apud quos flagrante etiam, tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat. mirabanturque, quod dux, & exercitus tanti belli confector ſeruitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata. Detentuſque rebus gerundis Suetonius, quod poſt paucas naues in litore, remigiumque in iis amiſerat, tamquam durante bello *tradere exercitum Petronio Turpiliano*, qui iam conſulatu abierat, iubetur. Is non irritato hoſte, neque laceſſitus, honeſtum pacis nomen ſegni otio impoſuit. Eodem anno Romæ inſignia ſcelera, alterum ſenatoria, ſeruili alterum audacia, admiſſa ſunt. Domitius Balbas erat prætorius, ſimul longa ſenecta, ſimul orbitate, & pecunia inſidiis obnoxius: eius propinquus Valerius Fabianus capeſſendis honoribus deſtinatus, ſubdidit teſtamentum, aſcitis Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi Antonium Primum, & Aſinium, Marcellum ſociauerant. Antonius audacia promptus; Marcellus Aſinio Pollione proauo clarus, neq; morum ſpernendus habebatur, niſi quod paupertatem præcipuum malorū credebat. Igitur Fabianus tabulas ijs quos memoraui, & aliis minus illuſtribus, obſignat. quod apud patres conulctum, & Fabianus Antoniuſque cum Rufino, & Terentio lege Cornelia

damna-

damnatum. Marcellum memoria maiorum, & preces Cæſaris, pœnæ magis, quam infamiæ exemere. Perculit is dies Pompeium quoque Ælianum iuuenem quæſtorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia, & Hiſpania in qua ortus erat interdictum eſt. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos, ne apud præfectum vrbis arguerentur, ad prætorem detuliſſet, interim ſpecie legum, mox præuaricando vltionem eluſurus. Additur ſenatuſconſultum; *Qui talem operam emptitaſſet, vendidiſſetue, perindè pœna teneretur, ac ſi publico iudicio calumniæ condemnatus.* Haud multo poſt, præfectum vrbis Pedanium Secundum ſeruus ipſius interfecit, ſeu negata libertate, cui pretium pepigerat; ſiue amore exoleti infenſus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterum cum vetere ex more familiam omnem, quæ ſub eodem tecto manſitauerat, ad ſupplicium agi oporteret, concurſu plebis, quæ tot innoxios protegebat, vſque ad ſeditionem ventum eſt: ſenatuque in ipſo erant ſtudia nimiã ſeueritatem aſpernantium, pluribus nihil mutandum cenſentibus. Ex quibus C. Caſſius ſententiæ loco in hunc modum diſſeruit. *Sæpe numero P. C. in hoc ordine interfui, cum contra inſtituta & leges maiorum noua ſenatus decreta poſtularentur, neque ſum aduerſatus, non quia dubitarem ſuper omnibus negotijs melius atq; rectius olim prouiſum: & quæ conuerterentur in deterius mutari: ſed ne nimio amore antiqui moris ſtudium meum extollere viderer. Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis eſt. crebris contradictionibus deſtruendum non exiſtimabam, vt maneret integrum, ſi quando Reſpublica conſilijs eguiſſet. quod hodie euenit, conſulari viro domi ſuæ interfecto: per inſidias ſeruiles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamvis nondum concuſſo ſenatuſconſulto, quod ſupplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem. At quem dignitas ſua defendet, cum præfectura vrbis non profuerit? quem numerus ſeruorum tuebitur, cũ Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula noſtra aduertit? An, vt quidam fingere non erubeſcunt, iniurias ſuas vltus eſt interfector? quia de paterna pecunia tranſegerat, aut auitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus vltro, dominum iure*

caſum videri. Libet argumenta conquirere in eo, quod ſapientioribus deliberatum eſt? Sed & ſi nunc primum ſtatuendum haberemus, creditiſne ſeruum interficiendi domini animum ſumpſiſſe, vt non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sane conſilium occuluit, telum inter ignaros parauit. num excubias tranſire; cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus neſcijs? Multa ſceleris indicia praueniunt ſerui. Si prodant, poſſumus ſinguli inter plures, tuti inter anxios: poſtremo ſi pereundum ſit, non inulti inter nocentes, agere. Suſpecta maioribus noſtris fuere ingenia ſeruorum, etiam cum in agris, aut domibus iiſdem naſcerentur, caritatemque dominorum ſtatim acciperent. Poſtquam vero nationes in familijs habemus, quibus diuerſi ritus, externa ſacra, aut nulla ſunt, colluuiem iſtam non niſi metu coercueris. At quidam inſontes peribunt. Num & ex fuſo exercitu, cum decimus quiſque fuſti feritur, etiam ſtrenui non ſortiũtur? Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra ſingulos, vtilitate publica rependitur. Sententiæ Caſſij, vt nemo vnus contraire auſus eſt, ita diſſonæ voces reſpondebant, *numerum, aut ætatem, aut ſexum, ac plurimorum in dubiam innocentiam* miſerantium. Præualuit tamen pars, quæ ſupplicium decernebat, ſed obtemperari non poterat, conglobata multitudine, *ſaxa ac faces* minitante. Tum Cæſar populum edicto increpuit: atq; omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præſidiis ſepſit, Cenſuerat Cingonius Varro, vt liberti quoque qui ſub eodem tecto fuiſſent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum eſt, *ne mos antiquus, quem miſericordia non minuerat, per ſæuitiam intenderetur.* Damnatus iiſdem conſulibus Tarquitius Priſcus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accuſatum ab eo Statilium Taurum proconſulem ipſius meminerant. Cenſus per Gallias à Q. Voluſio, & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti ſunt, æmulis inter ſe per nobilitatem Voluſio atq; Africano: Trebellium dum vterque dedignatur, ſupra tulere. Eo anno mortem obijt Memmius Regulus, auctoritate, conſtantia, fama, in quantum præumbrante imperatoris faſtigio datur, clarus adeo vt Nero æger valetudine, & adulantibus

tibus circum qui *finem imperio adeſſe* dicebant, *ſi quid fato pateretur*: reſponderit *habere ſubſidium Rempublicam*. Rogantibus dehinc *in quo potiſſimum?* addiderit, *in Memmio Regulo*. Vixit tamen poſt hæc Regulus, quiete defenſus, & quia noua generis claritudine, neque inuidioſis opibus erat. Gymnaſium eo anno dedicatum à Nerone. præbitumque oleum equiti, ac ſenatui Græca facilitate. P. Mario L. Aſinio conſulibus, Antiſtius prætor, quem in tribunatu plebis licenter egiſſe memoraui: probroſa aduerſus principem carmina factitauit: vulgauitque celebri conuiuio, dum apud Oſtorium Scapulam epulatur. Exin a Coſſutiano Capitone, qui nuper ſenatorium ordinem precibus Tigellini ſoceri ſui receperat, maieſtatis delatus eſt. Tum primum reuocata ea lex credebatur, quæ haud perindè exitium Antiſtio, quam imperatori gloriam quæſiuit, vt condemnatus à ſenatu, interceſſione tribunicia morti eximeretur. Et cum Oſtorio *nihil andiuiſſe*, pro teſtimonio dixiſſet, aduerſis teſtibus creditum. Cenſuitque Iunius Marullus conſul deſignatus, *adimendam reo præturam, necandumque more maiorum*. Ceteris indè aſſentientibus, Pætus Thraſea multo cum honore Cæſaris, & acerrime increpito Antiſtio: *Non quidquid nocens reus pati mereretur id egregio ſub principe, & nulla neceſſitate obſtricto ſenatu, ſtatuendũ* diſſeruit. *carnificem & laqueum pridem abolita: & eſſe pœnas legibus conſtitutas, quibus ſine iudicium ſæuitia, & temporum infamia, ſupplicia decernerentur. Quin in inſula publicatis bonis, quo longius ſontem vitam traxiſſet; eo priuatim miſerior, & publicè clementin maximum exemplum futurum*. Libertas Thraſeæ ſeruitium aliorum rupit. & poſtquam diſceſſionem conſul permiſerat, pedibus in ſententiam eius iere, paucis exemptis: in quibus adulatione promptiſſimus fuit A. Vitellius, optimum quemque iurgio laceſſens; & reſpondenti reticens, vt pauida ingenia ſolent. At conſules perficere ſenatus decretum non auſi, de conſenſu ſcripſere Cęſari. Ille inter pudorem, & iram cunctatus, poſtremo reſcripſit, *nulla iniuria prouocatum Antiſtium grauiſſimas in principem contumelias dixiſſe: earum vltionem à patribus poſtulatam. Et pro magnitudine delicti pœnam ſtatui par fuiſſe: ceterum ſe qui*

ſeueritatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. ſtatuerent vt vellent. datam etiam abſoluendi licentiam. His atque talibus recitatis, & offenſione manifeſta, non ideò, aut conſules mutauere relationem; aut Thraſea deceſſit ſententia: ceterivè, quæ probauerant deſeruere: pars ne principem obieciſſe inuidiæ viderentur, plures numero tuti, Thraſea ſueta firmitudine animi, & ne gloria intercideret. Haud diſpari crimine Fabricius Veiento conflictatus eſt, *quod multa & probroſa in patres & ſacerdotes compoſuiſset, ijs libris quibus nomen* Codicillorum *dederat*. Adiiciebat Talius Geminus accuſator: *vendicata ab eo munera principis, & adipiſcendorum honorum ius*. quæ cauſſa Neroni fuit ſuſcipiendi iudicij conuictumque Veientonem Italia depulit, & libros exuri iuſſit, conquiſitos lectitatoſque donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi, obliuionem attulit. Sed graueſcentibus in dies publicis malis, ſubſidia minuebantur. conceſſitque vita Burrhus, incertum valetudine, an veneno. Valetudo ex eo coniectabatur, quod in ſe tumeſcentibus paulatim faucibus, & impedito meatu, ſpiritum finiebat. plures iuſſu Neronis, quaſi remedium adhiberetur, illitū palatum eius noxio medicamine aſſeuerabant: & Burrhum intellecto ſcelere, cum ad viſendum eum princeps veniſſet, aſpectum eius auerſatum, ſciſcitantique hactenus reſpondiſſe, *Ego me bene habeo*. Ciuitati grande deſiderium eius manſit per memoriam virtutis, & ſucceſſorum alterius ſegnem innocentiam, alterius flagrantiſſima flagitia, & adulteria. quippè Cæſar duos prætorijs cohortibus impoſuerat: Fenium Rufum ex vulgi fauore, quia rem frumentariam ſine quæſtu tractabat: Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam atq; infamiam in eo ſecutus. Atq; illi pro cognitis moribus fuere. validior Tigelinus in animo principis ex intimis libidinibus aſſumptus: proſpera populi, & militum fama Rufus, quod apud Neronem aduerſum experiebatur. Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi varijs criminationibus Senecam adoriuntur, *tamquam ingentes, & priuatum modum euectas opes adhuc augeret; quodque ſtudia ci-*

ciuium in ſe verterent: hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quaſi principem ſupergrederetur. Obÿciebant, etiam eloquentiæ laudem vni ſibì aſciſcere, & carmina crebrius factitare, poſtquam Neroni amor eorum veniſſet. Nam oblectamentis principis palam iniquum, detrectare vim eius equos regentis: illudere voces quotiens caneret. Quem ad finem nihil in Republ. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certè finitam Neronis pueritiam, & robur iuuentæ adeſſe, exueret magiſtrum, ſatis amplis doctoribus inſtructus, maioribus ſuis. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis quibus aliqua honeſti cura, & familiaritem eius magis aſpernante Cæſare, tempus ſermoni orat: & accepto, ita incipit: *Quartusdecimus annus eſt Cæſar, ex quò ſpei tuæ admotus ſum; octauus vt imperium obtines: medio temporis tantum bonorum, atque opum in me cumulaſti, vt nihil felicitati meæ deſit, niſi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, ſed tuæ. Atauus tuus Auguſtus, M. Agrippæ Mitylenenſe ſecretum; C. Mæcenati vrbe in ipſa, velut peregrinum otium permiſit: quorum alter bellorum ſocius, alter Romæ pluribus iactatus, ampla quidem, ſed prò ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui quam ſtudia, vt ſic dixerim, in vmbra educata? è quibus claritudo venit, quod iuuentæ tuæ rudimentis affuiſe videor, grande huius rei pretium. at tu gratiam immenſam, innumeram pecuniam circumdediſti, adeo vt plerumque intra me ipſum voluam: Egone equeſtri, & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles, & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatÿs; tam lato fenore exuberat? Vna defenſio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed vterque menſuram impleuimus, & tu quantum princeps tribuere amico poſſet, & ego quantum amicus à principe accipere. Cetera inuidiam augent: quæ quidem, vt omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacet; ſed mihi incumbit: mihi ſubueniendum eſt. quo modo: in militia, aut via feſſus adminiculum orarem: ita in hoc itinere vitæ, ſenex, & leuiſſimis*

quoque curis impar cum opes meas vltra ſuſtinere non poſſim, præſidium peto. Iube eas per procuratores tuos adminiſtrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipſe detrudam, ſed traditis quorum fulgore perſtringor, quod temporis hortorum, aut villarum curæ ſeponitur, in animum reuocabo. Supereſt tibi robur, & tot pro annos nixum faſtigij regimen: poſſumus ſeniores amici, quiete reſpondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad ſumma vexiſſe, qui & modica tolerarent. Ad quæ Nero ſic fermè reſpondit: *Quod meditatæ orationi tuæ ſtatim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum præuiſa, ſed ſubita expedire docuiſti. Auus meus Auguſtus Agrippæ, & Mæcenati vſurpare otium poſt labores conceſſit, ſed in ea ipſa ætate, cuius auctoritas tueretur, quidquid illud, & qualecumque tribuiſſet, attamen neutrum datis à ſe præmijs exuit. Bello & periculis meruerant. In his enim iuuenta Auguſti verſata eſt. Nec mihi tela, & manus tuæ defuiſſent, in armis agenti. Sed quod præſens conditio poſcebat, ratione, conſilio, præceptis pueritiam, dein iuuentam meam fouiſti. Et tua quidem erga me munera, dum vita ſuppetet, æterna erunt: quæ à me habes, horti, & fenus, & villæ, caſibus obnoxia ſunt: ac licet multa videantur, plerique haud quaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt, Pudet referre libertinos, qui ditiores ſpectantur. Vndè etiam rubori mihi eſt, quod præcipuus caritate, nondum ómnes fortuna antecellis. Verum & tibi valida ætas, rebuſque & fructui rerum ſufficiens, & nos prima imperij ſpatia ingredimur: niſi fortè, aut te Vitellio ter conſuli, aut me Claudio præponis. Sed quantum Voluſio longa parſimonia quæſiuit, tantum in te mea liberalitas explere non poteſt. Quin ſi qua in parte lubricum adoleſcentiæ noſtræ declinat, reuocas: ornatumque robur ſubſidio impenſius regis. Non tua moderatio, ſi reddideris pecúniam: nec quies, ſi reliqueris principem: ſed mea auaritiæ, meæ credulitatis metus in ore omnium verſabitur. Quod ſi maximè continentia tua laudetur, non tamen ſapienti viro decorum fuerit, vnde amico infamiam parat; inde gloriam ſibi recipere.* His adijcit complexum, & oſcula, factus natura, & conſuetudine exercitus velare odium fallacibus blan-

blanditijs. Seneca (qui finis omnium cum dominante ſermonum) grates agit: ſed inſtituta prioris Potentiæ commutat: prohibet cœtus ſalutantium: vitat comitantes: rarus per vrbem, quaſi valetudine infenſa, aut ſapientiæ ſtudiis, domi attineretur. Perculſo Seneca, promptum fuit Rufum Fenium imminuere, *Agrippinæ amicitiam* in eo criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus ſolis pollebat, gratiores ratus ſi principem ſocietate ſcelerum obſtringeret: metus rimatur. Compertoque Plautum, & Syllam maximè timeri, Plautum in Aſiam, Syllam in Galliam Narbonenſem nuper amotos; *nobilitatem eorum, & propinquos huic Orientis, illi Germaniæ exercitus* Commemorat: *Non ſe, vt Burrhum, diuerſas ſpes, ſed ſolam incolumitatem Neronis ſpectare, cui caueri vtcumque ab vrbanis inſidijs præſentia; longinquos motus quonam modo comprimi poſſe? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus ſuſpectos Aſiæ populos, claritudine aui Druſi. Syllam inopem, vndè præcipuam audaciam: & ſimulatorem ſegnitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otij; ſed veterum Romanorum imitamenta præferre: aſſumpta etiam Stoicorum arrogantia, ſectaque, quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.* Nec vltra mora. Sylla ſexto die peruectis Maſſiliam percuſſoribus, ante metum, & rumorem interficitur cum epulandi cauſſa diſcumberet. Relatum caput eius illuſit Nero, tamquam præmatura canitie deforme. Plauto parari necem, non perindè occultum fuit, quia pluribus ſalus eius curabatur, & ſpatium itineris, ac maris tempuſque interiectum mouerat famam: vulgoque fingebant, *petitum ab eo Corbulonem*, magnis tum exercitibus præſidentem, ſi clari atque inſontes interficerentur, præcipuum ad pericula. *quin & Aſiam fauore iuuenis arma cepiſſe, nec milites ad ſcelus miſſos, aut numero validos, aut animo promptos poſtquam iuſſa efficere nequiuerint, ad ſpes nouas tranſiſſe vna.* Hæc in ore famæ, credentium otio augebantur. Ceterum libertus plauti celeritate ventorum præuenit centurionem, & mandata L. Antiſtij ſoceri attulit. *effugeret ſegnem mortem, otium, ſuffugium, &*

magni nominis miſerationem. reperturum bonos, con-
ſociaturum audaces. nullum interim ſubſidium aſ-
pernandum. ſi ſexaginta milites (tot enim aduenie-
bant) propuliſſet; dum refertur nuntius Neroni, dum
manus alia permeat, multa ſecutura, quæ ad vſque
bellum eualeſcerent. denique aut ſalutem tali conſi-
lio quæri, aut nihil grauius audenti, quam ignauo
patiendum eſſe. Sed Plautum ea non mouere. ſiue
nullam opem prouidebat inermis atque exſul; ſeu
tædio ambiguæ ſpei: an amore coniugis, & libe-
rorum quibus placabiliorem fore principem re-
batur, nulla ſollicitudine turbatum. Sunt qui *alios*
à ſocero nuntios veniſſe ferant, *tamquam nihil atrox*
immineret: doctoreſque ſapientiæ Ceranum Græ-
ci, Muſonium Thuſci generis, conſtantiam opperien-
dæ mortis, pro incerta, & trepida vita ſuaſiſſe. Re-
pertus eſt certè per medium diei nudus, exerci-
tando corpori. Talem eum centurio trucidauit,
coram Pelagone ſpadone, quem Nero centurio-
ni, & manipulo quaſi ſatellitibus miniſtrum re-
gium præpoſuerat. Caput interfecti relatum. cu-
ius aſpectu, ipſa principis verba referam: *Quin,*
inquit, *Nero depoſito metu nuptias Poppææ ob eiuſ-*
modi terrores dilatas maturare parat, Octauiamque
coniugem amoliri, quamvis modeſtè agat, & nomine
patris, & ſtudijs populi grauem? Sed ad ſenatum
litteras miſit, de cæde Syllæ Plautique haud con-
feſſus. verum *vtriuſq; turbidum ingenium eſſe, &*
ſibi incolumitatem Reip. magna cura haberi. Decre-
tæ eo nomine *ſupplicationes, vtque Sylla & Plau-*
tus ſenatu mouerentur, grauioribus tamen ludi-
brijs, quam malis. Igitur accepto patrum con-
ſulto, poſtquam cuncta ſcelerum ſuorum pro
egregiis accipi videt, exturbat Octauiam, *ſteri-*
lem dictitans. Exin Poppææ coniungitur. Ea
diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti po-
tens, quendam ex miniſtris Octauiæ impulit, *ſer-*
uilem ei amorem obiicere. deſtinaturque reus co-
gnomento *Eucerus*, natione Alexandrinus, cane-
re tibijs doctus. Actæ ob id de ancillis quæſtio-
nes, & vi tormentorum victis quibuſdam, vt falſa
annuerent, plures perſtitere ſanctitatem dominæ
tueri. Ex quibus vna inſtanti Tigellino, *caſtiora*
eſſe muliebria Octauiæ reſpondit, *quam os eius.* Mo-
uetur tamen primo ciuilis diſſidij ſpecie: domum-
que Burrhi, & prædia Plauti, infauſta dona acci-
pit,

pit. mox in Campaniam pulſa eſt, addita militari cuſtodia. Inde crebri queſtus, nec occulti per vulgum, cui minor ſapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula ſunt. His, haud quaquam Nero pœnitentia flagitij, coniugem reuocauit Octauiam. Exin læti Capitolium ſcandunt, deoſque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt. Octauiæ imagines geſtant humeris, ſpargunt floribus, foroque ac templis ſtatuunt. Itur etiam in principis laudes, repetitum * venerantium. Iamq; & palatium multitudine & clamoribus complebant, cum emiſſi militum globi verberibus & intento ferro turbatos diſiecere. Mutataque quæ per ſeditionem verterant, & Poppææ honos repoſitus eſt. Quæ ſemper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, prouoluta genibus eius; *Non ea loci res ſuas agi, vt de matrimonio certet (quamquam id ſibi vita potius) ſed vitam ipſam in extremum adductam à clientelis & ſeruitijs Octauiæ, quæ plebis ſibi nomen indiderint, ea in pace auſis quæ vix bello euenirent. Arma illa aduerſus principem ſumpta. ducem tantum defuiſſe, qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam & in vrbem ipſam pergeret, ad cuius nutum abſentis tumultus cierentur. Quod alioquin ſuum delictum? quam cuiuſquam offenſionem? An quia veram progeniem penatibus Cæſarum datura ſit, malle populum Romanum tibicinis Ægyptij ſubolem imperatorio faſtigio induci? Denique ſi id rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam, vel conſuleret ſecuritati iuſta vltione. Et modicis remedijs, primos motus conſediſſe. aut ſi deſperent vxorem Neronis fore Octauiam, illi maritum daturos.* Varius ſermo, & ad metum atque iram accommodatus, terruit ſimul audientem & accendit. Sed parum valebat ſuſpicio in ſeruo, & quæſtionibus ancillarum eluſerat. Ergo confeſſionem alicuius quæri placet, cui rerum quoque nouarum crimen affingeretur. Et viſus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, claſſi apud Miſenum, vt memoraui, præfectus, leui poſt admiſſum ſcelus gratia, dein grauiore odio: quia malorum facinorum miniſtri quaſi exprobrantes aſpiciuntur. Igitur accitum eum Cæſar *operæ prioris*

ad-

admonet; *Solum incolumitati principis aduerſus inſidiantem matrem ſubueniſse: locum haud minoris gratiæ inſtare, ſi coniugem infenſam depelleret. nec manu aut telo opus. Fateretur Octauia adulterium. Occulta quidem ad præſens, ſed magna ei præmia, & ſeceſſus amœnos* promittit; *vel ſi negauiſset, necem* intentat. Ille inſita vecordia, & facilitate priorum flagitiorum, plura etiam quam iuſſum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut conſilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, vbi non inops exſilium tolerauit, & fato obijt. At Nero *præfectum in ſpem ſociandæ claſsis corruptum*, & incuſatæ paulo ante *ſterilitatis* oblitus, *abactos partus conſcientia libidinum, eaque ſibi comperta*, edicto memorat. Inſulaque Pandateria Octauiam claudit. Non alia exſul viſentium oculos maiore miſericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ, à Tiberio; recentior Iuliæ memoria obuerſabatur, à Claudio pulſæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Læta aliqua viderant, & præſentem ſæuitiam melioris olim fortunæ recordatione leuabant. Huic primus nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil niſi luctuoſum haberet, erepto per venenum patre, & ſtatim fratre. Tum ancilla domina validior. Et Poppæa non niſi in perniciem vxoris nupta. Poſtremo crimen omni exitio grauius. Ac puella viceſimo ætatis anno, inter centuriones & milites, præſagio malorum iam à vita exempta, nondum tamen morte acquieſcebat. Paucis dehinc interiectis diebus, mori iubetur: cum iam *viduam ſe & tantum ſororem* teſtaretur, communeſque *Germanicos*, & poſtremo *Agrippinæ* nomen cieret. *qua incolumi infelix quidem matrimonium, ſed ſine exitio pertuliſset*. Reſtringitur vinculis, venæque eius per omnes artus exſoluuntur: & quia preſſus pauore ſanguis tardius labebatur, præferuidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior ſæuitia, quod caput amputatum latumque in vrbem Poppæa vidit. dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memorauimus, vt quicumque caſus temporum illorum nobis vel alijs auctoribus noſcent, præſumptum habeant, quotiens fugas & cædes iuſſit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum ſecundarum olim, tum publicæ cladis inſignia fuiſse. Neque

que tamen ſilebimus, ſi quod ſenatuſconſultum adulatione nouum, aut patientia poſtremum fuit. Eodem anno libertorum potiſſimos veneno interfeciſse creditum eſt, Doryphorum quaſi aduerſatum nuptijs Poppææ, Pallantem quod immenſam pecuniam longa ſenecta detineret. Romanus ſecretis criminationibus incuſauerat Senecam vt C. Piſonis ſocium, ſed validius à Seneca eodem crimine perculſus eſt. Vnde Piſoni timor & orta inſidiarum in Neronem magna moles, ſed improſpera.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER XV.

Breuiarium Libri XV.

Vologeſes bellum voluit, inſtigante fratre ſuos alloquitur. Corbulo Syriæ tuendæ prouidet. Parthi Tigranocerta obſident. Corbulo ad Vologeſen mittit. & hinc induciæ. Ceſennius Pætus Armeniæ præficitur. Eius vanitas, ferocia, imperitia, iactantia. Corbulo Parthos ab inuadenda Syria abſterret. Ii Armeniæ & Pæto incumbunt. Pætus Corbulonem auxilio vocat, Parthis prementibus: ille in Armeniam proficiſcitur. ſuos hortatur. Interim Vologeſes inſtat Pæto. Diſceptatio inter Romanos & Parthos, ex qua Pæti fœda compoſitio. Corbulo in Armeniam venit. Pæto increpito in Syriam remeat. Trophea inania. Frumentum plebis. Vectigalia. Claud. Timarchus accuſatur. Quam occaſionem Thraſea ad bonum publicum vertit. Grates Præſidibus non agendæ. Neronis filia. Thraſea, Seneca, Parthorum Legati Romæ. Corbulo bello Armeniorum præficitur. Facetiæ Neronis in Pætum. Corbulo in Armenios pergit. Legatos Parthorum audit. defectores vlciſcitur. Corbulonis atque Tiridatis colloquium, & conditiones pacis. Vologeſi pro fratre ſollicitudo. Alpinis ius Latij datum. Nero ipſe ſcenam inſcendit. Vatinij munus ſpectat. Torquatum interficit. iter meditatur, mox omittit. Conuiuia luxu fœda celebrat, miniſtro Tigellino. Nero nubit. Romæ magna pars ardet. incertum an Neronis dolo. Qui in remedium cladis multa popularia vſurpat. fruſtra Patriæ ruinis vſus

in-

ingentem domum exſtruit. Romæ nouæ veteriſque comparatio. Nero incendij inuidia laborans Chriſtianos reos ſubſtituit, eoſque crudeliter interficit. Templa ſpoliat, auerſantem id Senecam veneno petit. Gladiatorum eruptio. Claſsis amiſſa. Prodigia. Coniuratio in Neronem. Coniuratorum nomina, mores, odiorum in Neronem cauſa. Quibus accedit Rufus præfectus prætorij. Subrij impetus. Epicharis claſſem tentat. Sed proditur. Coniuratorum impetus retardatus à Piſone & cur. Aliud Coniuratorum conſilium. Plinius refutatus. Coniuratio à Sceuini liberto prodita. à quo delatus Sceuinus egregie ſe defendit, ſed muliebri aſtutia deprehenditur. Natalis coniurationem fatetur. Piſonem, Senecam nominat. Lucanus matrem. Epicharis. Nero reos audit. quos violenter vrget Rufus diſsimulata Conſcientia. Piſo neglectis amicorum monitis occiditur. eius teſtamentum & vxor. Cædes Laterani & Senecæ. in hac narrata Senecæ defenſio, Neroni ſpreta: tum ſupremi ſermones & cum vxore amica contentio, quæ mortem cum marito ſociare prohibetur. Senecæ cruciatus, mors, funus, ipſe deſtinatus imperator. Rufus proditur. Flauij, Aſpri, aliorum conſtantes voces & exitus. Rufi mollities. Nero Veſtinum quamuis inſontem interimit. mox Lucanum, Senecionem, Quintianum, Sceuinum. Nero Indices præmijs ditat, ſuſpectos militia ſoluit, alios in exilium mittit. Tigellino alijſque triumphalia dat. ſe purgat aduerſus rumores. Gallionis periculum. SC. ob ſeruatum Neronem.

INterea Rex Parthorum Vologeſes, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranem Armeniæ impoſitum: ſimul, fratre Tiridate pulſo, ſpretum Arſacidarum faſtigium ire vltum volens: magnitudine rurſum Romana, & continui fœderis reuerentia, diuerſas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, & defectione Hyrcanorum gentis validæ, multiſque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum nouus inſuper nuntius contumeliæ exſtimulat: quippe egreſsus Armenia Tigranes, Adia-

Adiabenos conterminam nationem latius ac diutius quam per latrocinia vaſtauerat. Idque primores gentium ęgre tolerabant, *eo contemptionis deſcenſum, vt ne duce quidem Romano incurſarentur, ſed temeritate obſidis, tot per annos inter mancipia habiti.* Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, *quod præſidium, aut vnde peteret,* rogitans, *Iam de Armenia conceſſum. proxima trahi: & niſi defendant Parthi, leuius ſeruitium apud Romanos deditis, quam captis eſſe.* Tiridates quoque regni profugus, per ſilentium haud modice querendo, grauior erat. *Non enim ignauia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen. Id in ſumma fortuna æquius, quod validius. Et ſua retinere priuatæ domus: de alienis certare, regiam laudem eſſe.* Igitur commotus his Vologeſes concilium vocat, & proximum ſibi Tiridatem conſtituit, atque ita orditur; *Hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per ætatem ſummo nomine conceſſiſſet, in poſſeſſionem Armeniæ deduxi, qui tertius potentiæ gradus habetur. nam Medos Pacorus anteceperat. videbarque contra vetera fratrum odia & certamina, familiæ noſtræ penates rite compoſuiſſe. prohibent Romani, & pacem ipſis nunquam proſpere laceſſitam, nunc quoq; in exitium ſuum abrumpunt. Non ibo inficias, æquitate quam ſanguine, cauſſa quã armis retinere parta maioribus maluerã. ſi cunctatione deliqui, virtute corrigam. Veſtra quidem vis & gloria in integro eſt, addita modeſtiæ fama; quæ neque ſummis mortalium ſpernenda eſt, & à dijs æſtimatur.* Simul diademate caput Tiridatis euinxit, promptam equitum manum quæ regem ex more ſectabatur, Moneſi nobili viro tradidit, adiectis Adiabenorum auxilijs. mandauitq; *Tigranem Armenia exturbari, dum ipſe poſitis aduerſus Hyrcanos diſcordijs, vires intimas, molemq; belli ciet,* prouincijs Romanis minitans. Quæ vbi Corbuloni certis nuntijs audita ſunt; legiones duas cum Verulano Seuero, & Vectio Bolano, ſubſidium Tigrani mittit, occulto præcepto, *compoſitius cuncta, quam feſtinantius agerent.* quippe bellum habere, quam gerere malebat. Scripſeratque Cæſari, *proprio duce opus eſſe, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologeſe acriore in diſcrimine eſſe.* Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat: tumultuariam prouincialium

ma-

manum armat: hoſtiles ingreſſus præſidijs intercipit. Et quia egena aquarum regio eſt, caſtella fontibus impoſita: quoſdam riuos congeſtu arenæ abdidit. Ea dum à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneſes vt famam ſui præiret, non ideo neſcium aut incautum Tigranem offendit: qui occupauerat Tigranocerta, vrbem copia defenſorum, & magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius amnis haud ſpernēda latitudine partem murorum ambit: & ducta ingens foſſa, qua fluuio diffidebatur. Inerantque milites, & prouiſi ante commeatus, quorum ſubuectu pauci auidius progreſſi, & repentinis hoſtibus circumuenti, ira magis quam metu cęteros accenderant. Sed Partho ad exſequendas obſidiones nulla comminus audacia: raris ſagittis, neque clauſos exterret, & ſemet fruſtratur. Adiabeni cum promouere ſcalas & machinamenta inciperent, facile detruſi, mox erumpentibus noſtris cæduntur. Corbulo tamen, quamuis ſecundis rebus ſuis, moderandum fortunæ ratus, miſit ad Vologeſem, qui expoſtularent *vim prouinciæ illatam: ſocium amicumque regem cohortes Romanas circumſidere. omitteret potius obſidionem, aut ſe quoque in agro hoſtili caſtra poſiturum.* Caſperius centurio in eam legationem delectus, apud oppidum Niſibin ſeptem & triginta millibus paſſuum à Tigranocerta diſtantem adit regem, & mandata ferociter edidit. Vologeſi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præſentia proſpere fluebant. irritum obſidium, tutus manu & copijs Tigranes, fugati qui expugnationem ſumpſerant, miſſæ in Armeniam legiones, & aliæ pro Syria, paratæ vltro irrumpere, ſibi imbecillum equitem pabuli inopia. nam exorta vis locuſtarum ambederat, quidquid herbidum aut frondoſum. Igitur metu abſtruſo mitiora obtendens, *miſſurum ad imperatorem Romanum legatos ſuper petenda Armenia & firmanda pace* reſpondet Moneſen *omittere Tigranocerta* iubet; ipſe retro concedit. Hæc plures vt *formidine regis, & Corbulonis minis patrata & magnifica* extollebant. Alij *occulte pepigiſſe* interpretabantur; *vt omiſſo vtrimq; bello, & abeunte Vologeſe, Tigranes quoq; Armenia abſcederet. Cur enim exercitum Romanum à Tigranocertis deductum? cur deſerta per otium, quæ bello defenderant? An melius*

hiber-

hibernauiſſe in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in ſede regni modo retenti? Dilata prorſus arma, vt Vologeſes cum alio quã cum Corbulone certaret: Corbulo merita tot per annos gloria, non vltra periculum faceret. Nam, vt rettuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ popoſcerat, & aduentare Ceſennius Pætus audiebatur: iamque aderat, copijs ita diuiſis, vt quarta & duodecima legiones addita quinta quæ recens è Mœſis excita erat, ſimul Pontica, & Galatarum Cappadocumque auxilia Pæto obedirent: tertia & ſexta & decima legiones, priorq; Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cętera ex rerum vſu ſociarent, partirenturue. Sed neque Corbulo æmuli patiens; & Pætus cui ſatis ad gloriam erat ſi proximus haberetur, deſpiciebat geſta, *nihil cædis aut prædæ, vſurpatas nominetenus vrbium expugnationes* dictitans: *Se tributa ac leges, & pro vmbra regis, Romanum ius victis impoſiturum.* Sub idem tempus legati Vologeſis, quos ad principem miſſos memoraui, reuertere irriti: bellumque propalam ſumptum à Parthis. nec Pætus detrectauit, ſed duabus legionibus, quarum quartam Famiſulanus Vectonianus eo in tempore, duodecimam Calauius Sabinus regebant, Armeniam intrat, triſti omine. Nam in tranſgreſſu Euphratis, quem ponte tranſmittebat, nulla palam cauſſa, turbatus equus qui conſularia inſignia geſtabat, retro euaſit. Hoſtiaque quæ moniebantur hibernaculis aſſiſtens, ſemifacta opera fuga perrupit, ſeque vallo extulit. & pila militum arſere, magis inſigni prodigio, quia Parthus hoſtis miſſilibus telis decertat. Cęterum Pætus ſpretis ominibus, nec dum ſatis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ prouiſu, rapit exercitum trans montem Taurũ, *reciperãdis*, vt ferebat, *Tigranocertis, vaſtandiſque regionibus, quas Corbulo integras omiſiſſet.* Et capta quædam caſtella, gloriæq; & prædæ nonnihil partum, ſi aut gloriam cum modo, aut prædã cum cura habuiſſet. Longinquis itineribus percurſando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & inſtante iam hieme, reduxit exercitum. compoſuitque ad Cæſarem litteras, quaſi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas. Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præſidijs inſedit: & ne ponti inijciendo impedimentum hoſtiles turmæ.

affer-

afferrent (iam enim ſubiectis campis, magna ſpecie volitabant) naues magnitudine præſtantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultiſque & baliſtis proturbat Barbaros. in quos ſaxa & haſtæ longius permeabant, quam vt contrario ſagittarum iactu adæquarentur. Dein pons continuatus; colleſque aduerſi per ſocias cohortes, poſt legionum caſtris occupantur; tanta celeritate & oſtentatione virium, vt Parthi omiſſo paratu inuadendæ Syriæ, ſpem omnem in Armeniam verterent. Ibi Pætus imminentium neſcius, quintam legionem procul in Ponto habebat; reliquas promiſcuis militum commeatibus infirmauerat; donec aduentare Vologeſem magno & infenſo agmine auditum. Accitur legio duodecima, & vnde famam aucti exercitus ſperat, prodita infrequentia: qua tamen retineri caſtra, & eludi Parthus tractu belli poterat, ſi Pæto aut in ſuis, aut in alienis conſilijs conſtantia fuiſſet. Verum vbi à viris militaribus aduerſus vrgentes caſus firmatus erat, rurſus ne alienæ ſententiæ indigens videretur, in diuerſa ac deteriora tranſibat. Et tunc relictis hibernis, *non foſſam neq; vallum, ſibi, ſed corpora & arma in hoſtem data* clamitans, duxit legiones quaſi prœlio certaturus. Deinde amiſſo centurione & paucis militibus, quos viſendis hoſtium copijs præmiſerat, trepidus remeauit. Et quia minus acriter Vologeſes inſtiterat, vana rurſus fiducia, tria millia delecti peditis proximo Tauri iugo impoſuit, quo tranſitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Coniux ac filius caſtello, cui Arſamoſata nomen eſt, abditi, data in præſidium cohorte, ac diſperſo milite, qui in vnum habitus, vagum hoſtem promptius ſuſtentauiſſet. & ægre compulſum ferunt, vt inſtantem Corbuloni fateretur. nec à Corbulone properatum, quo gliſcentibus periculis etiam ſubſidij laus augeretur. *Expediri* tamen *itineri ſingula millia ex tribus legionibus, & alarios Octingentos, parem numerum è cohortibus* iuſſit. At Vologeſes quamuis *obſeſſa à Pæto itinera hinc peditatu, inde equite* accepiſſet, nihil mutato conſilio, ſed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtriuit, vno tantum centurione Tarquitio Creſcente turrim in qua præſidium agitabat, defendere auſo: facta

ſæ-

ſæpius eruptione, & cæſis qui Barbarorum propius ſuggrediebantur, donec ignium iactu circumueniretur, peditum ſi quis integer, longinqua & auia; vulnerati, caſtra repetiuere: *virtutem regis, ſæuitiam & copias gentium*, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum qui eadem pauebant. Ne dux quidem obniti aduerſis, ſed cuncta militiæ munia deſeruerat, miſſis iterum ad Corbulonem precibus, *veniret propere, ſigna & aquilas, & nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: ſe fidem interim donec vita ſuppeditet, retenturos*. Ille interritus, & parte copiarum apud Syrim relicta, vt munimenta Euphrati impoſita retinerentur; qua proximum & commeatibus non egenum, regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petiuit. Comitabantur exercitum, præter alia ſueta bello, magna vis camelorum onuſta frumento, vt ſimul hoſtem famemque depelleret. Primum è perculſis Pactium primipili centurionem obuium habuit, dein pleroſque militum: quos diuerſas fugæ cauſſas obtendentes, *redire ad ſigna; & clementiam Pæti experiri* monebat, *ſe niſi victoribus immitem eſſe*. Simul ſuas legiones adire, hortari, *priorum* admonere, *nouam gloriam* oſtendere; *non vicos aut opida Armeniorum, ſed caſtra Romana, duaſque in ijs legiones pretium laboris peti. Si ſingulis manipularibus præcipua ſeruati ciuis corona, imperatoria manu tribueretur; quod illud & quantum decus, vbi par eorum numerus adipiſceretur, qui attuliſſent ſalutem, & qui accepiſſent?* His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum proprijs ſtimulis incenderent) continuum diu noctuque iter properabant. Eoque intentius Vologeſes premere obſeſſos, modo vallum legionum, modo caſtellum quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare propius incedens quam mos Parthis, ſi ea temeritate hoſtem in prœlium diceret. At illi vix contubernijs extracti, nec aliud quam munimenta propugnabant: pars iuſſu ducis, & alij propria ignauia, aut metu Corbulonem opperientes, ac ſi vis ingrueret, prouiſis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. *neque eandem vim Samnitibus Italico populo, aut Pœnis Romani imperij æmulis. Validam quoque & laudatam antiqui-*

tatem, quotiens fortuna contra daret, ſaluti conſuluiſſe. Qua deſperatione exercitus dux ſubactus, primas tamen litteras ad Vologeſen, non ſupplices, ſed in modum querentis compoſuit, *quod pro Armenijs ſemper Romanæ ditionis, aut ſubiectis regi quem imperator delegiſſet, hoſtilia faceret. pacem ex æquo vtilem. nec præſentia tantum ſpectaret. ipſum aduerſus duas legiones, totis regni viribus aduenisse; at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum iuuaret.* Ad ea Vologeſes, nihil pro cauſſa, ſed *opperiendas ſibi fratres Pacorum ac Tiridatem* reſcripſit; *illum locum tempuſque conſilio deſtinatum, quid de Armenia cernerent. Adieciſſe deos dignum Arſacidarum. ſimul & de legionibus Romanis ſtatuerunt.* Miſſi poſt à Pæto nuntij, & *regis colloquium* petitum qui *Vaſacem præfectum equitatus ire* iuſſit. Tum Pætus, *Lucullos, Pompeios, & ſi qua Cæſares obtinendæ donandæue Armeniæ egerant:* Vaſaces *imaginem retinendi donandiue penes nos, vim penes Parthos* memorat. Et multum inuicem diſceptato, Monobazus Adiabenus in diem poſterum teſtis ijs quæ pepigiſſent, adhibetur. Placuitque *liberari obſidio legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorum, caſtellaq; & commeatus Parthis tradi. quibus perpetratis copia Vologeſi fieret, mittendi ad Neronem legatos.* Interim flumini Arſameti (etenim is caſtra præfluebat) pontem impoſuit, ſpecie ſibi illud iter experientis. Sed Parthi quaſi documentum victoriæ iuſſerant. namque ijs vſui fuit; noſtri per diuerſum iere. Addidit rumor, *ſub iugum miſſas legiones*, & alia ex rebus infauſtis: quorum ſimulacrum ab Armenijs vſurpatum eſt. Namq; & munimenta ingreſſi ſunt, antequam agmen Romanum excederet, & circumſtetere vias, captiua olim mancipia. aut iumenta agnoſcentes, abſtrahenteſque. Raptæ etiam veſtes, retenta arma pauido milite & concedente, ne qua prœlij cauſſa exſiſteret. Vologeſes armis & corporibus cæſorum aggregatis, quo cladem noſtram teſtaretur, viſu fugientium legionum abſtinuit. Fama moderationis quærebatur, poſtquam ſuperbiam expleuerat. Flumen Arſametē elephanto inſidens, & proximus quiſque regi vi equorum perrupere, quia rumor inceſſerat, *pontem ceſſurum oneri, dolo frabricantium:* ſed qui ingredi auſi ſunt, validum & fidum intellexere. Cęterum obſeſſis

adeo

hil additum eſt, quamuis ducentas ferme naues portu in ipſo, violentia tempeſtatis, & centum alias Tiberi ſubuectas, fortuitus ignis abſumpſiſſet. Tris dein conſulares, L. Piſonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus publicis præpoſuit, cum inſectatione priorum principum, *qui grauitate ſumptum iuſtos reditos anteiſſent: ſe annuum ſexcenties ſeſtertium Reipublicæ largiri*. Percrebuerat ea tempeſtate prauiſſimus mos, cum propinquis comitijs, aut ſorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adſciſcerent filios, præturaſque & prouincias inter patres ſortiri, ſtatim emitterent manu quos adoptauerant. Qui magna cum inuidia ſenatum adeunt, *ius naturæ, labores educandi, aduerſus fraudem & artes & breuitatem adoptionis* enumerant; *Satis pretij eſſe orbis, quod multa ſecuritate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obuia haberent. Sibi promiſſa legum diu exſpectata, in ludibrium verti, quando quis ſine ſolicitudine parens, ſine luctu orbus, longa patrum vota repente adæquaret*. Factum ex eo ſenatuſconſultum, *ne ſimulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vſurpandis quidem hereditatibus prodeſſet*. Exin Claudius Timarchus Cretenſis reus agitur, cęteris criminibus, vt ſolent prævalidi prouincialium, & opibus nimis ad iniurias minorum elati: vna vox eius vſque ad contumeliam ſenatus penetrauerat, quod dictitaſset, *in ſua poteſtate ſitum, an proconſulibus qui Cretam obtinuiſſent, grates agerentur*. Quam occaſionem Pætus Thraſea ad bonum publicum vertens, poſtquam de reo cenſuerat, *prouincia Creta depellendum*, hæc addidit; *Vſu probatum eſt P. C. leges egregias, exempla honeſta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem; candidatorum ambitus, Iulias leges: magiſtratuum auaritia, Calpurnia ſcita, pepererunt. Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare poſterius eſt. Ergo aduerſus nouam prouincialium ſuperbiam dignum fide conſtantiaq; Romana capiamus conſilium, quo tutelæ ſociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quiſque habeatur, alibi quam in ciuium iudicio eſſe. Olim quidem non modo prætor aut conſul, ſed priuati etiam mittebantur, qui prouincias viſerent, &*

N *quid*

quid de cuiuſque obſequio videretur, referrent. trepidabantq; gentes de æſtimatione ſingulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicuius grates, ita promptius accuſatio decernitur: decernaturque, & maneat prouincialibus potentiam ſuam tali modo oſtentandi: ſed laus falſa & precibus expreſſa, perinde cohibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura ſæpe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus. Quædam imo virtutes odio ſunt, ſeueritas obſtinata, in victus aduerſum gratiam animus. Inde initia magiſtratuum noſtrorum meliora ferme, & finis inclinat, dum in modum candidatorum ſuffragia conquirimus. quæ ſi arceantur, æqualius atque conſtantius prouinciæ regentur. nam vt metu repetundarum infracta auaritia eſt, ita vetita gratiarum actione ambitio cohibetur. Magno aſſenſu celebrata ſententia, non tamen ſenatuſconſultum perfici potuit abnuentibus conſulibus *ea de re relatum.* Mox auctore principe ſanxere, *ne quis ad concilium ſociorum referret, agendas apud ſenatum proprætoribus proue conſulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur.* Iiſdem conſulibus gymnaſium ictu fulminis conflagrauit, effigieſque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ oppidum Pompeij, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Veſtalis Lælia, in cuius locum Cornelia ex familia Coſſorum capta eſt. Memmio Regulo, & Verginio Rufo COSS. natam ſibi ex Poppæa filiam Nero vltra mortale gaudium accepit, appellauitque *Auguſtam*, dato & Poppææ eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, vbi ipſe generatus erat. Iam ſenatus *vterum Poppææ* commendauerat dijs, votaque publice ſuſceperat. quæ multiplicata, exſolutaque. Et additæ *ſupplicationes; templumque Fecunditati, & certamen ad exemplar Atticæ religionis* decretum: *vtq; Fortunarum effigies aureæ in ſolio Capitolini Iouis collocarentur: ludicrum Circenſe, vt Iuliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæq; apud Antium ederetur.* quæ fluxa fuere, quartum intra menſem defuncta infante. Rurſuſque exortæ adulationes, cenſentium *honorem diuæ, & puluinar, ædemq; & ſacerdotem.* Atque ipſe vt lætitiæ, ita mœroris immodicus egit. Adnotatum eſt, omni ſenatu Antium ſibi recenter partum effuſo, Thra-

ſeam

ſeam prohibitum, immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepiſſe. Secutam dehinc vocem Cæſaris ferunt, qua *reconciliatum ſe Thraſeæ* apud Senecam iactauerit, ac Senecam Cæſari gratulatum. Vnde gloria egregijs viris, & pericula gliſcebant. Inter quæ veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologeſis, litteraſque in eandem formam attulere; *Se priora & totiens iactata ſuper obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dij quamuis potentiam populorum arbitri, poſſeſsionem Parthis non ſine ignominia Romana tradidiſſent, Nuper clauſum Tigranem; poſt Patum legioneſque cum opprimere poſſet, incolumes dimiſiſſe. Satis approbatam vim; datum & lenitatis experimentum, Nec recuſaturum Tiridatem accipiẽdo diademati in vrbem venire, niſi ſacerdotij religione attineretur. Iturum ad ſigna & effigies principis, vbi legionibus coram, regnum auſpicaretur.* Talibus Vologeſis litteris, quia Pætus diuerſa tamquam rebus integris ſcribebat, interrogatus centurio qui cum legatis aduenerat, *quo in ſtatu Armenia eſſet? omnes inde Romanos exceſsiſſe* reſpondit. Tum intellecto Barbarorum irriſu, qui peterent quod eripuerant, conſuluit inter primores ciuitatis Nero, *bellum anceps, an pax inhoneſta placeret.* nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hoſtium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inſcitia rurſum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, vnde ſpes fieret, non fruſtra eadem oraturum Tiridatem, ſi preces ipſe attuliſſet; Syriæque exſecutio Cintio; copiæ militares Corbuloni permiſſæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celſo, è Pannonia adiecta eſt. Scribitur tetrarchis ac regibus præfectiſque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas prouincias regebãt, *iuſsis Corbulonis obſequi,* in tantum ferme modum aucta poteſtate, quem populus Romanus Cn. Pompeio bellum Piraticum geſturo dederat. Regreſſum Pætum cũ grauiora metueret, facetijs inſectari ſatis habuit Cæſar, his ferme verbis; *Ignoſcere ſe ſtatim, ne tam promptus in pauorem longiore ſolicitudine ægreſceret.* At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortiſſimo quoque amiſſo, & ceteris exterritis, parum habiles prœlio videbantur; in Syriam tranſlatis, ſextam inde ac tertiam legiones, integrum mi-

militem & crebris ac proſperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quæ per Pontum agens, ex pers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos, & vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto, quodque alarum cohortiumque. & auxilia regum in vnum conducta apud Melitenen, qua tranſmittere Euphratem parabat. Tum luſtratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurq; magnifica *de auſpicijs imperatoris, rebuſque à ſe geſtis*, aduerſa *in inſcitiam Pæti* declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetuſtas obſepſerat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologeſiſque de pace legatos haud aſpernatus, adiungit ijs centuriones cum mandatis non immitibus: *Non enim adhuc eo ventum, vt certamine extremo opus eſſet. Multa Romanis ſecunda, quædam Parthis eueniſſe, documento aduerſus ſuperbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum vaſtationibus regnum dono accipere; & Vologeſen melius ſocietate Romana, quam damnis mutuis, genti Parthorum conſulturum. Scire quantum intus diſcordiarum, quamque indomitas & præferoces nationes regeret. Contra imperatori ſuo immotam vbique pacem: & vnum id bellum eſſe*, Simul conſilio terrorem adijcere, & Megiſtanas Armenios qui primi à nobis deſerant, pellit ſedibus, caſtella eorum exſcindit, plana, edita, validos, inualidoſque, pari metu complet. Non infenſum, nedum hoſtili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eoque conſilium eius fidum credebant. ergo Vologeſes neque atrox * in ſummam, & quibuſdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum diemq; colloquio poſcit. Tempus propinquum; locus in quo nuper obſeſſe cum Pæto legiones erant, cum à Barbaris delectus eſſet, ob memoriam lætioris ſibi rei, non eſt à Corbulone vitatus, vt diſſimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neque infamia Pæti angebatur: quod eo maxime patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnæ imperauit. Die pacta Tiberius Alexander illuſtris eques Romanus miniſter bello datus, & Viuianus Annius gener Corbulonis, nondum ſenatoria ætate, ſed pro legato quintæ legioni impoſitus, in caſtra Tiridatis venere, hono-

re eius, ac ne metueret inſidias tali pignore. Viceni dehinc equites aſſumpti. Et viſo Corbulone, rex prior equo deſiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes vterque dextras miſcuere. Exin Romanus laudat iuuenem, *omiſſis præcipitibus tuta & ſalutaria capeſſentem.* Ille *de nobilitate generis* multum præfatus, cętera temperanter adiungit; *Iturum quippe Romam. laturumq; nouum Cæſari decus, non aduerſis Parthorum rebus ſupplicem Arſaciden.* Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium, nec niſi manu Neronis reſumere. & colloquium oſculo finitum. Dein paucis diebus interiectis, magna vtrimque ſpecie, inde eques compoſitus per turmas, & inſignibus patrijs; hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis, ſigniſque, & ſimulacris deum in modum templi. Medio tribuual ſedem curulem, & ſedes effigiem Neronis, ſuſtinebat. Ad quam progreſſus Tiridates, cæſis ex more victimis, ſublatum capite diadema imagini ſubiecit. magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat inſita adhuc oculis exercituum Romanorum cędes, aut obſidio. *at nunc verſos caſus: iturum Tiridatem oſtētui gentibus, quanto minus quam captiuum?* Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulaſque. & rogitante rege cauſſas, quotiens nouum aliquid aduerterat: vt, initia vigiliarum per centurionem nuntiari, cōuiuium buccina dimitti; & ſtructam ante Augurale aram ſubdita face accendi: cuncta in maius extollens, admiratione priſci moris affecit. poſtero die *ſpatium* orauit, *quo tantum itineris aditurus, fratres ante matremq; viſeret*: obſidem interea filiam tradit, litteraſque ſupplices ad Neronem. Et digreſſus Pacorum apud Medos, Vologeſen Ecbatanis repperit non incurioſum fratris: quippe & proprijs nuntijs à Corbulone petierat, *ne quam imaginem ſeruitij Tiridates perferret; neu ferrum traderet; aut complexu prouincias obtinentium arceretur; foribuſue eorum aſſiſteret: tantuſque ei Romæ, quantus conſulibus, honor eſſet.* Scilicet externæ ſuperbiæ ſueto, non erat notitia noſtri: apud quos vis imperij valet, inania tranſmittuntur. Eodem anno Cæſar nationes Alpium maritimarum in ius Latij tranſtulit. Equitum Romanorum locos ſedilibus plebis antepoſuit, apud Circum, namq; ad eam diem indiſcreti inibant, quia lex Roſcia nihil

niſi de quatuordecim ordinibus ſanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed fęminarum illuſtrium ſenatorūq; plures per arenam fœdati ſunt. C. Lecanio, M. Licinio COSS. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiſcuas ſcenas frequentandi, nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis, quos vt parū celebres & tantæ voci anguſtos ſpernebat. Non tamen Romæ incipere auſus. Neapolim quaſi Græcā vrbem delegit: *Inde initium fore, vt tranſgreſſus in Achaiam inſigneſque & antiquitus ſacras coronas adeptus, maiore fama ſtudia ciuiū eliceret*. Ergo contractum oppidanorum vulgus, & quos è proximis colonijs & municipijs eius rei fama ciuerat; quique Cæſarem per honorem, aut varios vſus ſectantur, etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent. Illic, plerique vt arbitrabantur, triſte; vt ipſe, prouidum potius & ſecundis numinibus euenit. nam egreſſo qui affuerat populo, vacuum & ſine vllius noxa theatrum collapſum eſt. Ergo per compoſitos cantus grates dijs, atque ipſam recentis caſus fortunam celebrans, petituruſque maris Hadriæ traiectus, apud Beneuentum interim conſedit: vbi gladiatorium munus à Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fędiſſima eius aulæ oſtenta fuit, ſutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetijs ſcurrilibus: primo in contumelias aſſumptus, deinde optimi cuiuſque criminatione eo vſq; valuit, vt gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos præmineret. Eius munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem à ſceleribus ceſſabatur. Iiſdem quippe illis diebus Torquatus Silanus morti adigitur, quia ſuper Iuniæ familiæ claritudinem diuum Auguſtum atauum ferebat. Iuſſi id accuſatores obicere; *prodigum largitionibus neque aliam ſpem quam in nouis rebus eſſe, quin eum nobiles habere, quos ab epiſtolis & libellis & rationibus appellet, nomina ſumma cura & meditamenta*. Tum intimus quiſque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio inſtaret, brachiorum venas Torquatus interſcidit, ſecutaq; Neronis oratio ex more; *Quamuis ſontem & defenſioni merito diffiſum, victurum tamen fuiſſe, ſi clementiam iudicis exſpectaſſet*. Nec multo poſt omiſſa in præſens Achaia (cauſſæ in incerto fuere) vrbem reuiſit;

prouincias Orientis, maxime Ægyptum, ſecretis imaginationibus agitans. Dein edicto teſtificatus *non longam vſui abſentiam,& cuncta in Rep. perinde immota ac proſpera fore*; ſuper ea profectione adijt Capitolium. Illic veneratus deos, cū Veſtæ quoq; templum iniſſet; repente cunctos per artus tremens, ſeu numine exterrente, ſeu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deſeruit inceptum, *cunctas ſibi curas amore patriæ leuiores* dictitans, *Vidiſſe ciuium mæſtos vultus, audire ſecretas querimonias, quod tantum aditurus eſſet, iter cuius ne modicos quidem egreſſos tolerarent, ſueti aduerſum fortuita aſpectu principis refoueri. Ergo vt in priuatis neceſſitudinibus proxima pignora praualerent; ita populum Romanum vim plurimam habere; parendumq; retinenti*. Hæc atq; talia plebi volenti fuere, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura eſt, rei frumentariæ anguſtias ſi abeſſet metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur. dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod euenerat. Ipſe quo fidem acquireret, nihil vſquam perinde lætum ſibi, publicis locis ſtruere conuiuia, totaque vrbe quaſi domo vti. Et celeberrimæ luxu famaq; epulæ fuere, quas à Tigellino paratas, vt exemplar referam, ne ſæpius eadem prodigentia narranda ſit. Igitur in ſtagno Agrippæ fabricatus eſt ratem, cui ſuperpoſitum conuiuium nauium aliarum tractu moueretur. naues auro & ebore diſtinctæ: remigeſque exoleti, per ætates & ſcientiam libidinum componebant. volucres & feras diuerſis è terris, & animalia maris Oceano ab vſque petiuerat. crepidinibus ſtagni lupanaria aſtabant, illuſtribus feminis completa. & contra ſcorta viſebantur, nudis corporibus. iam geſtus motuſque obſceni, & poſtquam tenebræ incedebant, quantum iuxta nemoris, & circumiecta tecta, conſonare cantu, & luminibus clareſcere. Ipſe per licita atque illicita fœdatus; nihil flagitij reliquerat, quo corruptior ageret, niſi paucos poſt dies vni ex illo contaminatorum grege, cui nomen *Pythagoræ* fuit, in modum ſolennium coniugiorum denupſiſſet. Inditum imperatori flammeum. Viſi auſpices duo, & genialis torus, & faces nuptiales: cuncta denique ſpectata; quæ etiam in femina nox operit. Sequitur clades, forte, an

dolo principis incertum: nam vtrumque auctores prodidere: ſed omnibus quæ huic vrbi per violentiam ignium acciderunt, grauior atq; atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua eſt. Vbi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, ſimul cœptus ignis, & ſtatim validus, ac vento citus longitudinem Circi corripuit. neque enim domus munimentis ſeptæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interiacebat. Impetu peruagatum incendium, plana primum, deinde in edita aſſurgens, & rurſum inferiora populando, anteijt remedia velocitate mali, & obnoxia vrbe artis itineribus, hucque & illuc flexis, atq; enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta pauētium fęminarum, feſſa ætate, aut rudis pueritiæ ætas, quique ſibi, quiq; alijs conſulebant, dum trahunt inualidos aut opperiuntur, pars morans, pars feſtinans, cuncta impediebant: & ſæpe dum in tergum reſpectant, lateribus aut fronte circumueniebantur: vel ſi in proxima euaſerant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, in eodem caſu reperiebantur. poſtremo quid vitarent, quid peterēt ambigui, complere vias, ſterni per agros: quidā amiſſis omnibus fortunis diurni quoque victus, alij caritate ſuorum quos eripere nequiuerant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quiſquam defendere audebat, crebris multorum minis reſtinguere prohibentium, & quia alij palam faces iaciebant, atque eſſe ſibi auctorem vociferabantur; ſiue vt raptus licentius exercerent, ſeu iuſſu. Eo in tempore Nero Antij agens, non ante in vrbem regreſſus eſt, quam domui eius, qua palatium & Mæcenatis hortos continuauerat, ignis propinquaret. Neque tamen ſiſti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circum haurirentur. Sed ſolatium populo exturbato & profugo, campum Martis ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam ſuos patefecit, & ſubitaria ædificia exſtruxit, quæ multitudinem inopem acciperent: ſubuectaque vtenſilia ab Hoſtia, & propinquis municipijs; pretiumque frumenti minutum, vſque ad ternos nummos. Quæ quamquam popularia, in irritum cadebant, quia peruaſerat rumor; *ipſo tempore flagrantis vrbis, iniſſe eum domeſticam ſcenam, & cecinisſe Troianum excidium, præſentia ma-*

mala vetuſtis cladibus aſsimulantem. Sexto demum die apud imas Eſquilias finis incendio factus, proruptis per immenſum ædificijs, vt continuæ violentiæ campus, & velut vacuum cælum occurreret. Nec dum poſito metu, redibat leuis rurſum grassatus ignis, patulis magis vrbis locis eoq; ſtrages hominum minor. delubra deum, & porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Pluſque infamiæ id incendium habuit, quia prædijs Tigellini Æmilianis proruperat. Videbaturq; Nero condendæ vrbis nouæ, & cognomento ſuo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma diuiditur: quarum quatuor integræ manebāt, tres ſolo tenus deiectæ: ſeptem reliquis pauca tectorum veſtigia ſupererant, lacera & ſemiuſta. Domuum, & inſularum, & templorum, quæ amiſſa ſunt, numerum inire haud promptum fuerit: ſed vetuſtiſſima religione, quod Seruius Tullius Lunę, & Magna ara fanumque quæ præſenti Herculi Arcas Euander ſacrauerat; ædeſque Statoris Iouis vota Romulo, Numæque regia, & delubrum Veſtæ cum penatibus populi Romani exuſta. Iam opes tot victorijs quæſitæ, & Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quamuis in tanta reſurgentis vrbis pulchritudine, multa ſeniores meminerant quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, XIV. Kalendar. Sextiles principium incendij huius ortum, quo & Senones captam vrbem inflammauerant, alij eo vſque cura progreſſi ſunt, vt totidem annos menſeſque & dies inter vtraque incendia numerent. Ceterum Nero vſus eſt patriæ ruinis, exſtruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo eſſent, ſolita pridem, & luxu vulgata; quam arua & ſtagna, & in modum ſolitudinum hinc ſiluæ, inde aperta ſpatia, & proſpectus: magiſtris & machinatoribus Seuero & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegauiſset, per artem tentare, & viribus principis illudere. Namq; *ab lacu Auerno nauigabilem foſſam vſque ad oſtia Tiberina depreſſuros* promiſerant, ſqualenti littore, aut per montes aduerſos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinæ paludes: cetera abrupta, aut arentia: ac ſi perrumpi poſſent, intolerandus labor, nec ſatis cauſſæ. Nero tamen, vt

erat incredibilium cupitor, effodere proxima Auerno iuga connixus eſt: manentq; veſtigia irritæ ſpei. Ceterum vrbis quæ domus ſupererant, non vt poſt Gallica incendia, nulla diſtinctione, nec paſſim erectæ; ſed dimenſis vicorum ordinibus, & latis viarum ſpatijs, cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additiſque porticibus, quæ frontem inſularum protegerent. Eaſque *porticus* Nero *ſua pecunia exſtructurum, purgataſque areas dominis traditurum*, pollicitus eſt. Addidit præmia pro cuiuſque ordine, & rei familiaris copijs: finiuitq; tempus, intra quod effectis domibus aut inſulis, adipiſcerentur. *Ruderi accipiendo Hoſtienſes paludes* deſtinabat, *vtq; naues quæ frumentum Tiberij ſubuectaſſent, onuſtæ rudere decurrerent. Ædificiaque ipſa certa ſui parte, ſine trabibus, ſaxo Gabino Albanoque ſolidarentur:* quod is lapis igni imperuius eſt. *Iam aqua priuatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus locis in publicum flueret; cuſtodes, & ſubſidia reprimendis ignibus in propatulo, quiſque haberet: nec communione parietum, ſed proprijs quæq; muris ambirentur.* Ea ex vtilitate accepta, decorem quoq; nouæ vrbi attulere. Erant tamen qui crederent, *veterem illam formam ſalubritati magis conduxiſſe, quoniam anguſtiæ itinerum, & altitudo tectorum non perinde ſolis vapore perrumperentur: at nunc patulam latitudinem, & nulla vmbra defenſam, grauiore æſtu ardeſcere.* Et hæc quidem humanis conſilijs prouidebantur. Mox petita à dijs piacula, aditique Sibyllæ libri; ex quibus ſupplicatum Vulcano & Cereri Proſerpinæque, ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare. vnde hauſta aqua, templum & ſimulacrum deæ proſperſum eſt; & lectiſternia ac peruigilia celebrauere feminæ quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis, decedebat infamia, quin iuſſum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero ſubdidit reos, & quæſitiſſimis pœnis affecit, quos per flagitia inuiſos, vulgus *Chriſtianos* appellabat. Auctor nominis eius Chriſtus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat. Repreſſaq; in præſens exitiabilis ſuperſtitio rurſus erumpebat, non modo per Iudæam originem eius mali, ſed per vrbem

etiam,

etiam, quo cuncta vndique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendij, quam odio humani generis conuicti ſunt. Et pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atq; vbi defeciſſet dies iu vſum nocturni luminis vrerentur. Hortos ſuos ei ſpectaculo Nero obtulerat, & Circenſe ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel circulo inſiſtens. Vnde quãquam aduerſus ſontes & nouiſſima exempla meritos, miſeratio oriebatur, tamquam non vtilitate publica, ſed in ſæuitiam vnius abſumerentur. Interea conferendis pecunijs peruaſtata Italia, prouinciæ euerſæ, ſocijq; populi, & quæ ciuitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam dij ceſſere, ſpoliatis in vrbe templis, egeſtoq; auro quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani ætas proſpere aut in metu ſacrauerat. Enimuero per Aſiam atque Achaiam non dona tantum, ſed ſimulacra numinum abripiebantur, miſſis in eas prouincias Acrato, ac Secundo Carinate. Ille libertus cuicunque flagitio promptus; hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur *Seneca, quo inuidiam ſacrilegij à ſemet auerteret,* longinqui ruris ſeceſſum *orauiſſe: & poſtquam non concedebatur, ficta valetudine quaſi æger neruis cubiculum non egreſſus.* Tradidere quidam, *venenum ei per libertum ipſius, cui nomen* Cleonicus, *paratum, iuſſu Neronis: vitatumque à Seneca proditione liberti, ſeu propria formidine, dum perſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac, ſi ſitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat.* Per idem tempus gladiatores apud opidum Preneſte, tentata eruptione, præſidio militis, qui cuſtos adeſſet, coerciti ſunt: iam *Spartacum, & vetera mala* rumoribus ferente populo, vt eſt nouarum rerum cupiens pauidusque. Nec multo poſt clades rei naualis accipitur, non bello, (quippe haud alias tam immota pax) ſed certum ad diem *in Campaniam redire claſſem.* Nero iuſſerat, non exceptis maris caſibus. Ergo gubernatores, quamuis ſæuiente pelago, à Formijs mouere; & graui Africo, dum promontorium Miſeni ſuperare contendunt, Cumanis littoribus impacti, trire-

mium pleraſque, & minora nauigia paſſim amiſerunt. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior, & ſidus cometes, ſanguine illuſtri ſemper Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorumue animalium partus abiecti in publicum, aut in ſacrificijs quibus grauidas hoſtias immolare mos eſt, reperti. Et in agro Placentino viam propter natus vitulus, cui caput in crure eſſet. Secutaque haruſpicum interpretatio; *parari rerum humanarum aliud caput, ſed non fore validum, neque occultum: quia in vtero repreſſum, aut iter iuxta editum ſit*. Ineunt deinde conſulatum Silius Nerua, & Atticus Veſtinus, cœpta ſimul & aucta coniuratione, in quam certatim nomina dederant, ſenatores, eques, miles, fœminæ etiam, cum odio Neronis, tum fauore in C. Piſonem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas inſigneſque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem aut ſpecies virtutibus ſimiles. Namque facundiam tuendis ciuibus exercebat, largitionem aduerſus amicos, & ignotis quoque comi ſermone & congreſſu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies; Sed procul grauitas morum, aut voluptatum parſimonia. lenitati ac magnificentiæ, & aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine ſummum imperium non reſtrictum, nec perſeuerum volunt. Initium coniurationi non à cupiditate ipſius fuit: nec tamen facile memorauerim, quis primus auctor, cuius inſtinctu concitum ſit, quod tam multi ſumpſerunt. Promptiſſimos Subrium Flauium tribunum prætoriæ cohortis, & Sulpicium Aſprum centurionem exſtitiſſe conſtantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiuſque Lateranus conſul deſignatus, viuida odia intulere. Lucanum propriæ cauſſæ accendebant, quod famam carminum eius premebat Nero, prohibueratque oſtentare, vanus adſimulationem: Lateranum conſulem deſignatum, nulla iniuria, ſed amor Reip. ſociauit. At Flauius Sceuinus & Afranius Quinctianus, vterque ſenatorij ordinis, contra famam ſui. principium tanti facinoris capeſſiuere. nam Sceuino diſſoluta luxu mens, & proinde vita ſomno languida: Quinctianus mollitia corporis infamis, & à Nero-

ro-

rone probroſo carmine diffamatus, contumelias
vltum ibat. Ergo dum *ſcelera principis, & finem*
adeſſe imperij, deligendumq; qui feſſis rebus ſuccur-
reret, inter ſe, aut inter amicos iaciunt, aggregaue-
re Tullium Senecionem, Ceruarium Proculum,
Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Muna-
tium Gratum, Antonium Natalem, Martium Fe-
ſtum, equites Romanos: ex quibus Senecio è præ-
cipua familiaritate Neronis ſpeciem amicitiæ e-
tiam tum retinens, eo pluribus periculis conflicta-
batur. Natalis particeps ad omne ſecretum Piſo-
ni erat. ceteris ſpes ex nouis rebus petebatur.
Adſcitæ ſunt ſuper Subrium, & Sulpicium, de
quibus retuli, militares manus, Granius Siluanus
& Statius proximus, tribuni cohortium prætoria-
rum, maximus Scaurus & Venetus Paullus centu-
riones. Sed ſummum robur in Fenio Rufo præfe-
cto videbatur, quem vita famaque laudatum, per
ſæuitiam impudicitiamque Tigellinus in animo
principis anteibat, fatibatq; criminationibus, ac ſæ-
pè in metum adduxerat, quaſi *adulterum Agrippi-*
næ, & deſiderio eius vltioni intentum. Igitur vbi cõ-
iuratis præfectum quoque prætorij in partes de-
ſcendiſſe, crebro ipſius ſermone facta fides: prom-
ptius iam de tempore, ac loco cædis agitabant. Et
cepiſſe impetum Subrius Flauius ferebatur, *in ſcena*
canentem Neronem aggrediendi: aut cum ardente
domo per noctem huc illuc curſaret, incuſtoditus. Hic
occaſio ſolitudinis: ibi ipſa frequentia tanti deco-
ris teſtis, pulcherrimum animum exſtimulaue-
rant: niſi impunitatis cupido retinuiſſet, magnis
ſemper conatibus aduerſa. Interim cunctantibus
prolatantibusq; ſpem, ac metum, Epicharis quæ-
dam, incertum quonam modo ſciſcitata (neque
illi ante vlla rerum honeſtarum cura fuerat) ac-
cendere, & arguere coniuratos: ac poſtremo len-
titudinis eorum pertæſa, & in Campania agens,
primores claſſiariorum Miſenenſium labefacere,
& conſcientia illigare connixa eſt tali initio. E-
rat Chiliarchus in ea claſſe Voluſius Proculus, oc-
cidendæ matris Neronis inter miniſtros non ex
magnitudine ſceleris prouectus, vt rebatur. is mu-
lieri olim cognitus, ſeu recens orta amicitia, dum
merita erga Neronem ſua, & quam in irritum ceci-
diſſent, aperit, adiicitque queſtus & *deſtinationem*
vindictæ, ſi facultas oriretur; ſpem dedit poſſe im-

pelli,

pelli, & plures conciliare, nec leue auxilium in claſſe, crebras occaſiones: quia Nero multo apud Puteolos, & Miſenum maris vſu lætabatur. Ergo Epicharis plura: & omnia ſcelera principis orditur. *Neque ſenatui quid manere, ſed prouiſum quonam modo pœnas auerſæ Reip: daret: accingeretur modo, nauaret operam, & militum acerrimos duceret in partes, ac digna pretia exſpectaret.* Nomina tamen coniuratorum reticuit. Vndè Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea quæ audierat ad Neronem detuliſſet. Accita quippè Epicharis, & cum indice compoſita, nullis teſtibus innixum facilè confutauit. Sed ipſa in cuſtodia retenta eſt, ſuſpectante Nerone, haud falſa eſſe etiam quæ vera non probabantur. Coniuratis tamen metu proditionis permotis, placitum maturare cędem apud Baias, in villa Piſonis: cuius amęnitate captus Cæſar crebro ventitabat, balneaſque, & epulas inibat omiſſis excubijs, & fortunæ ſuæ mole. Sed abnuit Piſo, *inuidiam* prætendens, *ſi ſacra menſæ, dijque hoſpitales cæde qualiſcumque principis cruentarentur. melius apud vrbem in illa inuiſa, & ſpolijs ciuium exſtructa domo, vel in publico patraturosſ, quod pro Republ. ſuſcepiſſent.* Hæc in cōmune: ceterum timore occulto: ne L. Silanus eximia nobilitate, diſciplinaq; C. Caſſij, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem ſublatus, imperium inuaderet, promptè daturis operam qui à coniuratione integri eſſent, quique miſerarentur. Neronem tamquam per ſcelus interfectum. Pleriq; *Veſtini quoque conſulis acre ingenium vitauiſſe Piſonem* crediderunt: *ne à libertate moueretur, vel delecto imperatore alio, ſui muneris Remp. faceret.* Etenim expers coniurationis erat; quamvis ſuper eo crimine Nero vetus aduerſus inſontem odium expleuerit. Tandem ſtatuere Circenſium Ludorum die, qui Cereri celebratur, exſequi deſtinata: quia Cæſar rarus egreſſu, domoq; aut hortis clauſus, ad ludicra Circi ventitabat, promptioreſq; aditus erant lætitia ſpectaculi. Ordinem inſidijs compoſuerant, *vt Lateranus quaſi ſubſidium rei familiari oraret, deprecabundus, & genibus principis accidens, poſterneret incautum, premeretque; animi validus, & corpore ingens. Tum iacentem, & impeditum, tribuni & centuriones, & ceterorum vt quiſque audentia habuiſſet accurrrerent, trucidarentque: primas*

ſibi

partes expoſtulante Sceuino, qui pugionem tẽplo
Salutis in Etruria, ſiue vt alij tradidere, Fortunæ
Ferentano in oppido detraxerat, geſtabatq; velut
magno operi ſacrum. *Interim Piſo apud ædem Ce-
reris opperiretur, vnde eum præfectus Fenius, & ce-
teri accitum ferrent in caſtra, comitante Antonia
Claudij Cæſaris filia, ad eliciendum vulgi fauorem:*
quod C.Plinius memorat. Nobis quoquo modo
traditum non occultare in animo fuit, quamvis
abſurdum videretur, aut inanem ad ſpem Anto-
niam nomen, & periculum commodauiſse, aut
Piſonem notum amore vxoris, alii matrimonio ſe
obſtrinxiſse, niſi ſi cupido dominandi cunctis af-
fectibus flagrantior eſt. Sed mirum, quam inter
diuerſi generis, ordinis, ætatis, ſexus, dites, paupe-
res taciturnitate omnia cohibita ſint: donec prodi-
tio cæpit è domo Sceuini. qui pridie inſidiarum,
multo ſermone cum Antonio Natale, dein regreſ-
ſus domum, teſtamentum obſignauit: promptum
vagina pugionem, de quo ſupra retuli, *vetuſtate ob-
tuſum* increpans, *aſperari ſaxo, & in mucronem ar-
deſcere* iuſſit. Eamq; curam liberto Milicho man-
dauit. Simul affluentius ſolito conuiuium initum:
ſeruorum chariſſimi libertate, & alii pecunia do-
nati. atque ipſe mæſtus, & magnæ cogitationis
manifeſtus erat, quamvis lætitiam vagis ſermoni-
bus ſimularet. poſtremo *vulneribus ligamenta,
quibuſq; ſiſtitur ſanguis parare* eundem Milichum
monet: ſiue gnarum coniurationis, & hucvſque
fidum; ſeu neſcium, & tunc primum arreptis ſu-
ſpicionibus, vt plerique tradidere, de conſequen-
tibus. Nam cum ſecum ſeruilis animus præmia
perfidiæ reputauit, ſimulque immenſa pecunia &
potentia obuerſabantur, ceſſit fas, & ſalus patro-
ni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim vxoris
quoque conſilium aſſumpſerat, muliebre, ac dete-
rius. quippè vltro metum intentabat, *multoſque
aſtitiſſe libertos ac ſeruos qui eadem viderint: ni-
profuturum vnius ſilentium: at præmia penes v
fore, qui indicio prænenißet*. Igitur cœpta lu ...num
... ce Mi-
lichus in hortos Seruilianos pergit, & cur ... n foribus
arceretur, *magnà & atrocia afferre di*... ... titans, de-
ductuſque ab ianitoribus ad liber... tum Neronis
Epaphroditum, mox ab eo ad N... eronem, *vrgens
periculum, graues coniurationes*, & cetera quæ au-
dierat, coniectaueratque, doce... Telum quoq; in-
ne-

necem eius paratum oſtendit, accirique reum iuſſit. is raptus per milites, & defenſionem orſus; *Ferrum cuius argueretur, olim religione patria cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude liberti ſubreptum*, reſpondit. *Tabulas teſtamenti ſæpius à ſe, & incuſtodita dierum obſeruatione, ſignatas. Pecunias & libertates ſeruis & ante dono datas: ſed ideo tunc largius, quia tenui iam re familiari, & inſtantibus creditoribus, teſtamento diffideret. Enim verò liberales ſemper epulas ſtruxiſſe, & vitam amœnam, & duris iudicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla iuſſu ſuo, ſed quia cetera palam vana obieciſſet, adiungere crimen, vt ſeſe pariter indicem, & teſtem faceret.* Adiicit dictis conſtantiam, incuſat vltro *inteſtabilem, & conſceleratum*, tanta vocis, ac vultus ſecuritate, vt labaret indicium, niſi Milichum vxor admonuiſſet, *Antonium Natalem multa cum Sceuino, ac ſecreto collocutum, & eſſe vtroſque C. Piſonis intimos.* Ergo accitus Natalis: & diuerſi interrogantur, *quiſnam is ſermo, qua de re fuiſſet?* Cum exorta ſuſpicio, quia non congruentia reſponderant: inditaque vincla. Et tormentorum aſpectum, ac minas non tulere. Prior tamen Natalis totius coniurationis magis gnarus, ſimul arguendi peritior, *de Piſone* primum fatetur, deindè adiicit *Annaum Senecam*, ſiue internuntius inter eum Piſonemque fuit, ſiue vt Neronis gratiam pararet, qui infenſus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio, Sceuinus quoq; pari imbecillitate, an cuncta iam patefacta credens, nec vllum ſilentij emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus, Quinctianuſque, & Senecio diu abnuere. Poſt promiſſa impunitate corrupti, quo tarditatem excuſarent, Lucanus *Attilam matrem ſuam*, Quinctianus *Glicium Gallum*, Senecio *Annium Pollionem* amicorum præcipuos nominauere. Atque interim Nero recordatus Voluſij Proculi indicio Epicharim attineri, ratuſq; muliebr… corpus impar dolori. *tormentis dilacerari* iubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius …torquentium ne à fœmina ſpernerentur, peruicere, quin obiecta denegaret. Sic primus quæſtionis di…s contemptus. Poſtero cum ad eoſdem cruciatus re…traheretur, geſtamine ſellæ (nam diſſolutis membr… inſiſtere nequibat.) vinclo faſciæ,

ſciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum ſellæ reſtricto, indidit ceruicem, & corporis pondere conniſa, tenuem iam ſpiritum expreſſit: clariore exemplo libertina mulier in tanta neceſſitate alienos, ac prope ignotos protegendo, cum ingenui & viri & equites Romani ſenatoreſque intacti tormentis, cariſſima ſuorum quiſque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque, & Senecio & Quinctianus paſſim conſcios edere, magis magiſque pauido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis ſemet ſepſiſſet. Quin & vrbem per manipulos occupatis mœnibus, inſeſſo etiam mari & amne, velut in cuſtodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum, pedites equiteſque permixti Germanis, quibus fidebat princeps quaſi externis. Continua hinc, & iuncta agmina trahi, ac foribus hortorum adiacere. Atque vbi dicendam ad cauſſam introiſſent, *Lætatũ erga coniuratos, ſi fortuitus ſermo, & ſubiti occurſus, ſi conuiuium, ſi ſpectaculum ſimul iniſſent,* pro crimine accipi: cum ſuper Neronis, ac Tigellini ſæuas percunctationes, Fenius quoque Rufus violenter vrgeret, nondum ab indicibus nominatus, ſed quo fidem inſcitiæ pararet, atrox aduerſus ſocios. Idem Subrio Flauio aſſiſtenti, annuentique, an inter ipſam cognitionem diſtringeret gladiũ, cædemque patraret; renuit, infregitq; impetum iam manum ad capulum referentis. Fuere, qui prodita coniuratione, dum auditur Milichius, dũ dubitat Sceuinus, hortarentur Piſonem *pergere in caſtra, aut roſtra aſcendere, ſtudiaq; militum & populi tentare: ſi conatibus eius conſcij aggregarentur, ſecuturos etiam integros, magnamque motæ rei famam, quæ plurimum in nouis conſilijs valeret. Nihil aduerſum hoc Neroni prouiſum, etiam fortes viros ſubitis terreri; ne dum ille ſcenicus, Tigellino ſcilicet cum pellicibus ſuis comitante, arma contra cieret. Multa experiendo confieri, quæ ſegnibus ardua videantur. Fruſtra ſilentium, & fidem in tot conſciorum animis, & corporibus ſperari. Cruciato, aut præmio, cuncta peruia eſſe. Venturos qui ipſum quoque vincirent, poſtremo indigna nece afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur Remp. dũ auxilia libertati inuocat, dum miles potius deeſſet, & plebes deſereret, dum ipſe maioribus, dum poſteris, ſi*

vita

vita præriperetur, mortem approbaret? immotus iis, & paululum in publico verſatus, poſt domi ſecretus, animum aduerſum ſuprema firmabat. donec manus militum adueniret, quos Nero tirones. aut ſtipendiis recentes delegerat. Nam vetus miles timebatur, tamquam fauore imbutus. Obiit abruptis brachiorum venis. Teſtamentum fędis aduerſus Neronem adulationibus, amori vxoris dedit, quam degenerem, & ſola corporis forma commendatam, amici matrimonio abſtulerat. Nomen mulieris Arria Galla: priori marito, Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Piſonis infamiam propagauere. Proximam necem Plautii Laterani conſulis deſignati Nero adiungit, adeo propere, vt non complecti liberos, non illud breue mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum ſeruilibus pęnis ſepoſitum, manu Statii tribuni trucidatur, plenus conſtantis ſilentii, nec tribuno obiiciens eandem conſcientiam. Sequitur cędes Annæi Senecæ lætiſſima principi, non quia coniurationis manifeſtum compererat, ſed vt ferro graſsaretur, quando venenum non proceſſerat. Solus quippè Natalis, & hactenus prompſit: *miſſum ſe ad ægrotum Senecam, vt viſeret conquereretúrque, cur Piſonem aditu arceret? melius fore ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent.* Et reſpondiſse Senecam; *ſermones mutuos, & crebra colloquia neutri conducere: ceterum ſalutem ſuam incolumitate Piſonis inniti.* Hæc ferre Granius Siluanus tribunus cohortis, & *an dicta Natalis, ſuaque reſponſa noſceret,* percunctari Senecam iubetur. Is, fortè, an prudens, ad eum diem ex Campania remeauerat, quartumque apud lapidem ſuburbano rure ſubſtiterat. Illo propinqua veſpera tribunus venit, & villam globus militum ſepſit. Tum ipſi cum Pompeia Paulina vxore, & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. Seneca, *miſſum ad ſe Natalem, conqueſtumq; nomine Piſonis quod viſendo eo prohiberetur, ſeque rationem valetudinis, & amorem quietis excuſauiſſe,* reſpondit. *Cur ſalutem priuati hominis incolumitati ſuæ anteferret; cauſſam non habuiſſe, nec ſibi promptum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui ſæpius libertatem Senecæ, quam ſeruitium expertus eſset.* Vbi hæc à tribuno relata ſunt, Poppæa, & Tigellino coram, quod erat ſæ-

uien,

uſenti principi intimum conſiliorum, interrogat: *an Seneca voluntariam mortem pararet?* Tum tribunus *nulla pauoris ſigna, nihil triſte in verbis eius, aut vultu deprehenſum* confirmauit. Ergo *regredi, & indicere mortem* iubetur. Tradit Fabius Ruſticus; *non eo quo venerat itinere reditum, ſed flexiſſe ad Fenium præfectum, & expoſitis Cæſaris iuſſis, an obtemperaret interrogauiſſe: monitumque ab eo, vt exſequeretur*, fatali omnium ignauia. nam & Siluanus inter coniuratos erat, augebatque ſcelera in quorum vltionem conſenſerat. Voci tamen, & aſpectui pepercit. Intromiſitque ad Senecam vnum ex centurionibus, qui *neceſſitatem vltimam* denuntiaret. Ille interritus poſcit *teſtamẽti tabulas*: ac denegante centurione, conuerſus ad amicos, *quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam, attamen pulcherrimum habebat, imaginem vitæ ſuæ relinquere* teſtatur, *cuius ſi memores eſſent bonarum artium, famam, tam conſtantis amicitiæ laturos*. Simul lachrymas eorum, modo ſermone modo intentior in modum coercentis ad firmitudinem reuocat, rogitans: *Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſum imminentia? Cui enim ignaram fuiſſe ſæuitiam Neronis? Neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratremque interfectos, quam vt educatoris præceptoriſque necem adijceret*. Vbi hæc atque talia velut in commune diſſeruit, complectitur vxorem, & paululum aduerſus præſentem fortitudinem mollitus, rogat oratque *temperaret dolori, ne æternum ſuſciperet. ſed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, deſiderium mariti ſolatijs honeſtis toleraret*. Illa contra, *ſibi quoque deſtinatam mortem* adſeuerat, manumque percuſſoris expoſcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduerſus, ſimul amore, ne ſibi vnicè dilectam ad iniurias relinqueret; *Vitæ*, inquit, *delinimenta monſtraueram tibi, tu mortis decus mauis, non inuidebo exẽplo. Sit huius tam fortis exitus conſtantia penes vtroſque par, claritudinis plus in tuo fine*. Poſt eodem ictu brachia ferro exſoluunt. Seneca, quoniam ſenile corpus, & paruo victu tenuatum, lenta effugia ſanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæuiſq; cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum vxoris infringeret, atq; ipſe viſendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, ſuadet, *in alind cubiculum abſcederet*,

deret. Et nouiſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentia, aduocatis ſcriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis, inuertere ſuperſedeo. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne gliſceret inuidia crudelitatis, inhibere mortem. Hortantibus militibus ſerui libertique obligant brachia, premunt ſanguinem, incertum an ignaræ. nam vt eſt vulgus ad deteriora promprum. non defuere qui crederent, *donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis petiuiſſe; deindè oblata mitiore ſpe, blandimentis vita euictam*, cui addidit paucos poſtea annos, laudabili in maritum memoria, & ore, ac membris in eum pallorem albentibus, vt oſtentui eſſet multum vitalis ſpiritus egeſtum. Seneca interim durante tractu, & lenitudine mortis, Statium Annæum diu ſibi amicitiæ fide, & arte medicinæ probatum, orat *prouiſum pridem venenum*, quo damnati publico Athenienſium iudicio extinguerentur, *promeret:* allatumq; hauſit fruſtra, frigidis iam artubus, & clauſo corpore aduerſum vim veneni. Poſtremo ſtagnum calidæ aquæ introijt, reſpergens proximos ſeruorum, addita voce, *Libare ſe liquorē illum*. IOVI LIBERATORI. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, ſine vllo funeris ſolenni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, cum etiam tum prædiues & præpotens, ſupremis ſuis conſuleret. Fama fuit, Subrium Flauium cum centurionibus occulto conſilio, neque tamen ignorante Seneca, deſtinauiſſe, *vt poſt occiſum opera Piſonis Neronem, Piſo quoq; interficeretur, tradereturq; imperium Senecæ, quaſi inſonti claritudine virtutum ad ſummum faſtigium delecto*. Quin & verba Flauij vulgabantur; *Non referre dedecori, ſi citharœdus dimoueretur, & Tragœdus ſuccederet*. quia vt Nero cithara, ita Piſo Tragico ornatu canebat. Ceterum militaris quoque conſpiratio non vltra fefellit, accenſis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem conſcium, & inquiſitorem non tolerabant. Ergo inſtanti minitantique renidens Sceuinus, *neminem* ait *plura ſcire quam ipſum*. Hortaturq; vltro *redderet tam bono principi vicem*. Non vox aduerſum ea Fenio, non ſilentium, ſed verba ſua præpediens, & pauoris manifeſtus. ceteriſque, ac maximè Ceruario Proculo equite, ad conuincendum

dum eum conniſis, iuſſu Imperatoris à Caſſio mi-
lite, qui ob inſigne corporis robur adſtabat, cor-
ripitur, vinciturque. Mox eorundem indicio Su-
brius Flauius tribunus peruertitur, primo *diſſimi-
litudinem morum* ad defenſionem trahens: *neque
ſe armatum cum inermibus, & effeminatis tantum
facinus conſociaturum*: dein poſtquam vrgebatur,
confeſſionis gloriam amplexus, interrogatuſque
à Nerone, quibus cauſſis ad obliuionem ſacra-
menti proceſſiſset: *Oderam te,* inquit, *nec qui quā
tibi fidelior militum fuit, dum amari meruiſti, odiſ-
ſe cœpi poſtquam parricida matris, & vxoris, auriga
& hiſtrio, & incendiarius extitiſti*. Ipſa retuli ver-
ba, quia non vt Senecæ, vulgata erant. nec minus
noſci decebat militaris viri ſenſus incomptos, ſed
validos. Nihil in illa coniuratione grauius auri-
bus Neronis accidiſse conſtitit, qui vt faciendis
ſceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret,
inſolens erat. Pœna Flauij Veiano Nigro tribuno
mandatur. Is proximo in agro ſcrobem effodi
iuſſit, quam Flauius vt *humilem, & anguſtam* in-
crepans, circumſtantibus militibus, *ne hoc quidem.*
inquit, *ex diſciplina.* admonituſque fortiter pro-
tendere ceruicem: *Vtinam*, ait, *tu tam fortiter fe-
rias.* Et ille multum tremens, cum vix duobus icti-
bus caput amputauiſset, ſæuitiam apud Neronem
iactauit, *ſeſquiplaga interfectum à ſe* dicendo. Pro-
ximum conſtantiæ exemplum, Sulpitius Aſper
centurio præbuit. percunctanti Neroni, *cur in cæ-
dem ſuam conſpirauiſset?* breuiter reſpondens:
Non aliter tot flagitijs eius ſubueniri potuiſse. Tum
iuſsam pœnam ſubijt. Nec ceteri centuriones in
perpetiendis ſupplicijs degenerauere. At non
Fenio Rufo par animus, ſed lamentationes ſuas
etiam in teſtamentum contulit. Opperiebatur
Nero, vt Veſtinus quoque conſul in crimen tra-
heretur, violentum & infenſum ratus: ſed coniu-
rati conſilia cum Veſtino non miſcuerant, quidam
vetuſtis in eum ſimultatibus, plures, quia præcipi-
tem, & inſociabilem credebant. Ceterum Nero-
nis odium aduerſus Veſtinum ex intima ſodalita-
te cœperat, dum hic ignauiam principis penitus
cognitam deſpicit, ille ferociam amici metuit, ſę-
pè aſperis facetijs illuſus: quæ vbi multum ex ve-
ro traxere, acrem ſui memoriam relinquunt. Ac-
ceſserat recens cauſsa, quod Veſtinus Statiliam

Meſ-

Meſſallinam matrimonio ſibi iunxerat, haud neſcius inter adulteros eius & Cæſarem eſſe. Igitur non crimine, non accuſatore exſiſtente, quia ſpeciem iudicis induere non poterat, ad vim dominationis conuerſus. Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: iubetque *præuenire conatus conſulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuuentutem*: quia Veſtinus imminentes foro ædes, decoraq; ſeruitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia conſulis impleuerat, conuiuiumque celebrabat, nihil metuens, an diſſimulando metu. cum ingreſſi milites *vocari eum à tribuno* dixere. Ille nihil demoratus exſurgit. & omnia ſimul properantur, clauditur cubiculo, præſto eſt medicus, abſcinduntur venæ, vigens adhuc balneo infertur, calida aqua merſatur, nulla edita voce, qua ſemet miſeraretur. Circumdati interim cuſtodia qui ſimul diſcubuerant, nec niſi prouecta nocte emiſſi ſunt, poſtquam pauorem eorum ex menſa exitium opperientium, & imaginatus, & irridens Nero, *ſatis ſupplicij ſuiſſe* ait *pro epulis conſularibus*, Exin M. Annæi Lucani cædem imperat. Is profluente ſanguine, vbi frigeſcere pedes manuſque, & paulatim ab extremis cedere ſpiritum, feruido adhuc, & compote mentis pectore intelligit: recordatus carmen à ſe compoſitum quo vulneratum militem per eiuſmodi mortis imaginem obiiſſe tradiderat, verſus ipſos rettulit. eaque illi ſuprema vox fuit. Senecio poſthac, & Quinctianus, & Sceuinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictoue memorando. Sed compleri interim vrbs funeribus, Capitolium victimis. alius filio, fratre alius: aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipſius aduolui, & dextram oſculis fatigare. Atque ille gaudium id credens. Antonij Natalis, & Ceruarii Proculi feſtinata indicia impunitate remuneratur. Milichus præmijs ditatus, *Conſeruatoris* ſibi nomen Græco eius rei vocabulo aſſumpſit. E tribunis Granius Siluanus quamvis abſolutus, ſua manu cecidit: Statius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flauius Nepos, Statius Domitius, *quaſi principem nō quidem odiſſent, ſed tamen exiſtimaretur*.

Nonio Priſco per amicitiam Senecæ , & Glitio Gallo , atque Annio Pollioni infamatis magis , quam conuictis, data exſilia . Priſcum Antonia Flacilla coniux comitata eſt : Gallum Egnatia Maximilla,magnis primum , & integris opibus , poſt ademptis . quæ vtraq; gloriam eis auxere . Pellitur, & Rufus Criſpinus occaſione coniurationis, ſed Neroni inuiſus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat . Virginium , & Rufum claritudo nominis expulit . Nam Virginius ſtudia iuuenum eloquentia, Muſonius præceptis ſapientiæ fouebat, Claudieno Quieto , Iulio Agrippæ , Blitio Catulino,Petronio Priſco,Iulio Altino,velut in agmen , & numerum . Ægæi maris inſulæ permittuntur . At Cadicia vxor Sceuini , & Cæſonius Maximus Italia prohibentur, reos fuiſse , ſe tantum pœna experti . Attila mater Annæi Lucani , ſine abſolutione , ſine ſupplicio diſſimulata . Quibus perpetratis Nero,& concione militum habita , bina nummum millia viritim manipularibus diuiſit , addiditque ſine pretio frumentum , quo ante ex modo annonæ vtebantur . Tum quaſi geſta bello expoſiturus vocat ſenatum , & triumphale decus Petronio Turpiliano conſulari , Cocceio Neruæ prætori deſignato , Tigellino præfecto prætorii tribuit (Tigellinum, & Neruam ita extollens, vt ſuper triumphales in foro imagines, apud palatium quoq;effigies eorum ſiſteret)Conſularia inſignia Nymphidio,de quo quia nunc primum oblatus eſt,pauca repetam, nam & ipſe pars Romanarum cladium erit . Igitur matre libertina ortus , quæ corpus decorum inter ſeruos libertoſque principum vulgauerat , ex C.Cæſare ſe genitum ferebat , quoniam fortè quodam habitu procerus, & toruo vultu erat : ſiue C. Cæſar ſcortorum quoque cupiens, etiam matri eius illuſit . Sed Nero vocato ſenatu , oratiune Inter patres habita,edictum apud populum, & collata in libros indicia, confeſſioneſque damnatorum adiunxit . Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, *tamquam viros inſontes ob inuidiam , aut metum exſtinxiſset.* Ceterũ cœptam , adultamque & reuictam coniurationem , neque tunc dubitauere , quibus verum noſcendi cura erat : & fatentur , qui poſt interitum Neronis in vrbem regreſſi ſunt. At in ſenatu cunctis vt cuique plurimum mœroris in adula-

tionem

tionem demiſſis, Iunium Gallionem Senecæ fratris morte pauidum, & pro ſua incolumitate ſupplicem, increpuit Salienus Clemens, *hoſtem, & parricidam* vocans: donec conſenſu patrum deterritus eſt, *ne publicis malis abuti ad occaſionem priuati odij videretur, neu compoſita, aut oblitterata manſuetudine principis nouam ad ſæuitiam retraheret*. Tum decreta, *dona & grates deis* decernuntur. *propriuſque honos Soli, cui eſt vetus ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta coniurationis, numine retexiſset: vtq; Circenſium Cerealium ludicrum pluribus equorum curſibus celebraretur; menſiſque Aprilis* Neronis *cognomentum acciperet: templum Saluti exſtrueretur, eo loci ex quo Sceuinus ferrum prompſerat*. Ipſe eum pugionem apud Capitolium ſacrauit, inſcripſitque IOVI VINDICI. In præſens haud animaduerſum, poſt arma Iulij Vindicis ad auſpicium, & preſagium futuræ vltionis trahebatur. Reperio in commentariis ſenatus, Cerialem Anicium conſulem deſignatum, pro ſententia dixiſse, *vt templum Diuo Neroni, quam maturrime publica pecunia poneretur*. Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale faſtigium egreſso, & venerationem hominum merito: quod ad omnia olim ſui exitus verteretur, nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines deſierit.

C. COR-

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER XVI.

Breuiarium Libri XVI.

Neroni illudit fortuna per Baſsum , qui theſaurum reperiſse credit . eum Nero fruſtra quærit . Luſtrali certamine canit . magna auditorum moleſtia , & Veſpaſiani periculo , Poppææ mors , & laudatio funebris . Caſſius , Silanus , & Lepida rei , damnantur . Silani , Veteris , Sextiæ , & Pollutiæ interitus diligenter narratus . accuſatoris præmia . Menſium noua nomina . Ventorum vis . Peſtilentia Romæ . Lugduni clades . Chaldæorum conſultores Anteius & Oſtorius interfecti . Taciti querela ſuper tot cædibus . Criſpini mors . Mella falſis litteris circumuenta . ſimilique arte Cerialis . Petronij vita , ingenium , exitus conſtantia , Neroni flagitia ſua exprobat . vndè Siliæ exilium . Thraſeam accuſant Coſsutianus , & Eprius . Baream Soranum Oſtorius Sabinus . Thraſea ad Neronem ſcribit . conſultat an defenſionem tentet . Nero ſenatum armis circumdat . Marcellus : Eprius ſimul Thraſeam , Heluidium , Agrippinum , Montanum : Oſtorius Baream , & Seruiliam accuſant , eorum miſerabilis defenſio . Egnatius Pſeudo ſtoicus . Aſclepiodoti conſtantia Thraſeæ præparatio ad mortem.

Illuſit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipſius promiſſa Ceſellij Baſſi: qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad ſpem haud dubiam retraxit. Vectusq; Romam, principis aditum emercatus, expromit *repertum in agro ſuo ſpecum altitudine immenſa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, ſed rudi & antiquo pondere. lateres quippe prægraues iacere, aſtantibus parte alia columnis. quæ per tantum aui occulta; augendis præſentibus bonis. Ceterum vt coniectura demonſtret, Didonem Feniſſam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidiſſe, ne nouus populus nimia pecunia laſciuiret: aut reges Numidarum, & alias infenſi, cupidine auri ad bellum accenderentur*. Igitur Nero non auctoris, non ipſius negotij fide ſatis ſpectata, nec miſſis foſſoribus per quos noſceret, an vera aſſererentur, auget vltro rumorem, mittitque qui velut partam prædam aduehorent. Dantur triremes & delectum nauigium, iuuandæ feſtinationi. nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diuerſa fama tulerat. Ac fortè quinquennale ludicrum ſecundo luſtro celebrabatur: oratoriſque præcipua materia in laudem principis adſumpta eſt. *non enim tantum ſolitas fruges, nec metallis confuſum aurum gigni, ſed noua vbertate prouenire terras, & obvias opes deferre deos*. quæque alia ſumma facundia, nec minore adulatione ſeruilia fingebant, ſecuri de facilitate credentis. Gliſcebat interim luxuria ſpe inani, conſumebanturq; veteres opes, quaſi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & indè iam largiebatur: & diuitiarum exſpectatio, inter cauſſas paupertatis publicæ erat. Nam Baſſus effoſſo agro ſuo, latiſque circum aruis, dum hunc, vel illum locum promiſſi ſpecus adſeuerat, ſequunturque non modo milites, ſed populus agreſtium efficiendo operi adſumptus: tandem poſita vecordia, *non falſa antea ſomnia ſua, ſeque tunc primum eluſum* admirans, pudorem, & metum morte voluntaria effugit. Quidam *vinctum ac mox amiſſum* tradidere, *ademptis bonis in locum regia gaza*. Interea ſenatus propinquo iam luſtrali certamine, vt dedecus auerteret,

ſteret, offert imperatori *victoriam cantus*, adiicitq; *facundiæ coronam*, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero *nihil ambitu, nec poteſtate ſenatus opus eſſe* dictitans, *ſe æquum aduerſus æmulos, & religione iudicum meritam laudem aſſecuturum*, primo carmen in ſcena recitat: mox flagitante vulgò, *vt omnia ſtudia ſua publicaret* (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne feſſus reſideret, ne ſudorem, niſi ea quam indutui gerebat veſte detergeret: vt nulla oris, aut narium excrementa viſerentur. Poſtremo flexus genu, cœtum illum manu veneratus, ſententia iudicum opperiebatur ficto pauore. Et plebs quidem vrbis, hiſtrionum quoque geſtus iuuare ſolita, perſonabat certis modis, plauſuque compoſito. Crederes lætari, ac fortaſſe lætabantur, per iniuriam publici flagitij. Sed qui remotis è municipiis, ſeueraq; adhuc, & antiqui moris retinente Italia, quique per longinquas prouincias laſciuiæ inexperti officio legationum, aut priuata vtilitate aduenerant, neq; aſpectum illum tolerare, neque labori inhoneſto ſufficere: cum manibus neſciis fatiſcerent, turbarent gnaros, ac ſæpè à militibus verberarentur, qui per cuneos ſtabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut ſilentium ſegni præteriret. Conſtitit pleroſque equitum, dum per anguſtias aditus, & ingruentem multitudinem enituntur, obtritos: & alios dum diem noctemque ſedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. quippè grauior inerat metus, ſi ſpectaculo defuiſſent, multis palam & pluribus occultis, vt nomina, ac vultus, alacritatem, triſtitiamque coeuntium ſcrutarentur. Vndè tenuioribus ſtatim irrogata ſupplicia, aduerſus illuſtres diſſimulatum ad præſens, & mox redditum odium. Ferebantq; *Veſpaſianum, tamquam ſomno conniueret, à Phœbo liberto increpitum, ægreq; meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem maiore fato effugiſſe*. Poſt finem ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo grauida ictu calcis afflicta eſt. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam ſcriptores tradant, odio magis, quam ex fide. quippè liberorum cupiens, & amori vxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, vt Romanus mos; ſed regum externorum

conſuetudine, differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exſequiæ, laudauitque ipſe apud roſtra *formam eius, & quod diuinæ infantis parens fuiſſet*, aliaque fortunæ munera pro virtutibus. Mortem Poppææ vt palam triſtem, ita recordantibus lætam ob impudicitiam eius ſæuitiamque, noua inſuper inuidia Nero compleuit, prohibendo C. Caſſium officio exſequiarum. quod primum indicium mali, neque in longum dilatum eſt. Sed Silanus additur, nullo crimine, niſi quod Caſſius opibus vetuſtis, & grauitate morum, Silanus claritudine generis, & modeſtia iuuenta præcellebant. Igitur miſſa ad ſenatum oratione, *remouendos à Rep. vtroſque* diſſeruit: obiectauitque Caſſio *quod inter imagines maiorum, etiam C. Caſſij effigiem coluiſſet, ita inſcriptam: DVCI PARTIVM. Quippe ſemina belli ciuilis, & defectionem à domo Cæſarum quæſitam. Ac vt memoria tantum infenſi nominis ad diſcordias vteretur, adſumpſiſſe L. Silanum iuuenem genere nobilem, animo præruptum, quem nouis rebus oſtentaret*. Ipſum dehinc Silanum increpuit iiſdem quibus patruum eius Torquatum, *tamquam diſponeret iam imperij curas, præficeretque rationibus, & libellis, & epiſtolis libertos*: inania ſimul, & falſa. nam Silanus intentior metu, & exitio patrui ad præcauendum exterritus erat. Inducit poſthac vocabulo indicum, qui in Lepidam Caſſij vxorem, Silani amitam, *inceſtum cum fratris filio, & diros ſacrorum ritus* confingerent. Trahebantur vt conſcij Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius ſenatores, & Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe inſtantem damnationem fruſtrati, mox Neronem circa ſumma ſcelera diſtentum, quaſi minores euaſere. Tunc ſenatuſconſulto, *Caſſio, & Silano, exſilia* decernuntur: *de Lepida Cæſar ſtatueret*. Deportatuſque in inſulam Sardiniam Caſſius, & ſenatus ius exſpectabatur. Silanus tamquam Naxum deueheretur, Hoſtiam amotus; poſt municipio Apuliæ cui nomen eſt Barium, clauditur. Illic indigniſſimum caſum, ſapienter tolerans, à centurione ad cædem miſſo corripitur. Suadentiq; *venas abrumpere, animum quidem morti deſtinatum* ait, *ſed non permitteret percuſſori gloriam miniſterij*. At centurio quamvis inermem,

præ-

præualidum tamen, & iræ, quam timori propiorem cernens, premi à militibus iubet. Nec omiſit Silanus obniti, & intendere ictus quantum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus aduerſis tamquam in pugna caderet. Haud minus promptè L. Vetus, ſocruſque eius Sextia, & Pollutia filia necem ſubiere: inuiſi principi, tamquam viuendo exprobrarent interfectum eſſe Rubellium Plautum generum Lucij Veteris. Sed initium detegendæ ſæuitiæ præbuit interuerſis patroni rebus ad accuſationem tranſgrediens Fortunatus libertus, aſcito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Aſiæ proconſule, exſoluit Nero in præmiū accuſationis. Quod vbi cognitum reo, ſeque & libertum pari ſorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta cuſtodia circumdant. Aderat filia ſuper ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percuſsores Plauti mariti ſui viderat: cruentamque ceruicem eius amplexa, ſeruabat ſanguinem, & veſtes reſperſas, vidua implexa luctu continuo, nec vllis alimentis, niſi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egreſſus obſidens, *audiret inſontem, nevè conſulatus ſui quondam collegam dederet liberto*, modo muliebri eiulatu, aliquando ſexum egreſſa, voce infenſa clamitabat, donec princeps immobilem ſe precibus, & inuidiæ iuxta oſtendit. Ergo nuntiat patri *abÿcere ſpem, & vti neceſſitate*: Simul affertur *parari cognitionem ſenatus, & trucem ſententiam*. Nec defuere qui monerent *magna ex parte heredem Cæſarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo conſulere*. quod aſpernatus, ne vitam proximè libertatem actam nouiſſimo ſeruitio fœdaret, largitur in ſeruos quantum aderat pecuniæ: *& ſi qua aſportari poſſent, ſibi quemque deducere, tris modo lectulos ad ſuprema retineri* iubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abſcindunt venas, proprieque & ſingulis veſtibus ad verecundiam velati balneis inferuntur. pater filiam, auia neptem: illa vtroſque intuens, & certatim precantes *labenti animæ celerem exitum, vt relinquerent ſuos ſuperſtites, & morituros*. Seruauitque ordinem fortuna: ac ſenior prius, tum cui prima ætas, exſtinguuntur. Accuſati poſt ſepultu-

ram, decretumque *vt more maiorum punirentur*. Et Nero interceſſit, *mortem ſine arbitro* permittens. ea cædibus peractis ludibria adiiciebantur. P. Gallus eques Romanus, quod Fenio Rufo intimus, & Veteri non alienus fuerat. aqua atque igni prohibitus eſt: Liberto, & accuſatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et menſis qui Aprilem eundemque Neronem ſequebatur, Maius *Claudij*, Iunius *Germanici*, vocabulis mutantur: teſtificante Cornelio Orfito id qui cenſuerat, *ideo Iunium menſem tranſmiſſum, quia duo iam Torquati ob ſcelera interfecti, infauſtum nomen Iunium feciſſent*. Tot facinoribus fœdum annum etiam dij tempeſtatibus & morbis inſigniuere. Vaſtata Campania turbine ventorum, qui villas, arbuſta, fruges, paſſim diſiecit. pertulitque violentiam ad vicina vrbi. In qua omne mortalium genus vis peſtilentiæ depopulabatur, nulla cœli intemperie, quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur, non ſexus, non ætas periculo vacua. ſeruitia perindè, ac ingenua plebes raptim exſtingui, inter coniugum, & liberorum lamenta, qui dum aſſident, dum deflent, ſæpè eodem rogo cremabantur. Equitum ſenatorumque interitus quamvis promiſcui, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate ſæuitiam principis præuenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonenſem Africamque, & Aſiam habiti ſunt, ſupplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate, aut valetudine feſſi, ſacramento fouebantur. Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, vt amiſſa vrbi reponerent, quam pecuniam Lugdunenſes ante obtulerant, turbidis caſibus, C. Suetonio, L. Teleſino COSS. Antiſtius Soſianus factitatis in Neronem carminibus probroſis, exſilio, vt dixi, multatus, poſtquam id honoris indicibus, tamq; promptum ad cædes principem accepit, inquies animo, & occaſionum haud ſegnis, Pammenem eiuſdem loci exſulem, & Chaldæorum arte famoſum, eoque multorum amicitiis innixum, ſimilitudine fortunæ ſibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios, & conſultationes non fruſtra ratus, ſimul annuam pecuniam à P. Anteio miniſtrari cognoſcit. Neque neſcium

habebat, Anteium caritate Agrippinæ inuiſum Neroni, opeſque eius præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque cauſſam multis exitio eſſe. Igitur interceptis Anteii litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis eius, & euentura, ſecretis Pammenis occultabantur, ſimul repertis, quæ de ortu vitaque Oſtorij Scapulæ compoſita erant: ſcribit ad principem, *magna ſe, & quæ incolumitati eius conducerent allaturum, ſi breuem exſilij veniam impetrauiſſet, quippè Anteium, & Oſtorium imminere rebus, & ſua Cæſariſque fata ſcrutari*. Exin miſsæ liburnicæ, aduehiturque propere Soſianus. Ac vulgato eius indicio, inter damnatos magis, quam inter reos Anteius Oſtoriuſque habebantur: adeo vt teſtamentum Anteij nemo obſignaret, niſi Tigellinus auctor extitiſſet. Monitus prius Anteius, *ne ſupremas tabulas moraretur*. Atque ille hauſto veneno, tarditatem eius peroſus, intercisis venis, mortem approperauit. Oſtorius longinquis in agris apud finem Ligurum id temporis erat; eo miſſus centurio, qui cædem eius maturaret. Cauſſa feſtinandi ex eo oriebatur, quod Oſtorius multa militari fama, & ciuicam coronam apud Britanniam meritus ingenti corporis robore, armorumq; ſcientia, metum Neroni fecerat, ne inuaderet pauidum ſemper, & reperta nuper coniuratione magis exterritum. Igitur centurio vbi effugia villæ clauſit, iuſſa imperatoris Oſtorio aperit. Is fortitudinem aduerſum hoſtes ſæpè ſpectatam in ſe vertit. Et quia venæ quamquam interruptæ parum ſanguinis effundebant, hactenus manu ſerui vſus vt immotum pugionem extolleret, adpreſſit dextram eius, iuguloque occurrit. Etiam ſi bella externa, & obitas pro Rep. mortes tanta caſuum ſimilitudine memorarem, meque ipſum ſatias cepiſſet, aliorumq; tædium exſpectarem, quamvis honeſtos ciuium exitus, triſtes tamen, & continuos aſpernantium. At nunc patientia ſeruilis, tantumque ſanguinis domi perditum, fatigant animum, & mæſtitia reſtringunt. Neque aliam defenſionem ab ijs quibus iſta noſcentur, exegerim, quam ne oderim tam ſegniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non vt in cladibus exercituum, aut captiuitate vrbium, ſemel editam tranſire licet. Detur hoc illuſtrium

virorum poſteritati, vt quomodo exſequiis à promiſcua ſepultura ſeparantur; ita in traditione ſupremorum accipiant habeantque propriam memoriam. Paucos quippè intra dies, eodem agmine Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Criſpinus, ac C. Petronius, cecidere. Mella & Criſpinus equites Romani, dignitate ſenatoria. nam hic quondam præfectus prætorij, & conſularibus inſignibus donatus, ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iuſſæ mortis nuntio ſemet interfecit. Mella quibus Gallo, & Seneca parentibus natus, petitione honorum abſtinuerat, per ambitionem præpoſteram, vt eques Romanus conſularibus potentia æquaretur. ſimul acquirendæ pecuniæ breuius iter credebat, per procurationes adminiſtrandis principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis. quo interfecto, dum rem familiarem eius acriter requirit, accuſatorem conciuit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. *Mixta inter patrem filiumq; coniurationis ſcientia* fingitur, aſſimilatis Lucani litteris, quas inſpectas Nero, *ferri ad eum* iuſſit, opibus eius inhians. At Mella, quæ tum promptiſſima mortis via, exſoluit venas: ſcriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque eius Coſſutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitij querens ita ſcripſiſſet: *ſe quidem mori nulli ſupplicij cauſſis, Rufum tamen Criſpinum, & Anicium Cerialem vita frui, infenſos principi*, quæ compoſita credebantur, de Criſpino, quia interfectus erat, de Ceriale vt interficeretur. neque enim multo poſt vim ſibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæſari coniurationem ab eo meminerant. De C. Petronio ſupra pauca repetenda ſunt. Nam illi dies per ſomnum, nox officijs, & oblectamentis vitæ tranſigebatur. Vtq; alios induſtria, ita hunc ignauia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo & profligator, vt plerique ſua haurientium, ſed erudito luxu. Ac dicta factaq; eius quanto ſolutiora, & quandam ſui negligentiam præferentia, tantò gratius in ſpeciem ſimplicitatis accipiebantur. Proconſul tamen Bithyniæ, & mox conſul, vigentem ſe, parem ac

parem negotiis oſtendit: dein reuolutus ad vitia, ſeu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni adſumptus eſt, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle afluentia putat, niſi quod ei Petronius approbauiſſet. Vndè inuidia Tigellini, quaſi aduerſus æmulum, & ſcientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Sceuini Petronio obiectans, corrupto ad indicium ſeruo, ademptaque defenſione, & maiore parte familiæ in vincla rapta. Fortè illis diebus Campaniam petiuerat Cæſar, & Cumas vſque progreſſus Petronius illic attinebatur. Nec tulit vltra timoris, aut ſpei moras, neque tamen præceps vitam expulit, ſed inciſas venas, vt libitum obligatas, aperire rurſum, & alloqui amicos, non per ſeria, aut quibus conſtantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, & ſapientium placitis, ſed leuia carmina, & faciles verſus ſeruorum alios largitione, quoſdam verberibus affecit, inijt & vias, ſomno indulſit, vt quamquam coacta mors, fortuitæ ſimilis eſſet. Ne codicillis quidem (quod pleriq; pereuntium) Neronem, aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus eſt: ſed flagitia principis ſub nominibus exoletorum fœminarumque, & nouitate cuiuſque ſtupri præſcripſit, atque obſignata miſit Neroni. fregitque annulum, ne mox vſui eſſet ad facienda pericula. Ambigenti Neroni quonam modo noctium ſuarum ingenia noteſcerent, offertur Silia matrimonio ſenatoris haud ignota, & ipſi ad omnem libidinem adſcita, ac Petronio perquam familiaris. agitur in exſilium, tamquam non ſiluiſset, quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Numicium Thermum prætura functum Tigellini ſimultatibus dedidit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminoſe detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipſe, patronus eius nece immerita lueret. Trucidatis tot inſignibus viris, ad poſtremū Nero virtutem ipſā exſcindere concupiuit, interfecto Thraſea Pæto & Barrea Sorano, olim vtriſque infenſus: & accedentibus cauſſis in Thraſeam; quod ſenatu egreſsus eſt, cum de Agrippina referretur vt memoraui: quodque Iuuenalium ludicro parum expetibilem

operam præbuerat, eaque offenſio altius penetrabat, quia idem Thraſea Patauij, vndè ortus erat, ludis Ceſticis à Troiano Antenore inſtitutis, habitu tragico cecinerat. die quoq; quo prætor Antiſtius ob probra in Neronem compoſita ad mortem damnabatur, mitiora cenſuit obtinuitque: & cum deum honores Poppææ decernuntur, ſpontè abſens, funeri non interfuit. Quæ oblitterari non ſinebat Capito Coſſutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraſeæ, quod auctoritate eius concidiſſet iuuantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. Quin & illa obiectabat; *principio anni vitare Thraſeam ſollenne iuſiurandum: nuncupationibus votorum non adeſſe, quamvis Quindecimvirali ſacerdotio præditum: numquam pro ſalute principis, aut cæleſti voce immolauiſſe; aſſiduum olim, & indeſeſſum, qui vulgaribus quoque patrum conſultis ſemet fautorem, aut aduerſarium oſtenderet, triennio non introÿſſe curiam: nuperrimeque cum ad coercendos Sillanum & Veterem certatim concurreretur, priuatis potius clientium negotÿs vacauiſſe. ſeceſſionem iam id, & partes, &, ſi multi idem audeant, bellum eſſe. Vt quondam C. Cæſarem*, inquit, *& M. Catonem: ita nunc te Nero, & Thraſeam auida diſcordiarum ciuitas loquitur. Et habet ſectatores, vel potius ſatellites, qui nondum contumaciam ſententiarum, ſed habitum vultumque eius ſectantur, rigidi, & triſtes, quo tibi laſciuiam exprobrent. Huic vni incolumitas tua ſine arte, ſine honore. Proſperas principis res ſpernit: etiam ne luctibus, & doloribus non ſatiatur? Eiuſdem animi eſt. Poppæam diuam non credere, cuius in acta Diui Auguſti, & Diui Iulÿ non iurare. Spernit religiones, abrogat leges, Diurna populi Romani per prouincias, per exercitus, curatius leguntur, vt noſcatur. quid Thraſea non fecerit. Aut tranſeamus ad illa inſtituta, ſi potiora ſunt: aut noua cupientibus auferatur, dux & auctor. Iſta ſecta Tuberones, & Fauonios veteri quoque Reipub. ingrata nomina genuit. Vt imperium euertant, libertatem præferunt: ſi peruerterint, libertatem ipſam aggredientur. Fruſtra Caſſium amouiſti, ſi gliſcere, & vigere Brutorum æmulos paſſurus es. Denique nihil ipſe de Thraſea ſcripſeris, diſceptatorem ſenatum nobis relinque.* Ex-

tol-

tollit ira promptum Coſſutiani animum Nero: adiicitque Marcellum Eprium acri eloquentia. At Baream Soranum iam ſibi Oſtorius Sabinus eques Romanus popoſcerat reum ex proconſulatu Aſiæ, in qua offenſiones principis auxit, iuſtitia, atque induſtria: & quia portui Epheſiorum aperiendo curam inſumpſerat: vimque ciuitatis Pergamenæ, prohibentis Acratum Cæſaris libertum ſtatuas, & picturas auehere, inultam omiſerat. Sed crimini dabatur *amicitia Plauti, & ambitio conciliandæ prouinciæ ad ſpes nouas*. Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno aduentabat: vt ad externa rumoribus inteſtinum ſcelus obſcuraretur, an vt magnitudinem imperatoriam cæde inſignium virorum quaſi regio facinore oſtentaret. Igitur omni ciuitate ad excipiendum principem ſpectandumque regem effuſa, Thraſea occurſu prohibitus non demiſit animum: ſed codicillos ad Neronem compoſuit, requirens *obiecta*, & *expurgaturum aſſeuerans, ſi notitiam criminum, & copiam diluendi habuiſſet*. Eos codicillos Nero properanter accepit, ſpe exterritum Thraſeam ſcripſiſſe, per quæ claritudinem principis extolleret: ſuamque famam dehoneſtaret. Quod vbi non euenit, vultumq; & ſpiritus, & libertatem inſontis vltro extimuit, *vocari patres* iuſſit. Tum Thraſea inter proximos conſultauit, *tentaretne defenſionem, an ſperneret*. Diuerſa conſilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, *ſecuros eſſe de conſtantia eius* dixerunt; *nihil dicturum, niſi quo gloriam augeret. Segnes, & pauidos ſupremis ſuis ſecretum circumdare. Aſpiceret populus virum morti obvium, audiret ſenatus voces quaſi ex aliquo numine ſupra humanas: poſſe ipſo miraculo etiam Neronem permoueri. ſin crudelitati inſiſteret, diſtingui certè apud poſteros memoriam honeſti exitus ab ignauia per ſilentium pereuntium*. Contra qui operiendum domi cenſebant, de ipſo Thraſea eadem; *ſed ludibria & contumelias imminere. ſubtraheret aures conuiciis, & probris. Non ſolum Coſſutianum, aut Eprium ad ſcelus promptos, ſupereſſe, qui forſitan manus ictuſq; per* * *immanitatem Auguſti, etiam bonos metu ſequi. Detraheret potius ſenatui, quem perornauiſſet, infamiam tanti flagitii; & relinqueret incertum, quid viſo Thraſea reo*

decreturi patres fuerint : Vt Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita ſpe agitari: multoque magis timendum, ne in coniugem, in familiam, in cetera pignora eius ſæuiret. Proindè intemeratus, impollutus, quorum veſtigiis, & ſtudiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. Aderat conſilio Ruſticus Arulenus flagrans iuuenis, & cupidine laudis offerebat *ſe interceſſurum ſenatuſconſulto:* nam plebis tribus erat. Cohibuit ſpiritus eius Thraſea, *ne vana, & reo non profutura, interceſſori exitioſa inciperet. Sibi actam ætatem, & tot per annos continuum vitæ ordinem, non deſerendum: illi initium magiſtratuum, & integra quæ ſuperſint. Multum ante ſecum expenderet, quod tali in tempore capeſſendæ Reip. iter ingrederetur.* Ceterum ipſe an venire in ſenatum deceret, meditationi ſuæ reliquit. At poſtera luce duæ prætoriæ cohortes armatæ, templum genitricis Veneris inſedere. Aditum ſenatus globus togatorum obſederat, non occultis gladiis, diſperſique per fora, ac baſilicas cunei militares, inter quorum aſpectus, & minas ingreſſi curiam ſenatores. Et oratio principis per Quæſtorem eius audita eſt. nemine nominatim compellato, patres arguebat, *quod publica munia deſererent, eorumq; exemplo equites Rom. ad ſegnitiam verterentur. Etenim quid mirum è longinquis prouinciis haud veniri; cum plerique adepti conſulatum & ſacerdotia, hortorum potius amœnitati inſeruirent:* quod velut telum arripuere accuſatores. Et initium faciente Coſſutiano, maiore vi Marcellus, *ſummam Reip. agi* clamitabant; *contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem patres, qui Thraſeam deſciſcentem, qui generum eius Heluidium Priſcum in iiſdem furoribus, ſimul Paconium Agrippinum paterni in principes odii heredem, & Curtium Montanum deteſtanda carmina factitantem, eludere impune finerent. Requirere ſe in ſenatu conſularem; in votis ſacerdotem; in iureiurando ciuem: niſi contra inſtituta, & carimonias maiorum, proditorem palam, & hoſtem Thraſea induiſſet. Denique agere ſenatorem, & principis obtrectatores protegere ſolitus, veniret, cenſeret quid corrigi, aut mutari vellet: facilius perlaturos ſingula increpantem, quam nunc ſilentium perferrent omnia damnantis. Pa-*
cem

tem illi per orbem terræ, an victorias ſine damno exercituum diſplicere? Ne hominem bonis publicis mæſtum, & qui fora, theatra, templa pro ſolitudine haberet, qui minitaretur exſilium ſuum, ambitionis praua compotem facerent. Non illi conſulta hæc, non magiſtratus, aut Romanam vrbem videri. Abrumperet vitam ab ea ciuitate, cuius caritatem olim; nunc & aſpectum exuiſſet. Cum per hæc atque talia Marcellus, vt erat toruus & minax, voce, vultu, oculis ardeſceret; non illa nota & crebritate periculorum ſueta iam ſenatus mæſtitia, ſed nouus & altior pauor, manus & tela militum cernentibus, ſimul ipſius Thraſeæ venerabilis ſpecies obuerſabatur: & erant qui *Heluidium quoque* miſerarentur, *innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino obiectum, niſi triſtem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberij ſæuitia concidiſſet. Enimuero Montanum probæ iuuentæ, neque famoſi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi.* Atque interim Oſtorius Sabinus Sorani accuſator ingreditur, orditurque *de amicitia Rubellij Plauti, quodque proconſulatum Aſiæ Soranus pro claritate ſibi potius accommodatum, quam ex vtilitate communi egiſſet, alendo ſeditiones ciuitatum.* Vetera hæc, ſed recens, diſcrimini patris filiam connectebat, *quod pecuniã Magis dilargita eſſet.* Acciderat ſane pietate Seruiliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, ſimul imprudentia ætatis, non tamen aliud conſultauerat, quam *de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio ſenatus nihil atrox afferret.* Igitur accita eſt in ſenatum, ſteteruntque diuerſi ante tribunal conſulum, grandis æuo parens; contra filia intra viceſimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exſilium pulſo, viduata deſolataque, ac ne patrem quidem intuens cuius oneraſſe pericula videbatur. Tum interrogante accuſatore, *an cultus dotales, an detractũ ceruici monile venũ dediſſet, quo pecuniam faciendis magicis ſacris contraheret?* primum ſtrata humi, lõgoq; fletu & ſilentio, poſt altaria & aram complexa; *Nullos*, inquit, *impios deos, nullas deuotiones, nec aliud infelicibus precibus inuocaui, quã vt hunc optimum patrem tu Cæſar, & vos patres ſeruaretis incolumem. Sic gemmas & veſtes & dignitatis inſignia dedi, quomodo ſi ſanguinem & vitam popoſciſſent. Vi*

de-

derint iſti,antehac mihi ignoti, quo nomine ſint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, niſi inter numina fuit. Neſcit tamen miſerrimus pater, & ſi crimen eſt, ſola deliqui. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque; *non illam in prouinciam ſecum profectam, nõ Plauto per ætatem noſci potuiſſe, non criminibus mariti connexam; nimia tantũ pietatis ream, ſepararent à ſe quamcunque ſortem ſubiret.* Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, niſi interiecti lictores vtriſque obſtitiſſent. Mox datus teſtibus locus: & quantum miſericordiæ ſæuitia accuſationis permouerat, tantum iræ P. Egnatius teſtis conciuit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ ſectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem honeſti exercitus, cęterum animo perfidioſus, & ſubdolus, auaritiam ac libidinem occultans. Quæ poſtquam pecunia recluſa ſunt, dedit exemplum præcauendi, quomodo fraudibus inuolutos, aut flagitijs commaculatos; ſic ſpecie bonarum artium falſos, & amicitiæ fallaces. Idem tamen dies, & honeſtum exemplum tulit Caſſij Aſclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obſequio florentem Soranum celebrauerat, labentem non deſeruit. Exutuſque omnibus fortunis, & in exſilium actus; ęquitate deum erga bona malaq; documenta. Thraſeæ, Soranoque & Seruiliæ datur mortis arbitrium. Heluidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri conceſſus eſt, prædicto ne in Rep. haberetur. Accuſatoribus Eprio & Coſſutiano quinquagies ſeſtertium ſingulis, Oſtorio duodecies & quæſtoria inſignia tribuuntur. Tum ad Thraſeam in hortis agentem quæſtor conſulis miſſus, veſperaſcente iam die. illuſtrium virorum fęminarumq; cœtus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori: cum quo, vt conlectare erat intentione vultus, & auditu ſi qua clarius proloquebantur, de natura animæ, & diſſociatione ſpiritus corporiſque inquirebat. donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid ſenatus cenſuiſſet, expoſuit. Igitur flentes quiritanteſque qui aderant, *faceſſere propere* Thraſea, *neu pericula ſua miſcere cum ſorte damnati* hortatur. Arriamque tentantem mariti ſuprema, & exemplum Arriæ matris ſequi, monet *retinere vi-*

tam

tam, filiaq; communi ſubſidium vnicum non adimere. Tum progreſſus in porticum, illic à quęſtore reperitur, lætitiæ propior, quia Heluidium generum ſuum Italia tantum arceri cognouerat. Accepto dehinc ſenatuſconſulto, Heluidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectiſque vtriuſque brachij venis, poſtquam cruorem effudit, humum ſuper ſpargens, propius vocato quæſtore, *Libemus*, incuit, IOVI LIBERATORI. *Specta iuuenis, & omen quidem dij prohibeant; cæterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat conſtantibus exemplis*. Poſt lentitudine exitus graues cruciatus afferente, obuerſis in Demetrium,

C. CORNELII
TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI HISTORIARVM
LIBER I.

Breuiarium Libri I.

Taciti præfatio in hiſtorias ſuas. eius dignitas, ætas, inſtitutum. Præſentis Hiſtoriæ ſumma capita. Status urbis, mens exercituum, habitus prouinciarum, occiſo Nerone. Galba inuiſus ob ſua amicorumque vitia, inimicorum mortes. Status Hiſpaniæ, Galliæ, Germanicorum exercituum, aliarum prouinciarum. Muciani virtutes & vitia. Veſpaſianus in Iudæa. Ægypti, Africæ, Italiæ & ſtatus. Superioris Germaniæ miles deficit à Galba. Qui de adoptando Cæſare cogitat. magno amicorum ambitu, & ſpe Othonis. ſed Piſo eligitur, homo nobilis & ſeuerus. Galbæ oratio, cauſſas adoptionis, & monita Imperij adminiſtrandi continens. Piſonis inter hæc moderatio. Adoptio in caſtris nuncupata. Legati ad defectores miſſi. Neronis prodigæ donationes reſciſſæ. Otho res nouas molitur, inſtigantibus libertis, ſeruis, & Mathematicis. paratis ante militum ſtudijs per blanditias & largitiones. oſcitante ad iſta præfecto. Ergo iam legiones & auxilia pro Othone. Iſque conſalutatus Imperator caſtris Prætorianis infertur. Itaque Piſo cohortem quæ pro palatio excubabat, hortatur ad fidem atque illa ſigna parat; ſed reliqua copiæ deſciſcunt. Plebis adulatio & leuitas. Fluctuat Galba, an occurrendum. Vanus de Othone occiſo rumor. Itaque proni omnes in Galbam. At caſtra fauent Othoni. Otho militum animos oratione ſibi conciliat; Galbæ & Piſoni reddit infeſtos. Arma militi diuidit. Agitatum de cæde Vinij, Galba fluctuat: plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt.

Gal-

Galba deſertus, dein occiſus, cum T. Vinio. Sempronij Denſi fides. Piſo cæſus. Cædium præmia poſcentes interfecti. Senatus adulatio. Otho coercendis militum furoribus impar, ij vacationes remitti petunt. Cædes Laconis & Iceli. Piſonis & T. Vinij ſepultura, elogia, teſtamenta. Galbæ ſepoltura, ætas, nobilitas, mores, honores. Pauor vrbis ob mores Othonis, Vitellij, Veſpaſiani. Initia Vitelliani motus ex bello Vindicis, & ſecutis inde diſcordijs inter legiones & Gallos. Vitellius ſuo ingenio ignauus, ad res nouas ſtimulatur à Valente & Cæcinna legatis. Legiones ſuperioris inferiorisque Germaniæ fidem in Galbam exuunt, per ſegnitiam Hordeonij Flacci legati. Valens Vitellium imperatorem conſalutat, magno militum ſtudio, quibus poſcentibus multi cæſi. ſed Ciuilis periculum euadit. Vitellius viribus auctus duos exercitus in Italiam mittit. Vitellij torpor inter alacritatem militum. Diuodurenſium cædes. Galli Vitellium ſequuntur. Lugdunenſes Viennenſibus inimici, milites in eos ſtimulant. ſed illi donis placantur. Auaritia & libido Valentis. Heluetij poſt ingentem cladem à Cæcinna illatam, Vitellio vix reconciliantur. In cuius partes tranſgreſſa Italiæ parte, Cæcinna Alpes ſuperat. Otho ſe prudenter gerit, Mario Celſo ignoſcit: Tigellinum punit. Criſpinillæ cum infamia ſua parcit. Conditiones Vitellio, & hic illi offert. Inſidiatores mutuo immittunt. Prouinciæ vtriuſque partes ſecutæ. Otho imperatorem agit; honores, ciuitatem, iura dilargitur: de celebranda Neronis memoria agitat. Sarmatæ Rhoxolani caduntur. Seditio grauis in ipſa Vrbe temerè orta, cum magno metu atque diſcrimine primorum ciuitatis, precibus & lacrymis Othonis componitur. Qui ea occaſione, milites ad concordiam & modeſtiam hortatur. Atque illis ad præſens compoſitis, omnia tamen ſuſpicionum & formidinis plena, præcipuo patrum metu. Prodigia Othonis cladem præſagientia. Conſilia & Duces Othonis: qui cum alijs nobilibus Vitellij fratrem ſecum ducit. vnde varij animorum motus. Otho feſtinat ad bellum, commendata Patribus Republica. Thrachali eloquentia vſus Otho, in quem ſtudia & voces vulgi.

INitium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius conſules erunt. Nam poſt conditam vrbem DCC. & XX. prioris æui annos multi auctores retulerunt; dum res populi Rom. memorabantur, pari eloquentia ac libertate. Poſtquam bellatum apud Actiũ, atque omnem poteſtatem ad vnum conferri pacis interfuit; magna illa ingenia ceſſere. Simul veritas pluribus modis infracta; primum inſcitia Reipubl. vt alienæ, mox libidine aſſentandi, aut rurſus odio aduerſus dominantes. ita neutris cura poſteritatis, inter infenſos vel obnoxios. Sed ambitionem ſcriptoris facile aduerſeris: obtrectatio & liuor pronis auribus accipiuntur. quippe adulationi fœdum crimen ſeruitutis, malignitati falſa ſpecies libertatis ineſt. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio nec iniuria cogniti. Dignitatem noſtram à Veſpaſiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius prouectam non abnuerim; ſed incorruptam fidem profeſſis, nec amore quiſquam, & ſine odio dicendus eſt. Quod ſi vita ſuppeditet, principatum diui Neruæ, & imperium Traiani, vberiorem ſecurioremque materiam ſenectuti ſepoſui: rara temporum felicitate, vbi ſentire quæ velis, & quæ ſentias dicere licet. Opus aggredior opimum caſibus, atrox prœlijs, diſcors ſeditionibus, ipſa etiam pace ſæuum. Quatuor principes ferro interempti. Tria bella ciuilia, plura externa, ac plerumque permixta. Proſperæ in Oriente; aduerſæ in Occidente res. Turbatum Illyricum; Galliæ nutantes; perdomita Britannia, & ſtatim amiſſa. coortæ Sarmatarum ac Sueuorum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam prope Parthorum arma falſi Neronis ludibrio. Iam vero Italia nouis cladibus, vel poſt longam ſæculorum ſeriem repetitis, afflicta. Hauſtæ aut obrutæ vrbes fecundiſſima Campaniæ ora. Vrbs incendijs vaſtata, conſumptis antiquiſſimis delubris, ipſo Capitolio ciuium manibus incenſo. Pollutæ cærimoniæ. magna adulteria. plenum exſilijs mare. infecti cædibus ſcopuli. atrocius in vrbe ſæuitum. Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine, & ob virtutes certiſſimum exitium. Nec minus præmia delatorum inuiſa quam ſcelera: cum

alij ſacerdotia & conſulatus vt ſpolia adepti, procurationes alij & interiorem potentiam, agerent verterent cuncta odio & terrore. Corrupti in dominos ſerui, in patronos liberti; & quibus deerat inimicus, per amicos oppreſſi. Non tamen adeo virtutum ſterile ſæculum, vt non & bona exempla prodiderit. Comitatæ profugos liberos matres, ſecutæ maritos in exſilia coniuges, propinqui audentes, conſtantes generi, contumax, etiam aduerſus tormenta, ſeruorum fides. Supremæ clarorum virorum neceſſitates, ipſa neceſſitas fortiter tolerata, & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum caſus, cælo terraque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præſagia, læta, triſtia, ambigua, manifeſta. Nec enim vnquam atrocioribus populi Rom. cladibus, magiſue iuſtis iudicijs approbatum eſt, non eſſe curæ deis ſecuritatem noſtram, eſſe vltionem. Cęterum antequam deſtinata componam, repetendum videtur qualis ſtatus vrbis, quæ mens exercituum, quis habitus prouinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: vt non modo caſus euentuſque rerum, qui plerumque fortuiti ſunt, ſed ratio etiam cauſſæque noſcantur. Finis Neronis vt lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum, non modo in vrbe apud patres, aut populum, aut vrbanum militem, ſed omnes legiones duceſque conciuerat. euulgato imperij arcano, poſſe principem alibi quam Romæ fieri. Sed patres læti, vſurpata ſtatim libertate; licentius, vt erga principem nouum & abſentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis domibus annexa; clientes libertique damnatorum & exulum, in ſpem erecti: plebs ſordida & circo ac theatris ſueta, ſimul deterrimi ſeruorum, aut qui adeſis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæſti & rumorum audi. Miles vrbanus longo Cæſarum ſacramento imbutus, & ad deſtituendum Neronem arte magis & impulſu, quam ſuo ingenio traductus; poſtquam neque dari donatiuum ſub nomine Galbæ promiſſum, neq; magnis meritis ac præmijs eundem in pace qui in bello locum, præuentamque gratiam intelligit, apud principem à legionibus

factum ; pronus ad nouas res, ſcelere inſuper Nymphidij Sabini Præfecti imperium ſibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidem in ipſo conatu oppreſſus. Sed quamuis capite defectionis ablato, manebat pleriſque militum conſcientia; nec deerant ſermones, *ſenium atque auaritiam Galbæ* increpantium. Laudata olim & militari fama celebrata ſeueritas eius, angebat coaſpernantes veterem diſciplinam, atque ita XIV. annis à Nerone aſſuefactos, vt haud minus vitia principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Acceſſit Galbæ vox pro Rep. honeſta ipſi anceps, *legi à ſe militem, non emi*. Nec enim ad hanc formam cętera erant. Inualidum ſenem T. Vinius & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignauiſſimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertiæ deſtruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis Cingonio Varrone conſule deſignato, & Petronio Turpiliano conſulari, ille vt Nymphidij ſocius, hic vt dux Neronis, inauditi atque indefenſi, tamquam innocentes perierant. Introitus in vrbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infauſtus omine, atque ipſis etiam qui occiderant, formidoloſus. Inducta legione Hiſpana, remanente ea quam è claſſe Nero conſcripſerat, plena vrbs exercitu inſolito. multi ad hoc & innumeri è Germania ac Britannia & Illyrico, quos idem Nero electos præmiſſoſque ad clauſtra Caſpiarum, & bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis reuocauerat; ingens nouis rebus materia, vt non in vnum aliquem prono fauore, ita audenti parata. Forte congruerat, vt Clodij Macri & Fonteij Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus procurator, iuſſu Galbæ; Capitonem in Germania, cum ſimilia cæptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionum interfecerant, antequam iuberentur. Fuere qui crederent, Capitonem, vt auaritia & libidine fœdum ac maculoſum, ita cogitatione rerum nouarum abſtinuiſſe: ſed à legatis bellum ſuadentibus, poſtquam impellere nequiuerint, crimen ac dolum compoſitum vltro: & Galbam mobilitate ingenij, an ne altius ſcrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobaſſe. Cę-

terum vtraque cædes ſiniſtre accepta: & inuiſo ſemel principe, ſeu bene ſeu male facta premunt. Iam afferebant venalia cuncta præpotentes liberti. Seruorum manus ſubditis auidæ, & tamquam apud ſenem feſtinantes. eademque nouæ aulæ mala, æque grauia, non æque excuſata. Ipſa ætas Galbæ & irriſui & faſtidio erat, aſſuetis iuuentæ Neronis, & imperatores forma ac decore corporis (vt eſt mos vulgi) comparantibus. Et hic quidem Romæ, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E prouincijs, Hiſpaniæ præerat Cluuius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus. Galliæ, ſuper memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ ciuitatis, & in poſterum tributi leuamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum ciuitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac ſuas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculoſiſſimum in tantis viribus, ſoliciti & irati ſuperbia recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes fouiſſent. Tarde à Nerone deſciuerant: nec ſtatim pro Galba Verginius. an imperare voluiſſet, dubium: delatum ei à milite imperium conueniebat. Fonteium Capitonem occiſum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per ſimulationem amicitiæ: quem non remitti, atq; etiam reum eſſe, tamquam ſuum crimen accipiebant. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum ſpernebat, ſenecta ac debilitate pedum inualidum, ſine conſtantia, ſine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen. adeo furentes infirmitate retinentis vltro etiam accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius ſine conſulari fuere: donec miſſu Galbæ, Vitellius aderat. cenſoris Vitellij ac ter conſulis filius. id ſatis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non ſane aliæ legiones per omnes ciuilium bellorum motus, innocentius egerunt: ſeu quia procul, & Oceano diuiſæ; ſeu crebris expeditionibus doctæ hoſtem potius odiſſe. Quies & Illyrico: quamquam excitæ à Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adiſſent. Sed longis ſpatijs diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitijs nec vi-

ri-

ribus miſcebantur. Oriens adhuc immotus. Syriam & quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir ſecundis aduerſiſque iuxta famoſus. Inſignes amicitias iuuenis ambitioſe coluerat. mox attritis opibus, lubrico ſtatu, ſuſpecta etiam Claudij iracundia, in ſecretum Aſiæ repoſitus.tam prope ab exſule fuit, quam poſtea à principe. Luxuria,induſtria,comitate,arrogantia, malis boniſque artibus mixtus, nimiæ voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, ſecreta male audiebant. Sed apud ſubiectos, apud proximos, apud collegas, varijs illecebris potens: & cui expeditius fuerit tradere imperium, quam obtinere. Bellum Iudaicum Flauius Veſpaſianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus adminiſtrabat. Nec Veſpaſiano aduerſus Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium ad venerationem cultumq; eius miſerat, vt ſuo loco memorabimus. Occulta lege fati, & oſtentis ac reſponſis deſtinatum Veſpaſiano liberiſque eius imperium, poſt fortunam credidimus. Ægyptum copiaſque quibus coerceretur, iam inde à diuo Auguſto, equites Romani obtinent loco regum. Ita viſum expedire, prouinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, ſuperſtitione,ac laſciuia diſcordem & mobilem, inſciam legum,ignaram magiſtratuum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander eiuſdem nationis. Africa,ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro,contentæ qualicumque principe, poſt experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rhætia, Noricum,Thracia,& quæ aliæ procuratoribus cohibentur,vt cuique exercitui vicinæ, ita in fauorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes prouinciæ, atque ipſa in primis Italia,cuicumq; ſeruitio expoſitæ, in pretiū belli ceſſuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum ſtatus cum Ser. Galba iterum,Titus Vinius conſules, inchoauere annum ſibi vltimum,Reip.prope ſupremum. Paucis poſt Kalend. Ianuarias diebus, Pompeij Propinqui procuratoris è Belgica litteræ afferuntur; *ſuperiores Germaniæ legiones, rupta ſacramenti reuerentia, imperatorem alium flagitare, & ſenatui ac Pop. Roman. arbitrium eligendi permittere*, quo ſeditio mollius acciperetur. Maturauit ea res conſilium Galbæ, iam pridem de adoptione ſecum

cum & cum proximis agitantis. Non ſane crebrior
tota ciuitate ſermo per illos menſes fuerat. pri-
mum licentia ac libidine talia loquendi, dein feſ-
ſa iam ætate Galbæ. Paucis iudicium, aut Reip.
amor: multi occulta ſpe, prout quis amicus vel
cliens, hunc vel illum ambitioſis rumoribus de-
ſtinabant, etiam in T. Vinij odium. qui in dies
quanto potentior, eodem actu inuiſior erat. Quip-
pe hiantes in magna fortuna amicorum cupidi-
tates, ipſa Galbæ facilitas intendebat: cum apud
infirmum & credulum minore metu, & maiore
præmio peccaretur. Potentia principatus diuiſa
in T. Vinium conſulem, & Cornelium Laconem
prætorij præfectum. Nec minor gratia Icelo Gal-
bæ liberto, quem anulis donatum equeſtri nomi-
ne *Martianum* vocitabant. Hi diſcordes, & rebus
minoribus ſibi quiſque tendentes, circa conſilium
eligendi ſucceſſoris in duas factiones ſcindeban-
tur. Vinius pro Othone; Laco atque Icelus conſen-
ſu non tam vnum aliquem fouebant, quam alium.
Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinij ami-
citia, ex rumoribus nihil ſilentio tranſmittentium:
quia Vinio vidua filia, cælebs Otho, gener ac ſo-
cer deſtinabantur. Credo & Reip. curam ſubiſſe,
fruſtra à Nerone tranſlatæ, ſi apud Othonem re-
linqueretur. namque Otho pueritiam incurioſe,
adoleſcentiam petulanter egerat, gratus Neroni
æmulatione luxus. eoque iam Poppæam Sabinam
principale ſcortum, vt apud conſcium libidinum
depoſuerat, donec Octauiam vxorem amoliretur:
mox ſuſpectum in eadem Poppæa in prouinciam
Luſitaniam ſpecie legationis ſepoſuit. Otho, co-
miter adminiſtrata prouincia, primus in partes
tranſgreſſus, nec ſegnis, & donec bellum fuit, inter
præſentes ſplendidiſſimus, ſpem adoptionis ſtatim
conceptam, acrius in dies rapiebat: fauentibus ple-
riſque militum; prona in eum aula Neronis vt ſimi-
lem. Sed Galba, poſt nuntios Germanicæ ſeditio-
nis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, an-
xius quonam exercituum vis erumperet, ne vrba-
no quidem militi confiſus, quod remedium vni-
cum rebatur, comitia imperij tranſigit. Adhibitoq;
ſuper Vinium, ac Laconem, Mario Celſo conſule
deſignato, ac Ducennio Gemino præfecto vrbis,
pauca præfatus *de ſua ſenectute, Piſonem Licinianũ
accerſiri* iubet; ſeu propria electione, ſiue, vt quidã
cre-

cradiderunt, Lacone inſtante. cui apud Rubellium Plautum exercita cum Piſone amicitia: ſed callide vt ignotum fouebat, & proſpera de Piſone fama conſilio eius fidem addiderat. Piſo M. Craſſo & Scribonia genitus. nobilis vtrimque, vultu habituque moris antiqui, & æſtimatione recta ſeuerus, deterius interpretantibus triſtior habebatur. ea pars morum eius, quo ſuſpectior ſolicitis, adoptanti placebat. Igitur Galba apprehenſa Piſonis manu, in hunc modum locutus fertur; *Si te priuatus, lege curiata apud Pontifices, vt moris eſt, adoptarem, & mihi egregium erat tunc, Pompeÿ & M. Craſsi ſubolem in penates meos adſciſcere; & tibi inſigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora, nobilitati tuæ adiecisse. Nunc me deorum hominumq; conſenſu ad imperium vocatum, præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, vt principatum, de quo maiores noſtri armis certabant, bello adeptus, quieſcenti offeram, exemplo diui Auguſti, qui ſororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes ſuos, poſtremo Tiberium Neronem priuignum, in proximo ſibi faſtigio collocauit. Sed Auguſtus in domo ſucceſſorem quæſiuit; ego, in Rep. Non quia propinquos aut ſocios belli non habeam: ſed neq; ipſe imperium ambitione accepi, & iudiciÿ mei documentum ſint, non meæ tantum neceſsitudines, quas tibi poſtpoſui, ſed & tuæ. eſt tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, niſi tu potior eſſes. Ea ætas tua, quæ cupiditates adoleſcentiæ iam effugerit: ea vita, in qua nihil præteritum excuſandum habeas. Fortunam adhuc tantum aduerſam tuliſti. Secundæ res acrioribus ſtimulis animos explorant: quia miſeriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem conſtantia retinebis; ſed aliÿ per obſequium imminuent. Irrumpet adulatio; blanditiæ peſſimum veri affectus venenum; ſua cuique vtilitas. Etiam ego ac tu ſimplicisſime inter nos hodie loquimur; cæteri libentius cum fortuna noſtra, quam nobiſcum. Nam ſuadere principi quod oporteat, multi laboris: aſſentatio erga principem quemcumque, ſine affectu peragitur. Si immenſum imperÿ corpus ſtare ac librari ſine rectore poſſet, dignus eram, a quo Reſp. inciperet. Nunc eo neceſsitatis iampridem ventum eſt, vt nec mea ſenectus conferre plus Populo Romano poſsit, quam bonum ſucceſſorem; nec tua plus iuuenta, quam bonum principem. Sub Ti-*

Tiberio, & Caio, & Claudio, vnius familiæ quaſi hæreditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Iuliorum Claudiorumq; domo, optimū quemque adoptio inueniet. Nam generari & naſci à principibus fortuitum. nec vltra æſtimatur: adoptandi iudicium integrum; & ſi velis eligere, conſenſu monſtratur. Sit ante oculos Nero, quem longa Cæſarum ſerie tumentem, non Vindex cum inermi prouincia, aut ego cum vna legione; ſed ſua immanitas, ſua luxuria, ceruicibus publicis depulere. neque erat adhuc damnati principis exemplum. Nos bello, & ab æſtimātibus aſciti, cum inuidia quamuis egregij erimus. Ne tamen territus fueris, ſi duæ legiones in hoc concuſſi orbis motu nondum quieſcunt. Ne ipſe quidem ad ſecuras res acceſſi: & audita adoptione, deſinam videri ſenex, quod nunc mihi vnum obijcitur. Nero à peſſimo quoq; ſemper deſiderabitur: mihi ac tibi prouidendum eſt, ne etiam à bonis deſideretur. Monere diutius, neq; temporis huius; & impletum eſt omne cōſilium, ſi te bene elegi. Vtiliſſimuſque idem ac breuiſſimus bonarum malarumq; rerum delectus eſt cogitare quid aut volueris ſub alio principe, aut nolueris. Neq; enim hic, vt in cæteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & cæteri ſerui: ſed imperaturus es hominibus, qui nec totam ſeruitutem pati poſſunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem, hæc ac talia, tamquam principem faceret; cęteri tamquā cum facto loquebantur. Piſonem ferunt ſtatim intuentibus, & mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exſultantis animi motum prodidiſſe. Sermo erga patrem imperatoremq; reuerens; de ſe moderatus: nihil in vultu habituque mutatum: quaſi imperare poſſet magis, quam vellet. Conſultatum inde, *pro roſtris, an in ſenatu, an in caſtris adoptio nuncuparetur. Iri in caſtra* placuit. *honorificum id militibus fore, quorum fauorem vt largitione & ambitu male acquiri, ita per bonas artes haud ſpernendum.* Circumſteterat interim palatium publica exſpectatio magni ſecreti impatiens, & male coercitam famam ſupprimentes augebant. Quartum Idus Ianuarias fędum imbribus diem, tonitrua & fulgura & cæleſtes minæ vltra ſolitum turbauerant. Obſeruatum id antiquitus comitijs dirimendis, non terruit Galbam quo minus in caſtra pergeret, contemptorem talium vt fortuitorum; ſeu quæ fato manent, quamuis ſignificata, non vi-

vitantur. Apud frequentem militum concionem, imperatoria breuitate, adoptari à ſe Piſonem, more diui Auguſti, & exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat: ac ne diſſimulata ſeditio in maius crederetur, vltro affeuerat, *quartam & duo deviceſimam legiones, paucis ſeditionis auctoribus, non vltra verba ac voces erraſſe, & breui in officio fore*. Nec vllum orationi aut lenocinium addit, aut pretium. Tribuni tamen centurionesque, & proximi militum, grata auditu reſpondent: per ceteros mæſtitia ac ſilentium, tamquam vſurpatam etiam in pace donatiui neceſſitatem, bello perdidiſſent. Conſtat potuiſſe conciliari animos quantulacumque parci ſenis liberalitate. nocuit antiquus rigor & nimia ſeueritas, cui iam pares non ſumus Inde apud ſenatum non comptior Galbæ, non longior quam apud milites ſermo: Piſonis comis oratio. & patrum fauor aderat: multi voluntate; effuſius qui noluerant: medij, ac plurimi, obuio obſequio priuatas ſpes agitantes, ſine publica cura. Nec aliud ſequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum à Piſone in publico, factumue. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntijs, & facili ciuitate ad accipienda credendaque omnia noua, cum triſtia ſunt; cenſuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum ſecreto, num & Piſo proficiſceretur; maiore prætextu. illi auctoritatem ſenatus, hic dignationem Cæſaris laturus. Placebat & Laconem prætorij præfectum ſimul mitti. Is conſilio interceſſit. Legati quoq; (nam ſenatus electionem Galbæ permiſerat) fœda inconſtantia, nominati, excuſati, ſubſtituti, ambitu remanendi aut eundi, vt quemque metus vel ſpes impulerat. Proxima pecuniæ cura; & cuncta ſcrutantibus iuſtiſſimum viſum eſt, inde repeti, vbi inopiæ cauſa erat. Bis & vicies millies ſeſtertium donationibus Nero effuderat. Appellari ſingulos iuſſit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ ſuper portiones erant: iiſdem erga aliena ſumptibus, quibus ſua prodegerant, cum rapaciſſimo cuiq; ac perditiſſimo, non agri, aut fœnus, ſed ſola inſtrumenta vitiorum manerent. Exactioni XXX. equites Romani præpoſiti, nouum officij genus, & ambitu ac numero oneroſum: vbique haſta, & ſector, & inquieta vrbs auctionibus.

At-

Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donaſſet Nero, quam quibus abſtuliſſet. Exauctorati per eos dies tribuni, è prætorio Antonius Taurus, & Antonius Naſo: ex vrbanis cohortibus, Æmilius Pacenſis: è vigiliis, Iulius Fronto. Nec remedium in cęteros fuit, ſed metus initium: tamquam per artem & formidinem ſinguli pellerentur, omnibus ſuſpectis. Interea Othonem, cui compoſitis rebus nulla ſpes, omne in turbido conſiliũ, multa ſimul exſtimulabant: luxuria etiam principi oneroſa, inopia vix priuato toleranda, in Galbam ira, in Piſonem inuidia. Fingebat & metum, quo magis concupiſceret. *Prægrauem ſe Neroni fuiſſe. nec Luſitaniam rurſus aut alterius exſilij honorem exſpectandum: ſuſpectum ſemper inuiſumq; dominantibus, qui proximus deſtinaretur. Nocuiſſe id ſibi apud ſenem principem: magis nociturum apud iuuenem, ingenio trucem, & longo exſilio efferatum. Occidi Othonem poſſe, pro in agẽdum audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa, Piſonis nondum coaluiſſet. Opportunos magnis conatibus tranſitus rerum: nec cunctatione opus, vbi pernicioſior ſit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem, obliuione apud poſteros, vel gloria diſtingui. Ac ſi nocentem innocentemq; idem exitus maneat, acrioris viri eſſe, merito perire.* Non erat Othonis mollis & corpori ſimilis animus. Et intimi libertorum ſeruorumq; corruptius, quam in priuata domo habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, ceteraſque regnorum libidines, auido talium, ſi auderet, vt ſua oſtentantes; quieſcenti, vt aliena exprobrabant: vrgentibus etiam mathematicis, dum *nouos motus, & clarum Othoni annum obſeruatione ſiderum* affirmant. genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra & vetabitur ſemper, & retinebitur. Multos ſecreta Poppææ mathematicos, peſſimum principalis matrimonij inſtrumentum, habuerant: è quibus Ptolemęus Othoni in Hiſpania comes, cum *ſuperſuturum eum Neroni* promiſiſſet, poſtquam ex euentu fides, coniectura iam & rumore, ſenium Galbæ, & iuuentam Othonis computantium, perſuaſerat *fore, vt in imperium aſciſceretur.* Sed Otho tamquam peritia, & monitu fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenij humani libentius obſcura credi. Nec deerat Ptolemæus, iam & ſceleris

Inſtinctor, ad quod facillime ab eiuſmodi voto tranſitur. Sed ſceleris cogitatio incertum an repens: ſtudia militum iampridem ſpe ſucceſſionis, aut paratu facinoris affectauerat. In itinere, in agmine, in ſtationibus, vetuſtiſſimum quemq; militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, *contubernales* appellando, alios agnoſcere, quoſdam requirere, & pecunia aut gratia iuuare: inſerendo ſæpius querelas, & ambiguos de Galba ſermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperij, atrocius accipiebantur: cum Campaniæ lacus & Achaiæ vrbes claſſibus adiri ſoliti, Pirenæum & Alpes, & immenſa viarum ſpatia, ægre ſub armis eniterentur. Flagrantibus iam militum animis, velut faces addiderat Meuius Pudens, è proximis Tigellini. is mobiliſſimum quemque ingenio; aut pecuniæ indignum, & in nouas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paulatim progreſſus eſt, vt per ſpeciem conuiuij, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti, viritim centenos nummos diuideret, quam velut publicam largitionem, Otho, ſecretioribus apud ſingulos præmijs, intendebat, adeo animoſus corruptor, vt Cocceio Proculo ſpeculatori de parte finium cum vicino ambigenti, vniuerſum vicini agrum ſua pecunia emptum dono dederit: per ſocordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant. Sed tum è libertis Onomaſtum futuro ſceleri præfecit, à quo Barbium Proculum Teſſerarium ſpeculatorum, & Veturium Optionem eorundem perductos, poſtquam vario ſermone callidos, audaceſque cognouit, pretio & promiſſis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suſcepere duo manipulares imperium Pop. Rom. transferendum, & tranſtulerunt. In conſcientiam facinoris pauci aſciti, ſuſpenſos cęterorum animos, diuerſis artibus ſtimulant: primores militum, *per beneficia Nymphidij vt ſuſpectos*: vulgus & cęteros, ira & deſperatione *dilati totiens donatiui*. erant quos memoria Neronis, ac deſiderium prioris licentiæ accenderet. in commune omnes metu mutandæ militiæ exterrebanrur. Infecit ea tabes legionum quoque & auxiliorum motas iam mentes, poſtquam vulgatum erat *labare Germanici exercitus fidem*. Adeoq; parata apud malos ſeditio, etiam

etiam apud integros diſſimulatio fuit, vt poſtero Iduum die, redeuntem à cęna Othonem rapturi fuerint, niſi incerta noctis, & tota vrbe ſparſa militum caſtra, nec facilem inter temulentos conſenſum timuiſſent: non Reip. cura, quam fędere principis ſui ſanguine ſobrij parabant, ſed ne per tenebras, vt quiſque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus eſſet, ignorantibus pleriſque pro Othone deſtinaretur. Multa erumpentis ſeditionis indicia per conſcios oppreſſa; quædam apud Galbæ aures præfectus Laco eluſit, ignarus militarium animorum, conſilijque quamuis egregij, quod non ipſe afferret, inimicus, & aduerſus peritos peruicax. XVIII. Kalend. Febr. ſacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruſpex Vmbricius *triſtia exta, & inſtantes inſidias, ac domeſticum hoſtem* prædicit: audiente Othone (nam proximus adſtiterat) idque vt lætum è contrario, & ſuis cogitationibus proſperum interpretante. Nec multo poſt libertus Onomaſtus nuntiat, *expectari eum ab architecto & redemptoribus*: quæ ſignificatio coeuntium iam militum, & paratę coniurationis conuenerat. Otho, *cauſſam digreſſus* requirentibus, cum *emi ſibi prædia vetuſtate ſuſpecta, eoque prius exploranda* finxiſſet, innixus liberto, per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad Miliarium aureum, ſub ædem Saturni pergit. Ibi tres & viginti ſpeculatores conſalutatum *imperatorem*, ac paucitate ſalutantium trepidum, & ſellæ feſtinanter impoſitum, ſtrictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur, alij conſcientia, pleriq; miraculo: pars clamore & gladijs, pars ſilentio, animum ex euentu ſumpturi. Stationem in caſtris agebat Iulius Martialis tribunus. Is magnitudine ſubiti ſceleris, an corrupta latius caſtra, ac ſi contra tenderet, exitium metuens, præbuit pleriſque ſuſpicionem conſcientiæ. Anteposuere cęteri quoq; tribuni centurioneſque præſentia dubijs & honeſtis. Iſque habitus animorum fuit, vt peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur. Ignarus interim Galba & ſacris intentus, fatigabat alieni iam imperij deos: cum affertur rumor *rapi in caſtra, incertum quem ſenatorem, mox Othonem eſſe qui raperetur*. Simul ex tota vrbe, vt quiſque obuius fuerat, alij formidinem augentes, quidam minora vero, ne

tum quidem obliti adulationis. Igitur conſultantibus placuit *pertentari animum cohortis, quæ in palatio ſtationem agebat, nec per ipſum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remedijs ſeruabatur.* Piſo pro gradibus domus vocatos, in hunc modum allocutus eſt: *Sextus dies agitur, cõmilitones, ex quo ignarus futuri, & ſiue optandũ hoc nomen ſiue timendum erat, Cæſar aſcitus ſum: quo domus noſtra aut Reip. fato, in veſtra manu poſitum eſt, non quia, meo nomine, triſtiorem caſum paueam, vt qui aduerſa expertus cum maxime, ducam ne ſecunda quidẽ minus diſcriminis habere; patris, & ſenatus & ipſius imperij vicem doleo, ſi nobis aut perire hodie neceſſe eſt; aut, quod æque apud bonos miſerum eſt, occidere. Solatiũ proximi motus habebamus, incruentam vrbem & res ſine diſcordia tranſlatas. Prouiſum adoptione videbatur, vt ne poſt Galbam quidem bello locus eſſet. Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modeſtiæ. neq; enim relatu virtutum, in comparatione Othonis opus eſt. Vitia, quibus ſolis gloriatur, euertere imperium, etiam cum amicum imperatoris ageret, Habitune & inceſſu, an illo muliebri ornatu, mereretur imperiũ? Falluntur, quibus luxuria ſpecie liberalitatis imponit. Perdere iſte ſciet, donare neſciet. Stupra nunc, & comeſſationes, & fœminarum cœtus, voluit animo. hæc principatus præmia putat, quorum libido ac voluptas, penes ipſum ſit: rubor ac dedecus, penes omnes. Nemo enim vnquam imperium flagitio quæſitum bonis artibus exercuit. Galbam conſenſus generis humani; me Galba, conſentientibus vobis, Cæſarem dixit. Si Reſp. & ſenatus, & populus, vana nomina ſunt: veſtra, commilitones, intereſt, ne imperatorem peſsimi faciant. Legionum ſeditio aduerſum duces ſuos audita eſt aliquando: veſtra fides famaque, illæſa ad hunc diem manſit, & Nero quoque vos deſtituit, non vos Neronem. Minus XXX. transfugæ & deſertores, quos centurionem aut tribunum ſibi eligentes nemo ferret, imperium aſsignabunt? Admittis exemplum? & quieſcendo commune crimen facitis? Tranſcendet hæc licentia in prouincias: & ad nos ſcelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec eſt plus quod pro cæde principis, quam quod innocentibus datur. ſed proinde à nobis donatiuum ob fidem, quam ab alijs pro facinore accipietis.* Dilapſis ſpeculatoribus, cętera cohors non aſpernata concionantem, vt turbidis rebus euenit, forte magis, & non-

nullo

nullo adhuc conſilio, parat ſigna, quod poſtea creditum eſt, inſidijs & ſimulatione. Miſſus & Celſus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipſanij in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino primipilaribus, *vt Germanicos milites è libertatis atrio accerſeret*. Legioni claſſicæ diffidebat, infeſtæ ob cædem commilitonũ, quos primo ſtatim introitu trucidauerat Galba. Pergunt etiam in caſtra prætorianorum tribuni Cerius Seuerus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, ſi incipiens adhuc & nondum adulta ſeditio, melioribus conſilijs flecteretur. Tribunorum Subrium & Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coercent, exarmantque: quia non ordine militiæ, ſed è Galbæ amicis, fidus principi ſuo, & deſciſcentibus ſuſpectior erat. Legio claſſica nihil cunctata prætorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celſum infeſtis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutauere, inualidis adhuc corporibus, placatis animis, quod eos à Nerone Alexandriam præmiſſos, atque inde rurſus longa nauigatione ægros, impenſiore cura Galba refouebat. Vniuerſa iam plebs palatium implebat, mixtis ſeruitijs, & diſſono clamore, *cædem Othonis & coniuratorum exſilium* poſcentiũ, vt ſi in circo ac theatro ludricum aliquod poſtularent, neq; illis iudiciũ aut veritas: (quippe eodem die diuerſa pari certamine poſtulaturis) ſed tradito more, quemcumq; principem adulandi, licẽtia acclamationum, & ſtudijs inanibus. Interim Galbã duæ ſentẽtiæ deſtinebant: Titus Vinius *manendũ intra domum, opponenda ſeruitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos* cenſebat: *daret malorum pœnitentiæ; daret bonorum conſenſui ſpatium, ſcelera impetu, bona conſilia mora valeſcere. Denique eundi vltro ſi ratio ſit, eandem mox facultatem: regreſſus ſi pœniteat, in aliena poteſtate. Feſtinandum* cęteris videbatur, *antequam creſceret inualida adhuc coniuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digreſſus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc & ſegnitia terentium tempus, imitari Principem diſcat. Non exſpectandum, vt compoſitis caſtris, forum inuadat, & proſpectante Galba Capitolium adeat: dum egregius imperator, cum fortibus amicis, ianua, ac limine tenus domum cludit, obſidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in ſeruis auxilium, ſi cõſenſus tanta mul-*

titudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio langueſcat. Proinde intuta, quæ indecora, vel ſi cadere neceſſe ſit, occurrendum diſcrimini. Id Othoni inuidioſius, & ipſis honeſtum. Repugnantem huic ſententiæ Vinium, Laco minaciter inuaſit, ſtimulante Icelo, priuati odij pertinacia, in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus ſpecioſiora ſuadentibus acceſſit. Præmiſſus tamen in caſtra Piſo, vt iuuenis magno nomine, recenti fauore, & infenſus T. Vinio, ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant. & facilius de odio creditur. Vix dum egreſſo Piſone, *occiſum in caſtris Othonem*, vagus primum & incertus rumor, mox vt in magnis mendacijs, *interfuiſſe ſe quidam, & vidiſſe* affirmabant, credula fama inter gaudentes, & incurioſos. Multi arbitrabantur compoſitum auctumq; rumorem, mixtis iam Othonianis, qui ad euocandum Galbam, læta falſo vulgauerint. Tum vero non populus tantum & imperita plebs in plauſus & immodica ſtudia, ſed equitum pleriq; ac ſenatorum, poſito metu incauti, refractis palatij foribus ruere intus, ac ſe Galbæ oſtentare, *præreptam ſibi vltionem* querentes. Ignauiſſimus quiſque, & vt res docuit, in periculo non auſurus; nimij verbis, linguæ feroces: nemo ſcire, & omnes affirmare, donec inopia veri, & conſenſu errantium victus, ſumpto thorace Galba, irruenti turbæ neque ætate neq; corpore ſiſtens, ſella leuaretur. Obuius in palatio Iulius Atticus ſpeculator, cruentum gladium oſtentans, *occiſum à ſe Othonem* exclamauit: & Galba, *Commilito*, inquit, *quis iuſſit?* inſigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, aduerſus blandientes incorruptus. Haud dubiæ iam in caſtris omnium mentes, tantuſque ardor, vt non contenti agmine & corporibus, in ſuggeſtu, in quo paullo ante aurea Galbæ ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus; gregarius miles *caueri* inſuper *præpoſitos* iubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutua non tamquam in populo ac plebe, varijs ſegni adulatione vocibus, ſed vt quemq; affluentium militum aſpexerant, prehenſare manibus, complecti armis, collocare iuxta, præire ſacramentum, modo imperatorem militibus, modo imperatori milites commendare. Nec deerat Otho pro-
ten-

tendens manus, adorare vulgum, iacere oſcula, & omnia ſeruiliter pro dominatione. Poſtquam vniuerſa claſſiariorum legio ſacramentum eius accepit, fidens viribus, & quos adhuc ſingulos extimulauerat, accendendos in commune ratus, pro vallo caſtrorum ita cœpit; *Quis ad vos proceſſerim, commilitones, dicere non poſſum: quia nec priuatum me vocare ſuſtineo, princeps à vobis nominatus, nec principem, alio imperante. Veſtrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperatorem populi Rom. in caſtris, an hoſtem habeatis. Auditiſne, vt pœna mea, & ſupplicium veſtrum ſimul poſtulentur? adeo manifeſtum eſt, neq; perire nos, neque ſaluos eſſe, niſi vna, poſſe. Et cuius leuitatis eſt Galba, iam fortaſſe promiſit: vt qui nullo expoſcente, tot millia innocentiſſimorum militum trucidauerit. Horror animum ſubit, quotiens recordor feralem introitum, & hanc ſolam Galbæ victoriam, cum in oculis vrbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auſpicijs vrbem ingreſſus, quã gloriam ad principatum attulit; niſi occiſi Obultronij Sabini, & Cornelij Marcelli in Hiſpania, Vettij Chilonis in Gallia, Fonteij Capitonis in Germania, Clodij Macri in Africa, Cingonij in via, Turpiliani in vrbe, Nymphidij in caſtris? Quæ vſquam prouincia, quæ caſtra ſunt, niſi cruenta & maculata? aut, vt ipſe prædicat, emendata, correcta? Nam quæ alij ſcelera, hic remedia vocat: dum falſis nominibus, ſeueritatem pro ſæuitia, parſimoniam pro auaritia; ſupplicia & contumelias veſtras, diſciplinam appellat. Septem à Neronis fine menſes ſunt, & iam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti, & Vatinij, & Elij parauerunt. Minore auaritia ac licentia graſſatus eſſet T. Vinius, ſi ipſe imperaſſet. nunc & ſubiectos nos habuit tamquam ſuos: & viles vt alienos. Vna illa domus ſufficit donatiuo, quod vobis nunquam datur, & cotidie exprobratur. Ac ne qua ſaltem in ſucceſſore Galba ſpes eſſet, accerſit ab exſilio, quem triſtitia & auaritia ſui ſimillimum iudicabat. Vidiſtis, commilitones, notabili tempeſtate, etiam deos infauſtam adoptionem aduerſantes. Idem ſenatus, idem populi Rom. animus eſt. Veſtra virtus expectatur, apud quos omne honeſtis conſilijs robur, & ſine quibus quamuis egregia inualida ſunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiſcum ſunt. Nec vna cohors togata defendit nunc Galbam,*

ſed detinet. Cum vos aſpexerit, cum ſignum meum acceperit, hoc ſolum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus cunctationi locus eſt in eo conſilio, quod non poteſt laudari niſi peractum. Aperiri deinde armamentarium iuſſit, rapta ſtatim arma, ſine more & ordine militiæ, vt prætorianus, aut legionarius inſignibus ſuis diſtingueretur. Miſcentur auxiliaribus, galeis, ſcutiſque. Nullo tribunorum centurionumue adhortante, ſibi quiſque dux & inſtigator & præcipuum peſſimorum incitamentum, quod boni mærebant. Iam exterritus Piſo fremitu crebreſcentis ſeditionis, & vocibus in vrbem vſque reſonantibus, egreſſum interim Galbam & foro appropinquantem aſſecutus erat: iam Marius Celſus haud læta retulerat: cum alij *in palatium redire*, alij *Capitolium petere*, pleriq; *roſtra occupanda* cenſerent, plures tantum ſententijs aliorum contradicerent; vtque euenit in conſilijs infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitaſſe Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, ſiue vt pœna eius animos militum mulceret, ſeu conſcium Othonis credebat, ad poſtremum vel odio. hæſitationem attulit tempus ac locus, quia initio cædis orto, difficilis modus, & turbauere conſilium trepidi nuntij, ac proximorum diffugia, languentibus omnium ſtudijs, qui primo alacres fidem atque animum oſtentauerant. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulſu, completis vndiq; baſilicis ac templis, lugubri proſpectu, neq; populi aut plebis vlla vox, ſed attoniti vultus, & conuerſæ ad omnia aures, non tumultus, non quies, quale magni metus, & magnæ iræ ſilentium eſt. Othoni tamen *armari plebem* nuntiabatur. *Ire præcipites & occupare pericula* iubet. Igitur milites Romani, quaſi Vologeſen, aut Pacorum, auito Arſacidarum folio depulſuri, ac non imperatorem ſuum inermem & ſenem trucidare pergerent, diſiecta plebe, proculcato ſenatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt. nec illos Capitolij aſpectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri principes terruere, quo minus facerent ſcelus, cuius vltor eſt quiſquis ſucceſſit. Viſo cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis (*Atilium Vergilionem fuiſſe* tradunt) dereptam Galbæ imaginem ſolo afflixit. Eo ſigno mani-

nife-

nifeſta in Othonem omnium militum ſtudia, deſertum fuga populi forum, diſtricta aduerſus dubitantes tela. Iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba proiectus è ſella ac prouolutus eſt. Extremam eius vocem, vt cuiq; odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alij ſuppliciter interrogaſſe, *quid mali meruiſſet? paucos dies exſoluendo donatiuo* deprecatum. Plures obtuliſſe vltro percuſſoribus iugulum, *agerent ac ferirent, ſi ita è Rep. videretur*. non interfuit occidentium quid diceret. De percuſſore non ſatis conſtat. quidam *Terentium Euocatum*, alij *Lecanium*, crebrior fama tradidit *Camurium XV. legionis militem, impreſſo gladio, iugulum eius hauſiſſe*. Cęteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) fœde laniauere: pleraque vulnera, feritate & ſæuitia trunco iam corpori adiecta. Titum inde Vinium inuaſere, de quo & ipſo ambigitur, conſumpſeritne vocem eius inſtans metus, an proclamauerit, *non eſſe ab Othone mandatum vt occideretur*. Quod ſeu finxit formidine; ſeu conſcientia coniurationis confeſsus eſt: huc potius eius vita famaque inclinat, vt conſcius ſceleris fuerit, cuius cauſsa erat. ante ædem diui Iulij iacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in vtrumq; latus tranſuerberatus. Inſignem illa die virum Sempronium Denſum ætas noſtra vidit. Centurio is prætoriæ cohortis à Galba cuſtodiæ Piſonis additus, ſtricto pugione occurrens armatis, & ſcelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in ſe percuſsores, quamquam vulnerato Piſoni effugium dedit. Piſo in ædem Veſtæ peruaſit, exceptuſque miſericordia publici ſerui, & contubernio eius abditus, non religione, nec cærimonijs, ſed latebra imminens exitium differebat: cum aduenere, miſſu Othonis, nominatim in cædem eius ardentes, Sulpicius Florus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba ciuitate donatus, & Statius Murcus ſpeculator, à quibus protractus Piſo, in foribus templi trucidatur. Nullam cædem Otho maiore lętitia excepiſse, nullum caput tam inſatiabilibus oculis perluſtraſse dicitur: ſeu tum primum leuata omni ſolicitudine mens, vacare gaudio cœperat: ſeu recordatio maieſtatis in Galba; amicitiæ in T. Vinio quamuis immitem animum imagine triſti confuderat: Piſonis, vt inimici & æmuli, cæde lætari, ius, faſque cre-

debat. Præfixa contis capita geſtabantur, inter ſigna cohortium iuxta Aquilam legionis, certatim oſtentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, quive falſo, vt pulchrũ & memorabile facinus iactabant. Plures quam CXX. libellos præmia expoſcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius poſtea inuenit. omneſque conquiri & interfici iuſſit, non honore Galbæ, ſed tradito principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum vltionem. Alium crederes ſenatum, alium populum. ruere cuncti in caſtra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exoſculari Othonis manum: quantoque magis falſa erant quæ fiebant: tanto plura facere. Nec aſpernabatur ſingulos Otho, auidum & minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celſum conſulem deſignatum, & Galbæ vſque in extremas res amicum fidumque, ad ſupplicium expoſtulabant; induſtriæ eius innocentiæque quaſi malis artibus infenſi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat. ſed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum ſcelus, iubere iam poterat. Ita ſimulatione iræ, *vinciri* iuſſum & *maiores pœnas daturum* affirmans, præſenti exitio ſubtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorij præfectos ſibi ipſi legere: Plotium Firmum è manipularibus quondam, tum vigilibus præpoſitum, & incolumi adhuc Galba partes Othonis ſecutum. adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, ſuſpectus conſilia eius fouiſſe. Vrbi Flauium Sabinum præfecere, iudicium Neronis ſecuti, ſub quo eamdem curam obtinuerat: pleriſque Veſpaſianum fratrem in eo reſpicientibus. Flagitatum, *vt vacationes præſtari centurionibus ſolitæ remitterentur*. Namq; gregarius miles, vt tributum annuum pendebat. Quarta pars manipuli ſparſa per commeatus; aut in ipſis caſtris vaga, dum mercedem centurioni exſolueret, neq; modum oneris quiſquam, neque genus quæſtus penſi habebat. per latrocinia & raptus, aut ſeruilibus miniſterijs, militare otium redimebant. Tum locupletiſſimus quiſque miles, labore ac ſæuitia fatigari, donec vacationem emeret. vbi ſumptibus exhauſtus, ſecordia inſuper elangue-
rat.

ſtat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo, in manipulum redibat: ac rurſus alius atq; alius eadem egeſtate, ac licentia corrupti, ad ſeditionem & diſcordias, & ad extremum, bella ciuilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos auerteret, *ex fiſco ſuo vocationes annuas exſoluturum* promiſit: rem haud dubiè vtilem, & à bonis poſtea principibus, perpetuitate diſciplinæ firmatam. Laco præfectus tamquam in inſulam ſeponeretur, ab euocato, quem ad cædem eius Otho præmiſerat, confoſſus. In Martianum Icelum, vt in libertum, palam animaduerſum. Exacto per ſcelera die, nouiſſimum malorum fuit lætitia. Vocat ſenatum prætor vrbanus: certant adulationibus ceteri magiſtratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni *tribunicia poteſtas, & nomẽ Auguſti, & omnes principum honores*, annitentibus cunctis abolere conuicia, ac probra, quæ promiſcuæ iacta hæſiſſe animo eius nemo ſenſit. omiſiſſet offenſas, an diſtuliſſet, breuitate imperij in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro per ſtrages iacentium, in Capitolium atque inde in Palatium vectus, *concedi corpora ſepulturæ, cremarique* permiſit. Piſonem Verania vxor, ac frater Scribonianus, T. Vinium Criſpina filia compoſuere, quæſitis redemptiſq; capitibus, quæ venalia interfectores ſeruauerant. Piſo vnum, & triceſimum ætatis annum explebat, fama meliore, quàm fortuna. Fratres eius Magnum Claudius, Craſſum Nero interfecerant. Ipſe diu exſul, quatriduo Cæſar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fratri prælatus eſt, vt prior occideretur. T. Vinius XLVII. annos variis moribus egit: Pater illi è prætoria familia, maternus auus è proſcriptis. Prima militia infamis. Legatum Caluiſium Sabinum habuerat: cuius vxor, mala cupidine viſendi ſitũ caſtrorum, per noctem militari habitu ingreſſa, cũ vigilias & cetera militiæ munia eadem laſciuia temeraſſet, in ipſis principiis ſtuprum auſa, & criminis huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iuſſu C. Cæſaris oneratus catenis: mox mutatione tẽporum dimiſſus, curſu honorum inoffenſo, legioni poſt præturam præpoſitus, probatuſque. ſeruili deinceps probro reſperſus eſt, tamquam ſcyphum aureũ in conuiuio Claudij furatus: & Claudius poſtera die ſoli omnium Vinio fictilibus miniſtrari

iuſſit,

iuſſit. Sed Vinius proconſulatu Galliam Narbonenſem ſeuere integreque rexit. mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, & prout animum intendiſſet, prauus, aut induſtrius, eadem vi. Teſtamentum T. Vinij magnitudine opum irritum: Piſonis ſupremam voluntatem paupertas firmauit. Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, diſpenſator Argius, è prioribus ſeruis, humili ſepultura in priuatis eius hortis contexit. Caput per lixas caloneſque ſuffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus à Galba fuerat) poſtera demum die repertum, & cremato iam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus, & ſeptuaginta annis, quinque principes proſpera fortuna emenſus, & alieno imperio felicior, quam ſuo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes. ipſi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famæ nec incurioſus, nec vendicator. Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ auarus. Amicorum libertorumque vbi in bonos incidiſset, ſine reprehenſione patiens: ſi mali forent, vſque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, vt quod ſegnitia erat, ſapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit. Proconſul Africam moderate: iam ſenior, citeriorem Hiſpaniam pari iuſtitia continuit, maior priuato viſus dum priuatus fuit, & omnium conſenſu capax imperii, niſi imperaſſet. Trepidam vrbem, ac ſimul atrocitatem recentis ſceleris, ſimul veteres Othonis mores pauentem, nouus inſuper *de Vitellio* nuntius exterruit, ante cædem Galbæ ſuppreſſus, vt tantum ſuperioris Germaniæ exercitum deſciuiſse crederetur. Tum *duos omnium mortalium impudicitia, ignauia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos*, non ſenatus modo, & eques, quis aliqua pars & cura Reip. ſed vulgus quoque palam mærere. Nec iam recentia ſæuæ pacis exempla, ſed repetita bellorum ciuilium memoria, *captam totiens ſuis exercitibus vrbem, vaſtitatem Italiæ, direptiones prouinciarum, Pharſaliam, Philippos, & Peruſiam, ac Mutinam*, nota publicarum cladium nomina, loquebantur, *Propè euerſum*

ſum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur. ſed manſiſſe C. Iulio, manſiſſe Cæſare Auguſto victore, imperium: manſuram fuiſſe, ſub Pompeio Brutoque Rempub. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Vtraſque impias preces, vtraque deteſtanda vota, inter duos, quorum bello, ſolum id ſcires, deteriorem fore qui viciſſet. Erant qui Veſpaſianum, & arma Orientis augurarentur. &, vt potior vtroque Veſpaſianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Veſpaſiano fama: ſoluſque omnium ante ſe principum, in melius mutatus eſt. Nunc initia cauſſaſque motus Vitelliani expediam. Cæſo cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, vt cui ſine labore, ac periculo, ditiſſimi belli victoria eueniſſet, expeditionem, & aciem, præmia quam ſtipendia malebat: diuque infructuoſam, & aſperam militiam tolerauerat, ingenio loci cœlique, & ſeueritate diſciplinæ; quam in pace inexorabilem diſcordiæ ciuium reſoluunt, paratis vtrimque corruptoribus, & perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad vſum & ad decus ſupererant. Sed ante bellum, centurias tantum ſuas turmaſq; nouerant: exercitus finibus prouinciarum diſcernebantur: tum adverſus Vindicem contractæ legiones, ſeque & Gallias expertæ quærere rurſus arma, nouaſque diſcordias. nec *ſocios* vt olim, ſed *hoſtes*, & *victos* vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit, eaſdem partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix aduerſus *Galbianos*. hoc enim nomen faſtidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis Æduiſque, ac deinde provt opulentia ciuitatibus erat, infenſi, expugnationes vrbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo: ſecundum auaritiam, & arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui *remiſſam ſibi à Galba quartam tributorum partem, & publicè donatos in ignominiam exercitus* iactabant. Acceſſit callide vulgatum, temere creditum, *decumari legiones, & promptiſſimum quemque centurionum dimitti*. vndique atroces nuntij, ſiniſtra ex vrbe fama, infenſa Lugdunenſis colonia, & pertinaci pro Nerone fide fœcunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum creden-

dum-

dumque materies in ipſis caſtris, odio, metu; & vbi vires ſuas reſpexerant, ſecuritate. Sub ipſas ſuperioris anni kal. Decembr. Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi pleriſque ordines, remiſſa ignominia, alleuatæ notæ: plura ambitione, quædam iudicio: in quibus ſordem, & auaritiam Fonteij Capitonis, adimendis aſſignandiſve militiæ ordinibus, integrè mutauerat. Nec conſularis legati menſura, ſed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud ſeueros humilis. Ita comitatem bonitatemque fauentes vacabant, quod ſine modo, ſine iudicio, donaret ſua, largiretur aliena. Simul auiditate imperandi, ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in vtroque exercitu ſicut modeſti quietique, ita mali, & ſtrenui. Sed profuſa cupidine, & inſigni temeritate legati legionum. Alienus Cæcina, & Fabius Valens: è quibus Valens infenſus Galbæ, tamquam detectam à ſe Verginij cunctationem, oppreſſa Capitonis conſilia ingrate tuliſſet, inſtigare Vitellium *ardorem militum* oſtentans. *Ipſum celebri vbique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: afforè Britanniam: ſecutura Germanorum auxilia: male fidas prouincias: precarium ſeni imperium, & breui tranſiturum. panderet modo ſuum, & venienti fortunæ occurreret. Merito dubitaſſe Verginium, equeſtri familia, ignoto patre: imparem ſi recepiſſet imperium, tutum ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, collegium Cæſaris, & imponere iampridem imperatoris dignationem, & auferre priuati ſecuritatem.* Quatiebatur his ſegne ingenium, vt concupiſceret magis, quam vt ſperaret. At in ſuperiore Germania, Cæcina decora iuuenta, corpore ingens animi immodicus, cito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum inlexerat. Hunc iuuenem Galba, quæſtorem in Bætica, impigrè in partes ſuas tranſgreſſum legioni præpoſuit. mox compertum publicam pecuniam auertiſſe, vt peculatorem flagitari iuſſit. Cæcina ægrè paſſus, miſcere cuncta, & priuata vulnera, Reip. malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quod & bello aduerſus Vindicem vniuerſus affuerat: nec niſi occiſo Nerone tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento

mento vexillis inferioris Germaniæ præuentus erat. Et Treueri, ac Lingones, quaſque alias ciuitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miſcentur. Vndè ſeditioſa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium fauor cuicumque alii profuturus. Miſerat ciuitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras hoſpitij inſigne. Legati eorum in ſqualorem mæſtitiamque compoſiti per principia, per contubernia, modo *ſuas iniurias*, modo *ciuitatum vicinarum præmia,* & vbi pronis militum auribus accipiebantur, *ipſius exercitus pericula, & contumelias* conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cum Hordeonius Flaccus *abire legatos*, vtq; occultior digreſſus eſſet, *nocte caſtris excedere* iubet. Indè atrox rumor, affirmantibus pleriſque *interfectos; ac ni ſibi conſulerent, fore vt acerrimi militum, & præſentia conqueſti, per tenebras, & inſcitiam ceterorum occiderentur*. obſtringuntur inter ſe tacito fœdere legiones. Adſciſcitur auxiliorum miles, primo ſuſpectus, tamquam circumdatis cohortibus aliſque, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos conſenſu ad bellum, quam in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniæ legiones ſolenni kalen. Ianuariarum ſacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus: ceteri ſilentio, proximi cuiuſque audaciam exſpectantes: inſita mortalibus natura propere ſequi quæ piget inchoare. Sed ipſis legionibus inerat diuerſitas animorum: primani quintaniq; turbidi adeo, vt quidam ſaxa in Galbæ imagines iecerint: quintadecima, ac ſextadecima legiones, nihil vltra fremitum, & minas auſæ, initium erumpendi circumſpectabant. At in ſuperiori exercitu, quarta, ac duodeuiceſima legiones iiſdem hibernis tendentes, ipſo Kalend. Ianuariarum die dirumpũt imagines Galbę: quarta legio promptius, duodeuiceſima cunctanter, mox conſenſu. Ac ne reuerentiam imperij exuere viderentur, in S.P.Q.R. obliterata iam nomina, ſacramenta aduocabant, nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibuſdam, vt in tumulto, notabilius turbantibus. Non tamen quiſquam in modum con-

cio-

titudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio langueſcat. Proinde intuta, quæ indecora, vel ſi cadere neceſſe ſit, occurrendum diſcrimini. Id Othoni inuidioſius, & ipſis honeſtum. Repugnantem huic ſententiæ Vinium, Laco minaciter inuaſit, ſtimulante Icelo, priuati odij pertinacia, in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus ſpecioſiora ſuadentibus acceſſit. Præmiſſus tamen in caſtra Piſo, vt iuuenis magno nomine, recenti fauore, & infenſus T. Vinio, ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant. & facilius de odio creditur. Vix dum egreſſo Piſone, *occiſum in caſtris Othonem*, vagus primum & incertus rumor, mox vt in magnis mendacijs, *interfuiſſe ſe quidam, & vidiſſe* affirmabant, credula fama inter gaudentes, & incurioſos. Multi arbitrabantur compoſitum auctumq; rumorem, mixtis iam Othonianis, qui ad euocandum Galbam, læta falſo vulgauerint. Tum vero non populus tantum & imperita plebs in plauſus & immodica ſtudia, ſed equitum pleriq; ac ſenatorum, poſito metu incauti, refractis palatij foribus ruere intus, ac ſe Galbæ oſtentare, *præreptam ſibi vltionem* querentes. Ignauiſſimus quiſque, & vt res docuit, in periculo non auſurus; nimij verbis, linguæ feroces: nemo ſcire, & omnes affirmare, donec inopia veri, & conſenſu errantium victus, ſumpto thorace Galba, irruenti turbæ neque ætate neq; corpore ſiſtens, ſella leuaretur. Obuius in palatio Iulius Atticus ſpeculator, cruentum gladium oſtentans, *occiſum à ſe Othonem* exclamauit: & Galba, *Commilito*, inquit, *quis iuſſit?* inſigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, aduerſus blandientes incorruptus. Haud dubiæ iam in caſtris omnium mentes, tantuſque ardor, vt non contenti agmine & corporibus, in ſuggeſtu, in quo paullo ante aurea Galbæ ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus; gregarius miles *caueri* inſuper *præpoſitos* iubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutua non tamquam in populo ac plebe, varijs ſegni adulatione vocibus, ſed vt quemq; affluentium militum aſpexerant, prehenſare manibus, complecti armis, collocare iuxta, præire ſacramentum, modo imperatorem militibus, modo imperatori milites commendare, Nec deerat Otho pro-

tendens manus, adorare vulgum, iacere oſcula, & omnia ſeruiliter pro dominatione. Poſtquam vniuerſa claſſiariorum legio ſacramentum eius accepit, fidens viribus; & quos adhuc ſingulos extimulauerat, accendendos in commune ratus; pro vallo caſtrorum ita cœpit; *Quis ad vos proceſſerim, commilitones, dicere non poſſum: quia nec priuatum me vocare ſuſtineo, princeps a vobis nominatus, nec principem, alio imperante. Veſtrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperatorem populi Rom. in caſtris, an hoſtem habeatis. Auditiſne, vt pœna mea, & ſupplicium veſtrum ſimul poſtulentur? adeo manifeſtum eſt, neq; perire nos, neque ſaluos eſſe, niſi vna, poſſe. Et cuius leuitatis eſt Galba, iam fortaſſe promiſit: vt qui nullo expoſcente, tot millia innocentiſſimorum militum trucidauerit. Horror animum ſubit, quotiens recordor feralem introitum, & hanc ſolam Galbæ victoriam, cum in oculis vrbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auſpicijs vrbem ingreſſus, quã gloriam ad principatum attulit; niſi occiſi Obultronij Sabini, & Cornelij Marcelli in Hiſpania, Vettij Chilonis in Gallia, Fonteij Capitonis in Germania, Clodij Macri in Africa, Cingonij in via, Turpiliani in vrbe, Nymphidij in caſtris? Quæ vſquam prouincia, quæ caſtra ſunt, niſi cruenta & maculata? aut, vt ipſe prædicat, emendata, correcta? Nam quæ alij ſcelera, hic remedia vocat: dum falſis nominibus, ſeueritatem pro ſæuitia, parſimoniam pro auaritia; ſupplicia & contumelias veſtras, diſciplinam appellat. Septem à Neronis fine menſes ſunt, & iam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti, & Vatinij, & Elij, parauerunt. Minore auaritia ac licentia graſſatus eſſet T. Vinius, ſi ipſe imperaſſet. nunc & ſubiectos nos habuit tamquam ſuos: & viles vt alienos. Vna illa domus ſufficit donatiuo, quod vobis nunquam datur, & cotidie exprobratur. Ac ne qua ſaltem in ſucceſſore Galba ſpes eſſet, accerſit ab exſilio, quem triſtitia & auaritia ſui ſimillimum iudicabat. Vidiſtis, commilitones, notabili tempeſtate, etiam deos infauſtam adoptionem auerſantes. Idem ſenatus, idem populi Rom. animus eſt. Veſtra virtus expectatur, apud quos omne honeſtis conſilijs robur, & ſine quibus quamuis egregia inualida ſunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiſcum ſunt. Nec vna cohors togata defendit nunc Galbam,*

nifeſta in Othonem omnium militum ſtudia, deſertum fuga populi forum, diſtricta aduerſus dubitantes tela. Iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba proiectus è ſella ac prouolutus eſt. Extremam eius vocem, vt cuiq; odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alij ſuppliciter interrogaſſe, *quid mali meruiſſet? paucos dies exſoluendo donatiuo* deprecatum. Plures obtuliſſe vltro percuſſoribus iugulum, *agerent ac ferirent, ſi ita è Rep. videretur*. non interfuit occidentium quid diceret. De percuſſore non ſatis conſtat. quidam *Terentium Euocatum*, alij *Lecanium*, crebrior fama tradidit *Camurium XV. legionis militem, impreſſo gladio, iugulum eius hauſiſſe*. Cęteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) fœde laniauere: pleraque vulnera, feritate & ſæuitia trunco iam corpori adiecta. Titum inde Vinium inuaſere, de quo & ipſo ambigitur, conſumpſeritne vocem eius inſtans metus, an proclamauerit, *non eſſe ab Othone mandatum vt occideretur*. Quod ſeu finxit formidine; ſeu conſcientia coniurationis confeſsus eſt: huc potius eius vita famaque inclinat, vt conſcius ſceleris fuerit, cuius cauſſa erat. ante ædem diui Iulij iacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in vtrumq; latus tranſuerberatus. Inſignem illa die virum Sempronium Denſum ætas noſtra vidit. Centurio is prætoriæ cohortis à Galba cuſtodiæ Piſonis additus, ſtricto pugione occurrens armatis, & ſcelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in ſe percuſsores, quamquam vulnerato Piſoni effugium dedit. Piſo in ædem Veſtæ peruaſit, exceptuſque miſericordia publici ſerui, & contubernio eius abditus, non religione, nec cærimonijs, ſed latebra imminens exitium differebat: cum aduenere, miſsu Othonis, nominatim in cædem eius ardentes, Sulpicius Florus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba ciuitate donatus, & Statius Murcus ſpeculator, à quibus protractus Piſo, in foribus templi trucidatur. Nullam cædem Otho maiore lętitia excepiſse, nullum caput tam inſatiabilibus oculis perluſtraſse dicitur: ſeu tum primum leuata omni ſolicitudine mens, vacare gaudio cæperat: ſeu recordatio maieſtatis in Galba; amicitiæ in T. Vinio quamuis immitem animum imagine triſti confuderat: Piſonis, vt inimici & æmuli, cæde lætari, ius, faſque cre-

debat. Præfixa contis capita geſtabantur, inter ſigna cohortium iuxta Aquilam legionis, certatim oſtentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, quive falſo, vt pulchrū & memorabile facinus iactabant. Plures quam CXX. libellos præmia expoſcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius poſtea inuenit. omneſque conquiri & interfici iuſſit, non honore Galbæ, ſed tradito principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum vltionem. Alium crederes ſenatum, alium populum. ruere cuncti in caſtra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exoſculari Othonis manum: quantoque magis falſa erant quæ fiebant: tanto plura facere. Nec aſpernabatur ſingulos Otho, auidum & minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celſum conſulem deſignatum, & Galbæ vſque in extremas res amicum fidumque, ad ſupplicium expoſtulabant; induſtriæ eius innocentiæque quaſi malis artibus infenſi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat. ſed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum ſcelus, iubere iam poterat. Ita ſimulatione iræ, *vinciri* iuſſum & *maiores pœnas daturum* affirmans, præſenti exitio ſubtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorij præfectos ſibi ipſi legere: Plotium Firmum è manipularibus quondam, tum vigilibus præpoſitum, & incolumi adhuc Galba partes Othonis ſecutum. adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, ſuſpectus conſilia eius fouiſſe. Vrbi Flauium Sabinum præfecere, iudicium Neronis ſecuti, ſub quo eamdem curam obtinuerat: pleriſque Veſpaſianum fratrem in eo reſpicientibus. Flagitatum, *vt vacationes præſtari centurionibus ſolita remitterentur*. Namq; gregarius miles, vt tributum annuum pendebat. Quarta pars manipuli ſparſa per commeatus; aut in ipſis caſtris vaga, dum mercedem centurioni exſolueret, neq; modum oneris quiſquam, neque genus quæſtus penſi habebat. per latrocinia & raptus, aut ſeruilibus miniſterijs, militare otium redimebant. Tum locupletiſſimus quiſque miles, labore ac ſæuitia fatigari, donec vacationem emeret. vbi ſumptibus exhauſtus, ſecordia inſuper elangue-

rat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo, in manipulum redibat: ac rurſus alius atq; alius eadem egeſtate, ac licentia corrupti, ad ſeditionem & diſcordias, & ad extremum, bella ciuilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos auerteret, *ex fiſco ſuo vacationes annuas exſoluturum* promiſit: rem haud dubiè vtilem, & à bonis poſtea principibus, perpetuitate diſciplinæ firmatam. Laco præfectus tamquam in inſulam ſeponeretur, ab euocato, quem ad cædem eius Otho præmiſerat, confoſsus. In Martianum Icelum, vt in libertum, palam animaduerſum. Exacto per ſcelera die, nouiſſimum malorum fuit lætitia. Vocat ſenatum prætor vrbanus. certant adulationibus ceteri magiſtratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni *tribunicia poteſtas, & nomē Auguſti, & omnes principum honores,* annitentibus cunctis abolere conuicia, ac probra, quæ promiſcuæ iacta hæſiſse animo eius nemo ſenſit. omiſiſset offenſas, an diſtuliſset, breuitate imperij in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro per ſtrages iacentium, in Capitolium atque inde in Palatium vectus, *concedi corpora ſepulturæ, cremarique* permiſit. Piſonem Verania vxor, ac frater Scribonianus, T. Vinium Criſpina filia compoſuere, quæſitis redemptiſq; capitibus, quæ venalia interfectores ſeruauerant. Piſo vnum, & triceſimum ætatis annum explebat, fama meliore, quàm fortuna. Fratres eius Magnum Claudius, Craſsum Nero interfecerant. Ipſe diu exſul, quatriduo Cæſar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fratri prælatus eſt, vt prior occideretur. T. Vinius XLVII. annos variis moribus egit: Pater illi è prætoria familia, maternus auus è proſcriptis. Prima militia infamis. Legatum Caluiſium Sabinum habuerat: cuius vxor, mala cupidine viſendi ſitū caſtrorum, per noctem militari habitu ingreſsa, cū vigilias & cetera militiæ munia eadem laſciuia temeraſset, in ipſis principiis ſtuprum auſa, & criminis huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iuſſu C. Cæſaris oneratus catenis: mox mutatione tēporum dimiſsus, curſu honorum inoffenſo, legioni poſt præturam præpoſitus, probatuſque. ſeruili deinceps probro reſperſus eſt, tamquam ſcyphum aureū in conuiuio Claudij furatus: & Claudius poſtera die ſoli omnium Vinio fictilibus miniſtrari

iuſſit. Sed Vinius proconſulatu Galliam Narbonenſem ſeuere integreque rexit. mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, & prout animum intendiſſet, prauus, aut induſtrius, eadem vi. Teſtamentum T. Vinij magnitudine opum irritum: Piſonis ſupremam voluntatem paupertas firmauit. Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, diſpenſator Argius, è prioribus ſeruis, humili ſepultura in priuatis eius hortis contexit. Caput per lixas caloneſque ſuffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus à Galba fuerat) poſtera demum die repertum, & cremato iam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus, & ſeptuaginta annis, quinque principes proſpera fortuna emenſus, & alieno imperio felicior, quam ſuo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes. ipſi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famæ nec incurioſus, nec vendicator. Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ auarus. Amicorum libertorumque vbi in bonos incidiſset, ſine reprehenſione patiens: ſi mali forent, vſque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, vt quod ſegnitia erat, ſapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit. Proconſul Africam moderate: iam ſenior, citeriorem Hiſpaniam pari iuſtitia continuit, maior priuato viſus dum priuatus fuit, & omnium conſenſu capax imperii, niſi imperaſſet. Trepidam vrbem, ac ſimul atrocitatem recentis ſceleris, ſimul veteres Othonis mores pauentem, nouus inſuper *de Vitellio* nuntius exterruit, ante cædem Galbæ ſuppreſſus, vt tantum ſuperioris Germaniæ exercitum deſciuiſse crederetur. Tum *duos omnium mortalium impudicitia, ignauia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos*, non ſenatus modo, & eques, quis aliqua pars & cura Reip. ſed vulgus quoque palam mærere. Nec iam recentia ſæuæ pacis exempla, ſed repetita bellorum ciuilium memoria, *captam totiens ſuis exercitibus vrbem, vaſtitatem Italiæ, direptiones prouinciarum, Pharſaliam, Philippos, & Peruſiam, ac Mutinam*, nota publicarum cladium nomina, loquebantur, *Propè euerſum*

ſum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur. ſed manſiſſe C. Iulio, manſiſſe Caſare Auguſto victore, imperium: manſuram fuiſse, ſub Pompeio Brutoque Rempub. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Vtraſque impias preces, vtraque deteſtanda vota, inter duos, quorum bello, ſolum id ſcires, deteriorem fore qui viciſſet. Erant qui Veſpaſianum, & arma Orientis augurarentur. &, vt potior vtroque Veſpaſianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Veſpaſiano fama: ſoluſque omnium ante ſe principum, in melius mutatus eſt. Nunc initia cauſſaſque motus Vitelliani expediam. Cæſo cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, vt cui ſine labore, ac periculo, ditiſſimi belli victoria euenisſet, expeditionem, & aciem, præmia quam ſtipendia malebat: diuque infructuoſam, & aſperam militiam tolerauerat, ingenio loci cœlique, & ſeueritate diſciplinæ; quam in pace inexorabilem diſcordiæ ciuium reſoluunt, paratis vtrimque corruptoribus, & perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad vſum & ad decus ſupererant. Sed ante bellum, centurias tantum ſuas turmaſq; nouerant: exercitus finibus prouinciarum diſcernebantur: tum adverſus Vindicem contractæ legiones, ſeque & Gallias expertæ quærere rurſus arma, nouaſque diſcordias. nec *ſocios* vt olim, ſed *hoſtes*, & *victos* vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit, eaſdem partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix aduerſus *Galbianos*. hoc enim nomen faſtidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis Æduiſque, ac deinde, provt opulentia ciuitatibus erat, infenſi, expugnationes vrbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo: ſecundum auaritiam, & arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui *remiſſam ſibi à Galba quartam tributorum partem, & publicè donatos in ignominiam exercitus* iactabant. Acceſſit callide vulgatum, temere creditum, *decumari legiones, & promptiſſimum quemque centurionum dimitti*. vndique atroces nuntij, ſiniſtra ex vrbe fama, infenſa Lugdunenſis colonia, & pertinaci pro Nerone fide fœcunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendum-

dum-

dumque materies in ipſis caſtris, odio, metu; & vbi vires ſuas reſpexerant, ſecuritate. Sub ipſas ſuperioris anni Kal. Decembr. Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi pleriſque ordines, remiſſa ignominia, alleuatæ notæ: plura ambitione, quædam iudicio: in quibus ſortem, & auaritiam Fonteij Capitonis, adimendis aſſignandiſve militiæ ordinibus, integrè mutauerat. Nec conſularis legati menſura, ſed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud ſeueros humilis. Ita comitatem bonitatemque fauentes vacabant, quod ſine modo, ſine iudicio, donaret ſua, largiretur aliena. Simul auiditate imperandi, ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in vtroque exercitu ſicut modeſti quietique, ita mali, & ſtrenui. Sed profuſa cupidine, & inſigni temeritate legati legionum. Alienus Cæcina, & Fabius Valens: è quibus Valens infenſus Galbæ, tamquam detectam à ſe Verginij cunctationem, oppreſſa Capitonis conſilia ingrate tuliſſet, inſtigare Vitellium *ardorem militum oſtentans. Ipſum celebri vbique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: affore Britanniam: ſecutura Germanorum auxilia: male fidas prouincias: precarium ſeni imperium, & breui tranſiturum. panderet modo ſuum, & venienti fortunæ occurreret. Merito dubitaſſe Verginium equeſtri familia, ignoto patre: imparem ſi recepiſſet imperium, tutum ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, collegium Cæſaris, & imponere iampridem imperatoris dignationem, & auferre priuati ſecuritatem*. Quatiebatur his ſegne ingenium, vt concupiſceret magis, quam vt ſperaret. At in ſuperiore Germania, Cæcina decora iuuenta, corpore ingens animi immodicus, cito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum inlexerat. Hunc iuuenem Galba, quæſtorem in Bætica, impigrè in partes ſuas tranſgreſſum legioni præpoſuit. mox compertum publicam pecuniam auertiſſe, vt peculatorem flagitari iuſſit. Cæcina ægrè paſſus, miſcere cuncta, & priuata vulnera Reip. malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quod & bello aduerſus Vindicem vniuerſus affuerat: nec niſi occiſo Nerone tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacra-

mento vexillis inferioris Germaniæ præuentus erat. Et Treueri, ac Lingones, quaſque alias ciuitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miſcentur. Vndè ſeditioſa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium fauor cuicumque alii profuturus. Miſerat ciuitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras hoſpitij inſigne. Legati eorum in ſqualorem mæſtitiamque compoſiti per principia, per contubernia, modo *ſuas iniurias*, modo *ciuitatum vicinarum præmia*, & vbi pronis militum auribus accipiebantur, *ipſius exercitus pericula, & contumelias* conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cum Hordeonius Flaccus *abire legatos*, vtq; occultior digreſſus eſſet, *nocte caſtris excedere* iubet. Indè atrox rumor, affirmantibus pleriſque *interfectos; ac ni ſibi conſulerent, fore vt acerrimi militum, & præſentia conqueſti, per tenebras, & inſcitiam ceterorum occiderentur*. obſtringuntur inter ſe tacito fœdere legiones. Adſciſcitur auxiliorum miles, primo ſuſpectus, tamquam circumdatis cohortibus aliſque, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos conſenſu ad bellum, quam in pace ad concordiam. Inferioris tamen Germaniæ legiones ſolenni kalen. Ianuariarum ſacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus: ceteri ſilentio, proximi cuiuſque audaciam exſpectantes: inſita mortalibus natura propere ſequi quæ piget inchoare. Sed ipſis legionibus inerat diuerſitas animorum: primani quintaniq; turbidi adeo, vt quidam ſaxa in Galbæ imagines iecerint: quintadecima, ac ſextadecima legiones, nihil vltra fremitum, & minas auſæ, initium erumpendi circumſpectabant. At in ſuperiori exercitu, quarta, ac duodeuiceſima legiones iiſdem hibernis tendentes, ipſo Kalend. Ianuariarum die dirumpũt imagines Galbę; quarta legio promptius, duodeuiceſima cunctanter, mox conſenſu. Ac ne reuerentiam imperij exuere viderentur, in S.P.Q.R. obliterata iam nomina, ſacramenta aduocabant. nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibuſdam, vt in tumulto, notabilius turbantibus. Non tamen quiſquam in modum con-

cio-

cionis, aut ſuggeſtu locutus. neque enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius Flaccus conſularis legatus aderat, non compeſcere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos auſus: ſed ſegnis, pauidus, & ſocordia innocens. Quattuor centuriones duodeuiceſimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam vltra fides, aut memoria prioris ſacramenti, ſed, quod in ſeditionibus accidit, vndè plures erant, omnes fuere. Nocte quæ Kal. Ianuarias ſecuta eſt, in coloniam Agrippinenſem Aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, *quartam & duodeuiceſimam legiones, proiectis Galbæ imaginibus in Senatus, & Pop. Rom. verba iuraſſe*. Id ſacramentum inane viſum *occupari nutantem fortunam, & offerri principem* placuit. Miſſi à Vitellio ad legiones legatoſque, qui *deſciuiſſe à Galba ſuperiorem exercitum* nunciarent: *proindè, aut bellandum aduerſus deſciſcentes, aut ſi concordia, & pax placeat, faciendum imperatorem: & minore diſcrimine ſumi principem, quam quæri*. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promptiſſimus è legatis Fabius Valens. Is die poſtero coloniam Agrippinenſem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingreſſus, *Imperatorem* Vitellium conſalutauit. Secutæ ingenti certamine eiuſdem prouinciæ legiones: & ſuperior exercitus, ſpecioſis ſenatus populique Romani nominibus relictis, III. Non. Ianuarias Vitellio acceſſit: ſcires illum priore biduo non penes Remp. fuiſſe. Ardorem exercituum Agrippinenſes, Treueri, Lingones æquabant, *auxilia, equos, arma, pecunias* offerentes, vtque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum, aut caſtrorum, quibus præſentia ex affluenti, & parta victoria magnæ ſpes: ſed manipuli quoque & gregarius miles viatica ſua, & balteos, phaleraſque, inſignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant: inſtinctu, & impetu, & auaritia. Igitur laudata militum alacritate Vitellius, miniſteria principatus per libertos agi ſolita, in equites Romanos diſponit. Vacationes centurionibus ex fiſco numerat, Sæuitiam mili-

tum

cum pleroſque ad pœnam expoſcentium ſæpiùs approbat, partim ſimulatione vinculorum fruſtratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicæ ſtatim interfectus, Iulium Burdonem Germanicæ claſſis præfectum aſtu ſubtraxit. exarſerat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen, ac mox inſidias, Fonteio Capitoni ſtruxiſſet. grata erat memoria Capitonis; & apud ſæuientes occidere palam, ignoſcere non niſi fallendo licebat. Ita in cuſtodia habitus: & poſt victoriam demum, ſatiatis iam militum odijs, dimiſſus eſt. Interim vt piaculum obijcitur centurio Criſpinus, qui ſe ſanguine Capitonis cruentauerat; eoque & poſtulantibus manifeſtior, & punienti vilior fuit. Iulius deindè Ciuilis periculo exemptus, præpotens inter Batauos, ne ſupplicio eius ferox gens alienaretur. Et erant in ciuitate Lingonum VIII. Batauorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum diſcordia temporum à legione digreſsæ: prout inclinaſsent, grande momentum, ſociæ aut aduerſæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus ſupra retulimus, occidi iuſſit, damnatos fidei crimine grauiſſimo inter deſciſcentes. Acceſsere partibus Valerius Aſiaticus, Belgicæ prouinciæ legatus, quem mox Vitellius generum aſciuit: & Iunius Blæſus Lugdunenſis Galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Rhæticis copiis mora, quo minus ſtatim adiungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum. Præerat Trebellius Maximus, per auaritiam, ac ſordes contemptus exercitui inuiſuſq;. Accendebat odiũ eius Roſcius Cœlius legatus viceſimæ legionis olim diſcors, ſed occaſione ciuilium armorum atrocius proruperant. Trebellius *ſeditionem, & confuſum ordinem diſciplinæ* Cœlio; *ſpoliatas, & inopes legiones*. Cœlius Trebellio obiectabat, cum interim fœdis legatorum certaminibus, modeſtia exercitus corrupta, eoque diſcordiæ ventum, vt auxiliarium quoque militum conuitijs perturbatus, & aggregantibus ſe Cœlio cohortibus aliſque, deſertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies prouinciæ, quamquam remoto conſulari manſit. rexere legati legionum, pares iure Cælius audendo potentior. Adiuncto Britanni-

eo exercitu, ingens viribus opibuſque Vitellius, duos duces, duo itinera bello deſtinauit. Fabius Valens *allicere, vel ſi abnuerent, vaſtare Gallias, & Cottianis Alpibus Italiam irrumpere*; Cæcina *propiore tranſitu, Peninis iugis degredi* iuſſus. Valenti inferioris exercitus electi cum Aquila quintæ legionis, & cohortibus aliſque ad XL. millia armatorum data: XXX. millia Cæcina è ſuperiore Germania ducebat, quorum robur legio vna & viceſima fuit. addita vtrique Germanorum auxilia, è quibus Vitellius ſuas quoque copias ſuppleuit, tota mole belli ſecuturus. Mira inter exercitum imperatoremque diuerſitas. Inſtare miles, arma poſcere; *dum Galliæ trepident, dum Hiſpaniæ cunctentur. non obſtare hiemem, neque ignaua pacis moras, inuadendam Italiam, occupandam vrbem. nihil in diſcordijs ciuilibus feſtinatione tutius, vbi facto magis, quam conſulto opus eſſet*. Torpebat Vitellius, & fortunam Principatus inerti luxu, ac prodigis epulis præſumebat. medio diei temulentus, & ſagina grauis: cum tamen ardor & vis militum vltro ducis munia implebat, vt ſi adeſſet imperator, & ſtrenuis, vel ignauis ſpem metumque adderet. Inſtructi intentique *ſignum profectionis* expoſcunt: nomine *Germanici*, Vitellio ſtatim addito: *Cæſarem* ſe appellari etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipſo profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ præuolauit: longumque per ſpatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, vt haud dubium magnæ, & proſperæ rei omen acciperetur. Et Treueros quidem vt ſocios ſecuri adiere. Diuoduri (Mediomatricorum id oppidum eſt) quamquam omni comitate exceptos, ſubditus pauor exterruit, raptis repente armis, ad cædem innoxiæ ciuitatis: non ob prædam, aut ſpoliandi cupidinem: ſed furore, & rabie, & cauſſis incertis, eoque difficilioribus remedijs. donec precibus ducis mitigati, ab excidio ciuitatis temperauere. cæſa tamen ad quatuor millia hominum. Iſque terror Gallias inuaſit, vt venienti mox agmini vniuerſæ ciuitates, cum magiſtratibus, & precibus occurrerent, ſtratis per vias pueris fœminiſque, quæque alia placamen-

ta hoſtilis iræ, non quidem in bello, ſed pro pace tendebantur. Nuntium de cæde Galbæ, & imperio Othonis, Fabius Valens in ciuitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus, bellum voluebat: Gallis cunctatio exempta: & in Othonem, ac Vitellium odium par, ex Vitellio, & metus. Proxima Lingonum ciuitas erat, fida partibus. benigne excepti, modeſtia certauere. ſed breuis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas à legione quartadecima, vt ſupra memorauimus, digreſſas exercitui ſuo Fabius Valens adiunxerat. Iurgio primum, mox rixa inter Batauos, & legionarios, dum his, aut illis ſtudia militum adgregantur, propè in prœlium exarſere: ni Valens animaduerſione paucorum, oblitos iam Batauos imperij admonuiſſet. Fruſtra aduerſus Æduos quæſita belli cauſſa. iuſſi *pecuniam, atque arma deferre*, gratuitos inſuper commeatus præbuere: quod Ædui formidine, Lugdunenſes gaudio fecere. Sed legio Italica, & ala Taurina abductæ. Cohortem duodeuiceſimam Lugduni, ſolitis ſibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit. ſecretis eum criminationibus infamauerat Fabius ignarum, & quo incautior deciperetur, palam laudatum. Veterem inter Lugdunenſes Viennenſeſque diſcordiam, proximum bellum accenderat, multæ inuicem clades, crebrius infeſtiuſque, quam vt tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunenſium, occaſione iræ, in fiſcum verterat. multus contra in Viennenſes honor. vndè æmulatio, & inuidia, & vno amne diſcretis connexum odium. Igitur Lugdunenſes extimulare ſingulos militum, & in euerſionem Viennenſium impellere, *obſeſſam ab illis coloniam ſuam, adiutos Vindicis conatus, conſcriptas nuper legiones in præſidium Galbæ* referendo, & vbi cauſſas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ oſtendebant. Nec iam ſecreta exhortatio, ſed publicæ preces: *Irent Vltores, exſcinderent ſedem Gallici belli, cuncta illic externa & hoſtilia; ſe coloniam Romanam & partem exercitus, & proſperarum aduerſarumq; rerũ ſocios, ſi for-*

tuna

culo pauidi, quamquam primo tumultu Claudium Seuerum ducem legerant, non arma noſcere, non ordines ſequi, non in vnum conſulere. exitioſum adverſus veteranos prœlium, intuta obſidio, dilapſis vetuſtate mœnibus. hinc Cæcina cum valido exercitu, indè Rhæticæ alæ cohorteſque, & ipſorum Rhætorum iuuentus ſueta armis, & more militiæ exercita. vndique populatio, & cædes. Ipſi in medio vagi abiectis armis, magna pars ſaucii, aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac ſtatim immiſſa cohorte Thracum depulſi, & conſectantibus Germanis, Rhætiſque, per ſiluas, atque in ipſis latebris trucidati. multa hominum millia cæſa, multa ſub corona venumdata. Cumque direptis omnibus, Auenticum gentis caput iuſto agmine peteretur: miſſi qui dederent ciuitatem, & deditio accepta. In Iulium Alpinum è principibus vt concitorem belli, Cæcina animaduertit: ceteros veniæ, vel ſæuitiæ Vitellij reliquit. Haud facilè dictu eſt, legati Heluetiorum minus placabilem imperatorem, an militem inuenerint. *ciuitatis excidium* poſcunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis, ac verbis temperabat; cum Claudius Coſſus, vnus ex legatis, notæ facundiæ, ſed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigauit. vt eſt mos vulgo, mutabilem ſubitis, & tam pronum in miſericordiam, quam immodicus ſæuitia fuerat. effuſis lacrymis, & meliora conſtantius poſtulando, impunitatem ſalutemque ciuitati impetrauere. Cæcina paucos in Heluetiis moratus dies, dum ſententiæ Vitellij certior fieret, ſimul tranſitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, *alam Syllanam circa Padum agentem, ſacramento Vitellij acceſſiſſe*. Proconſulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox à Nerone, vt in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis remorati, ac tum in Italia manentes, inſtinctu decurionum qui Othonis ignari, Vitellio obſtricti, robur aduentantium legionum, & famam Germanici exercitus attollebant, tranſiere in partes: & vt donum aliquod nouo principi, firmiſſima Tranſpadanæ regionis municipia, Me-

dio-

diolanum , ac Nouariam , & Eporediam , ac
Vercellas, adiunxere . id Cæcinæ per ipſos com-
pertum ; Et quia præſidio alæ vnius latiſſima
pars Italiæ defendi nequibat , præmiſſis Gallo-
rum , Luſitanorum , Britannorumque cohorti-
bus, & Germanorum vexillis , cum ala Petrina :
ipſe paululum cunctatus , num Rhæticis iugis in
Noricum flecteret , aduerſus Petronium vrbis
procuratorem , qui concitis auxiliis, & interru-
ptis fluminum pontibus, fidus Othoni putaba-
tur . Sed metu ne amitteret præmiſsas iam co-
hortes alaſque , ſimul reputans plus gloriæ re-
tenta Italia , & vbicumque certatum foret , No-
ricos in cæteræ victoriæ præmia ceſsuros, Penino
ſubſignatum militem itinere , & graue legionum
agmen , hibernis adhuc Alpibus traduxit . Otho
interim, contra ſpem omnium , delitiis , neque
deſidia torpeſcere . dilatæ voluptates , diſſimula-
ta luxuria , & cuncta ad decorem imperij compo-
ſita , eoque plus formidinis afferebant falſæ vir-
tutes, & vitia reditura . Marium Celſum Con-
ſulem deſignatum , per ſpeciem vinculorum ,
ſæuitiæ militum ſubtractum , acciri in Capito-
lium iubet . clementiæ titulis , è viro claro , &
partibus inuiſo , petebatur . Celſus conſtanter ,
ſeruatæ erga Galbam fidei crimen confeſsus ,
exemplum vltro imputauit . Nec Otho quaſi
ignoſceret, ſed ne hoſti metum reconciliationis
adhiberet : ſtatim intra intimos amicos habuit,
& mox bello inter duces delegit . manſitque
Celſo velut fataliter etiam pro Othone fides inte-
gra , & infelix . Læta primoribus ciuitatis cele-
brata in vulgus Celſi ſalus , ne militibus quidem
ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui
iraſcebantur . Par indè exſultatio , diſparibus
cauſſis conſecuta , impetrato Tigellini exitio .
Sophonius Tigellinus obſcuris parentibus, fœda
pueritia , impudica ſenecta , præfecturam vigi-
lum & prætorij , & alia præmia virtutum , quia
velocius erat vitijs adeptus , crudelitatem mox,
deinde auaritiam , & virilia ſcelera exercuit :
corrupto ad omne facinus Nerone , quædam igna-
ro auſus , ac poſtremo eiuſdem deſertor , ac
proditor . Vndè non alium pertinaciùs ad pœ-
nam flagitauere , diuerſo affectu quibus odium
Neronis inerat , & quibus deſiderium . Apud
Gel-

Galbam T. Vinij potentia defenſus. prætexentis *ſeruatam ab eo filiam :* & haud dubiè ſeruauerat, non clementia (quippè tot interfectis) ſed effugio in futurum. quia peſſimus quiſque diffidentia præſentium mutationem pauens adverſus publicum odium, priuatam gratiam præparat : vndè nulla innocentiæ cura, ſed vices impunitatis. Eo infenſior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T.Vinii inuidia, concurrere è tota vrbe in palatium, ac fora, & vbi plurima vulgi licentia, in circum, ac theatra effuſi, ſeditioſis vocibus obſtrepere : donec Tigellinus accepto apud Sinueſſanas aquas ſupremæ neceſſitatis nuntio, inter ſtupra concubinarum, & oſcula, & deformes moras, ſectis nouacula faucibus, infamem vitam fœdauit etiam exitu ſero & inhoneſto. Per idem tempus expoſtulata ad ſupplicium Galuia Criſpinilla, variis fruſtrationibus, & adverſa diſſimulantis principis fama, periculo exempta eſt. magiſtra libidinum Neronis, transgreſſa in Africam ad inſtigandum in arma Clodium Macrum, famem populi Rom. haud obſcurè mollita, totius poſtea ciuitatis gratiam obtinuit conſulari matrimonio innixa ; & apud Galbam, Othonem, Vitellium illæſa : mox potens pecunia, & orbitate, quæ bonis maliſque temporibus iuxta valent. Crebræ interim, & muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epiſtolæ, offerebant *pecuniam, & gratiam, & quemcunq; quietis locum prodigæ vitæ legiſſet*. Paria Vitellius oſtendebat, primo mollius, ſtulta vtrimque & indecora ſimulatione ; mox quaſi rixantes ſtupra, & flagitia inuicem obiectauere, neuter falſo. Otho, reuocatis quos Galba miſerat legatis, rurſus ad vtrumq; Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, eaſque quæ Lugduni agebant copias, ſpecie ſenatus miſit. Legati apud Vitellium remanſere, promptius quam vt retenti viderentur. Prætoriani, quos per ſimulationem officii legatis Otho adiunxerat, remiſſi, antequam legionibus miſcerentur. Addit epiſtolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad prætorias, & vrbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabant vltro, *quod tanto ante traditum Vitellio imperium, ad Othonem vertiſſent.*

Ita promiſſis ſimul, ac minis tentabantur: *vt bello impares, in pace nihil amiſſuri*. neque ideo prætorianorum fides mutata. Sed inſidiatores ab Othone in Germaniam, à Vitellio in vrbem miſſi, vtriſque fruſtra fuit: Vitellianis impune; per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, nouitate vultus, omnibus inuicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis compoſuit, *exitium ipſi filioque eius* minitans, *ni incolumes ſibi mater, ac liberi ſeruarentur*. Et ſtetit domus vtraque: ſub Othone, incertum an metus Vitellius victor clementiæ gloriam tulit. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, *iuraſſe in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, & Mœſiæ legiones*. Idem ex Hiſpania allatum: laudatuſque per edictum Cluuius Rufus: & ſtatim cognitum eſt, conuerſam ad Vitellium Hiſpaniam. Nec Aquitania quidem, quamquam à Iulio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit nuſquam fides, aut amor, metu, ac neceſſitate huc illuc mutabantur. Eadem formido prouinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili tranſitu ad proximos, & validiores. Longinquæ prouinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium ſtudio: ſed erat grande momentum in nomine vrbis, ac prætextu ſenatus. & occupauerat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Veſpaſianus, Syriæ legiones Mucianus ſacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, omneſque verſæ in Orientem prouinciæ, nomine eius tenebantur. Idem Africæ obſequium, initio à Carthagine orto. Neque exſpectata Vipſanii Aproniani proconſulis auctoritate, Creſcens Neronis libertus (nam & hi malis temporibus partem ſe Reip. faciunt) epulum plebi, ob lætitiam recentis imperij, obtulerat: & populus pleraq; ſine modo feſtinauit. Carthaginem ceteræ ciuitates ſecutæ. Sic diſtractis exercitibus, ac prouinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam principatus fortunam bello opus erat. Otho, vt in multa pace, munia imperii obibat: quædam ex dignitate Reipub. pleraq; contra decus, ex præſenti vſu properando. Conſul cum Titiano fratre in Kalen. Martias ipſe, proximos menſes Verginio deſtinat, vt aliquod exer-

xer-

exercitui Germanico delinimentum. iungitur Verginio Poppæus Vopiſcus prætextu veteris amicitiæ, plerique Viennenſium honori datum interpretabantur. Ceteri conſulatus ex deſtinatione Neronis, aut Galbæ manſere. Cælio, ac Flauio Sabinis, in Iulias; Ario Antonino, & Mario Celſo, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor interceſſit. Sed Otho, pontificatus auguratuſq; honoratis iam ſenibus cumulum dignitatis addidit; & recens ab exſilio reuerſos nobiles adoleſcentulos, auitis, ac paternis ſacerdotiis in ſolatium recoluit, Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæſo, Seuino Promptino ſenatorius locus, qui repetundarum criminibus ſub Claudio, ac Nerone ceciderant, placuit ignoſcentibus, verſo nomine, quod auaritia fuerat, videri maieſtatem: cuius tum odio, etiam bonæ leges peribant. Eadem largitione, ciuitatum quoque ac prouinciarum animos aggreſſus, Hiſpalienſibus, & Emeritenſibus familiarum adiectiones: Lingonibus vniuerſi ciuitatem Romanam; prouinciæ Bæticæ Maurorum ciuitates dono dedit, noua iura Cappadociæ, noua Africæ oſtentui magis, quam manſura. Inter quæ neceſſitate præſentium rerum, & inſtantibus curis excuſata, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppææ per ſenatuſconſultum repoſuit. Creditus eſt etiam de celebranda Neronis memoria agitauiſſe, ſpe vulgum alliciendi, & fuere, qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni, quibuſdam diebus populus, & miles, tamquam nobilitatem, ac decus aſtruerent, NERONI OTHONI acclamauit. Ipſe in ſuſpenſo tenuit, vetandi metu, vel agnoſcendi pudore. Conuerſis ad ciuile bellum animis, externa ſine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani Sarmatica gens, priore hieme cæſis duabus cohortibus; magnâ ſpe ad Mæſiam irruperant, nouem millia equitum, ex ferocia, & ſucceſſu, prædæ magis, quam pugnæ intenta. Igitur vagos, & incurioſos, tertia legio adiunctis auxiliis, repente inuaſit. apud Romanos omnia prȩlio apta: Sarmatæ diſperſi cupidine prædæ, aut graues onere ſarcinarum, & lubrico itinerum adempta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namq; mirum dictu, vt ſit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipſos. nihil ad

ret: modo conſtantiam ſimulare, modo formidine detegi, ſimul Othonis vultum intueri. vtque euenit inclinatis ad ſuſpicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud ſecus diſcrimine ſenatus, quam ſuo territus, & præfectos prætorii ad mitigandas militum iras ſtatim miſerat, & *abire propere omnes è conuiuio* iuſſit. Tum verò paſſim magiſtratus, proiectis inſignibus, vitata comitum, & ſeruorum frequentia, ſenes fęminæque per tenebras, diuerſa vrbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, & vt cuique humillimus cliens, incertas latebras petiuere. Militum impetus ne foribus quidem palatij coercitus, quo minus conuiuium irrumperent, *oſtendi ſibi Othonem* expoſtulantes: vulnerato Iulio Martiale tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto legionis, dum ruentibus obſiſtunt. Vndique arma, & minæ, modo in centuriones tribunoſque, modo in ſenatum vniuerſum: lymphatis cæco pauore animis, & quia neminem vnum deſtinare iræ poterant, licentiam in omnes poſcentibus. donec Otho, contra decus imperii thoro inſiſtens, precibus, & lachrymis ægrè cohibuit; redieruntque in caſtra inuiti, neque innocentes. Poſtera die, velut capta vrbe, clauſæ domus, rarus per vias populus, mæſta plebs: deiecti in terram militum vultus, ac plus triſtitiæ, quam pœnitentiæ. Manipulatim allocuti ſunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex ſuo quiſque ingenio mitius, aut horridius. Finis ſermonis in eo, vt quina millia nummum ſingulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi caſtra auſus. atque illum tribuni centurioneſque circumſiſtunt, abiectis militiæ inſignibus, *otium & ſalutem* flagitantes. Senſit inuidiam miles, & compoſitus in obſequium, *auctores ſeditionis ad ſupplicium* vltro poſtulabat. Otho quamquam turbidis rebus, & diuerſis militum animis, cum optimus quiſque *remedium præſentis licentiæ* poſceret; vulgus & plures, ſeditionibus, & ambitioſo imperio læti, per turbas, & raptus facilius ad ciuile bellum impellerentur, ſimul reputans non poſſe Principatum ſcelere quæſitum, ſubita modeſtia, & priſca grauitate retineri, ſed diſcrimine vrbis, & periculo ſenatus anxius, poſtremò ita diſſeruit; *Neque vt affectus*

veſtros in amorem mei accenderem, commilitones; neque vt animum ad virtutem cohortarer (vtraque enim egregiè ſuperſunt) ſed veni poſtulaturus à vobis temperamentum veſtræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate, vel odio (quæ multos exercitus in diſcordiam egere) ac ne detrectatione quidem, aut formidine periculorum nimia pietas veſtra acrius, quam conſideratius excitauit. Nam ſæpè honeſtas rerum cauſſas, ni iudicium adhibeas, pernicioſi exitus conſequuntur. Imus ad bellum, num omnes nuntios palam audiri, omnia conſilia cunctis præſentibus tractari, ratio rerum, aut occaſionum velocitas patitur? tam neſcire quædam milites, quam ſcire oportet. Ita ſe ducum auctoritas, ſic rigor diſciplinæ habet, vt multa etiam centuriones tribunoſque tantum iuberi expediat. Si vbi iubeantur, quærere ſingulis liceat; pereunte obſequio, etiam imperium intercidit. An & illuc nocte intempeſta rapientur arma? vnus alterve perditus, ac temulentus (neque enim plures conſternatione proxima inſaniſſe crediderim) centurionis, ac tribuni ſanguine manus imbuet? Imperatoris ſui tentorium irrumpet? Vos quidem iſtuc pro me. ſed in diſcurſu ac tenebris, & rerum omnium confuſione, patefieri occaſio etiam aduerſus me poteſt. Si Vitellio & ſatellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur? quid aliud quam ſeditionem & diſcordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obſequatur: hinc confuſi pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quam imperia ducum ſciſcitando res militares continentur. & fortiſſimus in ipſo diſcrimine exercitus eſt. qui ante diſcrimen quietiſſimus. Vobis arma & animus ſit: mihi conſilium, & virtutis veſtræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit. ceteri abolete memoriam fœdiſſimæ nocti. nec illas adverſus ſenatum voces vllus vnquam exercitus audiat. Caput imperij, & decora omnium prouinciarum, ad pœnam vocare, non hercle illi, quos cum maximè Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Vlli ne Italiæ alumni, & Romana verè iuuentus, ad ſanguinem, & cædem depoſcerent ordinem, cuius ſplendore & gloria, ſordes, & obſcuritatem Vitellianarum partium perſtringimus? Nationes aliquas occupauit Vitellius, imaginem

nem

nem quandam exercitus habet: Senatus nobiſcum eſt. Sic fit, vt hinc Reſp. indè hoſtes Reip. conſtiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc vrbem, domibus & tectis, & congeſtu lapidum, ſtare creditis? Muta iſta & inanima intercidere, ac reparari promiſcua ſunt: æternitas rerum, & pax gentium, & mea cum veſtra ſalus, incolumitate ſenatus firmatur. Hunc auſpicato à parente & conditore vrbis noſtræ inſtitutum, & à regibus vſque ad principes continuum, & immortalem, ſicut à maioribus accepimus ſic poſteris tradamus. Nam vt ex vobis ſenatores, ita ex ſenatoribus principes naſcuntur. Et oratio ad perſtringendos mulcendoſque militum animos, & ſeueritatis modus (neque enim in plures, quam in duos animaduerti iuſſerat) grate accepta, compoſitique ad præſens, qui coerceri non poterant. Non tamen quies vrbi redierat. ſtrepitus telorum, & facies belli erat: militibus, vt nihil in commune turbantibus, ita ſparſis per domos, occulto habitu, & maligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua inſignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites veniſſe in vrbem ad ſtudia partium noſcenda, plerique credebant. Vndè plena omnia ſuſpicionum, & vix ſecreta domuum ſine formidine, ſed plurimum trepidationis in publico, vt quemque nuntium fama attuliſſet, animum vultumque conuerſi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere proſperis viderentur. Coacto verò in curiam ſenatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax ſilentium, ne ſuſpecta libertas, & priuato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur verſare ſententias, & huc, atque illuc torquere, *hoſtem, & parricidam* Vitellium vocantes: prouidentiſſimus quiſque, vulgaribus conuiciis: quidam vera probra iacere, in clamore tamen, & vbi plurimæ voces, aut tumultu verborum ſibi ipſi obſtrepentes. Prodigia inſuper terrebant, diuerſis auctoribus vulgata, *In veſtibulo Capitolij omiſſas habenas bigæ, cui Victoria inſtiterat: erupiſſe cella Iunonis, maiorem humana ſpeciem: ſtatuam Diui Iulij, in inſula Tiberini amnis, ſereno, & immoto die, ab Occidente in Orientem conuerſam: prolocutum in Etruria bouem; inſolitos animalium partus:* & plura alia, rudibus ſæculis etiam in pace obſer-

uata, quæ nunc tantum in metu audiuntur. Sed præcipuus, & cum præſenti exitio, etiam futuri pauor, ſubita inundatione Tiberis. qui immenſo auctu, prorupto ponte ſubiicio, ac ſtrage obſtantis molis refuſus, non modo iacentia, & plana vrbis loca, ſed ſecura huiuſmodi caſuum impleuit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis, & cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quæſtus,& penuria alimentorum. corrupta ſtagnantibus aquis inſularum fundamenta, dein remeante flumine dilapſa. Vtque primum vacuus à periculo animus fuit, id ipſum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius, & via Flaminia iter belli eſset obſtructum, à fortuitis, vel naturalibus cauſſis in prodigium, & omen imminentium cladium vertebatur. Otho, luſtrata vrbe, & expenſis belli conſiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur; Narbonnenſem Galliam aggredi ſtatuit: claſse valida, & partibus fida, quod reliquos cæſorum ad pontem Miluium, & ſæuitia Galbæ in cuſtodiam habitos, in numeros legionis compoſuerat. facta & ceteris ſpes honoratioris in poſterum militiæ. Addidit claſſi vrbanas cohortes, & pleroſque è prætorianis, vires & robur exercitus, atque ipſis ducibus conſilium, & cuſtodes. Summa expeditionis Antonio Nouello, Suedio Clementi primipilaribus, Æmilio Pacenſi, cui ademptum à Galba Tribunatum reddiderat, permiſsa. Curam nauium Oſcus libertus retinebat, ad obſeruandam honeſtiorum fidem inuitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celſus, Annius Gallus, rectores deſtinati. Sed plurima fides Licinio Proculo prætorii præfecto. is vrbanæ militiæ impiger, bellorum inſolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celſi, maturitatem Galli, vt cuique erat, criminando, quod facillimum factu eſt, prauus, & callidus, bonos & modeſtos anteibat. Sepoſitus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta cuſtodia, neque obſcura: nullum ob crimen, ſed vetuſto nomine, & propinquitate Galbæ monſtratus. Multos è magiſtratibus, magnam conſularium partem, Otho, non participes, aut mini-

ſtros bello ſed comitum ſpecie, ſecum expedire iubet. In quis & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec vt imperatoris fratrem, nec vt hoſtia. Igitur mota vrbis cura, nullus ordo metu, aut periculo vacuus, primores ſenatus ætate inualidi, & longa pace deſides; ſegnis, & oblita bellorum nobilitas: ignarus militiæ eques: quanto magis occultare, ac abdere pauorem nitebantur, manifeſtius pauidi. Nec deerant è contrario, qui ambitione ſtolida, conſpicua arma, inſignes equos, quidam luxurioſos apparatus conuiuiorum, & irritamenta libidinum, vt inſtrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis, & Reip. cura: leuiſſimus quiſque, & futuri improuidus, ſpe vana tumens. multis afflicta fides in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutiſſimi. Sed vulgus, & magnitudine nimia communium curarum expers populus, ſentire paulatim belli mala, conuerſa in militum vſum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ motu Vindicis haud perindè plebem attriuerant, ſecura tum vrbe, & prouinciali bello: quod inter legiones Galliaſque velut externum fuit. Nam ex quo Diuus Auguſtus res Cæſarum compoſuit, procul & in vnius ſolicitudinem, aut decus, populus Romanus bellauerat. Sub Tiberio & Caio, tantum pacis adverſa pertimuere. Scriboniani contra Claudium incœpta ſimul audita, & coercita. Nero nuntiis magis, & rumoribus, quam armis depulſus. Tum legiones claſseſq; & quod raro alias, prætorianus vrbanuſq; miles, in aciem deducti: Oriens Occidenſque, & quidquid vtrimq; virium eſt à tergo: ſi ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere qui proficiſcenti Othoni moras *religionemque nondum conditorum ancilium* afferrent. Aſpernatus omnem cunctationem, vt Neroni quoq; exitioſam: & Cæcina, iam Alpes trāſgreſſus, ex ſtimulabat. Pridie Idus Mar. commendata patribus Rep. reliquias Neronianarū ſectionum nondum in fiſcum conuerſas, reuocatis ab exſilio conceſſit: iuſtiſſimū donum, & in ſpecē magnificum, ſed feſtinata exactione, vſu ſterile. Mox vocata concione, *maieſtatem vrbis, & conſenſū populi ac ſenatus pro ſe* attollens, aduerſu Vitellianas partes modeſtè diſſeruit *inſcitiam potius legionum, quam audaciam* increpans, nulla Vitellii

mentione, ſiue ipſius ea moderatio: ſeu ſcriptor orationis ſibi metuens. contumeliis in Vitellium abſtinuit: quando, vt in conſiliis militiæ Suetonio Paulino, & Mario Celſo, ita in rebus vrbanis Galerii Trachali ingenio Othonem vti credebatur, & erant qui genus ipſum orandi noſcerent, crebro fori vſu celebre, & ad implendas populi aures, latum & ſonans. Clamor voceſque vulgi, ex more adulandi, nimiæ, & falſæ. quaſi dictatorem Cæſarem, aut Imperatorem Auguſtum proſequerentur, ita ſtudiis votiſque certabant. nec metu, aut amore, ſed ex libidine ſeruitij, vt in familiis priuata cuique ſtimulatio, & vile iam decus publicum. Profectus Otho, quietem vrbis curaſque imperij, Saluio Titiano fratri permiſit.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI HISTORIARVM LIBER II.

Breuiarium Libri II.

Titus ad Galbam iturus, nuntio mortis eius accepto regreditur. Paphiæ Veneris deſcriptio. Oraculum Tito redditum. Veſpaſiani geſta & virtutes Muciani mores. qui cum Veſpaſiano in gratiam redit. Vndè initium rerum nouarum, volente milite, Pſeudo Neronis ludibrium, ab Aſprenate compreſſum. Annius Fauſtus delator accuſatur. Othonis copiæ, expeditio, & læta illi belli principia. Cæſi ab Othonianis Alpini. fœminæ Liguris egregium exemplum, Othonianorum, & Vitellianorum pugnæ illis proſperiores. Corſi Procuratorem ſuum res ad Vitellium trahentem interficiunt. Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos, quæ oppugnatur à Cæcina, vbi amphitheatrum conflagrati. Sed Cæcina poſt irritos conatus obſidionem ſoluit. Othoniani ad Cremonam proſperè pugnant. duces ſuos criminantur Othoni. Cæcina ab Othonianis Ducibus malè acceptus, Suetonij Paulini cunctatione ſeruatur, Batauorum, in exercitu Fabij Valentis ſeditio, cùm ipſius Ducis euidenti periculo. quæ per conſilium Vari compoſita, Cæcinæ coniungitur. Eorum, Othoniſque, & Vitellij comparatio. Otho conſultat de ratione belli, & Suetonius Paulinus moram ſuadet. Sed deteriora conſilia præualent. Vitelliani tranſitum Padi tentant. quem prohibentes Othoniani caduntur. Auctorum relatio de Paulino, deque exercitibus pacem cupientibus refellitur, Otho Brixelli abſens, Ducibus ſuis denun-

tiat, vt pugnam conſerant. illius initium. Othonianorum confuſio. prælium vna & vicesimæ, & primæ legionum. Othonianorum fuga, & adverſus Duces ſuos ira. Prætorianorum ferocia. Othonis deſtinatio. quem conſolantur ſui milites, & Plotius Firmus. At ille in conſilio ſumendæ mortis perſeuerans, multa laude digna dicit facitque. Denique mortem ſibi ipſe conſciſcit. idque nonnulli imitantur. ætas, origo, amor apud milites, qui tumultuantur. Senatus euentum pugnæ ignorantis perplexitas, & conſternatio. Romæ adulationes in Vitellium. eius milites Duceſque Italiæ graues. Vitellius nuncium de nece Othonis accipit: & de Mauris in partes ſuas tranſgreſſis. Vitellius Blæſi odijs penſat. Othonianorum centuriones quoſdam interficit, duces abſoluit. Marici veſania, & ſupplicium. Vitellij libido. edictum de nomine Auguſti. Dolabellæ cædes. Triariæ licentia. modeſtia coniugis, & matris Vitellij. Cluuius abſoluitur, Trebellius remouetur. Quartadecimanorum, & Batauorum diſcordia. Prætoriani exarmantur. Vitellius luxurias, quod imitantur duces militeſque. Virginij periculum. Vitellij exercitus minuitur. campos vbi pugnatum ſpectat, nulla in ciues occiſos commiſeratione. Conſulatus largitur. Pſeudo-Scribonianus punitur. Vitellius Veſpaſianum ſibi fidum credit, aſt hic bellum agitat. Cunctantem dubitantemque Mutianus accurata oratione impellit. Qui ipſe ſibi belli contra Vitellium adminiſtrationem depoſcit. Sed & mathematicorum prædictionibus, omnibuſque, & oraculis confirmatus, Imperator ſalutatur, Muciani artibus incenſo militum, & prouinciæ ſtudio: quod & alij ſequuntur. Ergo totis viribus ad bellum ſeſe comparat. Mucianumque cum exercitu præmittit, qui pecuniam vndique conquirit. Mœſicæ. Pannonicæ, Dalmaticæ legiones Veſpaſianum ſequuntur, cum Antonio Primo, & Cornelio Fuſco. At Vitellius cum ſuis luxui, prædis, diſcordijs ſtudent, iuxta Vrbem multos paganos interficiunt. Vitellius vrbem ingreditur. magnificam de ſe orationem habet. pleraque imperito, quædam comiter facit. Valentis & Cæcinæ æmulatio. Vrbs morbis afflicta. militiæ ordo confuſus: prætorio milite neglectim ſcripto. Vitellij natalis: inferiæ Neroni celebratæ. Miſeria Vrbis Romanæ. Vitellius

contra

contra defectores ſegniter auxilia parat. Interim irrumpentibus hoſtibus Cacinam ad bellum præmittit, à quo proditur deſeriturque, vt & à Lucilio Baſſo & claſsibus Italiæ.

STruebat iam fortuna, in diuerſa parte terrarum, initia cauſſaſque imperio: quod varia ſorte, lætum Reipub. aut atrox, ipſis principibus proſperum, aut exitio fuit, Titius Veſpaſianus è Iudæa, incolumi adhuc Galba, miſſus à patre; cauſſam profectionis, *officium erga principem, & maturam petendis honoribus iuuentam* ferebat. ſed vulgus fingendi auidum, diſperſerat, *accitum in adoptionem*. materia ſermonibus, ſenium & orbitas principis, & intemperantia ciuitatis, donec vnus eligatur, multos deſtinandi. Augebat famam ipſius Titi ingenium quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam maieſtate, proſperæ Veſpaſiani res, præſaga reſponſa, & inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. Vbi Corinthi, Achaiæ vrbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ & aderant qui arma Vitellij bellumque affirmarent; anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta vtrimque perluſtrat. *Si pergeret in vrbem; nullam officij gratiam, in alterius honorem ſuſcepti: ac ſe Vitellio, ſiue Othoni, obſidem fore. Sin rediret; offenſam haud dubiam victoris: ſed incerta adhuc victoria, & concedente in partes parte filium excuſatum. Sin Veſpaſianus Rempub. ſuſciperet, obliuiſcendum offenſarum, de bello agitantibus.* His ac talibus inter ſpem metumque iactatum, ſpes vicit. Fuere qui *accenſum deſiderio Berenices reginæ, vertiſſe iter* crederent. Neque abhorrebat à Berenice iuuenilis animus. ſed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. lætam voluptatibus adoleſcentiam egit, ſuo quam patris imperio modeſtior. Igitur oram Achaiæ, & Aſiæ, ac læua maris præteruectus, Rhodum & Cyprum inſulas, inde Syriam audentioribus ſpatijs petebat. Atque illum cupido inceſſit, adeundi viſendique templum Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas aduenaſque. Haud fuerit longum initia re-

li-

ligionis, templi ſitum, formam deæ, neque enim alibi ſic habetur, paucis diſſerere. *Conditorem templi regem Aeriam* vetus memoria, quidam *ipſius deæ nomen id* perhibent. Fama recentior tradit, *à Cinyra ſacratum templum, deamque ipſam conceptam mari, huc appulſam. Sed ſcietiam artemque haruſpicum accitam; & Cilicem Thamiram intuliſſe. Atque ita pactum, vt familiæ vtriuſque poſteri cærimonijs præſiderent*. Mox ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipſa quam intulerant ſcientia hoſpites ceſſere; tantum Cinyrades ſacerdos conſulitur. Hoſtiæ, vt quiſque vouit; ſed mares deliguntur. Certiſſima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum. precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus quamquam in aperto madeſcunt. Simulacrum deæ non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exſurgens. & ratio in obſcuro. Titus ſpectata opulentia donisque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati affingit, *de nauigatione* primum conſuluit. Poſtquam *pandi viam, & mare proſperum* accepit, de ſe per ambages interrogat, cæſis compluribus hoſtijs. Soſtratus (ſacerdotis id nomen erat) vbi læta & congruentia exta, magniſque conſultis annuere deam videt, pauca in præſens & ſolita reſpondens, petito ſecreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem peruectus, ſuſpenſis prouinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiducia acceſſit. Profligauerat bellum Iudaicum Veſpaſianus, oppugnatione Hieroſolymorum reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium montis & peruicaciam ſuperſtitionis, quam quod ſatis virium obſeſſis ad tolerandas neceſſitates ſupereſſet. Tres, vt ſupra memorauimus, ipſi Veſpaſiano legiones erant, exercitæ bello; quattuor Mucianus obtinebat in pace. ſed æmulatio & proximi exercitus gloria repulerat ſegnitiam, quantumque illis roboris diſcrimina & labor; tantum his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor, auxilia vtrique cohortium alarumque & claſſes regeſque, ac nomen diſpari fama celebre. Veſpaſianus acer militiæ, anteire agmen, locum caſtris capere, noctu diuque conſilio, ac ſi res poſceret, manu

hoſti-

hoſtibus obniti, cibo fortuito, veſte habituque vix à gregario milite diſcrepans; prorſus, ſi auaritia abeſſet, antiquis ducibus par. Mucianum è contrario magnificentia & opes, & cuncta priuatum modum ſupergreſſa extollebant, aptior ſermone, diſpoſitu, prouiſuque, ciuilium rerum peritus. egregium principatus temperamentum, ſi demptis vtriuſque vitijs, ſolæ virtutes miſcerentur. Cęterum hic Syriæ, ille Iudææ præpoſitus, vicinis prouinciarum adminiſtrationibus inuidia diſcordes, exitu demum Neronis, poſitis odijs in medium conſuluere. primum per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, praua certamina communi vtilitate aboleuerat: natura atque arte compoſitus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurioneſque, & vulgus militum, induſtria, licentia, per virtutes, per voluptates, vt cuique ingenium, adſciſcebantur. Antequam Titus aduentaret, ſacramentum Othonis acceperat vterque exercitus, præcipitibus vt aſſolet, nuntijs, & tarda mole ciuilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validiſſima inter ſe ciuium arma, in Italia, Galliaue, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Caſſio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare ſecutum eſt ciuile bellum, haud proſperi exitus fuerant. Auditique ſæpius in Syria Iudæaq; Cæſares quam inſpecti. Nulla ſeditio legionum, tantum aduerſus Parthos minæ, vario euentu. Et proximo ciuili bello, turbatis alijs, inconcuſſa ibi pax: dein fides erga Galbam Mox vt *Othonem, ac Vitellium ſceleſtis armis res Romana raptum ire*, vulgatum eſt, ne penes cęteros imperij præmia, penes ipſos tantum ſeruitij neceſſitas eſſet, fremere miles, & vires ſuas circumſpicere. Septem legiones ſtatim, & cum ingentibus auxilijs Syria Iudæaque: inde continua Ægyptus duæque legiones: hinc Cappadocia Pontuſque, & quidquid caſtrorum Armenijs prætenditur. Aſia, & ceteræ prouinciæ, nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ, quantum inſularum mari cingitur; & parando interim bello ſecundum tutumq; ipſum mare. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus alijs placuit exſpectari belli exitum. *victores victoſque numquam ſolida fide coaleſcere, nec referri Vitellium an Othonem ſuperſtitem*

ſuper-

fortuna faceret. Rebus ſecundis etiam egregios duces inſoleſcere. diſcordiam his, ignauiam, luxuriem: & ſuiſmet vitÿs alterum bello, alterum victoria periturum. Igitur arma in occaſionem diſtulere, Veſpaſianus Mucianuſque nuper, cęteri olim mixtis conſilijs, optimus quiſque amore Reip. multos dulcedo prędarum ſtimulabat; alios ambiguæ domi res. Ita boni maliq; cauſſis diuerſis, ſtudio pari, bellum omnes cupiebant. Sub idem tempus Achaia atq; Aſia falſo exterritæ, velut Nero aduentaret: vario ſuper exitu eius rumore, eoq; pluribus viuere eum fingentibus, credentibuſque. Cęterórum caſus conatuſque in contextu operis dicemus. tunc ſeruus è Ponto, ſiue, vt alij tradidere, *libertinus ex Italia*, citharæ & cantus peritus (vnde illi ſuper ſimilitudinem oris propior ad fallendum fides) adiunctis deſertoribus, quos inopia vagos ingentibus promiſſis corruperat, mare ingreditur: ac vi tempeſtatum Cythnum inſulam detruſus, & militum quoſdam ex Oriente commeantium adſciuit. & abnuentes interfici iuſſit, & ſpoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentiſſimum quemque armauit. Centurionemque Siſenam dextras, concordiæ inſignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem varijs artibus aggreſſus eſt: donec Siſenna clam relicta inſula, trepidus & vim metuens fugeret. inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum nouarum cupidine & odio præſentium. Gliſcentem in dies famam fors diſcuſſit. Galatiam ac Pamphyliam prouincias, Calpurnio Aſprenati regendas Galba permiſerat. datæ è claſſe Miſenenſi duæ triremes ad proſequendum, cum quibus Cythnum inſulam tenuit. Nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in mæſtitiam compoſitus, *& fidem ſuorum quondam militum* inuocans, *vt eum in Syria, aut Ægypto ſiſterent* orabat. Trierarchi nutantes, ſeu dolo, *alloquendos ſibi milites, & paratis omnium animis reuerſuros* firmauerunt. Sed Aſprenati cuncta ex fide nuntiata. cuius cohortatione expugnata nauis, & interfectus quiſquis ille erat. Corpus inſigne oculis comaque & toruitate vultus, in Aſiam, atq; inde Romam peruectum eſt. In ciuitate diſcordi, & ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta, paruæ quoque res magnis motibus

agebantur. Vibius Criſpus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Fauſtum equeſtris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitauerat, ad cognitionem ſenatus vocabat. Nam recens Galbæ principatu cenſuerant patres, *vt accuſatorum cauſſæ noſcerentur*. Id ſenatuſconſultum varie iactatum, & prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad hæc terrore & propria vi Criſpus incubuerat delatorum fratris ſui peruertere: traxeratque magnam ſenatus partem, *vt indefenſum & inauditum dedi ad exitium* poſtularent. Contra apud alios nihil æque reo proderat, quam nimia potentia accuſatoris: *dari tempus, edi crimina, quamuis inuiſum ac nocentem, more tamen audiendum* cenſebant. Et valuere primo, dilataque in paucos dies cognitio. mox damnatus eſt Fauſtus, nequaquam eo aſſenſu ciuitatis, quem peſſimis moribus meruerat. quippe ipſum Criſpum eaſdem accuſationes cum præmio exercuiſſe meminerant. nec pœna criminis, ſed vltor diſplicebat. Læta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius è Dalmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quattuor legiones, è quibus bina millia præmiſſa, ipſæ modicis interuallis ſequebantur: ſeptima à Galba conſcripta; veteranæ vndecima ac tertia decima, & præcipua fama Quartadecumani, rebellione Britanniæ compreſſa. Addiderat gloriam Nero, eligendo vt potiſſimos. vnde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem ſtudia. Sed quo plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat. agmen legionum alæ cohorteſque præueniebant. Ex ipſa vrbe haud ſpernenda manus, quinque prætoriæ cohortes, & equitum vexilla cum legione prima: ac deforme inſuper auxilium, duo millia gladiatorum, ſed per ciuilia arma etiam ſeueris ducibus vſurpatum. His copijs rector additus Annius Gallus, cum Veſtricio Spurinna ad occupandas Padi ripas præmiſſus: quoniam prima conſiliorum fruſtra ceciderant, tranſgreſſo iam Alpes Cæcina, quem ſiſti intra Gallias poſſe ſperauerat. Ipſum Othonem comitabantur ſpeculatorum lecta corpora, cum cęteris prætorijs cohortibus, veterani è prætorio, claſſicorum ingens numerus. Nec illi ſegne aut corruptum luxu iter: ſed

lori-

lorica ferrea vſus eſt, & ante ſigna pedeſter, horridus,incomptus,famæq; diſſimilis. Blandiebatur cœptis fortuna, poſſeſſa per mare & naues maiore Italiæ parte, penitus vſque ad initium maritimarum Alpium,quibus tentandis, aggrediendæque prouinciæ Narbonenſi, Suedium Clementem, Antonium Nouellum, Æmilium Pacenſem duces dederat. Sed Pacenſis per licentiam militum vinctus; Antonio Nouello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioſo imperio regebat, vt aduerſus modeſtiam diſciplinæ corruptus, ita prœliorum auidus. Non Italia adiri,nec loca ſedeſque patriæ videbantur: tamquam externa litora, & vrbes hoſtium,vrere,vaſtare,rapere: eo atrocius, quod nihil vſquam prouiſum aduerſum metus. pleni agri, apertæ domus. occurſantes domini iuxta coniuges & liberos, ſecuritate pacis, & belli malo circumueniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gente (nec deeſt iuuentus) arcere prouinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæſi diſiectique montani, vt quibus temere collectis, non caſtra, non ducem noſcitantibus, neque in victoria decus eſset, neque in fuga flagitium. Irritatus eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium. quippe in acie nihil prędæ, inopes agreſtes,& vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum. ſed calamitatibus inſontium expleta auaritia. Auxit inuidiam præclaro exemplo fęmina Ligus, quæ filio abdito, cum ſimul pecuniam occultari milites credidiſſent, eoque per cruciatus interrogarent *vbi filium occuleret?* vterum oſtendens, *latere* reſpondit. Nec vllis deinde terroribus, aut morte, conſtantiam vocis egregiæ mutauit. *Imminere prouinciæ Narbonenſi, in verba Vitellij adactæ, claſſem Othonis*, Fabio Valenti trepidi nuntij attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes,quatuor equitum turmas,vniuerſam Treuerorum alam cum Iulio Claſſico præfecto miſit, è quibus pars in colonia Foroliuienſi retenta, ne omnibus copijs in terreſtre iter verſis, vacuo mari claſſis acceleraret. Duodecim equitum turmæ, & lecti è cohortibus,aduerſus hoſtem iere: quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Pannonij nondum ſub ſignis, Nec mo-

ra prœlio: ſed acie ita inſtructa, vt pars claſſicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exſurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci, prætorianus miles expleret. in ipſo mari vt annexa claſſis & pugnæ parata, conuerſa, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis iugis, cohortes denſis ordinibus poſt equitem locant. Treuerorum turmæ obtulere ſe hoſti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, ſimul à latere ſaxis vrgeret apta ad iaciendum etiam paganorum manus: ſparſi inter milites, ſtrenui ignauique in victoria idem audebant. Additus perculſis terror, inuecta in terga pugnantiũ claſſe. Ita vndique clauſi, deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuiſſet obſcurum noctis, obtentui fugientibus. Nec Vitelliani, quamquam victi quieuere: accitis auxilijs, ſecurum hoſtem, ac ſucceſſu rerum ſocordius agentem inuadunt, cæſi vigiles, perrupta caſtra, trepidatum apud naues; donec ſidente paulatim metu, occupato iuxta colle defenſi; mox irrupere. atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, ſuſtentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improuide ſecutos conuerſi equites circumuenerunt. Ac velut pactis inducijs, ne hinc claſſis, inde eques ſubitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim Narbonenſis Galliæ municipium; Othoniani Albingaunum interioris Liguriæ reuertere. Corſicam ac Sardiniam, cęteraſque proximi maris inſulas, fama victricis claſſis in partibus Othonis tenuit. Sed Corſicam prope afflixit Decimi Pacarij procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in ſummam profutura, ipſi exitioſa. Namque Othonis odio iuuare Vitellium Corſorum viribus ſtatuit, inani auxilio etiam ſi proueniſſet. Vocatis principibus inſulæ, conſilium aperit: & contradicere auſos Claudium Phirrhicum trierarchum Liburnicarum ibi nauium, Quinctium Certum equitem Romanum, interfici iubet. quorum morte exterriti qui aderant, ſimul ignara & alieni metus ſocia imperitorum turba, in verba Vitellij iurauere. Sed vbi delectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occœpit, laborem inſolitũ pretioſi, infir-

mi-

mitatem ſuam reputabant; *inſulam eſſe quam incolerent,& longe Germaniam vireſque legionum: direptos vaſtatoſque claſſe, etiam quos cohortes alæque protegerent*. Et auerſi repente animi: nec tamen aperta vi; aptum tempus inſidijs legere. digreſſis qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilij inops, balineis interficitur. trucidati & comites. Capta, vt hoſtium, ipſi interfectores ad Othonem tulere. neque eos aut Otho præmio affecit, aut puniuit Vitellius, in multa colluuie rerum maioribus flagitijs permixtos. Aperuerat iam Italiam, bellumque tranſmiſerat, vt ſupra memorauimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis fauore, nec quia Vitellium mallent, ſed longa pax ad omne ſeruitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incurioſos. Florentiſſimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpeſque camporum & vrbium, armis Vitellij(namque & præmiſſæ à Cæcina cohortes aduenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille claſſici inter Placentiam Ticinumq;, quo ſucceſſu Vitellianus miles, non iam flumine aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batauos Transrhenanoſque Padus ipſe: quem repente contra Placentiam tranſgreſſi, raptis quibuſdam exploratoribus, ita cęteros terruere, vt *adeſſe omnem Cæcinæ exercitum* trepidi ac falſi nuntiarent. Certum erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) necdum veniſſe Cęcinam, & ſi propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec treis prætorias cohortes,& mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui obijcere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis ſignis vexilliſque ruere, & retinenti duci tela intentare, ſpretis centurionibus tribuniſque *prouidentiam ducis* laudantibus, quin *proditionem, & accitum Cæcinam* clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle ſimulans, quo plus auctoritatis ineſſet conſilijs ſi ſeditio miteſceret. Poſtquam in conſpectu Padus,& nox appetebat, vallari caſtra placuit. Is labor vrbano militi inſolitus contudit animos. Tum incertiſſimus quiſq; caſtigare *credulitatem ſuam, metum ac diſcrimen* oſtendere, *ſi cum exercitu Cæcina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudiſſet*, Iamq; totis caſtris modeſti ſermones, & in-

inſerentibus ſe centurionibus tribuniſque, laudare *prouidentiam ducis; quod coloniam virium & opum validam, robur ac ſedem bello legiſſet.* Ipſe poſtremo Spurinna non tam culpam exprobrans, quam ratione oſtendens, relictis exploratoribus. cęteros Placentiam reduxit, minus turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, prouiſa parataque non arma modo, ſed obſequium & parendi amor, quod ſolum illis partibus defuit, cum virtutis haud pœniteret. At Cæcina, velut relicta poſt Alpes ſæuitia ac licentia, modeſto agmine per Italiam inceſſit. Ornatum ipſius, municipia & coloniæ iu ſuperbiam trahebant; quod verſicolore ſagulo, brachas tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Vxorem quoq; eius Saloninam, quamquam in nullius iniuriam inſigni equo oſtroq; veheretur, tamquam læſi grauabantur: inſita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere; modumq; fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre. Cæcina Padum tranſgreſſus, tentata Othonianorum fide per colloquium & promiſſa, iiſdem petitus, poſtquam pax & concordia ſpecioſis & irritis nominibus iactata ſunt; conſilia curaſque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, vt initia belli proueniſſent, famam in cętera fore. Sed primus dies, impetu magis quam veterani exercitus artibus, tranſactus: aperti incautiq; muros ſubiere cibo vinoq; prægraues. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, ſitum extra muros, conflagrauit: ſiue ab oppugnatoribus incenſum, dum faces & glandes ac miſſilem ignem in obſeſſos iaculantur; ſiue ab obſeſſis, dum regerunt. Municipale vulgus pronum ad ſuſpiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, è quibuſdam vicinis colonijs, inuidia & æmulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocumque caſu acciderat, dum atrociora metuebantur, in leui habitum: reddita ſecuritate, tamquam nihil grauius pati potuiſſent, mærebant. Cęterum multo ſuorum cruore pulſus Cæcina, & nox parandis operibus aſſumpta. Vitelliani Pluteos crateſque & vineas ſuffodiendis muris, protegendiſque oppugnatoribus; Othoniani ſudes & immenſas lapidum ac plumbi æriſque moles, perfringendis operibus, obruendiſque hoſtibus

expe-

expediunt. Vtrimque pudor, vtrimque gloria, & diuerſæ exhortationes, hinc *legionum & Germanici exercitus robur*, inde *vrbanæ militiæ, & prætoriarum cohortium decus* attollentium. *illi vt ſegnem ac deſidem; & circo ac theatris corruptum militem;* hi *peregrinum & externum* increpabant. ſimul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpanteſue, vberioribus inter ſe probris, quam laudibus ſtimulabantur. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia: fulgentes armis viriſque campi, denſum legionum agmen, ſparſa auxiliorum manus, altiora murorum ſagittis aut ſaxis inceſſere; neglecta, aut æuo fluxa cominus aggredi. ingerunt deſuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, aduerſus temere ſubeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio, nudis corporibus, ſuper humeros ſcuta quatientium. Legionarius pluteis & cratibus tectus ſubruit muros, inſtruit aggerem, molitur portas; Contra prætoriani diſpoſitos ad id ipſum molares, ingenti pondere ac fragore, prouoluunt. pars ſubeuntium obruti: pars confixi & exſangues aut laceri, cum augeret ſtragem trepidatio, eoque acrius è mœnibus vulnerarentur, rediere, infracta partium fama. Et Cæcina, fama & pudore cœptæ temere oppugnationis, ne irriſus ac vanus iiſdem caſtris aſſideret, traiecto rurſus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere ſeſe abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus claſſicis; & Iulius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ, in Batauis genitus; ille primipilaris, & Cæcinæ haud alienus, quod ordines in Germania duxerat. Spurinna, comperto itinere hoſtium; defenſam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet. Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffiſus paucitati cohortium, ne longius obſidium, & vim Germanici exercitus parum tolerarent: vbi pulſum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coercitam legionem, & pugnandi ardore vſque ad ſeditionem progreſſam, Bedriaci ſiſtit. inter Veronam Cremonamque ſitus eſt vicus, duabus iam Romanis cladibus notus infauſtuſque iiſdem diebus, à Martio Macro, haud procul Cremona proſpere pugnatum. namque promptus animi Martius tranſuectos nauibus

gla-

gladiatores, in aduerſam Padi ripam, repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæſi qui reſtiterant. ſed repreſſus vincentium impetus, ne nouis ſubſidijs firmati hoſtes, fortunam prelij mutarent. Suſpectum id Othonianis fuit, omnia quæcunq; facta, praue æſtimantibus. Certatim, vt quiſque animo ignauus, procax ore, Annium Gallum, & Suetonium Paulinum, & Marium Celſum (nam eos Otho quoq; præfecerat) varijs criminibus inceſſerant. Acerrima ſeditionum ac diſcordiæ incitamenta, interfectores Galbæ, ſcelere & metu vecordes, miſcere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris. qui humillimo cuiq; credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus proſperis incertus, & inter aduerſa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præpoſuit. Interea, Paulini & Celſi ductu, res egregiæ geſtæ. Angebant Cæcinam, ne quidquam omnia cœpta, & ſeneſcens exercitus ſui fama. pulſus Placentia, cæſis nuper auxilijs, etiam per concurſum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu prœlia, inferior; propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, auidius quam conſultius, properabat. Ad duodecimum à Cremona, locus Caſtrorũ vocatur, ferociſſimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos componit. equites *procedere longius iuſſi, & irritato prælio ſponte refugi, feſtinationem ſequentium elicere, donec inſidiæ coorirentur*. Proditum id Othonianis ducibus. & curam peditum Paulinus; equitum Celſus, ſumpſere. Tertiędecimæ legionis vexillum, quattuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in ſiniſtro locantur. aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, arctis ordinibus obtinuere: dextra fronte prima legio inceſſit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, & quingentis equitib. Super hos è prætorio auxilijſq; mille equites, cumulus proſperis, aut ſubſidium laborantibus, ducebantur. Antequam miſcerentur acies, terga vertentibus Vitellianis; Celſus doli prudens, repreſſit ſuos. Vitelliani temere exſurgentes, cedente ſenſim Celſo; longius ſecuti, vltro in inſidias præcipitantur. nam à lateribus cohortes, legionum, * aduerſa fronte, & ſubito diſcurſu terga cinxerant equites.

equites. Signum pugnæ non ſtatim à Suetonio Paulino pediti datum, cunctator natura, & cui cauta potius conſilia cum ratione, quam proſpera ex caſu placerent; *compleri foſſas, aperiri campum, pandi aciem* iubebat, ſatis cito incipi victoriam ratus, vbi prouiſum foret ne vincerentur. Ea cunctatione, ſpatium Vitellianis datum, in vineas nexu traducum impeditas refugiendi: & modica ſilua adhærebat. vnde rurſus auſi; promptiſſimos prætorianorum equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hoſtium acie, verſi in fugam etiam qui ſubueniebant. nam Cęcina non ſimul cohortes, ſed ſingulas acciuerat: quæ res in prælio trepidationem auxit, cum diſperſos, nec vſquam validos pauor fugientium abriperet. Orta & in caſtris ſeditio, quod non vniuerſi ducerentur. vinctus præfectus caſtrorum Iulius Gratus, *tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret:* cum fratrem eius Iulium Frontonem tribunum, Othoniani ſub eodem crimine vinxiſſent. Cęterum ea vbique formido fuit, apud fugientes, occurſantes, in acie, pro vallo, vt *deleri cum vniuerſo exercitu Cæcinam potuiſſe, ni Suetonius Paulinus receptui ceciniſſet*, vtriſque in partibus percrebuerit. *Timuiſſe ſe* Paulinus ferebat, *tantum inſuper laboris atque itineris; ne Vitellianus miles recens è caſtris feſſos aggrederetur, & perculſis nullum retro ſubſidium foret*. apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus aduerſo rumore fuit. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modeſtiam compoſuit: nec ſolum apud Cæcinam qui culpam *in militem* conferebat, *ſeditioni magis quam prælio paratum*; ſed Fabij quoque Valentis copiæ (iam enim Ticinum venerat) poſito hoſtium contemptu, & recuperandi decoris cupidine, reuerentius & æqualius duci parebant. Grauis alioquin ſeditio exarſerat, quam altiore initio (neque enim rerum à Cæcina geſtarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batauorum quas bello Neronis à quartadecima legione digreſſas, cum Britanniam peterent, audito Vitellij motu ciuitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas retulimus ſuperbe agebant; vt cuiuſque legionis tentoria acceſſiſſent, *coercitos à ſe quartodecimanos,*

abla-

ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipſorum manu ſitam iactantes Contumelioſum id militibus, acerbum duci, corrupta iurgijs aut rixis diſciplina. ad poſtremum Valens è petulantia, etiam perfidiam ſuſpectabat. Igitur nuntio allato, *pulſam Treuerorum alam Tungroſque à claſſe Othonis, & Narbonenſem Galliam circumiri*, ſimul cura ſocios tuendi; & militari aſtu, cohortes turbidas, ac ſi vna forent prævalidas diſpergendi, partem Batauorum *ire in ſubſidium* iubet. quod vbi auditum, vulgatumque, mærere ſocij, fremere legiones; *orbari ſe fortiſsimorum virorum auxilio, veteres illos & tot bellorum victores, poſtquam in conſpectu ſit hoſtis, velut ex acie abduci. ſi prouincia, vrbe & ſalute imperij potior ſit, omnes illuc ſequerentur: ſin victoriæ ſanitas, ſuſtentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, vt corpori, validiſsimos artus.* Hæc ferociter iactando, poſtquam, immiſſis lictoribus, Valens coercere ſeditionem cœptabat, ipſum inuadunt, ſaxa iaciunt, fugientem ſequuntur. *Spolia Galliarum, & Viennenſium aurum, & pretia laborum ſuorum occultare* clamitantes, direptis ſarcinis, tabernacula ducis, ipſamque humum pilis & lanceis rimabantur. nam Valens, ſeruili veſte, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus præfectus caſtrorum, deflagrante paulatim ſeditione, addit conſilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omiſſo tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumſpectare inter ſe attoniti: & id ipſum quod nemo regeret pauentes; ſilentio, patientia, poſtremo precibus ac lacrymis veniam quærebant. Vt vero deformis & flens, & præter ſpem incolumis Valens proceſſit; gaudium, miſeratio, fauor: verſi in lætitiam (vt eſt vulgus vtroq; immodicum) laudantes gratanteſque; circumdatum aquilis ſignisque, in tribunal ferunt. Ille vtili moderatione, non ſupplicium cuiuſquam popoſcit: ac ne diſſimulans ſuſpectior foret, paucos incuſauit: gnarus ciuilibus bellis plus militibus quã ducibus, licere. Munientibus caſtra apud Ticinum, de aduerſa Cæcinæ pugna allatum, & prope renouata ſeditio, *tamquam fraude & cunctationibus Valentis prœlio defuiſſent*. Nolle requiem, non exſpectare ducem; anteire ſigna, vrgere ſigniſe-

ros. rapido agmine Cæcinæ iunguntur. Improſpera Valentis fama apud exercitum Cęcinæ erat: *expoſitos ſe tanto pauciores integris hoſtium viribus querebantur*, ſimul in ſuam excuſationem, & aduentantium robur per adulationem attollentes, ne vt victi & ignaui deſpectarentur. Et quamquam plus virium prope duplicatus legionum auxiliorumq; numerus erat Valenti, ſtudia tamen militum in Cæcinam inclinabant; ſuper benignitatem animi qua promptior habebatur; etiam vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani fauore. Hinc æmulatio ducibus: Cæcina *vt fœdum & maculoſum*; ille *vt vanum ac tumidum* irridebant. Sed condito odio, eandem vtilitatem fouere; crebris epiſtolis, ſine reſpectu veniæ probra Othoni obiectantes: cum duces partium Othonis quamuis vberrima conuiciorum in Vitellium materia abſtinerent. Sane ante vtriuſque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitioſiſſimam, meruere, minus Vitellij ignauæ voluptates, quam Othonis flagrantiſſimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre & gula ſibi ipſi hoſtis; Otho luxu, ſæuitia, audacia, Reip. exitioſior ducebatur. Coniunctis Cæcinæ ac Valentis copijs, nulla vltra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho conſultauit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paulinus, dignum fama ſua ratus, qua nemo illa tempeſtate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli cenſere; *feſtinationem hoſtibus, moram ipſis vtilem* diſſeruit: *Exercitum Vitellij vniuerſum adueniſſe: nec multum virium à tergo, quoniam Galliæ tumeant; & deſerere Rheni ripam, irrupturis tam infeſtis nationibus, non conducat: Britannicum militem hoſte & mari diſtineri: Hiſpanias armis non ita redundare: prouinciam Narbonenſem incurſu claſſis & aduerſo prœlio contremuiſſe: clauſam Alpibus, & nullo maris ſubſidio. Tranſpadanam Italiam, atq; ipſo tranſitu exercitus vaſtatam: non frumentum vſquam exercitui: nec exercitum ſine copijs retineri poſſe. Iam Germanos, quod genus militum apud hoſtes atrociſſimum ſit, tracto in æſtatem bello, fluxis corporibus, mutationem ſoli cælique haud toleraturos. Multa bella impetu*

validà,

valida, per tædia & moras euanuiſſe. Contra ipſis omnia opulenta & fida: Pannoniam, Mœſiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus; Italiam, & caput rerum vrbem; ſenatumque & populum, numquam obſcura nomina etſi aliquando obumbrentur; publicas priuataſque opes, & immenſam pecuniam, inter ciuiles diſcordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiæ ſueta, aut æſtibus. Obiacere flumen Padum, tutas viris muriſque vrbes, è quibus nullam hoſti ceſſuram, Placentiæ defenſione exploratum. Proinde duceret bellum. paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipſam fama, cum Mœſiacis copijs affore. tum rurſus deliberaturum, & ſi prœlium placuiſſet, auctis viribus certaturos. Accedebat ſententiæ Paulini Marius Celſus: *idem placere Annio Gallo*, paucos ante dies lapſu equi afflicto, miſſi qui conſilium eius ſciſcitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater eius Titianus, & præfectus prætorij Proculus, imperitia properantes, *fortunam & Deos & numen Othonis adeſſe conſilijs, affore conatibus* teſtabantur. neu quis obuiam ire ſententiæ auderet, in adulationem conceſſerant. Poſtquam pugnari placitum, *intereſſe pugnæ imperatorem, an ſeponi melius foret*, dubitauere. Paulino & Celſo iam non aduerſantibus; ne Principem obiectare periculis viderentur; ijdem illi deterioris conſilij auctores perpulere, *vt Brixellum concederet, ac dubijs præliorum exemptus, ſummæ rerum & imperij ſe ipſum reſeruaret.* Is primus dies Othonianas partes afflixit. namque & cum ipſo prætoriarum cohortium, & ſpeculatorum, equitumque valida manus diſceſſit; & remanentium fractus animus: quando ſuſpecti duces; & Otho, cui vni apud militem fides, dum & ipſe non niſi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris vt in ciuili bello transfugijs, & exploratores cura diuerſa ſciſcitandi, ſua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hoſtis imprudentia rueret quod loco ſapientiæ eſt, alienam ſtultitiam opperiebantur, inchoato ponte tranſitum Padi ſimulantes, aduerſus oppoſitam gladiatorum manum, ac ne ipſorum miles ſegne otium tereret. Naues pari inter ſe ſpatio, validis vtrimq; trabibus connexæ, aduerſum in flumen dirigebantur, iactis inſuper anchoris, quæ firmitatem pontis

continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabant, vt augeſcente flumine, inoffenſus ordo nauium attolleretur. Claudebat pontem impoſita turris, & in extremam nauem educta: vnde tormentis ac machinis hoſtes propulſarentur. Othoniani in ripa turrim ſtruxerant, ſaxaque & faces iaculabantur. Et erat inſula amne medio, in quam gladiatores nauibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures tranſgreſſos, completis Liburnicis, per promptiſſimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea conſtantia gladiatoribus ad prœlia quæ militibus; nec perinde nutantes è nauibus, quam ſtabili gradu è ripa, vulnera dirigebant. Et cum varijs trepidantium inclinationibus immixti remiges propugnatoreſque turbarentur, deſilire in vada vltro Germani, retentare puppes, ſcandere foros, aut cominus mergere. quæ cuncta in oculis vtriuſque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani cauſſam auctoremque cladis deteſtabantur. Et prœlium quidem, abruptis quæ ſuperfuerant nauibus, fuga diremptum: Macer ad exitium poſcebatur. Iamque vulneratum eminus lancea, ſtrictis gladijs inuaſerant, cum intercurſu tribunorum centurionumq; protegitur. Nec multo poſt, Veſtricius Spurinna, iuſſu Othonis, relicto Placentiæ modico præſidio, cum cohortibus ſubuenit. Dein Flauium Sabinum conſulem deſignatum Otho rectorem copijs miſit, quibus Macer præfuerat; læto milite ad mutationem ducum; & ducibus ob crebras ſeditiones tam infeſtam militiam aſpernantibus. Inuenio apud quoſdam auctores, *pauore belli, ſeu faſtidio vtriuſque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noſcebantur; dubitaſſe exercitus, num poſito certamine, vel ipſi in medium conſultarent, vel ſenatui permitterent legere imperatorem. Atque eo duces Othonianos ſpatium ac moras ſuaſiſſe: præcipuè Paulinum; quod vetuſtiſsimus conſularium, & militia clarus, gloriam nomenq; Britannicis expeditionibus meruiſſet.* Ego vt conceſſerim apud paucos, tacito voto, quietem pro diſcordia, bonum & innocentem principem, pro peſſimis ac flagitioſiſſimis expetitum; ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, ſperaſſe, corruptiſſimo ſæculo, tantam vulgi moderationem reor, vt qui pacem belli amore turba-

uerant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribuſque diſſonos, in hunc conſenſum potuiſſe coaleſcere: aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egeſtatis, ſcelerum ſibi conſcios, niſi pollutum obſtrictumque meritis ſuis principem paſſuros. Vetus ac iam pridem inſita mortalibus potentiæ cupido, cum imperij magnitudine adoleuit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facile habebatur. ſed vbi ſubacto orbe, & æmulis vrbibus regibuſue excisis, ſecuras opes concupiſcere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarſere. modo turbulenti tribuni, modo conſules præualidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox è plebe infima C. Marius, & nobilium ſæuiſſimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Poſt quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam poſtea, niſi de principatu quæſitum. Non diſceſſere ab armis in Pharſalia ac Philippis ciuium legiones, nedum Othonis ac Vitellij exercitus ſponte poſituri bellum fuerint. eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eædem ſcelerum cauſſæ in diſcordiam egere. Quod ſingulis velut ictibus tranſacta ſunt bella, ignauia principum factum eſt. Sed me veterum nouorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio. Profecto Brixellum Othone, honor imperij penes Titianum fratrem; vis ac poteſtas penes Proculum præfectum. Celſus & Paulinus, cum prudentia eorum nemo vteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur, tribuni centurioneſque ambigui, quod ſpretis melioribus deterrimi valebant: Miles alacer, qui tamen iuſſa ducum interpretari quam exſequi mallet. Promoueri ad quartum à Bedriaco caſtra placuit; adeo imperitè, vt quamquam verno tempore anni, & tot circum amnibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum; Othone per litteras flagitante, vt maturarent; militibus, vt imperator pugnæ adeſſet poſcentibus; pleriq; copias trans Padum agentes acciri poſtulabant. Nec perinde dijudicari poteſt, quid optimum factu fuerit, quam peſſimum fuiſſe quod factum eſt. Non vt ad pugnam, ſed ad bellandum profecti, Confluentes Padi & Adduæ fluminum XVI. inde millium ſpatio diſtantes petebant. Celſo & Paulino

no abnuentibus, *militem itinere feſſum, ſarcinis grauem, obÿcere hoſti, non admiſſuro quo minus expeditus & vix quatuor millia paſſuum progreſſus, aut incompoſitos in agmine, aut diſperſos, & vallum molientes aggrederetur*. Titianus & Proculus, vbi conſilijs vincerentur, ad ius imperij tranſibant. Aderat ſane citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita *ducum ſegnitia, rem in diſcrimen mitti* iubebat; æger mora, & ſpei impatiens. Eadem die, ad Cæcinam operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium eius poſtulantes, venerunt. Audire conditiones ac reddere parabat, cum præcipites exploratores adeſſe hoſtem nuntiauere. Interruptus tribunorum ſermo. eoque incertum fuit, inſidias, an proditionem, vel aliquod honeſtum conſilium cœptauerint. Cœcina dimiſſis tribunis, reuectus in caſtra, datum iuſſu Fabij Valentis pugnæ ſignum, & militem in armis inuenit. Dum legiones de ordine agminis ſortiuntur, equites prorupere, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis, quo minus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute territi ſunt. ea ſtrictis mucronib. redire pulſos, & pugnam reſumere coegit. Diſpoſita Vitellianarum legionum acies, ſine trepidatione, etenim quamquam vicino hoſte, aſpectus armorum denſis arbuſtis prohibebatur: apud Othonianos pauidi duces, miles ducibus infenſus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis vtrimque foſſis, via quieto quoque agmini anguſta. Circumſiſtere alij ſigna ſua, quærere alij: incertus vndique clamor, accurrentium; vocitantium: & vt cuique audacia vel formido, in primam poſtremamue aciem prorumpebant, vel reuehebantur. Attonitas ſubito terrore mentes, falſum gaudium in languorem vertit, repertis qui *deſciuiſſe à Vitellio exercitum* ementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellij diſperſus, an ipſa Othonis parte, ſeu dolo, ſeu forte ſurrexerit, parum compertum. Omiſſo pugnæ ardore, Othoniani vltro ſalutauere; & hoſtili murmure excepti, pleriſque ſuorum ignaris quæ cauſſa ſalutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hoſtium acies, integris ordinibus, robore & numero præſtantior: Othoniani quamquam diſperſi, pauciores, feſſi, prœlium tamen acriter ſumpſere, &

per locos arboribus ac vineis impeditos, non vna pugnæ facies cominus eminuſque, cateruis, & cuneis concurrebant: in aggere viæ, collato gradu, corporibus & vmbonibus niti, omiſso pilorum iactu, gladijs & ſecuribus galeas loricaſque perrumpere: noſcentes inter ſe, cęteris conſpicui in euentum totius belli certabant. Forte inter Padum, viamque ,. patenti campo, duæ legiones congreſsæ ſunt: pro Vitellio Vnaetviceſima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria inſignis; è parte Othonis, Prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, ſed ferox, & noui decoris auida. Primani, ſtratis Vnaetviceſimanorum principijs, aquilam abſtuleſe: quo dolore accenſa legio, & impulit rurſus Primanos, interfecto Orphidio Benigno legato; & plurima ſigna vexillaque ex hoſtibus rapuit. A parte alia, propulſa Quintanorum impetu tertiadecima legio: circumuenti plurium accurſu quartadecimani. Et ducibus Othonis iam pridem profugis, Cæcina ac Valens ſubſidijs ſuos firmabant. Acceſſit recens auxilium Varus Alphenus cum Batauis, fuſa gladiatorum manu, quam nauibus tranſuectam, oppoſitæ cohortes in ipſo flumine trucidauerant. ita victores latus hoſtium inuecti, Et media acie perrupta, fugere paſſim Othoniani Bedriacum petentes. Immenſum id ſpatium: obſtructæ ſtrage corporum viæ. quo plus cædis fuit. neque enim ciuilibus prœlijs capti in prædam vertuntur. Suetonius Paulinus,& Licinius Proculus, diuerſis itineribus,caſtra vitauere. Vedium Aquilam tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconſultus pauor obtulit. multo adhuc die vallum ingreſſus, clamore ſeditioſorum & fugacium circumſtrepitur: non probris, non manibus abſtinent; *deſertorem proditoremque* increpant; nullo proprio crimine eius,ſed more vulgi, ſuum quiſque flagitium alijs obiectantes. Titianum & Celſum nox iuuit,diſpoſitis iam excubijs, compreſſiſq; militibus quos Annius Gallus precibus,conſilio, auctoritate flexerat,*ne ſuper cladem aduerſa pugnæ,ſuiſmet ipſi cædibus ſæuirent, ſiue finis bello veniſſet, ſeu reſumere arma mallent, vnicum victis in conſenſu leuamentum*. Cęteris fractus animus. Prætorianus miles,*non virtute ſe,ſed proditione victū* fremebat. *Nec Vitellianis quidem incruentam fuiſſe victoriam,*

pulſo equite, rapta legionis aquila: ſupereſſe cum ipſo Othone militum quod trans Padum fuerit: venire Mœſicas legiones, magnam exercitus partem Bedriaci remanſiſſe: hos certe nondum victos: & ſi ita ferret, honeſtius in acie perituros. His cogitationibus truces aut pauidi, extrema deſperatione ad iram ſæpius, quam in formidinem ſtimulabantur. At Vitellianus exercitus, ad quintum à Bedriaco lapidem conſedit, non auſis ducibus eadem die oppugnationem caſtrorum, ſimul voluntaria deditio ſperabatur. Sed expeditis & tantum ad prœlium egreſſis; munimentum fuere arma & victoria. Poſtera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant ad penitentiam inclinantibus, miſsa legatio: nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati pauliſper retenti. ea res hæſitationem attulit, ignaris adhuc an impetraſsent. Mox remiſsa legatione patuit vallum. Tum victi victoreſque in lacrymas effuſi, ſortem ciuilium armorum miſera lætitia deteſtantes. Iiſdem tentorijs, alij fratrum, alij propinquorum vulnera fouebant. Spes & præmia in ambiguo; certa, funera & luctus. nec quiſquam adeo mali expers, vt non aliquam mortem mæreret. Requiſitum Orphidij legati corpus honore ſolito crematur: paucos neceſsarij ipſorum ſepeliuere: cęterum vulgus ſuper humum relictum. Opperiebatur Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, & conſilij certus. mæſta primum fama; dein profugi è prælio perditas res patefaciunt. Non exſpectauit militum ardor vocem imperatoris. *bonum habere animum* iubebant. *ſupereſſe adhuc nouas vires, & ipſos extrema paſſuros, auſuroſque*. neq; erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodam & inſtinctu flagrabant. qui procul aſtiterant, tendere manus, & proximi prehenſare genua; promptiſſimo Plotio Firmo. Is prætorij præfectus, identidem orabat, *ne fidiſsimum exercitum, ne optime meritos milites deſereret: maiore animo tolerari aduerſa quam relinqui; fortes & ſtrenuos etiam contra fortunam inſiſtere ſpei; timidos & ignauos ad deſperationem formidine properare*. Quas inter voces, vt flexerat vultum, aut indurauerat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantum, proprius Othonis miles; ſed præmiſſi è Mæſia, *eandem obſtina-*

tionem aduentantis exercitus, legiones Aquileiam ingreſſas, nunciabant, vt nemo dubitet potuiſſe renouari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus. Ipſe auerſus à conſilijs belli, *hunc,* inquit; *animum, hanc virtutem veſtram vltra periculis obijcere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quando plus ſpei oſtenditis, ſi viuere placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti inuicem ſumus, ego ac fortuna. nec tempus computaueritis, difficilius eſt temperare felicitati, qua te non putes diu vſurum. Ciuile bellum à Vitellio cœpit; & vt de principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne pluſquam ſemel certemus, penes me exemplum erit, hinc Othonem poſteritas æſtimet. Fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis: mihi non vltione, neque ſolatijs opus eſt. Alij diutius imperium tenuerint; nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus, ſterni rurſus & Reipub. eripi patiar? Erat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis. ſed eſte ſuperſtites. nec diu moremur, ego incolumitatem veſtram, vos conſtantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignaui eſt. præcipuum deſtinationis meæ documentum habete, quod de nemine queror; nam incuſare deos vel homines, eius eſt, qui viuere velit.* Talia locutus, vt cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, *irent, propere, neu remanendo iram victoris aſperarent,* iuuenes auctoritate, ſenes precibus mouebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempeſtiuas ſuorum lacrymas coercens. *Dari naues ac vehicula* abeuntibus iubet, libellos, epiſtolaſque, ſtudio erga ſe, aut Vitellium contumelijs inſignes, abolet. pecunias diſtribuit, parce, nec vt periturus. Mox Saluium Cocceianum fratris filium prima iuuenta, trepidum & mærentem, vltro ſolatus eſt, laudando *pietatem* eius, caſtigando *formidinem: an Vitellium tam immitis animi fore, vt pro incolumi tota domo, ne hanc quidem ſibi gratiam redderet? mereri ſe feſtinato exitu clementiam victoris. Non enim vltima deſperatione, ſed poſcente prælium exercitu remiſiſſe Reipub. nouiſſimum caſum. Satis ſibi nominis, ſatis poſteris ſuis nobilitatis quæſitum. poſt Iulios, Claudios, Seruios, ſe primum, in familiam nouam imperium intuliſſe. proinde erecto animo capeſſeret vitam, neu patruum ſibi Othonem*

fuiſſe, aut obliuiſceretur vnquam, aut nimium me-miniſſet. Poſt quæ, dimotis omnibus, paulum re-quieuit, atque illum ſupremas iam curas animo voluntantem repens tumultus auertit, nuntiata conſternatione ac licentia militum. namque ab-euntibus exitium minitabantur, atrociſſima in Verginium vi, quem clauſa domo obſidebant. increpitis ſeditionis auctoribus regreſsus, vaca-uit abeuntium alloquijs, donec omnes inuiolati digrederentur. Veſperaſcente die, ſitim hauſtu gelidæ aquæ ſedauit. tum allatis pugionibus duo-bus, cum vtrumque pertentaſset, alterum capiti ſubdidit. & explorato, iam profectos amicos, no-ctem quietam, vtque affirmatur, non inſomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit. ad gemitum morientis, ingreſſi liberti, ſeruique, & Plotius Firmus prætorij præfectus, vnum vulnus inuenere. Funus maturatum. ambitioſis id preci-bus petierat, *ne amputaretur caput, ludibrio futu-rum*. Tulere corpus prætoriæ cohortes, cum laudi-bus & lacrymis, vulnus manuſque eius exoſculan-tes. Quidam militum, iuxta rogum interfecere ſe, non noxa neque ob metum; ſed æmulatione deco-ris, & caritate principis, ac poſtea promiſcue Be-driaci, Placentiæ, alijſque in caſtris, celebratum id genus mortis. Othoni ſepulcrum exſtructum eſt, modicum, & manſurum. Hunc vitæ finem habuit ſeptimo & triceſimo ætatis anno. Origo illi è municipio Ferentino. Pater conſularis; auus prætorius; maternum genus impar, nec tamen indecorum. pueritia ac iuuenta, qualem mon-ſtrauimus, duobus facinoribus, altero flagitioſiſ-ſimo, altero egregio, tantundem apud poſteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Vt conquire-re fabuloſa, & fictis oblectare legentium animos, procul grauitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditiſque demere fidem non auſim. *Die quo Bedriaci certabatur, auem inuſitata ſpecie, apud Regium Lepidum celebri luco conſediſſe*, incolæ me-morant, *nec deinde cœtu hominum, aut circumuo-litantium alitum, territam pulſamue, donec Otho ſe ipſe interficeret: tum ablatam ex oculis: &, tem-pora reputantibus, initium finemque miraculi, cum Othonis exitu competiſſe*. In funere eius, nouata luctu ac dolore militum ſeditio. nec erat qui coer-ceret. Ad Virginium verſi, modo *vt reciperet im-*

pe-

perium, nunc *vt legatione apud Cæcinam ac Valentem fungeretur*, minitantes orabant. Verginius per auerſam domus portam furtim digreſſus, irrumpentes fruſtratus eſt. Earum quæ Brixelli egerant, cohortium, preces, Rubrius Gallius tulit. Et venia ſtatim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flauium Sabinum, ijs copijs quibus præfuerat. Poſito vbique bello, magna pars ſenatus extremum diſcrimen adijt, profecta cum Othone ab vrbe, dein Mutinæ relicta. illuc de aduerſo prœlio allatum. ſed milites, vt falſum rumorem aſpernantes, quod inſenſum Othoni ſenatum arbitrabantur cuſtodire ſermones, vultum habitumque trahere in deterius: conuicijs poſtremo ac probris cauſſam & initium cædis quærebant: cum alius inſuper metus ſenatoribus inſtaret, ne præualidis iam Vitellij partibus cunctanter excepiſſe victoriam crederentur. ita trepidi & vtrimque anxij coeunt: nemo priuatim expedito conſilio inter multos ſocietate culpæ tutior. Onerabat pauentium curas ordo Mutinenſis, *arma & pecuniam* offerendo, appellabatque *Patres Conſcriptos*, intempeſtiuo honore. Notabile iurgium inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, *vt ambigua diſſerentem* inuaſit. Nec cęteri ſententias aperiebant: ſed inuiſum memoria delationum, expoſitumque ad inuidiam Marcelli nomen, irritauerat Cæcinam, vt nouus adhuc, & in ſenatum nuper adſcitus, magnis inimicitijs clareſceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rurſus conſiliaturi. ſimul, medio temporis, plures nuntij ſperabantur. Bononiæ, diuiſis per itinera qui recentiſſimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus *cauſſam digreſſus, habere ſe ſuprema eius mandata* reſpondit: *Ipſum viuentem quidem relictum, ſed ſola poſteritatis cura, & abruptis vitæ blandimentis*. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinauere. Intererat conſilijs frater eius L. Vitellius, ſeque iam adulantibus offerebat, cum repente Cœnus libertus Neronis, atroci mendacio vniuerſos perculit, affirmans *ſuperuentu XIV. legionis, iunctis à Brixello viribus, cæſos victores, verſam partium fortunam*. Cauſſa fingendi fuit, vt diplomata Othonis quæ negligebantur, lætiore nuntio reuale-

ſerent. Et Cœnus quidem rapidus in vrbem vectus, paucos poſt dies, iuſſu Vitellij pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera eſſe quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quod publici conſilij facie, diſceſſum Mutina, deſertæque partes forent. Nec vltra in commune congreſſi, ſibi quiſque conſuluere: donec miſſæ à Fibio Valente epiſtolæ, demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita. At Romæ nihil trepidationis; Cereales ludi ex more ſpectabantur, vt *ceſſiſſe vita Othonem, & Flauio Sabino præfecto vrbis, quod erat in vrbe militum ſacramento Vitellij adactum* certi auctores in theatrum attulerunt. *Vitellio* plauſere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congeſtis in modum tumuli coronis, iuxta lacum Curtij, quem locum Galba moriens ſanguine infecerat. In ſenatu, cuncta longis aliorum principatibus compoſita, ſtatim decernuntur. Additæ *erga Germanicos exercitus laudes, grateſque*. & miſſa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabij Valentis epiſtolæ ad conſules ſcriptæ, haud immoderatæ: gratior Cæcinæ modeſtia fuit, quod non ſcripſiſſet. Cęterum Italia grauius atque atrocius, quam bello affligebatur. diſperſi per municipia & colonias Vitelliani, ſpoliare, rapere, vi & ſtupris polluere, in omne fas nefaſque auidi, aut venales, non ſacro, non profano abſtinebant. Et fuere qui inimicos ſuos ſpecie militum interficerent. Ipſique milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos, in prædam; aut ſi repugnatum foret, ad excidium deſtinabant: obnoxijs ducibus, & prohibere non auſis. minus auaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra & quæſtus infamis, eoque alienæ etiam culpæ diſſimulator. Iam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumque, vis, damnaque, & iniuriæ, ægre tolerabantur. Interim Vitellius victoriæ ſuæ neſcius, vt ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, feſtinatis per Gallias delectibus, vt remanentium legionum nomina ſupplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permiſſa: Ipſe è Britannico delectu octo millia ſibi adiunxit: & paucorum dierum iter progreſſus, *pro-*

ſperas

ſperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidiſſe bellum accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Poſtulante exercitu, *vt libertum ſuum Aſiaticum equeſtri dignitate donaret,* inhoneſtam adulationem compeſcuit. Dein mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter ſecreta conuiuij largitur: honorauitque Aſiaticum anulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitioſum. Iiſdem diebus, *acceſſiſſe partibus vtramque Mauretaniam, interfecto procuratore Albino*, nuntij venere. Luceius Albinus, à Nerone Mauretaniæ Cæſarienſi præpoſitus, addita per Galbam Tingitanæ prouinciæ adminiſtratione, haud ſpernendis viribus agebat. XVIII. cohortes, quinque alæ ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia, & raptus apta bello manus cæſo Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hiſpaniæ anguſto freto diremptæ imminebat. Indê Cluuio Rufo metus: *& decimam legionem propinquare litori*, vt tranſmiſſurus iuſſit: præmiſſi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. neque arduum fuit, magna per prouincias Germanici exercitus fama. Spargebatur inſuper, *ſpreto* procuratoris *vocabulo, Albinum inſigne regis, &* Iubæ *nomen vſurpare*. Ita mutatis animis. Aſinius Pollio alæ præfectus, è fidiſſimis Albino, & Feſtus, ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipſe Albinus, dum è Tingitana prouincia Cæſarienſem Mauretaniam petit, appulſus litori, trucidatur. vxor eius, cum ſe percuſſoribus obtuliſſet, ſimul interfecta eſt: nihil eorum quæ fierent Vitellio anquirente. breui auditu, quamvis magna tranſibat, impar curis grauioribus. *Exercitum itinere terreſtri pergere* iubet: ipſe Arare flumine deuehitur, nullo principali paratu, ſed vetere egeſtate conſpicuus. donec Iunius Blæſus Lugdunenſis Galliæ rector, genere illuſtri, largus animo, & par opibus. circumdaret principi miniſteria, comitaretur liberaliter, eo ipſo ingratus, quamvis odium Vitellius humilibus blanditiis velaret. Præſto fuere Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli ſuæ circumpoſuit. Mox *vniuerſum exercitum occurrere infanti filio* iubet: perlatumque, & paludamento opertum, ſinu retinens, *Germanicum* appellauit,

cin-

cinxitque cunctis fortunæ Principalis inſignibus. nimius honos inter ſecunda: rebus adverſis in ſolatium ceſſit. Tum interfecti centuriones promptiſſimi Othonianorum: vndè præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & adverſus Germanicos milites inuidia, bellum meditabantur. Suetonium Paulinum, ac Licinium Proculum, triſti mora ſqualidos tenuit: donec auditi, neceſſariis magis defenſionibus, quam honeſtis vterentur. Proditionem vltro imputabant: *ſpatium longi ante prælium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi ſuæ* aſſignantes, & Vitellius credidit de perfidia: & fidem abſoluit. Saluius Titianus, Othonis frater, nullum diſcrimen adiit, pietate, & ignauia excuſatus. Mario Celſo conſulatus ſeruatur. ſed creditum fama, obiectumque mox in ſenatu Cæcilio Simplici, *quod cum honorem pecunia mercari, nec ſine exitio Celſi voluiſſet*. reſtitit Vitellius, deditque poſtea conſulatum Simplici, innoxium, & inemptum. Trachalum adverſus ciminantes, Galeria vxor Vitellii protexit. Inter magnorum virorum diſcrimina (pudendum dictu) Maricus quidam è plebe Boiorum, inſerere ſeſe fortunæ, & prouocare arma Romana: ſimulatione numinum auſus eſt. Iamque *aſſertor Galliarum, & deus* (nomen id ſibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat: cum grauiſſima ciuitas, electa iuuentute, adiectis à Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem diſiecit. Captus in eo prœlio Maricus, ac mox feris obiectus: quia non laniabatur, ſtolidum vulgus inuiolabilem credebat, donec ſpectante Vitellio interfectus eſt. Nec vltra in defectores, aut bona cuiuſquam ſæuitum: rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, teſtamenta, aut lex inteſtatis. prorſus, ſi luxuriæ temperaret, auaritiam non timeres. Epularum fœda, & inexplebilis libido, ex vrbe atque Italia irritamenta gulæ geſtabantur, ſtrepentibus ab vtroque mari itineribus: exhauſti conuiuiorum apparatibus principes ciuitatum: vaſtabantur ipſæ ciuitates: degenerabat à labore, ac virtute miles, aſſuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Præmiſit

in

in vrbē edictum, quo vocabulnm *Auguſti* differret, *Cæſaris* non reciperet, cum de poteſtate nihil detraheret. Pulſi Italia mathematici. Cautum ſeuere, *ne equites Rom. ludo, & arena polluerentur*. priores id principes pecunia, & ſæpius vi, perpulerant: ac pleraque municipia, & coloniæ, æmulabantur corruptiſſimum quemquemque adoleſcentium pretio illicere. Sed Vitellius, aduentu fratris, & irrepentibus dominationis magiſtris, ſuperbior, & atrocior, occidi Dolabellam iuſſit, quem in coloniam Aquinatem ſepoſitum ab Othone retulimus. Dolabella audita morte Othonis, vrbem introierat, id ei Plautius Varus prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flauium Sabinum præfectum vrbis obiecit, *tamquam rupta cuſtodia, ducem ſe victis partibus oſtentaſſet*; addidit *tentatam cohortem, quæ Hoſtiæ ageret*. nec vllis tantorum criminum probationibus in pœnitentiam verſus, feram veniam poſt ſcelus quærebat. Cunctantem ſuper tanta re Flauium Sabinum, Triaria, L. Vitellii vxor, vltra fœminam ferox. terruit *è periculo Principis famam clementiæ affectare*. Sabinus ſuopte ingenio mitis, vbi formido inceſſiſſet, facilis mutatu, & in alieno diſcrimine ſibi pauens, ne alleuaſſe videretur, impulit ruentem. Igitur Vitellius, metu & odio, quod Petroniam vxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepiſſet, vocatum per epiſtolas, *vitata Flaminiæ viæ celebritate, diuertere Interramnam, atque ibi interfici* iuſſit. Longum interfectori viſum: in itinere, ac taberna, proiectum humi iugulauit: magna cum inuidia noui principatus, cuius hoc primum ſpecimen noſcebatur. Et Triariæ licentiam, modeſtum è proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris vxor, non immitis triſtibus: & pari probitate, mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris. Dixiſſe quin etiam, ad primas filii ſui epiſtolas, ferebatur, *non Germanicum à ſe, ſed Vitellium genitum*. Nec vllis poſtea fortunæ illecebris, aut ambitu ciuitatis in gaudium euecta, domus ſuæ tantum adverſa ſenſit. Digreſſum à Lugduno Vitellium, M. Cluuius Rufus aſſequitur, omiſſa Hiſpania: lætitiam, & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum

ſe

ſe criminationibus gnarus. Hilarius Cæſaris libertus detulerat, *tamquam audito Vitellij, & Othonis principatu, propriam ipſe potentiam, & poſſeſſionem Hiſpaniarum tentaſſet: eoque diplomatibus nullum principem præſcripſiſſet*. Interpretabatur quædam ex orationibus eius, contumelioſa in Vitellium, & pro ſe ipſo popularia. Auctoritas Cluuij præualuit, vt puniri vltro libertum ſuum Vitellius iuberet: Cluuius comitatu principis adiectus, non adempta Hiſpania, quam rexit abſens, exemplo L. Arruntij. eum Tiberius Cæſar ob metum, Vitellius Cluuium nulla formidine, retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. profugerat Britannia ob iracundiam militum: miſſus eſt in locum eius, Vectius Bolanus. E præſentibus angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus. ſparſæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hoſtilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui *ſe victos* abnuebant: *quippe Bedriacenſi acie, vexillarijs tantum pulſis, vires legionis non affuiſſe*. Remitti eos in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batauorum cohortes vna tendere, ob veterem aduerſus quartadecimanos diſcordiam. nec diu in tantis armatorum odiis, quies fuit. Auguſtæ Taurinorum, dum opificem quendam Batauus vt fraudatorem inſectatur, legionarius vt ſui hoſpitem tuetur, cuique commilitones aggregati, à conuiciis ad cædem tranſiere. & prœlium atrox arſiſſet, ni duæ prætoriæ cohortes, cauſſam quartadecimanorum ſecutæ, his fiduciam, & metum Batauis feciſſent. *quos* Vitellius *agmini ſuo iungi*, vt fidos: *legionem, Graijs Alpibus traductam, eo flexu itineris ire* iubet, *quo Viennam vitarent*. namque & Viennenſes timebantur. Nocte qua proficiſcebatur legio, relictis paſſim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambuſta: quod damnum, vt pleraque belli mala, maioribus aliarum vrbium cladibus oblitteratum. Quartadecimani poſtquam Alpibus digreſſi ſunt, ſeditioſiſſimus quiſque ſigna Viennam ferebant: conſenſu meliorum compreſſi, & legio in Britanniam tranſuecta. Proximus Vitellio è prætoriis cohortibus metus erat. ſeparati primum, deinde addito honeſtæ miſſionis lenimento, arma ad tribunos ſuos de-

ferebant : donec motum à Veſpaſiano bellum crebreſceret : tum reſumpta militia , robur Flauianarum partium fuere . Prima claſſicorum legio in Hiſpaniam miſſa , vt pace , & otio miteſceret : Vndecima , ac ſeptima ſuis hibernis redditæ : Tertiadecimani ſtruere amphitheatra iuſſi. nam Cæcina Cremonæ , Valens Bononiæ , ſpectaculum gladiatorum edere parabant : nunquam ita ad curas intento Vitellio , vt voluptatum obliuiſceretur . Et quidem partes modeſtè diſtraxerat : apud victores orta ſeditio , ludicro initio , niſi numerus cæſorum inuidiam bello auxiſſet . Diſcubuerat Vitellius Ticini , adhibito ad epulas Verginio . Legati tribunique , ex moribus imperatorum ſeueritatem æmulantur , vel tempeſtiuis conuiuiis gaudent : perindè miles intentus , aut licenter agit . Apud Vitellium omnia indiſpoſita , temulenta , peruigilijs , ac Bacchanalibus , quam diſciplinæ , & caſtris propiora . Igitur duobus militibus , altero legionis quintæ , altero è Gallis auxiliaribus , per laſciuiam ad certamen luctandi accenſis , poſtquam legionarius prociderat , inſultante Galbo , & iis qui ad ſpectandum conuenerant in ſtudia diductis : erupere legionarij in perniciem auxiliorum , ac duæ cohortes interfectæ Remedium tumultus fuit , alius tumultus , puluis procul , & arma aſpiciebantur : conclamatum repente ; *XIV. legionem , verſo itinere , ad prælium venire* , ſed erant agminis coactores ; agnitis dempſere ſolicitudinem . Interim Verginii ſeruus fortè obuius, vt *percuſſor Vitellij* inſimulatur . & ruebat ad conuiuium miles , *mortem Verginij* expoſcens . Ne Vitellius quidem , quamquam ad omnes ſuſpiciones pauidus , de innocentia eius dubitauit . ægrè tamen cohibiti , qui exitium viri conſularis , & quondam ducis ſui flagitabant . Nec quemquam ſæpiùs , quam Verginium , omnis ſeditio , infeſtauit . manebat admiratio viri , & fama : ſed oderant , vt faſtiditi . Poſtero die, Vitellius, ſenatus legatione quam ibi opperiri iuſſerat , audita , tranſgreſſus in caſtra , vltro *pietatem militum* collaudauit; frementibus auxiliis,*tantum impunitatis atque arrogantiæ legionarijs acceſſiſſe*. Cohortes Batauorum, ne quid truculentius auderent , in Germaniam remiſſæ, principium interno ſimul externoque bello pa-

ran-

rantibus fatis. Reddita ciuitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & prima ſtatim defectione. inter inania belli aſſumptus. Ceterum, vt largitionibus affectæ tamen imperii opes ſufficerent, *amputari legionum, auxiliorumque numeros* iubet, vetitis ſupplementis: & promiſcuæ miſſiones offerebantur. exitiabile id Reipubl. ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque, ac labor crebrius redibant. & vires luxu corrumpebantur: contra veterem diſciplinam, & inſtituta maiorum, apud quos virtute, quam pecunia res Romana melius ſtetit. Indè Vitellius Cremonam flexit, & ſpectato munere Cæcinæ, inſiſtere Bedriacenſibus campis, ac veſtigia recentis victoriæ luſtrare oculis, concupiuit. Fœdum, atque atrox ſpectaculum. intra XL. pugnæ diem: lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus, atque frugibus, dira vaſtitas. nec minus inhumana pars viæ, quam Cremonenſes lauro roſiſque conſtrauerant, exſtructis altaribus, cæſiſque victimis, regium in morem: quæ læta in præſens, mox perniciem ipſis fecere. Aderant Valens, & Cæcina, monſtrabantque pugnæ locos: *hinc inrupiſſe legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfuſas auxiliorum manus*. Iam tribuni præfectique, ſua quiſque facta extollentes, falſa, vera, aut maiora verò miſcebant. Vulgus quoque militum, clamore & gaudio, deflectere via, ſpatia certaminum recognoſcere; aggerem armorum, ſtrues corporum intueri, mirarique. Et erant quos varia fors rerum, lacrymæque, & miſericordia ſubiret. at non Vitellius flexit oculos, nec tot millia inſepultorum ciuium exhorruit. lætus vltro, & tam propinquæ ſortis ignarus, inſtaurabat ſacrum diis loci. Exin Bononiæ, à Fabio Valente, gladiatorum ſpectaculum editur, aduecto ex vrbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis hiſtrionibus, & ſpadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio, namque, & Neronem ipſum Vitellius admiratione celebrabat, ſectari cantantem ſolitus, non neceſſitate, qua honeſtiſſimus quiſque, ſed luxu, & ſaginæ mancipatus emptuſque.

Vt Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menſes aperiret,

riret , coartati aliorum conſulatus , diſſimulatus Martii Macri , tamquam Othonianorum partium ducis . & Valerium Marinum , deſtinatum à Galba conſulem , diſtulit: nulla offenſa, ſed mitem , & iniuriam ſegniter laturum . Pedanius Coſta omittitur , ingratus principi , vt aduerſus Neronem auſus , & Verginii exſtimulator . Sed alias protulit cauſſas . actæque inſuper Vitellio gratiæ , conſuetudine ſeruitii . Non vltra paucos dies , quamquam acribus initiis cœptum , mendacium valuit. Exſtiterat quidam , *Scribonianum ſe Camerinum ferens : Neronianorum temporum metu in Hiſtria occultatum . quod illic clientelæ , & agri veterum Craſſorum , ac nominis fauor manebat* . Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ aſſumpto , vulgus credulum , & quidam militum errore veri , ſeu turbarum ſtudio, certatim aggregabantur: cum pertractus ad Vitellium , interrogatuſque *quiſnam mortalium eſſet* , poſtquam nulla dictis fides, & à domino noſcebatur , conditione fugitiuus , nomine *Geta* , ſumptum de eo ſupplicium in ſeruilem modum . Vix credibile memoratu eſt, quantum ſuperbiæ ſocordiæque Vitellio adoleuerit , poſtquam ſpeculatores è Syria Iudæaque , *adactum in verba eius Orientem* nuntiauere . Nam & ſi vagis adhuc , & incertis auctoribus , erat tamen in ore famaque Veſpaſianus , ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur : tum ipſe exercituſque, vt nullo æmulo . ſæuitia, libidine , raptu , in externos mores proruperant . At Veſpaſianus bellum armaque , & procul , vel iuxta ſitas vires , circumſpectabat . Miles ipſi adeò paratus ; vt præeuntem ſacramentum , & fauſta Vitellio omnia precantem , per ſilentium audierint . Muciani animus , nec Veſpaſiano alienus , & in Titum pronior . præfectus Ægypti Alexander , conſilia ſociauerat . Tertiam legionem , quod è Syria in Mœſiam tranſiſſet , ſuam numerabat . ceteræ Illirici legiones , ſecuturæ ſperabantur . Namque omnes exercitus flammauerat arrogantia venientium à Vitellio militum , quod truces corpore , horridi ſermone , ceteros vt impares irridebant . Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio , & Veſpaſianus modo in ſpem erectus , aliquando ad-

uerſa reputabat: *Quis ille dies foret, quo LX. ætatis annos, & duos filios iuuenes bello permitteret? Eſſe priuatis cogitationibus regreſſurum; & prout velint, plus minuſve ſumi ex fortuna: imperium cupientibus, nihil medium inter ſumma, aut præcipitia*. Verſabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: *Suas legiones ciuili bello inexpertas: Vitellij, victrices: & apud victos, plus querimoniarum, quam virium. flexam per diſcordias militum fidem, & periculum ex ſingulis. Quid enim profuturas cohortes alaſque, ſi vnus alterque, præſenti facinore paratum ex diuerſo præmium petat? Sic Scribonianum ſub Claudio interfectum: ſic percuſſorem eius Volaginium, è gregario ad ſumma militiæ prouectum. Facilius vniuerſos impelli, quam ſingulos vitari*. His pauoribus nutantem, & alij legati amicique firmabant, & Mucianus poſt multos ſecretoſque ſermones, iam & coram ita locutus: *Omnes qui magnarum rerum conſilia ſuſcipiunt, æſtimare debent, an quod inchoatur, Reip. vtile, ipſis glorioſum, aut promptum effectu, aut certè non arduum ſit. Simul ipſe qui ſuadet conſiderandus eſt, adijciat ne conſilio periculum ſuum: & ſi fortuna cœptis affuerit, cui ſummum decus acquiratur. Ego te Veſpaſiane ad imperium voco, tam ſalutare Reip. quam tibi magnificum, iuxta deos, in tua manu poſitum eſt. Nec ſpeciem adulantis expaueris, à contumelia, quam à laude propius fuerit, poſt Vitellium eligi. Non adverſus Diui Auguſti acerrimam mentem, nec adverſus cautiſſimam Tiberij ſenectutem; nec contra Caij quidem, aut Claudij, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exſurgimus, ceſſiſti etiam Galbæ imaginibus: torpere vltra, & polluendam perdendamque Rempub. relinquere, ſopor, & ignauia videretur, etiamſi tibi, quam inhoneſta, tam tuta ſeruitus eſſet. Abijt iam, & tranſuectum eſt tempus, quo poſſes videri concupiſſe, confugiendum eſt ad imperium, An excidit trucidatus Corbulo? ſplendidior origine, quam nos ſumus, fateor: ſed & Nero, nobilitate natalium. Vitellium anteibat. Satis clarus eſt apud timentem, quiſquis timetur. Et poſſe ab exercitu principem fieri, ſibi ipſe Vitellius documento eſt, nullis ſtipendijs, nulla militari fama, Galbæ odio prouectus. Ne O-*

thonem

thonem quidem ducis arte, aut exercitus vi, ſed præpropera ipſius deſperatione victum, iam deſiderabilem, & magnum principem fecit. Cum interim ſpargit legiones: exarmat cohortes, noua quotidie bello ſemina miniſtrat. ſi quid ardoris, ac ferociæ miles habuit, popinis, & comeſſationibus, & principis imitatione, deteritur. Tibi è Iudæa, & Syria, & Ægypto nouem legiones integræ, nulla acie exhauſtæ, non diſcordia corruptæ: ſed firmatus vſu miles, & belli domitor externi. Claſſium, alarum, cohortium robora: & fidiſſimi reges: & tua ante omnes experientia. Nobis nihil vltra arrogabo, quam ne poſt Valentem, ac Cacinam numeremur. Ne tamen Mucianum ſocium ſpreueris, quia æmulum non experiris: me Vitellio antepono. te mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo iuuenes, capax iam imperij alter, & primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Abſurdum fuerit, non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus eſſem, ſi ipſe imperarem. Ceterum inter nos non idem proſperarum aduerſarumque rerum ordo erit. Nam ſi vincimus, honorem quem dederis habebo: diſcrimen, ac pericula, ex æquo partiemur. imo vt melius eſt, tu hos exercitus rege: mihi bellum, & præliorum incerta trade. Acriore hodie diſciplina, victi, quam victores agunt: hos ira, odium vltionis, cupiditas, ad virtutem accendit; illi per faſtidium, & contumaciam hebeſcunt. Aperiet & recludet, contecta, & tumeſcentia victricium partium vulnera, bellum ipſum. Nec mihi maior in tua vigilantia, parſimonia, ſapientia, fiducia eſt, quam in Vitellij torpore, inſcitia, ſæuitia. Sed, & meliorem in bello cauſſam, quam in pace habemus. nam qui deliberant, deſciuerunt. Poſt Muciani orationem ceteri audentius circumſiſtere, hortari, *reſponſa vatum, & ſiderum motus* referre. Nec erat intactus tali ſuperſtitione, vt qui mox rerum dominus, Seleucum quendam mathematicum, rectorem, & præſcium palam habuerit. Recurſabant animo vetera omina. cupreſſus arbor in agris eius, conſpicua altitudine, repentè prociderat: ac poſtera die, eodem veſtigio reſurgens, procera, & latior virebat. grande id, proſperumque, conſenſu haruſpicum: & ſumma claritudo iuueni admodum Veſpaſiano promiſſa. Sed primo triũpha-

phalia : & conſulatus , & Iudaicæ victoriæ decus , impleſse fidem ominis videbantur : vt hæc adeptus eſt , portendi ſibi imperium credebat . Eſt Iudæam inter Syriamque Carmelus , ita vocant montem , deumque , nec ſimulacrum deo , aut templum (ſic tradidere maiores) * aram tantum , & reuerentiam . Illic ſacrificanti Veſpaſiano , cum ſpes occultas verſaret animo , Baſilides ſacerdos , inſpectis identidem extis , *Quidquid eſt* , inquit , *Veſpaſiane quod paras . ſeu domum exſtruere , ſeu prolatare agros , ſiue ampliare ſeruitia , datur tibi magna ſedes , ingentes termini , multum hominum* . Has ambages , & ſtatim exceperat fama , & tunc aperiebat . nec quidquam magis in ore vulgi ; crebriores apud ipſum ſermones : quanto ſperantibus plura dicuntur . Haud dubia deſtinatione diſceſſere : Mucianus Antiochiam, Veſpaſianus Cæſaream : illa Syriæ : hæc Iudææ caput eſt . Initium ferendi ad Veſpaſianum imperij Alexandriæ cœptum , feſtinante Tiberio Alexandro , qui kalend. Iul. ſacramento eius legiones adegit . Iſque primus principatus dies in poſterum celebratus , quamvis Iudaicus exercitus V. Non. Iul. apud ipſum iuraſset , eo ardore , vt ne Titius quidem filius exſpectaretur , Syria remeans , & conſiliorum inter Mucianum, ac patrem nuntius . cuncta impetu militum acta : non parata cognitione , non coniunctis legionibus . Dum quæritur tempus locuſque . quodque in re tali difficillimum eſt , prima vox , dum animo ſpes , timor , ratio , caſus obuerſantur : egreſſum cubiculo Veſpaſianum , pauci milites ſolito adſiſtentes ordine , vt legatum ſalutaturi , *Imperatorem* ſalutauere . Tum ceteri accurrere , *Cæſarem* , & *Auguſtum* , & omnia principatus vocabula cumulare . mens à metu ad fortunam tranſierat . In ipſo nihil tumidum : arrogans , aut in rebus nouis nouum fuit . vt primum tantæ multitudinis offuſam oculis caliginem diſiecit , militariter locutus , læta omnia , & affluentia excepit . namque id ipſum opperiens Mucianus , alacrem militem in verba Veſpaſiani adegit . Tum Antiochenſium theatrum ingreſsus , vbi illis conſultare mos eſt , concurrentes , & in adulationem effuſos alloquitur :

ſatis

ſatis decorus etiam Græca facundia, omniumq; quæ diceret atque ageret, arte quadam oſtentator. Nihil æque prouinciam exercitumq; accendit, quam quod aſſeuerabat Mucianus, *ſtatuiſſe Vitellium, vt Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietam transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, cælo ac laboribus dura mutarentur*. Quippe & prouinciales, ſueto militum conturbenio gaudebant, plerique neceſſitudinibus & propinquitatibus mixti, & militibus vetuſtate ſtipendiorum, nota & familiaria caſtra in modum penatium diligebantur. Ante Idus Iul. Syria omnis in eodem ſacramento fuit. Acceſsere cum regno, Sohemus haud ſpernendis viribus, Antiochus vetuſtis opibus ingens, & inſeruientium regum ditiſſimus, mox per occultos ſuorum nuntios excitus ab vrbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri nauigatione properauerat. nec minore animo, Regina Berenice partes iuuabat, florens ætate formaque, & ſeni quoque Veſpaſiano magnificentia munerum grata. Quidquid prouinciarum alluitur mari, Aſia atque Achaia tenus. quantumq; introrſus Pontum, & Armenios pateſcit, iurauere. ſed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Conſilium de ſumma rerum, Beriti habitum. illuc Mucianus, cum legatis tribuniſque, & ſplendidiſſimo quoque centurionum, ac militum, venit. Et è Iudaico exercitu, lecta decora. Tantum ſimul peditum equitumque, & æmulantium inter ſe regum paratus, ſpeciem fortunæ Principalis effecerant. Prima belli cura, agere delectus; reuocare veteranos; deſtinantur validæ ciuitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenſes aurum argentumque ſignatur: eaque cuncta per idoneos miniſtros, ſuis quæque locis, feſtinabantur. Ipſe Veſpaſianus, adire, hortari, bonos laude, ſegnes exemplo incitare ſæpius, quam coercere: vitia magis amicorum, quam virtutes diſſimulans. Multos præfecturis, & procurationibus; pleroſque ſenatorij ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox ſumma adeptos: quibuſdam fortuna pro virtutibus fuit. Donatiuum militi, neque Mucianus prima concione, niſi modicè oſtenderat; ne Veſpaſianus quidem

plus

plus ciuili bello obtulit, quam alii in pace: egregie firmus aduerſus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Miſſi ad Parthum Armeniumq; legati: prouiſumque, ne verſis ad ciuile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum inſtare Iudææ: Veſpaſianum obtinere clauſtra Ægypti placuit: ſufficere videbantur adverſus Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Veſpaſiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatoſque ſcriptæ epiſtolæ, præceptumque *vt prætorianos Vitellio infenſos, reciperandæ militiæ præmio inuitarent*. Mucianus cum expedita manu, ſocium magis imperij, quam miniſtrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neq; tamen properans, gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat: gnarus modicas vires ſibi, & maiora credi de abſentibus. Sed legio ſexta, & tredecim vexillariorum millia. ingenti agmine ſequebantur. Claſſem è Ponto, Byzantium adigi iuſſerat: ambiguus conſilij, num omiſſa Mœſia, Dyrrachium pedite, atque equite peteret: ſimul longis nauibus verſum in Italiam mare claudere, tuta pone tergum Achaia Aſiaque: quas inermes exponi Vitellio, ni præſidiis firmarentur: atque ipſum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, ſi ſimul Brundiſium Tarentumque, & Lucaniæ Calabriæq; littora infeſtis claſſibus peterentur. Igitur nauium, militum, armorum, paratu ſtrepere prouinciæ. Sed nihil æquè fatigabat, quam pecuniarum conquiſitio: *eos eſſe belli ciuilis neruos* dictitans Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectabat. paſſim delationes, & locupletiſſimus quiſque in prædam correpti. quæ grauia atque intoleranda, ſed neceſſitate armorum excuſata, etiam in pace manſere. ipſo Veſpaſiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perindè obſtinato: donec indulgentia fortunæ, & prauis magiſtris, didicit, auſuſq; eſt. Proprijs quoq; opibus. Mucianus bellum iuuit, largitus priuatim, quod auidius de Rep. ſumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum ſecuti; rariſſimus quiſque eandem in reciperando licentiam habuerunt. Accelerata interim Veſpaſiani cœpta, Illyrici exercitus ſtudio tranſgreſſi in partes. Tertia legio exem-

plum

plum ſecuti: rariſſimus quiſque eandem in reciperando licentiam habuerunt. Accelerata interim Veſpaſiani cœpta, Illyrici exercitus ſtudio tranſgreſſi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœſiæ legionibus præbuit. Octaua erat, ac ſeptima Claudiana, imbutæ fauore Othonis, quamuis prœlio non interfuiſſent: Aquileiam iam progreſſæ, proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratiſque vexillis nomen *Vitellij* præferentibus, rapta poſtremo pecunia, & inter ſe diuiſa, hoſtiliter egerant. Vnde metus, & ex metu conſilium, *poſſe imputari Veſpaſiano, quæ apud Vitellium excuſanda erant*. Ita tres Mœſicæ legiones per epiſtolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus Mœſiæ rector, peſſimum facinus audet, miſſo centurione ad interficiendum Tertium Iulianum, ſeptimæ legionis legatum, ob ſimultates, quibus cauſſam partium prætendebat. Iulianus, comperto diſcrimine, & gnaris locorum adſcitis, per auia Mœſiæ vltra montem Hemum profugit. nec deindè ciuili bello interfuit, per varias moras ſuſceptum ad Veſpaſianum iter trahens, & ex nuntiis cunctabundus, aut properans. At in Pannonia XIII. legio ac VII. Galbiana, dolorem iramq: Bedriacenſis pugnæ retinentes, haud cunctanter Veſpaſiano acceſſere, vi præcipua Primi Antonij. Is legibus nocens, & tempore Neronis falſi damnatus, inter alia belli mala, ſenatorium ordinem reciperauerat. Præpoſitus à Galba ſeptimæ legioni, ſcriptitaſſe Othoni credebatur, ducem ſe partibus offerens, à quo neglectus, in nullo Othoniani belli vſu fuit, labantibus Vitellij rebus Veſpaſianum ſecutus, grande momentum addidit, ſtrenuus manu, ſermone promptus, ſerendæ in alios inuidiæ artifex, diſcordijs, & ſeditionibus potens, raptor, largitor, pace peſſimus, bello non ſpernendus. Iuncti indè Mœſici, ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam conſularibus legatis nihil turbantibus. Titus Appius Flauianus Pannoniam, Poppeus Siluanus Dalmatiam tenebant, diuites ſenes. Sed procurator aderat Cornelius Fuſcus, vigens ætate, claris natalibus. prima iuuenta, quietis cupidine, ſenatorium ordinem exuerat. idem pro

Galba dux coloniæ ſuæ, eaque opera procurationem adeptus, ſuſceptis Veſpaſiani partibus, acerrimam bello facem prætulit. non tam præmijs periculorum, quam ipſis periculis lætus: pro certis & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malebat. Igitur mouere, & quatere quidquid vſquam ægrum foret, aggrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hiſpaniam ad primanos epiſtolæ: quod vtraque legio pro Othone aduerſa Vitellio fuerat. ſparguntur per Gallias litteræ, momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam deſciſcentibus: ceteris fortunam ſecuturis. Dum hæc per prouincias, à Veſpaſiano ducibuſque partium geruntur; Vitellius contemptior in dies ſegniorque, ad omnis municipiorum villarumque amœnitates reſiſtens, graui vrbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum ſequebantur, licentia corrupta, calonum numerus amplior: procaciſſimis etiam inter ſeruos lixarum ingeniis. tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum: etiam ſi ſumma modeſtia regeretur. Onerabant multitudinem, obvij ex vrbe ſenatores equiteſque; quidam metu; multi per adulationem: ceteri, ac paulatim omnes, ne aliis proficiſcentibus, ipſi remanerent. Aggregabantur è plebe, flagitioſa per obſequia Vitellio cogniti, ſcurræ, hiſtriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehoneſtamentis mire gaudebat. Nec coloniæ modo, aut municipia, congeſtu copiarum: ſed ipſi cultores; aruaque, maturis iam frugibus, vt hoſtile ſolum vaſtabantur. Multæ & atroces inter ſe militum cædes, poſt ſeditionem Ticini cæptam; manente legionum auxiliorumque diſcordia, vbi aduerſus paganos certandum foret, conſenſu. Sed plurima ſtrages, ad ſeptimum ab vrbe lapidem, ſingulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, vt gladiatoriam ſaginam, diuidebat. & effuſa plebes, totis ſe caſtris miſcuerat. Incurioſos milites, vernacula vrbanitate quidam ſpoliauere, abſciſſis furtim balteis, *an accincti forent* rogitantes. Non tulit ludibrium inſolens contumeliæ animus: inermem populum gladiis inuaſere. cæſus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus: & vulgata cæde, temperatum ab innoxiis. In vrbe tamen tre-

trepidatum, præcurrentibus paſſim militibus. Forum maximè petebant, cupidine viſendi locum in quo Galba iacuiſset. Nec minus ſæuum ſpectaculum erant ipſi, tergis ferarum, & ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inſcitiam parum vitarent, aut vbi lubrico viæ, vel occurſu alicuius procidiſſent, ad iurgium, mox ad manus, & ferrum tranſirent. Quin & tribuni præfectique cum terrore, & armatorum catervis volitabant. Ipſe Vitellius, à ponte Miluio, inſigni equo, paludatus accinctuſque ſenatum, & populum ante ſe agens, quo minus vt captam vrbem ingrederetur, amicorum conſilio deterritus, ſumpta prætexta & compoſito agmine inceſſit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circa è legionibus aliis vexilla, mox XII. alarum ſigna, & poſt peditum ordines, eques: dein quatuor & XXX. cohortes, vt nomina gentium, aut ſpecies armorum forent, diſcretæ. Ante aquilam præfecti caſtrorum tribunique & primi centurionum, candida veſte: ceteri iuxta ſuam quiſque centuriam, armis doniſque fulgentes. Et militum phaleræ, torqueſque ſplendebant. decora facies, & non Vitellio principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atque ibi matrem complexus, Auguſtæ nomine honorauit. Poſtera die tamquam apud alterius ciuitatis ſenatum populumque magnificam orationem de ſemetipſo prompſit, induſtriam temperantiamque ſuam laudibus attollens: conſciis flagitiorum ipſis qui aderant, omnique Italia, per quam ſomno, & luxu pudendus inceſſerat. Vulgus tamen vacuam curis, & ſine falſi verique diſcrimine ſolitas adulationes edoctum, clamore, & vocibus abſtrepebat: abnuentique nomen *Auguſti*, expreſſere vt aſſumeret, tam fruſtra, quam recuſauerat. Apud ciuitatem cuncta interpretantem, funeſti omnis loco acceptum eſt, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis XV. kal. Aug. edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus. adeo omnis humani diuinique iuris expers, pari libertorum amicorumque ſocordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia conſulum cum candidatis ciuiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro vt ſpectator, in circo vt fautor affecta-

uit. quæ grata ſanè, & popularia, ſi à virtutibus proficiſcerentur, memoria vitæ prioris, indecora, & vilia accipiebantur. Ventitabat in ſenatum, etiam cum prauis de rebus patres conſulerentur. ac fortè Priſcus Heluidius, prætor deſignatus, contra ſtudium eius cenſuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen vltra quam *Tribunos plebis in auxilium ſpretæ poteſtatis* aduocauit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius verebantur, *nihil noui accidiſſe* reſpondit, *quod duo ſenatores in Rep. diſſentirent: ſolitum ſe etiam Thraſeæ contradicere*. Irriſere plerique impudentiam æmulationis; aliis id ipſum placebat, quod neminem ex præpotentibus, ſed Thraſeam ad exemplar veræ gloriæ legiſſet. Præpoſuerat prætorianis P. Sabinum à præfectura cohortis, Iulium Priſcum, tum centurionem: Priſcus, Valentis: Sabinus, Cæcinæ gratia pollebant. Inter diſcordes, Vitellio nihil auctoritatis. munia imperij, Cæcina, ac Valens obibant, olim anxij odiis, quæ bello, & caſtris malè diſſimulata, prauitas amicorum, & fœcunda gignendis inimicitijs ciuitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immenſis ſalutantium agminibus contendunt, comparanturque, variis in hunc, aut illum Vitellij inclinationibus. Nec vnquam ſatis fida potentia, vbi nimia eſt. Simul ipſum Vitellium ſubitis offenſis, aut intempeſtiuis blanditijs mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo ſegnius inuaſerant domos, hortos, opeſque imperij: cum flebilis, & egens nobilium turba, quos ipſos liberoſque patriæ Galba reddiderat, nulla principis miſericordia iuuarentur. Gratum primoribus ciuitatis, etiam plebes approbauit, quod reuerſis ab exſilio iura libertorum conceſſit; quamquam id omnimodo ſeruilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos, aut ambitioſos ſinus. & quidam in domum Cæſaris transgreſſi, atque ipſis dominis potentiores. Sed miles, plenis caſtris, & redundante multitudine, in porticibus, aut delubris, & vrbe tota vagus, non principia noſcere, non ſeruare vigilias, neque labore firmari: per illecebras vrbis, & inhoneſta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. Poſtremo nę

ſalutis

ſalutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit. vndè crebræ in vulgus mortes, Et adiacentia Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora, fluminis auiditas, & æſtus impatientia labefecit. Inſuper confuſus, prauitate, vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ, quatuor vrbanæ cohortes ſcribebantur, quis ſingula millia ineſſent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipſum Cæcinam periculo exemiſset, ſanè aduentu eius partes conualuerant, & ſiniſtrum lenti itineris rumorem proſpero prœlio verterat: omniſque inferioris Germaniæ miles Valentem affectabatur. vndè primum creditur Cæcinæ fides fluitaſſe. Ceterum non ita ducibus indulſit Vitellius, vt non plus militi liceret, ſibi quiſque militiam ſumpſere; quamvis indignus, ſi ita maluerat, vrbanæ militiæ adſcribebatur: rurſus bonis remanere inter legionarios, aut alares volentibus, permiſſum. nec deerant, qui vellent, feſſi morbis, & intemperiem cœli incuſantes. Robora tamen legionibus aliſque ſubtracta: conuulſum caſtrorum decus, XX. millibus è toto exercitu permixtis magis, quam electis. Concionante Vitellio, poſtulantur *ad ſupplicium Aſiaticus, & Flauius, & Rufinus duces Galliarum, quod pro Vindice bellaſſent*. Nec coercebat eiuſmodi voces Vitellius: ſuper inſitam animo ignauiam, conſcius ſibi inſtare donatiuum, & deeſſe pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti principum, *conferre pro numero mancipiorum*, vt tributum iuſſi. Ipſe ſola perdendi cura, ſtabula aurigis exſtruere: Circum gladiatorum ferarumque ſpectaculis opplere: tamquam in ſumma abundantia, pecuniæ illudere. Quin & natalem Vitellij diem, Cæcina, ac Valens editis tota vrbe vicatim gladiatoribus, celebrauere: ingenti paratu, & ante illum diem inſolito. Lætum fœdiſſimo cuique, apud bonos inuidiæ fuit, quod exſtructis in campo Martio aris, inferias Neroni feciſſet, cæſæ publicè victimæ crematæque: faces Auguſtales ſubdidere: quod ſacerdotium vt Romulus Tatio regi, ita Cæſar Tiberius Iuliæ genti ſacrauit. Nondum quartus à victoria menſis, & libertus Vitellij Aſiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina

æquabat. Nemo in illa aula, probitate, aut induſtria certauit: vnum ad potentiam iter prodigis epulis, & ſumptu ganeaq; ſatiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipſe abunde ratus, ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, nouies millies ſeſtertium pauciſſimis menſibus interuertiſſe creditur. Magna & miſera ciuitas, eodem annò Othonem Vitelliumque paſſa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Aſiaticos, varia & pudenda ſorte agebat, donec ſucceſſere Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quam alii mores. Prima Vitellio *tertiæ legionis defectio* nuntiatur, miſſis ab Aponio Saturnino epiſtolis, antequam is quoque Veſpaſiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, vt trepidans re ſubita, pręſcripſerat, & amici adulantes, mollius interpretabantur; *vnius legionis eam ſeditionem: ceteris exercitibus conſtare fidem*. In hunc modum etiam Vitellius apud milites diſſeruit, prætorianos nuper exauctoratos inſectatus, *à quibus falſos rumores diſpergi: nec vllum ciuilis belli metum* aſſeuerabat, ſuppreſſo Veſpaſiani nomine, & vagis per vrbem militibus, qui ſermones populi coercerent. id præcipuum alimentum famæ erat. Auxilia tamen è Germania Britanniaque, & Hiſpaniis exciuit: ſegniter, & neceſſitatem diſſimulans. Perinde legati prouinciæq; cunctabantur. Hordeonius Flaccus ſuſpectis iam Batauis anxius proprio bello: Vectius Bolanus nunquam ſatis quieta Britannia: & vterque ambigui. neque ex Hiſpaniis properabatur, nullo tum ibi conſulari. trium legionum legati, pares iure, & proſperis Vitellij rebus certaturi ad obſequium, adverſam eius fortunam ex æquo detrectabant. In Africa legio cohorteſque delectæ à Clodio Macro, mox à Galba dimiſſæ, rurſus iuſſu Vitellij militiam cœpere. ſimul cetera iuuentus dabat impigre nomina. quippè integrum illic, ac fauorabilem proconſulatum Vitellius: famoſum inuiſumq; Veſpaſianus egerat: perindè ſocij de imperio vtriuſque coniectabant. ſed experimentum contra fuit. Ac primo Valerius Feſtus legatus, ſtudia prouincialium cum fide iuuit. mox nutabat, palam epiſtolis edictiſque Vitellium, occultis nuntiis Veſpaſianum fouens, & hæc illaue defenſurus, prout inualuiſſent. Deprehenſi cum litteris

teris

teris edictiſque Veſpaſiani, per Rhætiam, & Gallias militum & centurionum quidam ad Vitellium miſſi, necantur: plures fefellere, fide amicorum, aut ſuomet aſtu occultati. Ita Vitellij paratus noſcebantur: Veſpaſiani conſiliorum pleraque ignota: primum ſocordia Vitellij; deindè Pannonicæ Alpes præſidiis inſeſsæ, nuntios retinebant. mare quoque Eteſiæ flabant. harum flatu in Orientem nauigantibus ſecundum: indè aduerſum erat. Tandem irruptione hoſtium, atrocibus vndique nuntiis exterritus, Cæcinam, & Valentem expediri ad bellum iubet: præmiſſus Cæcina: Valentem è graui corporis morbo, tum primum aſsurgentem. infirmitas tardabat. Longe alia proficiſcentis ex vrbe Germanici exercitus ſpecies: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum, & rarum agmen, & fluxa arma, ſegnes equi: impatiens ſolis, pulueris, tempeſtatum: quantumque hebes ad ſuſtinendum laborem miles, tanto ad diſcordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia ſoluti in luxu: ſeu perfidiam meditanti, infringere exercitus virtutem inter artes erat. Credidere plerique Flauij Sabini conſilijs concuſsam Cęcinæ mentem, miniſtro ſermonum Rubrio Gallo, *rata apud Veſpaſianum fore pacta tranſitionis*. ſimul odiorum inuidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, *vt impar apud Vitellium, gratiam vireſque apud nouum principem pararet*. Cæcina complexu Vitellij multo cum honore digreſsus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmiſit. mox vexillarij quartædecimæ, & ſextædecimæ legionum: dein quinta, & duo & viceſima ſecutæ: poſtremo agmine vna & viceſima Rapax, & prima Italica inceſſere, cum vexillarijs trium Britannicarum legionum, & electis auxiliis. Profecto Cæcina, ſcripſit Fabius Valens exercitui, quem ipſe ductauerat, *vt in itinere opperiretur; ſic ſibi cum Cæcina conueniſſe*: qui præſens, eoque validior, *immutatum id conſilium* finxit, *vt ingruenti bello tota mole occurreretur*. *Ita accelerare* legiones *Cremonam*, pars *Hoſtiliam petere* iuſsæ: ipſe Rauennam diuertit, prætexto claſsem alloquendi. mox Patauij ſecretum componendæ proditionis quæſitum. Namque Lucilius Baſsus poſt præ-

fecturam alæ, Rauennati ſimul, ac Miſenenſi claſſibus à Vitellio præpoſitus, quod non ſtatim præfecturam prætorij adeptus foret, iniquam iracundiam flagitioſa perfidia vlciſcebatur. nec ſciri poteſt, traxerit ne Cæcinam, an (quod euenit inter malos, vt & ſimiles ſint) eadem illos prauitas impulerit. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flauia domo, monumenta huiuſce belli compoſuerunt, *curam pacis, & amorem Reip.* corruptas in adulationem *cauſſas* tradidere. Nobis ſuper inſitam leuitatem, & prodito Galba mox vilem fidem, æmulatione etiam inuidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, peruertiſse ipſum Vitellium videntur. Cæcina legiones aſsecutus, centurionum militumque animos obſtinatos pro Vitellio, variis artibus ſubruebat: Baſſo eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem claſse, ob memoriam recentis pro Othone militiæ,

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI HISTORIARVM LIBER III.

Breuiarium Libri III.

Flauianis de ratione belli deliberantibus moram, alij feſtinationem Antonius Primus ſuadet, & obtinet, militum ſtudijs eo inclinantibus, Ideoq; ad inuadendam Italiam omnia parantur. Arrius Varus Antonio iungitur. Multa municipia occupant. Veronam bello ſedem legunt. eos Veſpaſianus, & Mucianus ſeris mandatis exſpectare iubent. Interim bellum vtrinque per epiſtolas geritur, Seditio apud Flauianos ab Antonio comprimitur: cui vni apud militem fides & auctoritas. Lucilius & Cæcina à Vitellio deficiunt: ſed milites in fide manent, duceſque ſuos vinciunt. Iſtis turbis occupatos Antonius aggreditur, prælioque conſerto nullum conſtantis ducis, aut boni militis officium omittit. Parta victoria Flauiani milites de Cremona inuadenda deliberant. nec Antonium audiunt. donec aduentum Vitellianorum territi conſilium admittunt. hoſtibus obuiam profecti manus cum ijs conſerunt. prælium atrox, & anceps oritur, Antonius egregij ducis munia implet. tandem Vitelliani pelluntur. ea pugna pater à filio ſuo interfectus. Victores Flauiani caſtra Vitellianorum ad Cremonam oppugnant. ijſque magno labore captis, ipſam etiam vrbem aggrediuntur. atque illa deditur. Cæcinæ faſtus & apud omnes odium. Cremona à militibus Flauianis diripitur, atque igne concrematur. quæ tamen poſtea reſtituta, Antonius victoria vtitur.

Vitellius de more torpet : Cacinam condemnat. Reguli conſulatus vnius diei. Mors Blæſi; quæ artibus L. Vitellij præparata. mores & elogium eiuſdem Blæſi. Fabij Valentis expeditio, & à militibus ſuis deſerti conſilium. qui omnia expertus, cunctis ad Veſpaſianum deficientibus deſertus capitur. Interim in Britannia cum Venuſio varia ſorte pugnatur. Daci à Muciano reprimuntur. Anicetus Polemonus libertus Pontum infeſtans, capitur. Veſpaſianus Alexandriam venit. Antonius Primus inſolenter ſe gerit. copiarum eius enumeratio. ex quibus miles gregarius ob occiſum fratrem præmium petit. Antonius Primus Mutiani æmulatione ſe deſtruit: ſuperbe ad Veſpaſianum ſcribit. Vitellius ſtulta diſſimulatione cladem ad Cremonam acceptam premit. Agreſtis fides & conſtantia. Vitellius ad exercitum venit, eius ignauia, & inſcitia. perculſus defectione claſſis Miſenenſis Romam redit. ibi ex plebe, & ſeruitijs exercitum facit, qui breui dilabitur. Cerialis ad Flauianos elabitur, qui pugna auidi oratione Antonij mitigantur. Vitellianorum plurimi, & tandem, cæde Valentis cognita, omnes ad Flauium tranſeunt. Flauius Sabinus à primoribus vrbis incitatus, cum Vitellio de pace agit. & ille cederet imperio, ni ſui reniterentur: qui pullo amictu palatio degreſſum, & pro concione cedere ſe teſtantem, in palatium redire compellunt. Flauium Sabinum in Capitolium pulſum obſident. Sabinus Cornelium Martialem ad Vitellium eam rem conqueſtum mittit. Sed iſti nulla in ſuos poteſtas. ergo Capitolium oppugnatum, incenditur, antea quoque incenſum reſtitutumque. Sabinus in eo periculo trepidè adminiſtrans capitur. Domitiano ſollertia liberti ſeruato, & inuito Vitellio, necatur. eius elogium. Vitellius Atticum Conſulem ſeruat. L. Vitellius Tarracinam expugnat. Vxoris eius immodeſtia. Flauiani cunctantur cum inuidia Antonij, Sabinique & Muciani, Cerialis fugatur à Vitellianis. Vitellius Legatos, & Veſtales pro pace, aut inducijs mittit: nec obtinet. Indè varia ante Vrbem, & in ipſa, prælia, & ſcelera, Caſtra prætoria expugnantur. Vitellius captus vinctuſque ducitur, ad extremum interficitur. Domitianus Cæſar conſalutatur,

Meliore fato fideque Flauianarum partium duces conſilia belli tractabant. Petouionem in hibernæ Tertiædecimæ legionis conuenerant: illic agitauere, *placeretne obſtrui Pannoniæ Alpes, donec a tergo vires vniuerſæ conſurgerent; an ire cominus, & certare pro Italia conſtantius foret.* Quibus opperiri auxilia, & trahere bellum videbatur, *Germanicarum legionum vim famamque* extollebant, *& aduenisſe mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipſis nec numerum parem pulſarum nuper legionum, & quamquam atrociter loquerentur, minorem eſſe apud victos animum. Sed inſeſſis interim Alpibus, venturum cum copijs Orientis Mucianum. Supereſſe Veſpaſiano mare, claſſes, ſtudia prouinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita ſalubri mora, nouas vires affore, & præſentibus nihil periturum.* Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) *feſtinationem ipſis vtilem, Vitellio exitioſam* diſſeruit, *plus ſocordiæ, quam fiduciæ, acceſſiſſe victoribus, neque enim in procinctu, & caſtris habitos: per omnia Italiæ municipia deſides, tantum hoſpitibus metuendos, quanto ferocius ante ſe egerint, tanto cupidiùs inſolitas voluptates hauſiſſe. Circo quoque, ac theatris, & amœnitate vrbis emollitos, aut valetudinibus feſſos. Sed addito ſpatio rediturum, & his robur meditatione belli, nec procul Germaniam, vnde vires: Britanniam freto dirimi: iuxta Gallias, Hiſpaniaſque: vtrimque viros, equos, tributa: ipſamque Italiam, & opes vrbis: ac ſi inferre arma vltro velint, duas claſſes: vacuumque Illyricum mare. Quid tum clauſtra montium profutura? quid tractum in æſtatem aliam bellum? vndè interim pecuniam, & commeatus? Quin potius eo ipſo vterentur, quod Pannonicæ legiones deceptæ magis, quam victæ, reſurgere in vltionem properent: Mœſici exercitus, integras vires attulerint. Si numerus militum potius, quam legionum putetur: plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuiſſe diſciplinæ ipſum pudorem. Equites vero, ne tum quidem victos: ſed quamquam rebus aduer-*

ſis, diſiectam Vitellij aciem. Duæ tunc Pannonicæ ac Mœſicæ alæ perrupere hoſtem. Nunc XVI. alarum coniuncta ſigna, pulſu ſonituque, & nube ipſa operient, ac ſuperfundent oblitos prœliorum equites equoſque. Niſi quis retinet, idem ſuaſor, auctorq; conſilij ero. Vos, quibus fortuna in integro eſt, legiones continete, mihi expeditæ cohortes ſufficient. Iam reſerata militia, impulſas Vitellij res audietis: iuuabit ſequi, & veſtigijs vincentis inſiſtere. Hæc atque talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim ſe centuriones & quidam militum conſilio miſcuerant) ita effudit, vt cautos quoque ac prouidos permoueret; vulgus & ceteri, *vnum virum ducemque*, ſpreta *aliorum ſegnitia*, laudibus ferrent. Hanc ſui famam ea ſtatim concione commouerat, qua recitatis Veſpaſiani epiſtolis, non vt plerique incerta diſſeruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxiſſet: aperte deſcendiſſe in cauſſam videbatur: eoque gratior militibus erat, culpæ, vel gloriæ ſocius. Proxima Cornelij Fuſci procuratoris auctoritas is quoque inclementer in Vitellium inuehi ſolitus, nihil ſpei ſibi inter adverſa reliquerat. Titus Ampius Flauianus natura, ac ſenecta cunctator, ſuſpiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum Vitellio meminiſſet. idemque quod cœptante legionum motu profugus, dein ſpontè remeauerat, perfidiæ locum quæſiſſe credebatur. Nam Flauianum omiſſa Pannonia ingreſſum Italiam, & diſcrimini exemptum, rerum nouarum cupido legati nomen reſumere, & miſceri ciuilibus armis impulerat: ſuadente Cornelio Fuſco: non quia induſtria Flauiani egebat, ſed vt conſulare nomen ſurgentibus tum maximè partibus, honeſta ſpecie prætenderetur. Ceterum vt tranſmittere in Italiam, impune & vſui foret, ſcriptum Aponio Saturnino, *cum exercitu Mœſico celeraret*. Ac ne inermes prouinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum, penes quos ciuitatis regimen, in commilitonum aſciti, *plebem* quoq; *& vim equitum*, qua ſola valent, offerebant: remiſſum id munus, ne inter diſcordias externa molirentur, aut maiore ex diuerſo mercede, ius faſque exuerent. Trahuntur in partes Sido, atq; Italicus, reges Sueuorum, quibus vetus obſequium erga Romanos, & gens fidei commiſſæ patientior, oppoſita

in

In latus auxilia, infeſta Rhætia, cui Portius Septimius procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Auriana & VIII. cohortibus, ac Noricorum iuuentute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rhætos Noricoſque interfluit, miſsus nec his, aut illis prælium tentantibus fortuna partium alibi tranſacta. Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum ad inuadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, ſtrenuus bello, quam gloriam ei dux Corbulo, & proſperæ in Armenia res addiderant. Idem *ſecretis apud Neronem ſermonibus*, ferebatur *Corbulonis uirtutes criminatus*. vnde infami gratia primum pilum adepto, læta ad præſens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupantes Aquileiæ proxima quæque, & Opitergij & Altini lætis animis accipiuntur. relictum Altini præſidium aduerſus claſſem Rauennatem, nondum defectione eius audita. inde Patauium & Ateſte partibus adiunxere. illic cognitum, *treis Vitellianas cohortes, & alam cui Scriboniana nomen ad Forum Alieni, ponte iuncto, conſediſſe.* Placuit occaſio inuadendi incurioſos; nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermos pleroſque oppreſsere. Prædictum *ut paucis interfectis, cæteros pauore ad mutandam fidem cogerent*. & fuere qui ſe ſtatim dederent. plures abrupto ponte, inſtanti hoſti viam abſtulerunt. vulgata victoria, poſt principia belli ſecundum Flauianos, duæ legiones ſeptima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquila legato, Patauium alacres veniunt, ibi pauci dies ad requiem ſumpti: & Minucius Iuſtus, præfectus caſtrorum legionis ſeptimæ, quia adductius quam ciuili bello imperitabat, ſubtractus militum iræ, ad Veſpaſianum miſsus eſt. Deſiderata diu res, interpretatione gloriæ, in maius accipitur, poſtquam *Galbæ imagines, diſcordia temporum ſubuerſas, in omnibus municipÿs recoli* iuſsit Antonius: decorum pro cauſsa ratus, ſi placere Galbæ principatus, & partes reuireſcere crederentur. Quæſitum inde *quæ ſedes bello legeretur? Verona potior viſa, patentibus circum campis ad pugnam equeſtrem*, qua præualebant: *ſimul coloniam copÿs ualidam auferre Vitellio, in rem famamq;* videbatur. Poſseſsa ipſo tranſitu Vicẽtia: quod per ſe parum (etenim modicæ municipio vires) magni mo-

men-

menti locum obtinuit, reputantibus *illic Cæcinam genitum, & patriam hoſtium duci ereptam*. In Veronenſibus pretium fuit; exemplo opibuſque partes iuuere. Et interiectus exercitus, Rhætiam, Iuliaſque Alpes, ne peruium illa Germanicis exercitibus foret. obſepſerat. quæ ignara Veſpaſiano, aut vetita: quippe *Aquileiæ ſiſti bellum exſpectarique Mucianum* iubebat, adijciebatque imperio conſilium, *quando Ægyptus, clauſtra annonæ, vectigalia opulentiſſimarum prouinciarum obtinerentur, poſſe Vitellij exercitum egeſtate ſtipendij frumentique ad deditionem ſubigi*. Eadem Mucianus crebris epiſtolis monebat, *incruentam & ſine luctu victoriam*, & alia huiuſcemodi prætexendo; ſed gloriæ auidus, atque omne belli decus ſibi retinens. Cęterum ex diſtantibus terrarum ſpatijs, conſilia poſt res afferebantur. Igitur repentino incurſu Antonius ſtationes hoſtium inrumpit, tentatiſque leui prælio animis, ex æquo diſceſſum. Mox Cęcina inter Hoſtiliam vicum Veronenſium, & paludes Tartari fluminis, caſtra permunijt: tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quod ſi affuiſſet fides, aut opprimi vniuerſis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum coniuncto Męſico exercitu potuere: aut retro actæ, deſerta Italia turpem fugam conſciuiſſent. Sed Cæcina per varias moras, prima hoſtibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus, cum legione ſeptima Claudiana aduenit legioni tribunus. Vipſanius Meſſalla præerat, claris maioribus, egregius ipſe, & qui ſolus ad id bellum artes bonas attuliſſet. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) miſit epiſtolas. Cæcina, *temeritatem victa arma tractantium* incuſans. ſimul *virtus Germanici exercitus* laudibus attollebatur; Vitellij modica, & vulgari mentione, nulla in Veſpaſianum contumelia. nihil prorſus, quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flauianarum partium duces, omiſſa prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnifice, pro cauſſa fidenter, de exitu ſecuri, in Vitellium vt inimici, præſumpſere, facta tribunis & centurionibus *retinendi quæ Vitellius indulſiſſet* ſpe, atque ipſum Cęcinam.

nam non obſcure ad tranſitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epiſtolæ addidere fiduciam, quod ſubmiſſè Cæcina velut offendere Veſpaſianum timens, ipſorum duces contemptim, tamquam inſultantes Vitellio ſcripſiſſent. Aduentu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octauam Numiſius Lupus ducebant, oſtentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianæ legioni, in aduerſa fronte valli opus ceſſerat, & viſi procul ſociorum equites, vanam formidinem vt hoſtes fecere. Rapiuntur arma & vt proditionis * ira militum in T. Ampium Flauianum incubuit, nullo criminis argumento; ſed iam pridem inuiſus, turbine quodam ad exitium poſcebatur: *propinquum Vitellij, proditorem Othonis, interceptorem donatiui* clamitabant. Nec defenſioni locus, quamquam ſupplices manus tenderet, humi plerumq; ſtratus, lacera veſte, pectus atque ora ſingultu quatiens. id ipſum apud infenſos incitamentum erat, tamquam nimius pauor conſcientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponianus, cum loqui cœptaret: fremitu & clamore cęteros aſpernantur: vni Antonio apertæ militum aures. nam & facundia aderat mulcendique vulgum artes, & auctoritas. Vbi crudeſcere ſeditio, & à conuicijs & probris, ad tela & manus tranſibant, *inijci catenas* Flauiano iubet. Senſit ludibrium miles, diſiectiſque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Oppoſuit ſinum Antonius ſtricto ferro, *aut militum ſe manibus, aut ſuis moriturum* obteſtans: vt quemque notum, & aliquo militari decore inſignem aſpexerat, ad ferendam opem nomine ciens, mox conuerſus ad ſigna & bellorum deos, *hoſtium potius exercitibus illum furorem, illam diſcordiam inijcerent*, orabat: donec fatiſceret ſeditio, &, extremo iam die, ſua quiſque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flauianus, obuijs Veſpaſiani litteris diſcrimini exemptus eſt. Legiones veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum Mœſici exercitus legatum, eo atrocius aggrediuntur, quod non vt prius labore & opere feſſæ, ſed medio diei exarſerant; vulgatis epiſtolis, quas Saturninus ad Vitellium ſcripſiſſe credebatur. Vt olim virtutis modeſtiæque, tunc procacitatis & petulantiæ certamen erat, ne minus

nus violenter Aponium quam Flauianum, ad ſupplicium depoſcerent. Quippe Mœſicæ legiones, *adiutam à ſe Pannonicorum vltionem*, referentes; & Pannonici, velut abſoluerentur aliorum ſeditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus diuertebantur Saturninus, pergunt. nec tam Primus, & Aponianus, & Meſſalla (quamquam omni modo niſi) eripuere Saturninum, quam obſcuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus. mox omiſſis lictoribus, Patauium conceſſit. Digreſſu cõſularium, vni Antonio vis ac poteſtas in vtrumque exercitum fuit, cedentibus collegis & obuerſis militum ſtudijs. nec deerant qui crederent, vtramque ſeditionem fraude Antonij cœptam, vt ſolus bello frueretur. Ne in Vitellij quidem partibus quietæ mentes exitioſiore diſcordia, non ſuſpicionibus vulgi, ſed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Baſſus claſſis Rauennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannonijque erant, quæ prouinciæ Veſpaſiano tenebantur, partibus eius aggregauerat Nox proditioni electa, vt cęteris ignaris, ſoli in principia defectores coirent. Baſſus pudore, ſeu metu quiſnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi magno tumultu Vitellij imagines inuadunt, & paucis reſiſtentium obtruncatis, cęterum vulgus rerum nouarum ſtudio, in Veſpaſianum inclinabat. Tum progreſſus Lucilius auctorem ſe palam præbet, claſſis Cornelium Fuſcum præfectum ſibi deſtinat, qui propere adcucurrit. Baſſus honorata cuſtodia Liburnicis nauibus Hadriam peruectus, à præfecto alæ Mennio Rufino, præſidium illic agitante, vincitur. Sed exſoluta ſtatim vincula, interuentu Hormi Cæſaris liberti; is quoq; inter duces habebatur. At Cæcina defectione claſſis vulgata, primores centurionum, & paucos militum, cęteris per militiæ munera diſperſis, ſecreta caſtrorum affectans, in principia vocat. Ibi *Veſpaſiani virtutem, vireſque partium* extollit; *transfugiſſe claſſem arcem commeatuum, aduerſas Gallias Hiſpaniaſque, nihil in vrbe fidum*, atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus qui conſcij aderant, cęteros re noua attonitos, in verba Veſpaſiani adigit. ſimul Vitellij imagines direptæ, & miſſi qui Antonio nuntiarent. Sed vbi totis caſtris

In fama proditio, recurrens in principia miles, præſcriptum Veſpaſiani nomen, proiectas Vitellij effigies aſpexit: vaſtum primo ſilentium, mox cuncta ſimul erumpunt: *Huc cecidiſſe Germanici exercitus gloriam, vt ſine prælio, ſine vulnere vinctas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diuerſo legiones? nempe victas. & abeſſe vnicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanoſque. quos tamen iiſdem campis illis fuderint ſtrauerintque, vt tot armatorum millia uelut grex uenalium exſuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones unius claſsis acceſsionem fore. Id Baſſo, id Cæcinæ uiſum, poſtquam domos, hortos, opes, principi abſtulerint, etiam militibus principem auferre, licet integros incruentoſque, Flauianis quoq; partibus uiles. quid dicturos repoſcentibus aut proſpera aut aduerſa?* Hæc ſinguli, hæc vniuerſi, vt quemque dolor impulerat, vociferantes, initio à quinta legione orto, repoſitis Vitellij imaginibus, vincla Cæcinæ inijciunt; Fabium Fabulum quintæ legionis legatum, & Caſſium Lōgum præfectum caſtrorum, duces deligunt: forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros & inſontes trucidant: relictis caſtris, abrupto ponte, Hoſtiliam rurſus, inde Cremonam pergunt; vt legionibus primę Italicę & Vnaetviceſimæ Rapaci iungerentur, quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitū pręmiſerat. Vbi hæc comperta Antonio, diſcordes animis, diſcretos viribus hoſtium exercitus aggredi ſtatuit, antequam ducibus auctoritas, militi obſequium, & iunctis legionibus fiducia rediret, namq; Fabium Valentem profectum ab vrbe, acceleraturumq; cognita Cæcinæ proditione, coniectabat. & fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiam timebatur: & Britannia, Galliaq; & Hiſpania auxilia Vitellius acciuerat, immenſam belli luem, ni Antonius id ipſum metuens, feſtinato prę lio victoriam præcepiſſet. Vniuerſo cum exercitu, ſecundis à Verona caſtris, Bedriacum venit. poſtero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonenſem agrum miſſę, vt ſpecie parandarum copiarum, ciuili præda miles imbueretur. Ipſe cum quatuor millibus equitum, ad octauum à Bedriaco progreſsus, quo licentius popularentur. exploratores (vt mos eſt) longius curabant. Quinta fer-

me

ne hora diei erat, cum citus eques, *aduentare hoſtes, prægredi paucos, motum fremitumque late audiri*, nuntiauit. Dum Antonius, *quid iam agendum*, conſultat, auiditate nauandæ operæ Arrius Varus cum promptiſſimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos, modica cæde; nam pluriurn accurſu, verſa fortuna & acerrimus quiſque ſequentium, fugæ vltimus erat. ne ſponte Antonij properatum,& fore quæ acciderant, rebatur. Hortatus ſuos, *vt magno animo capeſſerent pugnam*, diductis in latera turmis, vacuum in medio relinquit iter, quo Varum equiteſque eius reciperet. iuſſæ armari legiones: datum per agros ſignum, vt qua cuique proximum, omiſſa præda, prœlio occurrerent. Pauidus interim Varus, turbæ ſuorum miſcetur, intulitque formidinem. pulſi cum faucijs integri, ſuometipſi metu, & anguſtijs viarum conflictabantur. Nullum in illa trepidatione Antonius conſtantis ducis, aut fortiſſimi militis, officium omiſit. occurſat pauentibus; retinet cedentes: vbi plurimus labor; vnde aliqua ſpes; conſilio, manu, voce inſignis hoſti, conſpicuus ſuis: eo poſtremo ardoris prouectus eſt, vt vexillarium fugientem haſta tranſuerberarit. mox raptum vexillum in hoſtem vertit. quo pudore haud plures quam centum equites reſtitere. Iuuit locus, artiore illic via, & fracto interfluentis riui ponte, qui incerto, alueo, & præcipitibus ripis, fugam impediebat ea neceſſitas, ſeu fortuna, lapſas iam partes reſtituit. Firmati inter ſe, denſis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effuſos. atque illi conſternantur: Antonius inſtare perculſis, ſternere obuios. Simul cęteri, vt cuique ingenium, ſpoliare, capere, arma, equoſque abripere. & exciti proſpero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriæ ſe miſcebant. Ad quartum à Cremona lapidem, fulſere legionum ſigna, Rapacis, atque Italicæ, læto inter initia equitum ſuorum prœlio, illucuſque prouecta. Sed vbi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obuiam ire, vltroque aggredi hoſtem, tantum per ſpatium curſu & pugnando feſſum. forte victi, haud perinde rebus proſperis ducem deſiderauerant, atque in aduerſis deeſſe intelligebant. Nutantem aciem, victor equitatus incurſat & Vipſanius Meſſalla tribunus,

cum

cum Mœſicis auxiliaribus aſſequitur, quos militibus legionarijs, quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equeſque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonenſium mœnia, quanto plus ſpei ad effugium, minorem ad reſiſtendum animum dabant. Nec Antonius vltra inſtitit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prœlij fortuna, quamuis proſpero fine, equites equoſque afflictauerat. Inumbrante veſpera vniuerſum Flauiani exercitus robur aduenit. Vtque cumulos ſuper, & recentia cæde veſtigia inceſſere: quaſi debellatum foret, *pergere Cremonam, & victos in deditionem accipere, aut expugnare* depoſcunt. Hæc in medio pulchra dictu. Illa ſibi quiſque, *Poſſe coloniam plano ſitam impetu capi. Idem audaciæ per tenebras irrumpentibus, & maiorem rapiendi licentiam. quod ſi lucem opperiantur, iam pacem, iam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam inania laturos: ſed opes Cremonenſium in ſinu præfectorum legatorumq; fore. Expugnatæ vrbis prædam ad militem; deditæ ad duces pertinere.* Spernuntur centuriones tribunique ac ne vox cuiuſquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium ni ducantur. Tum Antonius inſerens ſe manipulis, vbi aſpectu & auctoritate ſilentium fecerat: *Non ſe decus neque pretium eripere tam bene meritis,* affirmabat; *ſed diuiſa inter exercitum duceſque munia: militibus cupidinem pugnandi conuenire; duces prouidendo, conſultando, cunctatione ſæpius, quam temeritate prodeſſe. Vt pro virili portione, armis ac manu victoriam iuuerit; ratione & conſilio, proprijs ducis artibus, profuturum. Neq; enim ambigua eſſe quæ occurrant, noctem, & ignotã ſitum vrbis; intus hoſtes, & cuncta inſidijs opportuna, non ſi pateant portæ, niſi explorato, niſi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, adempto omni proſpectu quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentiſne, & telis, an operibus, & vineis aggredienda vrbs foret?* Non conuerſus ad ſingulos, *num ſecures, dolabraſque, & cætera expugnandis vrbibus, ſecum attuliſſent?* rogitabat. Et cum adnuerent, *gladijſne,* inquit; *& pilis, perfringere ac ſubruere muros, vlla manus poſſunt? Si aggerem ſtruere, ſi pluteis cratibuſue protegi neceſſe fuerit, vt vulgus improuidum irriti ſtabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirantes? Quin potius*

mora

mora noctis vnius, aduectis tormentis machiniſque, vim victoriamque nobiſcum ferimus. Simul lixas caloneſque cum recentiſſimis equitum, Bedriacum mittit, copias ceteraque vſui allaturos. Id vero ægre tolerante milite, prope ſeditionem ventum, cum progreſſi equites ſub ipſa mœnia, vagos ex Cremonenſibus corripiunt. quorum indicio noſcitur, *ſex Vitellianas legiones, omnemque exercitum qui Hoſtiliæ egerat, eo ipſo die triginta millia paſſuum emenſum, comperta ſuorum clade, in prælium accingi, ac iam adfore.* Is terrore obſtructas mentes, conſilijs ducis aperuit. Siſtere tertiam legionem, in ipſo viæ Poſtumiæ aggere iubet, cui iuncta à læuo ſeptima Galbiana, patenti campo ſtetit: dein ſeptima Claudiana, agreſti foſſa (ita locus erat) præmunita; dextro, octaua per apertum limitem; mox tertiadecima, denſis arbuſtis interſepta. hic aquilarum ſignorumque ordo: milites mixti per tenebras, vt ſors tulerat: prætorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus: latera ac terga equite circumdata: Sido atque Italicus Suevi, cum delectis popularium, primori in acie verſabantur. At Vitellianus exercitus, cui aquieſcere Cremonæ, & reciperatis cibo ſomnoque viribus, confectum algore atque inedia hoſtem, poſtera die profligare ac proruere ratio fuit: indignus rectoris, inops conſilij, tertia ferme noctis hora, paratis iam diſpoſitiſq; Flauianis impingitur. Ordinem agminis diſiecti per iram ac tenebras, aſſeuerare non auſim: quamquam alij tradiderint, *quartam Macedonicam, dextro ſuorum cornu; quintam, & quintamdecimam, cum uexillis nonæ, ſecundæque, & uiceſimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; extradecimanos duoetuiceſimanoſque & primanos læuum cornu compleſſe.* Rapaces atque Italici omnibus ſe manipulis miſcuerant. Equites, auxiliaque, ſibi ipſi locum legere. Prœlium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rurſus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem prouiſu iuuabant. eademque vtraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ ſignum: permixta vexilla, vt quiſque globus, capta ex hoſtibus, huc vel illuc raptabat. Vrgebatur maxime ſeptima legio, nuper à Galba conſcripta, Occiſi ſex pri-

primorum ordinum centuriones, abrepta quædam ſigna. ipſam Aquilam Atilius Verus primipili centurio, multa cum hoſtium ſtrage, & ad extremum moriens, ſeruauerat. Suſtinuit labentem aciem Antonius, accitis prætorianis. qui vbi excepere pugnam, pellunt hoſtem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, vt tela vacuo atque aperto excuterentur, diſperſa primo & arbuſtis ſine hoſtium noxa illiſa. Magnitudine eximia quintædecimæ legionis baliſta, ingentibus ſaxis hoſtilem aciem proruebat: lateque cladem intuliſſet, ni duo milites præclarum facinus auſi, arreptis è ſtrage ſcutis ignorati vincla ac libramenta tormentorum abſcidiſſent. ſtatim confoſſi ſunt, eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. Neutro inclinauerat fortuna, donec adulta nocte, luna ſurgens oſtenderet acies, falleretq;. Sed Flauianis æquior à tergo; hinc maiores equorum virorumq; vmbræ, & falſo, vt in corpora, ictu, tela hoſtium citra cadebant: Vitelliani aduerſo lumine collucentes, velut ex occulto iaculantibus, incauti offerebantur. Igitur Antonius, vbi noſcere ſuos, noſciq; poterat, alios pudore & probris; multos laude & hortatu; omnes ſpe promiſſiſque accendens, *cur rari ſumpſiſſent arma?* Pannonicas legiones interrogabat; *illos eſſe campos, in quibus abolere labem prioris ignominiæ; vbi reciperare gloriam poſſent.* Tum ad Mœſicos conuerſus, *principes auctoreſque belli* ciebat: *fruſtra minis & verbis prouocatos Vitellianos, ſi manus eorum oculoſque non tolerent.* Hæc vt quoſque acceſſerat, plura ad Tertianos, veterum recentiumque admonens. vt *ſub M. Antonio Parthos ſub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepuliſſent.* Mox infenſus prætorianis: *Vos,* inquit, *niſi vincitis pagani, quis alius imperator, quæ caſtra alia excipient? Illic ſigna armaq; veſtra ſunt, & mors victis. nam ignominiam conſumpſiſtis.* Vndiq; clamor: & orientem ſolem (ita in Syria mos eſt) Tertiani ſalutauere. Vagus inde, an conſilio ducis ſubditus rumor, *adueniſſe Mucianum; exercitus inuicem ſalutaſſe.* gradum inferunt, quaſi recentibus auxilijs aucti; rariore iam Vitellianorum acie, vt quos, nullo rectore, ſuus quemque impetus vel pauor contraheret, diduceretur. Poſtquam pulſos ſenſit Antonius, denſo agmine obturbat. laxati ordines abrumpuntur: nec

nec

nec reſtitui quiuere, impedientibus vehiculis tormentiſque. Per limitem viæ ſparguntur, conſectandi feſtinatione, victores. Eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. rem nominaque auctore Vipſanio Meſſalla tradam. Iulius Manſuetus ex Hiſpania, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. is mox adultus, inter ſeptimanos à Galba conſcriptus, oblatum forte patrem & vulnere ſtratum, dum ſemianimem ſcrutatur, agnitus, agnoſcenſque, & exanguem amplexus, voce flebili precabatur *piatos patris manes, neue ſe vt parricidam auerſarentur: publicum id facinus; & vnum militem quotam ciuilium armorum partem?* ſimul attollere corpus, aperire humum, ſupremo erga parentem officio fungi. Aduertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, & queſtus, & ſæuiſſimi belli exſecratio, nec eo ſegnius propinquos, affines, fratres trucidatos ſpoliant: factum eſſe ſcelus loquuntur, faciuntque. Vt Cremonam venere, nnuum immenſumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles mænibus Cremonenſium caſtra ſua, caſtris vallum circumiecerat: eaque munimenta rurſus auxerat. quorum aſpectu hæſere victores, incertis ducibus quid iuberent, incipere oppugnationem, feſſo per diem noctemque exercitu, arduum; & nullo iuxta ſubſidio, anceps. ſin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum reuoluebatur. munire caſtra; id quoque propinquis hoſtibus formidoloſum, ne diſperſos & opus molientes ſubita eruptione turbarent. quæ ſuper cuncta, terrebat ipſorum miles, periculi quam moræ patientior. quippe ingrata quæ tuta, & ex temeritate ſpes; omniſque cædes, & vulnera, & ſanguis, auiditate prædæ penſabantur. Huc inclinauit Antonius, *cingique vallum corona* iuſſit, primo ſagittis ſaxiſque eminus certabant, maiore Flauianorum pernicie, in quos tela deſuper librabantur, mox vallum portaſque legionibus attribuit, vt diſcretus labor fortes ignauoſque diſtingueret, atque ipſa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacenſi viæ, tertiani ſeptimanique ſumpſere; dexteriora valli, octaua ac ſeptima Claudiana; tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit, Paulum inde

mo-

moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces, ſcalaſque conuectant. tum, elatis ſuper capita ſcutis, denſa teſtudine ſuccedunt. Romanæ vtrimque artes: pondera ſaxorum Vitelliani prouoluunt; diſiectam fluitantemque teſtudinem lanceis contiſque ſcrutantur; donec ſoluta compage ſcutorum, exangues aut laceros proſternerent multa cum ſtrage. Inceſſerat cunctatio, ni duces feſſo militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monſtraſſent, Hormi ne id ingenium, vt Meſſalla tradit; an potior auctor ſit C. Plinius, qui Antonium incuſat, haud facile diſcreuerim: niſi quod neque Antonius, neque Hormus, à fama vitaque ſua, quamuis peſſimo flagitio, degenerauere. Non iam ſanguis, neque vulnera morabantur, quin ſubruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, & ſuper iteratam teſtudinem ſcandentes, prehenſarent hoſtium tela brachiaque. integri cum faucijs, ſemineces cum exſpirantibus voluuntur, varia pereuntium forma, & omni imagine mortium. Acerrimum ſeptimæ, tertiæque legionum certamen. & dux Antonius, cum delectis auxiliaribus eodem incubuerat. Obſtinatos inter ſe cum ſuſtinere Vitelliani nequirent, & ſuperiecta tela teſtitudine laberentur; ipſam poſtremo baliſtam in ſubeuntes propulere: quæ vt ad præſens diſiecit obruitque quos inciderat: ita pinnas ac ſumma valli ruina ſua traxit, ſimul iuncta turris, ictibus ſaxorum ceſſit, qua ſeptimani dum nituntur cuneis, tertianus ſecuribus gladijſque portam perfregit. Primum irrupiſſe C. Voluſium tertiæ legionis militem, inter omnes auctores conſtat. is in vallum egreſſus, deturbatis qui reſtiterant, conſpicuus manu ac voce, *capta caſtra* conclamauit. cęteri, trepidis iam Vitellianis, ſeque è vallo præcipitantibus, perrupere. completur cæde, quantum inter caſtra muroſque vacui fuit. Ac rurſus noua laborum facies; ardua vrbis mœnia; ſaxeæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles: frequens obſtrictuſque Vitellianis partibus Cremonenſis populus; magna pars Italiæ ſtato in eoſdem dies mercatu congregata: quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. *Rapi ignes* Antonius, *inferrique amœniſſimis extra vrbem*

adi-

ædificijs iubet; ſi damno rerum ſuarum, Cremonenſes ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egreſſa, fortiſſimo quoque militum complet: illi trabibus, teguliſque & facibus propugnatores deturbant. Iam legiones in teſtudinem glomerabantur, & alij tela ſaxaque incutiebant, cum langueſcere paulatim Vitellianorum animi, & vt quiſque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cremona quoque exciſa, nulla vltra venia, omniſque ira victoris non in vulgus inops, ſed in tribunos centurioneſque, vbi pretium cædis erat, reuerteretur. Gregarius miles futuri ſocors, & ignobilitate tutior, perſtabat. vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum poſuiſſent. Primores caſtrorum nomen atq; imagines Vitellij amoliuntur. catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exſoluunt, orantque *vt cauſſæ ſuæ deprecator aſsiſtat*. aſpernantem tumentemque, lacrymis fatigant, extremum malorum, tot fortiſſimi viri, proditoris opem inuocantes, mox velamenta, & inſulas pro muris oſtentant. Cum Antonius *inhiberi tela* iuſſiſſet, ſigna aquilaſque extulere: mæſtum inermium agmen, deiectis in terram oculis, ſequebatur. Circumſtiterant victores, & primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox vt præberi ora contumelijs, & poſita omni ferocia cuncta victi patiebantur, ſubit recordatio, illos eſſe, qui nuper Bedriaci victoriæ temperaſſent. Sed vbi Cæcina, prætexta lictoribuſque inſignis, dimota turba, conſul inceſſit; exarſere victores: *ſuperbiam, ſæuitiamque* (adeo inuiſa ſcelera ſunt) etiam *perfidiam*, obiectabant. Obſtitit Antonius, datiſque defenſoribus ad Veſpaſianum dimiſit. Plebes interim Cremonenſium, inter armatos conflictabatur. nec procul cæde aberant, cum precibus ducum mitigatus eſt miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnificè victores: victos clementes: de Cremona in neutrum. Exercitus præter inſitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonenſium incubuit. iuuiſſe partes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur: mox tertiadecimanos ad extruendum amphitheatrum relictos, vt ſunt procacia vrbanæ plebis ingenia, petulantibus iurgijs illu-

ſe

ſerant. Auxit inuidiam editum illic à Cæcina gladiatorum ſpectaculum: eademque rurſus belli ſedes: & præbiti in acie Vitellianis cibi: cæſæ quædam fęminæ, ſtudio partium ad prœlium progreſſæ. tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, maiorum opum ſpecie complebat. Cęteri duces in obſcuro Antonium fortuna famaque omnium oculis expoſuerat. is balneas, abluendo cruori, propere petit. excepta vox eſt: cum teporem incuſaret, *ſtatim futurum vt incaleſcerent*. Vernile dictum omnem inuidiam in eum vertit, tanquam *ſignum incendendæ Cremonæ dediſſet*, quæ iam flagrabat. Quadraginta armatorum millia irrupere, calonum lixarumque amplior numerus, & in libidinem ac ſęuitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quo minus ſtupra cædibus, cædes ſtupris miſcerentur. Grandæuos ſenes, exacta ætate fęminas, viles ad prædam in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis forma conſpicuus incidiſſet, vi manibuſque rapientium diuulſus, ipſos poſtremo direptores in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam, vel grauia auro templorum dona, ſibi quiſque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. Quidam obuia aſpernati, verberibus tormentiſque dominorum, abdita ſcrutari, defoſſa eruere. Faces in manibus: quas, vbi prædam egeſſerant, in vacuas domos, & inania templa, per laſciuiam iaculabantur. Vtque exercitu vario linguis, moribus, cui ciues, ſocij, externi intereſſent, diuerſæ cupidines, & aliud cuiq; fas, nec quidquam illicitum. Per quatriduum Cremona ſuffecit. Cum omnia ſacra profanaque in igne conſiderent, ſolum Mephitis templum ſtetit ante męnia, loco, ſeu numine defenſum. Hic exitus Cremonam habuit, anno CCLXXXVI. à primordio ſui. Condita erat Ti. Sempronio & P. Cornelio conſulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum aduerſus Gallos trans Padum agentes, & ſi qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, vbere agri annexu, connubijſque gentium adoleuit floruitq; bellis externis intacta, ciuilibus infelix. Antonius pudore flagitij, crebreſcente inuidia, edixit, *ne quis Cremonenſes captiuos detineret*. irritamque prædam militibus effecerat conſenſus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aſper-

nantis. Occidi cœpere. quod vbi enotuit, à propinquis affinibuſque occulte redimebantur. mox redijt Cremonam reliquus populus. repoſita fora, templaque magnificentia municipum: & Veſpaſianus hortabatur. Cęterum aſſidere ſepultæ vrbis ruinis, noxia tabo humus, haud diu permiſit ad tertium lapidem progreſſi, vagos pauenteſque Vitellianos, ſua quemque apud ſigna componunt. Et victæ legiones, ne manente adhuc ciuili bello ambiguè agerent, per Illyricum diſperſæ. In Britanniam inde, & Hiſpanias, nuntios famamque, in Galliam, Iulium Calenum tribunum: in Germaniam, Alpinum Montanum præfectum cohortis, quod hic Treuir, Calenus Ædus, vterque Vitelliani fuerant, oſtentui miſere. Simul tranſitus Alpium, præſidijs occupati: ſuſpecta Germania, tamquam in auxilium Vitellij accingeretur. At Vitellius, profecto Cæcina, cum Fabium Valentem paucis poſt diebus ad bellum impuliſſet, curis luxum obtendebat: non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere: ſed vmbraculis hortorum abditus, vt ignaua animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, iacent torpentque, præterita, inſtantia, futura, pari obliuione dimiſerat. Atque illum, in nemore Aricino deſidem & marcentem, proditio Lucilij Baſſi, ac defectio claſſis Rauennatis perculit. Nec multo poſt de Cæcina affertur mixtus gaudio dolor, & deſciuiſſe, & ab exercitu vinctum. plus apud ſocordem animum lætitia, quam cura valuit. multa cum exſultatione in vrbem reuectus, frequenti concione, *pietatem militum* laudibus cumulat. *P. Sabinum prætorij præfectum, ob amicitiam Cæcinæ vinciri* iubet, ſubſtituto in locum eius Alpheno Varo. Mox ſenatum, compoſita in magnificentiam oratione, allocutus, exquiſitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam ſententiæ, à L. Vitellio factum, dein cęteri, compoſita indignatione, *quod conſul Rempublicam; dux imperatorem; tantis opibus, tot honoribus cumulatus amicum prodidiſſet,* velut pro Vitellio conquerentes, ſuum dolorem proferebant. Nulla in oratione cuiuſquam erga Flauianos duces obtrectatio, *errorem imprudentiamq; exercituum* culpantes, Veſpaſiani nomen ſuſpenſi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui vnum conſulatus diem (is enim in locum

cum

cum Cæcinæ ſupererat) magno cum irriſu accipientis, tribuentiſque, eblandiretur. pridie Kal. Nouembris, Roſſius Regulus inijt, eiurauitque. Annotabant periti, *nunquam antea non abrogato magiſtratu neq; lege lata, alium ſuffectum.* nam conſul vno die & ante fuerat Caninius Rebilus, C. Cæſare dictatore, cum belli ciuilis præmia feſtinarentur. Nota per eos dies Iunij Blæſi mors, & famoſa fuit; de qua ſic accepimus. Graui corporis morbo æger Vitellius, Seruilianis hortis, turrim vicino ſitam collucere per noctem crebris luminibus animaduertit. Sciſcitanti cauſſam *apud Cæcinam Tuſcum epulari multos, præcipuum honore Iulium Blæſum* nuntiatur. cętera in maius, de *apparatu, & ſolutis in laſciuiam animis.* nec defuere, qui ipſum Tuſcum & alios, ſed criminoſius Blæſum incuſarent, *quod ægro principe lætos dies ageret.* Vbi aſperatum Vitellium, & poſſe Blæſum peruerti, ſatis patuit iis qui principum offenſas acriter ſpeculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille infenſus Blæſo, æmulatione praua, quod eum omni dedecore maculoſum, egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reſerat: filium eius ſinu complexus, & genibus accidens, cauſſam confuſionis quærenti, *non ſe proprio metu, nec ſui anxium, ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymaſque attuliſſe. Fruſtra Veſpaſianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot prouinciæ virtute ac fide, tantum deniq; terrarum ac maris immenſis ſpatijs arceat. In vrbe ac ſinu cauendum hoſtem, Iunios Antonioſque auos iactantem, qui ſe ſtirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus oſtentet. Verſas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumq; negligens, fouet æmulum, principis labores è conuiuio proſpectantem. Reddendam pro intempeſtiua lætitia mæſtam & funebrem noctem, qua ſciat & ſentiat viuere Vitellium, & imperare, & ſi quid fato accidat, filium habere.* Trepidanti inter ſcelus metumque ne dilata Blæſi mors maturam perniciem, palam iuſſa atrocem inuidiam ferret: placuit veneno graſſari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæſum viſendo quin & audita eſt ſæuiſſima Vitellj vox, qua (ipſa enim verba referam) *ſe paviſſe oculos, ſpectata inimici morte,* iactauit. Blæſo ſuper claritatem natalium & elegantiam morum, fidei obſtinatio fuit. Integris quoq; rebus, à Cæ-

cina & primoribus partium iam Vitellium aſpernantibus, ambitus, abnuere perſeuerauit, ſanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, vt parum effugeret, ne dignus crederetur. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum ſpadonumq; agmine, ſegnius quam ad bellum incedens, *proditam à Lucilio Baſſo Rauennatem claſſem*, pernicibus nuntijs accepit. Et ſi cœptum iter properaſſet, nutantem Cæcinam præuenire, aut ante diſcrimen pugnæ, aſſequi legiones potuiſſet. Nec deerant qui monerent, *vt cum fidiſſimis per occultos tramites, vitata Rauenna, Hoſtiliam Cremonamue pergeret*. Alijs placebat, *accitis ex vrbe prætorijs cohortibus; valida manu perrumpere*. Ipſe inutili cunctatione, agendi tempora conſultando conſumpſit. mox vtrumque conſilium aſpernatus, quod inter ancipitia teterrimum eſt, dum media ſequitur, nec auſus eſt ſatis, nec prouidit. Miſſis ad Vitellium litteris, *auxilium* poſtulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto diſcrimine quidem infamia caruit, quo minus illicitas rapere voluptates, adulterijſque ac ſtupris polluere hoſpitum domus crederetur. aderant vis, & pecunia, & ruentis fortunæ nouiſſima libido. Aduentu demum peditum equitumque prauitas conſilij patuit, quia nec vadere per hoſtes tam parua manu poterat, etiam ſi fidiſſima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & præſentis ducis reuerentia morabatur, haud diuturna vincula apud auidos periculorum, & dedecoris ſecuros. Eo metu, & paucis, quos aduerſa non mutauerant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit: alam *tueri terga* iubet: ipſe flexit in Vmbriam, atque inde in Etruriam: vbi cognito pugnæ Cremonenſis euentu, non ignauum, & ſi prouenisset, atrox conſilium inijt, vt arreptis nauibus, in quamcumque partem Narbonenſis prouinciæ egreſſus, Gallias, & exercitus & Germaniæ gentes, nouumque bellum cieret. Digreſſo Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuſcus admoto exercitu, & miſſis per proxima litorum Liburnicis, terra marique circumuenit. Occupantur plana Vmbriæ, & qua Picenus ager Ha-

dria

dria alluitur. omniſque Italia, inter Veſpaſianum ac Vitellium, Apennini iugis diuidebatur. Fabius Valens, è ſinu Piſano, ſegnitia maris, aut aduerſante vento, Portum Herculis Monœci depellitur. haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius ſacramentum, cunctis circa hoſtilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, *ne Galliam Narbonenſem temere ingrederetur* monendo terruit: ſimul ceterorum fides metu infracta, nam circumiectas ciuitates, procurator Valerius Paulinus, ſtrenuus militiæ, & Veſpaſiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat. Concitiſque omnibus, qui exauctorati à Vitellio bellum ſponte ſumebant, Foroiulienſem coloniam, clauſtraque maris præſidio tuebatur: eo grauior auctor, quod Paulino patria Forum Iulij, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipſique pagani, fauore municipali, & futuræ potentiæ ſpe iuuare partes annitebantur. quæ vbi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuere; Fabius Valens cum quatuor ſpeculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus ad naues regreditur: Maturo, ceteriſque remanere, & in verba Veſpaſiani adigi volentibus fuit. Cęterum vt mare tutius Valenti, quam litora, aut vrbes; ita futuri ambiguus. & magis quid vitaret, quam cui fideret certus, aduerſa tempeſtate Stæchadas Maſſilienſium inſulas affertur. ibi eum miſſæ à Paulino Liburnicæ oppreſſere. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conuerſa, initio per Hiſpaniam à prima Adiutrice legione orto, quæ memoria Othonis infenſa Vitellio, decimam quoq; ac ſextam traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclytus erga Veſpaſianum fauor, quod illic ſecundæ legioni à Claudio præpoſitus, & bello clarus egerat, non ſine motu adiunxit ceterarum, in quibus pleriq; centuriones ac milites à Vitellio prouecti, expertum iam principem anxij mutabant. Ea diſcordia, & crebris belli ciuilis rumoribus, Britanni ſuſtulere animos, auctore Venuſio: qui ſuper inſitam ferociam, & Romani nominis odium, proprijs in Cartiſmanduam reginam ſtimulis accendebatur. Cartiſmandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: &

auxerat potentiam, poſtquam capto per dolum rege Caractaco, inſtruxiſſe triumphum Claudij Cæſaris videbatur. Inde opes, & rerum ſecundarum luxus ſpreto Venuſio (is fuit maritus) armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnumque accepit. Concuſſa ſtatim flagitio domus: pro marito ſtudia ciuitatis, pro adultero libido reginæ, & ſæuitia. Igitur Venuſius accitis auxilijs, ſimul ipſorum Brigantum defectione, in extremum diſcrimen Cartiſmanduam adduxit. Tum petita à Romanis præſidia, & cohortes alæque noſtræ, varijs prœlijs, exemere tamen periculo reginam: regnum Venuſio; bellum nobis relictum. Turbata per eoſdem dies Germania, & ſocordia ducum, & ſeditione legionum. Externa vi, & perfidia ſociali, prope afflicta Romana res. Id bellum cum cauſſis & euentibus (etenim longius prouectum eſt) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, numquam fida, tunc ſine metu, abducto è Mœſia exercitu. Sed prima rerum, quieti ſpeculabantur: vbi flagrare Italiam bello, cuncta inuicem hoſtilia, accepere; expugnatis cohortium alarumque hibernis, vtraque Danubij ripa potiebantur. Iamque caſtra legionum exſcindere parabant, ni Mucianus ſextam legionem oppoſuiſſet, Cremonenſis victoriæ gnarus, ac ne externa moles vtrimque ingrueret, ſi Dacus Germanuſque diuerſi irrupiſſent. Affuit vt ſæpe alias, fortuna populi Rom. quæ Mucianum vireſque Orientis illuc tulit: & quod Cremonæ interim tranſegimus. Fonteius Agrippa ex Aſiâ (proconſul eam prouinciam annuo imperio tenuerat) Mœſiæ præpoſitus eſt: additis copijs è Vitelliano exercitu, quem ſpargi per prouincias; & externo bello illigari, pars conſilij, paciſque erat. Nec ceteræ nationes ſilebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiæ quondam claſſis præfectus, mouerat. is fuit Anicetus Polemonis libertus, præpotens olim, & poſtquam regnum in formam prouinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellij nomine, adſcitis gentibus quæ Pontum accolunt, corrupto in ſpem rapinarum egentiſſimo quoque, haud temnendæ manus ductor, Trapezuntem vetuſtam Aſiæ ciuitatem, à Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam ſubitus irrupit; Cæſa ibi cohors, regium auxilium

olim:

olim: mox donati ciuitate Romana, ſigna armaque in noſtrum modum; deſidiam licentiamque Græcorum retinebant. Claſſi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectiſſimas Liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemptius vagabantur, fabricatis repente nauibus, quas *cameras* vocant, artis lateribus, lata aluo, ſine vinculo æris aut ferri connexa; & tumido mari, prout fluctus attollitur, ſumma nauium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter vndas voluuntur, pari vtrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiſcretum & innoxium eſt. Aduertit ea res Veſpaſiani animum, vt vexillarios è legionibus, ducemque Virdium Geminum ſpectatæ militiæ deligeret. Ille incompoſitum & prædæ cupidine vagum hoſtem adortus, cogit in naues: effectiſque raptim Liburnicis, aſſequitur Anicetum in oſtio fluminis Cohibi, tutum ſub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia doniſque ad ſocietatem perpulerat. Ac primo rex minis armiſque ſupplicem tueri poſtquam merces proditionis, aut bellum oſtendebatur; fluxa, vt eſt Barbaris, fide, pactus *Aniceti exitium*, perfugas tradidit, belloque ſeruili finis impoſitus. Lætum ea victoria Veſpaſianum, cunctis ſuper vota fluentibus, Cremonenſis prœlij nuntius in Ægypto aſſequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, vt fracto Vitellij exercitu, vrbem quoque externæ opis indigam fame vrgeret. Namque & Africam, eodem latere ſitam, terra marique inuadere parabat, clauſis annonæ ſubſidijs, inopiam ac diſcordiam hoſti facturus. Dum hac totius orbis mutatione fortuna imperij tranſit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia poſt Cremonam agebat: ſatisfactum bello ratus & cętera ex facili; ſeu felicitas in tali ingenio auaritiam, ſuperbiam, ceteraq; occulta mala patefecit, vt captam Italiam perſultare; vt ſuas legiones colere; omnibus dictis factiſque viam ſibi ad potentiam ſtruere: vtque licentia militem imbueret. interfectorum centurionum ordines, legionibus offerebat. eo ſuffragio turbidiſſimus quiſque delecti. nec miles in arbitrio ducum, ſed duces militari violentia trahebantur. Quæ ſeditioſa, & corrumpendæ diſciplinæ, mox

in prædam vertebat, nihil aduentantem Mucianum veritus, quod exitioſius erat quam Veſpaſianum ſpreuiſſe. Cęterum propinqua hieme & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graues, plerique etiam integri, Veronæ relicti: ſufficere cohortes alæque, & è legionibus lecti, profligato iam bello videbantur. Vndecima legio ſeſe adiunxerat, initio cunctata, ſed proſperis rebus, anxia quod defuiſſet. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Poppeius Siluanus conſularis: vis conſiliorum penes Annium Baſſum, legionis legatum. is Siluanum ſocordem bello, & dies rerum verbis terentem, ſpecie obſequij regebat, ad omniaque quæ agenda forent, quieta cum induſtria aderat. Ad has copias, è claſſicis Rauennatibus legionariam militiam poſcentibus, optimus quiſque adſciti: Claſſem Dalmatæ ſuppleuere. Exercitus duceſque ad Fanum Fortunæ iter ſiſtunt, de ſumma rerum cunctantes, quod *motas ex vrbe prætorias cohortes* audierant, & teneri præſidijs Apenninum rebantur: & ipſos in regione bello atrita, inopia & ſeditioſæ militum voces terrebant, *Clauarium* (donatiui nomen eſt) flagitantium, nec pecuniam, aut frumentum prouiderant: & feſtinatio atque auiditas præpediebant, dum quæ accipi poterant, ra piuntur. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus aduerſus fas nefaſque irreuerentiam fuiſſe, vt gregarius eques, occiſum à ſe proxima acie fratrem, profeſſus, præmium à ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, ius hominum. aut vlciſci, ratio belli permittebat. Diſtulerant tamquam maiora meritum, quam quæ ſtatim exſoluerentur. nec quidquam vltra traditur. Cęterum & prioribus ciuium bellis, par ſcelus inciderat. nam prœlio, quo apud Ianiculum aduerſum Cinnā pugnatum eſt, Pompeianus miles fratrem ſuum, dein cognito facinore, ſeipſum interfecit, vt Siſenna memorat. tanto acrior apud maiores, ſicut virtutibus gloria, ita flagitijs pœnitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoria repetita, quotiens res locuſque exempla recti, aut ſolatia mali poſcent, haud abſurde memorabimus. Antonio ducibuſque partium, *præmitti equites, omnemque Vmbriam*

briam explorari placuit, *ſi qua Apennini iuga clementius adirentur: acciri aquilas ſignaque, & quidquid Veronæ militum foret: Padumque & mare, commeatibus compleri*. Erant inter duces, qui necterent moras, quippe nimius iam Antonius, & certiora ex Muciano ſperabantur. Namque Mucianus tam celeri victoria anxius, & ni præſens vrbe potiretur expertem ſe belli gloriæque ratus, ad Primum & Varum media ſcriptitabat, *inſtandum cœptis*, aut rurſus *cunctandi vtilitates* ediſſerens; atque ita compoſitus, vt ex euentu rerum aduerſa abnueret, vel proſpera agnoſceret. Plotium Griphum, nuper ab Veſpaſiano in ſenatorium ordinem additum, ac legioni præpoſitum, ceteroſque ſibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de feſtinatione Primi ac Vari ſiniſtre, & Muciano volenti reſcripſere. Quibus epiſtolis Veſpaſiano miſſis, effecerat, vt non pro ſpe Antonij, conſilia factaque eius æſtimarentur. Ægre id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus coaluiſſent pericula ſua: nec ſermonibus temperabat, immodicus lingua, & obſequij inſolens, litteras ad Veſpaſianum compoſuit, iactantius quam ad principem, nec ſine occulta in Mucianum inſectatione; *Se Pannonicas legiones in arma egiſſe, ſuis ſtimulis excitos Mœſiæ duces: ſua conſtantia proruptas Alpes: occupatam Italiam: interſepta Germanorum Rhætorumque auxilia. Quod diſcordes diſperſaſque Vitellij legiones equeſtri procella; mox peditum vi, per diem noctemque fudiſſet, id pulcherrimum, & ſui operis. Caſum Cremonæ bello imputandum: maiore damno, plurium vrbium excidijs, veteres ciuium diſcordias reipublicæ ſtetiſſe. Non ſe nuntijs neque epiſtolis, ſed manu & armis imperatori ſuo militari. neque officere gloriæ eorum, qui Aſiam interim compoſuerint: illis Mœſiæ pacem, ſibi ſalutem ſecuritatemque Italiæ, cordi fuiſſe. Suis exhortationibus Gallias Hiſpaniaſque validiſsimam terrarum partem, ad Veſpaſianum conuerſas. Sed cecidiſſe in irritum labores, ſi præmia periculorum ſoli aſſequantur, qui periculis non affuerint*. Nec fefellere ea Mucianum, inde graues ſimultates: quas Antonius ſimplicius; Mucianus callide, eoque implacabilius nutriebat. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus; nuntios cladis occultans, ſtul-

ta diſſimulatione, remedia potius malorum quam mala differebat. Quippe confitenti conſultantique ſupererant ſpes vireſque: cum è contrario læta omnia fingeret, falſis ingraueſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium: prohibiti per ciuitatem ſermones, eoque plures: ac ſi liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant. Nec duces hoſtium augendæ famæ deerant, captos Vitellij exploratores, circumductoſque, vt robora victoris exercitus noſcerent, remittendo: quos omnes Vitellius ſecreto percunctatus, interfici iuſſit. Notabili conſtantia centurio Iulius Agreſtis, poſt multos ſermones quibus Vitellium ad virtutem fruſtra accendebat, perpulit, vt ad vires hoſtium ſpectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentauit, ſed *mandata imperatoris ſuumq; animum* profeſſus, *vt cuncta viſeret*, poſtulat. Miſſi, qui locum prœlij, Cremonæ veſtigia, captas legiones oſtenderent. Agreſtis ad Vitellium remeauit, abnuentique *vera eſſe quæ referret*, atque vltro *corruptum* arguenti; *quandoquidem*, inquit, *magno documento opus eſt, nec alius iam tibi aut mortis meæ vſus, dabo cui credas*, atque ita digreſſus, voluntaria morte dicta firmauit. Quidam *iuſſu Vitellij interfectum*, de *fide conſtantiaque* eadem tradidere. Vitellius vt e ſomno excitus, *Iulium Priſcum, & Alphenum Varum, cum XIV. prætorijs cohortibus, & omnibus equitum alis obſidere Apenninum* iubet. Secuta è claſſicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis viriſque, ſi alius dux foret, inferendo quoque bello ſatis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam vrbem L. Vitellio fratri datæ. Ipſe nihil è ſolito luxu remittens, & diſfidentia properus, feſtinare comitia, quibus conſules in multos annos deſtinabat: fœdera ſocijs; Latium externis dilargiri: his tributa dimittere; alios immunitatibus iuuare: denique nulla in poſterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat: ſtultiſſimus quiſque pecunijs mercabatur: apud ſapientes caſſa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, ſalua republica poterant. Tandem flagitante exercitu qui Meuaniam inſederat, magno ſenatorum agmine, quorum multos ambitione, plures for-

mi-

midine trahebat: in caſtra venit, incertus animi, & infidis conſilijs obnoxius. Concionanti (prodigioſum dictu) tantum fœdarum volucrum ſuperuolitauit, vt nube atra diem obtenderent. Acceſſit dirum omen, profugus altaribus taurus, disiecto ſacrificij apparatu, longe, nec vbi feriri hoſtias mos eſt, confoſsus. Sed præcipuum ipſe Vitellius oſtentum erat, ignarus militiæ, improuidus conſilij. *quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendove bello modus*, alios rogitans; & ad omnes nuntios vultu quoque & inceſsu trepidus; dein temulentus. Poſtremo tædio caſtrorum, & audita defectione Miſenenſis claſsis, Romam reuertit, recentiſſimum quodque vulnus pauens, ſummi diſcriminis incurioſus. Nam cum tranſgredi Apenninum integro exercitus ſui robore, & feſsos hieme atque inopia hoſtes aggredi, in aperto foret; dum diſpergit vires, acerrimum militem, & vſque in extrema obſtinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritiſſimis centurionum diſsentientibus, & ſi conſulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellij, ita formatis principis auribus vt aſpera quæ vtilia, nec quidquam niſi iucundum & læſurum acciperet. Sed claſsem Miſenenſem (tantum ciuilibus diſcordijs etiam ſingulorum audacia valet) Claudius Fauentinus centurio, per ignominiam à Galba dimiſsus, ad defectionem traxit, fictis Veſpaſiani epiſtolis pretium proditionis oſtentans. Præerat claſſi Claudius Apollinaris, neque fidei conſtans, neque ſtrenuus in perfidia. & Apinius Tiro prætura functus, ac tum forte Minturnis agens, ducem ſe defectoribus obtulit. à quibus municipia coloniæque impulſæ, præcipuo Puteolanorum in Veſpaſianum ſtudio; contra Capua Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis ciuilibus miſcebant. Vitellius Claudium Iulianum (is nuper claſsem Miſenenſem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit. data in auxilium vrbana cohors, & gladiatores, quibus Iulianus præerat. Vt collata vtrimque caſtra; haud magna cunctatione Iuliano in partes Veſpaſiani tranſgreſso, Tarracinam occupauere, mœnibus ſituque magis, quam ipſorum ingenio tutam. Quæ vbi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum

præfectis prætorij relicta, L. Vitellium fratrem, cum ſex cohortibus & quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello oppoſuit. Ipſe æger animi, ſtudijs militum & clamoribus populi arma poſcentis refouebatur dum vulgus ignauum, & nihil vltra verba auſurum, falſa ſpecie, *exercitum & legiones* appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) *vocari tribus* iubet, dantes nomina ſacramento adigit. Superfluente multitudine, curam delectus in conſules partitur. Seruorum numerum & pondus argenti ſenatoribus indicit. equites Romani obtulere *operam pecuniaſque*, etiam libertinis idem munus vltro flagitantibus. Ea ſimulatio, officia metu profecta, verterat in fauorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quam caſum locumque principatus miſerabantur, nec deerat ipſe vultu, voce, lacrymis, miſericordiam elicere, largus promiſſis, &, quæ natura trepidantium eſt, immodicus, Quin & *Cæſarem* ſe dici voluit, aſpernatus antea. ſed tunc, ſuperſtitione nominis, & quia in metu conſilia prudentium, & vulgi rumor iuxta audiuntur. Cęterum vt omnia inconſulti impetus cœpta, initijs valida, ſpatio langueſcunt, dilabi paulatim ſenatores, equiteſque, primo cunctanter & vbi ipſe non aderat; mox contemptim & ſine diſcrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quæ non dabantur remiſit. Vt terrorem Italiæ poſſeſſa Meuania, ac velut renatum ex integro bellum intulerat; ita haud dubium erga Flauianas partes ſtudium, tam pauidus Vitellij diſceſſus addidit. erectus Samnis, Pelignuſque, & Marſi, æmulatione, quod Compania præueniſſet, vt in nouo obſequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hieme per tranſitum Apennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine niues eluctantibus, patuit quantum diſcriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertiſſet, quæ Flauianis ducibus non minus ſæpe quam ratio affuit. Obuium illic Petilium Cerialem habuere, agreſti cultu, & notitia locorum cuſtodias Vitellij elapſum. Propinqua affinitas Ceriali cum Veſpaſiano, nec ipſe inglorius militiæ; eoq; inter duces aſſumptus eſt. *Flauio quoque Sabino, ac Domitiano potuiſſe effugium*, multi tradidere. Et miſſi ab Antonio nuntij, per varias fallen-

di

di artes penetrabant, *locum ac præſidium* monſtrantes, Sabinus *inhabilem labori, & audaciæ valetudinem* cauſſabatur: Domitiano aderat animus: ſed cuſtodes à Vitellio additi, quamquam *ſe ſocios fugæ* promitterent, tamquam inſidiantes timebantur. Atq; ipſe Vitellius, reſpectu ſuarum neceſſitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat. Duces partium vt Carſulas venere, paucos ad requiem dies ſumunt, donec aquilæ ſignaq; legionum aſſequerentur: & locus ipſe caſtrorum placebat, latè proſpectans: tuto copiarum aggeſtu; florentiſſimis pone tergum municipiis: ſimul colloquia cum Vitellianis decem millium ſpatio diſtantibus, & proditio ſperabatur. Ægrè id pati miles, & victoriam malle, quam pacem. ne ſuas quidem legiones opperiebatur, vt prædæ, quam periculorum ſocias. Vocatos ad concionem Antonius docuit; *eſſe adhuc Vitellio vires, ambiguas ſi deliberarent; acres ſi deſperaſſent. Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda; victoriam conſilijs, & ratione perfici. Iam Miſenenſem claſſem, & pulcherrimam Campaniæ oram deſciuiſſe: nec plus è toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. Satis gloriæ prælio Cremonenſi partum; & exitio Cremonæ, nimium inuidiæ: ne concupiſcerent Romam capere potius, quam ſeruare. maiora illis præmia, & multo maximum decus, ſi incolumitatem Senatui Populoque Rom. ſine ſanguine quæſiſſent*. His & talibus mitigati animi. Nec multo poſt legiones venere. Et terrore famaque aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad tranſitionem, qui ſuas centurias turmaſque tradere, donum victori, & ſibi in poſterum gratiam, certabant. Per eos cognitum eſt, *Interamnam proximis campis præſidio quadringentorum equitum teneri*. Miſſus ex templo Varus, cum expedita manu, paucos repugnãtium interfecit: plures abiectis armis, veniam petiuere: quidam in caſtra refugi, cũcta formidine implebãt, augendo rumoribus virtutem copiaſque hoſtium, quo amiſſi præſidii dedecus lenirent. Nec vlla apud Vitellianos flagitij pœna: & præmiis defectorum, verſa fides, ac reliquum perfidiæ certamen, crebra transfugia tribunorum centurionumque. nam gregarius miles indurauerat pro Vitellio; donec

Pri-

Priſcus, & Alphenus deſertis caſtris ad Vitellium regreſſi, pudore proditionis cunctos exſoluerent. Iiſdem diebus Fabius Valens Vrbini in cuſtodia interficitur. Caput eius Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne quam vltra ſpem fouerent. nam *peruaſiſſe in Germanias Valentem, & veteres illic nouoſque exercitus ciere* credebant. Viſa cæde in deſperationem verſi. & Flauianus exercitus, immane quantum animo exitium Valentis, vt finem belli accepit. Natus erat Valens Anagniæ, equeſtri familia, procax moribus, neque abſurdus ingenio famam vrbanitatis per laſciuiam petere. Iudicro Iuuenalium ſub Nerone, velut ex neceſſitate. mox ſpontè mimos actitauit, ſcite magis quàm probe. Legatus legionis, & fouit Verginium, & infamauit. Fonteium Capitonem corruptum, ſeu quia corrumpere nequiuerat, interfecit: Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia illuſtratus. Abrupta vndique ſpe Vitellianus miles tranſiturus in partes, id quoque non ſine decore, ſed ſub ſignis vexilliſque in ſubiectos Narniæ campos deſcendere. Flauianus exercitus vt ad prœlium intentus ornatuſque, denſis circa Viam ordinibus, adſtiterat. Accepti in medium Vitelliani, & circumdatos, Primus Antonius clementer alloquitur. *pars Narniæ; pars Interamnæ ſubſiſtere* iuſſi. relictæ ſimul è victricibus legiones, neque quieſcentibus graues, & aduerſus contumaciam validæ; Non omiſere per eos dies Primus, ac Varus crebris nuntijs *ſalutem, pecuniam, & ſecreta Campaniæ*, offerre Vitellio, *ſi poſitis armis, ſeque, ac liberos ſuos Veſpaſiano permiſiſſet*. In eundem modum, & Mucianus compoſuit epiſtolas: quibus plerumque fidere Vitellius: ac *de numero ſeruorum electione littorum* loqui. Tanta torpedo inuaſerat animum, vt ſi Principem eum fuiſſe ceteri non meminiſſent, ipſe obliuiſceretur. At primores ciuitatis, Flauium Sabinum præfectum vrbi, ſecretis ſermonibus incitabant, *victoriæ famæque partem capeſſeret. eſſe illi proprium militem cohortium vrbanarum: nec defuturas vigilum cohortes, ſeruitia ipſorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus. ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæſtis vndique nuntijs trepidas; populi mobilem animum: & ſi ſe ducem præbuiſſet,*

ſet, eaſdem illas adulatione pro Veſpaſiano fore. Ipſum Vitellium ne proſperis quidem parem: adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui vrbem occupaſſet. Id Sabino conuenire, vt imperium fratri reſeruaret: id Veſpaſiano, vt ceteri poſt Sabinum haberentur. Haud quaquam erecto animo eas voces accipiebat, inualidus ſenecta. Erant qui occultis ſuſpicionibus inceſſerant, tamquam *inuidia, & æmulatione fortunam fratri moraretur.* Namque Flauius Sabinus ætate prior, priuatis vtriuſque rebus, auctoritate pecuniaque Veſpaſianum anteibat. Et credebatur affectam eius fidem præiuuiſſe, domo agriſque pignori acceptis. Vndè quamquam manente in ſpeciem concordia, offenſarum operta metuebantur. Melior interpretatio, *mitem virum abhorrere à ſanguine, & cædibus: eoque crebris cum Vitellio ſermonibus de pace, ponendiſque per conditionem armis agitare.* Sæpè domi congreſſi: poſtremo in æde Apollinis, vt fama fuit, pepigere. Verba voceſque duos teſtes habebant, Cluuium Rufum, & Silium Italicum. Vultus procul viſentibus notabantur, Vitellii proiectus & degener, Sabinus non inſultans, & miſeranti propior. Quod ſi tam facile ſuorum mentes flexiſſet Vitellius, quam ipſe ceſſerat: incruentam vrbem Veſpaſiani exercitus intraſſet. Ceterum vt quiſque Vitellio fidus, ita pacem, & conditiones abnuebant, *diſcrimen ac dedecus* oſtentantes, *& fidem in libidine victoris. Nec tantam Veſpaſiano ſuperbiam, vt priuatum Vitellium pateretur. ne victos quidem laturos. Ita periculum ex miſericordia. Ipſum ſanè ſenem, & proſperis aduerſiſque ſatiatum. Sed quod nomen, quem ſtatum filio eius Germanico fore? Nunc pecuniam, & familiam, & beatos Campaniæ ſinus promitti. Sed vbi imperium Veſpaſianus inuaſerit, non ipſi, non amicis eius, non denique exercitibus ſecuritatem, niſi exſtincto æmulatu redituram. Fabium illis Valentem, captiuum, & caſibus dubijs reſeruatum, prægrauem fuiſſe: nedum Primus ac Fuſcus, & ſpecimen partium Mucianus, vllam in Vitellium niſi occidendi licentiam habeant. Non à Cæſare Pompeium, non ab Auguſto Antonium incolumes relictos. niſi fortè Veſpaſianus altiores ſpiritus gerat, Vitellij cliens, cum Vitel-*

lius

*lius collega Claudio foret . Quin vt cenſuram pa-
tris , vt tres conſulatus , vt tot egregia domus ho-
nores deceret , deſperatione ſaltem in audaciam
accingeretur , perſtare militem , ſupereſſe ſtudia
populi . Denique nihil atrocius euenturum , quam
in quod ſpontè ruant . moriendum victis , morien-
dum deditis : id ſolum referre , nouiſſimum ſpiri-
tum per ludibrium , & contumelias effundant , an
per virtutem* . Surdæ ad fortia conſilia Vitellio
aures . Obruebatur animus miſeratione curaque ,
ne pertinacibus armis , minus placabilem victo-
rem relinqueret coniugi , ac liberis . Erat illi &
feſſa ætate parens , quæ tamen paucis ante die-
bus opportuna morte excidium domus præuenit ,
nihil principatu filij aſſecuta , niſi luctum & bo-
nam famam . XV. kal. Ianuar. audita defectione
legionis cohortiumque , quæ ſe Narniæ dedide-
rant , pullo amictu palatio degreditur , mæſta
circum familia . Simul ferebatur lecticula paruu-
lus filius , velut in funebrem pompam . Voces
populi blandæ , & intempeſtiuæ : miles mina-
ci ſilentio , Nec quiſquam adeo rerum humana-
rum immemor , quem non commoueret illa
facies , Romanum Principem , & generis hu-
mani paulo ante dominum , relicta fortunæ ſuæ
ſede , per populum , per vrbem , exire de im-
perio . Nihil tale viderant , nihil audierant . re-
pentina vis dictatorem Cæſarem oppreſſerat : oc-
cultæ Caium inſidiæ : nox & ignotum rus , fu-
gam Neronis abſconderant : Piſo Galba tam-
quam in acie cecidere : in ſua concione Vitellius ,
inter ſuos milites , proſpectantibus etiam fœ-
minis , pauca & præſenti mæſtitiæ congruentia
locutus ; *Cedere ſe pacis , & Reip. cauſſa : retinerent
tantum memoriam ſui : fratremque , & coniugem ,
& innoxiam liberorum ætatem miſerarentur.* Simul
filium protendens , modo ſingulis , modo vni-
uerſis commendans , poſtremò fletu præpedien-
te , aſſiſtenti conſuli (Cæcilius Simplex erat)
exſolutum à latere pugionem , velut ius necis
vitæque ciuium , reddebat , Aſpernante conſule ,
reclamantibus qui in concione adſtiterant , vt in
æde Concordiæ poſiturus inſignia imperij , do-
mumque fratris petiturus , diſceſſit . Maior hic
clamor obſiſtentium penatibus priuatis , *in pa-
latium* vocantium , interclusum aliud iter , id-

que

que ſolum, quod in ſacram viam pergeret, patebat. tum conſilij inops, in palatium rediit. Præuenerat rumor, *eiurari ab eo imperium*. ſcripſeratque Flauius Sabinus, cohortium tribunis, *vt militem cohiberent*. Igitur tamquam omnis Reſp. in Veſpaſiani ſinum ceſſiſſet, primores ſenatus, & plerique equeſtris ordinis, omniſque miles vrbanus, & vigiles; domum Flauij Sabini compleuere. illuc de ſtudijs vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longius iam progreſſus erat, quam vt regredi poſſet: & ſuo quiſque metu, ne disiectos, eoque minus validos, Vitelliani conſectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in eiuſmodi rebus accidit, conſilium ab omnibus datum eſt, periculum pauci ſumpſere. Circa lacum Fundani, deſcendentibus qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptiſſimi Vitellianorum. Modicum ibi prœlium, improuiſo tumultu, ſed proſperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutiſſimum è præſentibus, arcem Capitolij inſedit, mixto milite, & quibuſdam ſenatorum equitumque: quorum nomina tradere haud promptum eſt, quoniam victore Veſpaſiano, multi id meritum erga partes ſimulauere. Subierunt obſidium etiam fœminæ: inter quas maximè inſignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, ſed bellum ſecuta. Vitellianus miles, cuſtodia ſocordi clauſos circumdedit, eoque concubia nocte, ſuos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capitolium acciuit. At Sabinus, miſſo per neglecta ad Flauianos duces nuntio, qui *circumſideri ipſos, & ni ſubueniretur, artas res* nuntiaret, noctem adeo quietam egit, vt digredi ſine noxa potuerit. Quippe miles Vitellij aduerſus pericula ferox, laboribus, & vigilijs parum intentus erat. & hibernus imber repente fuſus, oculos aureſque impediebat. Luce prima Sabinus antequam inuicem hoſtilia cœptarent, Cornelium Martialem è primipilaribus, ad Vitellium miſit, cum *mandatis & queſtu, quod pacta turbarentur. Simulationem prorſus, & imaginē deponendi imperij fuiſſe, ad decipiendos tot illuſtres viros. Cur enim è roſtris fratris domum imminentem foro, & irritandis hominum oculis, quam Auentinum, & penates vxo-*

ris petiſſet ? Ita priuato , & omnem principatus ſpeciem vitanti , conueniſſe . contra Vitellium in palatium , in ipſam imperij arcem regreſſum . Inde armatum agmen emiſſum : ſtratam innocentiam cædibus celeberrimam vrbis partem : ne Capitolio quidem abſtineri . Togatum nempe ſe , & vnum è ſenatoribus , dum inter Veſpaſianum , ac Vitellium prælijs legionum , captiuitatibus vrbium , deditionibus cohortium iudicatur . Iam Hiſpanijs Germanijſque , & Britannia , deſciſcentibus , fratrem Veſpaſiani manſiſſe in fide , donec vltro ad conditiones vocaretur . Pacem & concordiam victis vtilia ; victoribus tantum pulchra eſſe . Si conuentionis pœniteat : non ſe , quem perfidia deceperit , ferro peteret : non filium Veſpaſiani vix puberem : quantum occiſis vno ſene , & vno iuuene profici ? iret obuiam legionibus , & de ſumma rerum illic certaret : cetera ſecundum euentum prælij ceſſura . Trepidus ad hæc Vitellius , pauca purgandi ſui cauſſa reſpondit , culpam *in militem* conferens , *cuius nimio ardori imparem eſſe modeſtiam ſuam* . Et monuit Martialem , *vt per ſecretam ædium partem occulte abiret , ne à militibus internuntius inuiſæ pacis interficeretur* . Ipſe neque iubendi , neque vetandi potens , non iam imperator , ſed tantum belli cauſſa erat . Vix dum regreſſo in Capitolium Martiale , furens miles aderat , nullo duce , ſibi quiſque auctor : cito agmine , forum & imminentia foro templa prætervecti , erigunt aciem per adverſum collem , vſque ad primas Capitolinæ arcis fores . Erant antiquitus porticus in latere cliui , dextræ ſubeuntibus : in quarum tectum egreſſi , ſaxis tegulisque Vitellianos obruebant . neque illis manus niſi gladiis armatæ , & arceſſere tormenta , aut miſſilia tela , longum videbatur . Faces in prominentem porticum iecere , & ſequebantur ignem . ambuſtaſque Capitolii fores penetraſſent , ni Sabinus reuulſas vndique ſtatuas , decora maiorum in ipſo aditu vice muri obiecisset .

Tum diuerſos Capitolii aditus inuadunt , iuxta lucum aſyli , & qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur . Improuiſa vtraque vis : propior atque acrior per aſylum ingruebat . nec ſiſti poterant , ſcandentes per coniuncta ædificia : quæ, vt in multa pace , in altum edita , ſolum Capitolii æqua-

æquabant. Hic ambigitur, *ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obſeſſi*, quæ crebrior fama eſt, *quo nitentes ac progreſſos depellerent*. Inde lapſus ignis in porticus, appoſitas ædibus: mox ſuſtinentes faſtigium Aquilæ, vetere ligno, traxerunt flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clauſis foribus, indefenſum & indireptum, conflagrauit. Id facinus poſt conditam vrbem luctuoſiſſimum fœdiſſimumque pop. Rom. accidit: nullo externo hoſte, propitiis, ſi per mores noſtros liceret, deis, ſedem Iouis Optimi Maximi, auſpicato à maioribus pignus imperii conditam, quam non Porſena dedita vrbe, neque Galli capta, temerare potuiſſent: furore principum exſcindi! Arſerat & ante Capitolium ciuili bello, ſed fraude priuata: nunc palam obſeſſum, palam incenſum. quibus armorum cauſſis, quo tantæ cladis pretio pro patria bellauimus? Vouerat Tarquinius Priſcus rex, bello Sabino, ieceratque fundamenta, ſpe magis futuræ magnitudinis, quam quo modicæ adhuc Pop. Rom. ſufficerent. mox Seruius Tullius ſociorum ſtudio: deindè Tarquinius Superbus, capta Sueſſa Pometia hoſtium ſpoliis extruxere. Sed gloria operis, libertati reſeruata: pulſis regibus Horatius Puluillus iterum conſul dedicauit, ea munificentia, quam immenſæ poſtea Pop. Rom. res opes ornarent potius, quam augerent. Iiſdem rurſus veſtigiis ſitum eſt, poſtquam interiecto CCCCXV. annorum ſpatio, L. Scipione, C. Norbano Coſs. flagrauerat. Curam victor Sulla ſuſcepit, neque tamen dedicauit: hoc ſolum felicitati eius negatum. Lutatij Catuli nomen, inter tot Cæſarum opera, vſque ad Vitellium manſit. Ea tunc ædes cremabatur. Sed plus pauoris obſeſſis, quam obſeſſoribus intulit. Quippè Vitellianus miles, neque aſtu, neque conſtantia, inter dubia indigebat... Ex diuerſo trepidus miles, dux ſegnis, & veluti captus animi, non lingua, non auribus competere. neque alienis conſiliis regi, neque ſua expedire: huc illuc clamoribus hoſtium circumagi, quæ iuſſerat vetare, quæ vetuerat iubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exſequi: poſtremo abiectis armis, fugam, & fallendi artes circumſpectabant. Irrum-

rumpunt Vitelliani, & cuncta ſanguine, ferro, flammiſque miſcent. Pauci militarium virorum, inter quos maximè inſignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacenſis, Caſperius Niger, Didius Scæua, pugnam auſi obtruncantur. Flauium Sabinum inermem, neque fugam cœptantem, circumſiſtunt, & Quinctium Atticum conſulem, vmbra honoris, & ſuamet vanitate monſtratum, quod edicta in populum pro Veſpaſiano magnifica, probroſa adverſus Vitellium iecerat. Cęteri per varios caſus elapſi, quidam ſeruili habitu, alij fide clientium contecti, & inter ſarcinas abditi. Fuere qui excepto Vitellianorum ſigno, quo inter ſe noſcebantur, vltro rogitantes reſpondenteſve, audaciam pro latebra haberent. Domitianus, prima irruptione apud ædituum occultatus, ſollertia liberti, lineo amictu turbæ ſacricolarum immixtus ignoratuſque, apud Cornelium Primum paternum clientem, iuxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, diſiecto æditui contubernio, modicum ſacellum IOVI CONSERVATORI, aramque poſuit, caſuſque ſuos in marmore expreſſit. Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, ſeque in ſinu dei ſacrauit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti nequaquam infeſto ſermone vultuque excipiuntur, frementibus qui ius cædis, & præmia nauatæ operæ, petebant. Clamore à proximis orto, ſordida pars plebis ſupplicium Sabini expoſcit, minas adulationeſque miſcet. Stantem pro gradibus palatij Vitellium, & preces parantem, peruicere vt abſiſteret. Tum confoſſum conlaceratumque, & abſciſſo capite truncum corpus Sabini, in Gemonias trahunt. Hic exitus viri haud ſanè ſpernendi. Quinque & XXX. ſtipendia in Repub. fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam iuſtitiamque eius, non argueres: ſermonis nimius erat. id vnum ſeptem annis, quibus Mœſiam: duodecim, quibus præfecturam vrbis obtinuit, calumniatus eſt rumor. In fine vitæ, alij ſegnem: multi moderatum, & ciuium ſanguinis parcum credidere. Quod inter omnes conſtiterit, ante principatum Veſpaſiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem eius lætam fuiſſe Muciano accepimus. Ferebant plerique

rique *etiam paci conſultum , dirempta æmulatione inter duos , quorum alter ſe fratrem imperatoris, alter conſortem imperij cogitaret* . Sed Vitellius conſulis ſupplicium poſcenti populo reſtitit, placatus, ac velut vicem reddens, quod interrogantibus *quis Capitolium incendiſſet* . ſe reum Atticus obtulerat. Eaque confeſſione , ſiue aptum tempori mendacium fuit , inuidiam crimenque agnouiſſe , & è partibus Vitellij amolitus videbatur . Iiſdem diebus L. Vitellius , poſitis apud Feroniam caſtris , excidio Tarracinæ imminebat : clauſis illic gladiatoribus remigibuſque , qui non egredi mœnia , neque periculum in aperto audebant . Præerat , vt ſupra memorauimus , Iulianus gladiatoribus Appollinaris remigibus , laſciuia ſocordiaque gladiatorum magis, quam ducum ſimiles . Non vigilias agere , non intuta mœnium firmare , noctu dieque fluxi , & amœna litorum perſonantes , in miniſterium luxus diſperſis militibus, de bello tantum inter conuiuia loquebantur . Paucos ante dies diſceſſerat Apinius Tiro : doniſque , ac pecunijs acerbe per municipia conquirendis , plus inuidiæ , quam virium partibus addebat . Interim ad Vitellium ſeruus Verginij Capitonis perfugit , pollicituſque *ſi præſidium acciperet,vacuam arcem furtim traditurum* , multa nocte cohortes expeditas ſummis montium iugis , ſuper caput hoſtium ſiſtit,indè miles ad cædem magis , quam ad pugnam decurrit , ſternunt inermes , aut arma capientes , & quoſdam ſomno excitos : cum tenebris , pauore , ſonitu tubarum , clamore hoſtili turbarentur . Pauci gladiatorum reſiſtentes , neque inulti cecidere . ceteri ad naues ruebant , vbi cuncta pari formidine implicabantur , permixtis paganis , quos nulla diſcrimine Vitelliani trucidabant.Sex Liburnicę inter primum tumultum euaſere , in quis præfectus claſſis Appollinaris : reliquiæ in litore captæ , aut nimio ruentium onere preſſas mare hauſit . Iulianus ad L. Vitellium perductus , & verberibus fœdatus , in ore eius iugulatur . Fuere , qui vxorem L. Vitelli Triariam inceſſerint , tamquam *gladio militari cincta , inter luctum cladeſque expugnatæ Tarracinæ , ſuperbe ſæueque egiſſet* . Ipſe lauream proſpere geſtæ rei , ad fratrem miſit : percunctatus *ſtatim regredi ſe , an perdoman-*

da

da Campania inſiſtere iuberet. Quod ſalutare non modo partibus Veſpaſiani, ſed Reip. fuit. nam ſi recens victoria miles, & ſuper inſitam peruicaciam ſecundi ferox. Romam contendiſſet: haud parua mole certatum. nec ſine exitio vrbis foret. quippè L.Vitellio, quamvis infami, inerat induſtria: nec virtutibus, vt boni: ſed quo modo peſſimus quiſque, vitiis valebat. Dum hæc in partibus Vitellii geruntur, digreſsus Narnia Veſpaſiani exercitus, feſtos Saturni dies, Otriculi per otium agitabat. Cauſsa tam prauæ moræ, vt Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium ſuſpicionibus arguerent, tamquam *dolo cunctantem, poſt ſecretas Vitellij epiſtolas, quibus conſulatum, & nubilem filiam, & dotales opes, pretium proditionis, offerebat*. Alii *ficta hæc, & in gratiam Muciani compoſita*. Quidam *omnium id ducum conſilium fuiſſe, oſtentare potius vrbi bellum, quam inferre; quando validiſſimæ cohortes à Vitellio deſciuiſſent, & abſciſſis omnibus præſidijs, ceſſurus imperio videbatur. Sed cuncta feſtinatione, deinde ignauia Sabini corrupta: qui ſumptis temere armis, munitiſſimam Capitolij arcem, & ne magnis quidem exercitibus pugnabilem, adverſus tres cohortes tueri nequiſſet.* Haud facilè quis vni aſſignauerit culpam, quæ omnium fuit. nam & Mucianus ambiguis epiſtolis, victores morabatur: & Antonius præpoſtero obſequio, vel dum tegeret inuidiam, crimen meruit. ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem eius inſigniuere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmiſſus, vt tranſverſis itineribus per agrum Sabinum, Salaria via vrbem introiret, ſatis maturauerat: donec obſeſſi Capitolii fama cunctos ſimul exciret. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo iam noctis, ſerum auxilium venit. Illic *interfectum Sabinum, conflagraſſe Capitolium, tremere vrbem*, mæſta omnia accepit: *plebem quoque & ſeruitia pro Vitellio armari*, nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equeſtre prœlium adverſum fuerat. namque incautum, & tamquam ad victos ruentem, Vitelliani interiectus equiti pedes excepere. pugnatum haud procul vrbe, inter ædificia hortoſque, & anfractus viarum, quæ gnara Vitellianis, incomperta hoſtibus, metum

fe-

fecerant. neque omnis eques concors adiunctis quibuſdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium ſpeculabantur capitur præfectus alæ Tullius Flauianus: ceteri fœda fuga conſternantur, non vltra Fidenas ſecutis victoribus; Eo ſucceſsu ſtudia populi aucta. vulgus vrbanum arma cœpit. Paucis ſcuta militaria, pluresraptis, quod cuique obvium telis, *ſignum pugnæ* expoſcunt. Agit grates Vitellius, & *ad tuendam vrbem prorumpere* iubet. Mox vocato ſenatu, deliguntur legati ad exercitus, vt prætextu Reipub. concordiam pacemque ſuaderent. Varia legatorum ſors fuit: qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum diſcrimen adiere, aſpernante milite conditiones pacis. vulneratur prætor Arulenus Ruſticus. auxit inuidiam, ſuper violatum legati prætoriſque nomen, propria dignatio viri: palantur comites: occiditur proximus lictor, dimouere turbam auſus: & ni dato à duce præſidio defenſi forent, ſacrum etiam inter exteras gentes legatorum ius, ante ipſa patriæ mœnia, ciuilis rabies vſque in exitium temeraſset, Æquioribus animis accepti ſunt, qui ad Antonium venerant, non quia modeſtior miles, ſed duci plus auctoritatis. Miſcuerat ſe legatis Muſonius Rufus equeſtris ordinis, ſtudium Philoſophiæ, & placita Stoicorum æmulatus; cœptabatque permixtus manipulis, *bona pacis, ac belli diſcrimina* diſserens, armatos monere. Id pleriſque ludibrio; pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modeſtiſſimi cuiuſque, & aliis minitantibus, omiſiſset intempeſtiuam ſapientiam. Obviæ fuere, & virgines Veſtales, cum epiſtolis Vitellii ad Antonium ſcriptis: *eximi ſupremo certamini vnam diem* poſtulabant; *ſi moram interieciſſent, facilius omnia conuentura*. Virgines cum honore dimiſsæ: Vitellio reſcriptum *Sabini cæde, & incendio Capitolij dirempta belli commercia*. Tentauit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, *vt caſtris iuxta pontem Miluium poſitis poſtera die vrbem ingrederentur*. Ratio cunctandi, ne aſperatus prælio miles, non populo, non ſenatui, ne templis quidem, ac delubris deorum conſuleret. Sed omnem prolatationem, vt inimicam victoriæ, ſuſpectabant. Simul fulgentia

tia

tia per colles vexilla, quamquam imbellis populus ſequeretur, ſpeciem hoſtilis exercitus fecerant. Tripartito agmine; pars vt aſſiterat, Flaminia via: Pars iuxta ripam Tiberis inceſſit: tertium agmen per Salariam Collinæ portæ propinquabat. Plebes inuectis equitibus fuſa. Miles Vitellianis trinis, & ipſe præſidiis occurrit. Prælia ante vrbem multa, & varia: ſed Flauianis conſilio ducum præſtantibus, ſæpius proſpera. Ii tantum conflictati ſunt, qui in partem ſiniſtram vrbis ad Salluſtianos hortos, per anguſta, & lubrica viarum flexerant. Superſtantes maceriis hortorum Vitelliani, ad ſerum vſque diem, ſaxis pilisque ſubeuntes arcebant. donec ab equitibus, qui porta Collina irruperant, circumuenirentur. Concurrere, & in campo Martio infeſtæ acies. pro Flauianis fortuna, & parta totiens victoria: Vitelliani deſperatione ſola ruebant. & quamquam pulſi, rurſus in vrbe congregabantur. Aderat pugnantibus ſpectator populus, vtque in ludicro certamine, hos modo, rurſus illos clamore, & plauſu fouebat: quotiens pars altera inclinaſset, abditos in tabernis, aut ſi quam in domum perfugerant, *erui iugularique* expoſtulantes, parte maiore prædæ potiebantur. nam milite ad ſanguinem, & cædes obverſo ſpolia in vulgus cedebant. Sæua ac deformis vrbe tota facies, alibi prœlia, & vulnera: alibi balineæ popinæque. ſimul cruor, & ſtrues corporum; iuxta ſcorta, & ſcortis ſimiles: quantum in luxurioſo otio libidinum: quidquid in acerbiſſima captiuitate ſcelerum: prorſus vt eandem ciuitatem, & furere crederes: & laſciuire. Conflixerant ante armati exercitus in vrbe, bis L. Sulla, ſemel Cinna victoribus, nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana ſecuritas, & ne minimo quidem temporis voluptates intermiſſę, velut feſtis diebus id quoque gaudium accederet, exſultabant, fruebantur, nulla partium cura, malis publicis læti. Plurimum molis in oppugnatione caſtrorum fuit, quæ acerrimus quiſque vt nouiſſimam ſpem retinebant. eo intentius victores, præcipuo veterum cohortium ſtudio, cuncta validiſſimarum vrbium excidijs reperta, ſimul admouent teſtudinem, tormenta, aggeres, faceſque: *quidquid tot prœlijs laboris, ac periculi hauſiſſent,*

opere

opere illo conſummari clamitantes. *Vrbem ſenatui, ac Pop. Rom. templa dijs reddita: proprium eſſe militis decus, in caſtris, illam patriam, illos penates, ni ſtatim recipiantur, noctem in armis agendam.* Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque diſpares, inquietare victoriam, morari pacem, domos araſque cruore fœdare, ſuprema victis ſolatia complectebantur. Multi ſemianimes ſuper turres, & propugnacula mœnium exſpirauere. Conuulſis portis, reliquus globus obtulit ſe victoribus: & cecidere omnes contrariis vulneribus, verſi in hoſtem. ea cura etiã morientibus decori exitus fuit. Vitellius capta vrbe, per auerſam palatij partem, Auentinum in domum vxoris ſellula defertur: vt ſi diem latebra vitauiſſet, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein mobilitate ingenii, & quæ natura pauoris eſt, cum omnia metuenti, præſentia maxime diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertumque; dilapſis etiam infimis ſeruitiorum, aut occurſum eius declinantibus. Terret ſolitudo, & tacentes loci: tentat clauſa: inhorreſcit vacuis: feſſuſq; miſero errore, & pudenda latebra ſemet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. Vinctæ pone tergum manus: laniata veſte, fœdum ſpectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante. deformitas exitus miſericordiam abſtulerat. Obuius è Germanicis militibus Vitellium infeſto ictu, per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret: an tribunum appeteret, in incerto fuit: aurem tribuni amputauit, ac ſtatim confoſſus eſt. Vitellium infeſtis mucronibus coactum modo erigere os, & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas, plerumq; roſtra, & Galbæ occiſi locum contueri, poſtremò ad Gemonios, vbi corpus Flauii Sabini iacuerat, propulere. Vox vna non degeneris animi excepta, cum tribuno inſultanti, *ſe tamen imperatorem eius fuiſſe* reſpondit. Ac deindè ingeſtis vulneribus, concidit. Et vulgus eadem prauitate inſectabatur interfectum, qua fouerat viuentem. Pater illi L. Vitellius. ſeptimum, & quinquageſimum ætatis annum explebat. conſulatum, ſacerdotia, nomen locumq; inter primores, nulla ſua induſtria, ſed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipſum non noue-

rant. Studia exercitus, raro cuiquam bonis artibus quæſita perindè affuere, quam huic per ignauiam. Inerat tamen ſimplicitas, ac liberalitas: quæ, ni adſit modus, in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum, non conſtantia morum contineri putat, meruit magis, quam habuit. Reip. haud dubiè intererat, Vitellium vinci: ſed imputare perfidiam non poſſunt, qui Vitellium Veſpaſiano prodidere, cum à Galba deſciuiſſent. Præcipiti in occaſum die, ob pauorem magiſtratuum ſenatorumque, qui dilapſi ex vrbe, aut per domos clientium ſemet occultabant, vocari ſenatus non potuit. Domitianum, poſtquam nihil hoſtile metuebatur, ad duces partium progreſſum, & *Cæſarem* conſalutatum, miles frequens, vtque erat in armis, in paternos penates deduxit.

C. COR.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV NERONIS HISTORIARVM LIBER IV.

Breuiarium Libri IV.

Licentia militum Flauianorum in ipſa Vrbe exercita. L. Vitellio dedito interfectoque Campania componitur. Senatus pro Veſpaſiano. Flauianorum ducum honores. Heluidij Priſci vita, atque mores, cum Eprio Marcello certamina, inter quæ de Legatis ad Veſpaſianum, quos Heluidius à magiſtratibus eligi, Marcellus ſorte duci, malunt. Heluidius alia quoque cenſet libera, & irrita. Celer accuſatur. Mucianus Calpurnium Galerianum interficit. Interea bellum in Germania Bataui mouent Ciuilis artibus perſuaſi, occaſione ex bello ciuili Romæ nata. accedunt eorum conſilijs Caninefates Friſijque, electo Rege Brinione. Ciuilis Romanos cadit. 24. naues capit. Germani auxilia ei offerunt. ipſe Galiias ſollicitat. Hordeonius Flaccus copias in eum mittit: quæ fugantur. Batauorum & Caninefatium cohortes corruptæ, legionem Romanam tranſitum negantem apud Bonnam cadunt. Ciuilis ſuos in verba Veſpaſiani adigit. Romanos ad Vetera obſidet. Sed illi obſidionem fortiter tolerant, oppugnatoribus repulſis. Interim milites culpam motuum in Hordeonium Flaccum conferunt; Voculam ducem poſcunt: & Herennium, quem re malè geſta verberant: Germani pro Ciuili Vbios vexant. Vetera oppugnant, ſed improſpero ſucceſſu. ergo Ciuilis obſidionem continuat, Hordeonius ſuos Veſpaſiano adijcit. Ciuilis monitus ab ar-

armis recedere, non paret. cum Vocula confligit vario euentu, non ſine vtriuſque ducis culpa. Vocula proſpero prœlio facto Vetera caſtra obſidione liberat. Romani milites Hordeonium necant, euadente Vocula, mox à Siuili victi. Voculam denuò ſequuntur. Magontiaco obſidio. Treuirorum merita in Romanos. L. Piſo. Muciani vis. Domitiani libido. Antonij potentia infracta. Galbæ honores reſtituti. Celer damnatur ob accuſatum Baream. alij etiam delatores caſtigantur. inter quos Aquilius Regulus à Meſſala frater defenſus, à Montano percellitur, Heluidius idem in Marcellum tentat. ſed Mucianus intercedit. Senienſes puniti ob ſenatorem pulſatum. Seditio militaris prauenta à Muciano. Conſulatus quos Vitellius dederat abrogati. L. Piſo Africæ proconſul miſſum ad cædem ſuam à Muciano Centurionem ſupplicio adficit. Sed Valerij Feſti inſidijs interit. Serui eius inſignis fides. Parthorum auxilia non recipit Veſpaſianus, quem iratum Domitiano Titus mitigat. Capitolium reſtituitur. Bellum Gallicum Germanicumque flagrat. Ducibus præter Ciuilem, Claſſico, Iulio Tutore, & Iulio Sabino, qui egreſſo contra eos Vocula Treuiros, & Lingonas adimunt. quin & Romanum exercitum tentant. quem Vocula conſtanti oratione hortatur. nec proficit quin à Ciuili occiditur, atque hic Romanos ſacramento adigit: Tutor Agrippinenſes: Claſſicus obſeſſos ad Vetera: quibus violatur fides, Ciuilis votum, & conſilia. Velledæ auctoritas. Romanorum deditorum profectio. Conſultatio Ciuilis, & Claſſici de Agrippinenſibus; & ad eos Tencterorum legatio, vt in corpus Germaniæ redeant: ad eam reſponſio Agrippinenſium. Vel læſa maieſtas Ciuilis Bethaſios, Tungros, Nerutos occupat: Sabinus à Sequanis victus latet. Mucianus, & Domitianus ad bellum accinguntur. Remi Gallias in fide Romana conſeruant, exceptis Treuiris, atque Lingonibus. Tutor Treuirique victi bellum renouant. Petilius Cerialis aduenit, qui Valentinum, & Treuiros capit: militibus exitium vrbis poſcentibus reſiſtit. Legiones ad Ciuilem tranſgreſſas recipit. Treuiros & Lingonas accurata oratione officij admonet, ipſorum in eo vtilitatem verti. Ciuilis ad Cerialem literæ, ipſiuſque & Tutoris diuerſæ ſententiæ; atque huic accedit

cedit Claſſicus. ergo confeſtim pugna conſeritur, proſpera primum Ciuili: mox aduerſa. Agrippinenſes iterum à Germanis deſciſcunt. Mucianus Vitellij filium interficit. Antonius Primus ad Veſpaſianum proficiſcitur. Veſpaſianus quendam oculis: & alium manu captum ſanitati reſtituit. Confirmatur omine oblato in æde Serapidis: cuius dei origo, & nomen hac occaſione exponitur, Valentinus Treuirorum dux punitur. Domitianus Cerialem tentat, an ſibi exercitum imperiumque tradere velit.

INterfecto Vitellio, bellum magis deſierat, quam pax cœperat; Armati per vrbem victores, implacabili odio, victos conſectabantur. plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaque paſſim trucidatis, vt quemque ſors obtulerat. Ac mox augeſcente licentia, ſcrutari, ac protrahere abditos: ſi quem procerum habitu & iuuenta proſpexerant, obtruncare, nullo militum, aut populi diſcrimine. Quæ ſæuitia recentibus odiis ſanguine explebatur, dein verterat in auaritiam, nihil vſquam ſecretum aut clauſum ſinebant, *Vitellianos occultari* ſimulantes. Initium id perfringendarum domuum: vel ſi reſiſteretur, cauſſa cædis; nec deerat egentiſſimus quiſque ex plebe. & peſſimi ſeruitiorum prodere vltro dites dominos: alii ab amicis monſtrabantur. Vbique lamenta, conclamationes, & fortuna captæ vrbis, adeo vt Othoniani Vitellianique militis inuidioſa antea petulantia deſideraretur. Duces partium accendendo ciuili bello acres, temperandæ victoriæ impares, quippè in turbas, & diſcordias peſſimo cuique plurima vis: & pax & quies bonis artibus indigent. Nomen ſedemque Cæſaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, ſed ſtupris & adulteriis filium principis agebat. Præfectura prætorii, penes Arrium Varum: ſumma potentiæ, in Primo Antonio. is pecuniam familiamque è principis domo, quaſi Cremonenſem prædam rapere. cęteri modeſtia, vel ignobilitate, vt in bello obſcuri, ita præmiorum expertes. Ciuitas pauida, & ſeruitio parata., *occupari redeuntem Terracina, L. Vitellium*

cum cohortibus, extinguique reliqua belli, poſtulabat. Præmiſſi Ariciam equites: agmen legionum intra Bouillas ſtetit. Nec cunctatus eſt Vitellius ſeque, & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minus ira, quam metu abiecit. Longus deditorum ordo, ſeptus armatis, per vrbem inceſſit, nemo ſupplici vultu, ſed triſtes, & truces, & adverſum plauſus, ac laſciuiam inſultantis vulgi immobiles. paucos erumpere auſos, circumiecti preſſere. cęteri in cuſtodiam conditi. Nihil quiſquam locutus indignum, & quamquam inter aduerſa, ſalua virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris: in principatu eius vigilantior: nec perindè proſperis ſocius, quam adverſis abſtractus. Iiſdem diebus Lucilius Baſſus cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur diſcordibus municipiorum animis, magis inter ſemet, quam contumacia aduerſus Principem. Viſo milite quies, & minoribus coloniis impunitas: Capuæ legio tertia hiemandi cauſſa locatur. & domus illuſtres afflictæ: cum contra Tarracinenſes nulla ope iuuarentur. Tanto procliuius eſt iniuriæ, quam beneficio vicem exſoluere: quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur. Solatio fuit ſeruus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinenſium diximus patibulo affixus, in iiſdem annulis, quos accepto a Vitellio geſtabat. At Romæ ſenatus cuncta principibus ſolita Veſpaſiano decernit, lætus, & ſpei certus, quippè ſumpta per Gallias Hiſpaniaſque ciuilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico: poſtquam Ægyptum, Iudæam, Syriamq; & omnis prouincias exercituſque luſtrauerant, velut expiato terrarum orbe, cepiſse finem videbantur. Addidere alacritatem Veſpaſiani litteræ, tamquam manente bello ſcriptæ, ea prima ſpecie forma: ceterum vt princeps loquebatur, ciuilia de ſe, de Rep. egregia, nec ſenatus obſequium deerat. Ipſi *conſulatus cum Tito filio, prætura Domitiano, & conſulare imperium* decernuntur. Miſerat, & Mucianus epiſtolas ad ſenatum, quæ materiam ſermonibus præbuere: *ſi priuatus eſſet, cur publicè loqueretur: potuiſſe eadem, paucos poſt dies, loco ſententiæ dici.* ipſa quoq; inſectatio in Vitelliũ, ſera, & ſine libertate. id verò erga Rempub. ſu-

verbum, erga principem contumelioſum, quod *in manu ſua fuiſſe imperium, donatumq; Veſpaſiano* iactabat. Cęterum inuidia in occulto: adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum *Muciano triumphalia* de bello ciuili data: ſed *in Sarmatas expeditio* fingebatur. Adduntur *Primo Antonio conſularia, Cornelio Fuſco, & Arrio Varo, prætoria inſignia*. Mox deos reſpexere. *reſtitui* placuit *Capitolium*. Eaque omnia Valerius Aſiaticus, conſul deſignatus, cenſuit. Cęteri vultu manuque: pauci quibus conſpicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compoſitis orationibus aſſentiebantur. Vbi ad Heluidium Priſcum prætorem deſignatum ventum, prompſit ſententiam, vt honorificam in bonum principem. * Falſa aberant, & ſtudiis ſenatus attollebatur. Iſque præcipuus illi dies, magnæ offenſæ initium, & magnæ gloriæ fuit. Res poſcere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri ſæpius memorandi, vt vitam ſtudiaque eius, & quali fortuna ſit vſus, paucis repetam. Heluidius Priſcus, regione Italiæ, Tarracinæ municipio, Cluuio patre, qui ordinem primipili duxiſſet, ingenium illuſtre altioribus ſtudiis iuuenis admodum dedit: non vt plerique vt nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quo firmior aduerſus fortuita, Rempub. capeſſeret, doctores ſapientiæ ſecutus eſt, qui ſola bona, quæ honeſta, mala tantum quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neq; bonis, neq; malis annumerant. Quæſtorius adhuc, à Peto Thraſea gener delectus, è moribus ſoceri nihil æquè, ac libertatem hauſit: ciuis, ſenator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti peruicax, conſtans aduerſus metus. Erant quibus appetentior famæ videretur. quando etiam ſapientibus, cupido gloriæ nouiſſima exuitur. Ruina ſoceri in exſilium pulſus, vt Galbæ principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraſeæ accuſare aggreditur. Ea vltio, incertum maior, an iuſtior, ſenatum in ſtudia diduxerat. Nam ſi caderet Marcellus, agmen reorum ſternebatur. Primo minax certamen, & egregiis orationibus vtriuſque teſtatum. Mox dubia voluntate Galbæ, multis ſenatorum deprecantibus, omiſit Priſcus: variis, vt ſunt hominum in-

genia, ſermonibus, moderationem laudantium; aut conſtantiam requirentium. Ceterum eo ſenatus die, quo *de imperio Veſpaſiani* cenſebant, placuerat *mitti ad principem legatos*. Hinc inter Heluidium, & Eprium, acre iurgium. Priſcus *eligi nominatim à magiſtratibus iuratis*: Marcellus *vrnam* poſtulabat, quæ conſulis deſignati ſententia fuerat. Sed Marcelli ſtudium proprius rubor excitabat, ne aliis electis poſthabitus crederetur. Paulatimque per altercationem, ad continuas, & infeſtas orationes prouecti ſunt, quærente Heluidio, *quid ita Marcellus iudicium magiſtratuum paueſceret? eſſe illi pecuniam, & eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoria flagitiorum vrgeretur. Sorte & vrna, mores non diſcerni: ſuffragia & exſtimationem ſenatus reperta: vt in cuiuſque vitam famamq; penetrarent pertinere ad vtilitatem Reipubl. pertinere ad Veſpaſiani honorem, occurrere illi quos innocentiſſimos ſenatus habeat, qui honeſtis ſermonibus aures imperatoris imbuant. Fuiſſe Veſpaſiano amicitiam cum Thraſea, Sorano, Sentio: quorum accuſatores, etiamſi puniri non oporteat, oſtentari non debere. hoc ſenatus iudicio, velut admoneri principem, quos probet; quos reformidet, nullum maius boni imperij inſtrumentum, quam bonos amicos. Eſſe ſatis Marcello: quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmijs, & impunitate, Veſpaſianum melioribus relinqueret.* Marcellus, *non ſuam ſententiam impugnari, ſed conſulem deſignatũ cenſuiſſe* dicebat, *ſecundum vetera exempla, quæ ſortem legationibus poſuiſſent, ne ambitioni, aut inimicitijs locus foret. Nihil eueniſſe cur antiquitus inſtituta exoleſcerent, aut principis honor in cuiuſquam contumeliam verteretur, ſufficere omnes obſequio. id magis vitandum, ne peruicacia quorundam irritaretur animus nouo principatu ſuſpẽſus, & vultus quoque, ac ſermones omnium circumſpectans. Se meminiſſe temporum, quibus natus ſit, quam ciuitati formam patres auiq; inſtituerint: vlteriora mirari, præſentia ſequi: bonos imperatores voto expetere, qualeſcumque tolerare. Non magis ſua oratione Thraſeam, quam iudicio ſenatus afflictum. Sæuitiam Neronis per huiuſmodi imagines illuſiſſe. nec minus ſibi anxiam talem amicitiam, quam alijs exilium. Deniq; conſtantia, fortitudine, Catonibus, & Brutis æquaretur Heluidius: ſe vnum eſſe ex illo ſenatu, qui ſimul*

ſer-

ſeruierit. Suadere etiam Priſco, ne ſupra principem ſcanderet, ne Veſpaſianum ſenem triumphalem, iuuenum liberorum patrem præceptis coerceret: Quo modo peſſimis imperatoribus ſine fine dominationem, ita quamvis egregijs modum libertatis placere. Hæc magnis vtrimque contentionibus iactata, diuerſis ſtudiis accipiebantur. Vicit pars quæ ſortiri legatos malebat, etiam mediis patrum annitentibus retinere morem. Et ſplendidiſſimus quiſque eodem inclinabat, metu inuidiæ ſi ipſi eligerentur. Secutum aliud certamen. Prætores ærarij (nam tum à prætoribus tractabatur ærarium) *publicam paupertatem* queſti, *modum impenſis* poſtulauerant. Eam curam conſul deſignatus, ob magnitudinem oneris, & remedii difficultatem, principi reſeruabat. Heluidius *arbitrio ſenatus agendum* cenſuit. Cum perrogarent ſententias conſules, Vulcatius Tertullianus tribunus plebis interceſſit, *ne quid ſuper tanta re, principe abſente, ſtatueretur*. cenſuerat Heluidius, *vt Capitolium publicè reſtitueretur, adiuuaret Veſpaſianus*. Eam ſententiam modeſtiſſimus quiſque ſilentio, deinde obliuio tranſmiſit. Fuere, qui & meminiſſent. Tum inuectus eſt Muſonius Rufus in *Publium Celerem, à quo Baream Soranum falſo teſtimonio circumventum* arguebat. Ea cognitione renouari odia accuſationum videbantur. ſed vilis, & nocens reus, protegi non poterat. Quippè Sorani ſancta memoria: Celer profeſſus ſapientiam, dein teſtis in Baream, proditor corruptorque amici, & cuius ſe magiſtrum ferebat. Proximus dies cauſſæ deſtinatur. Nec tam Muſonius, aut Publius, quam Priſcus & Marcellus, ceteriq; motis ad vltionem animis, exſpectabantur. Tali rerum ſtatu, cum diſcordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in ciuitate eſſent; Mucianus vrbem ingreſſus cuncta ſimul in ſe traxit. fracta Primi Antonij Variq; Arij potentia, malè diſſimulata in eos Muciani iracundia, quamvis vultu tegeretur. Sed ciuitas rimandis offenſis ſagax, verterat ſe tranſtuleratque. Ille vnus ambiri, coli: nec deerat ipſe, ſtipatus armatis, domos hortoſque permutans, apparatu, inceſſu, excubiis, vim Principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnij Galeriani. Is fuit

filius C. Piſonis, nihil auſus: ſed nomen inſigne, & decora ipſi iuuenta, rumore vulgi celebrabantur: erantque in ciuitate adhuc turbida, & nouis ſermonibus læta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iuſſu Muciani cuſtodia militari cinctus, ne in ipſa vrbe conſpectior mors foret, ad quadrag. ab vrbe lapidem, via Appia, fuſo per venas ſanguine extinguitur. Iulius Priſcus prætoriarum ſub Vitellio cohortium præfectus, ſe ipſum interfecit, pudore magis, quam neceſſitate; Alphenus Varus ignauiæ infamiæque ſuæ ſuperfuit. Aſiaticus enim (is libertus) malam potentiam ſeruili ſupplicio expiauit. Iiſdem diebus crebreſcentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mæſta ciuitas excipiebat. *cæſos exercitus, capta legionum hiberna deſciuiſſe Gallias*, non vt mala loquebantur. Id bellum quibus cauſſis ortum, quanto externarum ſociarumque gentium motu flagrauerit, altius expediam. Bataui donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, ſeditione domeſtica pulſi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, ſimulque Inſulam inter vada ſitam occupauere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum, ac latera circumluit: nec opibus Romanis, ſocietate validiorum attriti, viros tantum armaque imperio miniſtrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, tranſmiſſis illuc cohortibus, quas vetere inſtituto nobiliſſimi popularium regebant. Erat & domui delectus eques, præcipuo nandi ſtudio, arma equoſque retinens, integris turmis, Rhenum perrumpere. Iulius Paulus, & Claudius Ciuilis, regia ſtirpe, multo ceteros anteibant. Paulum Fonteius Capito, falſo rebellionis crimine interfecit. Iniectæ Ciuili catenæ, miſſuſque ad Neronem, & à Galba abſolutus, ſub Vitellio rurſus diſcrimen adiit, flagitante ſupplicium eius exercitu. Inde cauſſæ irarum, ſpeſque ex malis noſtris. Sed Ciuilis, vltra quam barbaris ſolitum, ingenio ſollers, & *Sertorium ſe* aut *Hannibalem* ferens, ſimili oris dehoneſtamento, ne vt hoſti obuiam iretur, ſi à populo Romano palam deſciuiſſet, Veſpaſiani amicitiam, ſtudiumque partium prætendit. miſſis ſanè ad eum primi Antonij litteris, quibus *auertere accita à Vitellio auxilia, & tumultus Germanici ſpecie, re-*
ten-

tentare legiones iubebatur, Eadem Hordeonius Flaccus præſens monuerat, inclinato in Veſpaſianum animo, & Reip. cura, cui excidium aduentabat, ſi redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam irrupiſſent. Igitur Ciuilis deſciſcendi certus, occultato interim altiore conſilio, cętera ex euentu iudicaturus, nouare res hoc modo cœpit. Iuſſu Vitellij, Batauorum iuuentus ad delectum vocabatur: quem ſuaptè natura grauem, onerabant miniſtri auaritia, ac luxu, ſenes, aut inualidos conquirendo, quos pretio dimitterent, rurſus impubes, ſed forma conſpicui, (& eſt pleriſque procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc inuidia, & compoſiti ſeditionis auctores, perpulere vt delectum abnuerent. Ciuilis primores gentis, & promptiſſimos vulgi, ſpecie epularum, ſacrum in nemus vocatos, vbi nocte ac lætitia incaluiſse videt, à laude gloriaq; gentis orſus, iniurias & raptus, & cetera ſeruitij mala enumerat. *Neque enim ſocietatem vt olim, ſed tanquam mancipia haberi. Quando legatum, grauι quidem comitatu, & ſuperbo cum imperio, venire? tradi ſe præfectis centurionibuſq; quos vbi ſpolijs & ſanguine expleuerint, mutari, exquiriq; nouos ſinus, & varia prædandi vocabula. Inſtare delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut ſupremũ diuidantur. Nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis, quam prædam & ſenes attollerent tãtum oculos, & inania legionum nomina ne paueſcerent. eſſe ſibi robur peditum equitumq; conſanguineos Germanos; Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguam fortunam Veſpaſiano imputaturos: victoriæ rationem non reddi.* Magno cum aſſenſu auditus, barbaro ritu, & patris exſecrationibus, vniuerſos adigit. Miſſi ad Caninefates, qui conſilia ſociarent. Ea gens partem inſulæ colit, origine, lingua, virtute, par Batauis: numero ſuperantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia. Batauorum cohortes, miſſas in Germaniam, vt ſupra retulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Caninefatibus, ſtolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium inſigni pater eius multa hoſtilia auſus, Caianarum expeditionum ludibrium impune ſpreuerat. Igitur ipſo rebellis familiæ nomine placuit, impoſituſque ſcuto, more gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus,

dux deligitur. Statimque accitis Friſijs (tranſrhenana gens eſt) duarum cohortium hiberna, proximo occupato, Oceano irrumpit. Nec præuiderant impetum hoſtium milites: nec ſi præuidiſſent, ſatis virium ad arcendum erat. Capta igitur, & direpta caſtra, indè vagos, & pacis modo effuſos lixas, negotiatoreſque Romanos, inuadunt. Simul excidiis caſtellorum imminebant: quæ à præfectis cohortium incenſa ſunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaq; & quod militum, in ſuperiorem inſulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus, quam robur. Quippè viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis Neruiorum Germanorumq; pagis, ſegnem numerum armis onerauerat. Ciuilis dolo graſſandum ratus, incuſauit vltro præfectos, *quod caſtella deſeruiſſent. Se cum cohorte cui præerat, Caninefatem tumultum compreſſurum: illi ſua quiſq; hiberna repeterent.* Subeſſe fraudem conſilio, & diſperſas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem eius belli, ſed Ciuilem eſſe patuit: erumpentibus paulatim indiciis, quæ Germani, lata bello gens, non diu occultauerant. Vbi inſidiæ parum ceſſere, ad vim tranſgreſſus, Caninefates, Friſios, Batauos propriis cuneis componit. directa ex diuerſo acies haud procul à flumine Rheno, & obverſis in hoſtem nauibus, quas incenſis caſtellis illuc appulerant. nec diu certato, Tungrorum cohors ſigna ad Ciuilem tranſtulit; perculſiq; milites improuiſa proditione, à ſociis hoſtibuſque cædebantur. Eadem etiam nauibus perfidia. Pars remigum è Batauis, tamquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediebant. mox contra tendere, & puppes hoſtili ripæ obijcere. ad poſtremum gubernatores centurioneſq; niſi eadem volentis, trucidant. donec vniuerſa quatuor, & viginti nauium claſſis, tranſfugeret, aut caperetur. Clara ea victoria in præſens, in poſterum vſui: armaque & naues, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliaſq; fama, *libertatis auctores* celebrabantur, Germaniæ ſtatim miſere legatos, auxilia offerentes. Galliarum ſocietatem, Ciuilis arte doniſque affectabat. captos cohortium præfectos ſuas in ciuitates remittendo: cohortibus abire, an manere mallent data poteſtate, manentibus, honorata militia;

litia; digredientibus, ſpolia Romanorum offerebantur. Simul, ſecretis ſermonibus, admonebat *malorum, quæ tot annis perpeſsi, miſeram ſeruitutem falſo pacem vocarent. Batauos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepiſſe. prima acie, fuſum victumque Romanum: quid ſi Galliæ iugum exuant? quantum in Italia reliquum? prouinciarum ſanguine, prouincias vinci. ne Vindicis aciem cogitarent: Batauo equite, protritos Æduos Aruernoſque. fuiſſe inter Verginij auxilia Belgas: vereque reputantibus, Galliam ſuiſmet viribus concidiſſe. Nunc eaſdem omnium partes, addito ſi quid Militaris diſciplinæ in caſtris Romanorum viguerit. eſſe ſecum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Seruirent Syria, Aſiaque, & ſuetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia viuere, ante tributa genitos. Nuper certe, cæſo Quinctilio Varo, pulſam e Germania ſeruitutem. Nec Vitellium principem, ſed Cæſarem Auguſtum bello prouocatum. Libertatem natura, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominis bonum. Deos fortioribus adeſſe. Proinde arriperent vacui occupatos; integri feſſos; dum alij Veſpaſianum alij Vitellium foueant, patere locum aduerſus vtrumque.* Sic in Gallias Germaniaſque intentus, ſi deſtinata prouenisſent validiſſimarum ditiſſimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius primos Ciuilis conatus per diſſimulationem aluit: vbi *expugnata caſtra, deletas cohortes, pulſum Batauorum inſula Romanum nomen*, trepidi nuntij afferebant; Mumium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis præerat; *egredi aduerſus hoſtem* iubet. Lupercus legionarios è præſentibus; Vbios è proximis, Treuerorum equites, haud longe agentes, raptim tranſmiſit: addita Batauorum ala, quæ iam pridem corrupta, fidem ſimulabat, vt proditis in ipſa acie Romanis, maiore pretio fugeret. Ciuilis captarum cohortium ſignis circumdatus, vt ſuo militi recens gloria ante oculos, & hoſtes memoria cladis terrerentur; matrem ſuam ſororeſque, ſimul omnium coniuges paruoſque liberos, conſiſtere à tergo iubet: hortamenta victoriæ, vel pulſis pudorem. Vt virorum cantu, fœminarum vlulatu, ſonuit acies; nequaquam par à legionibus, cohortibuſque redditur clamor. Nuda-

dauerat ſiniſtrum cornu Batauorum ala transfugiens, ſtatimque in nos verſa, ſed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordineſque retinebat. Vbiorum Treuerorumque auxilia, fœda fuga diſperſa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus, in caſtra, quibus *Veterum* nomen eſt. Præfectus alæ Batauorum. Claudius Labeo, opidano certamine æmulus Ciuili, ne interfectus inuidiam apud populares, vel ſi retineretur, ſemina diſcordiæ præberet, in Friſios auehitur. Iiſdem diebus Batauorum & Caninefatium cohortes, cum iuſſu Vitellij in vrbem pergerent, miſſus à Ciuile nuntius aſſequitur. Intumuere ſtatim ſuperbia ferociaque, & *pretium itineris, donatiuum, duplex ſtipendium. augeri equitum numerum,* promiſſa ſane à Vitellio poſtulabant, non vt aſſequerentur, ſed cauſſam ſeditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam vt acrius expoſcerent, quæ ſciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petiuere, vt Ciuili iungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibuſque, conſultauit, *num obſequium abnuentes vi coerceret*. Mox inſita ignauia, & trepidis miniſtris, quos ambiguus auxiliorum animus, & ſubito delectu ſuppletæ legiones angebant, ſtatuit continere intra caſtra militem. Dein pœnitentia, & arguentibus ipſis qui ſuaſerant, tamquam ſecuturus, ſcripſit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, vt *arceret tranſitu Batauos: ſe cum exercitu, tergis eorum hæſurum*. Et opprimi poterant, ſi hinc Hordeonius, inde Gallus, motis vtrimque copijs, medios clauſiſſent. Flaccus omiſit inceptum, aliiſque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Vnde ſuſpicio, ſponte legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hoſtium vi, ſed fraude ducum euenire. Bataui, cum caſtris Bonnenſibus propinquarent, præmiſere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent: *Nullum ſibi bellum aduerſus Romanos, pro quibus totiens bellaſſent. Longa atque irrita militia feſſis, patriæ atque otij cupidinem eſſe. Si nemo obſiſteret, innoxium iter fore; ſin arma occurrant, ferro viam inuenturos*. Cunctantem legatum milites perpulerant,

rant,

rant, *fortunam prœlij experiretur*. Tria millia le-
gionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes,
ſimul paganorum lixarumque ignaua, ſed procax
ante periculum manus omnibus portis erumpunt,
vt Batauos numero impares circumfundant. Illi
veteris militiæ memores in cuneis congregantur,
denſi vndiq; & frontem tergaque ac latus tuti. Sic
tenuem aciem noſtrorum perfringunt. Cedentibus
Belgis, pellitur legio, & vallum portaſque tre-
pidi petebant. Ibi plurimum cladis. cumulatæ
corporibus foſſæ. nec cæde tantum & vulneribus,
ſed ruina, & ſuis plerique telis interiere. Victo-
res, colonia Agrippinenſium vitata, nihil cęte-
ro in itinere hoſtile auſi, Bonnenſe prælium ex-
cuſabant: tamquam petita pace, poſtquam nega-
batur, ſibimetipſi conſuluiſſent. Ciuilis aduentu
veteranarum cohortium, iuſti iam exercitus du-
ctor, ſed conſilij ambiguus, & vim Romanam
reputans, cunctos qui aderant, in verba Veſpa-
ſiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones,
quæ priore acie pulſæ, in Vetera caſtra conceſſe-
rant, *vt idem ſacramentum acciperent*. Redditur
reſponſum, *neque proditoris, neque hoſtium ſe con-
ſilijs vti. Eſſe ſibi Vitellium principem, pro quo fi-
dem & arma vſque ad ſupremum ſpiritum retentu-
ros. proinde perfuga Batauus arbitrum rerum Ro-
manarum ne ageret; ſed meritas ſceleris pœnas exſpe-
ctaret*. Quæ vbi relata Ciuili, incenſus ira, vni-
uerſam Batauorum gentem in arma rapit. Iun-
guntur Bructeri Tencterique, & excita nuntijs
Germania, ad prædam famamque. Aduerſus has
belli concurrentis minas, legati legionum, Mu-
mius Lupercus, & Numiſius Rufus, vallum mu-
roſque firmabant. ſubuerſa longæ pacis opera,
haud procul caſtris in modum municipij exſtru-
cta, ne hoſtibus vſui forent. Sed parum proui-
ſum, vt copiæ in caſtra conueherentur; rapi per-
miſere. Ita paucis diebus per licentiam abſumpta
ſunt, quæ aduerſus neceſſitates in longum ſuffe-
ciſſent. Ciuilis medium agmen cum robore Bata-
uorum obtinens, vtramque Rheni ripam, quo
truculentior viſu foret, Germanorum cateruis
complet, aſſultante per campos equite. Simul
naues in aduerſum amnem agebantur. Hinc ve-
teranarum cohortium ſigna, inde depromptæ ſil-
uis luciſque ferarum imagines, vt cuique genti

inire

inire prœlium mos eſt, mixta belli ciuilis externi-que facie obſtupefecerant obſeſſos. & ſpem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus ſitum, vix quinque millia armatorum Romanorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc congregata, & bello miniſtra aderat. Pars caſtrorum, in collem leniter aſſurgens, pars æquo adibatur. quippe illis hibernis, obſideri premique Germanias Auguſtus crediderat.. neque vnquam id malorum, vt oppugnatum vltro legiones noſtras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: vis & arma ſatis placebant. Bataui, Transrhenanique, quo diſcreta virtus manifeſtius ſpectaretur, ſibi quæque gens conſiſtunt, eminus laceſſentes. Poſt vbi pleraque telorum turribus pinniſque mœnium irrita hærebant, & deſuper ſaxis vulnerabantur; clamore atque impetu, inuaſere vallum, appoſitis plerique ſcalis, alij per teſtudinem ſuorum. ſcandebantq; iam quidam, cum gladijs & armorum incuſſu præcipitati, ſudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus ſecundis nimij. Sed tum prædæ cupidine aduerſa quoque tolerabant. Machinas etiam, inſolitum ſibi, auſi, nec vlla ipſis ſolertia. perfugæ captiuique docebant ſtruere materias in modum pontis, mox ſubiectis rotis propellere: vt alij ſuperſtantes, tamquam ex aggere prœliarētur: pars intus, occulti muros ſubruerent. Sed excuſſa baliſtis ſaxa, ſtrauere informe opus. & crates vineaſq; parantibus, adactæ tormentis ardentes haſtæ. vltroque ipſi oppugnatores ignibus petebantur: donec deſperata vi, verterent conſilium ad moras, haud ignari paucorum dierum ineſſe alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopia proditio, & fluxa ſeruitiorum fides, ac fortuita belli ſperabantur. Flaccus interim, cognito caſtrorum obſidio, & miſſis per Gallias qui auxilia concirent, lectos è legionibus Dillio Voculæ duodeuiceſimæ legionis legato tradit, vt quam maximis per ripam itineribus celeraret. Ipſe pauidus torpere, inuiſus militibus.. neque enim ambigue fremebant, *amiſſas à Magontiaco Batauorum cohortes, diſſimulatos Ciuilis conatus, adſciri in ſocietatem Germanos. non Primi Antonij, neque Muciani ope Veſpaſianum magis adoleuiſſe. aperta odia, armaque palam depelli: fraudem & dolum, obſcura, eoque ineuitabilia. Ciuilem ſtare contra, ſtrue-*

re

re aciem, Hordeonium, è cubiculo & lectulo, iubere quidquid hoſti conducat. Tot armatas fortiſsimorum virorum manus, vnius ſenis valetudine regi. Quin potius interfecto traditore fortunam virtutemque ſuam malo omine exſoluerent. His inter ſe vocibus inſtinctos, flammauere inſuper allatæ à Veſpaſiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitauit: vinctoſque qui attulerant, ad Vitellium miſit. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis ventum. Infenſior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: *eius iuſſu directam aduerſus Batauos aciem, tamquam à Magontiaco legiones ſequerentur: eiuſdem proditione cæſos, nullis ſuperuenientibus auxilijs. Ignota hæc cæteris exercitibus, neque imperatori ſuo nuntiari. cum accurſu tot prouinciarum, exſtingui repens perfidia potuerit.* Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hiſpanias auxilia orabat, exercitui recitauit: inſtituitque peſſimum facinus, vt epiſtolæ Aquiliferis legionum traderentur, à quis ante militi quam ducibus legebantur. Tum è ſeditioſis vnum vinciri iubet, magis vſurpandi iuris, quam quia vnius culpa foret. Motuſque Bonna exercitus, in coloniam Agrippinenſem; affluentibus auxilijs Gallorum, qui primo rem Romanam enixè iuuabant. Mox valeſcentibus Germanis, pleræque ciuitates aduerſum nos armatæ, ſpe libertatis; &, ſi exuiſsent ſeruitium, cupidine imperitandi. Gliſcebat iracundia legionum, nec terrorem vnius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat vltro *conſcientiam ducis: tamquam nuntius inter Ciuilem Flaccumque, falſo crimine, teſtis veri opprimeretur.* Conſcendit tribunal Vocula, mira conſtantia, prehenſumque militem ac vociferantem *duci ad ſupplicium* iuſſit. Et dum mali pauent, optimus quiſque iuſſis paruere. Exin conſenſu *ducem Voculam* poſcentibus, Flaccus ſummam rerum ei permiſit. Sed diſcordes animos multa efferebant, inopia ſtipendij frumentique, & ſimul delectum tributaque Galliæ aſpernantes: Rhenus incognita illi cælo ſiccitate, vix nauium patiens, arti commeatus: diſpoſitæ per omnem ripam ſtationes, quæ Germanos vado arcerent: eademque de cauſsa minus frugum, & plures qui conſumerent. Apud imperitos prodigij loco ac-

ci-

cipiebatur ipſa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperij munimenta, desererent. quod in pace, *fors*, ſeu *natura:* tunc *fatum* & *ira dei*, vocabatur, Ingreſſis Noueſium, tertiadecima legio coniungitur. Additus Voculæ in partem curarum, Herennius Gallus, legatus: nec auſi ad hoſtem pergere, loco, Gelduba nomen eſt, caſtra fecere. Ibi ſtruenda acie, muniendo vallandoque, & cęteris belli meditamentis militem firmabant. Vtque præda ad virtutem accenderetur in proximos Gugernorum pagos, qui ſocietatem Ciuilis acceperant, ductus à Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permanſit. Forte nauem, haud procul caſtris, frumento grauem, cum per vada hæſiſſet, Germani in ſuam ripam trahebant. Non tulit Gallus, miſitque ſubſidio cohortem. Auctus Germanorum numerus, paulatimque aggregantibus ſe auxilijs, acie certatum, Germani, multa cum ſtrage noſtrorum, nauem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non ſuam ignauiam, ſed perfidiam legati culpabant. Protractum è tentorio, ſciſſa veſte, verberato corpore; *quo pretio, quibus conſcijs, prodidiſſet exercitum, dicere* iubent. Redit in Hordeonium inuidia. Illum *auctorem ſceleris*, hunc *miniſtrum* vocant: donec exitium minitantibus exterritus; *proditionem* & ipſe Hordeonio obiecit. Vinctuſque, aduentu demum Voculæ, exſoluitur. Is poſtera die, auctores ſeditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diuerſitas inerat, licentiæ, patientiæque. Haud dubie gregarius miles, Vitellio fidus: ſplendidiſſimus quiſque, in Veſpaſianum proni. inde ſcelerum ac ſuppliciorum vices, & mixtus obſequio furor: vt contineri non poſſent, qui puniri poterant. At Ciuilem immenſis auctibus vniuerſa Germania extollebat, ſocietate nobiliſſimis obſidum firmata. Ille, vt cuique proximum, *vaſtari Vbios Treuerosque, & alia manu Moſam amnem tranſire* iubet, *vt Menapios & Marinos & extrema Galliarum quaterent*. Actæ vtrobique prædæ. Infeſtius in Vbijs, quod gens Germanicæ originis, eiurata patria, Romanorum nomine *Agrippinenſes* vocarentur. Cæſæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incurioſius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quieuere Vbij, quominus prædas è Ger-

è Germania peterent. primo impune, dein circumuenti ſunt, per omne id bellum meliore vſi fide quam fortuna. Contuſis Vbijs, grauior & ſucceſſu rerum ferocior Ciuilis, obſidium legionum vrgebat intentis cuſtodijs, ne quis occultus nuntius venientis auxilij penetraret. Machinas molemque operum, Batauis delegat: Tranſrhenanos *prælium* poſcentis, *adſcindendum vallum ire, detruſoſque redintegrare certamen* iubet: ſuperante multitudine, & facili damno, nec finem labori nox attulit. Congeſtis circum lignis, accenſiſque ſimul epulantes, vt quiſque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorum tela, per tenebras vana: Romani conſpicuam Barbarorum aciem, & ſi quis audacia aut inſignibus effulgens, ad ictum deſtinabant. Intellectum id Ciuili: *& reſtincto igne, miſceri cuncta tenebris & armis* iubet. Tum vero ſtrepitus diſſoni, caſus incerti, neque feriendi, neque declinandi prouidentia. Vnde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodeſse virtus, fors cuncta turbare, & ignauorum ſæpe telis fortiſſimi cadere. Apud Germanos, inconſulta ira: Romanus miles periculorum gnarus, ferratas ſudes, grauia ſaxa, non forte iacebat. Vbi ſonus molientium, aut appoſitæ ſcalæ, hoſtem in manus dederant, propellere vmbone, pilo ſequi. multos in mœnia egreſſos, pugionibus fodere. Sic exhauſta nocte, nouam aciem dies aperuit. Eduxerant Batαui turrim, duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquiſſimus locus) propinquantem, promoti contra validi aſſeres, & incuſſæ trabes perfregere, multa ſuperſtantium pernicie. Pugnatumque in perculſos, ſubita & proſpera eruptione. Simul à legionarijs peritia & arte præſtantibus, plura ſtruebantur. Præcipuum pauorem intulit ſuſpenſum & nutans machinamentum, quo repente demiſſo præter ſuorum ora, ſinguli pluresve hoſtium ſublime rapti, verſo pondere intra caſtra effundebantur. Ciuilis omiſſa oppugnandi ſpe, rurſus per otium aſſidebat, nuntijs & promiſſis fidem legionum conuellens. Hæc in Germania ante Cremonenſe prœlium geſta, cuius euentum litteræ Primi Antonij docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis è victis, Alpinus Montanus, fortunam partium

tium

partium præſens fatebatur. Diuerſi hinc motus animorum. Auxilia è Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia ſine affectu, hortantibus præfectis, ſtatim à Vitellio deſciſcunt: vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, inſtantibus tribunis, dixit ſacramentum, non vultu neque animo ſatis affirmans: & cum cętera iuriſjurandi verba conciperent, *Veſpaſiani* nomen hæſitantes, aut leui murmure, & plerumque ſilentio tranſmittebant. Lectæ deinde pro concione epiſtolæ Antonij ad Ciuilem, ſuſpiciones militum irritauere, tamquam ad ſocium partium ſcriptæ, & de Germanico exercitu hoſtiliter. Mox allatis Geldubam in caſtra nuntijs, eadem dicta, factaque & miſſus cum mandatis Montanus ad Ciuilem, *vt abſiſteret bello, neue externa arma falſis velaret. Si Veſpaſianum iuuare aggreſſus foret, ſatisfactum cœptis.* Ad ea Ciuilis primo, callide: poſt, vbi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res nouas, orſus à queſtu periculiſque, quæ per quinque & viginti annos in caſtris Romanis exhauſiſſet. *Egregium*, inquit, *pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & ſæuiſſimas huius exercitus voces, quibus ad ſupplicium petitus iure gentium pœnas repoſco. vos autem Treueri, ceteraque ſeruientium animæ, quod pretium effuſi totiens ſanguinis exſpectatis, niſi ingratam militiam. immortalia tributa, virgas, ſecures, & dominorum ingenia? En ego præfectus vnius cohortis, & Caninefates Batauique, exigua Galliarum portio, vana illa caſtrorum ſpatia excidimus, vel ſepta ferro fameque premimus. denique auſos aut libertas ſequetur, aut victi ijdem erimus.* Sic accenſum, ſed *molliora referre* iuſſum, dimittit. Iſle vt irritus legationis redijt, cętera diſſimulans, quæ mox erupere. Ciuilis parte copiarum retenta, veteranas cohortes, & quod è Germanis maxime promptum, aduerſus Voculam exercitumque eius mittit: Iulio Maximo, & Claudio victore ſororis ſuæ filio, ducibus. Rapiunt in tranſitu hiberna alæ, Aſciburgij ſita. adeoque improuiſi caſtra inuolauere, vt non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id ſolum, vt in tumultu, monuit, *ſubſignano milite media firmare*, auxilia paſſim circumfuſa ſunt. Eques prorupit, exceptuſque compoſitis hoſtium ordinibus, terga in ſuos vertit. Cædes

inde

inde, non prœlium. Et Neruiorum cohortes, metu ſeu perfidia, latera noſtrorum nudauere. Sic ad legiones peruentum. quæ, amiſſis ſignis, intra vallum ſternebantur; cum repente, nouo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vaſconum lectæ à Galba cohortes, ac tum accitæ, dum caſtris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hoſtes à tergo inuadunt, latioremque quam pro numero terrorem faciunt. alijs à Noueſio, alijs à Magontiaco vniuerſas copias adueniſſe credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, ſuas recepere. Fortiſſimus quiſque è Batauis, quantum peditum erat, funduntur: eques euaſit, cum ſignis captiuiſque, quos prima acie corripuerant. Cæſorum eo die, in partibus noſtris, maior numerus & imbellior; è Germanis, ipſa robora. Dux vterque, pari culpa meritus aduerſa, proſperis defuere. Nam Ciuilis, ſi maioribus copijs inſtruxiſſet aciem, circumiri à tam paucis cohortibus nequiſſet; caſtraque perrupta excidiſſet. Vocula, nec aduentum hoſtium explorauit, eoque ſimul egreſſus victuſque. dein victoriæ parum confiſus, tritis fruſtra diebus, caſtra in hoſtem mouit; quem ſi ſtatim impellere, curſumq; rerum ſequi maturaſſet; ſoluere obſidium legionum eodem impetu potuiſſet. Tentauerat interim Ciuilis obſeſſorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & ſuis victoria proueniſſet. Circumferebantur ſigna vexillaque, oſtentati etiam captiui. ex quibus vnus, egregium facinus auſus, clara voce geſta patefecit, confoſſus illic à Germanis. vnde maior indici fides. Simul vaſtatione incendijſque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. *In conſpectu caſtrorum conſtitui ſigna foſſamq; & vallum circumdari* Vocula iubet, *vt depoſitis impedimentis ſarcinisq; expediti certarent.* Hinc in ducem clamor pugnam poſcentium, & minari aſſueuerant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompoſiti feſſique prœlium ſumpſere. nam Ciuilis aderat. non minus vitijs hoſtium, quam virtute ſuorum fretus. Varia apud Romanos fortuna. & ſeditioſiſſimus quiſque ignauus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hoſtem, ſeque & proximos hortari. Et redintegrata acie, manus ad obſeſſos tendere, *ne tem-*

tem-

tempori deeſſent. Illi cuncta è muris cernentes; omnibus portis prorumpunt. Ac forte Ciuilis lapſu equi proſtratus, credita per vtrumque exercitum fama, *vulneratum aut interfectum*, immane quantum ſuis pauoris, & hoſtibus alacritatis indidit. Sed Vocula, omiſſis fugientium tergis, vallum turreſque caſtrorum augebat, tamquam rurſus obſidium immineret: corrupta totiens victoria, non falſo ſuſpectus bellum malle. Nihil æque exercitus noſtros, quam egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba. Noueſium miſſa, vt inde terreſtri itinere frumentum adueherent. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceſſit, nondum ſatis firmo Ciuile, qui vbi *rurſus miſſos Noueſium frumentatores, dataſque in præſidium cohortes velut multa pace, ingredi* accepit; rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compoſitus inuadit: præmiſſis, qui pontes & viarum anguſta inſiderent. pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus vt fuerant caſtris, quæ relictorum illic militum præſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regreſſu diſcriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis pauculiſque. Addit exercitui ſuo Vocula mille delectos, è quinta & quartadecima legionibus apud Vetera obſeſſis, indomitum militem, & ducibus infenſum. Plures quam iuſſum erat profecti, palam in agmine fremebant, *non ſe vltra famem, inſidias legatorum toleraturos*. At qui remanſerant, *deſertos ſe abducta parte legionum* querebantur. Duplex hinc ſeditio, alijs reuocantibus Voculam; alijs redire in caſtra abnuentibus. Interim Ciuilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam, atque inde Noueſium conceſſit. Ciuilis capit Geldubam. Mox haud procul Noueſio, equeſtri prœlio proſpere certauit. Sed miles, ſecundis aduerſiſque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et aduentu quintanorum quintadecimanorumque auctæ legiones *donatiuum* expoſcunt, comperto pecuniam à Vitellio miſſam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Veſpaſiani dedit. Idque præcipuum fuit ſeditionis alimentum. Effuſi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeo-

deonium iram renouant, nec vllo legatorum, tribunorumve obſiſtere auſo, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, niſi ſeruili habitu, per tenebras, ignoratus euaſiſſet. Vbi ſedato impetu, metus rediit: centuriones cum epiſtolis ad ciuitates Galliarum miſere, *auxilia ac ſtipendia* oraturos. Ipſi, vt eſt vulgus ſine rectore præceps, pauidum, ſocors, aduentante Ciuile, raptis temere armis, ac ſtatim omiſſis, in fugam vertuntur. Res aduerſæ, diſcordiam pepêrere; iis qui è ſuperiore exercitu erant, cauſſam ſuam diſſociantibus. Vitellij tamen imagines, in caſtris, & per proximas Belgarum ciuitates, repoſitæ, cum iam Vitellius occidiſſet. Dein mutati in pœnitentiam primani, quartanique, & duodeuiceſimani, Voculam ſequuntur: apud quem reſumpto Veſpaſiani ſacramento, ad liberandum Magontiaci obſidium ducebantur. Diſceſſerant obſeſſores, mixtus ex Cattis, Vſipiis, Mattiacis exercitus, ſatietate prædæ, nec incruenti. In via diſperſos & neſcios miles noſter inuaſerat. Quin & loricam vallumque per fines ſuos Treueri ſtruxere, magniſque inuicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent. Interea Veſpaſianus iterum; ac Titus, conſulatum abſentes inierunt, mœſta & multiplici metu ſuſpenſa ciuitate, quæ ſuper inſtantia mala, falſos pauores induerat, *deſciuiſſe Africam res nouas moliente L. Piſone*. Is præerat prouinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naues ſæuitia hyemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari ſolitum, cui vna ex rep. annonæ cura, clauſum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui ſtudium partium nondum poſuerant: nec victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplebiles, nulla vmquam ciuilis victoria ſatiauit. Kal. Ianuariis, in ſenatu, quem Iulius Frontinus prætor vrbanus vocauerat, legatis exercitibuſque, ac regibus *laudes grateſque* decretæ. Et tertio Iuliano prætura, *tamquam tranſgredientem in partes Veſpaſiani legionem deſeruiſſet*, ablata, vt in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equeſtris data. Et mox, eiurante

Fron-

Frontino, Cæſar Domitianus præturam cępit. Eius nomen epiſtolis edictiſque proponebatur. Vis penes Mucianum erat: niſi quod pleraque Domitianus, inſtigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus è Primo Antonio, Varoque Arrio: quos recentes, claroſque rerum fama, ac militum ſtudijs, etiam populus fouebat, quia in neminem vltra aciem ſæuierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Craſſum, egregijs maioribus, & fraterna imagine fulgentem, ad capeſſendam remp. hortatus: haud defutura conſciorum manu, ni Scribonianus abnuiſſet, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat: multis in ſenatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis onerat, *citeriorem Hiſpaniam* oſtentans, *diſceſſu Cluuij Rufi vacuam*. ſimul amicis eius, tribunatus præfecturaſque largitur. Dein poſtquam inanem animum ſpe & cupidine impleuerat, vires abolet: dimiſſa in hiberna legione ſeptima, cuius flagrantiſſimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles in Syriam remiſſa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egeſto, quidquid turbidum, redit vrbi ſua forma, legesque, & munia magiſtratuum. Quo die ſenatum ingreſſus eſt Domitianus, *de abſentia patris fratriſque ac iuuenta ſua*, pauca & modica diſſeruit, decorus habitu: & ignotis adhuc moribus, crebra oris confuſio pro modeſtia accipiebatur. Referente Cæſare, *de reſtituendis Galbæ honoribus*, cenſuit Curtius Montanus, *vt Piſonis quoque memoria celebraretur*. Patres vtrumque iuſſere. de Piſone irritum fuit. Tum ſorte ducti, *per quos redderentur bello rapta, quique æra legum vetuſtate delapſa noſcerent, figerentque, & Faſtos adulatione temporum fœdatos exonerarent, modumque publicis impenſis facerent*. Redditur Tertio Iuliano prætura, poſtquam cognitus eſt ad Veſpaſianum confugiſſe. Gripho honor manſit. Repeti inde cognitionem inter Muſonium Rufum & P. Celerem placuit, damnatuſque Publius, & Sorani manibus ſatisfactum. Inſignis publica ſeueritate dies, ne priuatim quidem laude caruit: iuſtum iudicium expleſſe Muſonius videbatur. Diuerſa fama Demetrio Cyni-

cam

cam ſectam profeſſo, quod manifeſtum reum ambitioſius quam honeſtius defendiſſet. Ipſi Publio neque animus in periculis, neque oratio ſuppeditauit. Signo vltionis in accuſatores dato, petit à Cæſare Iunius Mauricus, *vt commentariorum principalium poteſtatem ſenatui faceret, per quos noſceret, quem quiſque accuſandum popoſciſſet. Conſulendum tali ſuper re principem*, reſpondit. Senatus, inchoantibus primoribus, iuſiurandum concepit, quo certatim omnes magiſtratus, cęteri vt ſententiam rogabantur, *Deos teſtes* aduocabant, *nihil ope ſua factum quo cuiuſquam ſalus læderetur, neq; ſe præmium aut honorem ex calamitate ciuium cepiſſe*. trepidis, & verba iuriſiurandi per varias artes mutantibus, quis flagitij conſcientia inerat. Probabant religionem patres, periurium arguebant. Eaque velut cenſura, in Sariolenum Voculam, & Nonium Actianum, & Ceſtium Seuerum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famoſos. Sariolenum & recens crimen vrgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret. nec deſtitit ſenatus manus intentare Voculæ, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum tranſgreſſi, eum quoque proturbant: tamquam Neroni Scribonianos fratres concordia opibuſque inſignes, ad exitium monſtrauiſſet. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Criſpum, cuius interrogationibus fatigabantur, vltro conuerſus, miſcendo quæ defendere nequibat, ſocietate culpæ inuidiam declinauit. Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipſanius Meſſalla adeptus eſt, nondum ſenatoria ætate, auſus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum ſubuerſa Craſſorum & Orphiti domus in ſummum odium extulerat. Sponte ex S. C. accuſationem ſubijſſe iuuenis admodum, nec depellendi periculi, ſed in ſpem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata Craſſi vxor, quatuorque liberi, ſi cognoſceret ſenatus, vltores aderant. Igitur Meſſalla non cauſſam neque reum tueri, ſed periculis fratris ſemet opponens, flexerat quoſdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo vſque progreſſus, vt *poſt cædem Galbæ, datam interfectori Piſonis pecuniam à Regulo, adpetitumque morſu Piſonis caput* obiectaret, *Hæc certe*, inquit, *Nero non*

coegit, nec dignitatem, aut ſalutem illa ſæuitia redemiſti. Sane toleremus iſtorum defenſiones: qui perdere alios, quam periclitari ipſi maluerunt. Te ſecurum reliquerat exſul pater, & diuiſa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas: nihil quod ex te concupiſceret Nero, nihil quod timeret. libidine ſanguinis, & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defenſionibus expertum, cæde nobili imbuiſti, cum ex funere reipublicæ, raptis conſularibus ſpolijs, ſeptuagies ſeſtertio ſaginatus, & ſacerdotio fulgens, innoxios pueros, illuſtres ſenes, conſpicuas fœminas eadem ruina proſterneres: cum ſegnitiam Neronis *incuſares.* quod per ſingulas domos, ſeque & delatores fatigaret: poſſe vniuerſum ſenatum vna voce ſubuerti. *Retinete patres conſcripti, & reſeruate hominem tam expediti conſilij, vt omnis ætas inſtructa ſit: & quomodo ſenes noſtri, Marcellum, Criſpum; iuuenes, Regulum imitentur. Inuenit etiam æmulos infelix nequitia, quid ſi floreat vigeatque? Et quem adhuc quæſtorium offendere non audemus, prætorium & conſularem viſuri ſumus? An Neronem extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio ſuperſtites fuerunt: cum interim inteſtabilior, & ſæuior exortus eſt. Non timemus Veſpaſianum: ea principis ætas, ea moderatio. Sed diutius durant exempla, quam mores. Elanguimus patres conſcripti, nec iam ille ſenatus ſumus, qui occiſo Nerone, delatores & miniſtros, more maiorum puniendos flagitabat. Optimus eſt. poſt malum principem, dies primus.* Tanto cum aſſenſu ſenatus auditus eſt Montanus, vt ſpem caperet Heluidius, poſſe etiam Marcellum proſterni. Igitur à laude Cluuij Rufi orſus, qui perinde diues & eloquentia clarus, nulli vnquam ſub Nerone periculum faceſſiſſet; crimine ſimul exemploque Eprium vrgebat, ardentibus patrum animis. quod vbi ſenſit Marcellus, velut excedens curia: *Imus,* inquit, *Priſce, & relinquimus tibi ſenatum tuum: regna præſente Cæſare.* Sequebatur Vibius Criſpus: ambo infenſi, vultu diuerſo. Marcellus minacibus oculis, Criſpus renidens: donec accurſu amicorum, retraherentur. Cum gliſceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odijs tenderent, conſumptus per diſcordiam dies. Proximo ſenatu, inchoante Cæſare *de abolendo dolore ira-*

iraque, & priorum temporum neceſsitatibus cenſuit Mucianus prolixe pro accuſatoribus. Simul eos qui cœptam, dein omiſſam actionem repeterent, monuit ſermone molli, & tamquam rogaret. Patres cœptatam libertatem, poſtquam obuiam itum, omiſere. Mucianus ne ſperni ſenatus iudicium, & cunctis ſub Nerone admiſſis data impunitas videretur; Octauium Sagittam, & Antiſtium Soſianum ſenatorij ordinis, egreſſos exſilium, in eaſdem inſulas redegit. Octauius, Pontiam Poſtumiam ſtupro cognitam, & nuptias ſuas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Soſianus, prauitate morum multis exitioſus. Ambo graui ſenatuſconſulto damnati pulſique, quamuis conceſſo alijs reditu, in eadem pœna retenti ſunt. Nec ideo lenita erga Mucianum inuidia. Quippe Soſianus ac Sagitta viles, etiam ſi reuerterentur: accuſatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia timebantur. Reconciliauit pauliſper ſtudia patrum, habita in ſenatu cognitio, ſecundum veterem morem. Manlius Patruitus ordinis ſenatorij, *pulſatum ſe in colonia Senienſi, cœtu multitudinis, & iuſſu magiſtratuum* querebatur. *nec finem iniuriæ hic ſtetiſſe: planctum, & lamenta, & ſupremorum imaginem præſenti ſibi circundata: cum contumelijs & probris, quæ in ſenatum vniuerſum iacerentur.* Vocati qui arguebantur. Et cognita cauſſa, in conuictos vindicatum. Additumque S. C. quo Senienſium plebes modeſtiæ admoneretur. Iiſdem diebus Antonius flamma Cyrenenſibus damnatur, lege repetundarum, & exſilio ob ſæuitiam. Inter quæ militaris ſeditio prope exarſit. Prætorianam militiam repetebant à Vitellio dimiſſi, pro Veſpaſiano congregati: & lectus in eandem ſpem è legionibus miles, promiſſa ſtipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem ſine multa cæde pelli poterant. Ingreſſus caſtra Mucianus, quo rectius ſtipendia ſingulorum ſpectaret, ſuis cum inſignibus armiſque victores conſtituit, modicis inter ſe ſpatijs diſcretos. Tum Vitelliani, quos apud Bouillas in deditionem acceptos memorauimus, cęterique per vrbem, & vrbi vicina conquiſiti, producuntur prope intecto corpore. *Eos* Mucianus *deduci, & Germanicum Britannicumque militem, ac ſi qui alia-*

tum exercituum, ſeparatim aſsiſtere iubet. Illos primus ſtatim aſpectus obſtupefecerat. cum ex diuerſo velut aciem telis & armis trucem; ſemet clauſos nudoſque & illuuie deformes aſpicerent. Vt vero huc illuc diſtrahi cœpere, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tamquam ea ſeparatione ad cædem deſtinarentur. prenſare commanipularium pectora, ceruicibus innecti, ſuprema oſcula petere, *ne deſererentur ſoli, neu in pari cauſſa diſparem fortunam paterentur*: modo Mucianum, modo abſentem principem, poſtremum cœlum ac deos obteſtari. donec Mucianus, *cunctos eiuſdem ſacramenti, eiuſdem imperatoris milites* appellans, falſo timori obuiam iret. Namque & victor exercitus clamore lacrymas eorum iuuabat. Iiſque finis illa die. Paucis poſt diebus, alloquentem Domitianum firmati iam excepere. Spernunt oblatos agros, *militiam & ſtipendia* orant. Preces erant, ſed quibus contradici non poſset. igitur in prætorium accepti. Dein quibus ætas & iuſta ſtipendia, dimiſſi cum honore, alij ob culpam: ſed carptim, ac ſinguli. quo tutiſſimo remedio conſenſus multitudinis extenuatur. Cęterum verane pauperie, an vti videretur, actum in ſenatu, *vt ſexcenties ſeſtertium à priuatis mutuum acciperetur*. Præpoſituſque ei curæ Poppæus Siluanus. nec multo poſt neceſſitas abijt, ſiue omiſsa ſimulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, conſulatus quos Vitellius dederat. Funuſque cenſorium Flauio Sabino ductum: magna documenta inſtabilis fortunæ, ſummaque & ima miſcentis. Sub idem tempus L. Piſo proconſul interficitur. ea de cæde quam veriſſime expediam, ſi pauca ſupra petiero, ab initio cauſſiſque talium facinorum non abſurda. Legio in Africa auxiliaque, tutandis imperij finibus ſub diuo Auguſto Tiberioque principibus, Proconſuli parebant. Mox C. Cæſar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam Proconſuli legionem, miſso in eam rem legato tradidit. æquatus inter duos beneficiorum numerus, & mixtis vtriuſque mandatis, diſcordia quæſita auctaque. Prauo certamine, legatorum ius adoleuit, diuturnitate officij, vel quia minoribus maior æmulandi cura: proconſulum ſplendidiſſimus quiſque, ſecuritati magis quam potentiæ

con-

conſulebant. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Feſtus, ſumptuoſæ adoleſcentiæ, neque modica cupiens, ſed affinitate Vitellij anxius. Is crebris ſermonibus, tentaueritne Piſonem ad res nouas, an tentanti reſtiterit, incertum. quoniam ſecreto eorum nemo affuit, & occiſo Piſone plerique ad gratiam interfectoris inclinauere. Nec ambigitur, prouinciam & militem, alienato erga Veſpaſianum animo fuiſse, & quidam è Vitellianis vrbe profugi, oſtentabant Piſoni *nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius, & in pace ſuſpecta tutius bellum*. Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, proſpera nauigatione præuenit Papirium centurionem, à Muciano miſsum: aſseuerauitque *mandata interficiendi Piſonis, centurioni data. Cecidiſſe Galerianum, conſobrinum eius generumque, Vnam in audacia ſpem ſalutis. Sed duo itinera audendi, ſeu mallet ſtatim arma, ſeu petita nauibus Gallia, ducem ſe Vitellianis exercitibus oſtenderet*. Nihil ad ea modo Piſo, centurio à Muciano miſsus, vt portum Carthaginis attigit, magna voce, læta Piſoni omnia, tamquam principi continuare: obuios & ſubitæ rei miraculo attonitos, vt eadem adſtreperent, hortari. vulgus credulum, ruere in forum, *præſentiam Piſonis* expoſcere. Gaudio clamoribuſque cuncta miſcebant, in diligentia veri, & adulandi libidine. Piſo indicio Sagittæ, vel inſita modeſtia, non in publicum egreſsus eſt, neque ſe ſtudijs vulgi permiſit. Centurionemque percunctatus, poſtquam *quæſitum ſibi crimen cædemque* competit: *animaduerti in eum* iuſſit. haud perinde ſpe vitæ, quam ira in percuſsorem, quod idem ex interfectoribus Clodij Macri, cruentas legati ſanguine manus, ad cædem proconſulis retuliſset. Anxio deinde edicto Carthaginenſibus increpitis, ne ſolita quidem munia vſurpabat, clauſus inter domum, ne qua motus noui cauſsa vel forte oriretur. Sed vbi Feſto conſternatio vulgi, centurionis ſupplicium, veraque & falſa, more famæ in maius innotuere, equites in necem Piſonis mittit. Illi raptim vecti, obſcuro adhuc cœptæ lucis, domum proconſulis irrumpunt, diſtrictis gladijs, & magna pars Piſonis ignari: quod Pœnos auxiliares, Mauroſque in eam cædem delegerat. haud procul cubiculo, obuium forte ſeruum, *quiſnam,*

X 3 &

& vbi eſſet Piſo? interrogauere. Seruus egregio
mendacio, *ſe Piſonem eſſe* reſpondit: ac ſtatim ob-
truncatur. nec multo poſt, Piſo interficitur.
Namque aderat, qui noſceret, Bebius Maſsa, è
procuratoribus Africæ: iam tunc optimo cuique
exitioſus, & in cauſsas malorum quæ mox tuli-
mus, ſæpius rediturus. Feſtus Adrumento, vbi ſpe-
culabundus ſubſtiterat, ad legionem tendit, præ-
fectumque caſtrorum Cetronium Piſanum vin-
ciri iuſſit proprias ob ſimultates: ſed *Piſonis ſatel-*
litem vocabat, militeſque & centuriones quoſ-
dam puniijt, alios præmijs affecit: neutrum ex me-
rito, ſed vt oppreſſiſse bellum crederetur. Mox
Ophenſium Leptitanorumque diſcordias compo-
nit, quæ raptu frugum & pecorum inter agre-
ſtes, modicis principijs, iam per arma atque acies
exercebantur. Nam populus Ophenſis multitudi-
ne inferior, Garamantas exciuerat gentem indo-
mitam, & inter accolas latrocinijs fecundam. Vn-
de arta Leptitanis res, lateque vaſtatis agris, intra
mœnia trepidabant. donec interuentu cohortium
alarumque, fuſi Garamantes, & recepta omnis
præda, niſi quam vagi per inacceſsa mapalium vl-
terioribus vendiderant. At Veſpaſiano poſt Cre-
monenſem pugnam, & proſperos vndique nuntios
cecidiſſe Vitellium multi cuiuſque ordinis pari au-
dacia fortunaque hibernum mare aggreſſi nun-
ciauere. Aderant legati regis Vologeſi, *quadra-*
ginta Parthorum equitum millia offerentes. magni-
ficum lætumque tantis ſociorum auxilijs ambiri,
neque indigere. Gratiæ Vologeſo actæ, manda-
tumque *vt legatos ad ſenatum mitteret, & pacem*
eſſe ſciret. Veſpaſianus in Italiam reſque vrbis in-
tentus, aduerſam de Domitiano famam accipit;
tamquam terminos ætatis, & conceſſa filio egredere-
tur. Igitur validiſſimam exercitus partem Tito
tradit, ad reliqua Iudaici belli perpetranda. Ti-
tum, antequam digrederetur, multo apud pa-
trem ſermone oraſse dicebatur, *ne criminan-*
tium nuntijs temere accenderetur: integrumque ſe
ac placabilem filio præſtaret. Non legiones, non claſ-
ſes, perinde firma imperij munimenta, quam nu-
merum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna,
cupidinibus aliquando, aut erroribus, imminui,
transferri, deſinere, ſuum cuique ſanguinem indi-
ſcretum, ſed maxime principibus; quorum proſpe-
ris

ris & alij fruantur, aduerſa ad iunctiſsimos pertineant. ne fratribus quidem manſuram concordiam, ni pater exemplum prabuiſſet. Veſpaſianus haud æque Domitiano mitigatus, quam Titi pietate gaudens, *bono eſſe animo* iubet, *belloque & armis Remp. attollere: ſibi pacem domumq; curæ fore*. Tum celerrimas nauium frumento onuſtas ſæuo adhuc mari committit. Quippe tanto diſcrimine vrbs nutabat vt decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum à Veſpaſiano commeatus ſubuenere. Curam reſtituendi Capitolij in L. Veſtinum confert, equeſtris ordinis virum, ſed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti haruſpices, monuere, *vt reliquiæ prioris delubri in paludes aueherentur, templum iiſdem veſtigiis ſiſteretur. nolle deos mutari veterem formam*. Vndecimo Kal. Iulias, ſerena luce, ſpatium omne quod templo dicabatur. euinctum vittis coroniſque. Ingreſſi milites, quibus fauſta nomina, felicibus ramis dein virgines Veſtales, cum pueris puelliſque patrimis, matrimiſque, aqua riuis & fontibus amnibuſque hauſta, perluere. Tum Heluidius Priſcus prætor, præeunte Plauto Eliano pontifice, luſtrata ſuouet aurilibus area, & ſuper ceſpitem redditis extis, *Iouem, Iunonem, Mineruam, praſideſque imperij deos* precatus *vti cæpta proſperarent; ſedeſque ſuas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent*; vittas quis ligatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul cęteri magiſtratus, & ſacerdotes, & ſenatus, & eques, & magna pars populi, ſtudio lætitiaque connixi, ſaxum ingens traxere: paſſimque iniectæ fundamentis argenti aurique ſtipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, ſed vt giguuntur. Prædixere haruſpices, ne temeraretur opus ſaxo auroue in aliud deſtinato. Altitudo ædibus adiecta. Id ſolum religio annuere. & prioris templi magnificentiæ defuiſse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat. Audita interim per Gallias Germaniaſque mors Vitellij duplicauerat bellum. Nam Ciuilis omiſsa diſſimulatione, in populum Romanum ruere. Vitellianæ legiones vel externum ſeruitium, quam imperatorem Veſpaſianum malle. Galli ſuſtulerant animos, eandem vbique exercituum noſtrorum fortunam rati: vulgato rumore, *à Sarmatis Daciſq; Mœſica ac Pannonica hiberna*

circumſideri: paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æque, quam incendium Capitolij, vt finem imperij adeſſe crederent, impulerat. *Captam olim à Gallis vrbem; ſed integra Iouis ſede, manſiſſe imperium. Fatali nunc igne ſignum caleſtis iræ datum, & poſſeſsionem rerum humanarum Tranſalpinis gentibus portendi*, ſuperſtitione vana Druidæ canebant. Inceſſeratque fama primores Galliarum ab Othone aduerſus Vitellium miſſos, antequam digrederentur, pepigiſſe, *ne deeſſent libertati, ſi populum Romanum continua bellorum ciuilium ſeries & interna mala fregiſſent*. Ante Flacci Hordeonij cædem, nihil prorupit, quo coniuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeauere nuntij inter Ciuilem Claſſicumque præfectum alæ Treuerorum. Claſſicus nobilitate opibuſque ante alios, regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipſe, è maioribus ſuis, hoſtis populi Rom. quam ſocius iactabat. Miſcuere ſeſe Iulius Tutor, & Iulius Sabinus; hic Treuir, hic Linguon. Tutor, ripæ Rheni à Vitellio præfectus: Sabinus, ſuper inſitam vanitatem, falſæ ſtirpis gloria incendebatur, *proauiam ſuam diuo Iulio per Gallias pellanti, corpore atque adulterio placuiſſe*. Hi ſecretis ſermonibus, animos cęterorum ſcrutari. vbi quos idoneos rebantur, conſcientia obſtrinxere, in colonia Agrippinenſi, in domum priuatam conueniunt. nam publice, ciuitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Vbiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treueros, ac Lingonas. Nec tulere moras conſultandi, certatim proclamant, *furere diſcordijs populum Rom. caſas legiones, vaſtatem Italiam, capi cum maxime vrbem, omnes exercitus ſuis quemque bellis diſtineri: ſi Alpes præſidijs firmentur; coalita libertate, diſpecturas Gallias, quem virium ſuarum terminum velint*. Hæc dicta pariter probataque. de reliquijs Vitelliani exercitus dubitauere. Plerique *interficiendos* cenſebant, *turbidos, infidos, ſanguine ducum pollutos*. Vicit ratio parcendi: *ne ſublata ſpe veniæ, pertinaciã accenderentur. Alliciendos potius in ſocietatem. legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conſcientia ſcelerum, & ſpe impunitatis facile acceſſurum*. Ea primi concilij forma. miſſique per Gallias concitores belli, Simulatum ipſis obſequium,

quium, quo incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidiſque legionibus. Inter ambiguos milites & occultos hoſtes, optimum è præſentibus ratus, mutua diſſimulatione, & iiſdem quibus petebatur artibus graſſari; in coloniam Agrippinenſem deſcendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conuentum amandatum in Friſios diximus, corruptis cuſtodibus perfugit. pollicituſque, *ſi præſidium daretur, iturum in Batauos, & potiorem ciuitatis partem ad ſocietatem Romanam retracturum*: accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batauos auſus, quoſdam Neruiorum Bethaſiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Caninefates Marſacoſque incurſabat. Vocula Gallorum fraude illectus, ad hoſtem contendit. Nec procul Veteribus aberat; cum Claſſicus ac Tutor per ſpeciem explorandi prægreſſi, cum ducibus Germanorum pacta firmauere. Tumque primum diſcreti à legionibus, proprio vallo caſtra ſua circumdant, obteſtante Vocula, *Non adeo turbatam ciuilibus armis rem Romanam, vt Treueris etiam Lingonibuſque deſpectui ſit. Supereſſe fidas prouincias, victores exercitus, fortunam imperij, & vltores deos. Sic olim, Sacrouirum & Æduos; nuper, Vindicem Galliaſque ſingulis prœlijs concidiſſe. Eadem rurſus numina, eadem fata, ruptores fœderum exſpectarent. Melius diuo Iulio, diuoque Auguſto notos eorum animos, Galbam, & infracta tributa, hoſtiles ſpiritus induiſſe. Nunc hoſtes, quia molle ſeruitium: cum ſpoliati exutique fuerint, amicos fore.* Hæc ferociter locutus, poſtquam perſtare in perfidia Claſſicum Tutoremque videt: verſo itinere; Noueſium concedit. Galli duum millium ſpatio diſtantibus campis, conſedere. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi: (vt flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent, pignuſque tanti ſceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam ſuadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum diſſeruit. *Numquam apud vos verba feci, aut pro vobis ſolicitior, aut pro me ſecurior. Nam mihi exitium parari, libens audio; mortemque in*

tot malis hoſtium vt finem miſeriarum exſpecto. Veſtri me pudet miſeretque, aduerſus quos non prælium & acies parantur. id enim fas armorum, & ius hoſtium, bellum cum populo Romano veſtris ſe manibus geſturum Claſsicus ſperat: imperiumque & ſacramentum Galliarum oſtentat. Adeo nos, ſi fortuna in præſens virtuſque deſeruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romanæ legiones perire praoptauerint, ne loco pellerentur. ſocij ſæpe noſtri, exſcindi vrbes ſuas, ſeque cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt. neque aliud pretium exitus quam fides famaque. Tolerant cum maxime inopiam obſidiumque apud Vetera legiones. nec terrore aut promiſsis demouentur. Nobis, ſuper arma & viros, & egregia caſtrorum munimenta, frumentum & commeatus quamuis longo bello pares. Pecunia nuper etiam donatiuo ſuffecit: quod ſiue à Veſpaſiano, ſiue à Vitellio datum interpretari mauultis, ab imperatore certe Romano accepiſtis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuſo totiens hoſte, ſi pauetis aciem, indignum id quidem: ſed eſt vallum murique, & trahendi artes, donec è proximis prouincijs auxilia exercituſque concurrant. Sane ego diſpliceam. ſunt alij legati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc prodigium tot terrarum orbe vulgetur, vobis ſatellitibus, Ciuilem & Claſsicum Italiam inuaſuros. An ſi ad mœnia vrbis Germani Gallique duxerint, arma patriæ inferetis? Horret animus tanti ſtagitij imagine. Tutori Treuero agentur excubiæ? Signum belli Batauus dabit? Germanorum cateruas ſupplebitis? quis deinde ſceleris exitus? cum Romanæ legiones contra direxerint: transfugæ è transfugis, & proditores è proditoribus, inter recens & vetus ſacramentum inuiſi deis errabitis? Te Iupiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus; te Quirine Romanæ parens vrbis, precor veneror que, vt ſi vobis non fuit cordi, me duce hæc caſtra incorrupta & intemerata ſeruari; at certe pollui fœdarique à Tutore & Claſsico ne ſinatis. Militibus Romanis aut innocentiam detis; aut maturam, & ſine noxa pœnitentiam.
Varie excepta oratio inter ſpem metumque ac pudorem. Digreſsum Voculam, & de ſupremis agitantem, liberti ſeruique prohibuere fœdiſſimam mortem ſponte præuenire, Et Claſſicus miſſo

ſo Æmilio Longino deſertore primæ legionis, cædem eius maturauit. Herennium & Numiſium legatos; vinciri ſatis viſum. Dein ſumptis Romani imperij inſignibus, in caſtra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba vltra ſuppeditauere, quam vt ſacramentum recitaret. Iurauere qui aderant, *pro imperio Galliarum*. Interfectorem Voculæ altis ordinibus; cęteros, vt quiſque flagitium nauauerat, præmijs attollit. Diuiſæ inde inter Tutorem & Claſſicum curæ. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenſes, quantumque militum apud ſuperiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occiſis Magontiaci tribunis, pulſo caſtrorum præfecto, qui detrectauerant; Claſſicus corruptiſſimum quemque è deditis *pergere ad obſeſſos* iubet, *veniam oſtentantes ſi præſentia ſequerentur. aliter nihil ſpei. famem, ferrumque, & extrema paſſuros*. Adiecere qui miſſi erant, exemplum ſuum. Obſeſſo hinc fides, inde egeſtas, inter decus ac flagitium diſtrahebant. Cunctantibus ſolita inſolitaque alimenta deerant; abſumptis iumentis equiſque, & cœteris animalibus, quæ profana fœdaque in vſum neceſſitas vertit. Virgulta poſtremo & ſtirpes & internatas ſaxis herbas vellentes, miſeriarum patientiæque documentum fuere: donec egregiam laudem fine turpi macularent, miſſis ad Ciuilem legatis *vitam* orantes. Neque ante preces admiſſæ, quam in verba Galliarum iurarent. Tum pactus *prædam caſtrorum*, dat cuſtodes, qui pecuniam, calones, ſarcinas retentarent, atque ipſos leues abeuntes proſequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen aggrediuntur; Pugnaciſſimus quiſque in veſtigio; multi palantes occubuere. Cęteri retro in caſtra profugiunt, querente ſane Ciuile & increpante Germanos, *tamquam fidem per ſcelus abrumperent*. Simulata ea fuerint, an retinere ſæuientes nequiuerit, parum affirmatur. Direptis caſtris faces iniiciunt. Cunctoſque qui prœlio ſuperfuerant, incendium hauſit. Ciuilis barbaro voto; poſt cœpta aduerſus Romanos arma, propexum rutilarumque crinem, patrata demum cæde legionum depoſuit. Et ferebatur, paruulo filio, quoſdam captiuorum, ſagittis iaculiſque puerilibus figendos, obtuliſſe. Cęterum neque ſe neque

quemquam Batauum, in verba Galliarum adegit: fiſus Germanorum opibus: & ſi certandum aduerſus Gallos de poſseſſione rerum foret, inclytus fama, & potior. Mumius Lupercus legatus legionis, inter dona miſsus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ late imperitabat: vetere apud Germanos more, quo pleraſque fœminarum fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione arbitrentur deas. Tuncque Velledæ auctoritas adoleuit. nam *proſperas Germanis res, & excidium legionum* prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti, reſeruantur, pignus ſocietatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna ſubuerſa cremataque: ijs tantum relictis, quæ Magontiaci, ac Vindoniſsæ ſita ſunt. Legio XIII. cum auxilijs ſimul deditis, à Nouefio in coloniam Treuerorum tranſgredi iubetur, præfinita die intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egere, ignauiſſimus quiſque, cæſorum apud Vetera exemplo, pauentes; melior pars, rubore & infamia, *quale illud iter, quis dux viæ? & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ neciſque dominos feciſſent.* Alij nulla dedecoris cura, pecuniam aut cariſſima ſibimet ipſi circumdare. Quidam expedire arma, teliſque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, aduenit proficiſcendi hora, exſpectatione triſtior. Quippe intra vallum, deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Reuulſæ imperatorum imagines, inhonora ſigna, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, ſilens agmen, & velut longæ exſequiæ. Dux Claudius Sanctus effoſso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, poſtquam deſertis Bonnenſibus caſtris, altera ſe legio miſcuerat. Et vulgata captarum legionum fama, cuncti qui paulo ante Romanorum nomen horrebant; procurrente ex agris tectiſque, & vndique effuſi, inſolito ſpectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium inſultantis vulgi. ſpretiſque Sancti promiſſis, aut minis, Magontiacum abeunt: ac forte obuio interfectore Voculæ Longino, coniectis in eum telis, initium exſoluendæ in poſterum culpæ fecere Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia Treuerorum conſidunt. Ciuilis & Claſſicus rebus ſecundis ſublati, an colo-

niam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitterent, dubitauere, Sæuitia ingenii, & cupidine prædæ, ad excidium ciuitatis trahebantur. obſtabat ratio belli, & nouum imperium inchoantibus vtilis clementiæ fama. Ciuilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinenſi deprehenſum, honoratè cuſtodierant. Sed Tranſrhenanis gentibus inuiſa ciuitas, opulentia auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quam ſi promiſcua ea ſedes omnibus Germanis foret: aut diſiecta, Vbios quoque diſperſiſſet. Igitur Tencteri, Rheno diſcreta gens, miſſis legatis, mandata apud Concilium Agrippinenſium edi iubent. quæ ferociſſimus è legatis, in hunc modum protulit: *rediſſe vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, ſed præcipuo deorum Marti grates agimus: vobiſque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem, flumina, ac terras, & cœlum quodammodo ipſum, clauſerant Romani: vt colloquia congreſſuſq; noſtros arcerent; vel quod contumelioſius eſt viris ad arma natis, inermes, ac propè nudi, ſub cuſtode & pretio coiremus. Sed vt amicitia ſocietaſq; noſtra in æternum rata ſint. poſtulamus à vobis, muros coloniæ, munimenta ſeruitij, detrahatis, etiam fera animalia, ſi clauſa teneas, virtutis obliuiſcuntur. Romanos omnes, in finibus veſtris, trucidetis. haud facilè libertas, & domini miſcentur: Bona interfectorum, in medium cedant, ne quis occulere quidquam, aut ſegregare cauſſam ſuam poſſit. Liceat nobis vobiſq; vtramq; ripam colere, vt olim maioribus noſtris. quomodo lucem diemque omnibus hominibus: ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Inſtituta cultumq; patrium reſumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus aduerſus ſubiectos, quam armis valent. ſincerus & integer, & ſeruitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut alijs imperitabitis.* Agrippinenſes, ſumptu conſultando ſpatio, quando neque ſubire conditiones metus futuri, neque palam aſpernari condito præſens ſinebat, in hunc modum reſpondent. *Quæ prima libertatis facultas data eſt, auidius quàm cautius ſumpſimus, vt vobis ceteriſque Germanis conſanguineis noſtris iungeremur. Muros ciuitatis, congregantibus ſe*

cum

cum maximè Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere tutius eſt. Si qui ex Italia, aut prouinciis alienigenæ in finibus noſtris fuerant, eos bellum abſumpſit: vel in ſuas quiſque ſedes refugere. Deductis olim, & nobiſcum per connubium ſociatis, quique mox prouenere, hæc patria eſt. Nec vos adeo iniquos exiſtimamus, vt interfici à nobis parentes, fratres, liberos noſtros velitis. Vectigal & onera commerciorum, reſoluimus. Sint tranſitus incuſtoditi, ſed diurni & inermes: donec noua & recentia iura, in vetuſtatem conſuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Ciuilem, & Velledam, apud quos pacta ſancientur. Sic lenitis Tencteris, legati ad Ciuilem & Velledam miſſi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinenſium perpetrauere. Sed coram adire, alloquique Velledam negatum. Arcebantur aſpectu, quo venerationis plus ineſſet. Ipſa edita in turre: delectus è propinquis, conſulta reſponſaque, vt internuntius numinis, portabat. Ciuilis ſocietate Agrippinenſium auctus: proximas ciuitates affectare, aut aduerſantibus bellum inferre ſtatuit. Occupatiſque Sunicis, & iuuentute eorum per cohortes compoſita: quo minus vltra pergeret, Claudius Labeo Bethaſiorum Tungrorumque, & Neruiorum tumultuaria manu reſtitit. fretus loco, quia pontem Moſæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in anguſtiis ambigue, donec Germani tranſnatantes, terga Labeonis inuaſere. Simul Ciuilis, auſus, an ex compoſito, intulit ſe agmini Tungrorum, & clara voce: *Non ideo,* inquit, *bellum ſumpſimus, vt Batavi, & Treueri gentibus imperent. Procul hæc à nobis arrogantia. accipite ſocietatem. tranſgredior ad vos, ſeu me ducem: ſeu militem mauultis.* Mouebatur vulgus, condebantq; gladios: cum Campanus, ac Iuuenalis ex primoribus Tungrorum, vniuerſam ei gentem dedidere. Labeo antequam circumueniretur, profugit. Ciuilis Bethaſios quoque ac Neruios in fidem acceptos, copiis ſuis adiunxit: ingens rerum, perculſis ciuitatum animis, vel ſponte inclinantibus. Interea Iulius Sabinus, proiectis fœderis Romani monumentis, *Cæſarem* ſe ſalutari iubet: magnamq; & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam ciuitatem, & nobis fidam. Nec Sequani detrectauere certamen. Fortuna melio-

ribus affuit. Fuſi Lingones. Sabinus feſtinatum temere prœlium pari formidine deſeruit. Vtq; famam exitii ſui faceret, villam in quam perfugerat, cremauit. illic voluntaria morte interiiſſe creditus. Sed quibus artibus latebriſque, vitam per nouem mox annos traduxerit; ſimul amicorum eius conſtantiam, & inſigne Epponinæ vxoris exemplum, ſuo loco reddemus. Sequanorum proſpera acie, belli impetus ſtetit. Reſipiſcere paulatim ciuitates, faſque & fœdera reſpicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, *vt miſſis legatis in commune conſultarent, libertas an pax placeret.* At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (iam enim Gallum Annium, & Petilium Cerialem delegerat) ſummam belli parum tolerarent. Nec relinquenda vrbe ſine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur: ſuſpectis, vti diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus prætorianis præpoſitus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulſum loco, ne ſine ſolatio ageret. annonæ præfecit. Vtque Domitiani animum Varo haud alienum, deliniret: Arretinum Clementem, domui Veſpaſiani per affinitatem innexum, & gratiſſimum Domitiano prætorianis præpoſuit, *patrem eius ſub Caio Cæſare egregiè functum ea cura dictitans. Lætum militibus idem nomen, atque ipſum quamquam ſenatorij ordinis, ad vtraque munia ſufficere.* Aſſumuntur è ciuitate clariſſimus quiſque: & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianuſq; accingebantur, diſpari animo. ille ſpe, ac iuuenta properus: hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia ætatis, & prauis impulſoribus ſi exercitum inuaſiſſet, paci belloque malè conſuleret. Legiones victrices ſextam & octauam, Vitellianarum vna & viceſima, è recens conſcriptis ſecunda, Peninis Cottianiſque Alpibus, pars monte Graio, traducuntur. XIV. legio è Britannia: ſexta ac decima ex Hiſpania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, & ſuopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum ciuitates, in Remos conuenere. Treuerorum legatio illic opperiebatur, acerrimo inſtinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta magnis imperiis obiectari ſolita, contumeliaſque, & in-

inuidiam in pop.Romanum effudit : turbidus miſcendis ſeditionibus , & pleriſque gratus vecordi facundia . At Iulius Auſpex è primoribus Remorum , *vim Romanam , paciſque bona* diſſertans, & *ſumi bellum etiam ab ignauis , ſtrenuiſſimi cuiuſque periculo geri , iamque ſuper caput legiones :* ſapientiſſimum quemque reuerentia fideque , iuniores periculo , ac metu continuit . Et Valentini animum laudabant , conſilium Auſpicis ſequebantur . Conſtat obteſtiſse Treueris Lingonibuſque apud Gallias , quod Vindicis motu cum Verginio ſteterant . Deterruit pleroſque prouinciarum æmulatio , *quod bello caput ? vnde ius auſpiciumque peteretur ? quam , ſi cuncta proueniſſent , ſedem imperio legerent ?* Nondum victoria , iam diſcordia erat : aliis fœdera , quibuſdam opes vireſque , aut vetuſtatem originis , per iurgia iactantibus . Tædio futurorum , præſentia placuere . Scribuntur ad Treueros epiſtolæ , nomine Galliarum , *vt abſtinerent armis , impetrabili venia , & paratis deprecatoribus , ſi pœniteret .* Reſtitit idem Valentinus , obſtruxitque ciuitatis ſuæ aures , haud perindè inſtruendo bello intentus quam frequens concionibus . Igitur non Treueri , neq; Lingones , ceteræve rebellium ciuitates , pro magnitudine ſuſcepti diſcriminis agere . Ne duces quidem in vnum conſulere . Sed Ciuilis auia Belgarum circumibat : dum Claudium Labeonem capere , aut exturbare nititur . Claſſicus ſegne plerumque otium trahens , velut parto imperio fruebatur . Ne Tutor quidem maturauit ſuperiorem Germaniæ ripam , & ardua Alpium præſidiis claudere . Atque interim vna & viceſima legio Vindoniſſa : Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rhætiam irrupere . Acceſſit ala Singularium , excita olim à Vitellio , deinde in partes Veſpaſiani tranſgreſsa . Præerat Iulius Briganticus , ſorore Ciuilis genitus , vt ferme acerrima proximorum odia ſunt , inuiſus auunculo infenſuſque. Tutor Treuerorum copias, recenti Vangionum , Caracatium , Tribocorum delectu auctas , veterano pedite, atque equite firmauit , corruptis ſpe : aut metu ſubactis legionariis , qui primo cohortem præmiſſam à Sextilio Felice , interficiunt . mox vbi duces exercituſq; Romani propinquabant , honeſto transfugio re-

diere: ſecutis Tribocis, Vangionibuſque, & Carracatibus, Tutor Treueris comitantibus, vitato Magontiaco Bingium conceſſit: fidens loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat, ſed incurſu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fuſuſque. Ea clade perculſi Treueri, & plebes omiſſis armis, per agros palatur, quidam principum, vt primi poſuiſſe bellum viderentur, in ciuitates, quæ ſocietatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones à Noueſio Bonnaque in Treueros, vt ſupra memorauimus, traductæ, ſe ipſas in verba Veſpaſiani adigunt. Hæc Valentino abſente geſta: qui vbi aduentabat furens, cunctaque rurſus in turbas, & exitium conuerſurus: legiones in Mediomatricos, ſociam ciuitatem, abſceſsere. Valentinus ac Tutor in arma Treueros retrahunt: occiſis Herennio, ac Numiſio legatis, quo minore ſpe veniæ creſceret vinculum ſceleris. Hic belli ſtatus erat, cum Petilius Cerialis Magontiacum venit. eius aduentu erectæ ſpes, Ipſe pugnæ auidus, & contemnendis, quam cauendis hoſtibus melior, ferocia verborum militem incendebat: vbi primum congredi licuiſset, nullam prœlio moram facturus. Delectus per Galliam habitos in ciuitates remittit, ac nuntiare iubet, *ſufficere imperio legiones, ſocij ad munia pacis redirent, ſecuri veluti confecto bello, quod Romana manus excepiſſent*. Auxit ea res Gallorum obſequium. nam recepta iuuentute, faciliùs tributa tolerauere, proniores ad officia, quod ſpernebantur. At Ciuilis & Claſſicus, vbi *pulſum Tutorem, cæſos Treueros, cuncta hoſtibus proſpera* accepere: trepidi, ac properantes, dum diſperſas ſuorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere *ne ſumma rei periculum faceret*. Eo rapidius Cerialis, miſſis in Mediomatricos, qui breuiore itinere legiones in hoſtem verterent, contracto, quod erat militum Magontiaci, quantumq; ſecum tranſuexerat, tertiis caſtris Rigodulum venit. quem locum magna Treuerorum manu Valentinus inſederat, montibus, & Moſella amne ſeptum, & addiderat foſſas, obiceſque ſaxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in

collem

collem erigeret, ſpreto hoſte, quem temere collectum, haud ita loco iuuari, vt non plus ſuis in virtute foret. Paulum moræ in aſcenſu, dum miſſilia hoſtium præuehuntur. Vt ventum ad manus, deturbati ruinæ modo præcipitantur. Et pars equitum æquioribus iugis circumvecta, nobiliſſimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cœpit. Cerialis poſtero die coloniam Treuerorum ingreſsus eſt, auido milite eruendæ ciuitatis: *Hanc eſſe Claſſici, hanc Tutoris patriam. horum ſcelere clauſas cæſaſque legiones. Quid tantum Cremonam meruiſſe, quam è gremio Italiæ raptam, quia vnius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram ſedem, ſpolijs exercituum, & ducum cædibus ouantem. Redigeretur præda in fiſcum: ipſis ſufficere ignes, & rebellis coloniæ ruinas, quibus tot caſtrorum excidia penſarentur.* Cerialis metu infamiæ, ſi licentia ſæuitiaque imbuere militem crederetur, preſſit iras, & paruere, poſito ciuili bello ad externa modeſtiores. Conuertit indè animos accitarum è Mediomatricis legionum miſerabilis aſpectus. Stabant conſcientia flagitii mæſtæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus conſalutatio, neque ſolantibus hortantibuſve reſponſa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipſam vitantes, nec perindè periculum, aut metus, quam pudor, ac dedecus obſtupefecerat: attonitis etiam victoribus, qui vocem preceſque adhibere non auſi, lacrymis, ac ſilentio veniam poſcebant. donec Cerialis mulceret animos, *fato acta* dictitans, *quæ militum ducumque diſcordia, vel fraude hoſtium eueniſſent. Primum illum ſtipendiorum, & ſacramenti diem haberent: priorum facinorum, neque imperatorem, neque ſe meminiſſe.* Tunc recepti in eadem caſtra, & edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove ſeditionem, aut cladem commilitoni obiectaret. Mox Treueros, ac Lingonas ad concionem vocatos ita alloquitur. *Neque ego vnquam facundiam exercui; & populi Romani virtutem armis affirmaui. Sed quia apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non ſua natura, ſed vocibus ſeditioſorum æſtimantur; ſtatui pauca diſſerere, quæ profligato bello, vtilius ſit vobis audiſſe, quam nobis dixiſſe. Terram veſtram*

ſtram cæterorumque Gallorum, ingreſſi ſunt duces imperatoreſque Romani, nulla cupidine; ſed maioribus veſtris inuocantibus, quos diſcordia vſque ad exitium fatigabant. & acciti auxilio Germani, ſocijs pariter, atque hoſtibus ſeruitutem impoſuerant. Quos prœliis adverſus Cimbros Teutoneſq; quantis exercituum noſtrorum laboribus, queue euentu Germanica bella tractauerimus, ſatis clarum, Nec ideò Rhenum inſedimus, vt Italiam tueremur: ſed ne quis alius Arioviſtus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Ciuili Bataviſque, & Thranſrhenanis gentibus creditis, quam maioribus eorum patres auique veſtri fuerunt? Eadem ſemper cauſſa Germanis tranſcendendi in Gallias, libido, atque auaritia, & mutandæ ſedis amor: vt relictis paludibus & ſolitudinibus ſuis, fœcundiſſimum hoc ſolum, voſque ipſos poſſiderent. Ceterum libertas, & ſpecioſa nomina prætexuntur. nec quiſquam alienum ſeruitium, & dominationem ſibi concupiuit, vt non eadem iſta vocabula vſurparet. Regna bellaq; per Gallias ſemper fuere, donec in noſtrum ius concederetis. Nos quamquam totiens laceſſiti, iure victoriæ id ſolum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium ſine armis: neque arma ſine ſtipendijs: neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt. Cætera in communi ſita ſunt. Ipſi plerumque legionibus noſtris præſidetis: ipſi has aliaſque prouincias regitis. Nihil ſeparatum, clauſumve. Et laudatorum principum vſus ex æquo quamvis procul agentibus: ſæui proximis ingruunt. quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala; ita luxum, vel auaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: ſed neque hæc continua, & meliorum interuentu penſantur. niſi forte Tutore & Claſſico regnantibus, moderatius imperium ſperatis: aut minoribus, quam nunc tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulſis (quod dij prohibeant) Romanis, quid aliud, quam bella omnium inter ſe gentium exſiſtent? Octingentorum annorum fortuna diſciplinaque, compages hæc coaluit: quæ conuelli ſine exitio conuellentium, non poteſt. Sed vobis maximum diſcrimen, penes quos aurum, & opes præcipuæ bellorum cauſſæ. Proindè pacem, & vrbem, quam victi victoreſq

eodem iure obtinemus, amate, colite. Moneant vos vtriuſq; fortunæ documenta, ne contumaciam cum pernicie, quam obſequium cum ſecuritate malitis, Tali oratione grauiora metuenteis compoſuit. erexitq; Tenebantur victore exercitu Treueri, cũ Ciuilis & Claſſicus miſere epiſtolas ad Cerialem, quarum hæc ſententia fuit. *Veſpaſianum, quamquam nuntios occultarent, exceſſiſſe vita. Vrbem, atque Italiam interno bello conſumptam. Muciani, ac Domitiani vana, & ſine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipſos finibus ciuitatum ſuarum contentos: ſi prælium mallet. ne id quidem abnuere*. Ad ea Cerialis Ciuili, & Claſſico nihil. eum qui attulerat ipſas epiſtolas, ad Domitianum miſit. Hoſtes diuiſis copiis aduenere vndique. Plerique culpabant Cerialem paſſum iungi, quos diſcretos intercipere licuiſſet. Romanus exercitus caſtra foſſa valloque circumdedit: quis temere antea intutis conſederat. Apud Germanos diuerſis ſententiis certabatur. Ciuilis *opperiendas Tranſrhenanorum gentes, quarum terrore fracta Pop. Rom. vires obtererentur. Gallos quid aliud quam prædam victoribus? & tamen quod roboris ſit, Belgas, ſecum palam, aut voto ſtare*. Tutor *cunctatione creſcere rem Romanam* affirmabat, *coeuntibus vndique exercitibus: Tranſvectam è Britannia legionem: accitas ex Hiſpania: aduentare ex Italia: nec ſubitum militem, ſed veterem expertumque belli. Nam Germanos, qui ab ipſis ſperentur, non iuberi, non regi, ſed cuncta ex libidine agere. Pecuniamque, ac dona, quis ſolis corrumpantur, maiora apud Roman. & neminem adeo in arma promptum, vt non idem pretium quietis, quam periculi malit, quod ſi ſtatim congrediantur, nullas eſſe Cerîali, niſi ex reliquiis Germanici exercitus legiones, fœderibus Galliarum obſtrictas, Idque ipſum, quod inconditam nuper Valentini manum contra ſpem ſuam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis, Auſuros rurſus, venturoſque in manus, non imperiti adoleſcentuli verba, & conciones, quam ferrum, & arma meditantis, ſed Ciuilis & Claſſici: quos vbi aſpexerint, redituram in animos formidinem, fugam famemque, ac totiens captis precariam vitam. neque Treueros, aut Lingones beneuolentia contineri; reſumpturos arma, vbi*

metus

metus abſceſſerit. Diremit conſiliorum diuerſitatem, approbata Tutoris ſententia Claſſicus, ſtatimque exſequuntur. Media acies Vbiis Lingonibuſque data: dextro cornu cohortes Batauorum; ſiniſtro Bructeri Tencterique. pars montibus; alij viam inter Moſellamque flumen tam improuiſi aſſiluere, vt in cubiculo, ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in caſtris egerat) pugnari ſimul, vincique ſuos audierit, increpans pauorem nuntiantium, donec vniuerſa clades in oculis fuit. Perrupta legionum caſtra, fuſi equites: medius Moſellæ pons, qui vlteriora coloniæ annectit, ab hoſtibus inſeſſus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortiſſimi cuiuſque accurſu, reciperatum pontem lecta manu firmauit. Mox in caſtra reuerſus, palantes captarum apud Noueſium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud ſigna militem, ac propè circumuentas aquilas videt. Incenſus ira, *non Flaccum*, inquit, *non Voculam deſeritis. Nulla hic proditio, neque aliud excuſandum habeo, quam quod vos Gallici fœderis oblitos prædixerim, memoriam Romani ſacramenti temere credidi. Annnmerabor Mumiſiis, & Herenniys, vt omnes legati veſtri, aut militum manibus. aut hoſtium ceciderint. Ite nuntiate Veſpaſiano, vel quod propius eſt. Ciuili & Claſſico, relictum a vobis in acie ducem, venient legiones, quæ neque me inultum, neque vos impunitos patiantur*. Vera erant, & à tribunis præfectiſque eadem ingerebantur. Conſiſtunt per cohortes, & manipulos. neque enim poterat pateſcere acies effuſo hoſte, & impedientibus tentoriis ſarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor, & Claſſicus, Ciuilis, ſuis quiſque locis pugnam ciebant: Gallos *pro libertate*. Batauos *pro gloria*, Germanos *ad prædam* inſtigantes. Et cuncta pro hoſtibus erant. donec legio vna & vicesima, patentiore, quam cæteræ ſpatio conglobata, ſuſtinuit ruentes; mox impulit. Nec ſine ope diuina, mutatis repente animis, terga victores vertere. Ipſi territos ſe cohortium aſpectu ferebant, quæ primo impetu diſiectæ, ſummis rur-

ſus;

ſus iugis congregabantur, ac ſpeciem noui auxilii fecerant. Sed obſtitit vincentibus prauum inter ipſos certamen, hoſte omiſſo, ſpolia conſectandi. Cerialis vt incuria prope rem afflixit, ita conſtantia reſtituit. ſecutuſque fortunam, caſtra hoſtium eodem die capit exſcinditque. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenſes, offerebantque vxorem, ac ſororem Ciuilis, & filiam Claſſici, relicta ſibi pignora ſocietatis. Atque interim diſperſos in domibus, Germanos trucidauerant. Vndè metus, & iuſtæ preces inuocantium, antequam hoſtes reparatis viribus ad ſpem, vel ad vltionem accingerentur. Namque & Ciuilis illuc intenderat, non inualidus, flagrantiſſima cohortium ſuarum integra: quæ ex Chaucis Friſiiſque compoſita, Tolbiaci, in finibus Agrippinenſium agebat. Sed triſtis nuntius auertit, *deletam cohortem dolo Agrippinenſium*: qui largis epulis vinoque ſopitos Germanos, clauſis foribus igne iniecto, cremauere. Simul Cerialis propero agmine ſubuenit. Circumſteterat Ciuilem, & alius metus, ne quartadecima legio adiuncta Britannica claſse, affligaret Batauos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem terreſtri itinere Fabius Priſcus legatus in Neruios Tungroſque duxit. eæque ciuitates in deditione acceptæ. claſsem vltro Caninefates aggreſſi ſunt: maiorq; pars nauium depreſsa, aut capta. Et Neruiorum multitudinem ſpontè commotam, vt pro Romanis bellum capeſseret, iidem Caninefates fundere. Claſſicus quoque adverſus equites Nouefium à Ceriale præmiſsos, ſecundum prœlium fecit, quæ modica, ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant. Iiſdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet: manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtinxiſset: Neque Antonium Primum adſciri inter comites à Domitiano paſsus eſt: fauore militum anxius, & ſuperbia viri, æqualium quoque, adeo ſuperiorum intolerantis. Profectus ad Veſpaſianum Antonius, vt non pro ſpe ſua excipitur, ita neque auerſo imperatoris animo. trahebatur in diuerſa, hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat: indè Muciani epiſtolis: ſimul ce-

teri, vt *infeſtum tumidumque* inſectabantur,
adiunctis prioris vitæ criminibus, neque ipſe
deerat arrogantia vocare offenſas. nimius com-
morandis, quæ meruiſset. *Alios vt imbelles*,
Cæcinam vt *captiuum*, ac *dediticium* increpat.
Vndè paulatim leuior viliorque haberi, manente
tamen in ſpeciem amicitia. Per eos menſes qui-
bus Veſpaſianus Alexandriæ ſtatos æſtiuis flati-
bus dies, & certa maris opperiebatur, multa
miracula euenere, quis cæleſtis fauor, & quæ-
dam in Veſpaſianum inclinatio numinum oſten-
deretur. Ex plebe Alexandrina quidam oculo-
rum tabe notus, genua eius aduoluitur, *remedium*
cæcitatis expoſcens gemitu, monitu Serapidis dei;
quem dedita ſuperſtitionibus gens ante alios co-
lit. precabaturque principem, *vt genas, & ocu-*
lorum orbes dignaretur reſpergere oris excremento.
Alius manu æger eodem deo auctore, *vt pede,*
ac veſtigio Cæſaris calcaretur, orabat. Veſpaſia-
nus primo irridere, aſpernari: atque illis inſtan-
tibus, modo famam vanitatis metuere: modo
obſecratione ipſorum, & vocibus adulantium
in ſpem induci, poſtremò æſtimari à medicis
iubet, an talis cæcitas, ac debilitas, ope hu-
mana ſuperabiles forent; Medici varie diſserere.
Huic non exeſam vim luminis, & redituram ſi
pellerentur obſtantia: illi elapſus in prauum ar-
tus, ſi ſalubris vis adhibeatur, poſſe integrari.
Id fortaſſe cordi Deis, & diuino miniſterio prin-
cipem electum. denique patrati remedij gloriam
penes Cæſarem: irriti ludibrium penes miſeros fore.
Igitur Veſpaſianus cuncta fortunæ ſuæ patere ra-
tus, nec quidquam vltra incredibile. læto ip-
ſe vultu, erecta quæ aſtabat multitudine, iuſ-
ſa exſequitur. Statim conuerſa ad vſum manus,
ac cœco reluxit dies. Vtrumque qui interfuere,
nunc quoque memorant, poſtquam nullum men-
dacio pretium. Altior indè Veſpaſiano cupido
adeundi ſacram ſedem, vt ſuper rebus imperij
conſuleret. *Arceri templo cunctos* iubet, atque
ingreſsus, intentuſque numini, reſpexit pone
tergum è primoribus Ægyptiorum nomine *Ba-*
ſiliden: quem procul Alexandria plurium dierum
itinere, & ægro corpore detineri haud ignora-
bat. Percunctatur ſacerdotes, *num illo die Ba-*
ſilides templum iniſſet? percunctatur obvios,

num

num in vrbe viſus ſit? denique miſſis equitibus explorat illo temporis momento octoginta millibus paſsuum abfuiſse. Tunc diuinam ſpeciem, & vim reſponſi ex nomine *Baſilidis*, interpretatus eſt. Origo dei nondum noſtris auctoribus celebrata: Ægyptiorum antiſtites ſic memorant: *Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Ægypti opes firmauit, cum Alexandria recens condita mœnia, templaque & religiones adderet: oblatum per quietem decore eximio, & maiore quam humana ſpecie iuuenem, qui moneret,* vt fidiſſimis amicorum in Pontum miſſis, effigiem ſuam acciret: lætum id regno, magnamque, & inclytam ſedem fore, quæ excepiſset, *ſimul viſum eumdem iuuenem in cœlum igne plurimo attolli*. Ptolemæus omine, & miraculo excitus, ſacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos viſus aperit. Atque illis Ponti, & externorum parum gnaris, Timotheum Athenienſem è gente Eumolpidarum, quem vt antiſtitem cæremoniarum Eleuſi exciuerat, *quanam illa ſuperſtitio, quod numen?* interrogat. Timotheus quæſitis qui in Pontum meaſsent, cognoſcit vrbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolas fama Iouis Ditis. Namque & muliebrem effigiem aſſiſtere, quam plerique Proſerpinam vocent. Sed Ptolemæus, vt ſunt ingenia regum, pronus ad formidinem: vbi ſecuritas rediјt, voluptatum, quam religionum appetens, negligere paulatim, aliaſque ad curas animum vertere: donec eadem ſpecie terribilior iam, & inſtantior, *exitium ipſi regnoque* denuntiaret. *ni iuſſa patrarentur*. Tum legatos, & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopenſibus imperitabat) expediri iubet: præcipitque nauigaturis, *vt Pythium Apollinem adeant*. Illis mare ſecundum: Sors oraculi haud ambigua; *Irent, ſimulacrumque patris ſui reueherent, ſororis relinquerent*. Vt Sinopen venere, munera, preces, mandata regis ſui Scydrothemidi allegi. Qui diuerſus animi, modo numen paueſcere, modo minis aduerſantis populi terreri, ſæpè donis promiſſiſque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemæus non ſtudium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum nauium auri pondus augebat.

bat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, *ne deſtinata deo vltra moraretur*. Cunctantem varia pernicies, morbique, & manifeſta cœleſtium ira, grauiorque in dies fatigabat. Aduocata concione, *iuſſa numinis, ſuos Ptolemaique viſus ingruentia mala* exponit. Vulgus aduerſari regem, inuidere Ægypto, ſibi metuere, templumque circumſidere. Maior hinc fama tradidit, *deum ipſum appulſas litori naues ſponte conſcendiſſe*. Mirum indè dictu, tertio die tantum maris emenſi. Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine vrbis exſtructum, loco cui nomen Rhacoris. fuerat illic ſacellum. Serapidi, atque Iſidi antiquitus ſacratum. Hæc de origine, & aduectu dei, celeberrima. Nec ſum ignarus, eſſe quoſdam, qui *Seleucia vrbe Syriæ accitum, regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit*: alij *auctorem eundem Ptolemæum: ſedem ex qua tranſierit, Memphim* perhibent, inclytam olim, & veteris Ægypti columen. Deum ipſum multi *Æſculapium, quod medeatur ægris corporibus*: quidam *Oſirim, antiquiſſimum illis gentibus numen*: plerique *Iouem, vt rerum omnium potentem*: plurimi *Ditem patrem, inſignibus quæ in ipſo manifeſta*, aut per ambages coniectant. At Domitianus Mucianuſque, antequam Alpibus propinquarent, proſperos rerum in Treueris geſtarum nuntios accepere. Præcipua victoriæ fides, dux hoſtium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos ſpiritus geſſiſſet, vultu ferebat. Auditus ideo tantum, vt noſceretur ingenium eius, damnatuſque, inter ipſum ſupplicium, exprobranti cuidam *patriam eius captam, Accipere ſe ſolatium mortis* reſpondit. Sed Mucianus quod diu occultauerat, vt recens exprompſit: *Quoniam benignitate deum fracta vires hoſtium forent: parum decere Domitianum, confecto prope bello, alienæ gloriæ interuenturum. Si ſtatus imperij, aut ſalus Galliarum in diſcrimen verteretur, debuiſſe Cæſarem in acie ſtare: Caninefates Batauoſq; minoribus ducibus delegandos. Ipſe Lugduni vim fortunamque principatus è proximo oſtentaret, nec paruis periculis immixtus, & maioribus non defuturus.* Intelligebantur artes: ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur. ita Lugdunum ventum. Vnde creditur Domitianus,

occultis ad Cerialem nuntiis, fidem eius tentauiſſe, *an præſenti ſibi exercitum imperiumque traditurus foret*. qua cogitatione bellum aduerſus patrem agitauerit: an opes vireſque adverſus fratrem, in incerto fuit. nam Cerialis ſalubri temperamento eluſit, vt vana pueriliter cupientem. Domitianus ſperni à ſenioribus iuuentam ſuam cernens, modica quoque, & vſurpata antea munia imperii omittebat. ſimplicitatis, ac modeſtiæ imagine, in altitudinem conditus: ſtudiumque litterarum, & amorem carminum ſimulans, quo velaret animum, & fratris æmulationi ſubduceretur, cuius diſparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV NERONIS HISTORIARVM

LIBER V.

Breuiarium Libri V.

Interim Titus cum valido exercitu ad Hieroſolymam contendit. De nomine, & origine Iudæorum referta fabulis narratio. Inſtituta, & Cærimoniæ gentis: ijs maligna profanorum iudicia, deſcriptio Terræ finiumque, balſami, Libani, Iordanis, lacus bitumen generantis, & regionis circa eum, tum Hieroſolymorum. Iudæorum, reges bella, cum Romanis, Præſides, & procuratores. Titus Iudæos in vrbem compulſos obſidet. Hieroſolymorum munitiones, & Copiæ duceſque. Prodigia exitium Vrbis protendentia. Interea Ciuilis reparato exercitu, cum Ceriali manus conſerit. Satis proſpere. Inde vtrimque ad ſummæ rei diſcrimen ſe præparant. Fit atrox pugna, ſed proditione Bataui cuiuſdam Germani vincuntur. nec eo ſecius Ciuilis præſidia Romanorum quadripartitis copijs inuadit. Sed repelluntur cum periculo Ciuilis. Cerialis ob incuriam ſuam pæne à Germanis exceptus, inſtructa claſſe Ciuilem trans Rhenum pellit, inſulamque Batauorum populatur, ſimul animos hoſtium occultis nuntijs labefactat, vndè Ciuilis colloquio petito ſe dedit.

Eiuſdem anni principio, Cæſar Titus perdomandæ Iudææ delectus à patre, & priuatis vtriuſque rebus militia clarus, maiore tum vi famaque agebat, certantibus prouinciarum, & exercitum ſtudiis, atque ipſe, vt ſuper fortunam crederetur, decorum ſe promptumque in armis oſtendebat, comitate, & alloquiis officia prouocans: ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Iudæa legiones, quinta & decima, & quintadecima, vetus Veſpaſiani miles excepere. Tradidit, & Syria duodecimam, & adductos Alexandria duo & viceſimanos tertianoſque. Comitabantur viginti ſociæ cohortes, octo equitum alæ: ſimul Agrippa, Sohemuſque reges, & auxilia regis Antiochi, validaque & ſolito inter accolas odio infenſa Iudæis Arabum manus. Multi, quos vrbe, atque Italia ſua quemque ſpes acciuerat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hoſtium ingreſſus, compoſito agmine, cuncta explorans, paratuſque decernere, haud procul Hieroſolymis caſtra facit. Sed quia famoſæ vrbis ſupremum diem tradituri ſumus, congruens videtur primordia eius aperire. *Iudæos Creta inſula profugos, nouiſſima Libyæ inſediſſe* memorant, *qua tempeſtate Saturnus vi Iouis pulſus ceſſerit regnis*. Argumentum è nomine petitur: *inclytum in Creta, Idam montem, accolas Idæos, aucto in Barbarum cognomento, Iudæos vocitari.* quidam *regnante Iſide, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hieroſolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam*. Pleriq; *Æthiopum prolem, quos rege Cepheo, metus atq; odium mutare ſedes perpulerit.* Sunt qui tradant, *Aſſyrios conuenas, indigum agrorum populum, parte Ægypti potitos, ac mox proprias vrbes, Hebræaſq; terras, & propiora Syriæ coluiſſe*. *Clara* alij *Iudæorum initia: Solymos carminibus Homeri celebratam gentem, condita vrbi Hieroſolymam nomen è ſuo feciſſe.* Plurimi auctores conſentiunt, *orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret; regem Bocchorim, adito Hammonis oraculo remedium petentem*. purgare regnum, & id genus hominum vt inuiſum deis, alias in terra

aue,

auehere *iuſſum. Sic conquiſitum collectumq; vulgus, poſtquam vaſtis locis relictum ſit: cæteris per lacrymas torpentibus. Moſen vnum exulum monuiſſe*, ne quam deorum hominumve opem exſpectarent ab vtriſque deſerti, ſed ſibimet vt duci cœleſti crederent, primo cuius auxilio credentes, præſentes miſerias pepuliſſent. Aſſenſere, atq; omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æquè, quam inopia aquæ fatigabat. Iamq; haud procul exitio, totis campis procubuerant: cum grex aſinorum agreſtium, è paſtu in rupem nemore opacam conceſſit. Secutus Moſes, coniectura herbidi ſoli, largas aquarum venas aperit. Id leuamen, & continuum ſex dierum iter emenſi, ſeptimo pulſis cultoribus, obtinuere terras in quibus vrbs & templum dicata ſunt. Moſes quo ſibi in poſterum gentem firmaret: nouos ritus, contrarioſque cæteris mortalibus, indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos ſacra: rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta. Effigiem animalis, quo monſtrante errorem ſitimque depulerant, penetrali ſacrauere: cæſo ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Ægyptii Apin colunt. Sue abſtinent, memoria cladis, quod ipſos ſcabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem, crebris adhuc ieiunijs fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Iudaicus nullo fermento, retinet. *Septimo die otium placuiſſe* ferunt; *quia is finem laborum tulerit, dein blandiente inertia, ſeptimum quoq; annum ignauia datum*. Alii *honorem eum Saturno haberi: ſeu principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulſos, & conditores gentis accepimus: ſeu quod è ſeptem ſideribus, queis mortales reguntur, altiſſimo orbe & præcipua potentia ſtella Saturni feratur: ac pleraque cœleſtium, vim ſuam, & curſum ſeptimos per numeros conficiant*. Hi ritus quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur. cętera inſtituta ſiniſtra: fœda prauitate valuere. Nam peſſimus quiſque, ſpretis religionibns patris, tributa, & ſtipes illuc congerebant. Vnde auctæ Iudæorum res: & quia apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promptu, ſed aduerſus omnes alios hoſtile odium. Separati epulis, diſcreti cubilibus, projectiſſima ad libidinem gens, alienarum con-

cubitu abſtinent. inter ſe nihil illicitum. Circumcidere genitalia inſtituere, vt diuerſitate noſcantur. Transgreſſi in morem eorum, idem vſurpant. nec quidquam prius imbuuntur, quam contemnere deos, exuere patriam: parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ tamen multitudini conſulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas: animaſque prælio, aut ſuppliciis peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quam cremare, è more Ægyptio: eademq; cura, & de infernis perſuaſio; cæleſtium contra. Ægyptii pleraque animalia effigieſque compoſitas venerantur. Iudæi mente ſola, vnumque numen intelligunt. *Profanos qui deum imagines, mortalibus materiis, in ſpecies hominum effingat Summum illud & æternum, neq; mutabile, neque interiturum*. Igitur nulla ſimulacra vrbibus ſuis, nedum templis ſunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæſaribus honor. Sed quia ſacerdotes eorum tibia tympaniſque concinebat, hedera vinciebantur, vitiſque aurea templo reperta: *Liberum patrem coli, domitorem Orientis* quidam arbitrati ſunt, nequaquam congruentibus inſtitutis. quippe Liber feſtos lætoſque ritus poſuit: Iudæorum mos abſurdus ſordiduſque. Terra fineſq; qua ad Orientem vergunt. Arabia terminantur: à meridie, Ægyptus obiacet: ab occaſu, Phænices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longè proſpectant. Corpora hominum ſalubria, & ferentia laborum. rari imbres, vber ſolum. Exuberant fruges noſtrum ad morem. præterque eas Balſamum & Palmæ. palmetis proceritas, & decor. Balſamum modica arbor: vt quiſque ramus intumuit, ſi vim ferri adhibeas, pauent venæ: fragmine lapidis, aut teſta aperiuntur. humor in vſu medentium eſt. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque niuibus. Idem amnem Iordanem alit, funditque. Nec Iordanes pelago accipitur. Sed vnum, atq; alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenſo ambitu, ſpecie maris, ſapore corruptior, grauitate odoris accolis peſtifer, neq; vento impellitur, neq; piſces, aut ſuetas aquis volucres patitur. Incertum vnde, ſuperiacta, vt ſolido feruntur; periti imperiti-

ritique nandi, perindè attolluntur. Certo anni, bitumen egerit: cuius legendi vſum, vt cæteras artes, experientia docuit. Ater ſuapte natura liquor, & ſparſo aceto concretus, innatat. hunc manu captum, quibus ea cura, in ſumma nauis trahunt. Indè nullo iuuante influit, oneratq; donec abſcindas. nec abſcindere ære ferrovè poſſis: fugit cruorem veſtemque infectam ſanguine, quo feminæ per menſes exſoluuntur. ſic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, vndantes bitumine moles pelli, manuq; trahi ad litus: mox vbi vapore terræ, vi ſolis inaruerint, ſecuribus cuneiſque vt trabes, aut ſaxa diſcindi. Haud procul indè campi, quos ferunt olim vberes, magniſque vrbibus habitatos, fulminum iactu arſiſſe: & manere veſtigia, terramq; ipſam ſpecie torridam, vim frugiferam perdidiſse. Nam cuncta ſpontè edita, aut manu ſata, ſiue herba tenus, aut flore, ſeu ſolitam in ſpeciem adoleuere, atra, & inania velut in cinerem vaneſcunt. Ego ſicut inclitas quondam vrbes igne cæleſti flagraſſe conceſserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi ſuperfuſum ſpiritum, eoque fetus ſegetum, & autumni putreſcere reor, ſolo cæloque iuxta graui. Et Belus amnis Iudaico mari illabitur: circa cuius os conlectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur. modicum id litus, ſed egerentibus inexhauſtum. Magna pars Iudææ vicis diſpergitur. habent & oppida. Hieroſolyma genti caput. Illic immenſæ opulentię templum, & primis munimentis vrbis, dein regia: templum intimis clauſum ad fores tantum Iudæo aditus: limine, præter ſacerdotes, arcebantur. Dum Aſſyrios penes Medoſque & Perſas Oriens fuit, deſpectiſſima pars ſeruientium. poſtquam Macedones præpotuere, rex Antiochus demere ſuperſtitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus eſt. nam ea tempeſtate Arſaces deſciuerat. Tum Iudæi Macedonibus inualidis, Parthis nondum adultis (& Romani procul aberant) ſibi ipſi reges impoſuere. qui mobilitate vulgi expulſi, reſumpta per arma dominatione, fugas ciuium, vrbium euerſiones, fratrum, coniugum, parentum neces, aliaq; ſolita regibus auſi, ſuperſtitionem fouebant; quia honor ſacerdotii, firma-

mamentum potentiæ aſſumebatur. Romanorum primus Cn. Pompeius Iudæos domuit: templumque iure victoriæ ingreſſus eſt. Indè vulgatum, *nulla intus deum effigie vacuam ſedem, & inania arcana*. Muri Hieroſolymorum diruti, delubrum manſit. Mox bello ciuili inter nos, poſtquam in ditionem M. Antonii prouinciæ ceſſerant: rex Parthorum Pacorus Iudæa potitus, interfectuſque à P. Ventidio, & Parthi trans Euphratem redacti: Iudæos C. Soſius ſubegit. Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Auguſtus auxit. Poſt mortem Herodis, nihil exſpectato Cæſare, Simon quidam regium nomen inuaſerat. Is à Quinctilio Varo obtinente Syriam punitus, & gentem coercitam, liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies. dein iuſſi à C. Cæſare *effigiem eius in templo locare*, arma potius ſumpſere: quem motum Cæſaris mors diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Iudæam prouinciam equitibus Romanis, aut libertis permiſit è quibus Antonius Felix, per omnem ſæuitiam, ac libidinem, ius regium ſeruili ingenio exercuit, Druſilla Cleopatræ & Antonij nepte in matrimonium accepta: vt eiuſdem Antonij, Felix progener, Claudius nepos eſſet. Durauit tamen patientia Iudæis, vſque ad Geſſium Florum procuratorem. Sub eo bellum ortum, & comprimere cœptantem Ceſtium Gallum Syriæ legatum, varia prælia, ac ſæpius adverſa excepere. Qui vbi fato, aut tædio occidit: miſſu Neronis; Veſpaſianus fortuna famaq; & egregiis miniſtris, intra duas æſtates, cuncta camporum, omneſque præter Hieroſolyma vrbes, victore exercitu tenebat: Proximus annus ciuili bello intentus, quantum ad Iudæos per otium tranſiit. Pace per Italiam parta, & externæ curæ rediere. Augebat iras, quod ſoli Iudæi non ceſſiſſent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus noui euentus caſuſvè vtilius videbatur. Igitur caſtris, vti diximus, ante mœnia Hieroſolymorum poſitis, inſtructas legiones oſtentauit. Iudæi ſub ipſos muros ſtruxere aciem, rebus ſecundis longius auſuri, & ſi pellerentur, parato perfugio. Miſſus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambiguè certauit. Mox ceſſere hoſtes, & ſequentibus

diebus

diebus crebra pro portis prœlia ferebant: donec aſſiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum verſi. neque enim dignum videbatur, famem hoſtium opperiri. poſcebantque pericula, pars virtute, multi ferocia, & cupidine præmiorum. Ipſi Tito Roma, & opes, voluptateſque ante oculos: ac ni ſtatim Hieroſolyma conciderent, morari videbantur. Sed vrbem arduam ſitu, opera moleſq; firmauerant, quis vel plana ſatis munirentur. Nam duos colles immenſum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrſus ſinuati: vt latera oppugnantium, ad ictus pateſcerent. Extrema rupis abrupta: & turres, vbi mons iuuiſset, in ſexaginta pedes: inter deuexa, in centenos vicenoſque attollebantur: mira ſpecie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regiæ circumiecta. conſpicuoque faſtigio turris *Antonia* in honorem M. Antonij ab Herode appellata. Templum in modum arcis, proprijque muri, labore, & opere ante alios. ipſæ porticus, quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cauati ſub terra montes: & piſcinæ ciſternæque ſeruandis imbribus. præuiderant conditores ex diuerſitate morum, crebra bella indè cuncta, quamvis adverſus longum obſidium: & à Pompeio expugnatis, metus, atque vſus pleraque monſtrauere. Atque per auaritiam Claudianorum temporum, empto iure muniendi, ſtruxere muros in pace, tamquam ad bellum: magna colluuie, & cæterarum vrbium clade aucti: nam peruicaciſſimus quiſque illuc perfugerat, eoque ſeditioſiùs agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema, & latiſſima mœnium Simon: mediam vrbem Ioannes, quem, & Bargioram vocabant: templum Eleazarus firmauerat. Multitudine & armis Ioannes, ac Simon: Eleazarus loco pollebat. Sed prœlia, dolus, incendia inter ipſos, & magna vis frumenti ambuſta. Mox Ioannes, miſſis per ſpeciem ſacrificandi, qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur, ita in duas factiones ciuitas diſceſſit, donec propinquantibus Rom. bellum externum concordiam pareret: Euenerant prodigia, quæ neque hoſtiis, neque votis piare fas

habet gens ſuperſtitioni obnoxia, religionibus adverſa. Viſæ per cœlum concurrere acies, rutilantia arma, & ſubito nubium igne collucere templum. Expaſſę repente delubri fores, & audita maior humana vox, *Excedere deos*. ſimul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus perſuaſio inerat, antiquis ſacerdotum litteris contineri, eo ipſo tempore fore, vt valeſceret Oriens, profectique Iudæa rerum potirentur. quæ ambages Veſpaſianum, ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, ſibi tantum fatorum magnitudinem interpretati, ne adverſis quidem ad vera mutabantur. Multitudine obſeſſorum omnis ætatis, virilis ac muliebris ſexus, ſexcenta millia fuiſſe accepimus. Arma cunctis, qui ferre poſſent, & plures, quàm pro numero, audebant. Obſtinatio viris fœminiſque par: ac ſi transferre ſedes cogerentur, maior vitæ metus, quam mortis. Hanc adverſus vrbem gentemq; Cæſar Titus, quando impetus, & ſubita belli locus abnueret, aggeribus vineiſq; certare ſtatuit. Diuiduntur legionibus munia, & quies prœliorum fuit: donec cuncta expugnandis vrbibus reperta apud veteres, aut nouis ingeniis, ſtruerentur. At Ciuilis poſt malam in Treueris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera caſtra conſedit: tutus loco: & vt memoria proſperarum illic rerum, augeſcerent Barbarorum animi: Secutus eſt eodem Cerialis, duplicatis copiis, aduentu ſecundæ, & XVI. & XIV. legionum. Cohorteſq; & alæ iampridem accitæ, poſt victoriam properauerant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, ſuopte ingenio humentium. Addiderat Ciuilis obliquam in Rhenum molem cuius obiectu reuolutus amnis: adiacentibus ſuperfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis ſubdola: & nobis adverſa. quippè miles Romanus armis grauis, & nandi pauidus: Germanos fluminibus ſuetos, leuitas armorum, & proceritas corporum attollit. Igitur laceſsentibus Batauis, ferociſſimo cuique noſtrorum cęptum certamen, deindè orta trepidatio, cum præaltis paludibus arma equique haurirentur. Germani notis vadis perſultabant, omiſſa plerumque fronte, latera, ac terga circumvenientes. neque vt

vt in pedeſtri acie, cominus certabatur, ſed tanquam nauali pugna, vagi inter vndas, aut ſi quid ſtabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu cædes: quia non auſi egredi paludem Germani, in caſtra rediere. Eius prælii euentus, vtrumque ducem, diuerſis animi motibus, ad maturandum ſummæ rei diſcrimen erexit. Ciuilis inſtare fortunæ: Cerialis abolere ignominiam. Germani proſperis feroces: Romanos pudor excitauerat. nox apud Barbaros cantu, aut clamore: noſtris per iram & minas acta. Poſtera luce Cerialis equite, & auxiliariis cohortibus frontem explet: in ſecunda acie, legiones locatæ, dux ſibi delectos retinuerat, ad improuiſa. Ciuilis haud porrecto agmine, ſed cuneis aſtitit. Batauí Cugernique in dextro: læua ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud vniuerſos, ſed vt quoſque ſuorum aduehebantur. Cerialis *veterem Rom. nominis gloriam, antiquas recenteſque victorias: vt perfidum, ignauum, victum hoſtem, in aeternum exſcinderent. vltione magis, quam prælio opus eſſe. Pauciores nuper cum pluribus certaſſe: attamen fuſos Germanos, quod roboris fuerit. Supereſſe qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant.* Proprios indè ſtimulos legionibus admouebat, *domitores Britanniæ* quartadecimanos appellans; *principem Galbam, ſextæ legionis auctoritate factum: illa primum acie. Secundanos noua ſigna, nouamque aquilam dicaturos.* Hinc præuectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, *vt ſuam ripam, ſeu caſtra ſanguine hoſtium reciperarent.* Alacrior omnium clamor, quis vel è longa pace prælij cupido, vel feſſis bello pacis amor, præmiaque & quies in poſterum ſperabatur. Nec Ciuilis ſilentem ſtruxit aciem, locum pugnæ teſtem virtutis ciens: *Stare Germanos Batauoſque ſuper veſtigia gloriæ, cineres oſſaque legionum calcantes. quocumque oculos Romanus intenderet, captiuitatem, cladem que, & dira omina obuerſari. Ne terrerentur vario Treuerici prælij euentu: ſuam illic victoriam Germanis obſtitiſſe, dum omiſſis telis, præda manus impediunt.*

ſed cuncta mox proſpera, & hoſti contraria eueniſſe. Quæ prouideri aſtu ducis oportuerit, prouidiſſe: campos madentes, & ipſis gnaros, paludes hoſtibus noxias: Rhenum & Germaniæ deos in aſpectu, quorum numine capeſſerent pugnam; coniugum, parentum, patriæ memores. illum diem aut glorioſiſſimum inter maiores, aut ignominioſum apud poſteros fore. Vbi ſono armorum tripudiiſque (ita illis mos) approbata ſunt dicta, ſaxis, glandibuſque, & cæteris miſſilibus prœlium incipitur: neque noſtro milite paludem ingrediente, & Germanis vt elicerent laceſſentibus. Abſumptis quæ iaciuntur, & ardeſcente pugna, procurſum ab hoſte infeſtius. immenſis corporibus, & prælongis haſtis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: ſimul è mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranſnatauit, turbata ibi res; & pellebatur ſociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, ſuppreſſaque hoſtium ferocia, prœlium exæquatur. Inter quæ perfuga Batauus adit Cerialem, *terga hoſtium* promittens, *ſi extremo paludis eques mitteretur: ſolidum illa & Cugernos quibus cuſtodia obueniſſet, parum intentos.* Duæ alæ cum perfuga miſſæ, incauto hoſti circumfunduntur. quod vbi clamore cognitum, legiones à fronte incubuere, pulſique Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, ſi Romana claſſis ſequi maturaſſet. Ne eques quidem inſtitit, repente fuſis imbribus, & propinqua nocte. Poſtera die quartadecima legio in ſuperiorem prouinciam Gallo Annio miſſa: Cerialis exercitum decima ex Hiſpania legio ſuppleuit. Ciuili Chaucorum auxilia venere. non tamen auſus oppidum Batauorum armis tueri, raptis quæ ferri poterant. cæteris iniecto igni in inſulam conceſſit: gnarus deeſſe naues efficiendo ponti, neque exercitum Rom. aliter tranſmiſſurum. quin & diruit molem à Druſo Germanico factam, Rhenumq; prono alueo in Galliam ruentem, diſiectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alueus, inſulam inter, Germanoſque, continentium terrarum ſpeciem fecerat. Tranſiere Rhenum Tutor quoque, & Claſſicus, & centum tredecim Treuerorum ſenatores; in quis fuit Alpinus Montanus,

quem

quem à Primo Antonio miſſum in Gallias ſuperius memorauimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul cęteri miſeratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum auidas. Tantumque belli ſuperfuit, vt præſidia cohortium, alarum, legionum, modicis vicis quadripartita Ciuilis inuaſerit; decimam legionem Arenaci; ſecundam Batauo duri, & Grinnes Vadamque cohortium alarumq; caſtra: ita diuiſis copijs; vt ipſe & Verax ſorore eius genitus, Claſſicuſq; ac Tutor ſuam quiſq; manum traherent: ne omnia patrandi fiducia, ſed *multa auſis aliqua in parte fortunam affore. Simul Cerialem neq; ſatis cautum; & pluribus nuntijs huc illuc curſantem poſſe medio intercipi.* Quibus obuenerant caſtra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egreſſum militem & cædendis materijs operatum turbauere, occiſo præfecto caſtrorum & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Cęteri ſe munimentis defendere. Et interim Germanorum manus, Batauoduri irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prœlium nox diremit. Plus diſcriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Ciuilis; Grinnes Claſſicus oppugnabant: nec ſiſti poterant, interfecto fortiſſimo quoque; in quis Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis, & Ciuili auunculo infenſum diximus. Sed vbi Cerialis cum delecta equitum manu ſubuenit, verſa fortuna præcipites Germani in amnem aguntur. Ciuilis dum fugientes retentat agnitus, petituſque telis, relicto equo tranſnatauit. idem Germanis effugium. Tutorem Claſſicumque appulſæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana claſſis pugnæ affuit, vt iuſſum erat. Sed obſtitit formido, & remiges per alia militiæ munia diſperſi. Sane Cerialis parum temporis ad exſequenda imperia dabat: ſubitus conſilijs, ſed euentu clarus. Aderat fortuna, etiam vbi artes defuiſſent. hinc ipſi exercituique minor cura diſciplinæ. Et paucos poſt dies quamquam periculum captiuitatis euaſiſſet, infamiam non vitauit. Profectus Noueſium Bonnamque ad viſenda caſtra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, nauibus remeabat, diſiecto agmine, incurioſis vigilijs. Animaduerſum id Germanis, & inſidias compoſuere. electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente val-

lum

lum ineunt. Prima cædes aſtu adiuta: inciſis tabernaculorum finibus, ſuiſmet corijs coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare claſſem: inijcere vincla; trahere puppes. Vtq; ad fallendum ſilentio; ita cœpta cæde. quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miſcebant. Romani vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, pleriq; circum brachia torta veſte & ſtrictis mucronibus. dux ſemiſomnis ac prope intectus, errore hoſtium ſeruatur. Namq; prætoriam nauem, vexillo inſignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, vt plerique credidere, ob ſtuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Vbiæ. vigiles flagitium ſuum ducis dedecore excuſabant, tamquam *iuſſi ſilere, ne quietem eius turbarent. ita intermiſſo ſigno, & vocibus, ſe quoque in ſomnum lapſos*. Multa luce reuecti hoſtes, captiuis nauibus, prætoriam triremem, flumine Luppia, donum Velledæ traxere. Ciuilem cupido inceſſit, naualem aciem oſtentandi. Complet quod biremium, quæque ſimplici ordine agebantur. Adiecta ingens lintrium vis. tricenis quadragenisq; armamenta Liburnicis ſolita: & ſimul captæ lintres, ſagulis verſicoloribus, haud indecore pro velis iuuabantur. Spatium velut æquoris electum, quo Moſæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Cauſſa inſtruendæ claſſis, ſuper inſitam genti vanitatem, vt eo terrore commeatus Gallia aduentantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit claſſem: numero imparem, vſu remigum, gubernatorum arte, nauium magnitudine potiorem. His flumen ſecundum: illi vento agebantur. Sic præuecti, tentato telorum iactu, dirimuntur. Ciuilis nihil vltra auſus, trans Rhenum conceſſit. Cerialis inſulam Batauorum hoſtiliter populatus, agros villaſq; Ciuilis intactos, nota arte ducum ſinebat: cum interim flexu autumni, & crebris pluuialibus imbribus ſuperfuſus amnis, paluſtrem humilemq; inſulam in faciem ſtagni oppleuit. nec claſſis, aut commeatus aderant: caſtraq; in plano ſita, vi fluminis differebantur. *Potuiſſe tunc opprimi legiones, & voluiſſe Germanos, ſed dolo à ſe flexos*, imputauit Ciuilis. Neq; abhorret vero, quando paucis poſt diebus deditio inſecuta eſt. Nam Cerialis, per occultos nuntios, *Batauis pacem, Ciuili veniam* oſtentans. Velledam propinquoſq; monebat, *fortunam belli tot cladibus*

ad-

aduerſam, opportuno erga populum Rom. merito mutare. Caſos Treueros, receptos Vbios, ereptam Batauis patriam: neq; aliud Ciuilis amicitia peractum, quam vulnera, fugas, luctus. exſulem eum & extorrem, recipientibus oneri: & ſatis peccauiſſe, quod totiens Rhenum tranſcenderint. ſi quid vltra moliantur, inde iniuriam & culpam, hinc vltionem & deos fore. Miſcebantur minis promiſſa. Et concuſſa Traſrhenanorum fide, inter Batauos quoque ſermones orti; *Non prorogandam vltra ruinam; nec poſſe ab vna natione totius orbis ſeruitium depelli. quid perfectum cæde & incendijs legionum, niſi vt plures validioreſque accirentur? Si Veſpaſiano bellum nauanerint, Veſpaſianum rerum potiri. ſin populum Romanum armis prouocent; quotam partem generis humani Batauos eſſe? reſpicerent Rhætos Noricoſque, & cæterorum onera ſociorum: ſibi non tributa, ſed virtutem & viros indici. proximum id libertati: & ſi dominorum electio ſit; honeſtius principes Romanorum, quam Germanorum fœminas tolerari.* hæc vulgus Proceres; *atrociore Ciuilis rabie ſemet in arma truſos: illum domeſticis malis, excidium gentis oppoſuiſſe. tunc infenſos Batauis deos, cum obſiderentur legiones, interficerentur legati, bellum vni neceſſarium, ferale ipſis ſumeretur. Ventum ad extrema, ni reſipiſcere incipiant, & noxij capitis pœna pœnitentiam fateantur.* Non fefellit Ciuilem ea inclinatio, & præuenire ſtatuit: ſuper tædium malorum, etiam ſpe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, ſcinditur Nabaliæ fluminis pons. In cuius abrupta progreſſi duces, & Ciuilis ita cœpit: *Si apud Vitellij legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hoſtilia, ab illo cœpta, à me aucta erant. Erga Veſpaſianum vetus mihi obſeruantia: & cum priuatus eſſet, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cuius epiſtolis ad bellum accitus ſum, ne Germanicæ legiones & Gallica iuuentus Alpes tranſcenderet. Quæ Antonius epiſtolis, Hordeonius Flaccus præſens monebat, arma in Germania moui. quæ Mucianus in Syria, Aponius in Mœſia, Flauianus in Pannonia.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI DE SITV, MORIBVS, ET POPVLIS GERMANIÆ, LIBELLVS.

GErmania omnis à Gallijs Rhętiſque & Pannonijs, Rheno & Danubio fluminibus; à Sarmatis Daciſq;, mutuo metu aut montibus ſeparatur. Cętera Oceanus ambit, latos ſinus & inſularum immenſa ſpatia complectens, nuper cognitis quibuſdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit Rhenus Rhæticarum Alpium inacceſſo ac pręcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem verſus, ſeptentrionali Oceano miſcetur. Danubius molli & clementer edito montis Abnobæ iugo effuſus, plures populos adit, donec in Ponticum mare ſex meatibus erumpit. ſeptimum enim os paludibus hauritur. Ipſos Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium aduentibus & hoſpitijs mixtos: quia nec terra olim, ſed claſſibus aduehebantur qui mutare ſedes quærebant: & immenſus vltra, vtque ſic dixerim, aduerſus Oceanus raris ab orbe noſtro nauibus aditur. Quis porro pręter periculum horridi & ignoti maris, Aſia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, aſperam cælo, triſtem cultu aſpectuque, niſi ſi patria ſit. Celebrant carminibus antiquis (quod vnum apud illos memoriæ & annalium genus eſt) *Tuiſtonem deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis conditoreſque, Manno*

no tris filios aſſignant, *è quorum nominibus proximi Oceano Ingæuones, medij Herminones, cæteri Iſtæuones vocentur*. Quidam autem licentia vetuſtatis *plureis deos ortos, pluresque gentis appellationes, Marſos, Gambriuios, Sueuos, Vandalios* affirmant: *eaque vera & antiqua nomina. Cæterum Germaniæ vocabulum recens & nuper additum: quoniam qui primi Rhenum tranſgreſsi Gallos expulerint, ac nunc Tungri, tunc Germani vocati ſint. ita nationis nomen, non gentis eualuiſſe paulatim, vt omnes primum à victore ob metum, mox à ſeipſis inuento nomine* Germani vocarentur. *Fuiſſe apud eos & Herculem* memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in prœlia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu quem *Barditum* vocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur. terrent enim, trepidantve, prout ſonuit acies. Nec tam voces illæ, quam virtutis concentus videntur. affectatur præcipue aſperitas ſoni, & fractum murmur, obiectis ad os ſcutis, quo plenior & grauior vox repercuſſu intumeſcat. Cęterum & *Vlixem* quidam opinantur *longo illo & fabuloſo errore in hunc Oceanum delatum, adiſſe Germaniæ terras, Aſciburgiumque, quod in ripa Rheni ſitum hodieque incolitur, ab illo conſtitutum, nominatumque. Aram quin etiam Vlixi conſecratam, adiecto Laertæ patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentaque, & tumulos quoſdam Græcis litteris inſcriptos in confinio Germaniæ Rhætiaque adhuc exſtare.* quę neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt: ex ingenio ſuo quiſque demat, vel addat fidem. Ipſe eorum opinionibus accedo, qui *Germaniæ populos nullis alijs aliarum nationum connubijs infectos, propriam & ſinceram & tantum ſui ſimilem gentem exſtitiſſe* arbitrantur. Vnde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum valida. laboris atque operum non eadem patientia: minimeque ſitim æſtumque tolerare, frigora atque inediam cælo ſolove aſſueuerunt. Terra et ſi aliquanto ſpecie differt, in vniuerſum tamen aut ſiluis horrida, aut paludibus fœda: humidior qua Gallias, ventoſior qua Noricum ac Pannoniam aſpicit; ſatis ferax, frugiferarum ar-

arborum impatiens, pecorum fecunda, ſed plerumque improcera, ne armentis quidem ſuus honor, aut gloria frontis. numero gaudent. eæque ſolæ & gratiſſimæ opes ſunt. Argentum & aurum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere. quis enim ſcrutatus eſt? poſſeſſione & vſu haud perinde afficiuntur. Eſt videre apud illos argentea vaſa, legatis & principibus eorum muneri data, non in alia vilitate, quam quæ humo finguntur: quamquam proximi ob vſum commerciorum aurum & argentum in pretio habent, formaſque quaſdam noſtræ pecuniæ agnoſcunt, atque eligunt: interiores ſimplicius & antiquius permutatione mercium vtuntur. Pecuniam probant veterem & diu notam, Serratos, Bigatoſque. Argentum quoque magis quam aurum ſequuntur, nulla affectione animi, ſed quia numerus argenteorum facilior vſui eſt promiſcua ac vilia mercantibus. Ne ferrum quidem ſupereſt, ſicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis, aut maioribus lanceis vtuntur, haſtas vel ipſorum vocabulo *frameas* gerunt, anguſto & breui ferro; ſed ita acri & ad vſum habili, vt eodem telo, prout ratio poſcit, vel cominus vel eminus pugnent, & eques quidem ſcuto frameaque contentus eſt. pedites & miſſilia ſpargunt, pluraque ſinguli, atque in immenſum vibrant, nudi aut ſagulo leues. nulla cultus iactatio: ſcuta tantum lectiſſimis coloribus diſtinguunt. paucis loricæ: vix vni alterive caſſis, aut galea. Equi non forma, non velocitate conſpicui. ſed nec variare gyros in morem noſtrum docentur. In rectum aut vno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, vt nemo poſterior ſit. In vniuerſum æſtimanti, plus penes peditem roboris: eoque mixti prœliantur, apta & congruente ad equeſtrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuuentute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus: *centeni* ex ſingulis pagis ſunt: idque ipſum inter ſuos vocantur, & quod primo numerus fuit, iam nomen & honor eſt. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rurſus inſtes, conſilij quam formidinis arbitrantur. Corpora ſuorum etiam in dubijs prœlijs referunt. Scutum reliquiſſe præcipuum flagitium. nec aut ſacris adeſſe, aut concilium inire

igno-

Ignominioſo fas. multique ſuperſtites bellorum, infamiam laqueo finierunt. Reges ex nobilitate; duces ex virtute ſumunt. Nec regibus infinita aut libera poteſtas; & duces exemplo potius quam imperio, ſi prompti, ſi conſpicui, ſi ante aciem agant, admiratione præſunt. Cęterum neque animaduertere, neque vincere, neque verberare quidem niſi ſacerdotibus permiſſum: non quaſi in pœnam nec ducis iuſſu, ſed velut deo imperante, quem adeſſe bellantibus credunt: effigieſque, & ſigna quædam detracta lucis in prœlium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum eſt, non caſus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, ſed familiæ & propinquitates, & in proximo pignora: vnde feminarum vlulatus audiri, vnde vagitus infantium. hi cuique ſanctiſſimi teſtes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut exſugere plagas pauent. Ciboſque & hortamina pugnantibus geſtant. Memoriæ proditur, quaſdam acies inclinatas iam & labantes à fęminis reſtitutas, conſtantia precum & obiectu pectorum, & monſtrata cominus captiuitate, quam longe impatientius fęminarum ſuarum nomine timent: adeo vt efficacius obligentur animi ciuitatum quibus inter obſides puellæ quoque nobiles imperantur. Ineſſe quin etiam ſanctum aliquid, & prouidum putant; nec aut conſilia earum aſpernantur, aut reſponſa negligunt. Vidimus ſub diuo Veſpaſiano Velledam, diu apud pleroſque numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & complureis alias venerati ſunt, non adulatione, nec tamquam facerent deas. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quoque hoſtijs litare fas habent. Herculem ac Martem conceſſis animalibus placant: pars Sueuorum & Iſidi ſacrificat. Vnde cauſſa & origo peregrino ſacro, parum comperi, niſi quod ſignum ipſum in modum liburnæ figuratum, docet aduectam religionem. Cęterum nec cohibere parietibus deos, neque in vllam humani oris ſpeciem aſſimilare, ex magnitudine cęleſtium arbitrantur. lucos ac nemora conſecrant, deorumque nominibus appellant ſecretum illud, quod ſola reuerentia vident. Auſpicia, ſorteſque vt qui maxime obſeruant. Sortium conſuetudo ſimplex: virgam frugiferæ ar-

bori

bori deciſam, in ſurculos amputant, eoſque notis quibuſdam diſcretos ſuper candidam veſtem temere ac fortuito ſpargunt. mox ſi publice conſulatur, ſacerdos ciuitatis; ſin priuatim ipſe paterfamiliæ precatus deos, cælumque ſuſpiciens, ter ſingulos tollit, ſublatos ſecundum impreſſam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt; nulla de eadem re in eundem diem conſultatio. Sin permiſſum; auſpiciorum adhuc fides exigitur. & illud quidem etiam hic notum, auium voces, volatuſque interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præſagia ac monitus experiri. publice aluntur iiſdem nemoribus ac lucis candidi & nullo mortali opere contacti, quos preſſos ſacro curru ſacerdos ac rex vel princeps ciuitatis comitantur, hinnituſque ac fremitus obſeruant. Nec vlli auſpicio maior fides, non ſolum apud plebem, ſed apud proceres, apud ſacerdotes. Se enim miniſtros deorum, illos conſcios putant. Eſt & alia obſeruatio auſpiciorum, qua grauium bellorum euentus explorant. Eius gentis cum qua bellum eſt, captiuum quoquo modo interceptum, cum electo popularium ſuorum, patrijs quemque armis committunt. victoria huius vel illius, pro præiudicio accipitur. De minoribus rebus principes conſultant, de maioribus omnes. ita tamen, vt ea quoque quorum penes plebem arbitrium eſt, apud principes pertractentur. Coeunt, niſi quid fortuitum & ſubitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoatur luna aut impletur. nam agendis rebus hoc auſpicatiſſimum initium credunt. Nec dierum numerum vt nos, ſed noctium computant. Sic conſtituunt, ſic condicunt. nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quod non ſimul, nec iuſſi conueniunt, ſed & alter, & tertius dies cunctatione coeuntium abſumitur. Vt turbæ placuit, conſidunt armati. Silentium per ſacerdotes, quibus tum & coercendi ius eſt, imperatur. Mox rex vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia eſt, audiuntur, auctoritate ſuadendi magis quam iubendi poteſtate. Si diſplicuit ſententia, fremitu aſpernantur: ſin placuit, frameas concutiunt. Honoratiſſimum aſſenſus genus eſt, armis laudare. Licet apud concilium accuſare quoque, & diſcrimen capitis intendere. Diſtinctio pœnarum ex

de-

delicto. proditores & transfuga arboribus ſuſpendunt. ignauos, & imbelles, & corpore infames, cœno ac palude, iniecta inſuper crate, mergunt. Diuerſitas ſupplicij illuc reſpicit, tamquam ſcelera oſtendi oporteat dum puniuntur, flagitia abſcondi. Sed & leuioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorumque numero conuicti multantur pars mulctæ regi vel ciuitati, pars ipſi qui vindicatur vel propinquis eius exſoluitur. Eliguntur in iiſdem concilijs & principes, qui iura per pagos vicoſque reddunt. Centeni ſingulis ex plebe comites, conſilium ſimul & auctoritas, adſunt. Nihil autem neque publicæ neque priuatæ rei, niſi armati agunt. Sed arma ſumere non ante cuiquam moris, quam ciuitas ſuffecturum probauerit. Tum in ipſo concilio, vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus ſcuto frameaque iuuenem ornant. hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox reipublicæ. Inſignis nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adoleſcentulis aſſignant. Cęteris robuſtioribus ac iampridem probatis aggregantur, nec rubor inter comites aſpici. Gradus quinetiam & ipſe comitatus habet, iudicio eius quem ſectantur. Magnaque & comitum æmulatio, quibus primus apud principem ſuum locus: & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno ſemper electorum iuuenum globo circumdari, in pace decus, in bello præſidium. Nec ſolum in ſua gente cuique, ſed apud finitimas quoque ciuitates id nomen, ea gloria eſt, ſi numero ac virtute comitatus emineat. expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipſa plerumque fama bella profligant. Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem principis non adæquare. Iam vero infame in omnem vitam ac probroſum, ſuperſtitem principi ſuo ex acie receſſiſſe. Illum defendere, tueri, ſua quoque fortia facta gloriæ eius aſſignare, præcipuum ſacramentum eſt. Principes pro victoria pugnant; comites pro principe. Si ciuitas, in qua orti ſunt, longa pace & otio torpeat; plerique nobilium adoleſcentium petunt vltro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt. quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clareſcunt,

ma-

magnumque comitatum non niſi vi belloque tueare. exigunt enim principis ſui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. Nam epulæ, & quamquam incompti, largi tamen apparatus, pro ſtipendio cedunt, materia munificentiæ per bella, & raptus. Nec arare terram, aut exſpectare annum, tam facile perſuaſeris, quam vocare hoſtes & vulnera mereri. pigrum quinimmo & iners videtur ſudore acquirere, quod poſſis ſanguine parare. Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus; plus per otium tranſigunt dediti ſomno, ciboq; Fortiſſimus quiſque ac bellicoſiſſimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura fęminis ſenibuſque, & infirmiſſimo cuique ex familia. Ipſi hebent; mira diuerſitate naturæ, cum iidem homines ſic ament inertiam, & oderint quietem. Mos eſt ciuitatibus vltro ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam neceſſitatibus ſubuenit. Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo à ſingulis, ſed publicè mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ torqueſque. Iam & pecuniam accipere docuimus. Nullas Germanorum populis vrbes habitari, *ſatis notum eſt*, ne pati quidem inter ſe *iunctas* ſedes. Colunt diſcreti ac diuerſi, vt fons, vt campus, vt nemus placuit. Vicos locant, non in noſtrum morem, connexis & cohærentibus ædificijs: ſuam quiſque domum ſpatio circumdat, ſiue aduerſus caſus ignis remedium, ſiue inſcitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum vſus; materia ad omnia vtuntur informi, & citra ſpeciem aut delectationem. Quædam loca diligentius illinunt terra ita pura ac ſplendente, vt picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent & ſubterraneos ſpecus aperire, eoſque multo inſuper fimo onerant, ſuffugium hiemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum eiuſmodi locis molliunt: & ſi quando hoſtis aduenit, aperta populatur: abdita autem & defoſſa, aut ignorantur, aut eo ipſo fallunt, quod quærenda ſunt. Tegumen omnibus ſagum, fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertum. cętera intecti, totos dies iuxta focum atque ignem agunt. Locupletiſſimi veſte diſtinguuntur, non fluitante ſicut Sarmatæ ac Parthi,

ſed

ſed ſtricta & ſingulos artus exprimente: Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, vlteriores exquiſitius, vt quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta velamina ſpargunt maculis, pellibuſque belluarum, quas exterior Oceanus, atque ignotum mare gignit. Nec alius fœminis quam viris habitus, niſi quod fœminæ ſæpius lineis amictibus velantur, eoſque purpura variant, partemque veſtitus ſuperioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos. ſed & proxima pars pectoris patet. Quamquam ſeuera illic matrimonia. nec vllam morum partem magis laudaueris. nam prope ſoli barbarorum ſingulis vxoribus contenti ſunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, ſed ob nobilitatem plurimis nuptijs ambiuntur. Dotem non vxor marito, ſed vxori maritus offert. Interſunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæſita, nec quibus noua nupta comatur; ſed boues & frenatum equum, & ſcutum cum framea gladioque. In hæc munera vxor accipitur, atque inuicem ipſa armorum aliquid viro affert. hoc maximum vinculum, hæc arcana ſacra, hos coniugales deos arbitrantur. Ne ſe mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum caſus putet, ipſis incipientis matrimonij auſpicijs admonetur, venire ſe laborum periculorumque ſociam, idem in pace, idem in prœlio paſſuram auſuramque. hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic viuendum, ſic pereundum. accipere ſe quæ liberis inuiolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rurſuſque ad nepotes referant. Ergo ſepta pudicitia agunt, nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corruptæ. Litterarum ſecreta viri pariter ac fœminæ ignorant. Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria, quorum pœna præſens, & maritis permiſſa. Acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit. publicatæ enim pudicitiæ nulla venia. non forma, non ætate, non opibus maritum inuenerit. Nemo enim illic vitia ridet nec corrumpere & corrumpi, ſæculum vocatur. Melius quidem adhuc eæ ciuitates, in quibus tantum virgines nubunt, & cum ſpe votoque vxoris ſemel tranſigitur.

Sic

Sic vnum accipiunt maritum, quo modo vnum corpus, vnamque vitam, ne vlla cogitatio vltra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, ſed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur, pluſque ibi boni mores valent, quam alibi bonæ leges. In omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt. Sua quemque mater vberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac ſeruum nullis educationis delicijs dignoſcas. Inter eadem pecora: in eadem humo degunt; donec ætas ſeparet ingenuos, virtus agnoſcat. Sera iuuenum Venus, eoque inexhauſta pubertas: nec virgines feſtinantur; eadem iuuenta, ſimilis proceritas, pares validique miſcentur, ac robora parentum liberi referunt. Sororum filijs idem apud auunculum, qui apud patrem honor. Quidam ſanctiorem artioremq; hunc nexum ſanguinis arbitrantur, & in accipiendis obſidibus magis exigunt, tamquam ij, & animum firmius, & domum latius teneant. Heredes tamen ſucceſſoreſque ſui cuique liberi: & nullum teſtamentum. Si liberi non ſunt, proximus gradus in poſſeſſione, fratres, patrui, auunculi. Quanto plus propinquorum, quo maior affinium numerus, tanto gratioſior ſenectus, nec vlla orbitatis pretia. Suſcipere tam inimicitias ſeu patris ſeu propinqui, quam amicitias neceſſe eſt. Nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque ſatisfactionem vniuerſa domus, vtiliter in publicum, quia periculoſiores ſunt inimicitiæ iuxta libertatem. Conuictibus & hoſpitijs non alia gens effuſius indulget. Quemcumq; mortalium arcere tecto, nefas habetur, pro fortuna quiſque apparatis epulis excipit. Cum defecere, qui modo hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitij & comes, proximam domum non inuitati adeunt: nec intereſt: pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad ius hoſpitij, nemo diſcernit. Abeunti, ſi quid popoſceris, concedere moris: & poſcendi inuicem eadem facilitas. Gaudent muneribus, ſed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hoſpites comis. Statim è ſomno, quem plerumque in diem extrahunt, lauantur, ſæpius calida, vt apud quos plurimum hiems occupat. Lauti, cibum capiunt

ſe-

ſeparatæ ſingulis ſedes,& ſua cuique menſa. Tum ad negotia, nec minus ſæpe ad conuiuia procedunt armati. Diem noctemq; continuare potando, nulli probrum. Crebræ vt inter vinolentos rixæ, raro conuicijs, ſæpius cæde & vulneribus tranſiguntur. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis affinitatibus,& adſciſcendis principibus, de pace deniq; ac bello plerumque in conuiuijs conſultant: tamquam nullo magis tempore aut ad ſimplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incaleſcat. Gens non aſtuta nec callida, aperit adhuc ſecreta pectoris licentia loci. Ergo detecta & nuda omnium mens poſtera die retractatur: & ſalua vtriuſque temporis ratio eſt. Deliberant dum fingere neſciunt: conſtituunt dum errare non poſſunt. Potui humor ex ordeo aut frumento, in quandam ſimilitudinem vini corruptus. Proximi ripæ & vinum mercantur. Cibi ſimplices, agreſtia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, ſine blandimentis expellunt famem. aduerſus ſitim, non eadem temperantia. Si indulſeris ebrietati, ſuggerendo quantum concupiſcunt, haud minus facile vitijs, quam armis vincentur. Genus ſpectaculorum vnum atque in omni cœtu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrum eſt, inter gladios ſe atq; infeſtas frameas ſaltu iaciunt. Exercitatio artem parauit, ars decorem. non in quæſtum tamen aut mercedem quamuis audacis laſciuiæ pretium eſt, voluptas ſpectantium. Aleam (quod mirere) ſobrij inter ſeria, exercent, tanta lucrandi perdendiue temeritate vt cum omnia defecerunt, extremo ac nouiſſimo iactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam ſeruitutem adit: quamuis iunior, quamuis robuſtior, alligari ſe ac venire patitur. ea eſt in re praua peruicacia: ipſi fidem vocant. Seruos conditionis huius per commercia tradunt, vt ſe quoque pudore victoriæ exſoluant. Cęteris ſeruis, non in noſtrum morem deſcriptis per familiam miniſterijs vtuntur. Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, vt colono iniungit: & ſeruus hactenus paret. Cętera domus officia, vxor ac liberi exſequuntur. Verberare ſeruum, ac vinculis & opere coercere, rarum. Occidere ſolent, non diſciplina & ſeueritate, ſed impetu & ira, vt inimicum, niſi quod impune. Liberti non

multum ſupra ſeruos ſunt, raro aliquod momentum in domo, numquam in ciuitate, exceptis dumtaxat ijs gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & ſuper ingenuos & ſuper nobiles aſcendunt: apud cęteros impares libertini libertatis argumentum ſunt. Fenus agitare & in vſuras extendere ignotum: ideoque magis ſeruatur, quam ſi vetitum eſſet. Agri pro numero cultorum ab vniuerſis per vices occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur. facilitatem partiendi, camporum ſpatia præſtant. Arua per annos mutant, & ſupereſt ager. nec enim cum vbertate & amplitudine ſoli labore contendunt, vt pomaria conſerant, & prata ſeparent, & hortos rigent. ſola terræ ſeges imperatur. Vnde annum quoque ipſum non in totidem digerunt ſpecies, hiems & ver & æſtas intellectum ac vocabula habent: autumni perinde nomen ac bona ignorantur. Funerum nulla ambitio. id ſolum obſeruatur, vt corpora clarorum virorum certis lignis crementur. Struem rogi nec veſtibus, nec odoribus cumulant. ſua cuique arma, quorundam igni & equus adijcitur. Sepulcrum ceſpes erigit. Monumentorum arduum & operoſum honorem, vt grauem defunctis, aſpernantur. Lamenta ac lacrymas cito; dolorem & triſtitiam tarde ponunt. Fęminis lugere honeſtum eſt; viris *meminiſſe*.

Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. *nunc* ſingularum gentium inſtituta, ritusque quatenus differant: quæ nationes è Germania in Gallias commigrauerint, expediam. Validiores olim Gallorum res fuiſſe ſummus auctorum diuus Iulius tradit: eoque credibile eſt, etiam Gallos in Germaniam tranſgreſſos. Quantulum enim amnis obſtabat, quo minus, vt quæque gens eualuerat, occuparet permutaretque ſedes promiſcuas adhuc, & nulla regnorum potentia diuiſas? Igitur inter Hercyniam ſiluam, Rhenumque & Mœnum amnes Heluetij; vlteriora Boij, Gallica vtraque gens, tenuere. Manet adhuc *Boiemi* nomen, ſignificatque loci veterem memoriam, quamuis mutatis cultoribus. Sed vtrum Arauiſci in Pannoniam ab Oſis Germanorum natione; an Oſi ab Arauiſcis in Germaniam commigrauerint, cum eodem adhuc ſermone, inſtitutis, moribus vtantur, incertum eſt: quia pari olim inopia ac libertate, eadem vtriuſque ripæ bona malaque erant, Treueri

&

& Neruij circa affectationem Germanicæ originis vltro ambitioſi ſunt, tamquam per hanc gloriam ſanguinis, à ſimilitudine & inertia Gallorum ſeparentur. Ipſam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Vbij quidem, quamquam Romana colonia eſſe meruerint, ac libentius *Agrippinenſes* conditoris ſui nomine vocentur, origine erubeſcunt, tranſgreſſi olim, & experimento fidei ſuper ipſam Rheni ripam collocati, vt arcerent, non vt cuſtodirentur. Omnium harum gentium virtute præcipui Bataui, non multum ex ripa, ſed inſulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & ſeditione domeſtica in eas ſedes tranſgreſſus, in quibus pars Romani imperij fierent. Manet honos, & antiquæ ſocietatis inſignia. nam nec tributis cōtemnuntur, nec publicanus atterit. exempti oneribus & collationibus, & tantum in vſum prœliorum ſepoſiti, velut tela atque arma, bellis reſeruantur. Eſt in eodem obſequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani vltra Rhenum, vltraque veteres terminos imperij reuerentiam. Ita ſede finibuſque in ſua ripa, mente animoque nobiſcum agunt, cętera ſimiles Batauis, niſi quod ipſo adhuc terræ ſuæ ſolo & cælo acrius animantur. Non numerauerim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumque conſederint, eos qui Decumates agros exercent. Leuiſſimus quiſque Gallorum, & inopia audax, dubię poſſeſſionis ſolum occupauere. Mox limite aucto, promotiſque præſidijs, ſinus imperij, & pars Prouinciæ habentur. Vltra hos Catti initium ſedis ab Hercynio ſaltu inchoant, non ita effuſis ac paluſtribus locis, vt cęteræ ciuitates, in quas Germania pateſcit, durant ſiquidem colles, paulatimque rareſcunt: & Cattos ſuos ſaltus Hercynius proſequitur ſimul atque deponit. Duriora genti corpora, ſtricti artus, minax vultus, & maior animi vigor. Multum (vt inter Germanos) rationis ac ſolertiæ: præponere electos, audire præpoſitos, noſſe ordines, intelligere occaſiones, differre impetus, diſponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rariſſimum, nec niſi ratione diſciplinę conceſſum; plus reponere in duce quam in exercitu. omne robur in pedite, quem ſuper arma, ferramentis quoque & copijs coone-

rant. Alios ad prælium ire videas, Cattos ad bellum. rari excurſus & fortuita pugna. Equeſtrium ſane virium id proprium, cito parare victoriam, cito cedere. Velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior conſtantiæ eſt. Et alijs Germanorum populis vſurpatum rara & priuata cuiuſque audentia, apud Cattos in conſenſum vertit, vt primum adoleuerint crinem barbamq; ſummittere, nec niſi hoſte cæſo exuere votiuum obligatumq; virtuti oris habitum. Super ſanguinem & ſpolia reuelant frontem, ſeque *tum demum pretia naſcendi retuliſſe, dignoſque patria ac parentibus* ferunt. Ignauis & imbellibus manet ſqualor. Fortiſſimus quiſq; ferreum inſuper anulum (ignominioſum id genti) velut vinculum geſtat, donec ſe cæde hoſtis abſoluat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Iamque canent inſignes, & hoſtibus ſimul ſuiſque monſtrati. omnium penes hos initia pugnarum. hæc prima ſemper acies, viſu noua. Nam ne in pace quidem vultu mitiore manſueſcunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura, prout ad quemque venere aluntur, prodigi alieni, contemptores ſui, donec exſanguis ſenectus tam duræ virtuti impares faciat. Proximi Cattis certum iam alueo Rhenum, quiq; terminus eſſe ſufficiat, Vſipij ac Tencteri colunt. Tencteri ſuper ſolitum bellorum decus, *equeſtris diſciplinę* arte præcellunt. Nec maior apud Cattos peditum laus, quam Tencteris equitum. Sic inſtituere maiores, poſteri imitantur. Hi luſus infantium, hęc iuuenum æmulatio, perſeuerant ſenes. inter familiam, & penates, & iura ſucceſſionum, equi traduntur. excipit filius, nō vt cetera maximus natu, ſed prout ferox bello & melior. Iuxta Tencteros, Bructeri olim occurrebant: nunc Chamauos & Angriuarios immigraſſe narratur, pulſis Bructeris ac penitus excīſis, vicinarum conſenſu nationum, ſeu ſuperbiæ odio, ſeu prædæ dulcedine, ſeu fauore quodam erga nos deorum. nam ne ſpectaculo quidem pręlij inuidere ſuper LX. millia non armis teliſque Romanis, ſed quod magnificentius eſt, oblectationi oculiſque ceciderunt. Maneat quæſo, duretq; gentibus ſi non amor noſtri, at certe odium ſui: quando vrgentibus imperj fatis, nihil iam præſtare fortuna maius poteſt, quam hoſtium diſcordiam. Angriuarios & Chamauos à tergo Dulgibini, & Chaſuari claudūt, aliæque gentes haud perinde memoratæ.

ræ. à fronte Friſij excipiunt. *Maioribus minoribuſque Friſiis* vocabulum eſt, ex modo virium. vtræque nationes vſque ad Oceanum Rheno prætexuntur, ambiuntque immenſos inſuper lacus & Romanis claſſibus nauigatos. Ipſum quinetiam Oceanum illa tentauimus. & ſupereſſe adhuc Herculis columnas fama vulgauit: ſiue adijt Hercules, ſeu quidquid vbique magnificum eſt, in claritatem eius referre conſueuimus. Nec defuit audentia Druſo Germanico, ſed obſtitit Oceanus in ſe ſimul atque in Herculem inquiri. Mox nemo tentauit: ſanctiuſque ac reuerentius viſum, de actis deorum credere, quam ſcire. Hactenus in Occidentem Germaniam nouimus. In Septemtrionem ingenti flexu redit. Ac primo ſtatim Chaucorum gens, quamquam incipiat à Friſijs, ac partem litoris occupet, omnium quas expoſui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos vſque ſinuetur. tam immenſum terrarum ſpatium non tenent tantum Chauci, ſed & implent: populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit iuſtitia tueri. ſine cupiditate, ſine impotentia, quieti ſecretique, nulla prouocant bella, nullis raptibus aut latrocinijs populantur. Idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quod vt ſuperiores agant, non per iniurias aſſequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac ſi res poſcat exercitus: plurimum virorum equorumque: & quieſcentibus eadem fama: In latere Chaucorum Cattorumque, Cheruſci nimiam ac marcentem diu pacem illaceſſiti nutrierunt. idq; iucundius quam tutius fuit: quia inter impotentes & validos falſo quieſcas; vbi manu agitur, modeſtia ac probitas nomina ſuperioris ſunt. Ita qui olim *boni æquique Cheruſci*, nunc *inertes ac ſtulti* vocantur: Cattis victoribus fortuna in ſapientiam ceſſit. Tacti ruina Cheruſcorum & Foſi contermina gens, aduerſarum rerum ex æquo ſocij, cum in ſecundis minores fuiſſent. Eundem Germaniæ ſinum proximi Oceano Cimbri tenent, parua nunc ciuitas, ſed Gloria ingens veteriſque famæ late veſtigia manent, vtraque ripa caſtra, ac ſpatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manuſque gentis, & tam magni exercitus fidem. Sexcenteſimum & quadrageſimum annum vrbs noſtra agebat, cum primum Cimbrorum audita ſunt arma, Cæcilio

Metello ac Papirio Carbone COSS. Ex quo ſi ad alterum imperatoris Traiani conſulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur. tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi æui ſpatio, multa inuicem damna. non Samnis, non Pœni, non Hiſpaniæ, Galliæue, ne Parthi quidem ſæpius admonuere. quippe regno Arſacis acrior eſt Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Craſſi, amiſſo & ipſe Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone, & Caſſio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoque Manlio fuſis vel captis, quinq; ſimul conſulareis exercitus Populo Romano; Varum treſque cum eo legiones etiam Cæſari abſtulerunt. nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia, Druſus ac Nero & Germanicus in ſuis eos ſedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæſaris minæ in ludibrium verſæ. Inde otium, donec occaſione diſcordiæ noſtræ & ciuilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectauere: ac rurſus pulſi inde, proximis temporibus triumphati magis quam victi ſunt. Nunc de Sueuis dicendum eſt, quorum non vna vt Cattorum Tencterorumve gens: maiorem enim Germaniæ partem obtinent, proprijs adhuc nationibus nominibuſque diſcreti, quamquam in commune *Sueui* vocentur. Inſigne gentis obliquare crimen, nodoq; ſubſtringere. Sic Sueui à cęteris Germanis: ſic Sueuorum ingenui à ſeruis ſeparantur. Sic in alijs gentibus ſeu cognatione aliqua Sueuorum, ſeu (quod ſæpe accidit) imitatione, rarum & intra iuuentæ ſpatium; apud Sueuos vſque ad caniciem horrentem capillum retro ſequuntur, ac ſæpe in ipſo ſolo vertice religant. principes & ornatiorem habent. ea cura formæ, ſed innoxiæ. Neque enim vt ament amenturue; in altitudinem quandam & terrorem adituri bella compti, vt hoſtium oculis, ornantur. *Vetuſtiſsimos ſe nobiliſsimoſque Sueuorum* Semnones memorant. Fides antiquitatis, religione firmatur. Stato tempore in ſiluam auguriis patrum & priſca formidine ſacram, omnes eiuſdem ſanguinis populi legationibus coeunt, cæſoq; publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Eſt & alia luco reuerentia. Nemo niſi vinculo ligatus ingreditur, vt minor, & poteſtatem numinis præſeferens. ſi forte prolapſus eſt, attolli & inſur-

ſurgere haud licitum, per humum euoluuntur. eoque omnis ſuperſtitio reſpicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cętera ſubiecta atque parentia. Adijcit au&oritatem fortuna Semnonum, centum pagis habitantur: magnoque corpore efficitur, vt ſe Sueuorum caput credant. Contra Langobardos paucitas nobilitat, quod plurimis ac valentiſſimis nationibus cincti, non per obſequium, ſed prœlijs & periclitando tuti ſunt. Reudigni deinde & Auiones, & Angli, & Varini, & Eudoſes, & Suardones, & Nuithones, fluminibus aut ſiluis muniuntur. nec quidquam notabile in ſingulis, niſi quod in commune Herthum, id eſt, Terram matrem colunt, eamque interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur. Eſt inſula Oceani Caſtum nemus, dicatumque in eo vehiculum veſte conte&um, attingere vni ſacerdoti conceſſum. Is adeſſe penetrali deam intelligit, ve&amque bubus fęminis multa cum veneratione proſequitur. Læti tunc dies, feſta loca, quæcumque aduentu hoſpitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma ſumunt, clauſum omne ferrum: pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem ſacerdos ſatiatam conuerſatione mortalium deam templo reddat. mox vehiculum & veſtes, & ſi credere velis, numen ipſum ſecreto lacu abluitur. Serui miniſtrant, quos ſtatim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, ſanctaque ignorantia, quid ſit illud quod tantum perituri vident. Et hæc quidem pars Sueuorum in ſecretiora Germaniæ porrigitur. Propior (vt quo modo paulò ante Rhenum, ſic nunc Danubium ſequar) Hermundurorum ciuitas, fida Romanis, eoque ſolis Germanorum non in ripa commercium, ſed penitus, atque in ſplendidiſſima Rhætiæ prouinciæ colonia. paſſim & ſine cuſtode tranſeunt; & cum cęteris gentibus arma modo caſtraque noſtra oſtendamus, his domos, villaſque patefecimus, non concupiſcentibus. In Hermunduris Albis oritur, flumen inclitum & notum olim: nunc tantum auditur. Iuxta Hermunduros Nariſci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria vireſque, atque ipſa etiam ſedes, pulſis olim Boijs, virtute parta. Nec Nariſci Quadiue degenerant. Eaque Germaniæ velut frons eſt, quatenus Danubio pergitur. Marcomanis, Quadiſque vſque ad noſtram memoriam reges manſe-

runt ex gente ipſorum, nobile Marobodui & Tudri genus: iam & externos patiuntur. Sed vis & potentia regibus ex auctoritate Romana, raro armis noſtris, ſæpius pecunia iuuantur. Nec minus valent retro Marſigni, Gothini, Oſi, Burij: terga Marcomenorum Quadorumque claudũt. è quibus Marſigni, & Burij ſermone cultuque Sueuos referunt. Gothinos Gallica, Oſos Pannonica lingua coarguit non eſſe Germanos; & quod tributa patiuntur: partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi vt alienigenis imponunt. Gothini, quo magis pudeat, & ferrum effodiunt. omneſque hi populi pauca campeſtrium, cęterum ſaltus & vertices montium iugumque inſederunt. Dirimit enim ſcinditq; Sueuiam continuum montium iugum, vltra quod plurimæ gentes agunt. ex quibus latiſſime patet Lygiorum nomen in plures ciuitates diffuſum. Valentiſſimas nominaſſe ſufficiet, Arios, Helueconas, Manimos, Elyſios, Naharualos, Apud Naharualos antiquæ religionis lucus oſtenditur: Præſidet ſacerdos muliebri ornatu, ſed *deos interpretatione Romana Caſtorem Pollucemque* memorant. Eius numinis nomen *Alcis*. nulla ſimulacra, nullum peregrinæ ſuperſtitionis veſtigium. vt fratres tamen, vt iuuenes venerantur. Cęterum Arij ſuper vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, inſitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. nigra ſcuta, tincta corpora, atras ad prœlia noctes legunt: ipſaque formidine atque vmbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hoſtium ſuſtinente nouum ac velut infernum aſpectum. nam primi in omnibus prœlijs oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnantur, paulo iam adductius quam ceteræ Germanorum gentes. nondum tamen ſupra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugij, & Lemouij: omniumque harum gentium inſigne, rotunda ſcuta, breues gladij, & erga reges obſequium, Suionum hinc ciuitates, ipſo in Oceano, præter viros armaque claſſibus valent. forma nauium eo differt, quod vtrimque prora paratam ſemper appulſui frontem agit: nec velis miniſtrantur, nec remos in ordinem lateribus adiungunt. Solutum vt in quibuſdam fluminum, & mutabile vt res poſcit, hinc vel illinc remigium. Eſt apud illos & opibus honos eoque vnus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi. nec

arma

arma vt apud cęteros Germanos in promiſcuo, ſed clauſa ſub cuſtode,& quidem ſeruo: quia ſubitos hoſtium incurſus prohibet Oceanus. otioſa porro armatorum manus facile laſciuiunt. enimvero neque nobilem, neq; ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia vtilitas eſt. Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac prope immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides; quod extremus cadentis iam ſolis fulgor in ortus edurat, adeo clarus, vt ſidera hebetet. Sonum inſuper emergentis audiri, formaſque deorum, & radios capitis aſpici perſuaſio adijcit. Illuc vſque (& fama vera) tantum natura. Ergo iam dextro Sueuici maris littore Æſtyorum gentes alluuntur, quibus ritus habituſque Sueuorum, linguę Britannicæ propior. Martem deum venerantur, inſigne ſuperſtitionis, formas Aprorum geſtant. Id pro armis omniumque tutela, ſecurum deæ cultorem etiam inter hoſtes præſtat. Rarus ferri; frequẽs fuſtium vſus. Frumenta cęteroſque fructus patientius quam pro ſolita Germanorum inertia laborant. Sed & mare ſcrutantur, ac ſoli omnium ſuccinum, quod ipſi *Gleſum* vocant, inter vada atque in ipſo litore legunt. Nec quæ natura quæue ratio gignat, vt Barbaris, quæſitum compertumue. diu quinetiam inter cętera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria noſtra dedit nomen. ipſis in nullo vſu, rude legitur; informe perfertur; pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum eſſe intelligas. quia terrena quædam atque etiam volucria animalia plerumq; interlucent, quæ implicita humore, mox dureſcente materia, clauduntur. Fecundiora igitur memora lucoſque, ſicut Orientis ſecretis, vbi thura balſamaque ſudantur, ita Occidentis inſulis terriſque ineſſe crediderim; quæ vicini ſolis radijs expreſſa atq; liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempeſtatum in aduerſa litora exundant. Si naturam ſuccini admoto igne tentes; in modum tedæ accenditur, alitque flammam pinguem & olentem: mox vt in picem reſinamue lenteſcit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cętera ſimiles, vno differunt, quod fęmina dominatur: in tantum non modo à libertate, ſed etiam à ſeruitute degenerant. hic Sueuiæ finis. Peuciuorum, Venedorumque, & Fennorum nationes Germanis an Sarma-

tis aſcribam dubito: quamquam Peucini, quos quidam Baſtarnas vocant, ſermone, cultu, ſede, ac domicilijs, vt Germani agunt. ſordes omnium ac torpor. procerum connubijs mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quidquid inter Peucinos Fennoſque ſiluarum ac montium erigitur, latrocinijs pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt, & ſcuta geſtant, & pedum vſu ac pernicitate gaudent, quæ omnia diuerſa Sarmatis ſunt, in plauſtro equoque viuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas, non arma, non equi, non penates. victui herba, veſtitui pelles, cubile humus, ſola in ſagittis ſpes, quas inopia ferri oſſibus aſperant. Idemque venatus viros pariter ac fęminas alit. Paſſim enim comitantur, partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque ſuffugium, quam vt in aliquo ramorum nexu contegantur. huc redeunt iuuenes, hoc ſęuum receptaculum. Id beatius arbitrantur, quam ingemere agris, illaborare domibus, ſuas alienaſque fortunas ſpe metuque verſare. Securi aduerſus homines, ſecuri aduerſus deos, rem difficillimam aſſecuti ſunt, vt illis ne voto quidem opus ſit. Cętera iam fabuloſa: *Helluſios & Oxionas ora hominum vultuſque, corpora atque artus ferarum gerere.* quod ego vt incompertum, in medium relinquam.

IVLII

IVLII AGRICOLÆ VITA, Scriptore C. CORNELIO TACITO.

CLarorum virorum facta moreſque poſteris tradere antiquitus vſitatum, ne noſtris quidem temporibus quamquam incurioſa ſuorum ætas omiſit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac ſupergreſſa eſt vitium paruis magniſque ciuitatibus commune, ignorantiam recti & inuidiam. Sed apud priores vt agere memoratu digna pronum, magiſque in aperto erat; ita celeberrimus quiſque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam, ſine gratia aut ambitione, bonæ tantum conſcientiæ pretio ducebatur. Ac plerique ſuam ipſi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam arrogantiam arbitrati ſunt. uec id Rutilio & Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit. adeo virtutes iiſdem temporibus optimè æſtimantur. quibus facillime gignuntur. At mihi nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit. quam non petiiſſem, ni incurſaturus tam ſæua & infeſta virtutibus tempora. Legimus cum Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe: neque in ipſos modo auctores, ſed in libros quoque eorum ſæuitum, delegato triumviris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foru vrerentur. Scilicet illo igne vocem Pop. Rom. & libertatem Senatus, & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulſis inſuper ſapientiæ profeſſoribus atque omni bo-

na arte in exſilium acta, ne quid vſquam honeſtum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit, quid vltimum in libertate eſſet, ita nos quid in ſeruitute, adempto per inquiſitiones & loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipſam cum voce perdidiſſemus, ſi tam in noſtra poteſtate eſſet obliuiſci quam tacere. Nunc demum redit animus, & quamquam primo ſtatim beatiſſimi ſæculi ortu Nerua Cæſar res olim diſſociabiles miſcuerit, principatum ac libertatem, augeatque quotidie felicitatem imperij Nerua Traianus, nec ſpem modo ac votum Securitas publica, ſed ipſius voti fiduciam, ac robur aſſumpſerit; natura tamen infirmitatis humanæ, tardiora ſunt remedia quam mala. & vt corpora lente augeſcunt, cito exſtinguuntur, ſic ingenia ſtudiaque oppreſſeris facilius, quam reuocaueris. Subit quippe etiam ipſius inertiæ dulcedo: & inuiſa primo deſidia poſtremo amatur. Quid ſi per quindecim annos, grande mortalis æui ſpatium, multi fortuitis caſibus, promptiſſimus quiſque ſæuitia principis interciderunt: Pauci, & vt ita dixerim, non modo aliorum, ſed etiam noſtri ſuperſtites ſumus, exemptis è media vita tot annis, quibus iuuenes ad ſenectutem, ſenes prope ad ipſos exactæ ætatis terminos per ſilentium venimus. non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris ſeruitutis, ac teſtimonium præſentium bonorum compoſuiſſe. Hic interim liber honori Agricolæ ſoceri mei deſtinatus, profeſſione pietatis, aut laudatus erit, aut excuſatus.

CNæus Iulius Agricola vetere & illuſtri Foroiulienſium colonia ortus, vtrumque auum procuratorem Cæſarum habuit: quæ equeſtris nobilitas eſt. pater Iulius Græcinus ſenatorij ordinis, ſtudio eloquentiæ ſapientiæque notus. iiſq; virtutibus iram Caij Cæſaris meritus. Namque Marcum Silanum accuſare iuſſus, & quia abnuerat, interfectus eſt. Mater Iulia Procilla fuit, raræ caſtitatis in huius ſinu indulgentiaque educatus, per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiamque tranſegit. Arcebat eum ab illecebris peccantium prẹter ipſius bonam integramque naturam, quọd ſtatim paruulus ſedem

dem, ac magiſtram ſtudiorum Maſſiliam habuerit, locum Græca comitate, & prouinciali parſimonia miſtum, ac bene compoſitum. Memoria teneo ſolitum ipſum narrare, *ſe in prima iuuenta ſtudium Philoſophiæ, ac iuris, vltra quam conceſſum Rom. ac ſenatori hauſiſſe: ni prudentia matris incenſum, ac flagrantem animum coercuiſſet*. ſcilicet ſublime, & erectum ingenium, pulchritudinem, ac ſpeciem excelſæ magnæque gloriæ vehementius, quam cautè appetebat. mox mitigauit ratio, & ætas: retinuitque, quod eſt difficillimum, ex ſapientia modum. Prima caſtrorum rudimenta in Britannia Paullino diligenti, ac moderato duci approbauit, electus, quem contubernio æſtimaret. Nec Agricola licenter more iuuenum, qui militiam in laſciuiam vertunt, neque ſegniter ad voluptates, & commeatus, titulum tribunatus & inſcitiam retulit: ſed noſcere prouinciam, noſci exercitui, diſcere à peritis, ſequi optimos, nihil appetere iactatione, nihil ob formidinem recuſare, ſimulque anxius & intentus agere. Non ſanè alias exercitatior, magiſq; in ambiguo Britannia fuit. trucidati veterani, incenſæ coloniæ, intercepti exercitus. tum de ſalute, mox de victoria certauere. Quæ cuncta etſi conſiliis ductuq; alterius agebantur, ac ſumma rerum, & reciperatæ prouinciæ gloria in ducem ceſſit: artem & vſum & ſtimulos addidere iuueni: intrauitque animum militaris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus ſiniſtra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala. Hinc ad capeſſendos magiſtratus in vrbem digreſsus, Domitiam Decidianam ſplendidis natalibus ortam ſibi iunxit. idque matrimonium ad maiora nitenti, decus, ac robur fuit. vixeruntque mira concordia, per mutuam caritatem, & inuicem ſe anteponendo, niſi quod in bona vxore tanto maior laus, quanto in mala plus culpæ eſt. Sors quæſturæ prouinciam Aſiam, proconſulem Saluium Titianum dedit, quorum neutro corruptus eſt. quamquam & prouincia diues, ac parata peccantibus, & proconſul in omnem auiditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus eſſet mutuam diſſimulationem mali: Auctus eſt ibi filia, in ſubſidium, & ſolatium ſimul, nam filium

ante

ante ſublatum, breui amiſit. Mox inter quæſturam, ac tribunatum plebis, atque etiam ipſum tribunatus annum quiete, & otio tranſit, gnarus ſub Nerone temporum, quibus inertia pro ſapientia fuit. Idem præturæ tenor, & ſilentium. nec enim iuriſdictio obuenerat. Ludos & inania honoris, modo rationis, atque abundantiæ duxit, vt longè à luxuria, ita famæ propior. Tum electus à Galba ad dona templorum recognoſcenda, diligentiſſima conquiſitione fecit, ne cuius alterius ſacrilegium reſp. quam Neronis ſenſiſſet. Sequens annus graui vulnere animum domumque eius afflixit. nam claſſis Othoniana licenter vaga dum in Templo (Liguriæ pars eſt) hoſtiliter populatur, matrem Agricolæ in prædiis ſuis interfecit: prædiaque ipſa, & magnam patrimonii partem diripuit, quæ cauſſa cædis fuerat. Igitur ad ſolemnia pietatis profectus Agricola nuntio affectati à Veſpaſiano imperij deprehenſus, ac ſtatim in partes tranſgreſſus eſt. Initia principatus, ac ſtatum vrbis Mucianus regebat, admodum iuuene Domitiano, & ex paterna fortuna tantum licentiam vſurpante. Is miſſum ad delectus agendos Agricolam, integreque, ac ſtrenue verſatum viceſimæ legioni tarde ad ſacramentum tranſgreſſæ præpoſuit, vbi deceſſor ſeditioſe agere narrabatur: quippè legatis quoque conſularibus nimia, ac formidoloſa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens, incertum ſuo an militum ingenio: ita ſucceſſor ſimul & vltor electus, rariſſima moderatione maluit videri inueniſſe bonos, quam fecisſe. Præerat tunc Britanniæ Vectius Bolanus, placidius, quam feroci prouincia dignum eſt. temperauit Agricola vim ſuam, ardoremque compeſcuit, ne increſceret, peritus obſequi, eruditusque vtilia honeſtis miſcere. Breui deindè Britannia conſularem Petilium Cerialem accepit. Habuerunt virtutes ſpatium exemplorum. Sed primo Cerialis modo labores, & diſcrimina, mox & gloriam communicabat: ſæpè parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex euentu præfecit. nec Agricola vnquam in ſuam famam geſtis exſultauit: ad auctorem & ducem, vt miniſter fortunam referebat: ita virtute in obſequendo, verecundia

in prædicando, extra inuidiam, nec extra gloriam erat. Reuertentem ab legatione legionis Diuus Veſpaſianus inter patricios adſciuit, ac deinde prouinciæ Aquitaniæ præpoſuit, ſplendidæ in primis dignitatis adminiſtratione, ac ſpe conſulatus cui deſtinarat. Credunt plerique militaribus ingeniis ſubtilitatem deeſſe, quia caſtrenſis iuriſdictio ſecura, & obtuſior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facilè iuſteque agebat. Iam verò tempora curarum remiſſionumque diuiſa, vbi conuentus, ac iudicia poſcerent, grauis, intentus, ſeuerus, & ſæpiùs miſericors: vbi officio ſatisfactum, nulla vltra poteſtatis perſona, triſtitiam, & arrogantiam, & auaritiam exuerat: nec illi, quod eſt rariſſimum, aut facilitas auctoritatem: aut ſeueritas amorem deminuit. Integritatem atque abſtinentiam in tanto viro referre, iniuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam ſæpè boni indulgent, oſtentanda virtute, aut per artem quæſiuit: procul ab æmulatione adverſus collegas, procul à contentione aduerſus procuratores, & vincere inglorium, & atteri ſordidum arbitrabatur. Minus triennium in ea legatione detentus, ac ſtatim ad ſpem Conſulatus reuocatus eſt, comitante opinione, Britanniam ei prouinciam dari: nullis in hoc ſuis ſermonibus, ſed quia par videbatur. haud ſemper errat fama, aliquando & eligit. Conſul egregiæ tum ſpei filiam iuueni mihi deſpondit, ac poſt conſulatum collocauit, & ſtatim Britanniæ præpoſitus eſt, adiecto pontificatus ſacerdotio. Britanniæ ſitum populoſque multis ſcriptoribus memoratos, non in comparationem curæ ingenijve referam: ſed quia tum primum perdomita eſt. itaque quæ priores nondum comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur. Britannia inſularum quas Romana notitia complectitur maxima, ſpatio ac cœlo in Orientem Germaniæ, in Occidentem Hiſpaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inſpicitur: Septentrionalia eius, nullis contra terris, vaſto, atque aperto mari pulſantur. Formam totius Britanniæ Liuius veterum, Fabius Ruſticus recentium eloquentiſſimi auctores, oblongæ ſcutulæ, vel bipenni aſſimi-

ſimilauere. & eſt ea facies citra Caledoniam, vnde, & in vniuerſum fama eſt tranſgreſſa. ſed immenſum, & enorme ſpatium procurrentium extremo iam litore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram nouiſſimi maris tunc primum Romana claſſis circumvecta. inſulam eſſe Britanniam affirmauit, ac ſimul incognitas ad id tempus inſulas, quas Orcadas vocant, inuenit, domuitque, diſpecta eſt, & Thyle, quam hactenus nix, & hiems abdebat, ſed mare pigrum, & graue remigantibus perhibent, ne ventis quidem proindè attolli: credo quod rariores terræ monteſque, cauſsa ac materia tempeſtatum, & profunda moles continui maris tardius impellitur. Naturam Oceani, atque æſtus, neque quærere huius operis eſt, ac multi rettulere. vnum addiderim: nuſquam latius dominari mare, multum fluminum huc, atque illuc ferre, nec litore tenus accreſcere, aut reſorberi, ſed influere penitus, atque ambire, etiam iugis, atque montibus inſeri velut in ſuo. Cæterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an aduecti, vt inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii: atq; ex eo argumenta. namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem aſseuerant. Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & poſitu contra Hiſpaniam, Iberos veteres traiecisſe, eaſq; ſedes occupaſse fidem faciunt, proximi Gallis, & ſimiles ſunt: ſeu durante originis vi: ſeu procurrentibus in diuerſa terris, poſitio cæli corporibus habitum dedit. in vniuerſum tamen æſtimanti, Gallos vicinum ſolum occupaſse, credibile eſt. Eorum ſacra deprehendas, ſuperſtitionum perſuaſione. Sermo haud multum diuerſus in depoſcendis periculis eadem audacia: & vbi aduenere, in detrectandis eadem formido. plus tamen ferociæ Britanni præferunt, vt quos nondum longa pax emoliierit. nam Gallos quoq; in bellis floruiſse accepimus: mox ſegnitia cum otio intrauit, amiſsa virtute pariter, ac libertate, quod Britannorum olim victis euenit: cæteri manent quales Galli fuerunt. In pedite robur: quædam nationes & curru prçliantur. honeſtior auriga, clientes propugnant. olim regibus parebant, nunc per principes factionibus, & ſtudiis trahuntur, nec aliud adverſus validiſ-

lidiſſimas gentes pro nobis vtilius, quam quod
in commune non conſulunt. Rarus duabus tribuſ-
ve ciuitatibus ad propulſandum commune peri-
culum conuentus: ita dũ ſinguli pugnant, vniuerſi
vincuntur. Cęlum crebris imbribus, ac nebulis fę-
dum. aſperitas frigorum abeſt. Dierum ſpatia vl-
tra noſtri orbis menſuram, & nox clara, & extre-
ma Britanniæ parte breuis, vt finem, atq; initium
lucis exiguo diſcrimine internoſcas. *Quod ſi nu-
bes non officiant, aſpici per noctem Solis fulgorem,
nec occidere exſurgere, ſed tranſire* affirmant: ſcili-
cet extrema, & plana terrarum humili vmbra non
erigunt tenebras, infraq; cœlum, & ſidera nox ca-
dit. Solum præter oleam vitemq; & cætera cali-
dioribus terris oriri ſueta, patiens frugum, fecun-
dum, tarde miteſcunt, cito proueniunt. eademque
vtriuſque rei cauſsa, multus humor terrarum, cœ-
lique. Fert Britannia aurum, & argentum, & alia
metalla, pretium victoriæ gignit & Oceanus mar-
garitas, ſed ſubfuſcas, ac liuentes. Quidam artem
abeſse legentibus arbitrantur. nam in rubro mari
viua, ac ſpirantia ſaxis auelli, in Britannia prout
expulſa ſint colligi. ego faciliùs crediderim na-
turam margaritis deeſse, quam nobis auaritiam.
Ipſi Britanni delectum, ac tributa, & iniuncta
imperii munera impigere obeunt, ſi iniuriæ ab-
ſint: has ægrè tolerant, iam domiti vt pareant,
nondum vt ſeruiant. Igitur primus omnium Ro-
manorum D. Iulius cum exercitu Britanniam in-
greſsus, quamquam proſpera pugna terruerit in-
colas, ac litore potitus ſit, poteſt videri oſtendiſ-
ſe poſteris, non tradidiſse. Mox bella ciuilia, & in
Rempublicam verſa principum arma, ac longa
obliuio Britanniæ etiam in pace, *Conſilium* id Di-
uus Auguſtus vocabat, Tiberius *præceptum*. Agi-
taſse C. Cæſarem de intranda Britannia ſatis con-
ſtat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, & in-
gentes adverſus Germaniam conatus fruſtra fuiſ-
ſent D. Claudius auctor operis, tranſuectis legio-
nibus auxiliiſque, & aſsumpto in partem rerum
Veſpaſiano, quod initium venturæ mox fortunæ
fuit, domitæ gentes, capti reges, & monſtratus
fatis Veſpaſianus. Conſularium primus Aulus
Plautius præpoſitus, ac ſubindè Oſtorius Scapula;
vterq; bello egregius: redacta que paullatim in for-
mam prouinciæ proxima pars Britanniæ. addita

inſuper veteranorum colonia. quædam ciuitates Cogiduno regi donatæ. is ad noſtram vſque memoriam fidiſſimus manſit, vetere, ac iam pridem recepta populi Romani conſuetudine, vt haberet inſtrumenta ſeruitutis, & reges. Mox Didius Gallus parta è prioribus continuit, paucis admodum caſtellis in vlteriora promotis, per quæ fama aucti officij quæreretur. Didium Veranius excepit, iſque intra annum exſtinctus eſt. Suetonius hinc Paullinus biennio proſperas res habuit, ſubactis nationibus firmatiſque præſidiis: quorum fiducia Monam inſulam, vt vires rebellibus miniſtrantem aggreſsos, terga occaſioni patefecit. Namque abſentia legati remoto metu, Britanni agitare inter ſe mala ſeruitutis, conferre iniurias, & interpretando accendere: *Nihil proſici patientia, niſi vt grauiora tanquam ex facili tolerantibus imperentur. ſingulos ſibi olim reges fuiſſe, nunc binos imponi; è quibus legatus in ſanguinem, procurator in bona ſæuiret: æquè diſcordiam præpoſitorum, æque concordiam ſubiectis exitioſam: alterius, manus, centuriones: alterius, vim & contumelias miſcere: nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum, in prœlio fortiorem eſſe qui ſpoliet: nunc ab ignauis plerumque, & imbellibus eripi domos, abſtrahi liberos, iniungi delectus, tanquam mori tantum pro patria neſcientibus. quantum enim tranſiſſe militum, ſi ſeſe Britanni numerent? ſic Germanias excuſſiſſe iugum, & flumine non Oceano defendi: ſibi patriam, coniuges, parentes: illis auaritiam, & luxuriam cauſſas belli eſſe. receſſuros, vt Diuus Iulius receſſiſſet, modo virtutes maiorum ſuorum æmularentur: neve prœlij vnius, aut alterius euentu paueſcerent, plus impetus, maiorem conſtantiam penes miſeros eſſe. iam Britannorum etiam deos miſereri, qui Romanum ducem abſentem, qui relegatum in alia inſula exercitum detinerent: iam ipſos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porro in eiuſmodi conſilijs periculoſius eſſe deprehendi, quam audere.* His atque talibus inuicem inſtincti. Voadica generis regij fœmina duce (neque enim ſexum in imperijs diſcernunt) ſumpſere vniuerſi bellum: ac ſparſos per caſtella milites confectati, expugna-

gnatis præſidijs , ipſam coloniam inuaſere , vt ſedem ſeruitutis, nec vllum in Barbaris ſæuitiæ genus omiſit ira, & victoria. Quod niſi Paullinus , eo cognito prouinciæ motu , propere ſubueniſſet , amiſsa Britannia foret : quam vnius prœlij fortuna veteri patientiæ reſtituit , tenentibus arma pleriſque , quos conſcientia defectionis , & propius ex legato timor agitabat, Hic cum egregius cætera , arroganter in deditos , & vt ſuæ quoque iniuriæ vltor , durius conſuleret : miſsus Petronius Turpilianus tamquam exorabilior , & delictis hoſtium nouus , eoque pœnitentiæ mitior : compoſitis prioribus nihil vltra auſus , Trebellio Maximo prouinciam tradidit . Trebellius ſegnior , & nullis caſtrorum experimentis , comitate quadam curandi prouinciam tenuit . Didicere iam Barbari quoque ignoſcere vitijs blandientibus , & interuentus ciuilium armorum præbuit iuſtam ſegnitiæ excuſationem , ſed diſcordia laboratum , cum aſsuetus expeditionibus miles otio laſciuiret . Trebellius fuga , ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis , precario mox præfuit : ac velut pacti exercitus licentiam ; dux ſalutem hæc ſeditio ſine ſanguine ſtetit . Nec Vectius Bolanus manentibus adhuc ciuilibus bellis , agitauit Britanniam diſciplina , eadem inertia erga hoſtes : ſimilis petulantia caſtrorum: niſi quod innocens Bolanus , & nullis delictis inuiſus, caritatem parauatat loco auctoritatis . Sed vbi cum cętero orbe Veſpaſianus , & Britanniam reciperauit , magni duces , egregii exercitus , minuta hoſtium ſpes : & terrorem ſtatim intulit Petilius Cerialis , Brigantum ciuitatem , quæ numeroſiſſima prouinciæ totius perhibetur, aggreſsus. multa pręlia , & aliquando non incruenta : magnamque Brigantum partem , aut victoria amplexus , aut bello . Et cum Cerialis quidem alterius ſucceſsoris curam famamque obruiſset , ſuſtinuit quoque molem Iulius Frontinus , vir magnus quantum licebat , validamque , & pugnacem Silurum gentem armis ſubegit : ſuper virtutem hoſtium , locorum quoque difficultates eluctatus . Hunc Britanniæ ſtatum, has bellorum vices media iam ęſtate tranſgreſsus Agricola inuenit , cum & milites velut

omiſ-

precibus centurionum milites aſcire, ſed optimum quemque fideliſſimum putare: omnia ſcire, non omnia exſequi: paruis peccatis veniam, magnis ſeueritatem commodare: nec pœna ſemper, ſed ſæpiùs pœnitentia contentus eſse: officijs & adminiſtrationibus potius non peccaturos, * quam damnare cum peccaſsent. Frumenti & tributorum auctionem æqualitate munerum mollire, circumciſis quæ in quæſtum reperta, ipſo tributo grauius tolerabantur. namque per ludibrium aſſidere clauſis horreis, & emere vltro frumenta, ac vendere pretio cogebantur. deuortia itinerum, & longinquitas regionum indicebatur, vt ciuitates à proximis hibernis in remota & auia deferrent, donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucroſum fieret. Hæc primo ſtatim anno comprimendo, egregiam famam paci circumdedit: quæ vel incuria, vel tolerantia priorum, haud minus, quam bellum timebatur. Sed vbi æſtas advenit contracto exercitu, *militum in agmine* laudare *modeſtiam*, diſiectos coercere: loca caſtris ipſe capere, æſtuaria ac ſiluas ipſe prætentare: & nihil interim apud hoſtes quietum pati quo minus ſubitis excurſibus popularetur. atque vbi ſatis terruerat, parcendo rurſus irritamenta pacis oſtentare. Qnibus rebus multæ ciuitates, quæ in illum diem ex æquo egerant, datis obſidibus iram poſuere, & præſidiis caſtelliſque circumdatæ, tanta ratione curaq; vt nulla ante Britanniæ noua pars illaceſſita tranſierit. Sequens hiems ſaluberrimis conſiliis abſumpta. namq; vt homines diſperſi, ac rudes, eoque bello faciles, quieti & otio per voluptates, aſsueſcerent: hortari priuatim, adiuuare publicè, vt templa, fora, domus exſtruerent, laudando promptos, & caſtigando ſegnes. ita honoris æmulatio, pro neceſſitate erat. Iam verò principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum ſtudiis Gallorum anteferre, vt qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiſcerent, indè etiam habitus noſtri honor, & frequens toga. paullatimque diſceſsum ad delinimenta vitiorũ, porticus, & balnea, & conuiuiorum elegãtiam idq; apud imperitos *humanitas* vocabatur, cum pars ſeruitutis eſset. Tertius expeditionũ annus nouas gentes aperuit, vaſtatis

vſque

vſque ad Taum (æſtuario nomen eſt) nationibus. qua formidine territi hoſtes, quamquam conflictatum ſæuis tempeſtatibus exercitum, laceſsere non auſi. ponendiſque inſuper caſtellis ſpatium fuit. Adnotabant periti, non alium ducem opportunitates locorum ſapientius legiſse, nullum ab Agricola poſitum caſtellum, aut vi hoſtium expugnatum, aut pactione, ac fuga deſertum. crebræ eruptiones, nam aduerſus moras obſidionis, annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, & ſibi quiſque præſidio, irritis hoſtibus eoque deſperantibus, quia ſoliti plerumque damna æſtatis hibernis euentibus penſare, tum æſtate, atque hieme iuxta pellebantur. Nec Agricola vnquam per alios geſta auidus intercepit, ſeu centurio, ſeu præfectus, incorruptum facti teſtem habebat. Apud quoſdam *acerbior in conuiciis* narrabatur, vt bonis comis, ita adverſus malos iniucundus. cæterum ex iracundia nihil ſupererat. ſecretum & ſilentium eius non timeres. honeſtius putabat offendere, quam odiſse. Quarta æſtas obtinendis, quæ percurrerat inſumpta, ac ſi virtus exercituum, & Romani nominis gloria pateretur, inuentus in ipſa Britannia terminus. Nam Glota, & Bodotria diuerſi maris æſtu per immenſum reuecti, anguſto terrarum ſpatio dirimuntur. quod tum præſidiis firmabatur: atque omnis propior ſinus tenebatur, ſummotis velut in aliam inſulam hoſtibus. Quinto expeditionum anno naue prima transgreſsus, ignotas ad id tempus gentes crebris ſimul, ac proſperis prœliis domuit: eamque partem Britanniæ. quæ Hiberniam aſpicit, copiis inſtruxit, in ſpem magis, quam ob formidinem. ſi quidem Hibernia medio inter Britanniam, atque Hiſpaniam ſita, & Gallico quoque mari opportuna, valentiſſimam Imperij partem magnis inuicem vſibus miſcuerit. Spatium eius ſi Britanniæ comparetur anguſtius, noſtri maris inſulas ſuperat. Solum cœlumque, & ingenia cultuſque hominum haud multum à Britannia differunt. melius aditus portuſque per commercia, & negotiatores cogniti. Agricola expulſum ſeditione domeſtica vnum ex regulis gentis exceperat, ac ſpecie amicitiæ in occaſionem retinebat. Sæpè ex eo audiui, legione vna modicis au-

auxiliis debellari obtinerique Hiberniam poſse . Idque etiam adverſus Britanniam profuturum , ſi Romana vbique arma, & velut è conſpectu libertas tolleretur . Cæterum æſtate qua ſextum officii annum inchoabat, amplas ciuitates trans Bodotriam ſitas , quia motus vniuerſarum vltra gentium, & infeſta hoſtili exercitu itinera timebantur, prius claſse explorauit : quæ ab Agricola primum aſsumpta in partem virium , ſequebatur egregia ſpecie, cum ſimul terra, ſimul mari bellum impelleretur : ac ſæpè iiſdem caſtris pedes equeſque, & nauticus miles mixti copiis & lætitia , ſua quiſque facta , ſuos caſus attollerent : ac modo *ſiluarum , & montium profunda*, modo *tempeſtatum , ac fluctuum aduerſa* , hinc *terra* , *& hoſtis* , hinc *victus Oceanus* militari iactantia compararentur. *Britannos* quoque vt ex captiuis audiebatur, *viſa claſſis obſtupefaciebat , tamquam aperto maris ſui ſecreto vltimum victis perfugium clauderetur*. Ad manus & arma conuerſi Caledoniam incolentes populi , paratu magno, maiore fama, vti mos eſt de ignotis , *oppugnaſſe vltro*, caſtella adorti , metum vt prouocantes addiderant : *regrediendumque citra Bodotriam , & excedendum potius, quam pellerentur* , ſpecie prudentium ignaui admonebant. cum interim cognoſcit, *hoſtes pluribus agminibus irrupturos*. Ac ne ſuperante numero , & peritia locorum circumiretur , diuiſo & ipſe in tres partes exercitu inceſſit . Quod vbi cognitum hoſti , mutato repente conſilio, vniuerſi nonam legionem vt maximè inualidam , nocte aggreſſi inter ſomnum, ac trepidationem cæſis vigilibus irrupere. Iamque in ipſis caſtris pugnabant , cum Agricola iter hoſtium ab exploratoribus edoctus, & veſtigiis inſecutus , velociſſimos equitum peditumque aſsultare tergis pugnantium iubet, mox ab vniuerſis adiici clamorem , & propinqua luce fulſere ſigna. ita ancipiti malo territi Britanni : & Romanus redit animus, ac ſecuri pro ſalute, de gloria certabant. vltro quin etiam irrupere , & fuit atrox in ipſis portarum anguſtiis prelium , donec pulſi hoſtes, vtroque exercitu certante, his vt tuliſse opem , illis ne eguiſse auxilio viderentur . quod niſi paludes , & ſiluæ fugientes texiſsent , debellatum illa victoria foret. Cuius con-

conſtantia, ac fama ferox exercitus: *nihil virtuti ſua inuium: penetrandam Caledoniam inueniendumque tandem Britannia terminum continuo praliorum curſu* fremebant, atque illi modo cauti, ac ſapientes, prompti poſt euentum, ac magniloqui erant. iniquiſſima hæc bellorum conditio eſt, proſpera omnes ſibi vindicant, adverſa vni imputantur. At Britanni non virtute, ſed occaſione, & arte ducis rati, nihil ex arrogantia remittere, quo minus iuuentutem àrmarent, coniuges, ac liberos in loca tuta transferrent, cętibus, ac ſacrificijs conſpirationem ciuitatum ſancirent, atque ita irritatis vtrimque animis diſceſſum. Eadem æſtate cohors Vſipiorum per Germanias conſcripta, in Britanniam tranſmiſſa, magnum, ac memorabile facinus auſa eſt. Occiſo centurione, ac militibus, qui ad tradendam diſciplinam immixti manipulis exemplum, & rectores habebantur, tres Liburnicas adactis per vim gubernatoribus aſcendere: & vno remigrante, ſuſpectis duobus eoque interfectis, nondum vulgato rumore vt miraculum prouehebantur. mox hac, atque illa rapti, & cum pleriſque Britannorum ſua defenſantium prœlio congreſſi, ac ſæpè victores, aliquando pulſi, eo ad extremum inopiæ venere, vt infirmiſſimos ſuorum, mox ſorte ductos veſcerentur, atque ita circumvecti Britanniam, amiſſis per inſcitiam regendi nauibus, pro prædonibus habiti, primum à Sueuis, mox à Friſijs intercepti ſunt. ac fuere quos per commercia venumdatos, & in noſtram vſque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti caſus illuſtrauit. Initio æſtatis Agricola domeſtico vulnere ictus, anno ante natum filium amiſit. Quem caſum, neque vt plerique fortium virorum ambitiosè, neque per lamenta rurſus, ac mærorem muliebriter tulit, & in luctu bellum inter remedia erat. Igitur præmiſſa claſſe, quæ pluribus locis prædata, magnum, & incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortiſſimos, & longa pace exploratos addiderat, ad montem Grampium peruenit, quem iam hoſtes inſederant Nam Britanni nihil fracti pugnæ prioris euentu, & vltionem, aut ſeruitium exſpectantes, tandemque docti commune peri-

periculum concordia propulſandum, legationibus, & fœderibus omnium ciuitatum vires exciuerant. Iamque ſuper triginta millia armatorum aſpiciebantur, & adhuc affluebat omnis iuuentus, & quibus cruda, ac viridis ſenectus, clari bello, ac ſua quiſque decora geſtantes: cum inter plures duces virtute, & genere præſtans, nomine Galgacus, apud contractam multitudinem *prælium* poſcentem, in hunc modum locutus fertur: *Quotiens cauſſas belli, & neceſſitatem noſtram intueor, magnus mihi animus eſt, hodiernum diem, conſenſumque veſtrum, initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam, & vniuerſi ſeruitutis expertes: & nullæ vltra terræ, ac ne mare quidem ſecurum, imminente nobis claſſe Romana, ita prælium, atque arma, quæ fortibus honeſta, eadem etiam ignauis tutiſſima ſunt. Priores pugnæ, quibus adverſus Romanos varia fortuna certatum eſt, ſpem, ac ſubſidium in noſtris manibus habebant: quia nobiliſſimi totius Britanniæ, eoque in ipſis penetralibus ſiti, nec ſeruientium litora aſpicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus. Nos terrarum, ac libertatis extremos, receſſus ipſe, ac ſinus famæ in hunc diem defendit, nunc terminus Britanniæ patet, atque omne ignotum pro magnifico eſt: nulla iam vltra gens, nihil niſi fluctus, & ſaxa: & interiores Romani. quorum ſuperbia fruſtra per obſequium, & modeſtiam effugeris, raptores orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere terræ, & mare ſcrutantur: ſi locuples hoſtis eſt, auari; ſi pauper, ambitioſi. quos non Oriens, non Occidens ſatiauerit: ſoli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt, auferre, trucidare, rapere falſis nominibus,* imperium; *atq; vbi ſolitudinem faciunt*, pacem *appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura cariſſimos eſſe voluit; hi per delectus alibi ſeruituti auferuntur, Coniuges ſororeſque, & ſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine* amicorum *atque* hoſpitum *polluuntur. Bona fortunaſque, in tributum egerunt; in annonam, frumentum, corpora ipſa, ac manus, ſiluis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias conterunt. Nata ſeruituti mancipia ſemel veneunt, atque vltro à dominis aluntur: Britannia ſeruitutem ſuam quotidie emit; quotidie paſcit. Ac ſicut in familia recentiſſimus quiſque*

ſeruorum, & conſeruis ludibrio eſt: ſic in hoc orbis terrarum vetere famulatu noui nos, & viles in excidium petimur. Neque enim arua nobis, aut metalla, aut portus ſunt, quibus exercendis reſeruemur. Virtus porro, ac ferocia ſubiectorum ingrata imperantibus, & longinquitas, ac ſecretum ipſum quo tutius, eo ſuſpectius. Ita ſublata ſpe veniæ, tandem ſumite animum, tam quibus ſalus, quam quibus gloria cariſſima eſt. Brigantes fœmina duce, exurere coloniam, expugnare caſtra: ac niſi fœlicitas in ſocordiam vertiſſet, exuere iugum potuere: nos integri & indomiti, & libertatem non in præſentia laturi, primo ſtatim congreſſu non oſtendemus quos ſibi Caledonia viros ſepoſuerit? An eamdem Romanis in bello virtutem, quam in pace laſciuiam adeſſe creditis? Noſtris illi diſſenſionibus, ac diſcordijs clari, vitia hoſtium in gloriam exercitus ſui vertunt. quem contractum ex diuerſiſſimis gentibus, vt ſecundæ res tenent, ita adverſæ diſſoluent. niſi ſi Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum pleroſque dominationi alienæ ſanguinem commodantes, diutius tamen hoſtes, quam ſeruos, fide & affectu teneri putatis: metus & terror eſt, infirma vincula caritatis, quæ vbi remoueris, qui timere deſierint, odiſſe incipient. Omnia victoriæ incitamenta pro nobis ſunt: nullæ Romanos coniuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi ſunt: aut nulla pleriſque patria: aut alia eſt: paucos numeros circum trepidos ignorantia, cœlum ipſum ac mare, & ſiluas ignota omnia circumſpectantes, clauſos quodammodo, ac vinctos dij nobis tradiderunt. Ne terreat vanus aſpectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neq; tegit, neque vulnerat. In ipſa hoſtium acie inueniemus noſtras manus, agnoſcent Britanni ſuam cauſſam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deſerent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vſipij reliquerunt. Nec quidquam vltra formidinis, vacua caſtella, ſenum coloniæ, inter male parentes & iniuſte imperantes, ægra municipia & diſcordantia. hic dux, hic exercitus. ibi tributa & metalla, & cæteræ ſeruientium pœnæ: quas in æternum proferre, aut ſtatim vlciſci, in hoc campo eſt. Proinde ituri in aciem & maioreis veſtros, & poſteros cogitate. Excepere orationem alacres, & barbari moris cantu, & fremitu clamoribuſq; diſſonis. Iamq; agmina, & armorum fulgores, audentiſſimi cuiuſq; procurſu:

ſimul

ſimul inſtruebantur acies. cum Agricola quamquam lætum, & vix monitis coercitum militem adhuc ratus, ita diſſeruit: *Octauus annus eſt, commilitones, ex quo virtute & auſpicijs imperij Roman. fide atque opera veſtra Britanniam viciſtis. tot expeditionibus, tot prælijs, ſeu fortitudine aduerſus hoſtes, ſeu patientia ac labore pæne aduerſus ipſam rerum naturam opus fuit, neq; me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egreſsi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ non fama nec rumore, ſed caſtris & armis tenemus. Inuenta Britannia, & ſubacta. Equidem in agmine, cum vos paludes monteſue & flumina fatigarent, fortiſsimi cuiuſque vocem audiebam,* Quando dabitur hoſtis, quando acies? *Veniunt à latebris ſuis extruſi & vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis aduerſa. Nam vt ſuperaſſe tantum itineris, ſiluas euaſiſſe tranſiſſe æſtuaria, pulchrum ac decorum in frontem; ita fugientibus periculoſiſsima, quæ hodie proſperrima ſunt. Neq; enim nobis aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia: ſed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iam pridem mihi decretum eſt, neque exercitus neque ducis terga tuta eſſe. Proinde & honeſta mors turpi vita potior; & incolumitas ac decus eodem loco ſita ſunt. nec inglorium fuerit, in ipſo terrarum ac naturæ fine cecidiſſe. Si nouæ gentes atque ignota acies conſtitiſſet: aliorum exercituum exemplis vos hortarer, nunc veſtra decora recenſete, veſtros oculos interrogate. Ii ſunt quos proximo anno, vnam legionem furto noctis aggreſſos, clamore debellaſtis: ij ceterorum Britannorum fugaciſsimi, ideoque tam diu ſuperſtites. Quomodo ſiluas ſaltusque penetrantibus, fortiſsimum quodque animal robore, pauida & inertia ipſo agminis ſono pelluntur: ſic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt: reliquum eſt numerus ignauorum & metuentium. quos quod tandem inueniſtis, non reſtiterunt. ſed deprehenſi ſunt nouiſsimi, ideo extremo metu corpora defixere in his veſtigijs, in quibus pulchram & ſpectabilem victoriam ederetis. Tranſigite cum expeditionibus; imponite quinquaginta annis magnum diem, approbate Reipub. nunquam exercitui imputari potuiſſe, aut moras belli, aut cauſſas rebellandi.* Ea alloquente adhuc Agricola

militum ardor eminebat, & finem orationis ingens alacritas conſecuta eſt, ſtatimq; ad arma diſcurſum. inſtinctos ruenteſque ita diſpoſuit, vt peditum auxilia quæ octo millia erant, mediam aciem firmarent: equitum tria millia cornibus affunderentur. legiones pro vallo ſtetere, ingens victoriæ decus citra Romanum ſanguinem bellanti, & auxilium ſi pellerentur. Britannorum acies in ſpeciem ſimul, ac terrorem editioribus locis conſtiterant: ita vt primum agmen æquo, cæteri per accliue iugum connexi, vel vt inſurgerent: media campi couinarius & eques ſtrepitu, ac diſcurſu complebat. Tum Agricola ſuperante hoſtium multitudine veritus ne ſimul in frontem, ſimul & latera ſuorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, & *arceſſendas* pleriq; *legiones* admonebant, promptior in ſpem, & firmus adverſis, dimiſſo equo pedes ante vexilla conſtitit. Ac primo congreſſu eminus certabatur. ſimul conſtantia, ſimul arte Britanni, ingentibus gladiis & breuibus cetris, miſſilia noſtrorum vitare, vel excutere, atq; ipſi magnam vim telorum ſuperfundere: donec Agricola tres Batauorum cohortes, ac Tungrorum duas cohortatus eſt, vt rem ad mucrones, ac manus adducerent. quod & ipſis vetuſtate militiæ exercitatum, & hoſtibus inhabile parua ſcuta, & enormes gladios gerentibus. nam Britannorum gladij, ſine mucrone complexum armorum, & in aperto pugnam non tolerabant. Igitur vt Bataui miſcere ictus ferire vmbonibus, ora fœdare, & tractis qui in æquo obſtiterant, erigere in colles aciem cœpere: cæteræ cohortes æmulatione, & impetu commiſtæ proximos quoſq; cædere - ac pleriq; ſemineces, aut integri feſtinatione victoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fugere, couinarij peditum ſe prœlio miſcuere: & quamquam recentem terrorem intulerant, denſis tamen hoſtium agminibus, & inæqualibus locis hærebant; minimeq; equeſtris ea pugnæ facies erat, cum in gradu ſtantes ſimul equorum corporibus impellerentur, ac ſæpe vagi currus, exterriti, ſine rectoribus equi, vt quemq; formido tulerat, transverſos, aut obvios incurſabant. Et Britanni qui adhuc pugnæ expertes ſumma collium inſederant, & paucitatem noſtrorũ vacui ſpernebant, degredi paul-

latim & circum ire terga vincentium cœperant: ni idipſum veritus Agricola quatuor equitum alas ad ſubita belli retentas, venientibus oppoſuiſſet, quantoque ferocius accurrerant, tanto acrius pulſos in fugam diſieciſſet. Ita conſilium Britannorum in ipſos verſum. tranſvectæq; præcepto ducis a fronte pugnantium alæ. auerſam hoſtium aciem inuaſere. Tum vero patentibus locis grande, & atrox ſpectaculum: ſequi, vulnerare, capere, atq; eoſdem oblatis aliis trucidare. Iam hoſtiū, prout cuiq; ingenium erat, catervæ armatorum paucioribus terga præſtare, quidam inermes vltro ruere, ac ſe morti offerre. Paſſim arma & corpora, & laceri artus, & cruenta humus: & aliquando etiam victis ira virtuſq; poſtquam ſiluis appropinquarunt, collecti, primos ſequentium incautos & locorum ignaros circumueniebant. Quod ni frequens vbiq; Agricola, validas, & expeditas cohortes indaginis modo, & ſicubi artiora erant, partem equitum dimiſſis equis, ſimul rariores ſiluas equitem perſultare iuſſiſſet, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Cæterum vbi compoſitos firmis ordinibus ſequi rurſus videre, in fugā verſi, non agminibus vt prius, nec alius alium reſpectantes, rari, & vitabundi inuicem, longinqua, atque auia petiere. finis ſequendi nox & ſatietas fuit. cęſa hoſtium ad decem millia: noſtrorum trecenti quadraginta cecidere, in quis Aulus Atticus præfectus cohortes iuuenili ardore, & ferocia equi hoſtibus illatus. Et nox quidem gaudio prædaque læta victoribus: Britanni palantes mixtoq; virorum mulierumq; ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deſerere domos, ac per iram vltro incendere: eligere latebras, & ſtatim relinquere: miſcere inuicem conſilia aliqua, dein ſperare: aliquando frangi aſpectu pignorum ſuorū, ſæpius concitari. ſatiſq; conſtabat ſæuiiſſe quoſdam in coniuges, ac liberos, tamquam miſererentur. Proximus dies faciem victoriæ latius aperuit. vaſtum vbiq; ſilentium, ſecreti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obvius. quibus in omnem partem dimiſſis, vbi incerta fugæ veſtigia, neq; vſquam conglobari hoſtes compertum, & exacta iam æſtate ſpargi bellum nequibat: in fines Horeſtorum exercitum deducit, Ibi acceptis obſidibus: præfecto

 claſſis

claſſis *circumvehi Britanniam* præcepit datæ ad id vires, & præceſſerat terror. ipſe peditem atque equites lento itinere, quo nouarum gentium animi ipſa tranſitus mora terrerentur, in hibernis locauit. Et ſimul claſſis ſecunda tempeſtate, ac fama Trutulenſem portum tenuit, vndè proximo latere Britanniæ lecto omni redierat. Hunc rerum curſum, quamquam nulla verborum iactantia epiſtolis Agricolæ auctum, vt Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius excepit. Inerat conſcientia, deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus, & crines in captiuorum ſpeciem formarentur: at nunc veram magnamq; victoriam, tot millibus hoſtium cæſis, ingenti fama celebrari. Id ſibi maximè formidoloſum, priuati hominis nomen ſupra principis attolli: fruſtra ſtudia fori, & ciuilium artium decus in ſilentium acta, ſi militarem gloriam alius occuparet: & cætera vtcumque facilius diſſimulari, ducis boni imperatoriam virtutem eſſe. Talibus curis exercitus, quodq; ſæuæ cogitationis indicium erat, ſecreto ſuo ſatiatus, optimum in præſentia ſtatuit reponere odium, donec impetus famæ, & fauor exercitus langueſceret. nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur *triumphalia ornamenta, & illuſtris ſtatuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur,* multo verborum honore cumulata, *decerni in ſenatu* iubet: *addique inſuper opinionem, Syriam prouinciam Agricolæ deſtinari, vacuam tum morte Atilij Rufi conſularis, & maioribus reſeruatam*. Credidere pleriq; libertum ex ſecretioribus miniſteriis miſſum ad Agricolam, codicillos quibus ei Syria dabatur tuliſſe, cum præcepto, *vt ſi in Britannia foret, traderentur*: eumque libertum in ipſo freto Oceani obvium Agricolæ, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeaſſe. ſiue verum iſtud, ſiue ex ingenio principis fictum, ac compoſitum eſt. Tradiderat interim Agricola ſucceſſori ſuo prouinciam quietam tutamque. Ac ne notabilis celebritate, & frequentia occurrentium introitus eſſet, vitato amicorum officio, noctu in vrbem, noctu in palatium, ita vt præceptum erat, venit: exceptuſque breui oſculo, & nullo ſermone, turbæ ſeruientium immixtus eſt. Cæterum vt militare nomen, graue inter otioſos,

aliis

aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem, atq; otium penitus auxit, cultu modicus, ſermone facilis, vno, aut altero amicorum comitatus: adeo vt plerique, quibus magnos viros per ambitionem æſtimare mos eſt, viſo aſpectoq; Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur. Crebro per eos dies apud Domitianum abſens accuſatus, abſens abſolutus eſt. cauſſa periculi non crimen vllum, aut querela læſi cuiuſquam, ſed infenſus virtutibus princeps, & gloria viri, ac peſſimum inimicorum genus, laudantes. Et ea inſecuta ſunt Reipublicæ tempora, quæ ſileri Agricolam non ſinerent, tot exercitus in Mœſia Daciaq; & Germania Pannoniaque, temeritate aut per ignauiam ducum amiſſi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati & capti: nec iam de limite imperii, & ripa, ſed de hibernis legionum, & poſſeſſione dubitatum. Ita cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus, & cladibus inſigniretur, poſcebatur ore vulgi *dux Agricola:* comparantibus cunctis *vigorem, conſtantiam, & expertum bellis animum, cum inertia & formidine eorum*. Quibus ſermonibus ſatis conſtat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quiſque libertorum amore & fide: peſſimi malignitate & liuore, pronum deterioribus principem exſtimulabant. Sic Agricola ſimul ſuis virtutibus, ſimul vitiis aliorum, in ipſam gloriam præceps agebatur. Aderat iam annus quo proconſulatum Aſiæ & Africæ ſortiretur, & occiſo Ciuica nuper, nec Agricolæ conſilium deerat, nec Domitiano exemplum. Acceſsere quidam cogitationum principis periti, qui *iturusne eſſet in prouinciam* vltro Agricolam interrogarent. ac primo occultius *quietem & otium* laudare, mox *operam ſuam in approbanda excuſatione* offerre: poſtremo non iam obſcuri, ſuadentes ſimul terrenteſque, pertraxere ad Domitianum, qui paratus ſimulatione, in arrogantiam compoſitus, & audiit preces excuſantis, & cum annuiſset, agi ſibi gratias paſſus eſt: nec erubuit beneficii inuidia ſalarium tamen proconſulari ſolitum offerri, & quibuſdam à ſeipſo conceſsum, Agricolæ non dedit: ſiue offenſus non petitum, ne ex conſcientia, ne quod vetuerat videretur emiſſe. Proprium humani ingenii eſt, odiſse quem læſeris: Domitiani vero

vſque ad Taum (æſtuario nomen eſt) nationibus. qua formidine territi hoſtes, quamquam conflictatum ſæuis tempeſtatibus exercitum, laceſsere non auſi. ponendiſque inſuper caſtellis ſpatium fuit. Adnotabant periti, non alium ducem opportunitates locorum ſapientius legiſse, nullum ab Agricola poſitum caſtellum, aut vi hoſtium expugnatum, aut pactione, ac fuga deſertum. crebræ eruptiones, nam aduerſus moras obſidionis, annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, & ſibi quiſque præſidio, irritis hoſtibus eoque deſperantibus, quia ſoliti plerumque damna æſtatis hibernis euentibus penſare, tum æſtate, atque hieme iuxta pellebantur. Nec Agricola vnquam per alios geſta auidus intercepit, ſeu centurio, ſeu præfectus, incorruptum facti teſtem habebat. Apud quoſdam *acerbior in conuicijs* narrabatur, vt bonis comis, ita adverſus malos iniucundus. cæterum ex iracundia nihil ſupererat. ſecretum & ſilentium eius non timeres. honeſtius putabat offendere, quam odiſse. Quarta æſtas obtinendis, quæ percurrerat inſumpta, ac ſi virtus exercituum, & Romani nominis gloria pateretur, inuentus in ipſa Britannia terminus. Nam Glota, & Bodotria diuerſi maris æſtu per immenſum reuecti, anguſto terrarum ſpatio dirimuntur. quod tum præſidiis firmabatur: atque omnis propior ſinus tenebatur, ſummotis velut in aliam inſulam hoſtibus. Quinto expeditionum anno naue prima tranſgreſsus, ignotas ad id tempus gentes crebris ſimul, ac proſperis prœliis domuit: eamque partem Britanniæ. quæ Hiberniam aſpicit, copiis inſtruxit, in ſpem magis, quam ob formidinem. ſi quidem Hibernia medio inter Britanniam, atque Hiſpaniam ſita, & Gallico quoque mari opportuna, valentiſſimam Imperij partem magnis inuicem vſibus miſcuerit. Spatium eius ſi Britanniæ comparetur anguſtius, noſtri maris inſulas ſuperat. Solum cœlumque, & ingenia cultuſque hominum haud multum à Britannia differunt. melius aditus portuſque per commercia, & negotiatores cogniti. Agricola expulſum ſeditione domeſtica vnum ex regulis gentis exceperat, ac ſpecie amicitiæ in occaſionem retinebat. Sæpè ex eo audiui, legione vna modicis au-

auxiliis debellari obtinerique Hiberniam poſſe. Idque etiam adverſus Britanniam profuturum, ſi Romana vbique arma, & velut è conſpectu libertas tolleretur. Cæterum æſtate qua ſextum officii annum inchoabat, amplas ciuitates trans Bodotriam ſitas, quia motus vniuerſarum vltra gentium, & infeſta hoſtili exercitu itinera timebantur, prius claſſe explorauit: quæ ab Agricola primum aſſumpta in partem virium, ſequebatur egregia ſpecie, cum ſimul terra, ſimul mari bellum impelleretur: ac ſæpè iiſdem caſtris pedes equeſque, & nauticus miles mixti copiis & lætitia, ſua quiſque facta, ſuos caſus attollerent: ac modo *ſiluarum, & montium profunda*, modo *tempeſtatum, ac fluctuum aduerſa*, hinc *terra, & hoſtis*, hinc *victus Oceanus* militari iactantia compararentur. *Britannos* quoque vt ex captiuis audiebatur, *viſa claſſis obſtupefaciebat, tamquam aperto maris ſui ſecreto vltimum victis perfugium clauderetur*. Ad manus & arma conuerſi Caledoniam incolentes populi, paratu magno, maiore fama, vti mos eſt de ignotis, *oppugnaſſe vltro*, caſtella adorti, metum vt prouocantes addiderant: *regrediendumque citra Bodotriam, & excedendum potius, quam pellerentur*, ſpecie prudentium ignaui admonebant. cum interim cognoſcit, *hoſtes pluribus agminibus irrupturos*. Ac ne ſuperante numero, & peritia locorum circumiretur, diuiſo & ipſe in tres partes exercitu inceſſit. Quod vbi cognitum hoſti, mutato repente conſilio, vniuerſi nonam legionem vt maximè inualidam, nocte aggreſſi inter ſomnum, ac trepidationem cæſis vigilibus irrupere. Iamque in ipſis caſtris pugnabant, cum Agricola iter hoſtium ab exploratoribus edoctus, & veſtigiis inſecutus, velociſſimos equitum peditumque aſſultare tergis pugnantium iubet, mox ab vniuerſis adiici clamorem, & propinqua luce fulſere ſigna. ita ancipiti malo territi Britanni: & Romanus redit animus, ac ſecuri pro ſalute, de gloria certabant. vltro quin etiam irrupere, & fuit atrox in ipſis portarum anguſtiis prælium, donec pulſi hoſtes, vtroque exercitu certante, his vt tuliſſe opem, illis ne eguiſſe auxilio viderentur. quod niſi paludes, & ſiluæ fugientes texiſſent, debellatum illa victoria foret. Cuius

con-

periculum concordia propulſandum, legationibus, & fœderibus omnium ciuitatum vires exciuerant. Iamque ſuper triginta millia armatorum aſpiciebantur, & adhuc affluebat omnis iuuentus, & quibus cruda, ac viridis ſenectus, clari bello, ac ſua quiſque decora geſtantes: cum inter plures duces virtute, & genere præſtans, nomine Galgacus, apud contractam multitudinem *prælium* poſcentem, in hunc modum locutus fertur: *Quotiens cauſſas belli, & neceſſitatem noſtram intueor, magnus mihi animus eſt, hodiernum diem, conſenſumque veſtrum, initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam, & vniuerſi ſeruitutis expertes: & nullæ vltra terræ, ac ne mare quidem ſecurum, imminente nobis claſſe Romana, ita prælium, atque arma, quæ fortibus honeſta, eadem etiam ignauis tutiſſima ſunt. Priores pugnæ, quibus adverſus Romanos varia fortuna certatum eſt, ſpem, ac ſubſidium in noſtris manibus habebant: quia nobiliſſimi totius Britanniæ, eoque in ipſis penetralibus ſiti, nec ſeruientium litora aſpicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus. Nos terrarum, ac libertatis extremos, receſſus ipſe, ac ſinus famæ in hunc diem defendit, nunc terminus Britanniæ patet, atque omne ignotum pro magnifico eſt: nulla iam vltra gens, nihil niſi fluctus, & ſaxa: & interiores Romani. quorum ſuperbia fruſtra per obſequium, & modeſtiam effugeris, raptores orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere terræ, & mare ſcrutantur: ſi locuples hoſtis eſt, auari; ſi pauper, ambitioſi. quos non Oriens, non Occidens ſatiauerit: ſoli omnium, opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt, auferre, trucidare, rapere falſis nominibus,* imperium; *atq; vbi ſolitudinem faciunt,* pacem *appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura cariſſimos eſſe voluit; hi per delectus alibi ſeruituti auferuntur, Coniuges ſororeſque, & ſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine* amicorum *atque* hoſpitum *polluuntur. Bona fortunaſque, in tributum egerunt; in annonam, frumentum, corpora ipſa, ac manus, ſyluis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias conterunt. Nata ſeruituti mancipia ſemel veneunt, atque vltro à dominis aluntur: Britannia ſeruitutem ſuam quotidie emit; quotidie paſcit. Ac ſicut in familia recentiſſimus quiſque*

 ſer-

ſimul inſtruebantur acies. cum Agricola quamquam lætum, & vix monitis coercitum militem adhuc ratus, ita diſſeruit: *Octauus annus eſt, commilitones, ex quo virtute & auſpicÿs imperÿ Roman. fide atque opera veſtra Britanniam viciſtis. tot expeditionibus, tot prælÿs, ſeu fortitudine aduerſus hoſtes, ſeu patientia ac labore pæne aduerſus ipſam rerum naturam opus fuit, neq; me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egreſsi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ non fama nec rumore, ſed caſtris & armis tenemus. Inuenta Britannia, & ſubacta. Equidem in agmine, cum vos paludes monteſue & flumina fatigarent, fortiſsimi cuiuſque vocem audiebam,* Quando dabitur hoſtis, quando acies? *Veniunt à latebris ſuis extruſi & vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis aduerſa. Nam vt ſuperaſſe tantum itineris, ſiluas euaſiſſe tranſiſſe æſtuaria, pulchrum ac decorum in frontem; ita fugientibus periculoſiſsima, quæ hodie proſperrima ſunt. Neq; enim nobis aut locorum eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia: ſed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet; iam pridem mihi decretum eſt, neque exercitus neque ducis terga tuta eſſe. Proinde & honeſta mors turpi vita potior; & incolumitas ac decus eodem loco ſita ſunt. nec inglorium fuerit, in ipſo terrarum ac naturæ fine cecidiſſe. Si nouæ gentes atque ignota acies conſtitiſſet: aliorum exercituum exemplis vos hortarer, nunc veſtra decora recenſete, veſtros oculos interrogate. Ii ſunt quos proximo anno, vnam legionem furto noctis aggreſſos, clamore debellaſtis: ÿ ceterorum Britannorum fugaciſsimi, ideoque tam diu ſuperſtites. Quomodo ſiluas ſaltusque penetrantibus, fortiſsimum quodque animal robore, pauida & inertia ipſo agminis ſono pelluntur: ſic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt: reliquum eſt numerus ignauorum & metuentium. quos quod tandem inueniſtis, non reſtiterunt. ſed deprehenſi ſunt nouiſsimi, ideo extremo metu corpora defixere in his veſtigÿs, in quibus pulchram & ſpectabilem victoriam ederetis. Tranſigite cum expeditionibus; imponite quinquaginta annis magnum diem, approbate Reipub. nunquam exercitui imputari potuiſſe, aut moras belli, aut cauſſas rebellandi.* Ea alloquente adhuc Agricola

militum ardor eminebat, & finem orationis ingens alacritas conſecuta eſt, ſtatimq; ad arma diſcurſum. inſtinctos ruenteſque ita diſpoſuit, vt peditum auxilia quæ octo millia erant, mediam aciem firmarent: equitum tria millia cornibus affunderentur. legiones pro vallo ſtetere, ingens victorię decus citra Romanum ſanguinem bellanti, & auxilium ſi pellerentur. Britannorum acies in ſpeciem ſimul, ac terrorem editioribus locis conſtiterant: ita vt primum agmen æquo, cæteri per accliue iugum connexi, vel vt inſurgerent: media campi couinarius & eques ſtrepitu, ac diſcurſu complebat. Tum Agricola ſuperante hoſtium multitudine veritus ne ſimul in frontem, ſimul & latera ſuorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam porrectior acies futura erat, & *arceſſendas* pleriq; *legiones* admonebant, promptior in ſpem, & firmus adverſis, dimiſſo equo pedes ante vexilla conſtitit. Ac primo congreſſu eminus certabatur. ſimul conſtantia, ſimul arte Britanni, ingentibus gladiis & breuibus cetris, miſſilia noſtrorum vitare, vel excutere, atq; ipſi magnam vim telorum ſuperfundere: donec Agricola tres Batauorum cohortes, ac Tungrorum duas cohortatus eſt, vt rem ad mucrones, ac manus adducerent. quod & ipſis vetuſtate militiæ exercitatum, & hoſtibus inhabile parua ſcuta, & enormes gladios gerentibus. nam Britannorum gladij, ſine mucrone complexum armorum, & in aperto pugnam non tolerabant. Igitur vt Bataui miſcere ictus ferire vmbonibus, ora fœdare, & tractis qui in æquo obſtiterant, erigere in colles aciem cœpere: cæteræ cohortes æmulatione, & impetu commiſtæ proximos quoſq; cædere, ac pleriq; ſemineces, aut integri feſtinatione victoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fugere, couinarij peditum ſe prœlio miſcuere: & quamquam recentem terrorem intulerant, denſis tamen hoſtium agminibus, & inæqualibus locis hærebant; minimeq; equeſtris ea pugnæ facies erat, cum in gradu ſtantes ſimul equorum corporibus impellerentur, ac ſæpè vagi currus, exterriti, ſine rectoribus equi, vt quemq; formido tulerat, transverſos, aut obvios incurſabant. Et Britanni qui adhuc pugnæ expertes ſumma collium inſederant, & paucitatem noſtrorũ vacui ſpernebant, degredi paul-

la-

latim & circum ire terga vincentium cœperant: ni idipſum veritus Agricola quatuor equitum alas ad ſubita belli retentas, venientibus oppoſuiſſet, quantoque ferocius accurrerant, tanto acrius pulſos in fugam diſieciſſet. Ita conſilium Britannorum in ipſos verſum. tranſvectæq; præcepto ducis a fronte pugnantium alæ. auerſam hoſtium aciem inuaſere. Tum vero patentibus locis grande, & atrox ſpectaculum: ſequi, vulnerare, capere, atq; eoſdem oblatis aliis trucidare. Iam hoſtiũ, provt cuiq; ingenium erat, catervæ armatorum paucioribus terga præſtare, quidam inermes vltro ruere, ac ſe morti offerre. Paſſim arma & corpora, & laceri artus, & cruenta humus: & aliquando etiam victis ira virtuſq; poſtquam ſiluis appropinquarunt, collecti, primos ſequentium incautos & locorum ignaros circumueniebant. Quod ni frequens vbiq; Agricola, validas, & expeditas cohortes indaginis modo, & ſicubi artiora erant, partem equitum dimiſſis equis, ſimul rariores ſiluas equitem perſultare iuſſiſſet, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Cæterum vbi compoſitos firmis ordinibus ſequi rurſus videre, in fugã verſi, non agminibus vt prius, nec alius alium reſpectantes, rari, & vitabundi inuicem, longinqua, atque auia petiere. finis ſequendi nox & ſatietas fuit. cęſa hoſtium ad decem millia: noſtrorum trecenti quadraginta cecidere, in quis Aulus Atticus præfectus cohortes iuuenili ardore, & ferocia equi hoſtibus illatus. Et nox quidem gaudio prædaque læta victoribus: Britanni palantes mixtoq; virorum mulierumq; ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deſerere domos, ac per iram vltro incendere: eligere latebras, & ſtatim relinquere: miſcere inuicem conſilia aliqua, dein ſperare: aliquando frangi aſpectu pignorum ſuorũ, ſæpius concitari. ſatiſq; conſtabat ſæuiiſſe quoſdam in coniuges, ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem victoriæ latius aperuit. vaſtum vbiq; ſilentium, ſecreti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obvius. quibus in omnem partem dimiſſis, vbi incerta fugæ veſtigia, neq; vſquam conglobari hoſtes compertum, & exacta iam æſtate ſpargi bellum nequibat: in fines Horeſtorum exercitum deducit. Ibi acceptis obſidibus: præfecto

claſſis *circumvehi Britanniam* præcepit datæ ad id vires, & præceſſerat terror. ipſe peditem atque equites lento itinere, quo nouarum gentium animi ipſa tranſitus mora terrerentur, in hibernis locauit. Et ſimul claſſis ſecunda tempeſtate, ac fama Trutulenſem portum tenuit, vnde proximo latere Britanniæ lecto omni redierat. Hunc rerum curſum, quamquam nulla verborum iactantia epiſtolis Agricolæ auctum, vt Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius excepit. Inerat conſcientia, deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus, & crines in captiuorum ſpeciem formarentur: at nunc veram magnamq; victoriam, tot millibus hoſtium cæſis, ingenti fama celebrari. Id ſibi maximè formidoloſum, priuati hominis nomen ſupra principis attolli: fruſtra ſtudia fori, & ciuilium artium decus in ſilentium acta, ſi; militarem gloriam alius occuparet: & cætera vtcumque facilius diſſimulari, ducis boni imperatoriam virtutem eſſe. Talibus curis exercitus, quodq; ſæuæ cogitationis indicium erat, ſecreto ſuo ſatiatus, optimum in præſentia ſtatuit reponere odium, donec impetus famæ, & fauor exercitus langueſceret. nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur *triumphalia ornamenta, & illuſtris ſtatuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur,* multo verborum honore cumulata, *decerni in ſenatu* iubet: *addique inſuper opinionem, Syriam prouinciam Agricolæ deſtinari, vacuam tum morte Atilij Ruſi conſularis, & maioribus reſeruatam*. Credidere pleriq; libertum ex ſecretioribus miniſteriis miſſum ad Agricolam, codicillos quibus ei Syria dabatur tuliſſe, cum præcepto, *vt ſi in Britannia foret, traderentur:* eumque libertum in ipſo freto Oceani obvium Agricolæ, ne appellato quidem eo ad Domitianum remeaſſe. ſiue verum iſtud, ſiue ex ingenio principis fictum, ac compoſitum eſt. Tradiderat interim Agricola ſucceſſori ſuo prouinciam quietam tutamque. Ac ne notabilis celebritate, & frequentia occurrentium introitus eſſet, vitato amicorum officio, noctu in vrbem, noctu in palatium, ita vt præceptum erat, venit: exceptuſque breui oſculo, & nullo ſermone, turbæ ſeruientium immixtus eſt. Cæterum vt militare nomen, graue inter otioſos,

aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem, atq; otium penitus auxit, cultu modicus, ſermone facilis, vno, aut altero amicorum comitatus: adeo vt plerique, quibus magnos viros per ambitionem æſtimare mos eſt, viſo aſpectoq; Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur. Crebro per eos dies apud Domitianum abſens accuſatus, abſens abſolutus eſt. cauſsa periculi non crimen vllum, aut querela læſi cuiuſquam, ſed infenſus virtutibus princeps, & gloria viri, ac peſſimum inimicorum genus, laudantes. Et ea inſecuta ſunt Reipublicæ tempora, quæ ſileri Agricolam non ſinerent, tot exercitus in Mœſia Daciaq; & Germania Pannoniaque, temeritate aut per ignauiam ducum amiſſi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati & capti: nec iam de limite imperii, & ripa, ſed de hibernis legionum, & poſſeſſione dubitatum. Ita cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus, & cladibus inſigniretur, poſcebatur ore vulgi *dux Agricola:* comparantibus cunctis *vigorem, conſtantiam, & expertum bellis animum, cum inertia & formidine eorum*. Quibus ſermonibus ſatis conſtat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quiſque libertorum amore & fide: peſſimi malignitate & liuore, pronum deterioribus principem exſtimulabant. Sic Agricola ſimul ſuis virtutibus, ſimul vitiis aliorum, in ipſam gloriam præceps agebatur. Aderat iam annus quo proconſulatum Aſiæ & Africæ ſortiretur, & occiſo Ciuica nuper, nec Agricolæ conſilium deerat, nec Domitiano exemplum. Acceſsere quidam cogitationum principis periti, qui *iturusne eſſet in prouinciam* vltro Agricolam interrogarent. ac primo occultius *quietem & otium* laudare, mox *operam ſuam in approbanda excuſatione* offerre: poſtremo non iam obſcuri, ſuadentes ſimul terrenteſque, pertraxere ad Domitianum, qui paratus ſimulatione, in arrogantiam compoſitus, & audiit preces excuſantis, & cum annuiſset, agi ſibi gratias paſsus eſt: nec erubuit beneficii inuidia ſalarium tamen proconſulari ſolitum offerri, & quibuſdam à ſeipſo conceſsum, Agricolæ non dedit: ſiue offenſus non petitum, ne ex conſcientia, ne quod vetuerat videretur emiſse. Proprium humani ingenii eſt, odiſse quem læſeris: Domitiani vero

natura præceps in iram, & quo obſcurior, eo irreuocabilior, moderatione tamen prudentiaq; Agricolæ leniebatur. quia non contumacia, neque inani iactatione libertatis, famam fatumque prouocabat. Sciant quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis principibus magnos viros eſſe: obſequiumque, ac modeſtiam, ſi induſtria, ac vigor adſint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, ſed in nullum Reipubl. vſum, ambitioſa morte inclaruerunt. Finis vitæ eius nobis luctuoſus, amicis triſtis, extraneis etiam ignotiſque non ſine cura fuit. Vulgus quoque & hic aliud agens populus, & ventitauere ad domum, & per fora, & circulos locuti ſunt: nec quiſquam audita morte Agricolæ, aut lætatus eſt, aut ſtatim oblitus eſt. Augebat miſerationem conſtans rumor, *veneno interceptum*. Nobis nihil comperti affirmare auſim: cæterum per omnem valetudinem eius, crebrius, quam ex more principatus per nuntios viſentis, & libertorum primi, & medicorum intimi venere: ſiue cura illud, ſiue inquiſitio erat. Supremo quidem die momenta deficientis per diſpoſitos curſores nuntiata conſtabat, nullo credente ſic accelerari, quæ triſtis audiret. Speciem tamen doloris animo vultuque præ ſe tulit, ſecurus iam odii, & qui facilius diſſimularet gaudium, quam metum. Satis conſtabat lecto teſtamento Agricolæ, quo coheredem optimæ vxori, & piiſſimæ filiæ Domitianum ſcripſit, lætatum eum, velut honore iudicioque: tam cæca & corrupta mens aſſiduis adulationibus erat, vt neſciret à bono patre non ſcribi hæredem, niſi malum principem: Natus erat Agricola Caio Cæſare tertium conſ. Idib. Iuniis: exceſſit ſexto, & quinquageſimo anno, decimo kal. Septemb. Collega Priſcoque COSS. Quod ſi habitum quoque eius poſteri noſcere velint, decentior, quam ſublimior fuit. nihil metus in vultu gratia oris ſupererat, bonum virum facilè crederes, magnum libenter. Et ipſe quidem, quamquam medio in ſpatio integræ ætatis ereptus, quantum ad gloriam longiſſimum æuum peregit. Quippè & vera bona, quæ in virtutibus ſita ſunt, impleuerat, & Conſularibus, ac Triumphalibus ornamentis prædito, quid aliud aſtruere fortuna poterat? Opibus nimiis non gaudebat, ſpe-

ſpecioſæ contigerant, filia atque vxore ſuperſtitibus, poteſt videri etiam beatus, incolumi dignitate, florente fama, ſaluis affinitatibus, & amicitiis futura effugiſse. Nam ſicuti *durare in hac beatiſſimi ſaculi luce, ac principem Traianum videre*. augurio votiſque apud noſtras aures ominabatur: ita feſtinatæ mortis grande ſolatium tulit, euaſiſse poſtremum illud tempus, quo Domitianus non iam per interualla, ac ſpiramenta temporum, ſed continuo, & velut vno ictu Rempublicam exhauſit. Non vidit Agricola obſeſsam curiam, & clauſum armis ſenatum, & eadem ſtrage tot conſularium cædes, tot nobiliſſimarum fœminarum exſilia, & fugas. Vna adhuc victoria Carus Metius cenſebatur, & intra Albanam villam ſententia Meſsallini ſtrepebat, & Maſsa Bebius iam tum reus erat. Mox noſtræ duxere Heluidium in carcerem manus: nos Maurici, Ruſticique viſus, nos innocenti ſanguine Senecio perfudit. Nero tamen ſubtraxit oculos: iuſſitque ſcelera non ſpectauit: præcipua ſub Domitiano miſeriarum pars erat, videre & aſpici: cum ſuſpiria noſtra ſubſcriberentur: cum denotandis tot hominum palloribus ſufficeret ſæuus ille vultus & rubor, à quo ſe contra pudorem muniebat. Tu verò felix Agricola non vitæ tantum claritate, ſed etiam opportunitate mortis, vt perhibent qui interfuerunt nouiſſimis ſermonibus tuis, *conſtans & libens fatum excepiſti, tamquam pro virili portione innocentiam principi donares*. Sed mihi filiæque, præter acerbitatem parentis erepti, auget mæſtitiam, quod aſſidere valetudini, fouere deficientem, ſatiari vultu, complexu, non contigit excepiſsemus certe mandata voceſque quas penitus animo figeremus. Noſter hic dolor, noſtrum vulnus: nobis, tam longæ abſentiæ conditione ante quadriennium amiſſus es. Omnia ſine dubio, optime parentum aſſidente amantiſſima vxore, ſuperfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrymis compoſitus es, & nouiſſima in luce deſiderauere aliquid oculi tui. Si quis piorum manibus locus: ſi vt ſapientibus placet, non cum corpore exſtinguuntur magnæ animæ: placide quieſcas, noſque domum tuam ab infirmo deſiderio, & muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum

voces, quas neque lugeri, neque plangi fas eſt: admiratione te potius temporalibus laudibus, & ſi natura ſuppeditet, militum decoramus. Is verus honos, ea coniunctiſſimi cuiuſque pietas. Id filiæ quoque vxorique præceperim, ſic patris, ſic mariti memoriam venerari, vt omnia facta dictaque eius ſecum reuoluant, famamque, ac figuram animi magis, quam corporis complectantur. non quia intercedendum putem imaginibus, quæ marmore, aut ære finguntur: ſed vt vultus hominum, ita ſimulacra vultus imbecilla, ac mortalia ſunt: forma mentis æterna, quam tenere, & exprimere non per alienam materiam & artem, ſed tuis ipſe moribus poſſis. Quidquid ex Agricola amauimus, quidquid mirati ſumus, manet, manſurumque eſt in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum velut ingloriOS, & ignobiles obliuio obruet, Agricola poſteritati narratus, & traditus, ſuperſtes erit.

FAB. QVINCTILIANI,
vt videtur
DIALOGVS,
An ſui Sæculi Oratores Antiquis; & quare concedant:
CORNELIO TACITO vulgò inſcriptus.

SÆpè ex me requiris, Iuſte Fabi, *cur cum priora ſæcula tot eminentium oratorum ingenijs gloriaque efflorvuerint, noſtra potiſſimum ætas deſerta, & laude orbata, vix nomen ipſum* oratoris *retineat*. neque enim ita appellamus niſi antiquos: horum autem temporum diſerti, *cauſſidici*, & *aduocati*; & *patroni*, & quidvis potius, quam *oratores* vocantur. Cui percunctationi tuæ reſpondere, & tam magnæ quæſtionis pondus excipere, vt aut de ingeniis noſtris male exiſtimandum ſit, ſi idem aſsequi non poſsumus, aut de iudiciis, ſi nolumus, vix hercule auderem, ſi mea ſententia proferenda, ac non diſertiſſimorum vt noſtris temporibus hominum ſermo repetendus eſset. quos eandem hanc quæſtionem pertractantes, iuuenis admodum audiui. Ita non ingenio, ſed memoria, ac recordatione opus eſt, vt quæ à præſtantiſſimis viris, & excogitata ſubtiliter, & dicta grauiter accepi, cum ſinguli diuerſas, vel eaſdem, ſed probabiles cauſsas afferrent, dum formam ſui quiſq; & animi & ingenii redderet, iiſdem nunc numeris, iiſdemque rationibus perſequar, ſeruato ordine diſputatio-

ſtem conſumas? cum tot amicorum cauſſæ; tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix ſufficeres, etiam ſi non nouum tibi ipſe negotium importaſſes. Domitium, & Catonem: id eſt, noſtras quoque hiſtorias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares. Et Maternus, *Perturbarer* hac tua ſeueritate, niſi frequens ac aſſidua nobis contentio iam prope in conſuetudinem vertiſſet. Nam nec tu agitare & inſequi poetas intermittis; & ego cui deſidiam aduocationum obijcis, cotidianum hoc patrocinium defendendæ aduerſus te poeticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet verſus facere, vel quod iam pridem opto, ſua quoq; auctoritate compellat, vt omiſſis forenſium Muſarum anguſtijs, in quibus ſatis mihi ſuperque ſudatum eſt, ſanctiorem iſtam & auguſtiorem eloquentiam colam. *Ego* vero, inquit Secundus, ante quam me iudicem Aper recuſet, faciam quod probri & modeſti iudices ſolent, vt in his cognitionibus excuſent, in quibus manifeſtum eſt, alteram apud eos partem gratia præualere. Quis enim neſcit, neminem mihi coniunctiorem eſſe & vſu amicitiæ, & aſſiduitate contubernij quam Saleium Baſſum, cum optimum virum, tum abſolutiſſimum poetam? porro ſi poetica accuſatur, non alium video reum locupletiorem. *Securus* ſit, inquit Aper, & Saleius Baſſus, & quiſquis alius ſtudium poeticæ & carminum gloriam fouet, cum cauſſas agere non poſſit. & ego enim quatenus arbitrium litis huius inueni, non patiar, Maternum ſocietate plurium defendi. ſed & ipſum ſolum apud vos arguã, quod natus ad eloquentiam virilem & oratoriam: qua parare ſimul & tueri amicitias, adſciſcere nationes, complecti prouincias poſſit, amittit ſtudium, quo non aliud in ciuitate noſtra vel ad vtilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel ad totius imperij atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitari poteſt. Nam ſi ad vtilitatem vitæ omnia conſilia, factaq; noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius quam eam exercere artem, qua ſemper armatus præſidiũ amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, inuidis vero & inimicis metum & terrorem vltro feras, ipſe ſecurus & velut quadam perpetua potentia ac poteſtate munitus? cuius vis & vtilitas rebus pro-

prope fluentibus, aliorum præſidio & tutela intelligitur: ſin proprium periculum increpuit, non hercule lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quam reo & periclitanti eloquentiæ præſidium ſimul & telum, quo propugnare pariter & inceſſere, vel in iudicio, ſiue in ſenatu, ſiue apud principem poſſis. Quid aliud infeſtis patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam ſuam oppoſuit? qui accinctus & minax diſertam quidem, ſed inexercitatam & eiuſmodi certaminum rudem Heluidij ſapientiam eluſit. Plura de vtilitate non dico, cum præſertim minime contradicturum Maternum meum arbitrer. Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo, cuius iucunditas non vno aliouę momento, ſed omnibus prope diebus, & prope omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honeſtas nato, quam videre plenam ſemper & frequentem domum concurſu ſplendidiſſimorum hominum? idque ſcire, non pecuniæ, non orbitati, neque officij alicuius adminiſtrationi, ſed ſibi ipſi dari? illos quinimo orbos & locupletes & potentes venire plerumque ad iuuenem & pauperem, vt aut ſua aut amicorum diſcrimina commendent. Vllane tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quam ſpectare homines veteres, & ſenes, & totius vrbis gratia ſubnixos, in ſumma omnium rerum abundantia confitentes id quod optimum ſit ſe non habere? Iam vero qui togatorum comitatus & egreſſus! quæ in publico ſpecies! quæ in iudicijs veneratio! quod gaudium conſurgendi aſſiſtendique inter tacentes, in vnum conuerſos! coire populum, & circumfundi coram, & accipere affectum quemcumque orator induerit. Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque oculis expoſita percenſeo. Illa ſecretiora, & tantum ipſis orantibus nota, maiora ſunt. Siue accuratam meditatamque affert orationem, eſt quoddam ſicut ipſius dictionis, ita gaudij pondus & conſtantia. ſiue nouam & recentem curam non ſine aliqua trepidatione animi attulerit? ipſa ſollicitudo commendat euentum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ, atque ipſius temeritatis vel præcipua iucunditas eſt. Nam ingenio quoque ſicut in agro, quamquam alia diu ſerantur atque elaborentur, gratio-

ra

ra tamên quæ ſua ſponte naſcuntur. Equidem vt de me ipſo fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clauus oblatus eſt, vel quo homo nouus & in ciuitate minimè fauorabili natus quæſturam, aut tribunatum, aut præturam accepi: quam eos quibus mihi pro mediocritate huius quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum proſpere defendere, aut apud centumuiros cauſſam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipſos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi ſupra tribunatus & præturas & conſulatus aſcendere videor, tum abire: quod ſi non in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cuiuſuis artis cum oratorum gloria comparanda eſt, qui non illuſtres in vrbe ſolum apud negotioſos & rebus intentos, ſed etiam apud iuuenes & adoleſcentes, quibus morum indoles eſt & bona ſpes ſui? Quorum nomina prius parentes liberis ſuis ingerunt? quos ſæpius vulgus imperitum, & tunicatus hic populus tranſeunteis nomine vocat, & digito demonſtrat? Aduenæ quoque & peregrini, iam in municipijs & colonijs ſuis auditos, cum primum vrbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoſcere concupiſcunt. Auſim contendere. Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus ſum, & Criſpum Vibium (libentius enim nouis & recentibus quam remotis & obliteratis exemplis vtor) non minus eſſe in extremis partibus terrarum, quam Capuæ aut Vercellis, vbi nati dicuntur. nec hoc illis alterius ter millies ſeſtertium præſtat, quamquam ad has ipſas opes poſſunt videri eloquentiæ beneficio veniſſe. Ipſa eloquentia, cuius numen & cæleſtis vis multa quidem omnibus ſæculis exempla edidit, ad quantam vſque fortunam homines ingenij viribus peruenerint. Sed hæc vt ſupra dixi, proxima, & quæ non auditu cognoſcenda, ſed oculis ſpectanda haberemus. Nam quo ſordidius & abiectius nati ſunt, quoque notabilior paupertas & anguſtia rerum naſcentes eos circumſteterunt; eo clariora & ad demonſtrandam oratoriæ eloquentiæ vtilitatem illuſtriora exempla ſunt. quod ſine commendatione natalium, ſine ſubſtantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos iam annos

nos potentiſſimi ſunt ciuitatis, ac donec libuit principes fori; nunc principes in Cæſaris amicitia, agunt feruntque cuncta: atq; ab ipſo principe cum quadam reuerentia diliguntur. Quia Veſpaſianus venerabilis ſenex & patientiſſimus veri, bene intelligit, cęteros quidem amicos ſuos niti ijs quæ ab ipſo acceperint, quæque ipſi accumulare, & in alios congerere promptum eſt: Marcellum autem & Criſpum, attuliſſe ad amicitiam ſuam, quod non à principe acceperint, nec accipi poſſit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & ſtatuæ. quæ neque ipſa tamen negliguntur: tam hercule quam diuitiæ & opes, quas facilius inuenies qui vituperet, quam faſtidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui ſe ab ineunte adoleſcentia cauſſis forenſibus & oratorio ſtudio dederunt. Nam carmina & verſus, quibus totam vitam Maternus inſumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem vllam auctoribus ſuis conciliant, neque vtilitates alunt: voluptatem autem breuem, laudem inanem & infructuoſam conſequuntur. Licet hæc ipſa, & quæ deinde dicturus ſum, aures tuæ ò Materne reſpuant, cui bono eſt ſi apud te Agamemnon aut Iaſon diſerte loquitur? quis ideo domum defenſus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium noſtrum egregium poetam, vel (ſi hoc honorificentius eſt) præclariſſimum vatem deducit, aut ſalutat, aut proſequitur? Nempe ſi amicus eius, ſi propinquus, ſi deniq; ipſe in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut de te Materne, non quia poeta es, neque vt pro eo verſus facias. hi enim Baſſo domi naſcuntur, pulchri quidem & iucundi. quorum tamen hic exitus eſt, vt cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, vnum librum excudit & elucubrauit, rogare vltro & ambire cogatur, vt ſint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis. nam & domum mutuatur, & auditorium exſtruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit: & vt beatiſſimus recitationum eius euentus proſequatur, omnis illa laus intra vnum aut alterum diem, velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam & ſolidam peruenit frugem: nec aut amicitiā inde refert, aut clientelam, aut manſurum in animo cuiuſquam beneficium, ſed clamorem vagum,

& voces inanes, & gaudium volucre. Ludauimus nuper vt miram & eximiam Veſpaſiani liberalitatem, quod quingenta ſeſtertia Baſſo donaſſet. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri; quanto tamen pulchrius, ſi ita res familiaris exigat, ſe ipſum colere, ſuum genium propitiare, ſuam experiri liberalitatem? Adijce quod poetis, ſi modo dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conuerſatio amicorum, & iucunditas vrbis, deſerenda cętera officia, vtque ipſi dicunt, *in nemora, & lucos*, id eſt, in ſolitudinem recedendum eſt. Nec opinio quidem & fama cui ſoli ſeruiunt, & quod vnum eſſe pretium omnis ſui laboris fatentur, æque poetas quam oratores ſequitur, quoniam mediocreis poetas nemo nouit, bonos pauci. Quando enim rariſſimarum recitationum fama in totam vrbem penetrat? nedum vt per tot prouincias innoteſcat. Quotus quiſque cum ex Hiſpania vel Aſia ne quid de Gallis noſtris loquamur, in vrbem venit, Saleium Baſſum requirit? atque adeo ſi quis requirit & ſemel vidit, tranſit & contentus eſt: vt ſi picturam aliquam vel ſtatuam vidiſſet. Neque hunc meum ſermonem ſic accipi volo, tamquam eos quibus natura ſua oratorum ingenium denegauit, deterream à carminibus, ſi modo in hac ſtudiorum parte oblectare otium & nomen inſerere poſſunt famæ. ego vero omnem eloquentiam omneſq; eius partes ſacras & venerabiles puto: nec ſolum cothurnum veſtrum, aut heroici carminis ſonum, ſed lyricorum quoque iucunditatem, & elegorum laſciuias, & iamborum amaritudinem, epigrammatum luſus, & quamcumq; aliam ſpeciem eloquentia habeat, anteponendam cęteris aliarum artium ſtudijs credo. ſed tecum mihi Materne res eſt, quod cum natura tua in ipſam arcem eloquentiæ ferat, errare mauis, & ſumma adeptus, in leuioribus ſubſiſtis. Vt ſi in Græcia natus eſſes, vbi ludicras quoque artis exercere honeſtum eſt, ac tibi Nicoſtrati robur ac vires dij dediſsent, non paterer immanes illos & ad pugnam natos lacertos, leuitate iaculi aut iactu diſci vaneſcere: ſi nunc te ab auditorijs & theatris, in forum & ad cauſſas, & ad vera prœlia voco cum præſertim ne ad id quidem confugere poſſis, quod pleriſque patrocinatur, tamquam minus obnoxium ſit offendere poe-

ta

tarum quam oratorum ſtudium. Efferueſcit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, ſe quod periculoſius eſt, pro Catone offendis. nec excuſatur offenſa neceſſitudine officij, aut fide aduocationis, aut fortuitæ & ſubitæ dictionis impetu; meditatus videris elegiſſe perſonam notabilem; & cum auctoritate dicturam. Sentio quid reſponderi poſſit. hinc ingentis ex his aſſenſus, hinc in ipſis auditorijs præcipue laudari, & mox omnium ſermonibus ferri. Tolle igitur quietis & ſecuritatis excuſationem, cum tibi ſumas aduerſarium ſuperiorem, nobis ſatis ſit priuatas & noſtri ſæculi controuerſias tueri, in quibus expreſſis ſi quando neceſſe ſit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata ſit fides, & libertas excuſata. Quæ cum dixiſſet Aper acrius, vt ſolebat, & intento ore: remiſſus & ſubridens Maternus, *PARAVI*, inquit, me non minus diu accuſare oratores, quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar, vt à laudatione eorum digreſſus detrectaret poetas, atque carminum ſtudium proſterneret: arte quadam mitigauit, concedendo his qui cauſſas agere non poſſent, vt verſus facerent. Ego autem ſicut in cauſſis agendis efficere aliquid & eniti fortaſſe poſſum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auſpicatus ſum, tum quidem cum in Nerone improbam & ſtudiorum quoque ſacra profanantem vaticinij potentiam fregi: & hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. ac iam me ſeiungere à forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos & egreſſus aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quam æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruperunt. Nam ſtatum cuiuſque ac ſecuritatem melius innocentia tuetur quam eloquentia, nec vereor, ne mihi vnquam verba in ſenatu niſi pro alterius diſcrimine facienda ſint. Nemora vero, & luci, & ſecretum ipſum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, vt inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in ſtrepitu, nec ſedente ante oſtium litigatore, nec inter ſordes ac lacrymas reorum componuntur: ſed ſecedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque ſedibus ſacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc pe-

penetralia: hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus, in illa caſta & nullis contacta vitijs pectora influxit. ſic oracula loquebantur. Nam lucroſæ huius & ſanguinantis eloquentiæ vſus, recens, & malis moribus natus, atque, vt tu dicebas Aper, *in locum teli* repertus. Cęterum felix illud, &, vt more noſtro loquar, *aureum ſæculum*, & oratorum & criminum inops, poetis & vatibus abundat, qui benefacta canerent, non qui male admiſſa defenderent. Nec vllis aut gloria maior, aut auguſtior honor: primum apud deos, quorum proferre reſponſa & intereſſe epulis ferebantur: deinde apud illos dijs genitos ſacroſque reges, inter quos neminem cauſſidicorum, ſed Orphea ac Linum, ac ſi introſpicere altius velis, ipſum Apollinem accepimus. vel ſi hæc fabuloſa nimis & compoſita videntur, illud certe mihi concedis Aper, non minorem honorem Homero quam Demoſteni apud poſteros: nec anguſtioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quam *Lyſiæ*, aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quam Virgilij detrectent. Nec vllus Aſinij aut Meſſallæ liber tam illuſtris eſt, quam Medea Ouidij, aut Varij Thyeſtes. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita. licet illos certamina & pericula ſua ad conſulatus euexerint. malo ſecurum & ſecretum VIRGILII ſeceſſum, in quo tamen neque apud diuum Auguſtum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Teſtes Auguſti epiſtolæ, teſtis ipſe populus, qui auditis in theatro verſibus Virgilij, ſurrexit vniuerſus, & forte præſentem ſpectantemque Virgilium veneratus eſt, ſic quaſi Auguſtum. Nec noſtris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ ceſſerit. Nam Criſpus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præſenti fortuna concupiſcendum? an quod timent; an quod timentur? quod cum quotidie aliquid rogentur, hi quibus præſtant indignantur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus vmquam ſatis ſerui videntur, nec nobis ſatis liberi? Quæ hæc ſumma eorum potentia eſt?

tan-

tantum poſſe liberti ſolent. Me vero *dulces*; Vt Virgilius ait, *Muſæ*, remotum à ſolicitudinibus, & curis, & neceſſitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa ſacra illoſque fontes ferant: nec inſanum vltra & lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus ſalutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, teſtamentum pro pignore ſcribam: nec plus habeam, quam quod poſſim cui velim relinquere, quandocumq; fatalis & meus dies veniet. ſtatuarque tumulo non mæſtus & atrox, ſed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, nec conſulat quiſquam nec roget. Vix dum finierat Maternus concitatus & velut inſtinctus, cum Vipſanius Meſſalla cubiculum eius ingreſsus eſt, ſuſpicatuſque ex ipſa intentione ſingulorum, altiorem inter eos eſse ſermonem; *Num parum* tempeſtiuus, inquit, interueni, ſecretum conſilium & cauſsæ alicuius meditationem tractantibus? *Minime*, minime, inquit Secundus, atq; adeo vellem maturius interueniſses. delectaſset enim te & Apri noſtri accuratiſſimus ſermo, cum Maternum vt omne ingenium ac ſtudium ſuum ad cauſsas agendas conuerteret, exhortatus eſt: & Materni pro carminibus ſuis læta, vtque poetas defendi decebat, audentior, poetarum quam oratorum ſimilior oratio. *Me vero*, inquit, & ſermo ipſe infinita voluptate affeciſset, atque id ipſum delectat, quod vos viri optimi & temporum noſtrorum oratores, non forenſibus tantum negotijs, & declamatorio ſtudio ingenia veſtra exercetis, ſed eiuſmodi etiam diſputationes adiungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & litterarum iucundiſſimum oblectamentum, cum vobis qui illa diſputatis afferunt; tũ etiam his ad quorum aures peruenerint. Itaque hercule non minus probari video in te Secunde, quod Iulij Aſiatici vitam componendo, ſpem hominibus feciſti plurium eiuſmodi librorum, quam in Apro quod nondum à ſcholaſticis controuerſijs receſſit; & otium ſuum mauult nouorum rhetorum more, quam veterum oratorum conſumere. Tum Aper, *Non deſinis* Meſſalla vetera tantum & antiqua mirari, noſtrorum autem temporum ſtudia irri dere atque contemnere. Nam hunc tuum ſermonem ſæpe excepi, cum oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore orato-

rem

rem eſse contenderes. Atque id eo credo audacius, quod maligni in ijs opinionem non verebaris, cum eam gloriam quam tibi alij concedunt, ipſe tibi denegares. *Neque illius*, inquit, ſermonis mei pœnitentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipſum Aper, (quamquam interdum in contrarium diſputes) aliter ſentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo veſtrum, vt cauſsas huius infinitæ differentiæ ſcrutetur ac reddat, quas mecum ipſe plerumque conquiro. & quod quibuſdam ſolatio eſt, mihi auget quæſtionem, quia video etiam Graijs accidiſse, vt longius abſit Æſchine & Demoſthene Sacerdos iſte Nicetes, & ſi quis alius Epheſum vel Mitylenas contentus ſcholaſticorum clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipſi à Cicerone aut Aſinio receſſiſtis. *Magnam*, inquit Secundus & dignam tractatu quæſtionem mouiſti: ſed quis eam iuſtius explicauerit quam tu, ad cuius ſummam eruditionem & præſtantiſſimum ingenium cura quoque & meditatio acceſſit? Et Meſsalla, *Aperiam*, inquit, cogitationes meas, ſi illud à vobis ante impetrauero vt vos quoque ſermonem hunc noſtrum adiuuetis. *Pro duobus*, inquit Maternus, promitto. nam & ego & Secundus exſequemur partes, quas intellexerimus te non tam omiſiſse quam nobis reliquiſse. Aprum enim ſolere diſsentire, & tu paullo ante dixiſti, & ipſe ſatis manifeſtus iamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc noſtram pro antiquorum laude concordiam. *Non enim*, inquit Aper, inauditum & indefenſum ſæculum noſtrum patiar hac veſtra conſpiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos nocetis *antiquos*, quam oratorum ætatem ſignatione iſta determinetis? Ego enim cum audio antiquos, quoſdam veteres & olim natos intelligo, ac mihi verſantur ante oculos Vlyſses & Neſtor, quorum ætas mille fere & CC. annis ſæculum noſtrum antecedit: vos autem Demoſthenem & Hyperidem profertis, quos ſatis conſtat Philippi & Alexandri temporibus floruiſse; ita tamen vt vtrique ſuperſtites eſsent. Ex quo apparet, non multo plures quam CCCC. annos intereſse inter noſtram & Demoſthenis ætatem. quod ſpatium temporis, ſi ad infirmitatem corporum noſtrorum referas, fortaſse longum videatur; ſi

ad naturam ſæculorum & reſpectum huius immenſi æui, perquam breue, & in proximo eſt. Nam ſi, ſicut Cicero in Hortenſio ſcribit, *is eſt magnus & verus annus, quo eadem poſitio cæli ſiderumque quæ cum maxime eſt, rurſum exſiſtet, iſque annus horum quos vocamus annorum XII. MDCCCLIV. complectitur*; incipit Demoſthenes veſter quem vos veterem & antiquum fingitis, non ſolum anno quo nos, ſed fere eodem menſe exſtitiſſe. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium vt puto Agrippam, qui poteſt videri antiquus, noſtrorum temporum diſertis anteponere ſoletis: ſed Ciceronem, & Cæſarem, & Cœlium, & Caluum, & Brutum, & Aſinium, & Meſſallam quos quidem cur antiquis temporibus potius adſcribatis quam noſtris, non video. nam vt de Cicerone ipſo loquar, *Hirtio* nempe *& Panſa conſulibus*, vt Tiro libertus eius ſcripſit. *VII. idus Decemb. occiſus eſt*, quo anno diuus Auguſtus in locum Panſæ & Hirtij ſe & Q. Pedium COSS. ſuffecit. ſtatue VI. & L. annos, quibus mox diuus Auguſtus Remp. rexit: adijce Tiberij XXIII. & prope quadriennium Caij, ac bis quaternos denos Claudij & Neronis annos, atque ipſum Galbæ & Othonis, & Vitellij vnum annum, ac VI. iam felicis huius principatus ſtationem, qua Veſpaſianus Remp. fouet, C & XX. anni ab interitu Cicer. in hunc diem colliguntur, vnius hominis ætas. Nam ipſe ego in Britannia vidi ſenem, qui ſe fateretur *& pugnæ interfuiſſe, qua Cæſarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere aggreſſi ſunt*. Ita ſi eum qui armatus C. Cæſari reſtitit, vel captiuitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in vrbem pertraxiſſet, idem Cæſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, & noſtris quoque actionibus intereſſe. Proximo quidem congiario ipſi vidiſtis pleroſque ſenes, qui ſe à diuo quoque Auguſto ſemel atque iterum accepiſſe congiarium narrabant. ex quo colligi poteſt, & Coruinum ab illis & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Coruinus in medium vſque Auguſti principatum, Aſinius pæne ad extremum durauit. Nec diuidatis ſæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoſcere ac velut coniungere & copulare potuerunt. Hæc

ideo

ideo prædixi, vt ſi qua ex horum oratorum fama gloriaque laus temporibus adquiritur, eandem docerem in medio ſitam, & propriorem nobis quam Ser. Galbæ, C. Carboni, quoſque alios antiquos merito vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos vtinam imitatus non eſſet Caluus veſter aut Cęlius, aut ipſe Cicero. Agere enim fortius iam & audentius volo, ſi illud ante prædixero, mutari cum temporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni ſeni comparatus C.Gracchus plenior & vberior; ſic Graccho politior & ornatior Craſſus, ſic vtroque diſtinctior & vrbanior & altior Cicero. Cicerone mitior Coruinus & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro quis diſertiſſimus: hoc interim probaſſe contentus ſum, non eſſe vnum eloquentiæ vultum, ſed in illis quoque quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehendi; nec ſtatim deterius eſſe quod diuerſum eſt: vitio autem malignitatis humanæ vetera ſemper in laude, præſentia in faſtidio eſſe. Num dubitamus inuentos, qui pro Catone Appium Cęcum magis mirarentur? Satis conſtat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuiſſe, quibus inflatus & tumens, nec ſatis preſſus, ſupra modum exſultans & ſuperfluens. & parum Atticus videretur. Legiſti vtique & Calui, & Bruti, ad Ciceronem miſſas epiſtolas. ex quibus facile eſt deprehendere, Caluum quidem Ciceroni viſum exſanguem, & attritum, Brutum autem otioſum atque diiunctum. Rurſumque Ciceronem à Caluo quidem male audiuiſſe, tamquam *ſolutum & eneruem*: à Bruto autem, vt ipſius verbis vtar, tamquam *fractum atque elumbem*. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixiſſe. ſed mox ad ſingulos veniam, nunc mihi cum vniuerſis negotium eſt. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis conſtituere ſolent, quem vſque ad Caſſium Seuerum faciunt, quem primum affirmant flexiſſe ab illa vetere, atque dicendi via directa: non infirmitate ingenij, nec inſcitia litterarum, tranſtuliſſe ſe ad id dicendi genus contendo, ſed iudicio & intellectu. Vidit namque, vt paullo ante dicebam, cum conditione temporum ac diuerſitate aurium formam quoque ac ſpeciem orationis eſſe mutandam. Facile

cile perferebat prior iſte populus, vt imperitus & rudis, imperitiſſimarum orationum ſpacia: atque id ipſum laudi dabatur, ſi dicendo quis diem eximeret. Ita vero longa principiorum præparatio, & narrationis alte repetita ſeries, & multarum diuiſionum oſtentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridiſſimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & ſi quis odoratus philoſophiam, atque ex ea locum aliquem orationi ſuæ insereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum erant enim hæc noua & incognita: & ipſorum quoque oratorum pauciſſimi præcepta rhetorum aut philoſophorum placita cognouerant. At hercule peruulgatis iam omnibus, cum vix in cortina quiſquam aſſiſtat, qui elementis ſtudiorum etſi non inſtructus, at certe imbutus ſit, nouis & exquiſitis eloquentiæ itineribus opus eſt, per quæ orator faſtidium aurium effugiat, vtique apud eos iudices qui vi aut poteſtate, non iure & legibus cognoſcunt: & nec accipiunt tempora, ſed conſtituunt: nec exſpectandum habent oratorem dum illi libeat de ipſo negotio dicere, ſed ſæpe vltro admonent, atque alio tranſgredientem reuocant & feſtinare ſe teſtantur. Quis nunc ferat oratorem *de infirmitate valetudinis ſua* præfantem? qualia ſunt fere principia Coruini. Quis quinque in Verrem libros exſpectauerit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immenſa volumina, quæ pro M. Tullio aut A. Cæcina legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & niſi aut curſu argumentorum, aut colore ſententiarum, aut nitore & cultu deſcriptionum inuitatus & corruptus eſt, auerſatur dicentem. Vulgus quoque aſſiſtentium, & affluens & vagus auditor, aſſueuit iam exigere lætitiam & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudicijs triſtem & impexam antiquitatem, quam ſi quis in ſcena Roſcij aut Turpionis Ambiuij exprimere geſtus velit. Iam vero iuuenes & in ipſa ſtudiorum incude poſiti, qui profectus ſui cauſſa oratores ſectantur, non ſolum audire, ſed etiam referre domum aliquid illuſtre & dignum memoria volunt. Traduntque inuicem, ac ſæpe in colonias ac prouincias ſuas ſcribunt, ſiue in ſuis aliquis arguta & breui ſententia effulſit, ſiue locus exquiſito & poetico cultu enituit. Exigitur enim
iam

iam ab oratore etiam poeticus decor, non Attij aut Pacuuij veterno inquinatus, ſed ex Horatij, & Virgilij, & Lucani ſacrario prolatus. Horum igitur auribus & iudicijs obtemperans noſtrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exſtitit. Neque ideo minus efficaces ſunt orationes noſtræ, quia ad aures iudicantium cum voluptate perueniunt. Quid enim ſi infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exſtruuntur, ſed marmore nitent & auro radiantur? Equidem fatebor vobis ſimpliciter, me in quibuſdam antiquorum vix riſum, in quibuſdam autem vix ſomnum tenere, nec vnum de populo. * Canuti aut Aride Furnio & Toranio, quique alios in eodem valetudinario hæc oſſa & hanc maciem probant. Ipſe mihi Caluus cum vnum & viginti, vt puto, libros reliquerit, vix in vna aut altera oratiuncula ſatisfecit. nec diſſentire cęteros ab hoc meo iudicio video. quotus enim quiſque Calui in Aſitium aut in Druſum legit? at hercule in hominum ſtudioſorum manibus verſantur accuſationes, quæ in Vatinium inſcribuntur, ac præcipue ſecunda ex his oratio. eſt enim verbis ornata, & ſententijs, auribus iudicum accommodata: vt ſcias ipſum quoque Caluum intellexiſſe quid melius eſſet, nec voluntatem quin ſublimius & cultius diceret, ſed ingenium ac vires defuiſſe. Quid ex Cœlianis orationibus? nempe hæ placent ſiue in vniuerſa parte factum, in quibus nitorem & altitudinem temporum agnoſcimus. ſordes autem verborum, hians compoſitio & inconditi ſenſus redolent antiquitatem. nec quemquam adeo antiquarium, vt Cęlium ex ea parte laudet, qua antiquus eſt. Concedamus ſane C. Cæſari, vt propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum minus eloquentiæ effecerit, quam diuinum eius ingenium poſtulabat: tam hercule quam Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus. Nam *in orationibus minorem eſſe fama ſua*, etiam admiratores eius fatentur. niſi forte quiſquam aut Cæſaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, ceteroſque eiuſdem lentitudinis ac temporis libros legit, niſi qui & carmina eorundem miratur. fecerunt enim & carmina & in Bibliothecas retulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos feciſſe pauciores ſciunt.

Aſinius quoque quamquam proprioribus temporibus natus ſit, videtur mihi inter Menenios & Appios ſtuduiſſe. Pacuuium certe, & Attium, non ſolum tragedijs, ſed etiam orationibus ſuis expreſſit. adeo durus & ſiccus eſt. Oratio autem, ſicut corpus hominis, ea demum pulchra eſt, in qua non eminent venæ, non oſſa numerantur: ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra & exſurgit toris, ipſos quoque neruos rubor tegit & decor commendat. Nolo Coruinum inſequi, quia non per ipſum ſtetit quo minus lætitiam nitoremque noſtrorum temporum exprimeret. viderimus inquam iudicio eius vis aut animi aut ingenij ſufficerit. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus ſuis fuit, quæ mihi vobiſcum eſt. Illi enim antiquos mirabantur; ipſe ſuorum temporum eloquentiam anteponebat, nec vlla re magis eiuſdem ætatis oratores præcurrit, quam iudicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit, & compoſitioni artem: locoſque lætiores attentauit, & quaſdam ſententias inuenit: vtique in his orationibus quas ſenior iam & iuxta finem vitæ compoſuit, id eſt, poſtquam magis profecerat, vſuque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus eſt. Nam priores eius orationes, non carent vitijs antiquitatis. lentus eſt in principijs, longus in narrationibus, otioſus circa exceſſus: tarde commouetur, raro incaleſcit: pauci ſenſus opt. & cum quodam lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre poſſis: & velut in rudi ædificio, firmus ſane paries & duraturus, ſed non ſatis expolitus & ſplendens. Ego autem oratorem, ſicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, ſed etiam quod viſum & oculos delectet: non ea ſolum inſtrui ſuppellectile, quæ neceſſarijs vſibus ſufficiat; ſed ſit in apparatu eius, & aurum, & gemmæ, vt ſumere in manus, & aſpicere ſæpius liceat: quædam vero procul arceantur, vt iam oblitterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tarda & inerti ſtructura, in morem Annalium, componantur: fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas vno & eodem modo terminet. Nolo irridere *rotam*

fortunæ, & ius Verrinum, & illud tertio quoque ſenſu in omnibus pro ſententia poſitum, *eſſe videatur*. Nam & hoc inuitus retuli, & plura omiſi, quæ tamen ſola mirantur atque exprimunt hi qui *ſe antiquos oratores* vocant. neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: ſed vobis vtique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidij Baſſi, aut ſeruilij Noniani, ex comparatione Siſennæ aut Varronis ſordet: qui rhetorum noſtrorum commentarios faſtidiunt, oderunt; Calui mirantur: quos more priſco apud iudicem fabulantes, non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. adeo mæſti & inculti, illam ipſam quam iactant ſanitatem, infirmitate & ieiunio conſequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. parum eſt ægrum non eſſe, fortem & lætum & alacrem volo. prope abeſt ab infirmitate in quo ſola ſanitas laudatur. Vos vero diſertiſſimi, vt poteſtis, vt facitis, illuſtrate ſæculum noſtrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te Meſſalla, video lætiſſima quæque antiquorum imitantem: Et vos Materne ac Secunde, ita grauitati ſummum nitorem & cultum verborum miſcetis; ea electio inuentionis, is ordo rerum, & quotiens cauſſa poſcit, vbertas; ea quotiens permittitur, breuitas; is compoſitionis decor, ſententiarum planitas; ſic exprimitis affectus, ſic libertatem temperatis: vt etiam ſi noſtra iudicia malignitas & inuidia tardauerit, verum de vobis dicturi ſint poſteri noſtri. Quæ cum Aper dixiſſet; *Agnoſcitis ne*, inquit Maternus, vim & ardorem Apri noſtri? quo torrente, quo impetu ſæculum noſtrum defendit! quam copioſe ac varie vexauit antiquos! quanto non ſolum ingenio ac ſpiritu; ſed etiam eruditione & arte, ab ipſis mutuatus eſt, per quæ mox ipſos inceſſeret! Tuum tamen Meſſalla promiſſum immutaſſe non debes, neque enim defenſores antiquorum exigimus, nec quemquam noſtrorum, quamquam modo laudati ſumus, his quos inſectatus eſt Aper, comparamus, ac ne ipſe quidem ita ſentit, ſed more veteri & alias veſtris philoſophis ſæpe celebrato, ſumpſit ſibi contradicendi partes;

Exprime nobis non laudationem antiquorum; ſatis enim illos fama ſua laudat, ſed cauſſas cur in tantum ab eloquentia eorum receſſerimus; cum præſertim centum & XX. annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit. Tum Meſſalla: *Sequar à te* præſcriptam formam Materne. neque enim diu contradicendum eſt Apro, qui primum, vt opinor, nominis controuerſiam mouit, tamquam parum proprie *antiqui* vocarentur, quos ſatis conſtat ante centum annos fuiſſe. Mihi autem de vocabulo pugna non eſt, ſiue illos *antiquos*, ſiue *maiores*, ſiue quo alio mauult nomine appellet: dummodo in confeſſo ſit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuiſſe. Ne illi quidem parti ſermonis eius repugno, ſi cominus fatetur plures formas dicendi etiam iiſdem ſæculis, nedum diuerſis exſtitiſſe. Sed quo modo inter Atticos oratores primæ Demoſtheni tribuuntur, proximum autem locum Æſchines & Hyperides & Lyſias & Lycurgus obtinent; omnium autem conſenſu hęc oratorum ætas maxime probatur: ſic apud nos Cicero quidem cęteros eorumdem temporum diſertos anteceſſit; Caluus autem & Aſinius & Cæſar, & Cœlius,& Brutus ſuo iure & prioribus & ſequentibus anteponuntur. nec refert quod inter ſe ſpecie differant, cum genere conſentiant. At ſtrictior Caluus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amarior Cœlius, grauior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eamdem ſanitatem eloquentiæ ferunt: vt ſi omnium pariter libros in manum ſumpſeris, ſcias, quamuis in diuerſis ingenijs, eſſe quandam iudicij ac voluntatis ſimilitudinem & cognationem. Nam quod inuicem ſe obtrectauerunt, & ſuperſunt aliqua epiſtolis eorum inſerta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non eſt oratorum vitium, ſed hominum. Nam & Caluum & Aſinium & ipſum Ciceronem credo ſolitos & inuidere, & liuere, & cęteris humanæ infirmitatis vitijs affici; ſolum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec inuidia, ſed ſimpliciter & ingenue iudicium animi ſui detexiſſe. an inuideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæſari quidem inuidiſſe? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & ſi quos alios anti-

ti-

tiquorum agitare non deſtitit, non exigit defenſorem, cum fatear quædam eloquentiæ eorum, vt naſcenti adhuc nec ſatis adultæ, defuiſſe. Cęterum ſi omiſſo optimo illo, & perfectiſſimo genere eloquentiæ, eligenda ſit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Craſſi maturitatem, quam calamiſtros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis. adeo malim oratorem, vel hirta toga induere, quam fucatis & meretricijs veſtibus inſignire. Neque enim oratorius iſte, immo hercule ne virilis quidem cultus eſt, quo plerique temporum noſtrorum actores ita vtuntur, vt laſciuia verborum, & leuitate ſententiarum, & licentia compoſitionis, hiſtrionales modos exprimant. quodque vix auditu fas eſſe debeat, laudis & gloriæ & ingenij loco plerique iactant, *cantari ſaltarique commentarios ſuos*. Vnde oritur illa fœda & præpoſtera, ſed tamen frequens quibuſdam exclamatio, vt *oratores noſtri temere dicere, hiſtriones diſerte ſaltare* dicantur. Equidem non negauerim Caſſium Seuerum, quem ſolum Aper noſter nominare auſus eſt, ſi his compararetur qui poſtea fuerunt, poſſe oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum ſuorum plus vis habeat quam ſanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omiſſa modeſtia, ac pudore verborum, ipſis etiam quibus vtitur armis incompoſitus, & ſtudio feriendi plerumque detectus non pugnat, ſed rixatur. Cęterum, vt dixi, ſequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore vrbanitatis, & ipſarum virium robore, multum cęteros ſuperat. quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere ſuſtinuit. Ego autem exſpectabam, vt incuſato Aſinio, & Cœlio, & Caluo, aliud nobis agmen produceret, pluriſque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæſari, ſingulis demum ſingulos opponeremus. Nunc detrectaſſe nominatim antiquos oratores contentus neminem ſequentium laudare auſus eſt, niſi in publicum & in commune. veritus credo ne multos offenderet, ſi paucos excerpſiſſet. quotus enim quiſque ſcholaſticorum non hac ſua perſuaſione fruitur, vt ſe ante Ciceronem numeret, ſed plane poſt Gabinianum? At ego non verebor nominare ſingulos, quo facilius propoſitis exemplis appareat quibus gra-

dibus fracta fit & deminuta eloquentia. *Appropera*, inquit Maternus, & potius exſolue promiſſum. neque enim hoc colligi deſideramus, diſertiores eſſe antiquos, quod apud me equidem in confeſſo eſt, ſed cauſſas exquirimus, quas te ſolitum tractare, paullo ante, plane mitiore eloquentia & temporum noſtrorum, miratus, antequam te Aper offenderet maiores tuos laceſſendo. *Non ſum*, inquit, offenſus Aprina diſputatione, nec vos offendi decebit, ſi quid forte aures veſtras perſtringet, cum ſciatis hanc eſſe eiuſmodi ſermonum legem, iudicium animi citra damnum affectus proferre. *Perge*, inquit Maternus, & cum de antiquis loquaris, vtere antiqua libertate, à qua vel magis degenerauimus, quam ab eloquentia. Et Meſſalla, *Non reconditas* Materne cauſſas requiris, nec aut tibi ipſi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, eciamſi mihi partes aſſignatis proferendi in medium, quæ omnes ſentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes deſciuiſse ab iſta vetere gloria, non inopia hominum, ſed deſidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inſcientia præcipientium, & obliuione moris antiqui? quæ mala primum in vrbe nata, mox per Italiam fuſa, iam in prouincias manant: quamquam noſtra nobis notiora ſunt. Ego de vrbe & his proprijs ac vernaculis vitijs loquar, quæ natos ſtatim excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus cumulantur, ſi prius de ſeueritate ac diſciplina maiorum circa educandos formandoſque liberos pauca prædixero. Iamprimum ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emptæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inſeruire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis ſpectatiſque moribus, omnis cuiuſpiam familiæ ſuboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhoneſtum factu videretur. Ac non ſtudia modo curaſque, ſed remiſſiones etiam luſuſque puerorum, ſanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Attiam Auguſti matrem præfuiſse educationibus, ac produxiſse principes liberos accepimus. quæ diſciplina ac ſeueritas eo per-

tinebat, vt ſincera & integra & nullis prauitatibus detorta vniuſcuiuſque natura, toto ſtatim pectore arriperet artes honeſtas: & ſiue ad rem militarem, ſiue ad iuris ſcientiam, ſiue ad eloquentiæ ſtudium inclinaſset, id ſolum ageret, id vniuerſum hauriret. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter ex omnibus ſeruis plerumque viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus. horum fabulis & erroribus, teneri ſtatim & rudes animi imbuuntur. Nec quiſquam in tota domo penſi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipſi parentes nec probitati neque modeſtiæ paruulos aſsuefaciunt, ſed laſciuiæ & libertati. per quæ paullatim impudentia irrepit, & ſui alienique contemptus. Iam vero propria & peculiaria huius vrbis vitia pæne in vtero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis fauor, & gladiatorum equorumque ſtudia. quibus occupatus & obſeſsus animus quantulum loci bonis artibus relinquit. quotum quemque inueneris qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intrauimus? Nec præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent. colligunt enim diſcipulos non ſeueritate diſciplinæ, nec ingenij experimento, ſed ambitione ſalutantium, & illecebris adulationis. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur. nec in auctoribus cognoſcendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum ſatis operæ inſumitur. ſed expetuntur quos *Rhetoras* vocant, quorum profeſſio quando primum in hanc vrbem introducta ſit, quamque nullam apud maiores noſtros auctoritatem habuit, ſtatim docuero. Referam neceſse eſt animum ad eam diſciplinam, qua vſos eſse eos oratores accepimus. quorum infinitus labor & quotidiana meditatio & in omni genere ſtudiorum exercitationes, ipſorum etiam continentur libris. Notus eſt vobis vtique Ciceronis liber qui *Brutus* inſcribitur, in cuius extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet,) ſua initia, ſuos gradus, ſuæ eloquentiæ velut quandam educationem refert. *ſe apud Q. Mucium ius ciuile didiciſſe; apud Philo-*

nem Academicum, apud Diodorum Stoicum omnis philoſophiæ partes penitus hauſiſſe: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in vrbe contigerat, Achaiam quoque & Aſiam peragraſſe, vt omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non muſicæ, non grammaticæ, non denique vllius ingenuæ artis ſcientiam ei defuiſſe. Ille dialecticæ ſubtilitatem; ille moralis partis vtilitatem, ille rerum motus cauſſaſque cognouit. ita enim eſt, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum ſcientia exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia. neque oratoris vis & facultas, ſicut ceterarum rerũ, anguſtis & breuibus terminis clauditur: ſed is eſt orator, qui de omni quæſtione pulchre & ornate, & ad perſuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad vtilitatem temporum, cum voluptate audientium poſſit. Hæc ſibi illi veteres perſuadebant. ad hæc efficienda intelligebant opus eſſe, non vt rhetorum ſcholis declamarent, nec vt fictis, nec vllo modo ad veritatem accedentibus controuerſijs linguam modo & vocem exercerent; ſed vt his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honeſto ac turpi, de iuſto & iniuſto diſputatur. Hæc enim eſt oratori ſubiecta ad dicendum materia. Nam in iudicijs fere de æquitate, in deliberationibus de honeſtate dicimus, ita vt plerumque hæc ipſa inuicem miſceantur. de quibus copioſe & varie & ornate nemo dicere poteſt, niſi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatemque vitiorum, & intellectum eorum quæ nec in virtutibus neque in vitijs numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, vt facilius iram iudicis vel inſtiget vel leniat, qui ſcit quid ira promptius ad miſerationem impellat, qui ſcit quid ſit miſericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibuſque verſatus orator, ſiue apud infeſtos, ſiue apud cupidos, ſiue apud inuidentes, ſiue apud triſtes, ſiue apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum; & prout cuiuſque natura poſtulabit, adhibebit manum & temperabit orationem, parato omni inſtrumento, & ad omnem vſum repoſito. Sunt apud quos aſtrictum, & collectum, & ſingu-

la ſtatim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur. apud hos dediſſe operam dialecticæ proficiet. Alios fuſa, & æqualis, & ex communibus ducta ſenſibus oratio, magis delectat ad hos permouendos, mutuabimur aliquid à Peripateticis. hi aptos & in omnem diſputationem paratos iam locos dabunt: Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon iucunditatem: ne Epicuri quidem & Metrodori honeſtas quaſdam exclamationes aſſumere, hiſque, prout res poſcit, vti alienum erit oratori. neque enim ſapientem informamus, neque Stoicorum ciuitatem, ſed eum qui non quaſdam artes audire, ſed omnes liberaliter debet. Ideoque & iuris ciuilis ſcientiam veteres oratores comprehendebant; & grammatica, muſica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim cauſſæ plurimæ quidem ac pæne omnes, quibus iuris notitia deſideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque ſcientiæ requiruntur. Nec quiſquam reſpondeat: *ſufficit vt ad tempus ſimplex quiddam & vniforme doceamur.* Primum enim aliter vtimur proprijs, aliter commodatis: longeque intereſſe manifeſtum eſt, poſſideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipſa multarum artium ſcientia etiam aliud agentes nos ornat, atque vbi minime credas, eminet & excellit. Idque non doctus modo & prudens auditor, ſed etiam populus intelligit: ac ſtatim ita laude proſequitur, vt *legitime ſtuduiſſe, vt per omnes eloquentiæ numeros iſſe, vt denique oratorem etiam* fateatur. quem non poſſe aliter exſiſtere, nec exſtitiſſe vmquam confirmo, niſi eum qui tamquam in aciem omnibus armis inſtructus, ſic in forum omnibus artibus armatus exierit. quod adeo negligitur ab horum temporum diſertis, vt in actionibus eorum fex quoque quotidiani ſermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, vt ignorent leges, non teneant S. C. ius ciuitatis vltro derideant: ſapientiæ vero ſtudium & præcepta prudentum penitus reformident: in pauciſſimos ſenſus & anguſtas ſententias detrudant eloquentiam, velut expulſam regno ſuo: vt quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumciſa & amputata, ſine apparatu, ſine honore, pæne dixerim ſine ingenuitate, quaſi vna ex ſordidiſſimis

artificijs diſcatur. Ergo hanc primam & præci-
puam cauſsam arbitror, cur tantum ab eloquentia
antiquorum oratorum receſserimus. Si teſtes de-
ſiderantur, quos potiores nominabo quam apud
Græcos Demoſthenem?quem ſtudioſiſſimum Pla-
tonis auditorem fuiſse memoriæ proditum eſt.
Et Cicero his vt opinor verbis, *quidquid in elo-
quentia effecerit, id ſe non rhetorum, ſed Academiæ
ſpatijs conſecutum*. Sunt aliæ cauſsæ magnæ & gra-
ues, quas à vobis aperiri æquum eſt, quoniam
quidem ego iam meum munus expleui, & quod
mihi in conſuetudine eſt, ſatis multos offendi:
qui ſi forte hoc audirent, certum habeo dicturos,
*me dum iuris & philoſophiæ ſcientiam tamquam o-
ratori neceſſariam laudo, ineptijs meis plauſiſſe*. Et
Maternus; *Mihi quidem*, inquit, ſuſceptum à te
munus adeo peregiſse nondum videris, vt in-
choaſse tantum, & velut veſtigia ac lineamenta
quædam oſtendiſse videaris. Nam quibus inſtrui
veteres oratores ſoliti ſint, dixiſti, differentiam-
que noſtræ deſidiæ & inſcientiæ aduerſus acerri-
ma & fecundiſſima eorum ſtudia demonſtraſti:
cętera exſpecto, vt quẽadmodum ex te didici quid
aut illi ſcirent, aut nos neſciamus, ita hoc quo-
que cognoſcam, quibus exercitationibus iuuenes
iam & forum ingreſſi confirmare & alere ingenia
ſua ſoliti ſint. neque enim arte & ſcientia, ſed lon-
ge magis facultate eloquentiam contineri, nec tu
puto abnues, & hi ſignificare vultu videntur.
Deinde cum Aper & Secundus idem annuiſsent,
Meſsalla quaſi rurſus incipiens: *Quoniam* initia
& ſemina veteris eloquentiæ ſatis demonſtraſse
videor, docendo quibus artibus antiqui oratores
inſtitui erudirique ſoliti ſint, perſequar nunc
exercitationem eorum: quamquam ipſis artibus
ineſt exercitatio, nec quiſquam percipere tot re-
conditas aut tam varias res poteſt, niſi vt ſcientiæ
meditatio, meditationi facultas, facultati vis elo-
quentiæ accedat. per quæ colligitiur eamdem eſse
rationem, & percipiendi quæ proferas, & profe-
rendi quæ perceperis. ſed ſi cui obſcuriora hæc vi-
dentur, iſque ſcientiam ab exercitatione ſeparat, id
certe concedet, inſtructum & plenum his artibus
animum, longe paratiorem ad eas exercitationes
venturum, quæ propriæ circa oratoriam videntur.
Ergo apud maiores noſtros iuuenis ille, qui foro

& eloquentiæ parabatur, imbutus iam domeſtica diſciplina, refertus honeſtis ſtudijs, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in ciuitate tenebat, hunc ſectari, hunc proſequi, huius omnibus dictionibus intereſſe, ſiue in iudicijs, ſiue in concionibus aſsueſcebat, ita vt altercationes quoque excipere, & iurgijs intereſſe, vtque ſic dixerim, pugnare in prœlio diſceret, magnus ex hoc vſus, multum conſtantiæ, plurimum iudicij iuuenibus ſtatim contingebat, in media luce ſtudentibus atque inter ipſa diſcrimina, vbi nemo impune ſtulte aliquid, aut contrarie dicit, quo minus & iudex reſpuat, & aduerſarius exprobret, ipſi denique aduocati aſpernentur. Igitur vera ſtatim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quamquam vnum ſequerentur, tamen omnes eiuſdem ætatis patronos in plurimis & cauſſis & iudicijs cognoſcebant: habebantque ipſius populi diuerſiſſimarum aurium copiam, ex qua facile deprehendebatur quid in quoque vel probaretur vel diſpliceret. Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electiſſimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præſtaret: nec aduerſarij & æmuli, ferro non rudibus dimicantes: ſed auditorium ſemper plenum, ſemper nouum, ex inuidis & fauentibus, vt nec bene dicta diſſimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam non minus in diuerſis ſubſellijs parari quam ſuis: quin immo conſtantius ſurgere ibi, fidelius corroborari; Atque hercule ſub eiuſmodi præceptionibus iuuenis ille de quo loquimur, oratorum diſcipulus, fori auditor, ſectator iudiciorum, eruditus & aſſuefactus alienis experimentis, cui quotidie audienti notæ leges, non noui iudicum vultus, frequens in oculis conſuetudo concionum, ſæpe cognitæ populi aures, ſiue accuſationem ſuſceperat, ſiue defenſionem, ſolus ſtatim & vnus cuicumque cauſsæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Craſſus C. Carbonem, vno & viceſimo Cæſar Dolabellam, altero & XX. Aſinius Pollio C. Cotonem, non multo ætate antecedens Caluus Vatinium, ijs orationibus inſecuti ſunt, quas hodieque cum admiratione legimus. At nunc adoleſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas ſcholaſticorum, qui *rhetores* vocantur; quos paullo ante Ciceronis tempora

exſtitiſſe, nec placuiſſe maioribus noſtris, ex eo manifeſtum eſt, quod Marco Craſſo & Domitio cenſoribus *eludere*, vt ait Cicero, *ludum impudentiæ* iuſſi ſunt. Sed vt dicere inſtitueram, deducimur in ſcholas, quibus non facile dixerim vtrumne locus ipſe, an condiſcipuli, an genus ſtudiorum plus mali ingenijs afferant. Nam in loco nihil reuerentiæ, ſed in quem nemo niſi imperitus æque intrat. In condiſcipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, & adoleſcentuli inter adoleſcentulos pari ſecuritate dicant & audiantur. Ipſæ vero exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, ſuaſoriæ, & controuerſiæ. Ex ijs ſuaſoriæ quidem etſi tamquam plane leuiores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controuerſiæ robuſtioribus aſſignantur, quales per fidem, & quam incredibiliter compoſitæ! Sequitur autem vt materiæ abhorrenti à veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit vt tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut peſtilentiæ remedia, aut inceſta matrum, aut quidquid in ſchola quotidie agitur; in foro vel raro vel numquam, ingentibus verbis perſequantur: cum ad veros iudices ventum eſt rem cogitare, nihil humile, nihil abiectum eloqui poterat. Magna eloquentia, ſicut flamma materia alitur, & motibus excitatur, & vrendo clareſcit. Eadem ratio in noſtra quoque ciuitate antiquorum eloquentiam prouexit. Nam etſi horum quoq; temporum oratores ea conſecuti ſunt, quæ compoſita & quieta & beata Republic. tribui fas erat: tamen iſta perturbatione ac licentia plura ſibi aſſequi videbantur, cum mixtis omnibus & moderatore vno carentibus, tantum quiſque orator ſaperet, quantum erranti populo perſuaderi poterat. Hinc leges aſſiduæ, populare nomen, hinc conciones magiſtratuum pæne pernoctantium in roſtris, hinc accuſationes potentium reorum, & aſſignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones & aſſidua ſenatus aduerſus plebem certamina. quæ ſingula etſi diſtrahebant Rempubl. exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmijs videbantur. Quia quanto quiſque plus dicendo poterat, tanto facilius honores aſſe-

quæbatur, tanto magis in ipſis honoribus collegas ſuos anteibat: tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ, ac nominis apud plebem parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in prouincias magiſtratus reuerebantur, hos reuerſi colebant. hos & præturæ, & conſulatus vocare vltro videbantur. hi ne priuati quidem ſine poteſtate erant, cum & populum & ſenatum conſilio, & auctoritate regerent. quinimo ſibi ipſi perſuaſerant, neminem, ſine eloquentia, aut aſſequi poſſe in ciuitate, aut tueri conſpicuum, & eminentem locum. nec mirum, cum etiam inuiti ad populum producerentur: cum parum eſſet in ſenatu breuiter cenſere, niſi qui ingenio, & eloquentia ſententiam ſuam tueretur: cum in aliquam inuidiam, aut crimen vocati, ſua voce reſpondendum haberent: cum teſtimonia quoq; in publicis non abſentes, nec per tabellam dare, ſed coram, & præſentes dicere cogerentur. Ita ad ſumma eloquentiæ præmia, magna etiam neceſſitas accedebat, & commoda. Diſertum haberi, pulchrum, & glorioſum: ſed contra, mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore, quam præmiis ſtimulabantur: ne clientulorum loco potius, quam patronorum numerarentur: ne traditæ à maioribus neceſſitudines ad alios tranſirent: ne tamquam inertes & non ſuffecturi honoribus, aut non impetrarent, aut impetratos malè tuerentur. Neſcio an venerint in manus veſtras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maximè à Muciano contrahuntur: ac iam vndecim, vt opinor, Actorum libris, & tribus Epiſtolarum compoſita, & edita ſunt. Ex his intelligi poteſt Cn. Pompeium, & Marc. Craſſum, non viribus modo & armis, ſed ingenio quoque & oratione valuiſſe: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & cæteram procerum manum multum in his ſtudiis operæ curæque poſuiſſe: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, ſine eloquentia conſecutum. His accedebat ſplendor rerum, & magnitudo cauſſarum, quæ & ipſa plurimum eloquentiæ præſtant. Nam multum intereſt vtrumne de furto, aut formula, & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum,

expilatis ſociis, & ciuibus trucidatis, quæ mala ſicut non accidere melius eſt, iſq; optimus ciuitatis ſtatus habendus eſt, quo nihil tale patimur: ita cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam ſubminiſtrabant. Creſcit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quiſquam claram, & illuſtrem orationem efficere poteſt, niſi qui cauſſam parem inuenit. Non opinor Demoſthenem orationes illuſtrant, quas adverſus tutores ſuos compoſuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quinctius defenſus, aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R.P. malos ferre ciues, vt vberem ad dicendum materiam oratores haberent: ſed, vt ſubindè admoneo, quæſtionis meminerimus, ſciamuſq; nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis, & inquietis temporibus exſiſtit. Quis ignorat vtilius, ac melius eſſe frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos prœliatores bella quam pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quo ſæpius ſteterit tanquam in acie, quoque plures & intulerit ictus, & exceperit, quo maior aduerſarius, eo acrior qui pugnas ſibi aſperas deſumpſerit, tanto altior & excelſior, & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura eſt vt ſecura nolint. Tranſeo ad formam, & conſuetudinem veterum iudiciorum: quæ & ſi nunc aptior eſt * ita erit eloquentia, tanto illud forum magis exercebat, in quo nemo intra pauciſſimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi ſibi quiſque ſumebat, & numerus, neque dierum neq; patronorum finiebatur. Primus tertio conſulatu Cn. Pompeius aſtrinxit impoſuitq; veluti frenos eloquentiæ, ita tamen vt omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quanto maiora negotia olim exerceri ſolita ſunt, quod maius argumentum eſt, quam quod cauſſæ, centumvirales, quæ nunc primum obtinent locum, adeo ſplēdore aliorum iudiciorum obruebantur, vt neque Ciceronis, neque Cæſaris, neque Bruti, neq; Cęlij, neque Calui, non denique vllius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus Aſinij, quæ *pro heredibus Vrbiniæ* inſcribuntur, ab ipſo tamen Pollione medijs Diui

Au-

Auguſti temporibus habitæ, poſtquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & aſſidua ſenatus tranquillitas, & maximi principis diſciplina, ipſam quoque eloquentiam ſicut omnia alia pacauerat? Paruum & ridiculum fortaſse videtur, quod dicturus ſum dicam tamen, vel ideo vt rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe pænulas iſtas, quibus aſtricti, & velut incluſi cum iudicibus fabulamur? quantum virium detraxiſſe orationi auditoria, & tabularia credimus in quibus iam fere plurimæ cauſsæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos curſus, & ſpatia probant: ſic eſt aliquis oratorum campus, per quem niſi liberi & ſoluti ferantur, debilitatur, ac frangitur eloquentia. Ipſam quinimmò curam, & diligentem ſtyli anxietatem contrariam experimur: quia ſæpè interrogat iudex; *quando incipias*; & ex interrogatione eius incipiendum eſt. Frequenter probationibus, & teſtibus, ſilentium patronus indicit, vnus inter hæc dicenti, ac alter aſſiſtit,& res velut in ſolitudine agitur. Oratori autem clamore plauſuque opus eſt, & velut quodam theatro. qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant: cum tot pariter, ac tam nobiles forum coartarent: cum clientelæ quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus aſſiſterent: cum in pleriſque iudiciis crederet populus Roman. ſua intereſse quid iudicaretur. Satis conſtat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L.Beſtiam, & P.Vatinium, concurſu totius ciuitatis, & accuſatos, & defenſos, vt frigidiſſimos quoque oratores, ipſa certantis populi ſtudia, excitare, & incendere potuerint. Itaque hercule eiuſmodi libri exſtant, vt ipſi quoque qui egerunt, non aliis magis orationibus cenſeantur. Iam verò conciones aſſiduæ, & datum ius quoque potentiſſimum quemque vexandi, atque ipſa inimicitiarum gloria: cum ſe plurimi diſertorum, ne à P.quidem Scipione, aut Sylla, aut Gn.Pompeio abſtinuerint, & ad inceſsendos principes viros, vt eſt natura inuidiæ, populi quoque hiſtriones auribus vterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admouebant! Non de otioſa, & quieta re loquimur, & quæ probitate & modeſtia gaudeat: ſed

ſed eſt magna iſta & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam ſtulti *libertatem* vocabant, comes ſeditionum, effrenati populi incitamentum, ſine obſequio, ſine ſeruitute. contumax, temeraria, arrogans, quæ in benè conſtitutis ciuitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretenſem accipimus? quarum ciuitatum ſeueriſſima diſciplina, & ſeueriſſimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem, ac Perſarum, ac vllius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam nouimus. Rhodii quidam, Athenienſes plurimi oratores exſtiterunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, vt ſic dixerim, omnes poterant. Noſtra quoque ciuitas donec errauit, donec ſe partibus, & diſſenſionibus, & diſcordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in ſenatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla ſuperiorum reuerentia, nullus magiſtratuum modus: tulit ſine dubio valentiorem eloquentiam, ſicuti indomitus ager habet quaſdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, vt pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu penſauit. Sic quoque quod ſupereſt antiquis oratoribus, * forum non emendare, nec vſquam ad votum compoſitæ ciuitatis argumentum eſt quidem, quod nemo nos aduocat, niſi aut nocens, aut miſer. quod municipium in ciuitatem noſtram venit, niſi quod, aut vicinus populus, aut domeſtica diſcordia agitat? quam prouinciam tuemur, niſi ſpoliatam vexatamque? Atqui melius fuiſſet non queri, quam vindicari. Quod ſi inueniretur aliqua ciuitas in qua nemo peccaret, ſuperuacuus eſſet inter innocentes orator, ſicut inter ſanos medicus. Quo modo tamen minimum vſus minimumq; profectus ars medentis habet In his gentibus, quæ firmiſſima valetudine, ac ſaluberrimis corporibus vtuntur: ſic minor oratorum obſcuriorq; gloria eſt inter bonos mores, & in obſequium regentis paratos. Quid enim opus eſt longis in ſenatu ſententiis, cum optimi citò conſentiant? Quid multis apud populum concionibus cum de Republica non imperiti, & multi deliberent, ſed ſapientiſſimus, & vnus? Quid voluntariis accuſationibus, cum tam raro, & tam parce peccetur? Quid inuidioſis, & excedentibus

tibus

tibus modum defenſionibus, cum clementia cognoſcentis obviam periclitantibus eat? Credite optimi, & in quantum opus eſt diſertiſſimi viri, ſi aut vos prioribus ſæculis, aut iſti quos miramur, his nati eſſent, ac deus aliquis vitas veſtras, veſtra tempora, repente mutaſset: nec vobis ſumma illa laus, & gloria in eloquentia, neq; illis modus, & temperamentum defuiſset. Nunc quoniam nemo eodem tempore aſsequi poteſt magnam famam, & magnam quietem, bonis ſæculi ſui quiſque, citra obtrectationem alterius, vtatur. Finierat Maternus. Tum Meſsalla: *Erant quibus* contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, niſi iam dies eſset exactus. *Fiet*, inquit Maternus, poſtea arbitratu tuo, & ſi qua tibi obſcura in hoc meo ſermone viſa ſunt, de his rurſus conferemus. Ac ſimul aſsurgens & Aprum complexus, *Ego*, inquit, te poetis, Meſsalla, antiquariis, criminabimur. *At ego* vos rhetoribus, & ſcholaſticis, inquit. Cum adriſiſsent, diſceſſimus.

FINIS.

MARCI ZVERII BOXHORNII IN C. TACITI ANNALES NOTÆ.

ANNAL. I.

Pag. 3. VRbem Romam à principio Reges habuere. Libertatem, & Conſulatum L. Brutus inſtituit.] Qui ſtatuunt libertatem, & regium imperium opponi hoc loco à Tacito, excedunt, neq; capiunt Auctoris mentem. Nam in quouis imperio, etiam principatu, eſt libertas, ſi is quidem rectè ſe habeat, *Nerua C. Caſar*, inquit in Præfatione ad Vitam Agricolæ, *miſcuit res olim diſſociabiles, Principatum, & libertatem*. De Regibus Annal. 3. *Nobis Romulus, vt libitum, imperitauerat; dein Numa religionibus, & diuino iure populum deuinxit; repertaque quædam à Tullo & Anco: ſed præcipuus Seruius Tullius ſanctor legum fuit, quis etiam Reges obtemperarent*. Hoc certiſſimum argumentum eſt, eius, quæ ſub Regibus fuit, libertatis. quæ tamen cum minor plerumque ſit, minuſque appareat in vnius, quam plurium, imperio, Rempub. qualis poſt exactos Reges inſtituta, *Libertatem*, Tacitus appellauit. Sed & ideo, quia Regum quidam, imprimis Tarquinius Superbus, afflixerant, aut euerterant libertatem. Sic hoc ipſo libro Rempubl. & Monarchiam opponere videtur, vbi ait; *Quotuſquiſque reliquus*, ſub Cæſaribus, nimirum, *qui Rempub. vidiſſet?* Nec tamen reuera opponit. Nam formam Imperii Cæſarum, Rempub. diſer-

tim

tim alibi vocat. Claudius Annal. XII. teſtatur, *de ſumma Reipub. ſe acturum*. Otho Hiſtor. I: *Sic fit, vt hinc Reſpub. inde hoſtes Reip. conſtiterint*. Interim ſubinde ita loquitur, ac ſi opponere videretur, quia Rempublicam, publicam eſse, magis in plurium, quam vnius imperio apparet. Sed & ideo, quia plerumque Principes non ad communem, ſed ſuam pleraque omnia referunt vtilitatem.

Ibid. *Temporibuſque Auguſti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliſcente adulatione deterrerentur.*] Plane cum illis ſentio, qui legunt, *deterrerentur*. Non eſt dubitandum, quin ſic ſcripſerit Tacitus. Docent id ſequentia, in quibus demum agitur de iniecto ingeniis terrore, & metu: *Tiberij, Caiique, & Claudij, ac Neronis res, florentibus ipſis, ob metum falſæ*. Argumento etiam certiſſimo ſunt tempora Auguſti, quibus tantum abeſt, vt terrore decora ingenia circumventa ſint, vt plurima iis licuerint, etiam ea, quæ Auguſto non poterant non eſse ingrata. Quod, & ſimul lectionem, quam præferimus, tuetur ipſe Tacitus. Ita Cremutius Annal. 4. *Titus Liuius, eloquentiæ, ac fidei præclarus imprimis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum eum Auguſtus appellaret. Neq. id amicitiæ eorum offecit*. Et paullo poſt, probroſis aliquot in Iulium Cæſarem, & Auguſtum ſcriptis commemoratis; *Sed ipſe D. Iulius, ipſe D. Auguſtus, & tulere iſta, & reliquere; haud facilè dixerim moderatione magis, an ſapientia*. Prudenter. Nam, vt alibi iudicat, punitis ingeniis gliſcit eorum auctoritas. Neque doctiſſimos viros, qui, *deterrerentur*, legendum eſse contendunt, iuuat locus, qui exſtat ſub initium Hiſtor. I. *Poſtquam bellatum apud Actium, atque omnem poteſtatem ad vnum conferri, pacis interfuit, magna illa ingenia ceſſere*. Prope idem eſt, ac ſi diceret, gliſcente adulatione decora ingenia fuiſse detrita. Certè nullam terroris facit mentionem. Sed aiunt illi, non deteri, gliſcente adulatione ingenia, ſed accendi, augeri Fateor. Imprimis callida, exquiſita, ingenioſa eſt omnis in Principes, quibus ea placet, adulatio. Id paſſim notat Tacitus, & vel maximè Plinius in diuino Panegyrico, non vno loco, vbi Domitiani Traianique tempora

pul-

pulchrè inter ſe contendit. Sed interim ſic deteruntur *decora*, vt hic loquitur, *magna*, vt Hiſtor. I. *ingenia*, quæ nos honeſta, proba, & veri rectique ſtudioſa interpretamur. Et id verum eſt. Vbi enim peſſimis moribus apud Principes pretium, optimi magis magiſque indies corrumpuntur. Alia verò ratione deterrentur decora ingenia, alia deteruntur. Deterrentur parata pęna, ſi ex verò res Principum deſcribant: vt ſub Tiberio, Caio, & Claudio: deteruntur, vbi præmia ſunt penes ſolos adulantes; vt ſub Auguſto.

Pag. 13. *Inuictus operis, ac laboris.*] Mediceus Codex diſertim habet; *intus operis*. Vnde fecerim; *intentus operi, ac labori*, id eſt, continuo, & ſeuere ſic militem exercebat, immitis, & aſſiduus ἐργωδιωκτὰς. Sic *intentius adeſſe*, Annal. X. *quibus intentius affui. Quindecim virali ſacerdotio*. Hæc enim cauſſa iræ militum in Aufedienum Rufum: non quod ipſe nunc inuictus operis eſset, ac laboris. Imo talem ipſe in præſens ſe non gerebat. Quo illa faciunt; *An eam immenſa onera, tam longa itinera libenter ferret?* Et iſta: *direptum vehiculo ſarcinis grauant.* Et: *Eo immitior, quia tolerauerat*. Tolerauerat igitur ipſe olim manipularis: nunc non tolerabat, ſed tantum ſuis indicebat.

Pag. 19. *Mox indiſcretis vocibus pretia vacationum, anguſtias ſtipendij, duritiam operum, ac proprijs nominibus incuſant vallum, foſſas, pabuli, materiæ, lignorumque aggeſtus.*] Monet me illuſtris Heinſius, dubitandum vix eſse, gloſsam è margine textui inſertam. Vox enim *lignorum*, *materiæ* interpretatio. *Materiæ aggeſtus*, *lignorum aggeſtus* eſt. *Ligna* enim etiam *materia*. Imo & ξίγα, *materia*. Eruditiſſimum Gloſsarium, *Materia*, ξύλεια.

Pag. 30. *Hominem Germanos nunquam ſatis excuſaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & ſecures, & togam viderint*] Lege inquit Vir maximus, *Homines Germanos*. Et excuſaturos intellige poſteritati. At nulla opus eſt mutatione. Hoc enim vult: Hominem, nimirum Segeſtem, nunquam ſatis excuſaturos Germanos, ſiue præſentes, ſiue poſteros, quod eius, auitæ obliti, ac hoſtis

ſtis libertatis, perfidia in patriam, ſtudio in Romanos: horum imperii, non niſi ſeruilia indicentis, inter Albim, ac Rhenum, datos à Natura cuſtodes libertatis, inſignia ſint conſpecta. Neque alienum, aut abſurdum videri debet illud, *hominem*, quo Segeſtem Arminius deſignat. Sic enim loquimur, quotiens noſtros, ſi aduerſi ſint nobis, aut inſidi, aut nos offenderint, agnoſcere merito dedignamur. Paſſim exſtant exempla. Ad hanc fere formam Dominus Ioh. 4. ad Matrem, res non ſuas intempeſtiue curantem; *Quid mihi tecum eſt, Mulier?* Non aliter, ac ſi Matrem hic non agnoſceret. Et infinita talia apud alios auctores.

Pag. 34. *Nullo noſcente alienas reliquias, an ſuorum, humo tegeret, omnes vt coniunctos, vt conſanguineos, mæſti ſimul & infenſi condebant.*] Interim cæſorum Manibus, ſtatim poſt ipſam cladem, Kenotaphia alibi in Germania, ab amicis ſunt dedicata. Quorum illuſtre vnum, ſuperioribus annis in agro Cliuenſi, eo in loco, in quo Vetera fuiſse creduntur, effoſsum vidi, &, antiquitatis cauſsa, hic deſcribo.

M. CÆLIVS	M. CÆLIVS
ML	ML
PRIVATVS	THIAMINVS

M. CÆLIO. T: F: LEM. BONO.....)
LEG: XIIX: ANN: LIII..... CIDIT
BELLO: VARIANO: OSSA.....INFERRE
LICEBIT: P. CÆLIVS. T. F. LEM.
FRATER: FECIT.

Pag. 37. *Quod vulgus formidoloſum.*] Lipſius reſcribit: *in vulgus formidoloſum.* Et eum alii ſequuntur. Sed Tò *in* non agnoſcunt MSS. Et cur id ſoli vulgò formidoloſum? An non etiam, vel maximè illuſtribus, & ſapientibus viris metum terroremque iniicit adoleſcentis Principis ingenium, ſanguine nimium gaudentis? Profectò. Legam igitur potius: *quod multis formidoloſum*: iis nimirum, qui ex his initiis prudenter futura colligebant, Niſi malis conſtruere cum ſequen-

quentibus: *quod vulgus formidoloſum arguiſſe di-cebatur*. Hoc enim proprium eſt formidoloſi, & ſimul imprudentis vulgi, arguere facta Principum. Sapientes ſunt cautiores; quibus non deſunt vera de malis Principibus iudicia, ſed vix aperiuntur.

Pag. 39. *Modo ſubtractis Candidatorum nominibus, originem cuiuſque & vitam, & ſtipendia deſcripſit.*] Totus hic locus, quo de Comitiis Conſularibus agitur, qualia ſub Tiberio fuere, non ſatis ab eruditis videtur explicatus: neque forſan à quouis intelligitur. Præſertim iſta; *Aliquando ea quoque ſignificatione ſubtracta, Candidatos hortatus, ne ambitu Comitia turbarent, ſuam ad id curam pollicitus eſt*, Si enim Tiberius aliquando neque ſignificatione, neque nominatione produxerit Candidatos Conſulatus apud ſe profeſſos, quomodo in his Comitiis ſe geſſit, quomodo tamen gratos addictoſue ſibi promouit ad Conſulatum? Neque enim alia via eſse videtur, quam iſta, vel ſignificandi, vel nominandi. Imo tertia etiam ſupereſt, illa priuatim, nimirum, quoſdam iis commendandi, qui in Conſularibus iſtis Comitiis ferendæ ſententiæ ius habebant. Hoc eſt illud, ad quod curam ſuam aliquando candidatis pollicitus eſt, & obtulit Cæſar. Commendatio iſta priuata tanti Principis, imperii ineluctabilis erat loco. Sic fracta vis libertatis. Interim qui ſibi à Principe commendatos in Comitiis Conſularibus laudabant, non tam ex Principis arbitrio, quam ſuo, dicere ſententiam videbantur. Quin verò & ipſi quoque ſuam à commendante Principe etiam num agnoſci auctoritatem ſibi perſuadebant. Sic ſuperfuit ſpecies libertatis. Vides hic quoque, vt in ſignificatione, & nominatione, ea fuiſse, quibus Tacitus hæc concludit: ſpecioſa verbis, re inania, aut ſubdola. Aliena, neque ex mente Auctoris, diſserunt, qui hæc aliter interpretantur.

ANNAL. II.

Pag. 42. HAud perindè noſtri metu, quam fidei popularium diffiſus.] Non hic rationem reddit Tacitus, cur Phrahates partem

tem prolis Romam miſerit. quod tamen velle video viros eruditos. Id enim factum eſt, quod iam dixit, firmandæ amicitiæ cauſſa. Nam liberi non tantum maxima coniugii pignora ſunt domi, ſed fidei etiam inter externos. Cauſſam igitur hic dat, cur Phrahates, victor, poſt depulſos exercitus duceſque Romanos, quod alias abſurdum videri poſſit, tanquam minor, & quaſi ipſe victus, cuncta venerantium officia verterit ad Auguſtum. Nempè quia fidei leuium & facilè, ac libenter Principes ſuos mutantium popularium diffidebat. Quippè qui domi validis munimentis non inſiſtit, foris ſocietate potentiorum, confirmare ſeſe neceſſe habet. Sic enim ſuos facilius in officio continet domi, quod hic imprimis habet locum. Alias & illa ratio eſt, cur victores nonnumquam cuncta venerantium officia vertant in victos, quod non fit diù cum illis bellum gerendum, qui diutius perire poſſunt, quam nos vincere. De quo lege Senecam Suaſor. v. Lib. I.

Pag. 43. *Damno armorum affici.*] Legendum cenſeo; *armentorum*; equorum imprimis. Ita loquitur Annal. 13. *Quotam partem campi iacere, in quam pecora, & armenta militum aliquando transmitterentur?* Mendum natum ex contracta ſcribendi ratione, *armatorum*, pro, *armentorum*, vndè librariorum oſcitantia factum eſt, *armorum*. Explicent mihi, quæſo, eruditi, qui vulgatam lectionem hactenus probant, quæ ſint illa armorum damna, de quibus in hac deliberatione Germanicus conqueritur, quorumque cauſſa, mare ingredi, & ſic minore incommodo Germaniam inuadere conſtituit? Nemo, aut fallor, dixerit per damna armorum intelligi, nimis grauia terreſtri itinere quaqua ea circumgeſtanti militi fuiſſe. Non enim id admitteret mos rigidus, & diſciplina militiæ Romanæ, per quam aliis etiam inſuper geſtandis miles onerabatur. Neque etiam ea mens eſſe poteſt, armorum damna ſenſiſſe milites, quam ea quæ haberent quotidianus vſus conſumeret. Nam & eadem damna in nauali expeditione ſentiuntur; neque legimus, huius rei vnquam rationem habuiſſe de expeditione conſultantes Imperatores. Apparet nullum idoneum ſenſum admittere vulgatam

tam lectionem. Voluit aliud longè damnum hoc conſilio præuenire in poſterum Germanicus. Equis per paludes inferioris præſertim Germaniæ, nondum adulta æſtate, vix via, aut admodum impedita: plurimi in iis defecerant. Iacturam hanc in poſterum Gallia non erat reſarcitura, vt hactenus: vtpote equis prope exhauſta. Hoc eſt illud, quod ſtatim ſubiungitur, & ſententiam noſtram imprimis confirmat: *Feſſam Galliam miniſtrandis equis*. Ergo ob hanc etiam rationem de maritimo itinere Germanicus cogitauit. Interim conſilii rationibus non reſpondit euentus. Orta enim atrociſſima tempeſtate, equi, vt paullo poſt loquitur, *iumenta, ſarcinæ, etiam arma præcipitantur*; certo documento, incerta admodum & periculoſa eſſe iſta conſilia, quorum rationes dubiis Oceani inſiſtunt: in quo, nulla hominum culpa, grauia tamen, & atrocia iis damna aliquando inferuntur.

Ibid. *Promptam ipſis poſſeſſionem, & hoſtibus ignotam.*] Quæ eſt illa poſſeſſio? An maris? Haud credam. Non tam maris petebat, quam maritimi itineris beneficio Germaniæ poſſeſſionem. Et quomodo poſſeſſio maris hoſtibus ignota? Scribe: *promptam ipſis*, Romanis, *profectionem*, maritimam, *& hoſtibus ignotam*; id eſt, ignoraturis hoſtibus, quam adverſæ Germaniæ oram ex vaſto illo, & longe lateque ſeſe exporrigente Oceano Romani eſſent ſubituri. Quod inter prima ſemper, & callida conſilia Ducum fuit: vt, nempe, in agrum hoſtilem ea via pergerent, è qua in diuerſa licet irrumpere. Et hanc promptam Germanici profectionem, hocque eius conſilium, intelligit Arminius, vbi paullo poſt, in Oratione ad ſuos, eam exagitat, vt ignauam: *Claſſem, & auia Oceani quæſita, ne quis venientibus occurreret.* *Profectionis* autem vocabulo etiam alibi vtitur Tacitus. Hoc ipſo libro: *Sed Germanicus nondum comperto eam profectionem, incuſari, Nilo ſubvehebatur.* Vides leui, & prope nulla, ſed tamen neceſſaria mutatione, pulcherrimam ſententiam Tacito, aut Germanico reſtitutam.

Pag. 44. *Poſtremum auxiliorum agmen, Batauique in parte ea; dum inſultant aquis artemque nandi oſtentant, turbati, & quidam hauſti ſunt.*] Sententiam video, ſed elegantiam Cornelianam in-

inſcribendo hic deſidero. Quis credat illa eſſe à Taciti manu? *Batauique in parte ea*, Emenda; *Batauique interea, dum inſultant aquis, &c.*

Pag.48. *Struxitque aggerem, & in modum trophaeorum arma, ſubſcriptis vltarum gentium nominibus, impoſuit. Haud perindè Germanos vulnera, quam ea ſpecie, dolore & ira affecit.*] Huc maximè facit Suaſoria v. grauiſſimi Senecæ, in qua deliberant Athenienſes, an trophæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur. In primis autem ex ea huc referenda verba Gallionis: *Alteram partem ſolus Gallio declamauit, & hortatus eſt ad tollenda trophaa. Dixit, gloria nihil detrahi: manſuram enim memoriam victoria, qua perpetua eſſet: ipſa trophea, & atate, & tempeſtatibus conſumi: bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro coniugibus, pro liberis pro re ſuperuacua, & nihil nocitura, ſi fieret*, id eſt, ſi tollerentur trophæa, *non eſſe ſuſcipiendum*. Habes hic ſimillimum exemplum.

Pag.51. *Se nouies a Diuo Auguſto in Germaniam miſſum.*] Contra Hiſtoriæ fidem. quod & Lipſius notauit. Quid ſi ergo reſcribas: *Se toties a Diuo Auguſto in Germaniam miſſum*. Sæpiùs enim Tiberius, nec tamen nouies, in Germaniam ire iuſſus eſt ab Auguſto.

Pag.52. *Cunctaque eius dicta, factaque, cum prohibere poſſet, ſcire malebat.*] Nam mali Principes aucta eorum ſcelera cupiunt, quos cupiunt funditus euerſos; crudeliumque eſt, malle diſſimulatis aliquandiu, & ſic creſcentibus ſceleribus, tandem atrociter punire, quam in tempore præuenire atrocioris pœnæ neceſſitatem. Sed & crediderim hac diſſimulatione aliquamdiu vſum Tiberium, rerum omnium deſtinationumque Libonis iam gnarum, vt interea eos etiam deprehenderet, qui ſe impiis, aut ſtolidis potius, huius conſiliis fortè eſſent illigaturi.

Pag.54. *Diſtinctos Senatus, & Equitum cenſus, non quia diuerſi natura, ſed vt locis, ordinibus, dignationibus antiſtent; taleſq; ad requiem animi, & ſalubritatem corporum parentur.*] Haud dubiè mendoſus eſt hic locus. Quomodo vero eũ emaculare agreſſi ſint eruditiſſimi homines, apud ipſos videatur.

Interim mihi quoque liceat meam hic exponere coniecturam : qua a ductus ſic hæc legenda eſſe propè mihi perſuaſi : *Sed vt locis, ordinibus, dignationibus antiſtent; voluptates quoque ad requiem animi, & ſalubritatem corporum parentur.* Adeo vt totius loci hæc ſit ſententia : Maiorum noſtrorum laudabili inſtituto diſtincti certique definiti ſunt Senatorum, & Equitum ampliſſimi cenſus : non quod illi qua homines natura pluribus indigeant, quam reliquum vulgus, ac propterea maioribus opibus debeant abundare, ſed quod in ampliſſimis dignitatibus poſiti, vt iis cæteris antiſtant, in quibus plurimæ curæ deuorandæ tolerandique immenſi labores ipſis ſunt: ita quoque gaudere, & frui præ aliis debeant honeſtis quibuſdam voluptatibus, ad requiem fatigati animi, & ſalubritatem vigiliis plurimis afflictorum extenuatorumq; corporum facientibus, velut tot communium curarum, tot periculorum, ſolis propè, atque vnicis delinimentis. Neq;eſt. quod quemqiam offendat vox iſta, *Voluptates*. Illas enim hic intelligit Gallus Aſinius, aut intelligi vult, quæ *honeſtæ, conceſſæ*, alibi apud Tacitum vocantur. quibus quidem epithetis hic non eſt opus, cum tales illæ voluptates, vt ad quietem animi, & ſalubritatem corporum comparatæ, deſcribantur.

Ibid. *Aliam apud Fabricios, aliam apud Sciriones pecuniam,*] Apuleius Apol. *Non habuit tantam rem familiarem Philus, quantam Lælius; nec Lælius, quantam Scipio: nec Scipio, quantam Craſſus Diues; at enim, nec Craſſus Diues, quantum volebat.* quam *pecuniam* vocat Tacitus, hic, *rem familiarem*, idem autem vterque vult.

Pag.54. *Arcana imperij tentari.*] Aliæ rationes apud alios videantur. Illa interim prætermitti non debet, quam elicimus ex his verbis Galli: *vtque legionum legati, qui ante præturam ea malitia fungebantur, iam tum Prætores deſtinarentur:* Vides hic etiam arcana imperii, vel maximè vexari. Hac enim ſententia fibula iniicitur Cæſari, & poteſtati nominandi præturæ Candidatos arctiores limites ponuntur. Malebat Tiberius, quos vellet Candidatos nominare ex omnibus, quam teneri ad nominandos eos

le-

legionum legatos, qui nondum Præturam geſſiſſent. Minus enim poteſt, qui poteſtatem nominandi, & deſtinandi Candidatos intra certos Ordines conſtrictam habet, quam qui eam ampliſſima, & plane libera, atque ad omnes ſeſe extendente eſt inſtructus.

Ibid. *Quintuplicari prorſus Magiſtratus.*] Quomodo? Deſtinati enim nondum gerunt Magiſtratum. Et de his ſermo eſt. Imo ita merito loquitur, quia deſtinati ſic animos attollunt: ad inſtar magiſtratuum ſe gerunt, atque coluntur: ſicut quiſque venerantium officia confert ad eiuſmodi Soles Orientes.

Pag. 56. *Nec ſane ideo à maioribus conceſſum eſt egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat, loco ſententiæ proferre, vt priuata negotia, res familiares noſtras hic augeamus*] Eius moris frequens mentio eſt apud alios, & Tacitum. Cauſſa fortè non perindè nota. Hanc fuiſſe, opinor: ne libertas, & cura Senatoria, ac Reipubl. vtilitas, vni referentis arbitrio includeretur. Pone, relatum fuiſse ad Senatum, De augendis tributis. Quam vtile & neceſſarium ſæpe fuit, excedere poſſe relationem, & loco ſententiæ promere: His aut illis publicis ſumptibus ponendum eſſe modum, & quæ eius generis alia in conſilijs deliberationibuſque publicis offeruntur.

Pag. 57. *Neque propalam aſpici, neque diutius iiſdem locis.*] Idem de Hilarione, illo inter monachos celeberrimo, tradit Nicephorus lib. x. hiſt. cap. IX. ἐσπούδαζε γὰρ ἀφανὴς εἶναι ταῖς μεταβάσεσιν, ὥστε τάχιστα διαλύειν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπισυνισταμένην δόξαν. In primiſque ſtudio habebat, vt migratione crebra obſcurior eſſet, & quam primum opinio, ac exiſtimatio de eo excitata euaneſceret. Sed huius melior cauſſa, quam illius Pſeudoagrippæ.

Pag. 57 *Ob recepta ſigna cum Varo.*] Vidi nummum æreum, in vicino Agro Cliuenſi nuper effoſſum, qui huius rei diſertam inicit mentionem. Is altera parte repræſentat Currum triumphalem, eique inſidentem Germanicum, manibus habenas, ac Aquilam tenentem, addito, GERMANICVS CÆSAR. Altera

parte idem Imperator conſpicitur, capite laureâ reuincto, & manu itidem Aquilam militarem complexus, adſcripto hoc elogio, SIGNIS. RECEPTIS. DEVICTIS GERMANIS. S.C. Miror ſuperbam inſcriptionem. Magis hic ex vero Tacitus, qui ſubdit, Germanicum modo de Cheruſcis, Cattiſque & Angriuariis, quæque aliæ nationes vſque ad Albim colunt, triumphaſſe. Et omnium veriſſime alibi, Germaniam à Romanis magis triumphatam fuiſſe, quam victam. Lib. de Mor. Germ.

Pag. 62. *Et transfugis paullatim nudatus, in Marcomannos conceſſit.*] Lipſius mavult, *transfugiis*. Sed nihil eſt mutandum. Intellige transfugas, qui cum Inguiomero, patruo Arminii, ab Arminio, ſub huius belli, initium, ad Maroboduum de-ecerant. De quibus ſupra Tacitus. Hi afflicta Marobodui fortuna, vt tales ſolent, eum deſeruere. Nulla quippè conſtantia fidei in iſtis, neque iis fidendum, qui in ſuos fidem non ſeruauere.

Pag. 63. *Excepere Græci quæſitiſſimis honoribus, vetera ſuorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet.*] Video doctiſſimos viros illa vetera Athenienſium facta dictaq; ea interpretari, quibus ipſi olim eiuſmodi magnorum hoſpitum aduentum honeſtaſſent. Nec probo. Rationes in promptu ſunt, & rectè expectanti, in aperto. An dixerint, olim eiuſmodi Principes, maiores ſuos, quorum res florentiores, maiore pompa excepiſſe, nec ſe, imminutis rebus ſuis, eadem Germanicum nunc poſſe honeſtare? Quis credat? Scribit enim hic diſertim Tacitus, *quæſitiſſimis honoribus* Germanicū nunc fuiſſe affectū. Tales illi ſunt, quibus nihil poteſt addi. Num verò expoſuerint hiſtoriam, ac ſeriem eiuſdem, cuius Germanicus, aut maioris, aut minoris loci Principum, qui aliquando ab Athenienſibus hoc aut ſimili modo fuerint excepti? Quis credat? Quomodo id fecerit ad horum, quidvis in Germanicum conferre ſtudentium, inſtitutum? Commemoratio parium, aut maiorum Principum, coniuncta fuiſſet cum minori æſtimatione beneficii, quo nunc à Germanico afficiebantur Athenienſes; qui haud dubiè hoc ſummum, & rariſſimum voluerunt interpretari: minoribus dicendis, quod qui-

quiuis videt, nullus hic erat locus. Itaq; longe alia mens eſt Taciti. Quæ ipſa colligi poteſt, ex his eius verbis, *quo plus dignationis adulatio haberet*. Quando autem hæc plus habet dignationis? Haud dubiè tunc maximè, cum laudatiſſimi celebratiſſimiq; ſunt illi, à quibus quæſitiſſimi eiuſmodi honores in alios conferuntur. Pulchrum eſt à laudato laudari. Tanto maior collatus honor eſt, quanto is, qui confert, maior habetur. Intelligebant id Athenienſes. Sed & neceſsarium cenſebant, Romanis in præſens deſpecti, & contempti. Referantur huc, & cum his contendantur, quæ paullo poſt ſequuntur: *Ac Cn. Piſo quo properantius deſtinata inciperet, ciuitatem Athenienſium turbido inceſſu exterritam oratione ſaua increpat; oblique Germanicum perſtringens, quod contra decus Romani nominis non Athenienſes tot cladibus extinctos, ſed colluuiem illam nationum comitate nimia coluiſſet. hos enim eſſe Mithridatis aduerſus Sullam. Antonij aduerſus D. Auguſtum ſocios, etiam vetera obiectabat, quæ in Macedones improſpere, violenter in ſuos feciſſent*. Itaque vetera ſuorum facta dictaque inter alia, prætulere, ex quibus, nimirum, conſtaret, quanta fuiſſet, vel etiam quantopere nunc æſtimanda eſset ea Reſpub. quæ tamen tanta veterum ducum, rerum, conſiliorumque gloria, atque magnitudine circumfuſa, inter omnium maxima, & antiquiſſima nunc haberet, præſentem Germanicum, nobiliſſimi ſanguinis, celebratiſſimæque virtutis Principem intueri. *Facta*, & *dicta* fere, quaſi ſollenni formula, coniunguntur, cum de iis ſermo eſt, qui Rempub. tenuerunt. Facta ſunt, res ipſæ; dicta autem, conſilia ſententiæ, auctoritatès, atq; eiuſmodi alia, quæ facta antecedunt. M. Valerius Coruinus apud Liuium lib. VII. *Quod meum factum dictumve Conſulis grauius, quam tribuni audiſtis?* Ipſe Tacitus in Agricola; *Id filiæ quoque vxoriq; præceperim, vt omnia facta dictaque eius ſecum reuoluant.* Annal. IV. *facta dictaque Auguſti*, coniungit Tiberius, ea oratione, qua recuſat oblatum ab Hiſpanis templi honorem. Hiſtor. III. de Antonio Primo: *Omnibus dictis factiſque vitam ſibi ad potentiam ſtruere*. Dicta ſunt ſententiæ conſilia, quæ ſi magnifica ſint, etiam ab euentu deſtituta, non minus dignationis ha-

bent, & conferunt ſuis, quam ipſa facta. Qua- re etiam à factis, hac loquendi ratione, diſtin- guuntur. Neque publica *dicta* minus quam *facta*, Annalium laudationumque ſunt argumentum; & , ſi, quod iam dixi, erecta ſint, ac Heroica, haud minus, quam facta, in auctorum, & Rerum- publ. gloriam cedunt. Poſſis etiam *dicta*, impe- ria interpretari. Vt *dicere* ſæpè nihil aliud deſi- gnat, quam imperare. Vnde *Edicta* & *Dictato- rum* nomen. Qua loquendi ratione etiam vtun- tur Germani. Vnde totiens in principum litte- ris, *Hy heeft ten ſeggem g'ſeydt*. Ad ver- bum reddideris: *dictum dixit*. Idem eſt, quod, iuſſit, decreuit, imperauit. Ita *dicta*, accepit Tacitus ſub initium Annal. VI. *Quid illi cum mi- litibus? quos neque dicta, neque præmia accipere niſi ab imperatore par eſſet*. Annius Setinus, Præ- ter Latinorum, apud Liuium lib. VIII. *Quid a- beſt, quin, proditis Sidicinis, non Romanorum ſo- lum, ſed Samnitium quoque dicto pareamus?* De his plura mihi dicere liceret, niſi manus iniice- ret compendium huius, quod iam exceſſimus, no- ſtri inſtituti. Videt quiſque Taciti mentem, & cur, ac quomodo, veterum Athenienſium facta, dictaque in medium allata, ad hos quæſitiſſimos, Germanico delatos, honores, plurimum adtule- rint dignationis. Neque iam neceſſe eſt, eorum coniecturas refellere, qui hunc locum mutare ſunt aggreſſi.

Pag 65. *Reſponſum à Piſone precibus contumaci- bus.*] Illa contraria videntur, & reuera ſunt, *contumacia*, ac *preces*. Sed ea oppoſita loquendi ratione vti amat Tacitus, & ſingularem non ele- gantiam modo, ſed vim etiam iſta habet in iis, ſiue moribus, ſiue ingeniis, ſiue factis, ſiue di- ctis deſcribendis, in quibus, diuerſas ob cauſ- ſas, diuerſa, & contraria concurrunt, & aliquid ex vtriſque mixtum eſt. Ita hic, *Preces contu- maces*. Sub initium huius libri, *ſegnis equorum cura*. Lib. I. *arrogans moderatio*. Ann. 4. *Ignoti ex fama*. Faciunt etiam huc iſta: *ſermo cœptus à Cæſare, qualem ira, & diſſimulatio gignit*. Hoc ipſo libro. *Pro Plancina cum pudore, & flagitio diſſeruit*. Et *Adeo vertit, ac miſcuit iræ, ac clementiæ ſigna*. Annal, III. Et alia eiuſmodi in- finita.

Pag.70. *Componit epiſtolas, quis amicitiam ei renunciat.*] Quare? Vt ſic etiam, harum, ſcilicet, epiſtolarum auctoritate, probari poſſet venenum Germanico inſidiis Piſonis datum. Cæterum de hoc more multa Lipſius in Excurſibus, ex Auctoribus Romanis. Addo ex Græco illuſtrem, & imprimis huc facientem locum. Ita Lyſias Orat. VII. in qua Accuſator ad familiares obtrectatores: χρῆν γάρ ὑμᾶς ἢ μὴ κακῶς λέγειν, ἢ μὴ ξυνεῖναι Καὶ φανερῶς ἀπειπόντα ὁμιλίαν. *Oportebat enim vos, aut non conuitiari, aut me non vti familiariter, idque aperte renunciando familiaritati.* Et ſub finem idem ille ἐγὼ τοίνυν ἑκὼν ὑμῖν ἐξίσταμαι τῆς φιλίας. *Lubens itaque amicitiæ ius vobis remitto.* Et addit rationem. non videre ſe, quid obfuturum ſibi ſit, illorum obtrectatorum careat familiaritate: neque quid profuturum, ſi eo diutius fruatur.

Pag.72. *Vindicabitis vos, ſi me potius, quam fortunam meam, foueatis.*] Id quoque antiqui moris. Ita Lyſias Oratione XII. contra Agoratum; *Coram ſorore autem*, inquit, *mea Dionyſodorus res ſuas domeſticas, vt ſibi viſum eſt, ordinauit: & Agoratum hunc ſuæ mortis cauſſam eſſe dixit, mandauitque mihi, & huic fratri ſuo Dionyſio, & omnibus amicis, vt Agorati ſcelus in ſe perpetratum vlciſcerentur: & vxori ſuæ, quam ex ſe grauidam credidit, mandauit: vt, ſi maſculum pareret, ipſi nato indicaret, patrem eius ab Agorato eſſe interfectum, iuberetque iniurias ab ipſo, velut homicida, acceptas perſequi.* Græca apud oratorem ipſum legantur. Nihil ſimilius his morientis Germanici mandatis.

Pag.73. *Vitare litorum oram, præterq; inſulas, lato mari, pergere in Syriam iubet.*] Verius rectiuſque cenſet Lipſius: *alto mari*, Non ego. Latum mare, hoc eſt ipſum apertum, & interius mare. Quo pergere in Syriam Domitium iuſſit Piſo, vitatis litorum oris. Non aliter Belgæ noſtri loquuntur: *inde vvijde Zoe*, cum de ipſo quaſi meditullio maris ſermo eſt. Et hoc *latum* dicitur, longiuſque abeſt à littore. Altum verò mare etiam ibi eſſe poteſt, vbi proximum eſt littorum oris.

Pag. 74. *Dolor, ira. & erumpebant queſtus.*] Sic potius diſtingue. *At Romæ poſtquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, vt ex longinquo, aucta in deterius adferebantur; dolor, ira. Et erumpebant queſtus. Ideo nimirum in extremas terras relegatum*, &c. Ita ferè loquitur Tacitus, qui in re indigna, & atroci admodum, cum animi humani diuerſis, ac maioribus motibus, ipſas quoque dicendi periodos diſtinguit. Sicut hoc loco. Priores erant doloris, dein iræ interiores hic motus. Tandem, indignitate rei, & acerbitate, erumpunt etiam queſtus. Eumdem ordinem in exprimendis affectibus eiuſmodi, eorum ſingularem artificem ſequi Naſonem, paſſim obſeruare eſt. Quod monendum erat, quia eiuſmodi elegantias, aut potius fulmina, ac vires, ſcribendi, pauci, obſeruant, pauciores exprimunt, & ſequuntur. Nam hæc quoque non prætermittenda ſunt illis, qui ad antiquorum exemplar, ac iudicium ſe componunt.

Ibid. *Ideo nimirum in extremas terras relegatum*] Cum libro proximo *externæ terræ* dicantur illę Orientis, in quas relegatus eſt Germanicus, vt pag 80. *Sane corpus ob longinquitatem itineris externis terris quoquo modo crematum.* Pag. 82. *quo pertinuit differri etiam per externos, tanquam veneno interceptus eſſet.* Imo hoc ipſo libro, vbi Alexander, & Germanicus comparantur: *Vtrumque ſuorum inſidijs externas inter gentes occidiſſe.* hic etiam ſcribendum cenſeo; *Ideo nimirum in externas terras relegatum.* Adde, quod apud veteres extrema potius ſæpiuſque dicantur loca Septentrionis, & Occidentis, quam Orientis, vt, *Extremi hominum Morini*, & eiuſmodi alia. Imo extremæ fere terræ dicuntur vltimæ, poſt quas aliæ non reſtant. In quam rem plurima ipſe Tacitus ſufficit exempla. Vide Agric. vitam.

Pag. 75. *Equeſter ordo cuneum Germanici appellauit, qui iuniorum dicebatur.*] Mos olim receptus, honoris cauſsa, benè meritorum imprimis Principum, nomina, iis etiam indere rebus, quantum frequentior, ac in cuiuſvis ore, & perpetuum fere ob vſum perpetua mentio eſt, vt legibus, vrbibus, legionibus, turmis, &c.

Et hodie obſeruatur. Militiæ celebriora opera, bellicæ naues, aliaque eiuſmodi, tantorum hominum nominibus apud nos aliosque inſigniuntur.

ANNAL. III.

Pag. 79 *Magna pars populi viam compleuere disiecti, & vt cuique libitum flentes. Aberat quippè adulatio, gnaris omnibus lætam Tiberio Germanici mortem malè diſſimulari.*] Viſi mihi ſunt huius loci veram ſententiam non cepiſse viri eruditi. Dicit Tacitus, luctum hunc populi ob mortem Germanici, ex verò animi ſenſu, non adulatione eſse profectum. Probat id inuicto argumento, Sciebant, inquit, probe omnes, lætam Tiberio accidiſse Germanici mortem, (quam tamen lætitiam diſſimulare conaretur, nec ſatis diſſimularet) non tamen eo minus in publica immenſi doloris ſui ſignificatione perſiſtebant. Iam autem illi non creduntur adulari, qui hoc publicè agunt, quod certò nouerint Principi ingratum eſse, & diſplicere.

Pag. 80. *Non fratrem, niſi vnius diei via, non patruum ſaltem porta tenus obvium.*] Caue cum eruditiſſimo Taciti interprete, *fratres*, reſcribas. Quamquam enim duo Germanico ſuperſtites, fratres Claudius naturà, adoptione Druſus, & ſupra ſcripſerit Tacitus, vtrumq; Tarracinam vſque progreſsum: cum tamen hæc omnia inuidioſe in Tiberium à populo dicantur, vnius modo fratris Druſi, filii Tiberii, facit mentionem. Et certè Claudius excuſari merebatur, quia haud dubiè prohibitus eſt à Tiberio vlterius progredi, quam Druſus, ne plus, quam hic, lugere, magiſque affici videretur. Hæc cauſsa quoque eſt, cur de matre Germanici Antonia hic non queratur populus, licet nullo inſigni officio in Germanicum functa. Nam id noluerat Tiberius. Vndè ſupra: *Facilius crediderim Tiberio, & Auguſta, qui domo non excedebant cohibitam, Antoniam nimirum; vt par mæror, & matris exem-*

plo auia quæque, & patruus attineri videretur. Quidni credamus idem Claudio eueniſse? Itaque non de eo, ſed Druſo, hæc ſunt accipienda, vt ad maiorem inuidiam concitandam in Tiberium, eiuſque domum, comparata.

Pag. 81. *Hac palam, & vitato omni ſecreto.*] Hanc cauſsam reddi video, quod operam dare voluerit Druſus, ne ſecretis ſermonibus cum Piſone ſuſpectum ſe cuiquam redderet. Ego verò aliter hæc acceperim: Ideò, nimirum, callido monitu Tiberij, palam, præſentibuſque aliis, cum Piſone commutaſse ſermones Druſum, atq; imprimis dixiſse, *ſi vera forent, quæ iacerentur, præcipuum in dolore ſuum locum:* vt quanto luctui Tiberianæ domui mors Germanici eſset, ſic palam intelligeretur. Hoc enim maximè volebat Tiberius, ob alia omnia in vulgus ſuſpectus.

Pag. 83. *Sed iudices per diuerſa implacabiles erant: Cæſar ob bellum Prouinciæ illatum; Senatus, numquam ſatis credito ſine fraude Germanicum interijſſe, * ſcripſiſſent expoſtulantes: quod haud minus Tiberius, quam Piſo, abnuere.*] Corruptiſſimus locus, & plurimis eruditorum coniecturis vexatus. Harum enim, non iuuantibus MSS, hic tantum vſus eſt. Videantur autem illæ apud ſuos auctores. Plerique de litteris, vel à Piſone ad Germanicum, vel à Germanico ad Piſonem, vel ad hunc à Tiberio, aut ab amicis Piſonis ſcriptis agi exiſtimant, eaſq; à Patribus expoſtulari, vt ex ijs conuinci poſset Piſo. Quod ſanè mihi non probatur. Quis enim credat, vel ſcelus in Germanicum cogitatum amicis, quorum nullus hic vſus erat, Piſonem per litteras aperuiſse: vel præſente Tiberio huius hac de re ſcripta mandata Senatores expoſtulaſse? Piſonis, ſi quæ fuerint, ad Germanicum Epiſtolæ, non tam à Piſone peti, quam Agrippina, debebant. Itaque veriſimile mihi eſt alia hic ſcripſiſse Tacitum. Ac veſtigia corruptæ lectionis proximè ſequutus, non incommodè, totum hunc locum, ſic mihi videor reſtituiſse; *Sed iudices per diuerſa implacabiles erant; Cæſar ob bellum Prouinciæ illatum: Senatus, numquam ſatis credito ſine fraude Germanicum interijſſe: Cur interfeciſſet, expoſtulantes, quod*

haud

haud minus Tiberius, quam Piſo abnuere. Adeo certum erat Patribus non ſine fraude Piſonis Germanicum interijſse, vt in huius cauſsæ cognitione, palam expoſtulauerint, rogauerintque ipſum Piſonem, Cur verò Germanicum, optimum, & innocentiſſimum Principem, interfeciſset; qua cauſsa ad audendum atrox adeo ſcelus eſset impulſus. Tamen id crimen, tanta vi tantaque conſtantia & adſeueratione obiectum, non minus Tiberius, quam Piſo abnuere. Nam, vt paullo ante loquitur Tacitus, *Solum veneni crimen Piſo viſus eſt diluiſſe.* Et intererat Tiberij, vt potius nomine læſæ maieſtatis, ob bellum Prouinciæ illatum, quam veneficii, contra Piſonem ageretur: metuentis, ſcilicet, ne alias ſceleſta, quæ creditus eſt Piſonis adverſus Germanicum dediſse, mandata in lucem protraherentur. Hæ expoſtulationes Senatus, *infenſa patrum voces*, pagina proxima appellantur.

Pag 84. *Cæſar flexo in mæſtitiam ore.*] Ante hæc verba haud dubiè aſteriſci nota ponenda eſt. Nam hic ea deſunt, quæ de liberto Piſonis, nunciante mortem, & codicillos Patroni, vt iuſsum erat tradente ſcripſerat Tacitus. Et hic ille eſt, quem, vt ſubditur, crebris interrogationibus Tiberius conuenit. Periit hic etiam verbum. *Queritur*, vel quid ſimile, quo hæc referenda ſunt; *Cæſar flexo in mæſtitiam ore, ſuam inuidiam tali morte quæſitam apud Senatum.*

Pag.87. *Neque enim ceſſurum niſi damnandi officio.*] Hoc eſt, niſi vt damnationem Lepidæ ſuo cedentis ſuffragio etiam procuraret. Crediderim Druſum dicendæ primo loco ſententiæ exemptum poſtremo eam dixiſse, & eorum ſuffragiorum numerum auxiſse, quibus Lepida damnabatur. Vbi ex plurium ſuffragiis aliquid decernitur, vanum ſæpè eorum ſuffragium eſt, quos primos plures alii exinde non ſequuntur; qui verò vltimo dicit loco, ſæpè, dum, vel vnius ſuffragio auctæ, vel ab eo deſertæ hæ aut iſtæ partes validæ, aut inualidæ redduntur, plurimum profecto, imo plus cæteris omnibus poteſt. Facit huc Prouerbium Belgarum: *Nouiſſimum iudicium* (noſtri Scabinos vocant) *plerumque in iudicijs plus cæteris poſſe.* in

eiuſque manu eſſe reum, vel abſoluere, vel dãmnare. Ob eam, nimirum, rationem, quam nunc dixi. Talis enim vltimo ſententiam pronunciat loco. Pro iſta huius loci interpretatione faciunt, quæ ſtatim ſubiiciuntur. *Itumque in ſententiam Rubellij Blandi, à quo aqua, atque igni arcebatur. Huic Druſus adſenſit, quamquam alij mitius cenſuiſſent*. Ex his liquet primo cedentem loco, vltimo ſententiam Druſum dixiſſe, & quidem damnandi officio, id eſt, vt ſic auctis damnantium ſuffragiis Lepida damnaretur.

Pag. 95. *Auguſtodunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacrouir occupauerat, nobiliſſimam Galliarum ſubolem ſtudijs ibi operatam, vt eo pignore parentes propinquoſque eorum adiungeret.*] Lege *Auguſtodunum, caput gentis, armatis cohortibus Sacrouir occupauerat, & nobiliſſimam Galliarum ſubolem ſtudijs ibi operantem, vt eo pignore parentes propinquoſque eorum adiungeret*. Qui enim *operari ſtudijs* aberant tum haud dubie Auguſtoduno. *Operantes* igitur *ſtudijs* deprehendit, occupauit, & velut in cuſtodia habuit. *Tò, &* quod inſeruimus, haud dubiè vltima ſyllaba præcedentis vocis hactenus abſorpſit.

Pag. 101. *Verum hac nobis maiores certamina ex honeſto maneant*.] Hæſit hic primo aqua Rhenano, qui corrigit (ſi hoc quidem corrigere ſit) *Verum hac nobis erga maiores certamina*. Adeo ille de bonis litteris optime meritus, hic liberalis eſt. In funeſto hoc loco (ita vocat) olim conclamauerat optimus Taciti interpres Lipſius. Tandem inſerto *in* coniicit legendum, *Verum hac nobis maiores certamina ex honeſto maneant*. Cæterum non eſt funeſtus locus, aut vlla opus mutatione. Tu tantum. ſic diſtingue: *Verum hac nobis maiores; certamina ex honeſto maneant*. Plane ad eam formam, qua alibi: *Maneat gentibus ſi non amor noſtri, ſaltem odium ſui*. Annal. xv. *Maneat Prouincialibus potentiam ſuam tali modo oſtendandi*. Sententia eſt: cæterum hæc immenſi luxus à fine Actiaci belli vſque ad principatum Galbæ, & dein parſimoniæ exempla reliquere nobis noſtri maiores: nos ea, quæ

quæ in eorum moribus honeſta ſunt, ſequi, &, quod laudabile imprimis eſt certandi ac æmulandi genus, ſuperare conemur. Vides ſuam huic loco, hac diſtinctione interpoſita, & integritatem & ſententiam optime conſtare.

Pag. 119. *Et quando exiret è iure patrio, qui id flaminium apiſceretur, quæque in manum flaminis conueniret. Ita medendum Senatus decreto aut lege* &c.] poſt illa verba: *quæque in manum flaminis conueniret*, defectus notas pone, hoc modo: .... Neque male Lipſius, defectum in loco notauit. Deſunt autem illa, aut quæ eiuſdem ſenſus: *flaminica Dialis, ſacrorum cauſſa in poteſtate viri eſſet* - quod paullo poſt additur. & quidem ita, vt receptum id tunc temporis ac latum conſtet. Sequitur enim: *Igitur, tractatis religionibus, placitum inſtituto flaminum nihil demutari: ſed lata lex, qua flaminica Dialis, ſacrorum cauſſa, in poteſtate viri, cætera promiſcuo fœminarum iure ageret.* Solum igitur prætermiſſum, quod tum admiſſum & conſtitutum fuit, ne bis idem repeteretur, credo. quæ cauſſa aut occaſio erroris huius fuiſſe videtur. Magni illius Heinſij accuratiſſimo iudicio accepta hæc ferant eruditi.

ANNAL. IV.

Pag. 122. N*Am priores duces, vbi impetrando triumphalium inſigni ſufficere res ſuas crediderant; hoſtem omittebant.*] Sic Lipſius mutauit, & hodie habent Editiones. Vix vllo idoneo ſenſu. Nondum ſecurus eſt dux militiæ, aut ſufficere ſibi res à ſe geſtas credit, qui ſuo iudicio præmium meruit, ſed qui id publico iam accepit. Antea legebatur & MSS. habent, *ſibi*, pro *vbi*. Et illud eſt retinendum. Pro *inſigni*, reſtituendum cenſeo *inſigne*. Itaque ſic ſcripſerit Tacitus: *priores Duces ſibi impetrando triumphalium inſigne, ſufficere crediderant res ſuas, hoſtem omittebant. Sibi*, illi ſuæ, nimirum, potius gloriæ, quam Reipub. & penitus conficiendi belli ſtudioſi. *Impetrando*, gerundium eſt, non tertius participij caſus.

Pag.

Pag. 123. *Ab exſilio retractus, illuuieque ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus perorante filio.* * *Præparatur adoleſcens multis mundicijs.*] Placet mihi illuſtris Memmij Lipſio memorata emendatio, ea lege vt etiam pro *paratur*, reſcribatur *paratus*. Quod omnino neceſſum eſt. *Ab exſilio retractus, illuuieque ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus, perorante filio pater; paratus adoleſcens, multis mundicijs, alacri vultu.* Conditionem patris ac filij, accuſatoris huius, illius rei, Tacitus, vt ſolet, inter ſe contendit. pater retractus ab exſilio in iudicium, ignarus qua de cauſſa, & de quibus eſſet reſpondendum: filius paratus, meditata oratione, qua omnium grauiſſima crimina patri obiectaret. Neque enim τὸ, *paratus*, ad *mundicijs*, eſt referendum.

Pag. 127. *An illi quidem ſeptuageſimum ante annum perempti, quomodo imaginibus ſuis noſcuntur, quas ne victor quidem aboleuit, ſic patrem memoria apud Scriptores retinent?* Pro, *An*, rectius erit grauiuſque, ſi legas, *At*, deleta ſub finem rogandi nota.

Pag. 129. *Vis tu quidem iſtum intra locum ſiſtere: ſed illi magiſtratus & primores, qui te inuite perrumpunt, omnibuſque de rebus conſulunt, exceſſiſſe iam pridem Equeſtre faſtigium, longeque anteiſſe patris mei amicitias non occulti ferunt, perque inuidiam tui me quoque incuſant.*] Si his verbis apud Seianum vſus fuerit Tiberius, iurauerim profectò neutrum eorum intellexiſſe vel hunc, quod diceret, vel illum, quod diceretur. Adeo fœde inquinatus eſt hic locus. Potuiſſem, tanquam à conclamato abſtinere manu; niſi exiſtimarem, me, ſi non omnia ad reſtituendam, ſaltim nonnihil ad eruendam eius ſententiam poſſe conferre. Quam hanc eſſe plane mihi perſuadeo. Conſtituiſti tu quidem, Seiane, pro conſtantia modeſtiæ tuæ, intra eum locum, quo nunc es, te continere: ſed etiam, atque etiam, pro prudentia tua vide, quantum tamen inuidiæ illæ, quas iam ambis, Liuiæ nuptiæ in te ſint concitaturæ. Nam ipſi illi primores vrbis Romanæ, & ampliſſimos gerentes magiſtratus, qui, licet inuito & reluctante, ac aduerſo tibi animo, in ſpeciem tamen te præferunt palam ſibi, tuorumque exquirunt ſequunturque con-

conſiliorum auctoritatem, quotidie haud occulte fremunt, iam nimiam eſſe tuam potentiam, meoque beneficio ad maiora eſſe faſtigia te promotum, quam vnquam fidiſſimos maximoſque amicorum promouerit Pater meus Diuus Auguſtus. Quid igitur ipſi illi non ſunt dicturi, ſi videant Liuiam, C. Cæſari, mox Druſo nuptam, in torum ac familiam tuam tranſire? Adeo vt ad cæteras rationes, hanc quoque prudenter adijciat Tiberius, ab augenda, hoc matrimonio inito, inuidia deſumptam. Pro hoc ſenſu, leui ac prope nulla mutatione, ſic in integrum velut reſtituimus vexatiſſimum locum. *Vis tu quidem iſtum intra locum ſiſtere; ſed illi magiſtratus & primores, qui te inuiti* (id eſt, reluctante quamquam animo) *præferunt*, (ſibi, ſcilicet, palam æſtimant, colunt) *omnibuſque de rebus conſulunt, exceſſiſſe iam pridem equeſtre faſtigium, longeque antiſſe Patris mei amicitias non occulti fremunt, perque inuidiam tui, me quoque incuſant.* Ad huius lectionis ſententiæque integritatem, & cum inſtituto Tiberij conuenientiam vix eſt, quod deſideres. Illud, *inuito*, quod, nullo iure & ſenſu, hactenus occupauit hunc locum, maximas turbas fecit, peperitque tot monſtra falſarum ridicularumque interpretationum. At quam pronum erat, quod nos fecimus, reponere, *inuiti*, ſexto ſingulari caſu in primum pluralem mutato? Inuiti alium colunt, quorum in eum adulatio & obſequium in aperto eſt, odium vero opertum. Quales iſti magiſtratus & primores, de quibus hic agitur. Pro *perrumpunt*, reſcripſi, *præferunt*. Hoc, aut ſimile verbum ipſa ſententia palam requirit. Cogitent interim alij, an eius ſignificationis aliud ſubſtituere poſſint, quod minus abeat à veſtigijs corruptiſſimæ lectionis vulgatæ. Saltim hoc, quod tradidimus, non adeo longe ab ijs deflectit.

⁂

A N N A L. V.

Pag. 148. D*Andumque interſtitium pænitentiæ ſenis.*] Cum Florentinus habeat; *quandoque Germanicis ſtitium pænitentiæ ſenis*, noli dubitare, quin di erit Ruſticus, & ſcripſerit Tacitus; *dandumque Germanico interſtitium pænitentiæ ſenis*. Hoc Germanico, optimo Principi, debemus, vt priuſquam atrocius quid in eius coniugem Agrippinam, in filium Neronem ſtatuamus, relinquamus interſtitium pænitentiæ moroſi & nimium præcipitis ſenis Tiberij. Lipſius malebat; *Germanicis*. Contra Taciti morem. Tiberis Annal III. *Id ſolum Germanico ſupra leges præſtiterimus, quod in curia potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud iudices, de morte eius anquiritur.*

Pag. 149. *Ne mèmoriam noſtri per mærorem quam læti retineatis.*] Eſt hoc ἀποσπασμάτιον egregiæ & conſtant ſſimæ, vt ex his reliquijs appareț, orationis. Sed nec integræ ſunt hæ reliquiæ; quarum grauiſſimæ tamen ſententiæ debuimus emendatricem hanc manum: *Non crudelitatem, non clementiam cuiuſquam experiar, ſed liber & mihi ipſi probatus antibo periculum. Vos obteſtor, vt memoriam noſtri ſupremorumque læti retineatis, adijciendo me quoque ijs, qui ſine egregio publica mala effugerent.* Habes verba vix abeuntia à corruptis ſuperſtitum litterarum veſtigijs, & elegantiſſimum ſenſum, qui nullus eſt in vulgatis.

Ibidem *Miſerius ſit ob amicitiam accuſari, an amicum accuſare haut diſcreuerim.*] Quem non offendat *accuſandi* vocabulum bis hic repetitum? Non ita ſolet Tacitus. Semel illud, ſine cauſſa à librarijs repetitum expunge, & habebis ſententiam vere cœleſtem ac diuinam: *Miſerius ſit ob amicitiam, an amicum accuſari, haut diſcreuerim.* Cogita perſonam, ob accuſatum damnatumque amicum eadem calamitate, quod tunc frequentiſſimum fuiſſe paſſim notat auctor, circumuentam, cui æquè graue accidit, & amicum, & ſe ob amicitiam cum eo initam

tam accuſari, ac ad ſupplicium peti. Exemplum proxime ſequitur. *Huic*, nempe Pomponio Secundo, *à Conſidio, Pratura functo obiectabatur Ælij Galli amicitia, qui punito Seiano, in hortos Pomponij quaſi fidiſsimum ad ſubſidium, perfugiſſet.* Vide ergo hic, ac venerare ipſam indolem veræ & incomparabilis amicitiæ. MISERIVS SIT OB AMICITIAM, AN AMICVM ACCVSARI, HAVD DISCREVERIM.

Ibid. *Tunc ſingulos, vt cuique adſiſtere, adloqui animus erat.*] Nemo non videt hæc eſſe corrupta: neque tamen, quod miror, monuerunt eruditi. Sic igitur reſtituo. *Tunc ſingulos, vt cuique adſtiterat, alloqui, amicos aut retinens aut dimittens partem diei abſumſit.* Nullum ſenſum habent vulgata.

Pag. 150. *Lætus præſentibus, & inanium ſpe.*] Nihil hic mutandum. Ille creditus Druſus, Germanici filius, imperium principatumque, quæ nunquam conſequuturus erat, & ſic inania ſperabat. Vide hiſtoriam Libonis Annal. II. vbi eum *facilem inanibus* vocat Tacitus: idem eſt, ac ſi dixeris. facilem ad ſperanda inania, quæ, ſcilicet, numquam ſi impetraturus. Sperauerat Libo habiturum aliquando ſe opes, quis viam Appiam, reginam, vt ille loquitur, viarum, pecunia Brundiſium vſque operiret. *Vana* illa vocat Tacitus, non quod vanæ eſſent tantæ opes, aut inter inania habendæ, ſed quod fruſtra à Libone ſperarentur.

ANNAL. VI.

Pag. 152. ET *bona Seiani ablata ærario, vt in fiſcum redigerentur, tanquam referret.*] Hæc lectio Lipſij eſt, non ſcriptura Taciti. MS. habet, monente Curtio Pichena, *iam referret*. Vnde facile eſt ſua verba Tacito reſtituere: *Et bona Seiani ablata ærario vt in fiſcum redigerentur, iam refertur. Scipiones hæc & Silani*, &c.

Pag. 159. *Ambigens patriam & declinans.*] Immerito ſuſpecta eſt Lipſio nouitas huius dictio-

ctionis. Neque in Tacito verſatiſſimus ignorare debebat, id in Tacito haut eſſe nouum: eum breuitatis vbique ſtudioſum, ne idem nomen repetere, periodoſque nimium extendere, neceſſe habeat, duobus verbis, quæ caſus alias diuerſos requirerent, aut mutatam phraſeos rationem, vnum tantum, & vni tantum verbo proprie conuenientem caſum vel phraſim permittere. Vt hoc loco. Proprie dicimus, *declinans patriam*: improprie, *ambigens patriam*. Vſitatius foret: *ambigere de intranda patria*. Quod hic vult Tacitus. Sed quia ea loquendi ratio interciperet affectatam vbique neruoſamque breuitatem, vnius caſum tribuit vtrique verbo, qui tamen proprie conuenit, τὸ *declinans*. Nihil apud hunc Scriptorem frequentius. Et in eius lectione continuo hærebit, qui id non obſeruat. Ex infinitis, vnum modo huc conferam exemplum. Annal. II. *Enimuero*, Rheſcuporis eſt, de quo loquitur, *audita mutatione Principis, immittere latronum globos, exſcindere caſtella, cauſſas bello*. Illa, *cauſſas bello*, reguntur à Tò *immittere*. Interim proprie dixeris: *immittere latronum globos*: minus propriè: *immittere cauſſas bello*. Nihilominus & *cauſſis belli*, & *latronum globis*, tribuit vnicum illud vocabulum, *immittere*, ne, nimirum, longior ſit. Vides non eſſe has in Tacito nouitates: neque illas cuiquam reddere debere vulgatas lectiones ſuſpectas: ſed vero eſſe genuinas ipſaſque elegantias Cornelianæ breuitatis.

Pag. 166. *Inſtituta Parthorum reſumit*,] MS. habet, *inſumit*. Tacitus ſcripſit, *induit*. Sic paſſim ſolet.

Pag. 168. *Sarmatæ omiſſo arcu, quo breuius valent, contis gladiiſque ruerent*.] Lucem huic, & aliis Taciti locis, in quis de Sarmatarum armatura & pugnandi ratione agitur, fænerari poſſunt hæc Tuberonis Dalmatæ, accuratiſſimi, prudentiſſimique ſcriptoris; *Sarmatæ*, inquit, *& his finitimi, Thraceſque atque Illyrici, quoniam corpora munimento ferreo tegere non ſolent, paucique admodum loricis ex an*n*.ulis. vtuntur, magis agilitate, quam vi aperta, pugnant in equis. Nec corpore erecto, vti cataphractis mos eſt equitibus, aduerſam cuſpidem excipiunt, verum ſubducunt ſeſe,*

ec.

occurrenti, ſpiculo aut vmbone equeſtris ſcuti illud repellunt: nec ſinunt in ſcutum. quod per ſe operis leuitate ac duritia ictum vix recipit, ferrum adigi. Quippe illæ gentes clypeos neruis decuſſatim conſciſsis, atque in fila redactis, addito vitro contuſo ac glutino, corio inſuper iniecto, ita maniunt, vt fere ferro impenetrabiles reddant, Circumactis itaque equis conſultoque lanceis proiectis, gladios ſtringunt. Lib. II. Hiſtoriar. ſui temporis. Locum totum deſcripſi, quia is auctor in paucorum manibus eſt.

Pag. 174. *Luctumque communem & magis imbecillum tali ſuper caſu fœminarum animum,*] Certe materni doloris ſignificatio ab hac flebili oratione abeſſe non debebat. Forte illam Tè *magis* tegit. Et vix eſt, quo id poſſit referri. Suſpicor itaque legendum: *Luctumque communem, & matris. imbecillum tali ſuper caſu fœminarum animum, aliaque in eundem dolore: mæſta & miſeranda diſſereret*, vel *differret*, vt vult Lipſius, vel, *diu ferret*. vt habent hactenus editiones. Nam *ferre* Latinis idem eſt, quod, *loqui*. Vnde, *vti ferunt*, & quæ eius generis plura alia], ſicut apud alios, ita hunc leguntur.

ANNAL. XI.

Pag. 178. A*D quod victo ſilentio prorupit reus.* MSS. diſertim habent, *indicto ſilentio*. Quod non intellectum in, *victo ſilentio*, eſt mutatum. Hoc quidem commodum ſenſum, ſed eo, quem vult Tacitus, minorem habet. Lipſius igitur probat, *indicto*, ſed contra mentem Taciti interpretatur. Vt prorupiſſe, inquit, ad loquendum intelligamus, etſi ſilentium ante iuſſum. Atqui hoc falſum eſt. Paullo namque ante dixit Tacitus, *Vincliſque inditis*, Aſiaticus nimirum, *in vrbem raptus, neque data Senatus copia, intra cubiculum Principis auditur*. Qui auditur, ſiue vocatus eſt vt audiatur, ei ſilentium non eſt indictum. Amicus noſter, vir in his litteris egregie verſatus, ex, *indicto*, faciebat, *inciſo ſilentio*, id eſt, interpellato. Sed, quod

ſciam

ſciam, nunquam ſic loquitur Tacitus. Et, quod ei probe cognitum eſt, genius auctoris & dicendi modus hic primas faciunt. Rectum eſt, *indicto ſilentio*. Id reus, Aſiaticus, accuſatori indicit, animi vir maximi; & tunc imprimis commoti, quod & ſequentia oſtendunt. Niſi potius velis à Claudio & Meſſallina, poſt hæc dicta, accuſatori ſilentium indictum, tanquam iſta ſufficerent.

Pag. 180. *Et poſtquam annuit tacens, incipiunt.*] Poſſes hæc accipere de ea facundia, quam mutam vocat Caſſiodorus. De qua illud Ouidij; *Sæpe tacens vultum, verbaque vultus habet*. quæ & geſtibus peragitur. Sed cum in MSS. ſit *tacere*, lege; *Et poſtquam annuit placere*, ſcilicet, vt loquerentur, *incipiunt*.

Pag. 185. *Vt tamen miles otium exueret*. Sic Lipſius. At nemo exuit otium, niſi qui iam eſt otiatus. Quod de hoc Corbulonis milite iam dici non poteſt. Veteres habent; *Ne tamen miles otium exueret*. Scribam; *Ne tamen milites otium exueret*. Otium milites exuit, ſcilicet, virtutibus militaribus, deſidia & eius amore irrepente. Sic Annal. I. *Exutoque Lepido*, vi, ſcilicet, omni ac potentia. Hæc enim eleganter ſubintelliguntur.

Ibid. *Foſſam produxit, qua incerta Oceani vetarentur*.] Atqui *incerta Oceani*, nimium ſubinde creſcentis, non tam vetari poterant hac foſſa tantum in ſpatium producta, quam verti, ne circumiectis agris nocerent. Itaque fidenter reſcribo; *foſſam produxit, qua incerta Oceani verterentur*, Sub finem Annal. I. *Actum deinde in Senatu ab Arruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augeſcit*. Quæ plane huc faciunt.

Pag. 189. *Dum hiſtrio cubiculum Principis perſultauerit, dedecus quidem illatum; ſed excidium procul abfuiſſe*.] Vetus ſcriptura eſt; *Dum Hiſtrio cubiculum Principis exſultauero*, vel, *exultat vero, dedecus*. Quod ſane viam ſternit ad veram lectionem. Doctiſſimi viri hinc faciunt; *Dum hiſtrio cubiculum principis* (aliquis, *cubiculo in Principis*, vt Annal. VII. *Ripam ad Euphratis*) *exſultat, hero quidem dedecus illatum*. Sed vbi alias apud Tacitum, grauioreſque auctores, Princi-

pi, *heri*, datur cognomentum? Non dubito, quin ijs, qui ſic emendant, hoc ſit ſuſpectum. Melius fuiſſet, *viro*, minuſque ſic abijſſent à veſtigijs antiquæ ſcripturæ. Quomodo vir maximus ad Tertulliani Pallium. At potius, antiqua veſtigia illa ſequutus proxime, ita lege: *Dum hiſtrio cubiculum Principis exſultat adulterio quidem dedecus illatum, ſed excidium procul abfuiſſe.* Ex poſtremis litteris τοῦ *exultat*, vt plerumque fit, non repetitis in membranis, & cum *verò* à nobis coniunctis naſcitur, *adulterio Exſultat cubiculum principis*, ea Corneliana phraſi dicetur, qua Annal. I. *Quintilij Vari corpus inluſiſſe dicebatur.* Senſus autem apertus eſt. Adulterium nempe diſtinguitur à matrimonio, ſuperſtite Principe, cum alio inito. Illo dedecus, hoc exitium Principi procuralum. Confer cum his Orationem Narciſſi, quæ pagina proxima exſtat, hac de re apud Claudium habitam.

Pag. 190. *Is veniam in præteritum petens, quod cis Vectium, cis Plautium diſſimulauiſſet. Nec nunc adulteria obiecturum, ait.*] Non iam rogo, vt Taciti lectores inſpiciant aliorum in hunc locum conatus (ſunt enim tantum conatus, neque alio nomine laudandi,) ſed modo MSC. Florentini lectionem. Illa tandem nos, niſi fallor, veriſſimam docebit & abſoluet. Sic habet; *Quod ei cis Vecticis Plautio diſſimulauiſſet.* Permanus iam ſingulas litteras, & ſic conſtituamus totum locum. *Quid enim ſi Vectios, Plautios, diſſimulauiſſet? Nec nunc adulteria obiecturum, ait.* Veniam petit Narciſſus, Meſſallinæ cum Silio coniugium Principi expoſiturus, quod priores adulteros Meſſallinæ ad Principem non detuliſſet. Poſt quæ exclamat: Sed vix ſibi propterea veniã eſſe opus. Quid enim eo peccatum, quod Vectios, Plautios, Meſſalinæ adulteros, apud Principem hactenus diſſimulauerit? Non fuiſſe illam rem cum exitio eius coniunctam. Neque proinde nunc etiam adulteriorum Meſſalinæ facturum mentionem. At iam ſibi minime ſilendum, poſtquam Meſſalina palam Silo nupſiſſet, & in præſentiſſimum diſcrimen fortuna Principis eſſet coniecta. *Ei* pro *enim* in MSS. fere inuenies, virgula aliquando, ſubinde nulla, ſuperimpoſita. Illud *Vecticis* totidem apices continet ex quibus *Vectios* facias. Quem accuſatiuum pluralem etiam

vult illud *Plautio*, pro quo *Plautios*, ſcribendum eſſe, quis diffiteri audeat? Et ſic alibi loquitur noſter. *Marios poſthac & Vedios, & cætera Equitum Romanorum praualida nomina referre nihil attinuerit*. Annal. XII. Paulo poſt lege: *Frueretur imo ijs, at redderet vxorem, rumperetque tabulas nuptiales*. Minus eſt dicentis impetu *Tò &* vulgatum.

ANNAL. XII.

Pag. 196. *Qvin & inceſtum, ac, ſi ſperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.*] Hærent hic omnes, & nonnulli aliter atque aliter interpretantur. Vna modo littera mutata offero ipſam ſcripturam Taciti. Qui non, *inceſtum*, ſcripſit, ſed *inceptum*. Expendamus totum locum. Dicit Tacitus, clam pactum inter Agrippinam & Claudium matrimonium, ſed necdum auſos palam celebrare ſollemnia nuptiarum. Cauſſa iſta, quod nullum hactenus datum eſſet exemplum deductæ in domum patrui fratris filiæ. Interim ſubibat cura & cogitatio, inceptum iam eſſe matrimonium; ſolenni more porro peragendum: non licere reſilire; ſi id, & in eo Agrippina ſperneretur, rem in motus & perniciem publicam, mouente vel Agrippina, ſic contempta, vel populo, qui, vt ſupra dixit, id matrimonium iam fama firmauerat, erupturam. Iccirco videbatur, ſollennia nuptiarum non eſſe diutius differenda. Adeo vt Claudij eiuſque amicorum cunctatio, & diuerſi conſilij diuerſæ rationes, quod cunctantium eſt, duabus diſtinctis periodis proponantur. Lege igitur: *Quin & inceptum*, ſcilicet, matrimonium eſſe, *ac, ſi ſperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur*. Neque, *in malum publicum erumperet*, hic aliter accipiendum, quam infra, *Niſi prauitas tam infenſa docentium arceatur, erupturam in publicam perniciem*. Hanc cunctationem Claudij ſuis artibus tandem ſuſtulit Vitellius, effecitque vt ſolenniter Claudio noberet Agrippina, quod ſtatim ſubiungit & perſequitur auctor.

Pag. 198. *Clementiamque ac iuſtitiam, quanto ignara Barbaris, tanto toleratiora capeſſeret.*] Merito accuratiſſimus Freinshemius contendit, *toleratiora*, non habere hic locum: & ex repetitione poſtremæ ſyllabæ τȣ̀ *tanto* natum eſse illud vocabulum. Reponit autem, *gratiora*, vera & egregia ſententia. Neque tamen ipſi, quæ virtus viri eſt, accidet ingratum, ſi malim, *lætiora*. Paullo minus id abit à veſtigijs vulgatæ lectionis. Neque tantillum hoc monerem, niſi pro me ipſe Tacitus loqueretur. Ita ille Annal. III. *Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta*, Dixeris totidem & eadem prope verba repeti hoc loco. Certe idem voluit auctor. Cæterum non repugnat, quod videtur velle Pichena, huic conſilio Tiberiano, quod legitur ſub initium Annal. II. *Prompti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes*. Quare & à Vonone Parthi defeciſse ibidem dicuntur. Nam ibi agitur de modo Parthis, cum ludibrio & contemptu maieſtatis Principis eum coniunctum eſse cenſentibus, ingrato, exſerendarum eiuſmodi virtutum: quod epitheta iſta, *prompti aditus, obuia comitas*. ſatis oſtendunt. Hic autem, de ipſis virtutibus, quæ non poſsunt non cuiuis homini, ac proinde Partho etiam, eſse gratiſſimæ. Humanitas vbique & inter omnes eſt virtus hominis, inprimis Principis, ſed non eodem modo vbique exſerenda. De quo alibi latior commodiorque erit dicendi campus. Interim obiter nunc id monere volui, quo intelligant tyrones, quo iudicio in legendo hoc omnium prudentiſſimo ſcriptore oporteat verſari.

Pag. 206. *Imbuendis ſocijs ad officia legum.*] Olim monui legendum eſse, *ad officia legionum*. Et hoc vult Tacitus, idque inſtitutum fuit Romanorum.

Ibid. *Sed tum aſtu, locorum fraude.*] Malim, *locorumque*. Illud, *que*, abſtulit, ſequens littera f. In libris enim antiquis *que* contracte ſcribitur conuerſo f. eſtque quaſi q.

Pag. 209. *Triumphalium veſte transuecti ſunt,*] Nihil eſt mutandum. Cur enim minus dicere liceat, *triumphalium veſtem*, quam, *triumphalium inſigne?* quomodo ſupra.

Ibid. *Commotus his quaſi criminibus Claudius.*] Re-

Rectè, *quaſi criminibus*. Agrippina enim fictis quibuſque ac falſis criminibus optimum quemuis educatorem Britannici amoliri conabatur. Et hæc ipſa, quæ iam adduxit; ficta eſse, cur dubitemus? Quæ Britannicus enim dixit hic aut fecit ab Agrippina quidem dicuntur, ſed non probantur, facta educatorum inſtinctus. Facit huc illud vulgatum ICC. quaſi, vocem ſimilitudinis eſse, non veritatis. Quod Venetus hic habet, *quamquam*, haud dubie corruptum eſt ex, *tamquam*. Hoc vero idem eſt, quod *quaſi* aut illud interpretatur.

Pag. 212. *Ne dubitaret * armis, quam incruentas conditiones malle*.] Mirum eſt in hoc loco hactenus hæſiſse viros doctiſſimos. Ecce tibi integerrimum; *Ne dubitare armis, quam incruentas conditiones mallet*. Mihi non eſt dubium, quin ſic ſcripſerit Tacitus. Ne mallet dubijs bellorum caſibus ſe permittere, quam accipere incruentas, facta pace, conditiones. *Dubitare armis* eleganter gerentes bellum dicuntur, ob maxime dubiam, incertam, trepidam, ambiguam ſpem ac fortunam bellorum. Idem volunt, & eodem fere modo loquuntur Tiridatis oratores Annal. XIII. *Ideo nondum ipſum Vologeſem commotum, quia cauſſa, quam vi agere mallent*..

A N N A L. XIII.

Pag. 223. *ET pari in ſocietate potentia concordes*.] An adeo neceſſarium eſt illud *pari*, vt breuitatis tantopere ſtudioſius Cornelius id non potuerit hic omittere? Certe *ſocietatis* vocabulum eius vim ſibi includit; quæ, nimirum, accipit omnes pares aut facit. Neque tamen tentarem hunc locum, niſi moneret Codex Florent. Ita ille; *& parem in ſocietate potentia concordes*. Vnde facile & elegantius, niſi fallor, reſcripſeris; *& rarum in ſocietate potentia, concordes*.

Pag. 227. *Et inclinatione quadam etiam hoſtium*.] Nullum iſta idoneum ſenſum admittunt. Legam; *inclinatione quadam etiam Hoſtorij*, Nam in aliis

libris

libris non *Hoſteius*,ſed *Hoſtorius* hic centurio vocatur. Hoc autem vult: Parthos Corbulonem prætuliſſe, partim ob recentem eius gloriam, partim, quod, pacis concordiæque cauſſa, aliquatenus eo inclinare ipſum Hoſtorium, à Vinidio miſſum, obſeruarent.

Pag. 234. *Nero autem metuentior in poſterum.*] Malim, *metu intentior.* Ita fere loquitur. Vide quæ olim ad Agricolam notauimus. Sequentia ſatis oſtendunt. Neronem non tam metuentiorem, quam metu intentiorem factum fuiſſe, magiſque ſibi in poſterum cauiſſe.

Pag. 234. *Vt ne an æquo cum patronis iure agerent, ſententiam eorum conſultarent, ac verberibus manus vltro intenderent, impulere vel pœnam ſuam diſſuadentes.*] Horum nulla ſententia eſt. Proba eſt lectio vulgata, ſi ſic modo diſtinguas. *Vt ne an æquo cum patronis iure agerent ſententiam eorum conſultarent. An verberibus manus vltro intenderent, impellerentue pœnam ſuam, diſſuadentes?* Hic frementes alloquuntur paucos illos, & ſententiæ, de coercenda libertorum licentia, aduerſos, dicuntque. Si dubitetis an vi an æquo cum patronis iure, id eſt, ex præſcripto legum agant, atque agere conſtituerint liberti, ipſos libertos adite, eorum hac de re ſententiam rogate: profecto, ex ſuperbis reſponſis, quid illis in patronos animi ſit, ſatis cognoſcetis. Cur ergo neceſſario remedio interceditis? An non intelligitis vos, diſſuadendo tam ſalutare remedium, & à nobis diſſentiendo, augere licentiam libertorum, in verbera, in pœnas, & damna veſtra, qui & Patroni eſtis, tandem erupturam? Poſtrema illa ſic accipienda eſſe primus & rectiſſime iudicauit Cl. Gronouius. Ipſum ad lib. I. Obſer. cap. XXII. Priora, ſicut nos ea diſtinximus & explicauimus, ſunt aperta. Illud *æquo iure*, male Lipſius, aliique acceperunt. Ponitur hic ea notione, qua Annal. II. vbi de audita Romæ valetudine Germanici; *Neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo iure, reddita libertate, complecti agitauerint.*

Pag. 237. *Quippe Syria tranſmota legiones, pace longa ſegnes, munia Romanorum acerrime tolerabant,*] Ita hæc accipio, tanquam hi Romani ita

exuiſſent ſegni otio & longa pace mores militiæ diſciplinamque Romanæ, vt vix Romani eſſe viderentur. Conſidera ſequentia. Et ſic loquuntur elegantiſſimi auctores. Ita,) *vltimi Romanorum*, poſt quos tamen Romani plurimi ſuperſint, illi vocantur, qui poſtremi virtutes maiorum expreſſere. Vononem vt externum habent & expellunt Parthi, quia Romanis artibus infectus. Annal. II. Italum Arminij fratris filium, eadem de cauſſa Cheruſci. Annal. XI. Si hæc interpretatio adſenſum non mereatur, haud dubie veriſſima eſt doctiſſimi amiciſſimique viri, Ioannis Freinshemij, cuius eximias dotes nuper hic nobis propius intueri contigit, & vtiliſſimæ in Tacitum obſeruationes iam publicè leguntur, ſententia, qui pro *Romanorum*, leui mutatione, & Corneliana phraſi, *armorum* reponendum arbitratur.

Pag. 247. *Seruarent ſane receptos gregibus inter hominum famem.*] Quomodo hæc alij mutent, aut interpretentur, apud ipſos videre eſt. Plurimos enim exercuit hic locus. Lego; *Seruarent ſane receptos gregibus*, ſcilicet, *agros, inter homines tamen; modo ne vaſtitatem & ſolitudinem mallent, quam amicos populos*. Modica ac prope nulla mutatione, ſententia aperta, phraſi Corneliana. Cl. Gronouius, *inter hominum famam*, legit, & eruditè tuetur in Obſeruationibus, ac *famam hominum*, ipſos homines interpretatur. Iudicent docti, quorum arbitrio eſt permittuntur.

Pag. 248. *Illiſque ſiluis ſalem prouenire, non vt alias apud gentes, eluuie maris areſcente vnda, ſed ſuper ardentem arborum ſtruem fuſa, ex contrarijs inter ſe elementis, igne atque aquis concretum.*] Non inter Hermunduros tantum & Cattos illa conficiendis ſalis ratio recepta, ſed etiam Zelandos noſtros, forte Cattorum iſtorum poſteros. qui, vt &, eorum beneficio, reliqui omnes Belgę, ante duo vix dum ſæcula, non alio ſale vtebantur. Leuinum Lemnium, Zirizeum, Zelandum, hac de re loquentem hic audiamus: *Maiores*, inquit, *noſtri olim ſalem confecerunt, vberrimo ſane quæſtu, non ex aqua marina, ſolis ardore in ſalem concreta atque indurata, quale ex Hiſpanijs & Gallijs ad nos perfertur; ſed ex mari-*

nis

nis glebis exuſtis atque in cinerem redactis, quem infuſa aqua minutatim, in ſalem reducebant ſplendidum ac nitentem. Zel ott Zilfout, *populares atque indigenæ appellant, à glebis ſalſugine imbutis, vnde id elicitur. Nec alio ſalis genere tota Belgica ad noſtram vſque memoriam vſa eſt. Qui conficiendi ſalis modus, inducto externo, exoleuit*. Ita ille Cap. IX. Lib. III. de Occult. Nat. Mirac. Ego autem cum ſuperioribus annis Zirizeam excurrerem, multa ibi tum comitate ab Adriano Hoffero. Regalium Zelandiæ, quæ ad Orientem Scaldis eſt, ſupremo Quæſtore, viro inſuper doctiſſimo, & antiquitatis inprimis ſtudioſo, exceptus, tabulam apud eum inſpexi, in qua omnis illa conficiendi ac colligendi eiuſmodi ſalis ratio accuratiſſime depicta habebatur. In quam ipſe, vt elegantiſſimi eſt ingenij, ita olim luſit;

Quem coquit igne ſuo peregrino in littore Titan,
Hunc dedit effoſſum Scaldia noſtra ſalem.
Quam domino fæcunda fuit! cum ceſpite vili
Abſtruſus tantas fundus haberet opes.
Terra ferax alibi eſt, ſed quà ſulcatur aratro,
Hæc cœli & pluuia neſcia dona dedit.
Excepto refluis quod circum raditur vndis,
Cætera prouentu fertiliore tumet.
At tamen, ablato pereant ne ceſpite terræ,
Aduehat hunc alio puppis ab orbe ſalem,

Sed de his plura legere eſt in Commentarijs noſtris Rerum Zelandicarum.

ANNAL. XIV.

Pag. 251. AN *fecunditatem & verum animum*.] Quot ſunt, qui de Tacito benemereri ſtuduerunt, tot exſtant in hunc locum hariolationes. Sane corruptiſſimus eſt. Sunt qui probant, quod Errico Memmio placebat, legenti, *vterum annuum*. At illius locutionis exempla deſidero. Sed parcent vano labori, quibus noſtra hæc, veſtigijs vulgatis proxime inſiſtens, coniectura probabitur; *An fecun-*

 di-

ditatem, & Neronem alium, ſcilicet, diſplicere? Certum enim eſt, hic agi de fecunditate. Neque minus notum eſt illud Didonis, apud Virgilium, cuius Tacitus perpetuus imitator eſt; *Vtinam mihi paruulus aula, Luderet Æneas*. Et ſuppetunt plurima alia eiuſdem elegantiæ exempla.

Pag. 254. *Quod contra ſubſidium ſibi? niſi quod Burrhus & Seneca expergiſcerentur.*] Malim vna vocula tranſpoſita; *Quod contra ſubſidium ſibi? Quod*, nempe ſubſidium conſiliumque reliquum. *niſi Burrhus & Seneca expergiſcerentur?* Eſt enim hic etiam ponenda interrogantis nota.

Pag. 261. *Apud Simbruina ſtagna, * cui Sublaqueum nomen eſt.*] Omnes Taciti Codices hic deprauati ſunt. Interim nihil mihi deeſſe videtur. Tolle aſteriſcum & lege, *quibus*, ſiue, vt in MSS. ſæpe legitur, *quibus Sublaqueum nomen eſt*. Poſtremam ſyllabam τοῦ *cui* inuenire eſt in prima ſequentis vocis, *Sublaqueum*. Sententia eſt; diſcubuiſſe Neronem ad Simbruina ſtagna, vbi illis Sublaquei factum eſt cognomentum, ob tres lacus, quos amænitate nobiles Anio defert in Tiberim. Auctor eſt Plinius lib. III.

Pag. 266. *Solitum quidem Britannis fœminarum ductu bellare, teſtabatur; ſed tunc non vt tantis maioribus ortam, regnum, opes; verum, vt vnam è vulgo, libertatem amiſſam, confectum vulneribus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam vlciſci.*] Hæc vt ſana tranſeunt: nec mouent quidquam aut mutant eruditi. At locus palam mendoſus eſt. Quid enim ſibi hic vult *ſed tunc?* Omnino legendum eſt: *Se nunc, non vt tantis maioribus ortam, &c.* Hoc vult: Non eſſe nouum Britannis ſub fœminarum ductu bellare, cum Britanni ſexum in imperijs non diſcernant: non tamen ſe nunc in bello præire alijs ac præeſſe, tam vt reginam, tantis ortam maioribus, & pro regno pugnaturam, quam vt vnam è vulgo, plebeio homini non ferendis contumelijs ac iniurijs affectam à Romanis. Quæ oratio imprimis facit ad augendam inuidiam in Romanos, & plus habet grauitatis.

Pag. 272. *Et Burrhum intellecto ſcelere, eum ad*

viſendum eum princeps veniſſet, aſpectum eius auerſatum, ſciſcitantique hactenus reſpondiſſe, Ego me bene habeo.] Hæc ſane ſunt inepta. Quid enim in hoc reſponſo Burrhi, id eſt, ſpiritus eſt generoſi? Quomodo eo Nero perſtringitur? quod tamen non obſcure indicat Tacitus. Et quid ſibi vult illud, *hactenus reſpondiſſe?* Non eſt niſi erecti ingenij, quid tantus vir dixerit, quidue voluerit, obſeruare. Itaque ad incomparabilem Heinſium rurſus nobis eundum eſt. Scribit ille ac diſtinguit: *ſciſcitantique*, Hactenus, *reſpondiſſe*, ego me bene habeo. Verba, inquam, Burrhi ſunt, *Hactenus ego me bene habeo*. hoc eſt, donec acceſſiſti tu, à quo petitus veneno ſum. Acute profecto ac libere. Quod non mirabitur, qui apud Xiphilinum leget in Nerone, eumdem, cum bis idem Nero rogaret, ore liberrimo dixiſſe, *περὶ ὧν ἂν ἀπαξ̓τιεῖπω, μηκέτι μου αὖθις πύθῃ*. *De quibus ſemel dixero, iterum interrogare me noli*.

Pag. 275. *Ad ſpes nouas tranſiſſe vna. Hæc more famæ credentium otio augebantur.*] Non placet mihi illud *vna*, ſub finem periodi contra Taciti morem, & numeros plerumque ab eo obſeruatos. Itaque reſcribo, *vana*, & cum ſequentibus coniungo. *Ad ſpes nouas tranſiſſe. Vana hæc, more famæ, credentium otio augebantur*. Erant enim hæc reuera falſa & vana, ſicut ex toto contextu liquet.

Ibid. *Effugeret ſegnem mortem, otium, ſuffugium, & magni nominis miſerationem*.] illa, *otium, ſuffugium*, meritò Lipſio, alijſque ſunt ſuſpecta. At certiſſimum eſt, quod reponit Heinſij illa feliciſſima manus: *odij ſuffugium*. Effugeret ſegnem mortem, qua nihil aliud, quam odium hoſtium effugeret, & magni nominis miſerationem pararet.

Pag. 276. *Muſonium Thuſci generis conſtantiam opperiendæ mortis pro incerta & trepida vita ſuaſiſſe*.] Imo, *oppetendæ mortis*. Ita legendum me monet idem Heinſius: quo nemo genium Taciti altius inſpexit,

ANNAL. XV.

Pap. 282. *Tiridates quoque regni profugus, per ſilentium haud modicè querendo, grauior erat.*] Nihil hic eſt mutandum. Silentis orationem & queſtus exponi ac ſubijci, non eſt nouum apud elegantiſſimos auctores. Nam ſilentio non minor vis ineſt indicandi interiores animi motus ac cogitationes, quam ſermoni. Itaque haud ſine ratione ex eo orationem colligunt, & proponunt Scriptores. Cauti inprimis & callidi, qualis Tacitus. Neque aliter Lucanus lib. 1. vbi de Ariminenſibus, cum Romanorum fulſiſſent aquilæ, & agmine in medio Cæſar eſſet conſpectus.

Diriguere metu, gelidos pauor alligat artus.
Et TACITO MVTOS *voluunt ſub pectore* QVESTVS.

Ac ſtatim taciti pectoris muti iſti queſtus à Poeta grauiter exprimuntur.

O male vicinis hæc mœnia condita Gallis!
O triſti damnata loco! Pax alta per omnes
Et tranquilla quies populos, &c.

Plane eodem modo, quo hic Tacitus. Vide etiam quæ ad hunc locum notat Cl. Freinſhemius.

Pag. 281. *Veſtra quidem vis & gloria in integro eſt, addita modeſtiæ fama; quæ neque ſummis mortalium ſpernenda eſt, & à Dijs æſtimatur.*] Ab hoc etiam loco mutando abſtinendæ ſunt manus. Plena quippe eius & pulcherrima eſt ſententia. Poſtrema iſta referenda ſunt ad eam Modeſtiæ virtutem, eiuſque ampliſſimum continent elogium, qua, æquitate, quam ſanguine, cauſſa quam armis parta à maioribus retinere, & ſua recuperare conantur; quaque inuiti, & cunctanter, & non niſi poſt alia omnia ne quidquam tentata, in arma Principes prorumpunt. Illa virtus non ſpernenda eſt ſummis

mis mortalium, primoque in faſtigo poſitis; & à Dijs ipſis æſtimatur: eaque ante bellum virtute vſis fauent. Nam Dij fauent iuſtum bellum gerentibus. Ad iuſtitiam autem bellorum facit, non tantum cauſſa, ſed etiam neceſſitas ineuitabilis; qualis eſt, cum alijs conſilijs, cunctando, tolerando, modeſtia, vt hic loquitur, arma declinari non potuere.

Pag. 283. *Omitteret potius obſidionum.*] Lege, *Omitteret protinus obſidionem, aut ſe quoque in agro hoſtili caſtra poſiturum.*

Pag. 292. *Magno adſenſu celebrata ſententia, non tamen ſenatuſconſultum perfici potuit, abnuentibus conſulibus ea de re relatum.*] Ad iſta accuratiſſimus Lipſius: *Ius relationis ſolis Conſulibus: nec ſine relatione perfici potuit vllum Senatuſconſultum.* Scribe ergo cum Heinſio: *Magno adſenſu celebrata ſententia, non tamen ſenatuſconſultum perfici potuit. Nec, abnuentibus Conſulibus, ea de re relatum.* Id eſt, nec quod Conſules abnuerent, ea de re relatum. Non dubito, quin hanc eius de hoc loco ſententiam magno adſenſu celebraturi ſint eruditi. Et vtinam ei nunc fuiſſent ad manum, quæ plurima alia eaque pulcherrima notaſſe olim ad Tacitum ſcimus, ijs præſertim in locis, in quibus aliorum ingenium aut eruditio hactenus defecit? Quæ vt aliquando in lucem ipſe producat, tanti ſcriptoris, totiuſque eruditi ordinis nomine, identidem priuatim, nunc etiam publicè rogamus.

Pag. 296. *Neque aliam ſpem, quam in rebus nouis eſſe, quin eum nobiles habere, quos ab epiſtolis, & libellis, & rationibus appellet.*] Vox illa, *nobiles*, adeo ſuſpecta eſt doctiſſimo interpreti, vt neceſſario aut mutandam cenſeat, aut eijciendam. At rationes, quas adfert, nullæ ſunt. Qui enim iſti, inquit, tam viles nobiles, qui alteri ſuæ ſortis ad tale officium ſe ſubmitterent? Atqui Torquatus hic Silanus erat inter nobiles clariſſimus, vt qui ſuper Iuniæ familiæ claritudinem Diuum Auguſtum atauum ferebat. Addit, nec ipſos Principes, ad ea munera nobiles habuiſſe. Id quidem verum eſt. Nam malorum Principum eſt, deprimere veterem nobilitatem, & nouos euehere ac viliores, qui eo nomine magis ſeruiunt &

xij ſunt. Interim ex eo non ſequitur, nobiles in his muneribus haud occupaſſe Torquatum; ſed ſic plures grauioreſque de ſe ſuſpiciones apud Principem excitaſſe. Quin vero cenſeo, eam vocem, *nobiles*, adeo hic eſſe neceſſariam, vt in ea vis ac pondus omne accuſationis ſit. Nam alia priuati ſub Cæſaribus impune quoſdam à rationibus & epiſtolis habuerunt. Conſule corpus Inſcriptionum antiquarum.

Pag. 297. *Igitur in ſtagno Agrippæ fabricatus eſt ratem, cui ſuperpoſitum conuiuium nauium aliarum tractu moueretur.*] Idem de Domitiano Plinius in cœleſti Panegyrico, vbi eiuſmodi naues *religatas, reuinctas, & quaſi captas* vocat. *Itaque*, inquit, *procul ab omni ſono, inconcuſſus ipſe & immotus, religato reuinctoque nauigio, non ſecus ac piaculum aliquod, trahebatur. Fœda facies, cum populi Romani Imperator alienum curſum, alienumque rectorem, velut capta naue, ſequeretur.*

Ann XV. Cap. 52. *Ergo Epicharis plura, & omnia ſcelera principis orditur.*] *Plura & omnia.* meo iudicio, non bene hic coniunguntur. Emenda: *Et communia ſcelera Principis orditur.* Communia ſunt publica. Ita Tacitus & optimi Auctores paſſim loquuntur. Communia eiuſmodi ſcelera erant: *quod nihil maneret Senatui, euerſa Reſpub.* Contra Voluſius Proculus Priuata tantum ſcelera produxerat. Conſidera antecedentia.

Cap. vlt. *Inſcripſitque* IOVI VINDICI.] Malim ſingulari nota, I. VINDICI. Sic enim ad præſagium & auſpicium futuræ vltionis, ac Iulij Vindicis nomen ac res, hæc facilius trahi tandem potuerunt. Paullo poſt, pro, *ſui exitus*, malim etiam, *ſequuturi*. Vt iam iam ante dixit, *futuræ vltionis*.

ANNAL. XVI.

Pag. 316. D*Antur triremes, & delectum nauigium, iuuanda feſtinationi.*] Cur triremes & nauigium hoc loco diſtinguuntur? An non nauigij nomine etiam veniunt triremes?

Malim igitur: *& delectum remigium, iuuandæ feſtinationi*. Remigium hic idem eſt, quod remiges. Ita Annal. XIV. *Detentuſque rebus gerundis Suetonius quod poſt paucas naues in littore, remigiumque in ijs amiſerat, tamquam durante bello, tradere exercitum Petronio Turpiliano iubetur:* Neque aliter Annal. III. vbi Agrippinæ in Italiam ex Oriente aduentus deſcribitur, *non alacri remigio*, dixit,

Ibid. *Nec aliud per illos dies populus credulitate prudentis diuerſa fama tulerat*.] Recte eruditiſſimus Gronouius notauerat, populi & prudentium iudicia hic, vt & alibi, à Tacito diſtingui. Qui proinde ſic reſcribit: *Nec aliud per illos dies populus, plebs credulitate, prudentes diuerſa fama tulere*. Nempe quia MSSC. habent, *populus plus credulitate*. Vide ipſum cap. XIV. lib. I. elegantiſſimarum Obſeruationum. Ego iam ante, nobili & egregio iuueni Nicolao Heinſio, in his litteris iudicij incorrupti, ad oram Codici mei notatam hanc emendationem oſtenderam: *Nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diuerſa fama, tulere*. Quæ niſi fallor, ipſa Taciti ſcriptura eſt. Populus & prudentes fere à Tacito opponuntur. Non plebs & populus, quod ſciam. Diſtinguere videtur Annal. I. vbi de Teſtamento Auguſti, ſed videtur. eſt enim corruptus iſte locus. In quem vide doctiſſimum Freinshemium. Sed & ibi de alij potius, quam de iudicijs hominum agitur.

Ibid. *Sed noua vbertate prauenire terras.*] Mirum certe eſt, hæc vt ſana hactenus eſſe ab omnibus tranſmiſſa? At vero quis Latine dixerit, *prouenire terras*, vbi de ijs agitur, quæ ex terra proueniunt, & enaſcuntur? Mihi haud dubium eſt, quin aliter ſcripſerit Tacitus. Ad oram codicis mei ſic reſcripſi, neq;nunc muto: *Non enim tantum inſolitas fruges, nec metallis confuſum aurum gigni, ſed noua vbertate prouenire, Æternas & obuias opes deferre Deos*. Diſtinguendum eſſe, ficut nos diſtinximus, quiuis videt. Æterna veteribus dicuntur, aut quæ reuera talia, vt Dij: aut quæ ſpe ac voto talia facimus, vt Principes & Reſpublica: aut quæ continua, diu durant, & prope inexhauſta ſunt: vt ſeruitus, diſcordia, Annal. XII. & opes, hoc loco. Nam, vt paullo ante Tacitus, Ceſellius Blandus, exprompſit apud Cæſarem, repertum in

agro ſuo ſpecum, altitudine immenſa, quo magna vis auri contineretur. Magna & immenſa, æterna fere vocantur.

Pag. 317. *Per iniuriam publici flagitij.*] Vix video quid hæc ſibi velint. Reponam. *per incuriam publici flagitij.* Talis ſemper fuit indoles populi: hic præſertim Romani, qui Principis ſui indecoris factis (quæ, hercle, merito vocantur publica flagitia) velut maieſtatis Principis ac imperij incurioſus lætabatur.

Pag. 318. *Ac vt memoria tantum infenſi nominis ad diſcordias vteretur, adſumpſiſſe L. Silanum.*] Accuratiſſimus interpres legit: *Ac ne memoria tantum, &c.* At integra eſt lectio vulgata. Hoc enim vult Tacitus: Statua Caſſij culta, hoſtis Cęſarum, & adſumpto L. Silano, cuius patruus imperium erat meditatus, nihil aliud egiſſe C. Caſſium, quam vt repetitis tantum æſtimatiſque eorum nominibus, qui vel ipſi Cæſaribus exſtiterant infeſti, vel tales nomine ac ſanguine contingebant, diſcordias populi aduerſum Cæſares excitaret. Quam tum in obliteratis ac depreſſis eiuſmodi nominibus momenti Principes reponant, vel ex eo horum inſtituto liquere poteſt, quo damnare eiuſmodi nomina, & interdicere poſteris, conſueuerunt. Cuius paſſim, etiam apud Tacitum, exſtant exempla.

Ibid. *Deportatuſque in inſulam Sardiniam Caſſius, & Senatus ius exſpectabatur.*] Hæc plurimos exercuerunt. Et locus haud dubie mendoſus eſt. Quippe iam iam tradidit Tacitus, ſenatuſconſulto e filium Caſſio indictum. Quomodo igitur hic dicitur, Senatus ius exſpectatum? Florentinus codex habet; *& ſenatus eius exſpectabatur.* Corrige autem; *& feſtinatus exitus exſpectabatur.* Id eſt, in Sardinia breui vitam cum morte commutaturum Caſſium ſperabatur. Quam peſtilens, & aliunde aduenientibus pleriſque letale fuerit Sardiniæ cœlum, nemo neſcit. In hanc autem Caſſius erat deportatus.

Pag. 321. *Quam ne oderim tam ſegniter pereuntes.*] Malebam; *quam ne omiſerim tam ſegniter pereuntes*, Sententia eſt. Non aliam defenſionem ab iis, qui hæc legent, exigo, quam vt cogitent, me hos ſegnes illuſtrium virorum exceſſus

ſus omittere non debuiſſe. Volunt id ſequentia: *Detur hoc illuſtrium virorum poſteritati, vt quemodo exſequys à promiſcua ſepultura ſeparantur, ita in traditione ſupremorum accipiant habeantque propriam memoriam*. Cauſſam reddit, non cur non *oderit*, ſed quare non *omiſerit* tot illuſtres viros tam ſegniter, tamque ſeruili patientia pereuntes. Quales qui ſint docet, quæ paullo poſt ſequitur, amicorum Thraſeæ oratio, monentium, vt, ante exceſſum, curiam ingrederetur, & pro libertate verba faceret, & eius cauſſa mori ſe palam exponeret. Inter alia, iſta; *Segnes & pauidos ſupremis ſuis ſecretum circumdare. Adſpiceret populus virum morti obuium, audiret ſenatus voces quaſi ex aliquo numine, ſupra humanas. Poſſe ipſo miraculo etiam Neronem permoueri. Sin crudelitati inſiſteret, diſtingui certe apud poſteros memoriam honeſti exitus ab ignauia per ſilentium pereuntium* Hæc enim cum iſtis ſunt contendenda; & ideo hic deſcribi debebant.

Pag. 323. *Neque tamen præceps vitam expulit, ſed inciſas venas vt libitum obligatas, aperire rurſum & alloqui amicos.*] Illud, *vt libitum*, hic mihi eſt ſuſpectum. Neque enim admodum huc facit. Elegantius erit, ſi ſcribas; *inciſas venas, & iterum obligatas, aperire rurſum, & alloqui amicos.*

Pag. 325. *Supereſſe qui forſitan manus ictuſque per immanitatem Auguſti*] Recte incomparabilis Grotius vidit, pro *Auguſti* vocabulo, *audendi* eſſe reponendum. Legit autem; *per immanitatem auderent*. Ego iam olim in codice meo notaueram; *per immanitatem auſuri*. Quod & eamdem ſententiam habet, & minus abit ab apicibus corruptæ iſtius vulgatæ lectionis. Sic audere aciem, codicillos, pericula, alibi dicit Tacitus.

HISTOR. I.

Pag. 338. *SVlpiciæ ac Lutatiæ decora, nobilitati tuæ adieciſſe.*] Omnia ſana ſunt, ſi, vt oportet, illa, *Sulpitiæ ac Lutatiæ*. referas ad id,

quod ſequitur, *nobilitati*. Hic enim ſubintelligitur, *nobilitatis*.

Pag. 340. *Num & Piſo proficiſceretur, maiore prætextu,*] Græci dicerent, ἐπὶ μείζονι προσχήματι. Subijcit enim Tacitus; *illi auctoritatem Senatus, hic dignationem Cæſaris laturus*. ἀξίωσιν ſcilicet καὶ πρόσχημα, quod *prætextum* vocat. Itaque non erat, quod in hoc loco Lipſius deſideraret. Erat Piſo iam Cæſar factus adoptione Galbæ, & ideo plus dignationis legationi conciliaturus.

Pag. 341. *Dilapſis ſpeculatoribus, cætera cohors non adſpernata concionantem, vt turbatis rebus euenit, forte magis & nonnullo adhuc conſilio.*] Varia hic moliuntur, nec meo animo ſatisfaciunt hactenus eruditi. MSC. lectionem producamus, quem ſic habere notat diligentiſſimus Pichena; *Vt turbidis rebus euentior te magis, & nonnullo adhuc conſilio par ſignas*. Sequor harum litterarum ductus, & fidenter hæc reſcribo; *Dilapſis ſpeculatoribus, cætera cohors non adſpernata concionantem, vt turbidis rebus euenit, reuerentior magis, & nonnullo adhuc conſilio, parat ſigna; an, quod poſtea creditum eſt, inſidijs & ſimulatione*. Singula explicemus. *Vt turbidis rebus euenit*. vt ſæpe videre eſt turbata Rempubl. quoſdam in obſequio adhuc perſiſtere, neque ſtatim turbatoribus ſeſe adiungere. *Reuerentior magis*, ſcilicet Principis, quam ſpeculatores, qui concionaturum Piſonem deſeruerant. *Reuerentior*, vt alibi, *metuentior*, aut *metu intentior*. Et quis dubitet, quin ea vox lateat incorrupta illa MS. *euentior? Nonnullo adhuc conſilio*, quo hactenus ſic vtcumque ſtatuebant, vtilius futurum Reipub. ac ſibi, agnoſcere. Principem potius Piſonem, quam Othonem, monſtrum hominis, nulla virtute redemptum. In publicis turbis trium generum homines fere ſe offerunt, & Tacito deſcribuntur. Horum alios *ruentes*, alios *bonos*, quoſdam *dubios*, hoc ipſo libro, vt alia iam non adducam, vocat, *Ruentes* ſunt, auctores turbarum, aut qui eos acerrimo ſtudio ſequuntur. *Boni*, quibus eſt recti contumacia. *Dubij*, quibus nec nullum, nec fixum, ſed trepidum, & facile mutandum eſt conſilium pro cauſſa meliore. Hi ſunt, quibus, *nonnullum adhuc conſilium*, tribuit non-

ſen-

ſenſibus tantum, ſed verbis etiam accuratiſſimus auctor. Poſtrema, *an*, *quod poſtea creditum eſt*, *inſidijs*, *& ſimulatione*, quin genium Taciti ſapiant nemo ambigat. *An* illud vltima ſyllaba præcedentis vocis, *ſigna*, haud dubiè intercepit. *An* etiam plerumque apud eum particula eſt non tam rogantis, quam dubitantis. Dubitat autem hic Tacitus.

Pag. 353. *Præmia, quam ſtipendia malebat.*] Ille prompti, & amœni ingenii Dominicus Baudius ad oram codicis ſui, quem videre mihi contigit in incomparabilis Heinſij ditiſſima Bibliotheca, notat nobiliſſimum Rutgerſium legere, *præmia, quam ſtipendia malebat*: idque omnino probat. At ſi adtendas ad ea, quæ proximè antecedunt: *Cæſo cum omnibus copijs Iulio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, vt cui ſine labore, ac periculo ditiſſimi belli victoria eueniſſet*: non dubitabis, quin legendum ſit, *prædam quam ſtipendia malebat*. Nam, vt iam dixit, erat ferox præda exercitus, ac ideo eius nunc quoque auidus. Reddi enim quiſque, ac denuo offerri ſibi cupit, per quæ iam ante profecit.

Pag. 354. *Spectator flagitij Hordeonius Flaccus Conſularis legatus aderat, non compeſcere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos auſus, ſed ſegnis, pauidus, & ſocordia innocens.*] An Hordeonius ergo, tot indignis legato Conſulari vitiis opertus, innocens iudicio Taciti rigidiſſimi vbique ſcriptoris, dicam, an cenſoris? Hactenus innocentem agnouerim, dum dicit Tacitus, *non auſus*. Malum enim vbi maius remedio eſt, non peccat cum deficit, cuius alias fuiſſet mederi. Quamquam forte an ne hoc quidem nomine excuſandus veniat Hordeonus. Quid ſi enim auſus, non fuerit, cum debuerit potueritque audere: Iam verò cum addat, fuiſſet, *ſegnem, pauidum, ſocordem*, quis non iudicet fuiſſe eum, *inter nocentes?* Atque ea de cauſſa ſic lege. Haud ſum neſcius, *ſegnem innocentiam* tribui Annal. XIV. Fenio Rufo. Sed id idem eo loco ſignificat, quod alibi *ſilentium*. Vt in Agricola: *Idem pratura ſilentium*. Et hæc ſegnities planè fuit innoxia, qualem hanc Hordeonii nec eſſe, nec hic deſcribi, quiuis videt. *Inter* autem hic poſitum, qua forma alibi *ante*, Annal. I. *Cn. Lentulus*

ante

iis, qui precario imperant: Talis hic Otho. Vocantur etiam ad dignitates, qui vocantur, vt eas rectè gerant: inuitantur præſenti, vel pretio, vel præmio, vel vtriuſque ſpe, quos miniſtros ſcelerum peſſimi Principes eſse volunt, aut optimorum, ne quid contra peſſimos Principes moliantur, acerrimos obſeruatores. Quod hic in Oſco locum habet, ideoque integrum rectumq; cenſeo *Tò inuitatus*; poniturque ea ſignificatione, quam dixi.

HISTOR. II.

Pag. 384. ET *Cæcina fama, & pudore capta temere oppugnationis*. Lipſius reponit; *fame*. Et hanc quoque cauſsam abſceſsus dicit. Sed contra Taciti mentem, qui paullo poſt ſe ipſe explicat; *ne vanus irriſuſque iiſdem caſtris adſideret*. Rectè ſe habet lectio vulgata. Fama, qua apud alios lacerabatur: quam meliorem excitare ſe non poſse intelligebat, niſi aliis alibi felicius tentatis: pudore, quo in ſuo ipſe iudicio, quotiens inſpiceret hæc loca, ſubeunte irriti conatus memoria grauis ſibi moleſtuſque erat.

Pag. 392. *Incertus vndique clamor accurrentium, vocitantium*.] Locus haud dubiè corruptus. Veteres: *vomentium*. Vnde fecerim; *vitantium*, nempe ſigna. Vt *vitare caſtra* paullo poſt dicit. Certum eſt hic agi de militibus, aliis ſtrenuis, & accurrentibus ad ſigna, aliis ignauis, & ſigna vitantibus. Horum autem diuerſus, & incertus clamor. Conſidera ſequentia, & agnoſces reſtituendum hic eſse verbum, quod τῷ *accurrere* opponatur.

Pag. 406. *Eſſe priuatis cogitationibus regreſſum*.] Rectè hanc vocem repoſuit Freinshemius, cum ante, ſed nullo ſenſu, *progreſſum*, legeretur. Priuatæ, & illæ de inuadendo principatu cogitationes hic inter ſe contenduntur. Priuatæ cogitationes dicuntur, quibus ad quaſvis, ſed

quæ

quæ infra principem ſint, publicas dignitates, potentiam, auctoritatem adſpiramus. Quidquid enim infra principem eſt, quantumvis cætera maximum & publicum, adſpectu principis eſt & dicitur priuatum. Paſſim Tacitus, & alii auctores ſic loquuntur. Ille priuatæ cogitationes, etiam ambitioſiſsmæ, cuius licitæ ſunt: nec peccatur, aut metuenda eſt pœna, etiamſi votis & conatibus non reſponderit euentus. Regredi enim hic impunè licet. Si ſummas dignitates cogitaueris, nec acceperis, vt Conſulatum: licet ad ſecundas, aut tertias reſilire, vt Senatoriam, Prætoriam, Ædilitiam, Quæſtoriam, & quæ aliæ ſunt infra Conſulatum. At qui ad principatum ſemel adſpirauit, nec accepit, ab incepto regredi impunè non poteſt, Reus eſt maieſtatis. Nihil ei reſtat niſi præcipitium, & vltima pernicies. Vnde hic additur: *Imperium cupientibus, nihil medium inter ſumma, & præcipitia*, Refert autem huc illud Iuuenalis Satyra x.

Quid Craſſos, quid Pompeios euertit, & illum
Ad ſua qui domitos deluxit flagra Quirites?
Summus nempè locus.

Et iſta; *Altæ turris tabulata, vnde altior eſſet*
Caſus, & impulſæ præceps immane ruinæ

Hæc vera eſt ſententia huius loci.

Ibid. *Mucianus poſt multos ſecretoſque ſermones, iam, & coram ita locutus.*] Neſcio cur hunc locum mutare aggreſſus ſit vir doctus. Ratio, quam adfert, nulla eſt. *Coram* hic ſignificat, palam, multis audientibus, & quaſi in publico. Ita ea voce vſus Tacitus Annal. VI. vbi M. Terentius; *Spectamus porro quæ coram habentur*; id eſt, quæ publica, & oculis iudiciſque omnium offeruntur. Vide igitur aliud hic eſſe ſecretos ſermones, aliud coram loqui.

HISTOR. III.

Pag. 422. *Trahuntur in partes Sido, atque Italicus, Reges Sueuorum, quibus vetus obſequium erga Romanos, & gens fidei commiſſa patientior.* Haud dubiè ſcripſit Tacitus: *& gens fidei patientior*. Illud *commiſſa*, ex ſuperſcripta τῷ *patientior* gloſſa, *quam iſta*, natum eſt, Fontem ipſum

ſum corruptæ lectionis propius aperiamus. Sueui, & Sarmatæ Iaſyges, de quibus paullo ante, opponuntur. Sarmatæ non obſeruantes fidei. Hoc diſertim dicit: *Principes Sarmatarum Iaſygum, penes quos ciuitatis regimen, in commilitium adſciti, plebem quoque, & vim equitum, qua ſola valent, afferebant: remiſſum id munus, ne inter diſcordias*, nempè Romanorum ciuiles, *externa*, bella nimirum, *molirentur*; *aut maiore ex diuerſo mercede ius faſque exuerent*. Ergo Sarmatarum gens fidei impatientior, & ideo in commilitium nunc non adſcita: Sueuorum tamen adſcita, vtpotè fidei patientior, & veteri obſequio Romanis probata. Gradus, vt Grammatici loquuntur, comparatiuus, *patientior*, explicatus eſt gloſſa; *quam iſta*, nempe. Sarmatarum Iaſygum. Quod, vt fit, poſtea receptum. in textum. Vnde in MSS C. *Tò commiſſior*, natum eſt. Erit forſan, qui exiſtimabit, pro, *commiſſa*, legi poſſe, *quam iſta*. Admitti id poſſet, niſi breuitatis vbique Tacitus eſſet ſtudioſus.

Pag.422. *Plebem quoque, & vim equitum, qua ſola valent, obtulere*.] Malim; *peditem quoque, & vim equitum, qua ſola valent obtulere*, Hiſtor. I. de Sarmatis: *Namque mirum dictu, vt ſit omnis Sarmatarum vis velut extra ipſos: nihil ad pedeſtrem pugnam, tam ignauum, vbi per turmas aduenere, vix vlla acies obſtiterit*. Qui locus huc, & pro hac coniectura noſtra faciat.

Pag.452. *Dum inter Veſpaſianum, ac Vitellium prælyis legionum, captiuitatibus vrbium, deditionibus cohortium iudicatur*.] Nihil hic muta. *Iudicare, dijudicare* dicunt Latini, cum de bello, & præliis loquuntur. Sicut & κρίνειν Græci. Cicero lib.x.Epiſt.VII. ad Att. *Hoc vide, non eſſe iudicium de tota contentione in Hiſpaniis*. Curio apud Cæſarem lib.II. de Bello Ciuili: *Vos autem incerta victoria Cæſarem ſequuti, dijudicata iam belli fortuna, victum ſequamini?* Paterculus lib.II. *Diſcordiæ ciuium ante conditionibus ſanari ſolitæ, ferro dijudicata*.

HISTOR. IV.

Pag.465. *Erant quibus appetentior fama videretur, quando etiam ſapientibus cupido gloriæ nouiſſima exuitur*.] Totidem

pene

penè verba, eadem ſententia. leguntur apud Simplicium in Comm. ad Epicteti cap. XLVIII. διὸ inquit καὶ ἥστροσος λέγεσαι τῶν παθῶν χιτωνὴ φιλοδοξία, διότι τῶν ἄλλον πολλάκις δὶ αὐτὴν ἀποδυμένων, αὐτὴ προσίχεται μᾶλλον τῇ ψυχῇ. Ideſt; *Quare etiam extrema tunica reliquorum affectum dicitur gloriæ cupiditas, propterea quod alios ſæpe exuens, ipſa magis diutiuſq; animo adhæreſcat*. Ergo cupido gloriæ, velut prouerbio, Stoicis ἔσχατος τῶν παθῶν χιτὼν, ſiue, *extrema affectum tunica*, dicebatur; Atq; eo alludens *exuendi* vocabulo hic vſus eſt Tacitus.

Pag. 468. *Aſiaticus (enim is libertus) malam potentiam ſeruili ſupplicio expiauit.*] Locus integer eſt, ſi ſic diſtinguas: *Aſiaticus enim (is libertus) malam potentiam ſeruili ſupplicio expiauit*. Sic enim τοῦ *enim* vti ſolent elegantiſſimi auctores: vbi, nempe, plurium mentio eſt, & de poſtremo ſingulare quid exponitur. Neq; tum ea particula eius quod præceſſit cauſſam indicat, ſed eius quod ſequitur diuerſitatem. Poſſet tamen defendi lectio vulgata illis Liuii lib. VII. *M Valerius ei quoq; enim in annum prorogatum imperium eſt) claſſem, quæ ad Siciliam erat, nauium LXX. obtineret*. At, quod ſciam, numquam ita Tacitus.

Pag. 470. *Impoſituſque ſcuto, more gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus, dux deligitur.*] Ex hoc more nata illa loquendi ratio, quæ in Faſtis Germanorum, & Annalibus, medio æuo ſcriptis, toties offertur: *Leuatus eſt Princeps, Comes, Imperator*. Idem eſt, quod creatus.

Pag. 491. *Illuc Claudius Labeo, quem captum, & extra conuentum amandatum in Friſios diximus, corruptis cuſtodibus profugit.*] Lectio iam recepta, ſed omnium ineptiſſima. Quomodo enim extra conuentum amandatus, qui eius pars vix fuit. Id ea, quæ ſupra dicuntur ſatis oſtendunt. At veteres Codices habent, *commentum*: Emendem; *extra continentem amandatū in Friſios*. Cum enim iubente Ciuili in Friſios amandatus eſt Labeo, ipſe non Inſula Batauorum, ſed in expeditione & campo fuit. Id ſuperiora liquido oſtendunt.

GERMANIA.

Pag. 523. *PRimo à victore ob metum, mox à ſeipſis inuento nomine Germani vocarentur.*] Mirum dictu eſt, quam hic fruſtra laborent eruditi Legam, inquit Lipſius, *à reipſa inuento nomine*. Germani enim etymo priſco bellaces viri ſunt. *Gerra* bellum. Inuenere ergo id nomen ab ipſa re, quia tales Vulgatam quomodo expedies? aut qui à ſeipſis hoc nomen inuenere, quod antea in Tungris? Sane interpretes hic fluctuant, & fluctuabunt æternum. Ita ille. At faxo ego, propitiis Muſis, ne in poſterum fluctuare habeant neceſſe. Locus integerrimus eſt, ſi modo ſic diſtinguas: *primo à victore ob metum, mox à ſeipſis, inuento nomine, Germani vocarentur,* Nomen *Germanorum* olim non totius gentis fuit, ſed vnius modo nationis, eius, nempe, quæ poſtea dicta eſt, *Tungrorum*. Neque exſtiterat vocabulum inter Germanos, quo omnes in vniuerſum appellarentur. Notæ tantum erant plures diuerſarum gentium appellationes Marſi, Gambriuij, Sueui, Vandali, Batauj, Catti, &c. At vero cum Tungri, ſoli olim Germani appellati, primi Rhenum trangreſſi Gallos expuliſſent, & feliciter geſtis rebus nominis ſui terrorem ac celebritatem longe lateque auxiſſent, Galli, atque aliæ proximæ nationes, omnes Transrhenanos iſtos populos *Germanorum* nomine inſigniuere. Hoc eſt illud, quod dicit: *primo à victore ob metum Germanos omnes eſſe vocatos*. Alii exteri nimirum, vt Galli, à victore populo, tunc Germanorum, poſtea Tungrorum nomine inſigni, omnibus Transrhenanis *Germanorum* vocabulum indidere. Transrhenani autem, cum illud generale, quo omnes deſignarentur, nomen iam ab alijs, vt Gallis, eſſet inuentum, haud grauatim ipſi quoque inter ſe illud admiſere, quod neque inconueniens eſſet, vnum aliquod exſtare, quod commune eſſet omnibus, nomen, neque dedecorum, id nomen ab omnium fortiſſima celebratiſſimaque poſtea Tungrorum dicta gente mutari. Hoc vult Tacitus, cum addit, *mox à ſeipſis, inuento nomine, Germani vocarentur*. Nemo in poſterum dubitabit, quin vexatiſſimi loci ea ſententia

tia

tia ſit, quam expoſuimus. Vis etiam exempla? Otho Friſingenſis Chron. Henrici IV. Imperatoris: *Omnes occidentales populos*, Franco, *ob antiquam gentis illius virtutem, & dignitatem, Orientales appellare ſolent*. Quod & fit etiamnum. Hieronymus Oſorius de geſtis Emanuelis Regis Luſitaniæ, lib.V. *Campſon Ægypti Imperator miſit multos ex illis, quos olim, dum illud imperium vigebat*, Mamelucos *appellabant: qui in pueritia a Chriſtianis parentibus per vim abducti, & Mahumetanis inſtitutis imbuti, & armis diligenter exerciti, bellica diſciplina laudibus excellebant. Hos Indi* Rumes, *id eſt*, Romanos *vocabant. Nam cum ex antiquis monumentis accepiſſent, quantum Romanum imperium reliquis gentibus militari gloria præſtitiſſet, cum primum in Indiam hi Sultani milites invecti ſunt, eorumq; robur, & in re militari diſciplinam, ac induſtriam percepiſſent, Romanos eſſe iudicarunt*. Vides quomodo à victore populo, aliis vicinis maximè, plerumque vocabulum indatur. Batauorum nomen cum vnius olim in inferiore ſiue ſecunda Germania nationis fuerit, hodie, ob eius celebritatem, ſibi etiam tribunt vicini Belgæ, imprimis, qui nunc Fęderati dicuntur. Et hic vides, populos à ſeipſis alieno, & illuſtri nomine appellari. Sed iam exceſſimus inſtitutũ, & Notarũ, quas quã breuiſſimas hic eſſe voluimus, modũ.

Pag.523. *Definitur, & numerus. Centeni ex ſingulis pagis ſunt*.] Antiquiſſimum Gloſſarium noſtrum Latino Teutonicum MS. *Centurio præfectus*, hundro.

Ibid. *Vidimus D. Veſpaſiano Velledam, &c. Sed & olim Auriniam*. Apud Germanos veteres *vel*, aut *Vella* ſignificat viraginem. Id mihi cõſtat ex gloſſario, de quo iam dixi, MS. quod aliquando in lucem emiſſurus ſum. Hinc forte an illud hodieque Belgis noſtris frequentatum: *het is een ſtout vel* cũ de viragine loquuntur. *Auriniam* quod ſpectat id vocabulum contractum iiſdem Belgis etiamnum in vſu eſt. Sagam enim, fatidicam, & diuinatricem, *Aunier*, vel mollius, *Eunier* vocant.

Pag.525. *Lucos ac nemora conſecrant, Deorumque nominibus appellant*.] Idem gloſſarium; *Deuotus religioſus*, hold. Hoc autem vocabulum hodieque *lignum* ſignificat.

Pag.529. *Sic viuendum, ſic per eundum, Accipe-*

re

re ſe quæ liberis inuiolata, ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rurſuſque ad nepotes referant.] Vox *digna*, non ſincera videtur, inquit Lipſius. Et rectè iudicat. Sed Tacitus plus debet hic illi nunquam ſatis laudato Heinſio, qui legit; *Accipere ſe quæ liberis inuiolata reddat; digna quæ nurus accipiant, rurſuſque ad nepotes referant*. Neque mihi dubium eſt, quin ſic ſcripſerit Tacitus.

Pag.538. *Herthum, id eſt, Terram matrem colunt.*] Ego veram voce cenſeo, *Ærthum*, inquit accuratiſſimus Lipſius. Nempè, quia id vocabulum cum adſpiratione non terram nobis ſignificat, ſed focum. At *Hertam* ſcripſerunt veteres Germani. Antiquiſſima illæ Gloſſæ noſtræ, *Solum, herda, herdi*. Itaque nihil hic mutandum.

AGRICOLA.

Pag.566 *PRimo ſtatim congreſſu non oſtendamus, quos ſibi Caledonia viros ſepoſuerit?*] Imo probra eſt nec mutanda lectio hactenus vulgata; *primo ſtatim congreſſu inde oſtendamus, quos ſibi Caledonia viros ſepoſuerit*. Quod rectè obſeruat Cl.Gronouius in Obſeruationibus ad Papinii Syluas. *Inde*, autem, interpretatur, ab hoc momento; à primo congreſſu incipientes continenter oſtendamus. Ipſum vide. Adde verò ad iſta, quæ ab eo adducta ſunt, verba Senecæ, quæ exſtant ſub initium Suaſor. 1. *Fertiles in Oceano iacere terras, vltraque Oceanum rurſus alia littora, alium naſci orbem, nec vſquam naturam rerum deſinere, ſed ſemper inde, vbi deſiiſſe videatur nouam exſurgere.*

Pag.573, *Nam ſicuti durare in hac beatiſſimi ſæculi luce, ac principem Traianum videre, augurio votiſque apud aures noſtras ominabatur.*] Mirum ſi tot annos ante præſagiit. Nec de Traiano ſpes vlla aut ſuſpicio, niſi ſi Deus mentem illi mouit, aut noſtro ſcriptori blanditia, quod non ſolet. Hæc Lipſius. At, *non ominabatur*, legendum eſſe, monet me Heinſius. A cuius tanti viri ſententia hic non abirem, niſi commoda interpretatione, omnem, quæ in recepta lectione eſt, difficultatem tolli poſſe viderem. Neque enim hoc vult Tacitus, Agricolam nominatim votis auguriiſque ſuis complexum eſſe, ac expreſſiſſe imperiũ Tra-

iani : ſed ipſe ſingulatim particulatimque deſcribit illa tempora meliora , quæ breui ſucceſsura apud aures amicorum Agricola augurabatur. Adeo vt hæc accuratior περίφρασις ſit Agricolæ votorum . Quomodo autem , vbi iam peſſima ſunt tempora , ſapientes non vane præſagiant mutationem , oſtendimus in Commentario ad Agricolam ſeorſim nuper edito , qui facit , vt hic ſimus breuiores .

Pag.580. *Admiratione te potius , temporalibus laudibus , & ſi natura ſuppeditet , militum decoramus.*]Pro, *temporalibus laudibus*, feliciter repoſuiſſe Lipſiũ Iudico, *immortalibus laudibus*. Poſtrema iſta, nõ tentat. At quis dubitet, quin ipſa Taciti ſcriptura ſit, quam ei reddit Heinſius? Is pro *militum*, legit, *ſimilitudine morum* . Ex his aliiſque agnoſcere promptum eſt , quantum ad hunc auctorem illuſtrandum tanti Herois ingenium poſſit conferre illuſtrium virorum virtutes ornantur immortalibus laudibus , cum memoria annalium poſteris traduntur : ſimilitudine morum , cum veris exemplis exprimuntur . Hoc autem non eſt cuiuſvis . Vnde additur : *ſi natura ſuppeditet*. Quæ ſola ſatis oſtendunt , vana eſse , neque huc facere, quæ de militum laudibus Dialogiſta quidam nuper eſt commentus . Adi ipſum , ſi tanti eſt , & Apologeticam noſtram aduerſus eum pro Commentario ad Agricolam diſsertationem .

FINIS.

HVGONIS GROTII
Notæ, & Emendationes
AD CORNELIVM TACITVM.

ANNAL. I.

Pag. 18. A*D militares animos altius coniectantibus præcipuum indicium magni atq; implacabilis motus, quod neq; diſiecti nil paucorum inſtinctu, ſed pariter ardeſcerent, pariter ſilerent: tanta æqualitate, & conſtantia, vt regi crederes.* Legam *nec paucorum inſtinctu*. Nam & vox *neque* talem ſibi reddi poſtulat, & ſenſus exigit. Duo enim diſtinctè notat in illa Germanicarum legionum ſeditione, quod neque ſparſim mouebantur, neque ita vt à paucis eſset motus initium, quos cæteri velut contactu: ſequerentur: ſed corpus vnum facerent, & in eo corpore non vnus alii, ſed ſibi quiſque turbandi auctor eſset. illa cauſsa validam faciebat ſeditionem, hæc durabilem.

23 *Tua, Diue Auguſte, cælo recepta mens, tua pater Druſe imago, tui memoria, ijſdem iſtis cum militibus, quos iam pudor, & gloria intrat, eluant hanc maculam,* omnino legendum *commilitibus*. Ipſis enim elui vult hanc maculam, ipſos exſolui hac culpa. Frequens autem ducibus milites benigniore vocabulo commilites appellare. Sic Hiſtoriarum primo in Piſoniana oratione. *Quis ad vos proceſserim commilitones.*

30 *Hominem Germanos numquam ſatis excuſaturos, quod inter Albim, & Rhenum virgas & ſecures, & togam viderint*, Lege *homines Germanos*. Et excuſaturos intellige poſteritati.

36 *Dum veritati conſulitur*. veritati hic nullus locus. ſcribe *ſeueritati*. Ea enim rectè opponitur precibus, & ambitui.

L I B. I I I.

Pag.72. *Prapoſitam toro effigiem* . Imo *propoſitam*. ideſt, in toto poſitam conſpicuam omnibus, ita enim mos erat .

97 *Quanto intolerantior ſeruitus iterum victis* . Non puto, aut apud hunc aut alios hiſtoricos reperiri id genus ex participiis verbalia ſenſu paſſiuo. quare prçferã *intoleratior* ἀλητότερχαὶ ἐπίτζον. Sic lib. XII. *tanto toleratiora capeſſeret* .

100 *Simultates faciunt ac mihi relinquunt* . Senſus poſtulat. *faciundas mihi relinquunt* . Poſtulant illi ſenatuſconſulta acria: deinde negligunt ea exſequi, Cæſaremque ea cura offenſionibus plena onerant. Similis ſenſus libro VI. *Neque emptio agrorum exercita ad formam ſenatus conſulti acribus, vt ferme talia, initiis, incurioſo fine* .

106 *Eadem cæteri, niſi quod Cn. Lentulus ſeparanda Silani, materia bona, quippe alia parente geniti, reddendaque filio dixit adnuente Tiberio* . Nullum hinc ſenſum tolerabilem eruas, nec ex iis quæ alii ſubſtituunt. Repone *quippe mallia parente geniti*. Omnia quidem bona Silani, quippe in inſulam deportandi, publicanda erant: ſed Lentulus rigorem ſententia ſua mitigat, & bona materna damnati vult ipſius filio ſeruari in honorem Manliæ ſiue Malliæ gentis, vnde genus maternum Silano. Infra *ſororem quoque Silani Torquatam* . Mos autem frequens virginibus mulieribuſque Romanis nomen à matre ſumere præſertim ſi ea pars ſanguinis illuſtrior. Infra lib. XIII. *Sabina Poppaa T. Ollio patre genita, ſed nomen aui materni ſumpſerat, illuſtri memoria Poppai Sabini Conſulari & triumphali decore praſulgentis* .

L I B. I V.

Pag.112. *Vim praſectura modicam antea intendit, diſperſas per vrbem cohortes vna in caſtra conducendo, vt ſimul imperia acciperent, numeroq; & robore, & viſu inter ſe, fiducia ipſis, in cateros metus crederetur.* Malè hæc ita ſcribi & alii notarunt: ſed quod ſubſtituunt *dideretur* fiduciæ nõ conuenit. Ego pro *crederetur* omnino ſcribendum arbitror *creſceret*.

L I B. V I.

Pag.153. *Quos neque dicta Imperatoris, neq; pramia niſi ab Imperatore accipere par eſſet* : Eiicienda vox importune repetita vt fiat: *quos neque dicta neque pramia niſi ab Imperatore accipere fas eſſet* .

L I B. X I.

Pag.182, *Eoque ferocior, & ſubiectis intolerantior*

Ec tion

tior. Iterum putem ob cauſas modo mihi dictas ponendum *intoleratior* .

183 *Aſpiciuntur etiam nunc in ære publicādis plebiſcitis per fora , ac templa fixo* . Vna littera adiecta corrupit ſententiam . Fuit *publicandis plebi Scitis* . illis enim æneis tabulis quæ ſenatus conſtituerat ; plebi innoteſcebant. Eodem ſpectat Ouidij illud:

------ nec vincla minantia fixo
Ære ligabantur .

185 *Ne tamen miles otium exueret* . Duæ literæ adiectæ ſensũ facient optimum: *ne tamen miles otio vim exueret.* Infra lib. XII *pace longa ſegnes, munia Romanorũ ægerrime tolerabant.* & quæ ibi ſequũtur.

186 *Interea Roma nullis palam , neq; cognitis mox cauſis, Cn. Nouius, inſignis eques Romanus, ferro accinctus reperitur in cætu ſalutantium principem , nam poſtquam tormentis dilaniabatur , de ſe Nouius conſcios non edidit, incertum an occultans.* Inepte repetitur nomen proprium , & vox alia deſideratur . Farneſianus liber *noui.* Scribam *nota.* De ſe edidit quæ nota erant , rem , non cauſam rei Conſidera antecedentia .

187 *Quid ſi memoria eorum inoriretur qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem proſtratis?* Puto legendum , *qui Capitolium & re & ara Romana manibus eorundem proſtratis* . Poſt vocem Capitolium ſubaudiri debet *obſederint*. ex eo quod præceſſit *D. Iulium ad Aleſiam obſederint* . Certe ab illis Senonibus proſtrata & vrbs , & cæremoniæ Romanæ. Aram intellige Maximam Herculi dicatam ſummæ ob antiquitatem ſanctimoniæ .

L I B. XII.

Pag. 195. *Ipſe modo huc, modo illuc , vt quemque ſuadentium audierat promptus , diſcordantes in concilium vocat.* Imo in conſilium. Priuata enim hæc deliberatio: & cum paucis in eadem vrbe habitantibus, non aliunde atque aliunde euocatis, quorum cœtus concilium dicitur, Græce σύνοδος.

207 *Nam ſi vos omnibus imperitare vultis ſequitur vt omnes ſeruitutem accipiant* . Ponam *non ſi vos* . Elegans loquendi genus & Iuriſconſultis etiam familiare, fefellit exſcriptores. Accipere ſeruiturem eſt ſua ſponte, & ſine reniſu eam ſubire .

213 *Vocat concilium* . Reſcribe iterum *conſilium* . Ita enim mos vocare præſidis adſeſſores .

217 *Cauſa Ilienſium ſuſcepta, Romanam Troia demiſſam & Iuliæ ſtirpis auctorem Æneam , aliaque*

bella

haud procul fabulis vetera facunde exſecutus. Deeſt aliquid implendo ſenſui. Mihi placeat *Romanum nomen.* vt exciderit vox poſterior ſimilitudine literarum præcedentium.

219 *Ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno vtiliora habere.* Erit rectius *haberi*.

LIB. XIII.

Pag. 228 *Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rurſus Burrhus & exſul Seneca.* Pro *rurſus* Lipſio placet *ruffus*, non male, ſi non tam ad nomen alluditur Burrhi, quam vultus notatur. Sed turbat adhuc vox præcedens, pro qua in Vaticano codice *bibil.* Ego legam *bili rufus*. Ex tali enim corporis concretione talis color. Neque extra rem id obiicit Agrippina, cum ad regimen publicum minus apta ſint eius mixturę ingenia.

232 *Viuere ego Britannico rerum potiente poteram, at ſi Plautus aut quis alius rempublicam indicaturus obtinuerit: deſunt mihi ſcilicet accuſatores, qui non verba impatientia caritatis aliquando incauta, ſed ea crimina obiiciant quibus niſi à filio mater abſolui non poſſim.* Primum non eſt hic ponenda interrogatio poſt vocem *poteram*, quod Lipſio viſum. Non enim quærit ſed planè affirmat, potuiſſe ſe viuere, & quidem tuto ſi Britannicus ad imperium veniſset. quippe cum nullorum offenſas adhuc in ſe concitaſſet. Atq; obiter oſtendit, quod imperium ad Neronem tranſtulerit non ſibi ſe, ſed Neroni ſilio præſtitiſset. At mox pro *indicaturus* reſcribam *iudicia dictaturus*. Raro indicabant Principes, præſertim de capite. Sed iudicantibus aliis dictabant, id eſt, præſcribebant, ſententias. Sēſus ergo eſt. Si Rubellius Plautus, aut quis alius, nulla me neceſſitudine contingens, imperium inuadat, & cum imperio licentiam iudicia pro nutu verſandi, clarum eſt non deeſſe mihi inimicos, qui parati ſint obiicere mihi non leuia quædam, ſed vel atrociſſima, qualia apud extraneum, vt formidoloſa eſt ſumma poteſtas, fidem poſſunt inuenire, apud filium autem de matre non poſſunt, obſtante naturali caritate. Hoc modo artificioſe admodum oſtendit Agrippina, nihil eſſe quod magis metuere deberet, quam id quod cōcupiјſse arguebatur. Error autem ſcriptoris natus omiſſione vt ſæpè literarum ſimilium. dictare iudicia idem eſt quod Hiſtor. IV. dicit Eprius. *Non magis ſua oratione Thraſeam quam iudicio ſenatus afflictum; Sa-*

ritiam Neronis per huiuſmodi imagines illuſiſſe. Et forte Agrippinæ crimen, cuius non niſi à Nerone poterat abſolui intelligit Claudii mortem.

234 *Vt an æquo cum patronis iure agerent, ſententiam eorum conſultarent, an verberibus manus vltro intenderent, impellerentve pœnam ſuam diſſuadentes*. Locus difficilis, qui tamen mihi videtur transpoſitione verborum, quæ medicina ſæpe neceſſaria eſt, ſenſum poſſe accipere commodum. *Vt an æquo cum patronis iure agerent, an verberibus manus vltro intenderent impellerentve, ſententiam eorum conſultarent, pœnam ſuam diſſuadentes*. Subtilitas paucis peruia effecit, vt hæc non recte ſcriberentur caperenturque. Nonne mirum eſt, eo audaciæ peruenisſe libertos (nempè Principe clam eos fouente, quo vim ſenatorum diuitumq; infringeret,) vt ipſos ſenatores, ipſos patronos ſuos cogerent de eo ſententiam dicere, non an reuerentiam, officia, obſequia, patrono deberent, ſed an æquari ipſis deberent, imo quod eſt amplius, an liceret libertis, fretis ſcilicet aulæ gratia, manus intentare patronis (vide locum qui eſt tertio Annalium argumenti eiuſdem) & impellere in ruinam, ſi fortè patroni plus valentium odio labaſcere cœperint. quid vero iniquius quam ipſos, quorum de iuſtis pœnis conſultatur, audiri velut collegas, aut tribunos legem diſſuadentes?

240 *Mediis decumanorum dilectis*. Miror non vidiſſe viros tot eruditos nullũ his verbis eſſe ſenſũ, mutatione opus leui: *mediis decumanorũ dilecti*; Mediis, locis ſcilicet (præceſſit enim latere dextro, & ſiniſtro) incedebãt lectiſſimi legionis decimæ.

241 *Artaxatis ignis immiſſus, deletaque & ſolo æquata ſunt: quia nec teneri ſine valido præſidio, ob magnitudinem mœnium, nec id nobis virium erat, quod firmando præſidio & capeſſendo bello diuideretur*. Si ita legas deeſt verbum aliquod vnde pendeat illud *teneri:* At ſi *tenere* ponas poterit id regi à verbo proxime ſequenti *erat*, conſtructio, ne infrequente magis quam ignota.

243 *Tum, vt aſſolet, in amore & ira, iurgia, preces, exprobratio, ſatisfactio: & pars tenebrarum libidine ſepoſita*. Imò *libidini ſepoſita*. Agnoſcet Taciti locutionem tritus in eo lector.

244 *Deiicitur familiaritate ſueta, poſt congreſſu & comitatu Otho: & poſtremo, ne in vrbe æmulatus ageret, prouinciæ Luſitaniæ præficitur*. Non agnoſco hanc locutionem *æmulatus ageret*; neq; dubitem reſcri-

ſcribere, *ne in vrbe æmulus ageret*. Notũ epigrãma;

Cur Otho mentito ſit quæritis exſul honore?
Vxoris mæchus cæperat eſſe ſuæ.

Nolebat Nero æmulum, id eſt, riualem, in eadem vrbe, in conſpectu ſuo viuere.

LIB. XIV.

Pag. 257 *Simul progredi expoſcunt*. Imo *pragredi*. Rogant ipſi Romã mittantur, cũcta exploraturi.

258 *Nec dum inſignis ætatis nati conſidere ſimul, & allatos, vel ibidem repertos verſus connectere*. Pro *nati* quod ferri non poſse viderunt & alii, reponam *noti*, id eſt, amici, familiares, necdum inſignis ætatis, id eſt, adoleſcentes. Ætas inſignis eſt ætas ſenatoria, infra libro xv. & hiſtoriarum quarto.

260 *Vel ſi vetuſtiora repetas, ſtantem populum ſpectaſſe: ſi conſideret, theatro dies totos ignauia continuaret*. Vox vna excidit qua repoſita implebitur hians ſenſus: *ſtantem populum ſpectaſſe, ne, ſi conſideret theatro dies totos ignauia continuaret*.

261 *Hunc illũ numine deũ deſtinari credebant*. Imo *hinc*, reſpondet ea vox voci *quia* quæ præceſſit.

274 *Et per annos nixum faſtigij regimen* Putem rectius *enixum faſtigio* id autem eſt *ad faſtigium*.

277 *Itur etiam in Principis laudes, repetitum venerantium*. Corrigendum puto, *reperitur veneratio*. Deorum ſcilicet vt in re læta. Præceſserat enim *deoſque tandem venerantur*.

LIB. XV.

289 *Illum locum tempuſque conſilio deſtinatum, quid de Armenia cernerent: Adieciſſe deos dignum Arſacidarum: ſimul & de legionibus Romanis ſtatuerent*. Traiectione, & mutatione haud multa ſenſum Vologeſis epiſtolæ congruentem ſic eruo: *Allegiſse deos illum locum, tempuſque dignum Arſacidarum conſilio deſtinatum, quid de Armenia cernerent ſimul & de legionibus Romanis ſtatuerent*.

Ibid. *Interim fluuio Arſania (is caſtra præfluebat) pontem impoſuit, ſpecie ſibi illud iter experientis*. Imo *expedientis*. Sic expediit copias, arma, tela, alibi ſæpè. Experiendi hic nec tempus, nec locus.

292 *Et certamen ad exemplar Atticæ religionis decretum*. Fruſtra nos in Græciam trahunt viri eruditi. Farneſianus codex habet *Anciata*. legendum haud dubie *Antiatis*. Fortuna Antii maxima religione colebatur, vt notum ex Horatio & aliunde. Eam imitati Romani, nempe quia Poppæa, vt iamiam dixerat Tacitus, pepererat Antij.

294 *Quia filio eius tribuno ducere manipulos atque operis reliquias mala pugnæ imperauit.* Imo *operire*, id eſt, terra tegere inſepulta ſuorum corpora.

298 *Nec quiſquam defendere audebat, crebris multorum minis reſtinguere prohibentium, & qui alij palam faces iaciebant, atque eſſe ſibi auctorem vociferabantur: ſiue vt raptus licentius exercerent, ſeu iuſſu. Eo in tempore Nero Antij agens non ante in vrbem regreſſus eſt, quam domui, eius, qua palatium & Mæcenatis hortos continuauerat, ignis propinquaret.* Connectam horum verborum ſenſus hoc modo: *Eo enim tempore*. Cauſam reddit cur ſuſpicari quis poſſit iuſsum à Nerone incendium.

300 *Faminæ quibus mariti erant.* Puto excidiſſe vocem, vt fuerit, *quibus mariti erant.* Eæ enim diis gratiores creditæ, quam quæ diuortio, aut viri morte alias nuptias erant expertæ. Vide Tertullianum de Monogamia.

302 *Vis fulgurum non alias crebrior, & ſidus cometes ſanguine illuſtri ſemper Neroni expiatum.* Quaſi verò quotidianum, aut frequens adeo ſidus eſſet Cometes, vt mos Neroni in eo expiãdo notari potuerit. Dele importunam vocem ex interpretamento male intextam & ſcribe, *& ſidus cometes ſanguine illuſtri ſẽper expiatũ.* Idem vult quod alibi cum dicit eo ſidere mutationem regis portendi, & quod ſtatim ſequitur in alterius prodigii explicatione, parari rerũ humanarum aliud caput. Nec hic obſtat quod aliquo poſt hæc tẽpore ſuperuixit Nero. Prę́ſagia enim talia ἐυπλάτει, nõ ἐν στιγμᾷ ſumebantur. Sic fine huius libri: *quod ad omnem olim ſui exitus verteretur.* De eodem hoc Comete Seneca Naturalium VII. *Hunc qui ſub Nerone apparuit & cometis, detraxit infamiam.*

304 *Ergo Epichari s plura & omnia ſcelera Principis orditur*: Puto ex compendioſa ſcriptione natũ errorem vt fuerit *populi irã, & omnia ſcelera Principis.* Neq; enim bene connectas plura & omnia. Ibid. *Neque ſenatui quid manere.* lege, *neq; ſenatui fidem manere.* nempe in Neronem. id affirmat Epicharis tanquam non ignota, & ſenatoribus.

305 *Vt plerique tradidere de conſequentibus*. Senſus nullus eſt. coniicio. *de conſcientibus*. ideſt, conſciorum plerique.

313 *At illa mater Annai Lucani.* Non monerem niſi in multas editiones irrepſiſſet hic error. legendum *At illa*, Vide ſupra.

LIB:

Pag. 316. *Nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diuerſa fama tulerat.* Cuius verò prodentis? Luxatum ſenſum ſana leui mutatione. *credulitate prudentis diuerſa fama.*

321 *Neque aliam defenſionem ab ijs quibus iſta neſcerentur exegerim, quam ne oderim tam ſegniter pereuntes.* Imo *ne oderint*. A lectoribus non petit vt mortem ita perdentes probent, ſed vt ignoſcant quaſi fatali, vt alibi loquitur, ignauiæ. Dubito an & *defenſionem* mutandum in *depenſionem*, ideſt, mercedem pro ſcribendi opera.

324 *Ludis Ceſticis à Troiano Antenore inſtitutis.* Imo *Xyſticis*, quod in tecta porticu celebrarentur. de xyſto vide Vitruuium libro VI. de xyſticis certationibus Suetonium Auguſto.

325 *Supereſſe qui forte manus ictuſque per immanitatem Auguſti etiam bonos metu ſequi.* Auguſti vox hic aliena, nec Tacito in vſu vbi de Nerone ſermo. Reſtituo *auderent* cuius vocis extritas literas poſteriores imperita coniectura impleuit. Audendi verbum addito caſu quarto frequens Tacito. Hoc ait metuendum ne ludibria & contumeliæ non intra verba eorum quibus eloquentia pro telo erat ſtaret, ſed ad verbera quoque prorumperet, & boni etiam malorum facinora metu imitarentur.

326 *Etenim quid mirum è longinquis prouincijs adueniri.* Imo *non adueniri* in vrbem ſcilicet. conſidera quæ ſequuntur.

329 *Obuerſis in Demetrium.* Vnam quæ hic ſecuta vocem ſupplere non eſt difficile *oculis*, de cætero exſpectandi libri pleniores.

HIST. I.

Pag. 337. *Et iam in T. Vinij odium diuerterant, qui in dies quanto potentior, eodem actu inuiſior erat.* Varia hic tentant viri eruditi. ego non dubitem ſcripſiſſe Tacitum: *eodem tanto inuiſior erat*. Eodem valet ea ipſa de cauſa quia potentior.

354 *Et Vitellius apud ſeueros humilis. ita comitatem bonitatemque fauentes vocabant.* Quid? hocne fauentium comitatem appellare nomine humilitatis, quæ Latine loquentibus (Chriſtiani enim ſignificationem mutarunt) nihil boni notat. Imo contra, vt ait, vitia pro virtutibus interpretabantur, vt apud Horatium,

Parcius hic viuit, frugi dicatur: ineptus
Et iactantior hic paullo eſt, concinnus amicis
Poſtulat vt videatur; at eſt truculentior, atque
Plus æquo liber, ſimplex fortiſque habeatur.
Calidior eſt, acres inter numeretur:
Quare pro *ita* lege *id*, quod erat humilitas, id comitatem blandientes appellabant.

363 *Vnde nulla innocentiæ cura, ſed vitæ impunitatis*. Mendoſam eſse ſcripturam notatum, & allis. Ego ſic ſanem: *Vnde nulla innocentia cura, ſed vitia, & impunitates*. Quia, inquit, peſſimus quiſque aduerſus publicum odium gratiam ſibi T. Vinii parat, inde factum vt nulla cura eſset faciendi officium, ſed & vitia regnarent & iis comes eſset impunitas.

369 *Quidam vera probra iacere: in clamore tamen & vbi plurima voces, aut tumultu verborum ſibi ipſi obſtrepentes*. Non cohæret ſermo, ni reponas *aucto tumultu*.

HIST. II.

Pag. 375. *Augebat famam ipſius Titi ingenium quantacunque fortunæ capax, decor oris cum quadam maieſtate, proſpera Veſpaſiani res, præſaga reſponſa, & inclinatis ad credendum animis loco omnium etiam fortuna*. Prætereunt hunc locum vt ſanum omnes, cũ tamen poſtrema illa ſonum habeant ſine ſenſu: neque dubitem legendum: *loco omnium etiam fortuita*. Quæ alias caſui aſcripta fuiſsent rapiebantur in omen principatus Tito deſtinati, ex quo ſemel iſta credulitas animos inuaſerat. Simile illud Annalium I. *quæ caſus obtulerat in ſapientiã vertenda ratus*. & Hiſtoriarum IV. *quod in pace fors ſeu natura tũc fatũ & ira dei vocabatur*.

Ibid. *Obliuiſcendum inſenſarum*. Vos mihi nõ lecta. Ponam *inſenſorum*, nempe Othonis ac Vitellii, niſi quis *offenſarum* ex Vaticano malit ſenſu eodẽ.

391 *Non vt ad pugnam, ſed ab bellandum profecti*. Imo plus eſt ad bellum ſe parare, quam ad prælium. Scribe *ad debellandum*. Ibant non quaſi ad incertum certamen, ſed vt finem impoſituri bello vna victoria.

408 *Nec ſimulacrum deo, aut templum. aram tantum, & reuerentiam*. Senſus poſtulat: *ara tantum & reuerentia*. Nam & illa ſimulacrum & templum nominatiui hic ſunt.

411 *Prima iuuentã quietis cupidine ſenatorium ordinem exuerat*, Non ſane quieti hic homo ingenii,

nil, vt ſequentia oſtendunt. lege *quæſtus cupidine* & expone ex illo loco XVI. Annalium. *Mela quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abſtinuerat, per ambitionem præpoſteram, vt eques Romanus Conſularibus potentia æquaretur, ſimul acquirendæ pecuniæ breuius iter credebat per procurationes adminiſtrandis principis negotijs.*

HIST. III.

Pag.422. *Trahuntur in partes Sido, atque Italicus, reges Sueuorum, quibus vetus obſequium erga Romanos & gens fidei commiſſa patientior.* Emendem. *& gens fidei commiſſa potentiorum.* Romani habebant inſtrumenta ſeruitutis, & reges quorum potentiam vi ſua ſuſtinebant, vt per eos gentes retinerent in obſequio. Non diſſimile illud Annalium VI. de Artabano qui Seleuciæ plebem primoribus dicitur tradidiſse ſuo ex vſu. Et octauo Thucydidis libris Piſander ſuadet Athenienſibus (vt paucis Rempubl. committant, eo enim modo futurum vt plus ipſis fidei haberet rex Perſarum. Sic & Philippus rex vbiq; fouebat partes potentiorũ, quod obſeruatum Demoſtheni Philipp. IV.

425 *Vt proditionis ira militum in T. Ampium Flauianum incubuit.* Putem: *ut proditi ira militis.* Exiſtimabat miles ſe à Flauiano, vt Vitellii propinquo, proditum hoſti. vide ſequentia.

427 *Id Baſſo & Cæcinæ viſum, poſtquam domos, hortos, opes principi abſtulerint, etiam militibus principem auferre, licet integros incruentoſque, Flauianis quoque partibus viles. quid dicturos repoſcentibus, aut proſpera, aut aduerſa.* Sequor Ferretti emendationem Lipſio memoratam, addo interpunctionis lucẽ hoc modo: *etiam milites auferre, licet integros incruentoſq; Flauianis quoque partibus viles, quid dicturos repoſcẽtibus, aut proſpera, aut aduerſa.* Et poſtrema interpretor ex ſimili Lucani loco.

Non potes hoc cauſa miles, præſtare ſenatus,
Aſſertor victo redeas vt Cæſare certè
Vt vincare potes.

HIST. IV.

Pag.465. *Vbi ad Heluidium Priſcum prætorem deſignatum ventum, prompſit ſententiam, vt honorificam in bonum principem. Falſa aberant, & ſtudijs ſenatus attollebantur.* Placet mihi quod Rodolpho placuiſse notat Lipſius: ſed extremam vocem, & cum ea ſenſum leuiter muto vt fiat: *prompſit ſententiam, vt honorificam in bonum princi-*

pem, ita falſa aberant. Et ſtudiis ſenatus attolle-batur. Id initium offenſæ Priſco fuit, quod ſententiam dixiſſet ſeueram & adulationis expertem: deinde quod ob id ipſum magnis ſenatus laudibus ac fauore celebraretur.

468 *Aſiaticus (enim is libertus) malam potentiam ſeruili ſupplicio expiauit.* Neque Taciti neque eius æui mos eſt *enim* præponere. deinde ſenſus in his verbis nullus Lego: *Aſiaticus neminis libertus* acute admodum. Fuerat libertus Vitellii: eo mortuo manebat libertinæ conditionis, ſed ſine patrono. itaque pro ingenuo agebat.

Ibid. *Batavi donec trans Rhenum agebat pars Cattorum, ſeditione domeſtica pulſi, extrema Gallica ora vacua cultoribus, ſimulque inſulam inter vada ſitam occupauere.* Libri veteres *inſulam Vacaſitam occupauere.* vndè fecerim *inſulam vacantem occupauere*, id eſt, ἀδέσποτον, vt bona vacantia dicimus.

487 *Et quidam è Vitellianis vrbe profugi, oſtentabant Piſoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius & in pace ſuſpecta tutius bellum.* Omnino emendandum, *& pace ſuſpecta tutius bellum.* Sic & ſupra habemus pacem miſeram benè, vel bello mutari.

HIST. V.

Pag. 511. *Moſen vnum exſulum monuiſse, ne quam deorum hominumve opem exſpectarent, ab vtriſque deſerti, ſed ſibimet vt caleſti duci crederent, primo cuius auxilio credentes præſentes miſerias pepuliſſent.* Senſus erit non incommodus ſi pro *primo* ſcribas *pridem*.

512 *Incerta vnda ſuperiecta, vt ſolido feruntur.* Scribe *Inerti vnda*, quod verũ eſt Aſphaltitç ἐπίθεζον. Sic *iners Cocytus* apud Senecam.

513 *Illic immenſæ opulentia templum, & primis munimentis vrbs deiugis, templum intimis clauſum: ad fores tantum Iudæo aditus: limine præter ſacerdotes arcebantur.* dele vocem ex interpretamento inepte repetitam, pro *vrbs deiugis*, aut vt alii Libri habent *vrbs de ingia*, aut *vrbs ob demgia* ſcribe *vrbi adiuge*: vt ſic habeat locus: *primis munimentis vbi adiuge, intimis clauſum.* Verum eſt quod dicit, Templum primis, id eſt extimis munimentis cohæſiſse vrbi, interioribus ſeparatum ſecluſumque. Adiuge eadem forma dicitur qua ſeiuge.

DE GERMANIA.

529 *De minoribus rebus principes conſultant, de maioribus omnes, ita tamen, vt ea quoque quorum penes plebem arbitrium eſt, apud principes pertractentur.* Egregiam deſcribit Reipublicæ formam apud gentes in hoc certe non barbaras, ſed quam corrumpit vox vna corrupta, pro qua ſcribendum non ambigam *pratractentur*. Hoc eſt, quod apud Athenienſes dicebatur προβουλεύεσθαι. nam & ibi, vt Romæ, in Senatu prius conſultabatur, quam res ferretur ad populum Meminit προβούλων, & Ariſtoteles Politicorum IV. 14. & VI 8.

529 *Sic vnum accipiunt maritum quomodo vnum corpus, vnamque vitam: ne vlla cogitatio vltra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum, ſed tanquam matrimonium ament.* Tranſpoſitæ voces efficiunt ne ſani quid hinc elici poſſit. At rectum, & acutum hoc modo: *ne tanquam matrimonium, ſed tamquam maritum ament.* Interdictæ erant apud quoſdam Germanos regulos ſecundæ nuptiæ, vt diſcerent mulieres coniugium amare coniugis cauſa, non coniugem coniugij cauſa, ſiue vt perſonæ non rei affectus manciparetur.

532 *Agri pro numero cultorum ab vniuerſis per vices occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.* lege *per vicos*. Primum enim regiones vniuerſim occupant: eas deinde inter ſe per fundos diuidunt. Seneca de Beneficiis lib. IV. *Fines Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini priuata terminatione diſtinguunt.*

539 *Illuc vſque (& fama vera) tantum natura.* Erudite vt multa hoc explicat Lipſius. Tamen non placet ſermonis cohærentia & omnino putem ſcribendum, *illuc vſque, ſi vera fama, tantum natura.* Si verum eſt, inquit, illud quod aiunt de ſtridore radiiſque ſolis, ſanè ſequitur ibi deficere hoc vniuerſum, nec vltra protendi.

AGRICOLA.

Pag. 545. *Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facilè iuſteque agebat.* Imo *inter ſagatos*, aut *quamvis non inter togatos*, nam de caſtrenſi iuriſdictione ſermo, in qua Agricolę ęquitas non minus quam aliorum in foro eluxit, quod vt rarum merito notat Tacitus.

546 *Diſpecta eſt, & Thule quam hactenus nix, &*

hyems abdebat. Sed mare pigrum & graue remigantibus perhibent: ne ventis quidem proindè attolli. lege *ne uentis quidem proinde attolli.* id eſt, non æque vt illud notum Romanis mares. Is apud Tacitum vſus iſtius vocis. Et in eo quod ſequitur non omnino negat impelli, ſed ait tardius impelli.

548 *Singulos ſibi olim reges fuiſſe, nunc binos imponi: è quibus legatus in ſanguinem, procurator in bona ſæuiret. aque diſcordiam præpoſitorum, aquè concordiam ſubiectis exitioſam: alterius manus centuriones, alterius uim & contumelias miſcere.* Probo emendationem: *alterum uim, & contumelias miſcere.* procuratorem ſcilicet. Quæ præcedunt non mutem: nam legati manus centuriones, quorum miniſterio ſæuitiam exercet. Hinc hiſtoriarum IV. legati grauem comitatum dixit.

566 *Primo ſtatim congreſſu unde oſtendamus, quos ſibi Caledonias uiros ſepoſuerit.* Scribam: *abundè oſtendamus.* Frequens vox Tacito & Salluſtio: nec video cur id (nam & alius monuit) damnat Lipſius.

566 *Cum Agricola quamquam lætum & uix, monitis coercitum militem adhuc ratus ita diſſeruit.* lege *adhortatus,* aut *adhuc adhortatus.* Nō opus videbatur hortatu, cum tanta eſſet militis alacritas, vt vix cohiberi poſſet quin ante ſignum datum hoſtē inuaderet. Præceſſit enim: *audentiſſimi cuiuſq; procurſu.* Tamen hoc quoque incitamentum virtuti adhibere Agricola voluit & militem, vt in prouerbio eſt σπεύδοντα καὶ αὐτὸν ὀτρύνειν,

569 *Eligere latebras & ſtatim relinquere: miſcere inuicem conſilia aliqua & ſtatim ſperare.* Imo dein *deſperare.* Tale de Vitellio illud; *quæ iuſſerat, uetare: quæ uetuerat, iubere.*

571 *Poſcebatur ore uulgi dux Agricola, comparantibus cunctis uigorem, conſtantiam, & expertum belli animum, cum inertia, & formidine eorum.* Languidum hoc nec latinè ſatis ſcribe *cæterorum.*

573 *Admiratione te potius, temporalibus laudibus, & ſi natura ſuppeditet, militum decoramus,* Bene Lipſius *te immortalibus laudibus:* ſed & ſequentia emendanda hunc in modum: *ſimilitudine decoremus,* aut *imitatione decoremus.* Similis ſenſus apud Dionem Pruſæenſem oratione XXIX. & Plutarchum conſolatione ad Apollonium.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE
Fondo
Hélène Savoia Aosta
Napoli

INDEX
ALPHABETICVS
In Cornelium Tacitum.

ABbarus Arabum Rex. pag. 199 & ſeqq.
Abnoba mons. 522
Acte, liberta Neronis. 227. 244. & ſeq. 252
Adgandeſtrius Chattorum princeps. 76
Adiabeni. 282
Adiutrix legio. 393. 439
Adoptionis fictæ mos prauus. 291
Adrana fl. 28
Adulterii pœna apud Germanos. 529
Ædui populi. 94. & ſeq. 253. & ſeq.
Ægyptus 336. 377. 424.
Ægyptia Iudaicaq; ſuperſtitione infecti, pelluntur Italia. 76
Ælia Petina. 195
Ælius Gallus. 149. & ſeqq.
Ælius Seianus 107. eius genus, vita & mores. 111. Liuiam Druſi vxorem adulterio polluit. 112. Venenum parat Druſo. 114. & ſeqq.
Æmilia Lepida. 87 eius mors. 170
Ænus fl. 423
Æſculapius deus. 507
Æſtyorum gentes. 539
Afranius Burrhus, Vide Burrhus.
Africa. 62. & ſeq. 336. 441
M. Agrippa. 4. 338
Agrippa Poſtumus vnicus nepos Auguſti. 4 eius cædes. 5
Agrippa Poſtumus falſus. Clemens nomine. 56. & ſeqq. interfectus. 57
Agrippina Auguſta, Germanici vxor, neptis Auguſti. 18. 22. & ſeq. 34. & ſeq. 78. & ſeq. 117. & ſeq. 135. & ſeq. eius mors. 165
Agrippina Iulia, Germanici filia, mater Neronis. 63. & ſeqq. nubit Claudio Imper 197. & ſeq. eius laſciuia. 225 251
Agrippinę inſidiæ parantur a filio. 252. & ſeq. occiditur. 254. & ſeq. 255
Agrippina Colonia, Vbiorum oppidum. 256. 473. & ſeq. 491 493. 495. ſic dictum ab Agrippina Iulia, ibi genita. 204
Agrippinenſes. 256: & ſeq. 476. & ſeq. 493. 495. & ſeq. 504. & ſeq.

Albani. 167.& ſeq. 334
Albis fl. 49.537
Albium Intemelium. 380
Albucilla, vxor Satrij Secundi, multorum amoribus famoſa 173.& ſeq.
Alexandria. 441.507
Alienus Cæcina. Vide Cęcina.
Aliſo fl. 44
Allobroges. 260
Alpes Iuliæ. 421
Alphenus Varus. 387.393. & ſeq. 436. 444.447.468.
Alpinus Montanus. 436. 478. 518.
Altinum. 423
Amiſia fl. 31
Amphiteatrum Placentinum conflagrat. 383
Amphiteatrum cœptum apud Fidenam, cadit, maxima ſtrage hominum. 140.& ſeq.
Andecaui. pop. 95
Angli. 538
Angriuarij 44. 48. & ſeq.
Anicetus, Polemonis libertus. 252.& ſeq. eius mors. 440.& ſeq.
Annæus Lucanus occiditur. 312
Anneus Seneca 198. rector Neronis 232. accuſatur. 272. & ſeq. eius cædes. 310
Annius Baſsus. 442
Annius Fauſtus. 379. damnatus. ibid.
Annius Gallus. 370. & ſeq. 379. 384. & 393
Annus magnus, & verus. 585. & ſeq.
Anſibarii. 247
Anteius. 320, & ſeq.
Antiochia, 408
Anthiochenſium theatrum. ibid.
Antiochus Rex. 409.510
Antiſtius Soſianus. 271. 485
Antium colonia. 292
Antona fl. 205
Antonia turris. 515
M. Antonius. 59 63
Antonius Felix. Vide Felix.
Antonius Flamma. 485
Antonius Nouellus. 370. 380
Antonius Primus. 444. & ſeq 463. 504.
Apenninus. 439. 443. 498. &c.
Apicata, Seiani vxor. 113 117
Apinius Tiro. 445.455
Apis idolum. 511
Aponius Saturninus, Mȩſiæ præfectus. 366. 411. 416. & ſeq. 424. 425. & ſeq. Apronius, inferioris Germaniæ proprætor. 145
Apuleia Varilia, ſororis Auguſti neptis. 62
Aquileia. 423
Aquilius primipilaris. 470
Aquilius Regulus. 483
Arabes Iudȩis infenſi. 510
Arauiſci pop. 532
Araxis. 240
Archelaus Cappadociæ Rex, inuiſus Tiberio. 358. eius mors. 59
Arenacum. 519
Aticinum nemus. 436
Arii. 538: & ſeq.
Ariobarzanes Medus. 43
Ariouiſtus Rex. 501
Armenii, 65. 211. 238. & ſeq.

ſeq. 262. & ſeq.
Arminius, Cheruſcorum princeps 27. & ſeq.44. & ſeq.59. & ſeq. occiditur. 76
Arnus fl. 38
Arpus, Chattorum princeps. 44
Arrius Varus. 423. & ſeq. 428.& ſeq. 463. & ſeq. 482.& ſeq. 498
Arruntius Stella. 233
Arſaces, Armeniæ Rex. 166. & ſeq.
Arſacidarum gens. 42 & ſeq. 166
Arſametes fl. 287.& ſeq.
Artabanus, Parthorum Rex.42. 166.168.172. & ſeq.
Artaualdes Armeniorum rex. 42. & ſeq.
Artaxata, vrbs Armeniæ. 65. 167. 213. 240. combuſta, deleta, & ſolo æquata. ibi.
Artaxias, Artaualdis filius. 42
Artaxias Zenonis Polemonis filius rex datus Armenijs à Germanico. 65. defunctus. 166
Aſciburgium. 478.523
Aſinius Gallus. 7. & ſeq. 53. & ſeqq. 144. eius mors. 162
Aſinius Pollio. 126
Athenæ. 63
Ateſte. 423
Auenticum Helu. caput. 261.
Aufidienus Rufus. 13
Augurium aquilarum. 47
Auguſta Taurinorum. 402
Auguſtales ludi. 11.27.
Auguſtani equites. 258
Auguſtus Cæſar. 3. & eius teſtamentum. 5. mors. ibid. funus. 6
Auguſtodunum Æduorum caput. 95
Auiones pop. 538
Auitus Didius. Vide Didius Auitus.
Aulus Vitellius, Vide Vitellius.
Auſpicia, ſortes & præſagia Germanorum. 425
B
Baduhennæ lucus. 145
Baianus lacus. 253
Balſamum. 512
Bardanes rex Parthorum ibid. eius mors. 181
Baſilides Ægyptius ſacerdos. 507
Baſſus Lucillius. Vide Lucillius Baſſus.
Batavi. 44. & ſeq. 257. 259. 386. & ſeq.402.473 477.& ſeq.518.533.
Batauorum inſula, 44. 520.
Batauodurum. 519
Bedriacum. 393
Belgæ. 18.95.473
Belus amnis. 513
Berenice regina. 375
Bethaſij. 491.496
Bibaculi carmina. 127
Bingium. 499
Blæſus Iunius. Vide Iunius Blæſus.
Boij. 532
Boiocalus Anſibarius. 247
Bonna. 472.475.499
Boodicia Praſutagi vxor. 264. vitam veneno finit.

nit. 267
Bracha tegmen barbarum. 383
Brigantes Britanniæ populi. 206
Brinio Caninefas nobilis. 469. & ſeq.
Britanni. 205. & ſeqq. 267. & ſeq. 544
Britanniæ deſcriptio. 545
Britannicus Claudij Cæſ. & Meſſallinæ filius. 182. & ſeq. Britannico Domitium anteponit Claudius. 210. Britannico venenum paratur à Nerone. 236. eius mors. ibid. ſepultura. 237
Brixellum. 389
Bructeri. 26. 30. & ſeq. 248 518. 534.
Burii pop. 538
Burrhus Afranius rector Neronis. 223. & ſeqq. eius mors. 254
Byzantium. 63. & ſeq. 218. 410. 441.

C

CÆcilius Simplex, conſul. 400
Cæcina alienus. 254. 258 260. & ſeq. 379. 382. 392 414. & ſeq. 434.
Cælius mons. 141
Cæſarea. 408
Caledonia. 563. & ſeq.
Cales prouincia. 123
Caligula Germanici filius militari vocabulo ſic appellatus.
Caliſtus Claudii libertus. 190. 195.
Calpurnius Aſprenas, 378
Calpurnius Galerianus C. Piſonis filius. 467. eius mors. 468
Calpurnius Piſo. 54. & ſeq. 121. & ſeq.
Calpurnius Repentinus, centurio 256 eius mors ibid.
Caluiſius Sabinus legatus.
Camalodunum, colonia. 265. & ſeq.
Cameræ, naues Ponticę. 441. & ſeqq.
Campania. 102
Campaniæ ora vaſtata 319
Candidati præturæ duodecim 11. & ſeq.
Caninefates. 145. & ſeq. 469. 472. & ſeq. 491. 504
Capito Fonteius. Vide Fonteius Capito.
Capitolii ſtructores. 332
Capitolii conflagratio. 333
Capitolij reſtitutio.
Cappadoces. 65
Cappadocia. 377
Capreæ inſula. 142
Capua. 445
Caracates pop. 499
Caractacus Rex Britanniæ. 206. 440. & ſeq.
Carioualda, Batauorum dux. 45
Carmelus mons. 408
Carſulæ. 447
Carthiſmandua, Brigantum regina. 207. 439
Caſpiarum clauſtra. 167
Caſpia via. 167
Caſſius Chærea. 18
Caſſius Seuerus exſul. 121.

121. & ſeq.
Caſtorum lucus. 385
Caſtum nemus. 538
Catualda nobilis iuuenis. 67
Catulli carmina. 127
Catumerus Chattorum princeps. 184
Celenderis Ciliciȩ caſtellum. 73
Celſus Marius. Vide Marius Celſus.
Cenchrius amnis. 103
Centuriones verberibus mulctantur à militibus 18
Cenus Neronis libertus. 397
Certalis Petilius. Vide Petilius Cerialis.
Cerius Seuerus tribunus. 345
Ceſellius Baſsus Pœnus. 316. eius mors. 317
Ceſtius Gallus Syriæ legatus. 514
Ceſtius Seuerus. 483
Cethegus Labeo legatus. 145
Chaldææ artis peritus Tiberius. 161. & ſeq.
Chamaui. 248. 534
Charicles medicus. 175
Chaſuari pop.
Chatti 27. & ſeq. 44. & ſeq. 204. 248 534.
Cheruſci. 29. 30. & ſeq. 47. 184. & ſeq. 204. 535. & ſeq.
Chriſtus. 300
Chriſtiani. ibid. & ſeq.
Ciceronis carmina. 589
Ciceronis libri. 595
Cilices. 58 75
Cilices agreſtes Clitæ dicti, 212
Cimbri. 501. 535
Cingonnius Varro.
Cinithii. 63
Circenſes ludi. 182
Ciuilis Claudius. Vide Claudius Ciuilis.
Canis flu.
Clarii Apollinis oraculum. 63. & 64
Claſsicus præfectus alæ Treuerorum. 380. 491. & ſeq. 494. 504 519.
Clauarium donatiui nomen. 442
Claudia M. Silani filia, C. Cæſaris vxor. 160
Claudia Pulchra, ſobrina Agrippinæ, 135. 141.
Claudius Apollinaris. 445.
Claudius Tiberius Cæſar. 179. 182. 195. Claudio nubit Agrippina Iulia, mortua Meſsalina. 196. Claudii ſæuitia. 217. Claudius temulentus. 219. Claudio venenum paratur dolo Agrippinæ. 220. moritur. ibid. eius funus. 222
Claudius Ciuilis Batauorum princeps. 468. & ſeq. 499. 520
Claudius Coſſus legatus. 261
Claudius Druſus. Vide Druſus.
Claudius Fauentinus centurio. 445
Claudius Iulianus. ibid.
Claudius Labeo Præfectus alæ Batauorum 472. 491
Claudius Sagitta. 487
Claudius Sanctus. 494

Claudius Seuerus. 260
Claudius Timarchus Cretenſis, reus agitur. 291
Claudius Victor. 478
Clemens Iulius centurio. 15
Clemens Poſtumi Agrippæ ſeruus. 56.& ſeq:
Clitarum natio. 170
Clodius Macer. 416
Cluuius Rufus. 364. 399. 401.& ſeq.
Cocceius Nerua. 313 abſtinentia moritur. 163
Coctianæ alpes. 497
Codicilli Seiani. 128
Codicilli Piſonis. 84
Cælaletæ pop. 94
Cœlius orator. 587
Cogidunus Rex. 548
Cohibuus flu. 441
Coi. 118.218
Colonia Agrippina. Vide Agrippina Colonia.
Comageni. 58 65
Cometes ſidus. 302
Comitia conſularia. 39
Comitia à campo trans. lata ad patres. 11
Comitia Magiſtratuum habenda in quinquennium. 5
Coniuratio in Neronem 5 303. & ſeq. eiuſdem coniurationis proditio. è domo Sceuini. 305. & ſeq.& coniuratorum ſupplicia. 306.& ſeq.
Conſulum diſcordia. 150
Cora Etruriæ promontorium, 57
Corbulo Domitius. 91. & ſeqq. 185. & ſeqq. 226. & ſeq. 241. & ſeq. 262. & ſeq. 283. & ſeq. 293. & ſeqq. 423
Corcyra inſula. 78
Cornelius Dolabella. 106 eius mors. 401. & ſeq.
Cornelius Fuſcus. 411. 422.438
Cornelius Laco. 334.237 & ſeq. 348. eius mors. 351
Cornelius Martialis. 452 & ſeq.
Cornelius Sylla. 244 278 eius mors. 278
Cornelius Tacitus de ſuis Annalibus. 125
Cornelius Tacitus ſacerdos Quindecim viralis, & prætor ſub Domitiano. 182
Corſica. 381.&ſeq.
Cotta Meſſalinus. 121. 148.154.
Cottiæ alpes. 370
Cotys rex Thracum. 68. & ſeq. occiditur. 69
Cotys rex minoris Armeniæ. 285
Cremona. 384. & ſeqq. 404.& ſeq. 417.427. & ſeq. oppugnatur. 433. Cremonæ excidium, &c. 435.& ſeq.
Cremutius Cordus. 126. eius mors. 127. eius libri. ibid.
Creſcens Neronis libertus. 364
Creticus Sullanus rector Syriæ. 69
Criſpinus Centurio. 257
Crupellarij. 96
Creptoricis villa. 145
Cugerni. 517.& ſeq.

Cincia lex. 179
Curtius Montanus. 327. 437. 482. & ſeq.
Curtius Rufus. 186
Curtius lacus. 349. 398
Cuſus flu. 68

D

DAcorum gens. 332. 440.
Dahæ pop. 42
Dalmatæ. 426. 442
Danubius flu. 522
Decimus Pacarius. Vide Pacarius. 3
Decumana porta. 33
Demetrius Cynicus. 328
Dianæ Limenetidis templum. 131
Diana perſica. 103
Dicendi formæ & genera mutantur cum temporibus. 587
Didius Auitus. 209. 247 & ſeq. 264
Dillius Vocula. Vide Vocula.
Diuis Thracum dux. 137
Diuodurum, Mediomatricum oppidum. 260
Domitia Neronis amita. 219
Domitianus, Veſpaſiani filius. 446. 454. Cæſar conſalutatus a militibus. 460. eius ſtupra, adulteria, & indomitæ libidines. 463. 488. & ſeq. præturam capit 593 & ſeq. imperii munia omittit. 507
Gn. Domitius, Gn. Domitii Ænobarbi & Iuliæ Agrippinæ filius. 182. 199. ei deſpondetur Octauia Claudii filia. 196. & ſeq. adoptatur à Claudio. 203
Domitius Afer. 141
Domitius Balbus. 268
Domitius Celer. 72
Domitius Corbulo. Vide Corbulo.
Domitius Sabinus. 345
Donatius Valens. 256 eius mors. ibid.
Druidæ. 264
Druſilla Germanico genita. 158
Druſus Claudius priuignus Auguſti Germanici pater. 4. 18. 58. 79
Druſus Germanici frater. 11. 14. & ſeq. 37. 58. 86. & ſeq. 112
Druſus venenum parat Seianus. 115. & ſeq. Druſi mors ibid. funus. 116
Druſus Germanici filius. 113. & 120. eius mors. 163
Druſus Germanici filius falſus. 150
Dulgebini pop. 534

E

EDucatio praua. 594 & ſeq.
Edui, ſenatorum in vrbe eius adepti. 88
Eleazarus, Iudæorum dux. 515
Eloquentiæ vtilitas. 578
Emeritenſes. 565
Ennia Macronis vxor. 172
Epheſii. 103
Epicharis. 304. & ſequ. eius mors. 306
Epponina vxor Iulii Sabini. 497
Eprius Marcellus. Vide Mar-

Marcellus Eprius.
Equeſtris Fortunæ ædes apud Antium. 106
Erato regina Armeniorum. 43
Euphrates flu. 169
Eudemus medicus Liuię. 117
Eudoſes pop. 538
Ezates. 199

F

Fabius Maximus5. eius mors. ibid.
Fabius Priſcus. 504
Fabius Valens. 334. & ſeqq. 335. & ſeqq. 385. 392. & ſeq. 398. & ſeq. 403. 414 438. & ſeq. capitur. 439. interficitur. 447. eius vita, & mores. ibid. & ſeq.
Fabricius Velento. 272
Fanum Fortunæ. 442
Faſti adulatione temporum fœdati. 482
Fato ne an ſorte voluantur res mortalium. 161
Felix Iudææ præfectus. 514. & ſeq.
Fœminæ ob lacrymas damnatæ. 156
Fœminarum libido coercita. 75
Fęminarum pœnæ quæ ſeruis coniunguntur. 211
Fœminarum vitia. 92
Fenius Rufus. 233. 272. & ſeq. 303. & ſeq.
Fenni pop. 539
Filius patrem interficit. 432
Flaccus Hordeonius. 335 256. & ſeq. 398. 416. & ſeq. 472. & ſeq. interficitur. 481
Flamen Dialis. 102. 119
Flauianus. Vide Titus Ampius Flauianus.
Flauius, Arminii frater. 45. 184.
Flauius Sabinus. Vide Sabinus.
Flauius Veſpaſianus. Vide Veſpaſianus.
Fleuum caſtellum. 145
Fonteius Agrippa. 52. 440
Fonteius Capito 127. & ſeq. 254. 335. & ſeq. 468
Forum Iulii. 439
Foroiulenſis colonia. ibid.
Foſi pop. 535
Friſij. 144. 185. 247. & ſeq. 470. & ſeq. 535.
Fucinus lacus. 216
Fuſius conſul. 148
Fulcinius Trio celebris accuſator. 52. & ſeq. 81 & ſeq. 169
Furius Camillus. 63
Fundani lacus. 451
Funera Germanorum. 532.
Furnius. 137

G

Galatia. 378
Galba. 332. & ſeq. occiditur. 349. eius vita, mores, &c. 353
Galbiani. 253
Galeria, vxor Vitelii. 401
Galerius Trachalus. 372
Galilæi. 215
Galli. 523. & ſeq.
Galli Rhenum accolentes Galbianis aduerſi. 257
Galli rebellionem cœptant,

ptant.94. & ſeq.
Galli in Germaniam tranſgreſſi. 532
Gallia. 335
Gallia comata. 258
Gallia Narbonenſis, 294
Galuia Criſpinilla, magiſtra libidinum Neronis. 363
Gambriuij. 523
Garamantum rex prædarum receptor. 122
Gannaſcus Chaucorum dux Caniſas natione, Germaniam inferiorem incurſat, & Gallorum oram vaſtat. 185. eius mors. 186
Gelduba, loci nomen. 478
Germani milites. 340. & ſeq. 390. læti bello. 470. fluminibus ſueti. 516. Cuſtodes imperatoris. 14. Germanorum armatura. 46. Germanorum patrius mos in bello. 524
Germanorum obnoxia moribus corpora. 415
Germaniæ ſitus, mores & populi. 522. & ſeq. vſque ad finem libelli.
Germaniæ inferioris legiones. 335. 365
Germaniæ ſuperioris legiones. 336
Germaniæ turbatio. 440
Germanicus Cæſar Claudij Druſi filius. 4. & ſeq. 18. & ſeq. 24. & ſeq. 59. 63. & ſeq. moritur. 72. eius funus. ibid. honores illi poſt mortem decreti. 75
Geſſius Florus procurator Iudaæ. 514
Gindes flu. 181
Gotarzes Parthorum rex. 181. 199. & ſeq. moritur. ibid.
Gothini pop. 538
Gothones pop. ibid.
Gracchus prætor. 159
Granius Marcellus. 37
Grinnes. 519
Gugerni. 476

H

Hadria. 438
Hæmus mons. 94
Hāmonis oraculum. 510
Haruſpicum collegiū. 184
Q. Haterius. 10. eius mors. 139
Haterius Agrippa. 62. 98
Helius Gracilis Belgicæ legatus. 246
Helluſij pop. 540
Heluetij Gallica gens. 260
Heluidius Priſcus. 214. 489
Hercules apud Ægyptios celebris. 66
Herculis columna. 535
Herculi ſacra ſilua. 46
Hercynia ſilua. 532
Herennius Gallus, eius mors. 499
Herminones. 523
Hermunduri. 204. 248. 538
Herodes rex Iudææ. 523
Hertum, id eſt, terram matrem colunt Germani. 538
Hiberi. 167. & ſeq.
Hieroſolyma. 510. 513
Hiſpalienſes. 365
Hiſtriones. 118
Hordeonius Flaccus. Vide Flaccus Hordeonius.
Hortalus nobilis iuuē. 56
Hoſtilia vicus Veronenſium. 424

Hyr-

Hyrcani. 262

I

Icelus Galbæ libertus, Martialis vocitatus. 237.
Iceoi pop. 264
Idiſta viſus campus. 47
Ignes terra editi. 248
Illyricum. 59
Illyricus exercitus. 412 & ſeq.
Ingæuones pop. 523
Inguiomerus Arminij patruus. 34. & ſeq.
Interamna. 447. & ſeq.
Ioannes Bargiora, dux Iudæorum 515
Iordanis fl. 512
Iſchi. 238
Iſis. 510. 525
Iſtæuones pop. 523
Italus Cheruſcorum dux. 184
Iuba Maurorum rex. 131
Iubilius Hermundurorum rex. 113
Iudæi. 215
Iulia Agrippina. Vide Agrippina.
Iulia Auguſta Tiberij mater moritur. 147. eius ætas genus, vita, &c. ibid.
Iulia Auguſti filia. 26. eius mors. 27
Iulia Auguſti neptis. 144. eius mors. ibid.
Iulia Druſi filia. 90
Iulius Agreſtis. 444
Iulius Agricola. 541 vſque ad finem libri.
Iulius Alpinus. 261
Iulius Atticus. 346
Iulius Auſpex. 498
Iulius Brigãticus. 384 498
Iulius Burdo. 256
Iulius Calenus. 436
Iulius Catus. 349
Iulius Ciuilis. 257
Iulius Claſſicus. Vide Claſſicus.
Iulius Florus Treuir. 94. eius mors. ibid.
Iulius Frontinus. 481
Iulius Fronto. 341. 386
Iulius Gratus. ibid.
Iulius Manſuetus à filio occiſus. 432
Iulius Martialis. 343
Iulius Maximus. 478
Iulius Paullus. 468
Iulius Pelignus, procurator Cappadociæ. 213
Iulius Placidus. 459
Iulius Poſtumus. 117
Iulius Priſcus. 414. eius mors. 444
Iulius Sabinus. 490. eius mors. ibid.
Iulius Sacrouir Æduus. 94. eius mors. 97
Iulius Secundus. 576
Iulius Tutor, Treuir. 490. 492. 498. & ſeq. 518. & ſeq.
Iulius Vindex. 355
Iulius Silana. 182
Iulius Blæſus legatus legionum Pannonicarũ. 11. & ſeq. proconſul Africæ. 93. & ſeq. 102. 108
Iunius Blæſus, Lugdunẽſis Galliæ rector. 257. eius mors. 437. eius genus, & mores. ibid.
Iunius Gallio. 153
Iunius Ruſticus. 148
Iuris, & legum principia. 87. & ſeq.
Iuuenales ludi. 296

L

Laco. Vide Cornelius Laco.
Langobardi. 60. & ſeq. 538
Laodicea vrbs. 243
Latinius Latiaris. 143. & ſeq. 153

Latinius Pandus proprætor Mœſiæ. 99
Legum principia & varietates. 88. & ſeq.
Lentulus Getulicus. 165
Lepida mater Meſſallinæ. 219
M. Lepidus. 10. 120. & ſeq. eius mors. 164
Leptitani. 488
Leucorum ciuitas. 259
Libanus mons. 512
Liber pater. ibid.
Libertatis atrium. 345
Libo Druſus. 51. eius mors. 52. & ſeq.
Licinius Mucianus. Vide Mucianus.
Licinius Proculus. 350. 367. & ſeq. 393.
Ligi pop. 205. 538
Ligures. 381
Lingones. 255. & ſeq. 497. & ſeq.
Linus Thebanus. 183
Litterarum formæ. ibid.
Liuia Auguſta. 5. 18
Liuia Druſi vxor, ſoror Germanici. 59. 75. 112. adultera Seiani. 116. 129.
Liuineius Regulus. 259
Locuſta venefica mulier. 220. 229.
Lollia Paullina. 195. 203
M. Lollius. 98
Londinium. 266
Luceius Albinus. 399. eius mors. ibid.
Lucillius Baſſus. 470. & ſeq. 426. 438. 464
Lucillius centurio, Cedo alteram, dictus. 14
Luco municipium Vocontiorum. 260
Lugdunum. 257. 507
Lugdunenſis colonia. 253
Lugdunenſes & Viennenſes diſcordes. 259
Luna langueſcens claro cœlo. 16
Luppia flu. 30
Luſtrale certamen. 317
Lutorius Priſcus. 98. eius mors. ibid.
Lygdus ſpado. 115

M

Macer Martius. 384. 390
Macro libertus Tiberij. 160. & ſeq.
Magi. 51
Magius Cæcilianus. 93
Maguntiacum. 469. 481. & ſeq 494
Maieſtatis lex. 36
Malorix Friſiorum princeps. 247
Malouendus Marſorum dux. 53
Mamercus Scaurus. 10. 189. eius mors. ibid.
Manlius Patricius. 485
Manlius Valens. 259
Mannus Tuiſtonis filius. 522
Marcellus ſororis Auguſti filius. 4. 238
Marcellus Eprius. 397. & ſeq. 484. & ſeq.
Marcomani. 60. 67. 538
Mardi pop. 262
Margarita ſubfuſca & liuentia gignit Oceanus. 547
Maricus Boius, deus Galliarum, 400. feris obiectus, ſed non laniatus. ib. interfectus Vitellio ſpectante. ib.
Marius Celſus. 237. 345. & ſeq. 266. 385. & ſeq. 391. 400
Marius Maturus. 380 439
Maroboduus Marcomanorum rex, 59. & ſeq. 67. &c.

67.& ſeq.
Marſaci. 491
Marſi. 25. & ſeq. 50. 523.
Marſigni. 538
Martianus Icelus. Vide Icelus.
Martius Macer. Vide Macer.
Marus flu. 68
Mathematici. 53. 341. 401
Mattiaci. 481. 533
Mattiacus ager. 186
Mattium Chattorum caput. 28
Mauri. 399
Mauretaniæ dux. 336
Mediolanum. 262
Mediomatrici. 499
Meherdates filius Phrahatis. 198. & ſeq. victus. ibid.
Mella eques Romanus. 322
Memmius Regulus. 270
Memnonis ſaxea effigies. 66
Memphis. 507
Mennius Rufinus caſtrorum præfectus. 426
Mephitis templum. 435
Meſopotamia. 169
Meſſalla Valerius. 7
Meſſallina vxor Claudij. 178.& ſeq. eius adulter C. Silius. 183. nubit C. Silio. 149. accuſatur apud Claudium. ibid. eius mors. 192
Meſſallinus Cotta. Vide Cotta Meſſallinus.
Mæuius Pudens. 342
Milichus. 305.& ſeq.
Miluius pons. 336
Miracula. 396. 505
Miſenenſis claſſis. 378 415
Mithradates Armeniæ ex, 182, 200. & ſeq. occiditur. 243.& ſeq.
Mœſia. 365. 389
Mœſicæ legiones. 389. 421
Mona inſula. 264. 560
Monobazus. 282
Montanus Alpinus. Vide Alpinus Montanus.
Morini. 476
Moſa flu. 44. 476
Moſella flu. 426. & ſeq. 503
Moſes. 511
Mucianus. 336. 376. 405. & ſeq. 424. 443. 449. 464. 482.& ſeq. 497. 502
Mumius Lupercus. 471. & ſeq. interfectus. 494
Munatius Plancus. 21
Muſonius Rufus. 457. 467. 482
Muſulani. 62

N

Nabalia, ſiue Vahalis flu. 521
Naharuali. 538
Nar flu. 38. 81
Narbonenſis prouincia. 364. 380
Nariſci pop. 538
Narciſſus Claudij libertus. 190. 195. 219. ad mortem adigitur. 223
Narnia. 448. & ſeq. 456.
Nauportum. 13
Neapolis. 296
Nemetes pop. 204. 533
Nero filius Germanici. 90. 139
Nero filius Gn. Domitij Ænobarbi & Iuliæ Agrippinæ. 209. Octauiam Claudij filiam in matrimonium accipit. 217. Imperator conſalutatus. 220. Lupanaria pererrat, &c. 233. matrē interficit. 255. exturbat Octauiam & Popææ con-

coniungitur.276.denubit Pythagoræ. 297
Nero falſus. 378. interfectus. ibid.
Neruij. 470.523.533
Nola vrb.5.& ſeq.
Nonius Actianus. 483
Nonius receptus.256.eius mors. ibid.
Norici. 262.521
Noricum. 262
Nouaria. ibid.
Noueſium.476.& ſeq.519
Nuithones pop. 538
Numiſius Rufus. 473
eius mors. 499
Numiſius Lupus. 425
Nymphidius. 403
Nymphidius Sabinus oppreſſus. 334
Nynos vrbs Aſſyriæ. 199

O

Occia Veſtalis. 76
Occhoris rex. 510
Oceanus tumeſcit maxime impulſu Aquilonis ſimul ſidere æquinoctij.35.violentior cetero mari. 50
Octauia Claudij filia Britannici ſoror. 196. deſſpondetur Domitio. ibid.& ſeq.
Octauius Augusti Pater. 7
Octauius Fronto. 53
Octauius Sagitta. 243
Odruſæ pop. 94
Olennius.145.& ſeq.
Onomaſtus,342.& ſeq.
Ophenſis populus. 488
Opitergium. 423
Oppiæ leges. 92. & ſeq.
M.Opſius. 144
Oratio Agrippinenſium. 495
Oratio Caractaci. 206
Oratio C.Caſſ. 269
Oratio Cerialis. 500
Oratio Ciuilis. 517.520
Oratio Curtij Montani. 483
Oratio Galbæ. 238
Oratio Galgaci. 548
Oratio Germanici. 22
Oratio Hortalis. 55
Oratio Iulij Agricolæ. 566.& ſeq.
Oratio Iuliæ Agrippinæ. 232.& ſeq.
Oratio M.Lepidi. 98
Oratio Muciani. 405
Oratio Neronis. 274
Oratio Othon.346.& ſeq. 368.395
Oratio Peti Thraſeæ.291
Oratio Piſonis. 344
Oratio Segeſtis. 29
Oratio Senecæ. 273
Oratio Tencterorum legati. 495
Oratio Tiberij. 82.129
Oratio Vitellij. 196
Oratio Vologeſis. 282
Oratio pulchra quæ. 589
Orationis forma ac ſpecies mutanda cum conditione temporum ac diuerſitate aurium. 587
Orator qualis eſſe debeat. 590
Oratorum dignitas. 601
Oratorum vitia. 593
Orcades inſulæ. 546
Ordouices. 206
Orientis regna mota. 42
Ornoſpades dux. 169
Orodes filius Artabani regis. 167
Orphidius Benignus interficitur.390. eius corpus crematur. ibid.
Oſi pop. 538
Oſtorius, proprætor Britan-

[..]aniæ. 205. & ſeq. eius mors. 208
Oſtorius Scapula. 271. 321 eius mors. ibid.
Otho 237. & ſeq. 341. & ſeq. imperator conſalutatus. 342. eius falſæ virtutes. 261. luxu, ſæuitia, audacia exitioſus Reipubl. 388. eius mors 396. ſepulchrum. ibid. eius ætas, genus, mores, &c. ibid. & ſeq.
Oxiones pop. 540

P

Pacarius Decimus. 381. eius mors. ibid.
Pacorus rex Parthorum. 523
Pacorus, Vologeſis frater. 289
Pactius Africanus. 483
Pactius Primipili centurio. 238. 286
Padus flu. 261. 382. 389. 394 441.
Pætus Coſennius. 284. & ſeq. 293.
Pętus Thraſea. 245. 325. & ſeq. 465. & ſeq.
Pallas Claudij libertus. 195. & ſeq. 220. & ſeq. eius mors. 279
Palmæ. 512
Pamphilia. 378
Panda flu. 220
Pandateria inſula. 26
Pannonij. 11. 285. 426. 379
Paphiæ Veneris templum. 375
Papyrius centurio. 487
Papia Poppæa lex. 88
Paris hiſtrio. 235
Parthi. 167. & ſeq. 181. & ſeq. 198. & ſeq. 211. 226. 237. & ſeq. 262. 281. 293
Paullinus Suetonius. Vide Suetonius Paullinus.
Pedaneus Secundus à ſeruo interfectus. 269
Peninæ alpes. 370
Percennius. 11. eius mors. 17
Petilius Cerialis. 446. 457 499. & ſeq. 517. & ſeq. 519
Petronia vxor Vitellij. 401
Petronius Turpilianus. 268. eius mors. 334
C. Petronius. 322. eius vita, & mores. ibid.
Peucini. 539
Pharaſmanes, Hyberniæ rex, Mithradatis frater. 187. & ſeq. 211. & ſeq.
Philippopolis. 94
Phœnix auis. 164
Phrahates rex. 42
Phrahates, Pruhatis filius. 166. eius mors. ib.
Picenus ager. 438
Pirenæum. 342
Gn. Piſo, Piſonis filius, Syriæ præfectus. 59 64. & ſeq. accuſatur, Germanicum deuotionibus, & veneno pereміſſe. 81. & ſeq. Piſonis mors. 84. eius codicilli. 85. eius filij. ibid.
Piſo proconſul Africæ præfectus. 481. interficitur. 486. & ſeq.
L. Piſo Hiſpaniæ citerioris prætor. 132. eius mors. ibid.
L. Piſo pontifex fato obit. 157
Piſo Licinianus. 238. eius genus, & mores. ibid. adoptatur à Galba. 340. trucidatur. 349

Placentia. 382. oppugnatur à Cæcina. 383
Plancina vxor Gn. Piſonis. 59.64.83. eius mors. 163
Plautius Siluanus. 121
Plautius Ælianus pontif. 489
Plautius Rabellius. 261. 319. eius mors. 376
Plinius Germanicorum bellorum ſcriptor. 34. 433
Plotius Firmus. 350.367
Plotius Griphus. 443.481
Poeticæ laus. 584
Poeticus decor ab Oratore exigitur. 589
Pomerium vrbis auxit Claudius. 203
Pompeia Paullina Senecæ vxor. 308
Pompeius Longinus. 345
Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ. 336. interfectus. 256
Pompeij theatrum igne fortuito hauſtum. 107
Pomponia Græcina. 236
Pomponius Flaccus. 69. eius mors. 160
Pontius Pilatus. 300
Pontus. 378
Poppæa Sabina ſcortum. 243. 251. 237. 341. coniungitur Neroni exturbata Octauia. 276. eius mors. 317
Poppæus Sabinus 59. 132. eius mors. 170. eius origo & vita. ibid. & ſeq.
Poppæus Siluanus. 442. 486
Poppæus Vopiſcus. 365
Porcius Septimius. 423
Portus Herculis Monœci. 439
Prætores ærarij. 468
Primus Antonius. Vide Antonius Primus.
Praſutagus Icenorum rex. 264
Priſcus Heluidius. Vide Heluidius Priſcus.
Priſcus Iulius. Vide Iulius.
Proculus Licinius. Vide Licinius Proculus.
Prodigia. 241.516
Proſerpina. 506
Pſeudophilippus rex Macedonum. 218
Ptolemæus Mathematicus. 341
Ptolemæus rex. 123.506.
Publicani. 246. & ſeq.
Publius Celer. 467
Puteoli vetus oppidum in Italia. 263
Puteolani. 245
Pyramides. 67
Pyramus fl. 69
Pythagoræ Nero nubit. 297
Pythius Apollo. 506

Q

Quadi. 537
Quæſtores. 235
Querquetulanus mons. 141
Quinctilius Varus. 27. eius mors. 141
Quinctus Atticus. 454
Quinquennale ludicrum. 259

R

Rapax legio. 393 425
Rauenna. 417
Remi. 497
Reudigni pop. 538
Rhacotis. 507
Rhadamiſtus, Pharaſmanis filius. 211. & ſeq. 225.238

Rhenus fl.44. & ſeq.246. 248. 468. 473. & ſeq. 516
Rheſcnporis Thraciæ rex.68. interficitur.69.
Rheti. 423.& ſeq.257
Rhethia. 257.423
Rhetica iuga. 262
Rhodanus flu. 246
Rhœmetalces Thraciæ rex. 69
Rigodulum. 499.& ſeq.
Roma oppugnatur & capitur. 457
Romæ incendium. 172
Romæ incendium ſub Nerone 298.& ſeq.
Romanus Hiſpo. 36
Romilius Marcellus.256. occiſus. 257
Roſcius Cælius. ibid.
Rubellius Plautus. Vide Plautus.
Rufus Criſpinus.210.243. 313 eius mors. 321
Rufus Heluius. 86
Rugij pop. 456
Ruminalis arbor. 249

S

Sabinus Flauius. 350. 400.& ſeq.451.& ſeq. eius mors. 454
Sabinus Titius. Vide Titius Sabinus.
Sabina flu. 205
Saleius Baſſus. 493
Salluſtius Criſpus. 6.57 eius mors. 90
Salluſtiani horti. 458
Salonina vxor Cæcinæ. 383
Saluius Cocceianus. 395
Saluius Titianus. Vide Titianus.
Samaritæ. 215
Samij. 118
Sardiani. 137
Sardinia. 381
Sariolenus Vocula. 483
Sarmatæ. 167.365
Sarmatæ Iazyges. 205. 422
Saturnus. 511
Saturni dies feſti. 456
Saturnium inſula. 378
Scriboniani fratres. 483
Scribonianus Camerinus falſus. 405
Scribonianus Craſſus.482
Scydrothemus Sinopenſium rex. 506
Seditio militaris. 386. 485
Sedochezorum rex. 441
Segeſtes 27.& ſeq.
Segimerus Segeſtis frater. 35
Segimundus Segeſtis filius. 28
Seianus. Vide Ælius Seianus.
Seleucenſes. 171
Seleucia.181.& ſeq.
Seleucus mathematicus. 407
Semnones. 60
Sempronius Denſus. 258
Sempronius Gracchus peruicax adulter. 27. eius mors. ibid.
Senatorum adulatio. 105. 313
Senatu depelluntur famoſi probris. 188
Seneca. Vide Annæus Seneca.
Senia lex. 188
Senienſis colonia. 483
Gn.Sentius. 72
Sequani. 18.96.496
Seruius Galba. Vide Galba.
Serui Germanorum. 531
Seruile bellum motum per

per Italiam. 123
Seruilia, Seruij Sorani filia 327
Seruius Maluginenſis, flamen Dialis. 108
Seſtius Pagonianus 153
Sextilia Vitelliorum mater. 401
Sextilius Felix. 423
Sextil. Papinij repentinus & informis exitus. 174
Sex. Veſtilius. 156
Sibyllæ libri. 150.300
Sido, & Italicus Sueuorum reges. 422.430
Silanus. 88. & ſeq.
Silia. 275
Silius legatus inferioris Germanicæ legionis. 17.44. & ſeq. 50.97. eius mors. 120
Silius conſul. 179. adulter Meſſallinæ. 182. 190. tribunali admotus. 192. eius mors. ibid.
Silures. 206. & ſeq.
Simon Iudæorũ dux. 516
Sinnaces. 169
Sinope, Ponti vrbs. 506
Siſenna. 378. & ſeq.
Sitones pop. 539
Smyrnæi. 137
Sohemus rex 409
Sophonius Tigellinus. Vide Tigellinus.
Soranus, proconſul Aſiæ. 323
Soſia Galla Silij vxor. 120 & ſeq.
Soſibius Britannici educator. 178
Spectaculum gladiatorum. 186
Spelunca, nomen villæ. 139
Spurinna Veſtricius. 379. & ſeq. 390
Statius Murcus ſpeculator. 349
Stertinius. 44. & ſeq.
Stęchades, Maſſilienſium inſulæ. 439
Suardones pop. 538
Subrius Dexter. 345
Subrius Flauius. 311. eius mors. ibid.
Suedius Clemens. 370. 380. & ſeq.
Suetonius Paullinus. 370 385. 393. 548
Sueuia. 538
Sueui. 23. 59. & ſeq. 332. 536. & ſeq.
Sugambri. 51
P. Suilius, quæſtor Germanici. 125. accuſatur ſub Claudio. 178. & ſeq. 241. & ſeqq. in inſulas Balleares pellitur. 242
Suiones. 539
Sulpicius Florus. 349
Sulpicius Quirinus. 97. & ſeq.
Sunici. 496
Suouetaurilia. 168
Sylla Corn. Vide Corn. Sylla.
Syllani. 261. 380
Syria. 58. 335. 377. 408. & ſeq.
Syriæ legiones. 336. 364. 407

T

Tabularum publicarum cura. 235
Tacfarinas Numida. 62. 86. & ſeq. 91. 122. eius mors. ibid.
Tacitus. Vide Corn. Tacitus.

Tanais flu. 199
Tanfanæ templum celeberrimum Marſis. 26
Tarpeia rupes. 452
Tarracina. 447.455
Tarracinenſes. 464
Tartarus flu. 424
Taunus mons. 28.204
Taurina ala. 257
Taurina colonia. 403
Taurus mons. 170.284
Tencteri. 248.534
M. Terentius, eques Rom. 155
Termeſtina natio. 132
Terræ motus in Aſia. 60
Tertius Iulianus. 481
Teutoburgienſis ſaltus. 30
Thebæ veteres. 66
Thraces. 132. & ſeq.
Thraſea Pætus. 245. 323. & ſeq. 465
Thubuſcum opidum. 122
Thuſcus vicus. 141
Thyle. 546
Tiberius. 38.370
Tiberius Alexander. 294. 336.408
Tiberius Nero priuignus Auguſti. 4. & ſeq. 22 34. & ſeq. 43. 49. 56. & ſeq. 91. libellis accuſatorũ inſumit operam, in ſecuritatem compoſitus. 96. in Campaniam proficiſcitur. 138. abdit ſe in inſulam Capreas. 142. eius libidines & ſcelera. 153. & ſeq. eius mors. 175. eius ętas, eius mores, &c. ibid. & ſeq.
Ticinum. 382.386
Tigellinus Sophonius Neronis corruptor & proditor. 262. eius inhoneſtus exitus ibid, eius genus, vita & mores. 363
Tigranes Armeniæ rex. 43. eius mors. 170
Tigranes Cappadox, Archelai regis nepos. 263. 281
Tigranocerta. 261.283
Timotheus antiſtes cærimoniarum. 406
Tingitana prouincia. 399
Tiridates, Vologeſi frat. 166 214.238.282
Titius Sabinus eques Ro. 120.142. mors. ibid.
Titius Ampius Flauian. 411.422
Titius Liuius. 126
Titus Veſpaſianus. 464. 510
Titius Vinius. 332. & ſeq. eius cædes. 349. ætas, genus, vita, &c. 351
Togonius Gallus. 153
Tolbiacum. 504
Tranſalpinæ gentes. 490
Tranſpadanæ regionis municipia. 291
Tranſrhenani. 474.477
Trapezus, ciuitas Græciæ. 440
Traſullus, ſcientiæ Chaldæorum magiſter. 161
Trebellius Maximus. 257 407
Treboci pop. 533
Trebonius Garucianus, 334
Treueri. 94.256.380. 471. 476.481.498.533
Triaria, L. Vitellij vxor, 401.455
Triboci. 499
Tribunicia poteſtas. 102
Trinobantes. 265
Trio Fulcinius. Vide Fulcinius Trio,

Tubantes. 26.248
Tuiſto deus. 522
Tullius Flauianus. 457
Tullius Valentinus. 497 & ſeq. capitur. 499. occiditur. 507
Tungri. 380.470.490.523
Turonij. 95
Turullius Cerialis. 384
Tutor. Vide Iulius Tutor.

V

Vacationes militares remiſſæ. 351
Vada, caſtrum. 520
Valens, Vide Fabius Valens.
Valentinus Tullius. Vide Tullius Valentinus.
Valerius Aſiaticus. 178. 257. eius mors. 465
Valerius Feſtus. 416
Valerius Ponticus. 269
Vandalij. 523
Vangio & Sido reges Sueuorum. 205. & ſeq.
Vanhiones. 204.298.533
Vannius, Quadorum rex. 68
Vannius Sueuorum rex. 204
Varini pop. 538
Varius Criſpinus. 366 obtruncatur. ibid.
Varus Alphenus. Vide Alphenus Varus.
Varus Arius. Vide Arius Varus.
Vaſcones. 478
Vaticanes infames loci. 415
Vatinius 296. & ſeqq.
Vbii 20. & ſeq. 490
Vbiorum ara. 20
Vbiorum ciuitas. 204
Vectigalia. 245
Vectius Bollanus, Britanniæ præfectus. 416
349. 802.
Vedius Aquila. 395
Velinus lacus. 38
Vellepa virgo fatidica nationis Bructeræ. 294
Vellocatus Carthiſmanduæ adulter. 440
Venedi. 539
Venuſius Brigantum rex. 440. & ſeq.
Ventidius Cumanus Galilææ præpoſitus. 215
Verania, Piſonis vxor. 351
Vercellæ. 362
Verginius. 335. & ſeq. 364. & ſeq. 397. & ſeq. 403
Verona. 384.425
Verritus Friſicorum princeps. 247
Verulamium municipium. 266
Verulana Græcilia, fœmina inſignis. 451
Veſpaſianus. 336.353.364. 375. & ſeq. 405. & ſeq. 488.516. & ſeq.
Veſtales virgines. 457
Veſtinus 294. & ſeq. eius mors. ibid.
Veſtricius Spurinna. Vide Spurinna.
Veſuuius mons. 142
Vetera caſtra. 473.480. 492.516
Veturius Optio. 342
Vibius Criſpus. 379
Vibulenus Agrippa eques Roman. venenum haurit. 190
Vibulenus, miles gregarius. 13. eius mors. 17
Vicentia. 423
Dienna. 402
Viennenſes. 259.403
Vindex Iulius, Vide Iulius

lius Vindex.
Vindoniſſa. 494
Vinius. Vide Tit. Vinius.
Vipſania M. Agrippæ filia. 10
Vipſanius Meſſalla. 424. 483
Virdius Geminus dux. 441
Viſellius Varro inferioris Germaniæ legatus. 95
Viſurgis flu. 35. 45
Vitelliani motus initia & cauſæ. 353
A. Vitellius. 335. 354. & ſeq. 395. & ſeq. 436. & ſeq. capitur. 459. occiditur. 460. eius genus, vita, mores, &c. ibid.
L. Vitellius, A. Vitellij pater. 196. 459
L. Vitellius, A. Vitellij frater. 436. & ſeq. 454. & ſeq. interficitur. 464. eius mores. ibid.
P. Vitellius. 149
Vmbria. 438
Vmbricius haruſpex. 343
Vocetius mons. 361
Vocontij. 360
Vocula dux. 476. & ſeq. 491. & ſeq. eius mors. 492
Vologeſes, Parthorum rex. 211. 214. 226. & ſeq. 238. 282. & ſeq. 289. 488
Vonones, Phrahatis filius, Arſacidarum rex. 42. & ſeq. eius mors. 70. & ſeq.
Vrgulania. 54
Vſipetes. 26
Vſipij. 354

Z

Zenobia vxor Rhadamiſti. 131
Zenon Polemonis regis Pontici filius. 65
Zeugma oppidum. 199

FINIS.

Corrigebat, & approbabat C. Franciſcus Maria Ambronius I. V. D. & publ. Correct.

£20